This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT
CLASS OF 1828

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

HETEDIK KÖTET.

(1614—1621.)

Digitized by Google

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYÜLÉSI EMLÉKEK.

BUDA-PEST.
A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)
1881.

Digitized by Google

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

HETEDIK KÖTET.

1614—1621.

BUDA-PEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1881.

Digitized by Google

Aus 80212.3.2

HARVARD COLLEGE
JAN 9 1924
LIBRARY
Minot fund

Digitized by Google

XIX. FEJEZET.

Digitized by Google

Budapest, 1881. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

Digitized by Google

I.

Illésházy és Thurzó nádorok 1608. és 1613. közt magyar területen alkudoztak és szerződtek az erdélyi fejedelemmel. Ők vezették az alkudozásokat, szabták meg azok irányát, mondhatni rájok bizta Mátyás, hogy intézzék az Erdélylyel szemben követendő politikát. A nem sikerűlés egész súlyát rájok hárítá a király, s őket tette azért felelőssé. Most maga akarta kezébe venni a dolgot, nem mintha azt hitte volna, hogy ő kedvezőbb pontokat fog kieszközölni, mint a nádorok, hanem azért, hogy a mit azok el tudtak háritni, létrehozza — a szakadást. Erre nézve pedig sokkal előnyösöbbnek hitte, ha *nem* magyar területen fog egyezkedni. Ezért tűzte ki az összejövetel helyévé Linczet, ezért hirdetett ide közönséges gyűlést, melyre nemcsak az örökös tartományok, hanem Magyarország követeit is meghivta: Bethlen megbuktatása s egy esetleges török háború esélyeit is itt akarta előkészíteni.

E conventre a pozsonyi országgyűlés is elküldé követeit, (júl. 18.) oly utasítással, hogy a béke fentartása mellett dolgozzanak. S felment Bethlen Pozsonyba küldött követei közűl is az egyik, Belényessy György: egy egész halmaz levelet vive magával urától az örökös tartományok rendeihez. Már akkor ott voltak Bethlennek az alkudozások folytatásával megbizott követei is: a letartóztatott Sarmasági s a nem rég felérkezett Kapi és Weihrauch Dávid királybiró is. [1])

A linczi tanácskozások megnyítása aug. 11-ére volt kitűzve; az előtt érdemleges tárgyalás nem volt az erdélyi követekkel. Mondhatni, csak megbeszélések történtek, legin-

[1]) Az Orsz. Emlékek VI. k. 332. l. alólról a 8-ik sorban tollhibából, Kassai és Bengner, a múlt évi novemberi követek nevei állanak.

Digitized by Google

kább Sarmaságival, kinek megnyerését a titkos tanács oly melegen, de mint az eredmény mutatta, sikertelenül ajánlotta. A mint a követség feljött, rögtön Khleslhez fordúlt, kihallgatást kért, [1]) s egy emlékiratot nyujtott be, melynek czélja volt. felvilágosító szempontokat nyujtani az erdélyi török viszonyok helyesebb megbirálására s eloszlatni a bibornok előítéleteit.

Sem Mátyás, sem Khlesl s az államtanács nem biztak Bethlenben és abban a meggyőződésben éltek, hogy ő Erdélyt s a részeket, ha nem is akarja talán egészen török kézbe adni, de teljesen a török fenhatóság alá akarja hajtani. A törökök hadikészülete Temesvár körűl csak növelte az aggodalmat; Bethlen értesítése, hogy annak épen nincs agressiv jelleme s csak akkor válnék azzá, ha Erdély integritását nem tartanák tiszteletben s az elfoglalt részeket nem adnák vissza, még meggyőzte őket feltevésükben. [2]) S épen ezért oly dolgokon akadtak fenn, melyeket korábban számba sem vettek: miért kiván a török határozott választ arra a kérdésre, hogy tart-e a császár jogot Erdélyhez, vagy sem? miért nevezi a török Bethlent az ő saját »gubernatorának?« Hasztalan magyarázta Sarmasági, hogy ez csak török curialis stylus, melynek nincs jelentősége; hasztalan mondta, hogy az ilyen kérdésekre nem kell egyenes feleletet adni, legfennebb csodálkozni azon, hogy miért vetették fel, hasztalan mutatta ki Erdély geographiai fekvéséből s historiájából, hogy a töröknek kedvét kell keresnie — eredményt csak akkor érhetett volna el, ha Bethlen iránt bizalmat tudott volna a császár környezetében ébreszteni. [3]) Igy csak halasztani akarták a tárgyalásokat addig, mig a linczi értekezlet által abba a helyzetbe reméltek juthatni, hogy támadólag léphessenek föl. Épen ezért, midőn az erdélyi követek beadványukra választ kértek, oda utasították őket, hogy várják be nyugodtan az épen erdélyi ügyek miatt összehívott tanácskozások végét. [4])

A kormány pedig mindent elő akart készíteni, hogy ez a végső eredmény az ő czéljainak legyen megfelelő, s maga

[1]) Lásd Törv. és Okiratok I. *a)*.
[2]) U. o.
[3]) U. o. *b)*
[4]) U. o. *c)*

Digitized by Google

a közvélemény provokálja a szakítást Bethlennel, és kényszerítse a békés hangulatú nádort és hatalmas pártját is ennek megbuktatására közreműködni. Mert Magyarországon, Bethlen székfoglalása óta, a mellett, a mit a nádor nyilvánosan tett, egy titkos kéz épen ellenkező irányban működött; Bittsén és Fejérvárott könnyen egyetértésre jöhettek volna, ha Szathmártt Dóczy, Kassán Forgács nem készitik elő a lázadást s prágai instructiok alapján nem biztatják Homonnait, Kendit Radullal való szövetkezésre.[1]) Sőt magában Erdélyben is szították a szakadást: a székelyek közt a megölt Báthory Gábor testvére neve alatt akartak pártot szervezni,[2]) s Lassota április-májusi erdélyi utját arra használta fel, hogy követtársa Daróczy háta mögött szász conspiratiót teremtett. Az utasítást erre még januárban megkapta a császártól[3]) s Bengnerrel, Bethlen egyik követével, hamar egyetértésre is jutott. Ez az ember jó szolgálatokat is tett neki; már a vásárhelyi s még bővebben a kolosvári országgyűlések alatt megbeszélték a dolgokat. Lassota egy memorandumot adott neki, mely követendő eljárásánál zsinórmértékül szolgáljon s egy leiratot is kézbesített Mátyástól. Nehány megnyert szász ugyancsak keservesen kezdett panaszolkodni előtte, még azokat is átkozták, ki őket Erdélybe telepítette — de a sok panasznak a volt a vége, hogy a Forgácstól felvett 25 ezer tallért adják vissza[4]), Bengner pedig, kit már téli követsége alkalmával megnyertek, s visszajövet Pernyeszinél elszólta magát, hogy tudja ő az útat Konstantinápolyba s ha a hatalmas Báthoryt megbuktatták, az Bethlennel is megtörténhet: félve árulása következményeitől, a császári udvarba szökött, hol egyelőre minden czím nélkül hizlalták, utóbb pedig az erdélyi ügyekben tanácsossá nevezték ki.

Mind e törekvésekről egyelőre csak a legbizodalmasabbak

---

[1]) Lásd Országgyűlési Eml. VI. k. 337—340. ll. Kendi s a bojárok leveleit.

[2]) U. o. 535. l. a székelyek leveleit.

[3]) Lásd Lassota titkos relatiója bevezetését. Ez az ő titkos utasítása volt, azonkivül, mit Daróczyval közösen kapott s melyet kiadtam Orsz. Eml. VI. k. 391. s 395. ll.

[4]) L. Lassota titkos relatióját,

Digitized by Google

köre bírt tudomással; bár ekkép előre egyengették a bekövetkezendő támadások útjait, mindent elkövettek, hogy majdan az a kényszerűség színében tünjék fel. Azokra a terjedelmes és kimerítő válaszokra, melyekkel a kolosvári s vásárhelyi országgyűlésen Bethlen és tanácsurai cáfolták a felhozott vádakat, s igyekeztek a viszonyokat helyes világításban bemutatni: Daróczy és Lassota kimerítő feleletet készítettek, mely e törekvéseknek megfelelőleg, Mátyás eljárását Bethlen ellen tisztázni s birtokczímeit a részekhez igazolni és bizalmatlanságának okait és alapjait kitűntetni, felderítni igyekezett; szőrszálhasogató és rabulisticus okoskodásaival ügyvédi, de nem diplomácziai irás volt.[1])

Már egészen más szinezettel birt Lassota titkos jelentése. Az erdélyi kérdést a politikai szükségesség szempontjából tekintette, s abból huzta le következtetését. Kimutatta, hogyan szervezett a Daróczy háta megett és tudta nélkül német pártot Erdélyben, melyre úgy hitte, bizton lehet támaszkodni s miután ez meg van, miért kell Erdély birtokba vételét végrehajtani? Szkender és Magyar Ogli, mikor Bethlen Gábort Erdélybe vitték, azzal a tervvel állottak elő a szászoknak, hogy szakadjanak el Erdélytől s külön önállólag adják magokat a szultán alá: ha a szászok ezt végre találják hajtani, akkor örökre vége a császár befolyásának ez országra. Most könnyű a visszafoglalást végrehajtani, s annyival könnyebb lesz, ha ugyanakkor Radult is visszahelyezik oláhországi vajdaságába.[2])

Lassota az udvar titkos czélzatait tolmácsolta ilyetén propositioival — de a Linczbe összehivott convent nem osztá e nézetet. Aug. 11-én megnyittatott a gyűlés, de annak tagjai többé nem hivattak össze tanácskozásra. A külön országok választmányai elé hat kérdést intéztek, melyek a körül forogtak, ha megtartandó-e a béke a törökkel, s mint ezek kivánják, átadandó-e nekik Erdély; nem kell-e az erdélyi követeket határozott válaszadásra szorítni; el lehet-e fogadni az ajándék nélkül jött török követeket; nem kell-e új békeszerződést kötni velök? s melyekre azok irásban adták be válaszukat. De ezek

---

[1]) L. Törv. és Okiratok I. *d)*

[2]) U. o. I. *e)*

Digitized by Google

nem úgy hangzottak, mint az udvar várta: a béke fentartását hangsulyozták, s még az erdélyi követek úgynevezett kétértelmű magatartását is a körülményekkel menthetőnek találták. [1]) Tettek ugyan kisérleteket a magyar követek, kieszközölni, hogy tartassék közös gyűlés, de eredménytelenül. Ők is odautasíttattak, hogy véleményöket irásban nyujtsák be, a mit meg is tettek.

S most az udvar, a mint tisztába jött az eredményekkel, melyek czélzatainak nem feleltek meg, ehez szabta az erdélyi ügyben követendő eljárását. Augusztus 18-ikán fogadta Mátyás az erdélyi követeket: »majd megfontolandja előterjesztésöket s úgy fog választ adni.« [2]) Ily bizonytalanúl hangzó válasz volt a magyarországi követeknek adott is. [3]) Valójában a tárgyalások még azután is tartottak. Bethlen Gábor követei a Pozsonyban Báthoryval kötött pontok megerősítését, Bethlenre kiterjesztését kérték, Mátyás azt kivánta mindjárt az alkudozások elején, hogy az erdélyi követek teljhatalommal láttassanak el. Daróczy irt is Bethlennek, s ez Fejérvárról júl. 27-ről azonnal meg is küldötte, de bizonyos pontokhoz kötve. [4]) Vagy, mert nem érkezett meg a teljhatalom, vagy mert megszorítással küldetvén, nem tartotta kielégítőnek a császár, oly válaszra határozta el magát, mely mellett a későbbi actio szabadsága fenmaradjon: a kiegyezést további tárgyalásokra halasztja, addig is meghosszabbítja a fegyverszünetet. [5])

Aug. 23-kán végkihallgatáson fogadta a követeket s kegyelmes szavakkal bocsátotta el őket: legfőbb óhajtása, hogy Erdély s a szomszéd államok békéjét biztosítsa. [6]) Kiadatott a decretum is: ez hangsúlyozá, hogy a követeket teljhatalommal ellátva várta; de az ő kérelmökkel egyidejűleg lépett fel a török praetensio, hogy Erdély az övé s Bethlen az ő gubernatora. Mindamellett arra határozta magát ő felsége, hogy az

[1]) Lásd Törv. és Okiratok I. *f*).

[2]) U. o. I. *g*).

[3]) U. o. I. *h*).

[4]) Lásd Bethlen levelét: Erdélyi Országgyűlési Emlékek VI. köt. 548-ik lapon.

[5]) L. Törvények és Okiratok I. *i*).

[6]) L. Törvények és Okiratok I. *k*).

Digitized by Google

naptól, hogy a közös assecuratoriák kicseréltetnek, három hónap alatt bizonyos meghatározandó helyre elküldi követeit a tárgyalások megkezdésére.[1]) A Bethlennek s a három nemzetnek készített decretum tudatta ezekkel, hogy a követek híven jártak el tisztükben.[2]) A császár részéről Daróczy volt kiszemelve, hogy Erdélybe menjen s a tárgyalások megkezdésére vonatkozó biztosító levelet kicserélje: de meg volt hagyva neki, hogy csak akkor cserélje ki, midőn Bethlentől s az erdélyi rendektől ő is átvette az assecuratoriát.[3])

De ez az egész dolog nem volt Mátyásnak inyére: úgy találta, hogy minden, Erdély elfoglalására czélzó terveit a nádor hiusította meg. Forgács és Dóczy Kassáról és Szathmárról mindig gondoskodtak fris hírekről, melyek Bethlen czélzatait a legsötétebb szinekben álliták elő, s olyan képtelenséget is, hogy Szkender gyermek-tizedet szedett Erdélyben, mint valót terjesztették fel.[4]) Ehez járult, hogy Temesvár körül csakugyan gyülekezett a török tábor s ezt ők egyenesen Jenő és Lippa ellen intézendő támadásra magyarázták, s szavuk annyival inkább hitelre talált, mert maguk a lippaiak is úgy adták elő a dolgot egy levelökben, melyben magukat s a várat a kapitányok oltalmába ajánlották.[7]) A fellármázott Mátyás, ki Bethlen mentségeit tán meg se tudta, de bizonynyal el sem hitte, biztos tájékozás szerzése végett tehát titkos utasítással Molartot Thurzóhoz küldé, részletezvén abban eddigi eljárását. Midőn Báthoryt a török megtámadta, minden előre el volt készítve, hogy az örökös tartományok segélyt adjanak. De a nádor az ő, a császár tudta nélkül, mintha ő lett volna a király, mindenüvé leveleket irt, hogy nincs veszély, desavouálta őt s igy félben maradván a készülődés, Báthory életét s ő Erdélyt veszté. Ily csalódás után azt várta volna a császár, hogy magához tér, s annak a féltörök Bethlen Gábornak nem fog hitelt adni: de ő attól a rögeszméjétől, hogy a török megtartja a békét és Magyarország iránt megőrzi a jó

[1]) L. Törvények és Okiratok I. *l*)
[2]) L. Törvények és Okiratok I. *m*)
[3]) L. Törvények és Okiratok I. *n*)
[4]) L. Törvények és Okiratok II.
[5]) L. Történelmi Tár 1879. 225 l.

Digitized by Google

szomszédságot, meg fog válni: de még az sem nyitotta fel szemét, hogy Szkender Erdélyt hatalmába kerítette s elnökölt az országgyűlésen. De a török most a béke tárgyalások folyama alatt készül, mig őt szép szóval akarja elaltatni, hogy készületlen maradjon, s ebben a nádor jóhiszeműsége is segíti, ki mindig meg tudta gátlani, hogy a várakba német őrséget vegyenek, s most ezek felszereletlenek. Pedig portai követének egyenesen megmondták, hogy az alkudozások csak Magyarországra vonatkoznak, Erdély nincs beleértve, s ezen felül Forgácstól tudja, hogy Szkender Lippa és Jenő ellen megy. Ha tehát már többé nincs idő meggátolni, hogy a török Lippát és Jenőt el ne foglalja, Erdélyt be ne kebelezze s Kassáig ne portyázzon: mondjon a nádor módokat, hogyan akarja hibáit helyrehozni, s azután hogyan kell a veszélyt elhárítni? Ha az ő hibája miatt egy országát elveszti, a hibáson fogja azt keresni. Ellenben, ha ő — Molart — meggyőződik, hogy a nádor intézkedései czélszerűek, alkalmazza eljárását ahoz, mig ellenkezőleg Khlesl, hogy netalán támadható gyanúját eloszlassa, a küldetést úgy akarta előtte feltűntetni, mint a császár bizalmának és vonzalmának kiváló jelét. [1])

Mátyás ez aggodalmainak volt alapja, mert Temesvárnál csakugyan táborozott török had, s ez csakugyan fenyegette Lippát és Jenőt. De nem úgy, mint azt neki előadták. A portyázásokat Dóczy kezdte Lónyaival, a kállai kapitánynyal egyetértve, s a török had ezeket fenyegette és egyúttal nyomást akart gyakorolni a császárra, hogy az elfoglalt részeket adja vissza. A két vár ügye még nem volt eldöntve. Báthory Zsigmond harmadszori visszahelyhezése óta minden fejedelemnek kötelezni kellett magát, hogy e két várat visszaadja, de egy se teljesítette. Bethlentől is követelték, hanem ő az átadás elhalasztását kérte addig, mig a részeket visszakapja, mert — mondá — e kettő: a várakat átadni s a békét fentartani, kizárja egymást. Remélte, hogy, mint 14 év óta minden fejedelemnek sikerült, neki is módjában lesz megtartani a várakat: hanem erre nézve fő dolog a porta irányában az ellenségeskedés szinét is kerülni, csakhogy ez nem áll egészen

[1]) L. Törvények és Okiratok I. *o)*

Digitized by Google

módjában. Lippának t. i. csak alsó része, a város volt kezén, a fellegvárban levő őrség nem függött az ő kapitányától s ezek nem is akarták bebocsátni embereit: ellenkezőleg Forgácsnál, Homonnainál, Lónyainál kerestek segélyt, oltalmat, [1]) s midőn az elsőtől erre nézve igéretet nyertek, ugyancsak sürgették az igéret beváltását. [2])

Ez ellenséges hangulaton keveset változtatott, hogy Bethlen a török hadat minden támadó föllépéstől vissza tudta tartani, s hogy Thurzó, hivatkozva a linczi conventen megigért tractatusra, mely a kérdés békés megoldását helyezte kilátásba, Forgácsot a fondorlatok megszüntetésére akarta birni. [3]) Már az egész határszél fegyverben volt, s hogy készületlenül ne lepessék meg, Bethlennek is Várad alatt seregszemlét kellett tartania, hova maga is ki akart menni, hogy, ha a megigért commissariusok lejőnek, az alkudozások színhelyéhez annál közelebb legyen. [4])

Ily viszonyok közt jött el a sept. 27-re Gyula-Fejérvárra hirdetett országgyűlés határideje, melyre a császár követe is lejött. [5]) De a helyzet feszültsége és tarthatatlansága már nagyon is nyilvánvalóvá lett, s Sarmasági és Pécsy a megnyitásra kitüzött napon esdő és sürgető leveleket küldtek Forgácshoz, hogy az istenért teljes erejéből legyen rajta, hogy az alkudozással megbizandó commissariusok múlhatlanúl és pontosan lejőjjenek: ezzel állandó és jó békét lehetne eszközölni. [6])

A gyűlés sept. 29-én nyilt meg.

A helyzet valóban válságos volt. Egyfelől epedve várták a rendek a biztosokat, mely a béke függő kérdését eldöntse. Másfelől a lippai őrség nyilt lázadásban tört ki, midőn Bethlen kapitányának megtagadta az engedelmességet s hadait nem akarta befogadni. S mi azt még veszélyesebbé tette: a

---

[1]) Sept. 1-ei levelük Történelmi Tár 1879. 226 l.

[2]) L. Törvények és Okiratok IV.

[3]) L. Törvények és Okiratok IV.

[4]) L. Törvények és Okiratok V.

[5]) Segesváry naplójában olvassuk (Erd. Tört. Ad. IV. 184.) Sept. 21 »jöve ismét az német császártúl követ az erdelyi fejedelemhez.«

[6]) L. Törv. és Okiratok VI.

Digitized by Google

török erő a határszélen egész táborrá nőtt s annak parancsnoka Szkender volt. Ily körülmények közt a fejdelmi előterjesztés nem tehetett egyebet, mint egyszerre kívánni a hadfölkelés elrendelését, hadi adó megszavazását s a békebiztosok kinevezését.

S a rendek — az ország más sürgős ügyeinek félretételével — mindkettőt megtették. Megszavazták az adót portánként 8 frtot, a tractatusra küldendő követek költségeire portánként 15 pénzt s a küszöbön álló fölkelésre a katonák hópénzéül portánként 3 frtot. A városokra megszabott összeget vetettek. A szászok által kiállítni szokott gyalogok számát ezerről ötszázra szállították.

Megválasztották a császárral folytatandó tractatusra a követeket: Pécsy Simont, Sarmaságit, Balassit, Borsos Tamást, vagy ha ez beteg volna, helyette Kosa Mátyást, a szebeni királybirót, Götzmeister Kelement és Veres Pált, s e névsort azonnal közölték Daróczyval. [1])

Déva várát a fejdelemasszonynak inscribálták nászhozomány czimén.

Elrendelték, hogy az illető helységek kellő számban tartsanak postalovakat.

A szökött jobbágyok adassanak ki. A latrok elharapózása miatt a közbátorság országszerte veszélyeztetve levén, elhatározák, hogy ilyeneknek a fejdelem ne adhasson kegyelmet.

Az enyediek a vásárra menőkre minden köböl búza után két pénzt vetettek: ezt mint törvénytelen újítást eltilták. [2])

Még folytak a tanácskozások, midőn hírt vett a fejdelem, hogy a lippai őrség a felső vár átvételére küldött hadait visszaverte s azokból nehányat le is vágott, azon reményben, hogy Dóczy a török és az erdélyi had ellen is segélyt igért. A dolog veszélyes volt, mert Szkender már átvette a parancsnokságot a Temesvár alatti tábor felett, s mint gyanakvó ember nem hitte, hogy Bethlennek keze ne volna a dologban. Ezt kelle minden áron megczáfolni, ha csak nem akarta az országot a török támadás veszélyének kitenni. A rendek elé

[1]) L. Bethlen oct. 9-iki levelét, Törvények és Okiratok VII. c)
[2]) L. Törvények és Okiratok VI.

Digitized by Google

terjeszté az ügyet, s fejenkénti és nem megyénkénti szavazásra hívta fel őket, ha vajjon a végső veszedelem elhárításáért nem nem volna-e tanácsos a várat átengedni a töröknek? A gyűlés igenlőleg felelt s egyszersmind [1]) elhatározta, hogy Lippa elfoglalására s a lázadók megbüntetésére azonnal elindúl az ország hada, s egyúttal mind az országgyűlés oct. 5-ről, mind a fejdelem oct. 9-ről körlevelet küldtek a nádorhoz, magyar főurakhoz s megyékhez. A táborba szállással — irák — nem akarják a békét felbontani, ők csak a lázadás elnyomására sietnek, mely a törököt könnyen az ország nyakára hozhatná. [2])

II.

A felültetett hadakkal Bethlen Lippa alá ment, hol a veszély naponként nőtt s a béke fenntarthatása mind bizonytalanabbá lett. S valóban Bethlen egész mérsékletére, higgadtságára volt szükség, hogy a kitörést elhárítsa; még ekkor maga sem tudta, nem fog-e azon kényszerűség előállani, hogy Lippát átadja a töröknek. [3])

A Forgács által felzaklatott és felbiztatott hajdúk folyton portyáztak a török területen s már Szolnokot is megtámadták, [4]) s midőn Forgács ezért megdorgálta őket, szemébe mondák, hogy hisz azt ő »egynehány levelében« parancsolta. [5]) Bethlenre nézve pedig ez kétszeres veszélylyel járt: Lippa és Jenő visszaadására már öt fejedelem kötelezte magát, ő is megigérte — de még mindig kezén tartá. Ellenben Mátyás kezén levő váraiból még egyet sem tudott visszaszerezni — a portán hajlandók voltak ezt úgy értelmezni, hogy azokat nem akarja visszaadni, ezeket nem akarja visszavenni. [6]) Neki tehát nem lehetett Lippa miatt hitelét koczkáztatni. Váradról ágyúkat vitetett a vár alá; oct. 16-án négyet, 17-én kettőt és 23-án

[1]) L. Törvények és Okiratok X.
[2]) L. Törvények s Irom. VII.
[3]) L. Bethlen Polit. Levelei 31 l.
[4]) Erd. Történ. Adatok III. 143 l.
[5]) Törvények és Okiratok VIII.
[6]) L. Törvények és Okiratok X.

Digitized by Google

hármat.[1]) A mint a lippaiak készületei komolyságát látták, nem is gondoltak ellenállásra, feladták azonnal,[2]) kardcsapás nélkül, a ráczok ellenére, kik az alsó városba bocsátottak be némi török erőt. De épen e válságos perczben érkezett meg Ibrahim csausz a fermánnal, melyben a diván engedélyt adott Bethlennek, hogy a kérdéses várakat csak azután bocsássa vissza a török kézbe, ha a németekkel a béke megköttetett.[3])

Bethlen a biztosok jövetelét még mindig várta, s e reményben nov. 1-én tábori országgyűlést tartott, mely a császárral kötendő három havi fegyverszünet ügyében határozott,[4]) maga pedig, hogy közelebb legyen a várt biztosokhoz, saját biztosaival Váradra utazott; különben is intézkedései, Lippa kézhez vétele, határozott fellépése megnyugtatták a törököt, mely, annyival inkább mert a téli idő bekövetkezett, támadási szándékával felhagyott.

---

[1]) A fehérvári káptalan rendezés alatti actái közt van egy szétvágott pergamen okirat, melyen következő eredeti följegyzések olvashatók:

Anno 1614. die 16. Oct. tempore ill^rmi dni principis G. Bethlen négy falkonyokot. 17. ejusdem mensis két jó falkonyokat vonsznak ki Lippát hogy meglőjjük, és az Maroson által vonszák Váradgya felé. 23. Oct. esmét három falkonyokot visznek urunk után. 29. Oct. bemegyen Lippába urunk, egy ember halála nélkül, megadván.

Ultima die Oct. iter capit Stephanus Békesy versus Lippam ex commissione generosorum Balthasaris Szilvásy et Joannis Várady etc.

Anno 1614. 27. Sept. Comitia celebrantur Albae.

[2]) Lásd Törv. és Irományok IX.

[3]) »Praeter consvetudinem Turcarum« mondja a Chron. Fuchsio Lupino Oltardinum I. 278 l. V. ö. Bethlen trónfoglalása 57. s Tholdalagi naplójával. Tört. Tár 1881. 9. l. E hirtelen fordulatot Tholdalagi ügyessége idézte elő: a portán épen ez időben (1614. sept.) nagyvezér változás történt, s ő az új nagyvezért rávette, hogy hagyja Lippát a fejdelem kezén: úgy is egész Erdély a hatalmas császáré. Ő aztán kiadta a fermant, mely a törököket a várból visszavonulásra kényszerité.

[4]) Hogyan s mikor lépett ez okirat jogerőre, arra nézve nincs biztos adatunk. Tény az, hogy decemberben mint létezőről ir az oláh vajdának »minekünk az némettel 3 hónapi frigyünk levén . . . . . .« (Bethlen trónfoglalása 57.) Mind a Bethlen, mind a rendek által kiállított okirat másolata meg van az egyetemi könyvtárban s e példányból kiadta Pray Principatus Gabr. Bethlen I. k. 20 l.

Digitized by Google

De a biztosok, gyakori sürgetései, figyelmeztetései, kérései daczára sem jöttek,[1]) sőt kilátás sem volt rá, hogy egyhamar jőjjenek. A kétségtelen tény s biztos tudósításai ellenében, hogy Lippa kezén van, azt ő megtartá a keresztyénségnek, Forgács abban a hitben élt, és azt a hírt terjeszté, hogy Bethlen átadta a töröknek nemcsak Lippát, hanem Solymost s Aradot is, sőt hogy még több erősséget is át akar adni.[2]) Föltehetjük, hogy ő jóhiszeműleg terjeszté az ilyen hireket, de az bizonyos, hogy neki abban kedve telt, s hogy azokat, Kendyvel egyetértve, megállapított terv szerént juttatta az udvari körök elé.[3])

Kendy már akkor Bécsben volt. De az őszi portyázásokra felültetett hajdúkat, kiknek leszállása el volt rendelve, titkon megnyerte, s hadi lábon tartotta.[4]) Bethlen a mint értesült, hogy »újolag zászlót töttenek ki,« s a hajdúk gyülekeznek, irt a nádornak, Daróczynak s Abafi tokaji kapitánynak,[5]) sürgette a biztosok lejövetelét, kikre ő és az országgyűlés által kinevezett biztosok Váradon vártak, s figyelmeztette az oláh vajdát, hogy az elűzött Sorbánt az ő nyakára akarják visszavinni.[6]) De a biztosokra hijában várt: midőn a szent ünnepek közeledtek, saját biztosaival elhagyta Váradot s Fejérvárra ment. A hajdumozgalom pedig mind tartott, s egy ilyen fegyverben álló had mellett a határszélen a béke mindig hajszálon függött. Hanem Bethlen bámulatos tevékenységgel tudta érdekeit őrizni: portai követeit és Szkender basát folyton figyelmeztette a veszélyre. Körleveleket küldött a magyarországi megyékhez, hogy »az ország híre nélkül« ily hadakozást létrejönni ne engedjenek, maga is fogadott hajdukat szolgálatába[7]) s végre elrendelte a hadfölkelést

[1]) L. Törvények és Okiratok X. sz. V. ö. Bethlen decz. 4-iki levelével, Bethlen Gábor trónfoglalása 65 l.

[2]) L. Törvények és Okiratok XI.

[3]) L. Törvények és Okiratok XII.

[4]) Bethlen Gábor trónfoglalása 57 l.

[5]) Lásd Törvények és Okiratok XIV.

[6]) Bethlen Gábor trónfoglalása 58 l.

[7]) Lásd az erre vonatkozó leveleket Török-magyarkori államokmánytár I. k. 123 s köv. ll. Bethlen Gábor trónfoglalása 60 s köv. ll. Zemplén megye, de valószinűleg több is elhatározta, hogy senki se

Digitized by Google

is.[1]) Minthogy pedig örökösen a hitetlenekkel való szövetkezését vetették szemére, Khlesl bibornoknak egy hoszú levelet írt, melyben a Bibliából vett nagy számú idézettel mutatta ki, hogy bizonyos körülmények közt e szentkönyv sem ellenzi azt.[2])

III.

Mialatt Bethlen biztosaival Váradon az alkudozások megkezdésére várakozott, Mátyás kormánya egész más dologban törte fejét. A császár azon reményben, hogy a birodalomtól segélyt nyer a török háborúra, birodalmi gyűlést hirdetett: de a mint annak reménye lelohadt, jónak látta azt elhalasztani.[3]) Udvarával Bécsbe már októberben visszatért, s kezdett készülni a jövő év eseményeire. Hogy mindkét alkudozása, a törökkel és Bethlennel függőben volt, annak leginkább maga volt az oka; de hogy azokat a végtelenségig nem nyújthatja, azzal tisztában volt. Épen mint Bocskay idejében, most is összefüggött a kettő; tudta, hogy akármelyikkel nem egyezik ki, mind a kettővel háborúja lesz.

Erre az eshetőségre is készen akart lenni, még pedig úgy, hogy kész és több felöl támogatott ellenvajdája is legyen. Ennek volt kiszemelve Homonnai, de ki eddigelé csak biztatásokat nyert s nem tényleges segélyt, — mert a mit Dóczy és Forgács tettek az inyére volt ugyan az udvarnak, s talán tudtával is, de azért a közösség velök minden pillanatban meg volt tagadható.[4])

---

merjen az erdélyi fejedelemre menni, még ha a generalis a király mandatumával parancsolná is. Sepsei Laczkó, Mikónál. III. 143.

[1]) L. Törvények és Okiratok XVI.

[2]) Kelt e levél 1615. febr. 19. Történelmi Tár 1880. évf. 459. s a köv. ll. és Adalékok Bethlen G. szövetk. Történetéhez 15. l.

[3]) Mátyás decz. 29-iki levele Hatvaninál IV. k. 114.

[4]) Abafy Miklós tokaji kapitány 1615. jan. 19-ről irja a nádornak: »Valakik azok, az kik császár urunkat ő felségét az hadakozásra tanácsolják, én nem látom semmi hasznos effectusát annak, mert csak most is az ide való ország hallván, hogy Sz.-György és Bozin táján vagyon ő felségének hadakozó népe, és itt is újonan fellázasztották az csendesen eloszlott hadakat, csak az úristen tudja, micsoda ítéletben vadnak ide az emberek. . . . . »ha kedvek ellen az mostani békesség ellen igyekezik

Digitized by Google

Most elérkezettnek látták az időt, hogy egy lépéssel tovább menjenek. Előakarták készíteni a Homonnai fejedelemségét, de nem az alkudozások félbeszakításával, sőt lehetőleg úgy, hogy a törökkel megkötendő békének ne álljon útjában.

A kormány — valószinüleg Khlesl — a titkostanács elé kilencz pontot terjesztett megfontolás végett, melyek a törökkel és Bethlennel folytatott alkudozások ügyével függöttek össze. Az ellenség készen áll a harczra, de meg akarja őket csalni — nekik is élni kell ezzel a fegyverrel, megcsalni őket s elkészülni a háborúra. A törökkel kell ugyan folytatni a békealkut, de nem Erdély felett, mely a császáré. Sőt magával Bethlennel is lehet alkudni, hogy Magyarország s a többi nem jó indulatú országok meg legyenek nyugtatva. Lassota menjen el pénzzel ellátva, megvenni a hajdukat. A várakat nem kell béke utján átengedni Bethlennek — foglalja el erővel, igy nem lesz jogczíme. Kendyvel, Homonnaival, az oláhokkal és szászokkal újra fel kell venni a »practikát«, főként Homonnai személyére nézve haladéktalanúl kell biztosítékot szerezni. Össze kell híni a magyar tanácsot s ez elé terjeszteni az ügyek veszélyes állását és az alkudozások kérdését. [2])

Ez a programm el is lett fogadva.

Legelébb jan. 8. Homonnaival megállapíták praetendenségének feltételeit s fellépésének módozatait. Minthogy a császár Linczben kötelezettséget vállalt arra nézve, hogy Bethlennel alkudozni fog, be kell várni annak végét s ha annak nem lesz eredménye, akkor kezdje meg a támadást Bethlen ellen:

---

hadakozni ő felsége, félek egy nagy pártolás ne következzék.« Actor. Thurzó F. 44. nro 29.— Forgács pedig Komjáti, febr. 23. irja: »minthogy az mezei hadakat el kelletik oszlatnom az vármegyéknek nagy sok instantiájokra, kiért ő fige az mint eszembe veszem neheztel, de én nem tehettem egyebet benne, mert láttam, hogy az vármegyék között és az mezei hadak között nagy tumultus támad. . . . . Kendi uram felől oda sok hirek folnak: valahogy Homonnai uramot akarná bevinni, kin az vármegyék igen megháborodtak vót, és talám meg is találták vót Kglmedet felőle; de az mint látom az Kendi uram practicája az hóval együtt elolvad; én az Homonnai uraságát nem adnám az erdélyi vajdaságon, de luxuriant animi rebus plerumque secundis. Orsz. ltár, Actor. Thurz. fasc. 50. nro 39.

[1]) L. Törv. és Irom. XVII.

Digitized by Google

a császár azt nem fogja ellenezni, ellenkezőleg segítni fogja. Homonnai pedig, ha elfoglalta Erdélyt, mint örökét s a részeket mint hűbért fogja bírni, váraiba bebocsátja a német őrséget s Váradot visszaadja; címét ő felsége határozza meg s a pénzekre ő felsége képét vereti, a magyar országgyűlésekre vagy személyesen elmegy, vagy elküldi követeit, ő felségét háborúiban segíti s a vallás ügyét abba az állapotba helyhezi vissza, melyben Zsigmond alatt volt. Mind e pontokra le is tette az esküt. [1]) Ime, ez volt a kilátás, melyet Erdély várhatott, ha Bethlen fejedelemségét a Homonnaiéval cseréli fel.

Az ekkép legfelső helyen is jóváhagyott támadáshoz a segédeszközök nagy részét Lengyelországból kellend megszereznie s erre nézve a császár a lengyel királyhoz két ajánló levéllel látta el: az egyikben mint megbizottját ajánlja, — a másikban a veszélyben forgó végek ügyében támogatását kéri. [2])

S a mint ez ügy el lett intézve, összehivattak Bécsbe a magyar tanácsurak, hogy a megkezdendő alkudozás ügyében megállapítsák a részleteket. [3]) A császár s a kormány nem tartották valószinűnek, hogy Bethlennel kiegyezés jöjjön létre, s nekik épen szükségök volt, hogy ha háborúra kerül a dolog, a közvéleményt Bethlen ellen hangolják. Bethlen egész uralkodását a sérelmek sorozatának tekintették s egyenesen ebből indultak ki, midőn 1615. jan. 24-én felszólíták a magyar tanácsot, hogy adjon votumot, ha vajjon bele kell-e az egyezkedés folytatásába ereszkedni, vagy azt meg kell szakasztani? A pozsonyi szerződéstől, melynek megerősítését kéri Bethlen, ő maga állott el, aztán ő nem is fejedelem: legfennebb vajda, vagy gubernátor. S az egész dolgot a török beavatkozása nélkül kell elintézni, a ki pedig már Erdélyt patrimoniumának s Bethlent az ő kormányzójának tartja. [4])

A magyar tanácsosok már négy nap mulva, jan. 28-án hosszú és kimerítő választ terjesztettek fel: egyenesen az alku-

---

[1]) L. Törv. és Okiratok XV. *a)*.

[2]) U. o. *b)*, *c)*.

[3]) Thurzó nádornak Bécsbe érkezéséről s a tanácskozásokról igen érdekes jelentés van a Tört. Tár 1880. évf. 457. l.

[4]) L. Törv. és Okiratok XVII. *a)*.

Digitized by Google

dozások folytatása mellett nyilatkoztak, még pedig ugy, hogy az erdélyiekkel való alkudozás előzze meg az alkudozást a törökkel. Annak szinhelyéül legjobb volna Bécs, de az eredmény kedveért lehetne Lőcsét vagy Eperjest kitűzni. Kiterjeszkedtek a követek személyeire is s Naprágit, Révait, Pethet, Homonnait, Czobort, Daróczyt hozták javaslatba. Czélszerűnek tartanák, hogy az alkudozás még ezen a héten kezdessék meg. De bármely igaznak találják is a Bethlen ellen felhozott vádakat, nem tanácsolhatják, hogy egy ember miatt a béke felbontassék. A magyar tanács is oda nyilatkozott, hogy a pozsonyi szerződés érvénytelen, mert abban szabad fejedelem-választásról van szó, s Bethlen nem választás útján lett vajdává, hanem a török ültette székébe. A rendeknek meg is kell mondani, hogy a császár meg akarja tartani a pozsonyi szerződést; tartsák meg ők is s a pozsonyi szerződés értelmében szabad választás által alkalmas embert ültessenek a fejedelmi székbe. Bethlent pedig, a ki különben sem nevezi magát fejedelemnek, hanem a török kormányzójának, rá lehetne ügyesen, méltányos okokkal venni, hogy mondjon le Erdélyről. [1])

Ez olyan eszme volt, mely azonnal megnyerte a kormány tetszését. Jan. 31-iki leiratában már kérdést tett, hogy értik ezt? Vajjon Bethlennel önkéntes lemondása iránt egy harmadik személy által érintkezzenek-e, vagy pedig biztosok által tractáljanak? [2])

Korántsem, felelék febr. 5-ről a magyar tanácsurak. Nagy titokban, igen megbizható ember által akkép kell a lemondást Bethlennél szóba hozni, mintha ez magamagától jönne arra a gondolatra. [3])

A kormány a tárgyalás helyéül Nyitrát vagy Trencsént ajánlotta, ez ellen a tanácsnak volt kifogása s Nagy-Szombatot szerette volna javaslatba hozni, ha ott nem volna a töröknek annyi kémje. Febr. 5-én már el volt dőlve a dolog: a kormány Galgóczot jelölte ki a tárgyalások helyéül, s a magyar

---

[1]) Lásd Törvények és Okiratok XVII. *b)*.
[2]) U. o. XVII. *c)*.
[3]) U. o. XVII. *d)*.

Digitized by Google

tanácsot bizta meg elkészítni a leiratot Bethlenhez s az erdélyi rendekhez. [1])

A leirat, úgy, mint kivánták, még az nap elkészült; biztosokká Forgács, Dóczy (Bethlen Gábor két elkeseredett ellensége) és Daróczy neveztettek ki, s a tárgyalások megkezdése napjául márcz. 8-ika tüzetett ki. [2])

Bethlen e leiratot s Khlesl e tárgyban irt levelét Fogarason február 21-ikén kapta s azonnal válaszolt: a már rég kinevezett biztosok márczius 1-nél előbb nem lehetnek Kolozsvártt, ha felérkezésökben haladék lesz, azt ne tulajdonítsák neki. [3]) Másnap kiállíttatott a teljhatalmú felhatalmazás követei számára, [4]) s erről Mátyást is értesíté. De, tevé hozzá, a dologban sok nehézség van. A követek 16 nap alatt nem mehetnek fel Galgóczra, mert biztosainak is kell legalább 8—10 nap, mig valahol összejöhetnek. Kérte tehát a császárt, hogy Galgócz helyett a közelebb levő Kassára tegye át a tanácskozások helyét. [5])

Bethlen gyors válasza s a készség, melylyel a felhivásnak engedett, eloszlathatta volna a kétséget, hogy ő nem akar őszintén egyezkedni. De Dóczy gondoskodott hírekről, melyek a gyanut ellene ébrentartsák: egész sorozatát tálalta fel a fondorlatoknak, melyekkel Bethlen török hadat akar Magyarország ellen mozgásba hozni — még azt is megirta, hogy a stambuli mecset számára 300 márka ezüstből két nagy diszes gyertyatartót készíttetett kolosvári mesteremberekkel. [6]) S midőn azt hozták hirűl a császárnak, hogy Bethlen csak a maga személye s nem az ország részéről fog követeket küldeni, Thurzó

---

[1]) L. Törvények és Okiratok XVII. *e)*.

[2]) U. o. XVII. *f)*. Az e tárgyban Daróczyhoz intézett leirat meg van az orsz. ltárban az »Acta Publica«-k közt.

[3]) Történelmi tár 1880. 466. l.

[4]) Törvények és Okiratok XIX. sz.

[5]) Történelmi Tár 1880. évf. 467. l.

[6]) Lásd Törv. és Okiratok XVII. Forgács 1615. márczius 11-ről hasonlag vigyázatra inti Thurzót »az békességnek tractálása alatt igen jó vigyázatban legyenek, mert az bizonyos dolog, hogy mostan is, a mint nekem irják, igen nagy készülettel vagyon Bethlen Gábor és az mezei hajduk is inkább mind által mentek Bethlen Gáborhoz Erdélyben.« Act. Thurz. fasc. 56, nro 30.

Digitized by Google

utján tudatta vele, hogy ez meg fogná az egyezkedési kísérleteket hiusítani. [1]) A Bethlenhez irt levélben e hirekről mitsem szól, valamint Khlesl sem, ki a császárral egyidejüleg küldött levelet; csak egyszerűen tudatták, hogy a tárgyalások Galgóczon fognak lenni s felhivták, hogy teljhatalmú követeit küldje ide. [2]) A biztosok már akkor ki voltak nevezve; a szepesi kamara elnöke: Daróczy mellé Lassota és Caesar Gal s titkárúl Kerekes János, s az egyezkedésen kivűl ezeknek még az is feladatukká volt téve, hogy Forgácscsal és Dóczyval az elfoglalva tartott részek és várak jövedelmeit összeirják s az őrség fizetéséről gondoskodjanak. [3])

De a császár aggodalma alaptalan volt. April 9-én reggel kapta Mátyás s a bibornok leveleit [4]) s még az nap válaszolt mindkettőnek: teljhatalommal ellátott biztosait már rég elindította, ezóta már fenn lehetnek s alkudozhatnak is. [5])

Bethlen követei Pécsy Simon, Sarmasági Zsigmond, Balassi Ferencz, Borsos Tamás, Régeni János, Veres Pál Kolozsvárról márcz. 14-én elindultak. [6]) De a császár biztosaiban változás történt, valamint a helyben is; azok Forgács bibornok, Molárt és Daróczy voltak, s a tanácskozást Galgóczon kezdték ugyan meg, de Nagy-Szombathban folytatták. [7]) Ennek a dolognak meg volt a maga fontossága: az engesztelhetetlen Dóczy elmaradása mutatta, hogy Mátyás nem idegen a békétől. Minden igyekezete, hogy a birodalomtól segélyt nyerjen, hajótörést szenvedett [8]) s ez annyit tett, hogy a törökkel meg kell békélnie. De ennek csak egy útja volt, hogy előbb Bethlennel egyezzék ki.

---

[1]) Lásd Törv. és Okiratok XXI.

[2]) A császáré márcz. 16-án, a Khleslé márcz. 18-án kelt. Történ. Tár 1880. évf. 468. l.

[3]) Törvények és Okiratok. XX.

[4]) Dóczy utján, kinek postája vitte meg. L. Bethlen Gábor Politikai Levelei 23. l. a Dóczynak irt választ.

[5]) Történelmi Tár 1880. 470 s köv. ll.

[6]) Segesvári Bálint naplója 184. ll.

[7]) Lásd Törv. és Okiratok XXII.

[8]) Lásd Mátyásnak Albert herczeghez irott leveleit, Hatvaninál IV. kötet.

Digitized by Google

April eleje óta folynak a tanácskozások; Mátyás meghagyta követeinek, hogy semmit se foglaljanak irásba, hanem csak szóbelileg tárgyaljanak.[1]) De azért lassan haladt a kiegyezés, s még magának a követségnek kebelében is történt meghasonlás; a szászok azzal a követeléssel álltak elé, hogy engedtessék meg nekik külön is mint nemzetnek, a két császárhoz követséggel járulni, de a fejdelem a szászok nélkül sehova se küldhessen külön követeket. A kivánság természetesen elvettetett.[2]) Sokat tanakodtak a Homonnai-féle jószágok ügye felett is: az erdélyi követek kijelenték, hogy az erre vonatkozó pontot csak azon feltétel alatt hagyják beirni a szerződésbe, ha elegendő biztosítékot nyernek, hogy jövőre Homonnai meg fog zaboláztatni — s Mátyás követei ezt határozottan megigérték.[3]) Főnehézséget valószinűleg a titkos pontok tettek, melyekről Bethlen még a kolosvári alkudozás alkalmával hallani sem akart, de melyeket most kénytelen volt elfogadni s Nagy-Bánya ügye, melyet a császár semmi áron sem akart visszaadni. Végre megegyeztek a pontok felett, s máj. 6-án kiállították az okiratokat. Ez a feltételeket foglalta magában, melyek fejében Bethlen a részeket — Nagy-Bánya és a bányák kivételével — visszakapja, s elismertetik fejdelemnek. Biztosítva lett a fejdelem szabadválasztási joga, egymás kölcsönös megsegéllése — de Bethlen részéről a török kivételével. Elismertetett a bécsi béke, s a szabad vallásgyakorlat. Bethlen köteleztetett a három nemzet jogai s kiváltságai megtartására. A kereskedés, utazás s követküldés a régi gyakorlat szerint fognak történni. A politikai foglyok szabadon bocsáttatnak, Kendy visszanyeri jószágait, s egy csomó pont a részek vissza-

[1]) Czobor irja Bécsből máj. 16-ról Thurzónak: »Az tractatust penig az mi illeti, bizonyosan irhatom Nagyságodnak, hogy mivel ű felsége parancsolatja ez volt, hogy semmit ad papirum ne irjunk, hanem csak verbaliter tractaltassék a dolog, senkinél nincs az tractatus, hanem csak a secretariusnál; hanem azon leszek, hogy szerét tegyem, és ha itt nem is, de az károli tractatioban, a hova a mint hallom, nekem is el kell mennem, ott bizonyosan szerit teszem.« Eredetije az orsz. levéltárban. Acta Thurzoiana fasc. 43. Nro 39.

[2]) Borsos Tamás Mikónál 271 l.

[3]) Bethlen Gábor 1616. jan. 26-iki levele. Törvények és Okiratok.

Digitized by Google

adásából származó birtokügyi viszonyokat szabályozá. A szerződés egy codicillusa elrendelé, hogy a váradi jószágok s némely magánosak birtokait illető ügyekben Ker. János napján Nagy-Károlyban a két fél biztosai értekezletre fognak összejőni.

A valódi kiegyezést azonban — mert ez a példány úgy volt szerkesztve, hogy a török is tudomással birhasson róla — a titkos pontok tartalmazák. Múlt évi követeléséből a császár is többet leengedett, viszont Bethlen is többet, mitől még akkor idegen volt, elfogadott. Ez már teljesen fenntartá a magyar korona jogát Erdélyhez, melynek székén megmaradnak ugyan Bethlen és utódai, de a mely, ha Buda s Eger visszafoglaltatnak a töröktől, azonnal visszaszáll a magyar koronára s királyi hivatalnokok által fog igazgattatni. Ez Bethlen és utódai segélyét még a török ellen is kikötötte, s megállapítá egy török háború esetére követendő eljárás esélyeit, s az osztozás pontjait a visszafoglalandó területen. A főbb várak kapitányai leteszik az esküt ő felsége hűségére, kit Bethlen a keresztyénség fejének s saját előljárójának is elismer. A jelen szerződés titkát megőrzik a követek, de a mint egy közülök meghal, e titok egy mással fog közöltetni, valamint a fejdelem halála után az új fejedelem is leteszi arra az esküt.

Az erdélyi követek Nagy-Szombatban maradtak addig, mig biztos hírt nem vettek, hogy Mátyás e szerződést máj. 15-én ratificalta s a mint erről értesültek, azonnal elindultak. [1]) A dolog elég gyorsan bonyolíttatott le: a császár szükségesnek látta azt siettetni, mert különben a béke a törökkel nem jöhetett volna létre. De amint az megtörtént, ennek többé semmi sem állt útjában, s a béke a törökkel jun. 10-én magában Bécsben megköttetett.

Bethlen azon hitben, hogy a tárgyalásoknak hamarább vége lesz, máj. 3-ára Gyula-Fejérvárra országgyűlést hirdetett; de minthogy ennek egyik főtárgya épen a béke ratificálása volt, követei megjöttéig együtt tartá a rendeket — s a gyűlés épen emiatt szokatlanúl hosszúra nyúlt. Azalatt a ren-

[1]) Lásd Törvények és Okiratok XXIII.

Digitized by Google

dek letárgyalták a fejedelmi előterjesztéseket s meghozták a törvényeket.

Az adót 12 frtra emelték portánként, de úgy, hogy az elpusztult faluk közül az újonnan felépült rovatlan helyek, ha még nem volna hat éve, hogy haza telepedtek, rovatlanok maradjanak. A városok adóösszegeit is aránylagosan felemelték.

A követek számára 1600 frtot szavaztak meg.

Az ország szükségei, főként a jó pénz hijánya tekintetbe vételével, a marhakivitel tilalmát felfüggesztek.

A váradi korcsmák négy havi jövedelmét a vár-épités szükségeinek fedezésére fordíták.

A gratuitus labort Fejérvár építésére nem szavazták meg.

Kitűzték a törvényszékek tartásának határidejét s néhány szükséges törvénykezési határozatot hoztak. Az oláhfalviak, kiváltságaik erejénél fogva, nem éltek a székely törvényekkel, kiváltságaik erre vonatkozó részét eltörölték: éljenek a székelyek törvényeivel.

Elrendelték az árszabályzat megtartását, s több közigazgatási törvényt alkottak, melyek az ország azonkori szükségeinek feleltek meg. Kik a Basta idejében, éhségtől kényszeritve, lopásra vetemedtek, ha azóta fedhetetlen életet élnek, bocsánatot nyertek. A kiknek feleségeiket török-tatár rabságba hurczolták, ha hírt nem tudnak róluk, megházasodhatnak. Sőt a nemesek kapjanak az aknákról.

Az úgynevezett brassai garas verését eltilták az abból származott visszaélések miatt.

Elrendelék, hogy mindenütt egyforma mértéket használjanak.

Huzna vidékét Hunyad vármegyébe kebelezték.

Krasznán processio-járás alkalmával botrányok történtek: intézkedtek, hogy jövőre ilyesmi ne forduljon elő.

Megújiták a régi jobbágyok megadására vonatkozó törvényeket. [1])

A gyűlés utolsó napjaiban érkezett haza Sarmasági a nagyszombati követek közül, postán küldve s magával hozva a békeokmányt. A mint ő megjött, a fejdelem s a rendek azon-

[1]) Lásd Törvények és Okiratok XXIV.

Digitized by Google

nal ratificálták a kiegyezést. Máj. 18-án az erre vonatkozó ünnepélyes példányokat külön a fejdelem, külön a rendek kiállíták, s bemutatták a titkos példányt is. Másnap a fejdelem Sarmaságit postán visszaküldte, hogy a részek visszabocsátásának kérdése annál elébb dőljön el.[1]) A többi követek már akkor Kassán voltak — várva Daróczyra és Lassotára, hogy együtt menjenek Erdélybe — hova pünkösd után való kedden, jun. 9-én megindultak.[2])

---

[1]) Abafy Miklós tokaji kapitány Tokaj máj. 25-ről irja a nádornak: »Kegyelmes uram, ezt akarám Ngodnak értésére adnom: ezen órában érkezék Erdélyből Sarmasági uram postája; kevés ideig nálam mulatván, az mint értem ő kglmétől, Szombatba lött végzéseket minden részben confirmalta az vajda és Erdélyország. Egyéb hireket nem beszél, hanem minden rendek szép békességbe vadnak és hasonlóképen örülnek az jó békességnek.« Ered. Orsz. lt. Acta Thurzoiana fasc. 40. nro 31.

[2]) Forgács 1615. jun. 6-ról Kassáról irja a nádornak: »Egyéb ide való dolgokat penig most Kgdnek nem irhatok, hanem vagyon immár nolczad napja, hogy az erdéli követek itt vannak, és várakoznak. Daróczy uram is tegnapelőtt úgymint 3. Junii jutott onnan feljűl ide; itt azért énnálam mind együtt lévén ő Kglmek leveleket váltottak egymástúl az békességnek elvégezett transactiójárúl; immár azért itt az követ uraim sem mulatnak, hanem Daróczy urammal együtt ad resignandum et recipiendum arcium Huszt et Kővár pünkösd nap után való kedden megindulnak. Innen immár azért Erdély felől hinnők istent, hogy békességben és csendességben maradhatnánk, csakhogy az erdéliek igen tartanak és félnek az töröktűl, hogy ezért az ű mostani követségekért rájok ne haragudjék, és fejedelmek ellen is valamit ne inditson, mivel tudja Kegyelmed, igen ellene vagyon efféle dolog és követség, az mely az keresztyényeknek és magyaroknak egyességekben és békességekben jár, az töröknek; az minthogy az is nilván vagyon Kgdnél, Báthori Gábor mint jára afféle dolog mia, hogy ide velünk követségek által szövetséget vete, mindazáltal minthogy nem az török híre nélkül cselekedték szintén ezt az erdélyiek, azon lesznek, hogy mind adományokkal s mind szép szavokkal kedvét találják és keressék az töröknek. Az Amhat tyhaia hogy az ajándékokkal fölment és az békességet tractálják, értettem, mely dolog bizony fölöttő jó és kivánatos dolog, és istent dicsérnünk is kell érette, hogy reménségünk kiűl ilyen békességet ada mind az erdéliekkel s mind az törökkel; azt remélhettük volna, hogy minden zürzavar és háborúságos dolgok következzenek reánk, de isten jobban adá az dolgot, és nem is látok az törökkel való békességnek véghez vitelében az holdoltság dolgánál nagyobb difficultást, de isten azt is minden jó végre fordéthatja.« Orsz. ltár Thurzó-féle acták. Ugyanott van Dóczy András-

Digitized by Google

IV.

Bármennyire sietett is Bethlen a császár kívánságainak eleget tenni, a végrehajtás, főként a részek visszabocsátása elé új akadályt gördítettek. Az a nehány lázadó rácz, ki a Bethlen ellen intézett mozgalmaknak részese volt, s kik közűl Rhener a tárgyalások alatt is kimutatta ellenséges indulatát, panaszt emelt Khleslnél, hogy a fejdelem a lefoglalt javakat nem adta vissza. A török miatt nem merte azonban a kormány egyenesen megtagadni a részek visszabocsátását, s a biztosok Daróczy és Lassota ki is nevèztettek s le is küldettek Erdélybe. A nekik máj. 17-én adott utasítás megszabta a diploma kicserélésnek, a várak resignálásának módozatait, szivükre kötötte, hogy sürgessék a kath. vallásnak azon állapotba helyezését, melyben Báthory Zsigmond idejében volt [1]) — de ezen felűl Khlesl azt is meghagyta, hogy az átadást addig halaszszák, míg ki nem puhatolják: van-e valaki fogva, vagy elvesztette-e jószágát azért, mert a császár részére állott, s míg ezekre vonatkozólag a nagyszombati pontoknak nem lesz elég téve.

Bethlen Kolosvárra jun. 20-ára részgyűlést hivott össze, hova ő maga már 8 nap előtt megérkezett. Egy csausz is volt ez időben ottan, egyenesen a Bethlen kívánságára, ki meg akarta győzni a portát, hogy ott a várak átadásánál egyéb tárgyalások nem lesznek. Az országgyűlés megnyitására kitűzött napon a császári biztosok megérkeztek. [2]) Gondoskodva volt ünnepélyes fogadásukról. Somberig Erdélyi, Kornis elibük mentek, Kolosvár közelében Kamuthy és Kassai a fejedelem nevében üdvözölték őket, s a város alatt ismét egy követséggel találkoztak, melynek élén Bethlen István, a fejedelem testvére állott. Díszőrség is levén kirendelve, a menet meglehetős nagygyá nőtt, mely a fejedelmi kocsiban ülő biztosokat a nekik rendelt szállásig kisérte.

---

nak is egy levele Kassa jun. 10-ről: »minthogy generalis uramnak requisitiojára most ide Kassára jüvén, az hol az erdéli követek jelen lévén . . .« Actor. Thurz. fasc. 57. nro 24.

[1]) L. Törvények és Okiratok XXV.

[2]) Segesvári Bálint 185 l.

Digitized by Google

De a követeket a fejdelem csak jun. 23-án fogadta első kihallgatáson, mikorra t. i. a szász nemzet ott nem levő pecsétje is megérkezett. Daróczy az üdvözlő szónoklatban kiemelte, hogy ők a várak átadása végett küldettek, oly megbizással, hogy átvegyék a fejdelem s a rendek esküjét, megjegyezvén, hogy a várak átadását az amnestia kiadásának kell megelőzni. A fejdelem válaszának fősulya ez utolsó pontra esett; a császári udvarnál, mondá, mielőtt a vádakra itéletet hoznának, meg szokták azokat vizsgálni. Bámúl, hogy vele szemben nem alkalmazzák ezt, s egy közember rágalmait elhiszik. Csak két fogoly s ezek is a béke megkötése óta elkövetett bűnökért vannak letartóztatva. De ő e részben is fog ő felsége kivánatának engedni.

Most a békeokiratok kicserélésének módozatai kerültek szóba. A fejdelem átvevén a diplomát, keresztyén hitére igérte annak megtartását, s a magáét ő is átadta, a rendekének átadása csak azután következhetvén be, ha a szász nemzet pecsétje megérkezett. A mint ez megtörtént, Daróczy kézbesité a fejdelemnek Mátyás egy hozzá intézett levelét, melyben a kath. vallás visszahelyezését sürgette. Ez, mondá Bethlen, csak országgyűlésen történhetik meg. A titkos pontokra kerülvén a sor: a követek a fejdelemmel s a főbb rendekkel a külső-terembe mentek, hol a titkos szerződés kicserélése végrehajtatott. A napot víg lakoma zárta be.

Az amnestia-okirat jun. 26-án kiállíttatott.[1]) Ez nap a titkos szerződés ünnepélyes példánya is aláirva a követek által, átadatott Daróczyéknak s a várkapitányok: Rhédey és Gyerőffy letették az esküt. Azután ismét a vallás ügyét hozták szóba — s a fejdelem ismét kijelenté, hogy országgyűlés nélkül abban nem intézkedhetik — de annyit megigért, hogy Töviset visszaadja. S most már Daróczyék átadták az utolsó s a legfontosabb okiratokat is: azt, mely Bethlennek a törököktől elűzetése esetére kárpótlást igért.[2])

S most már csak a várak átadása volt hátra. Bethlen jun. 27-én nejével Fejérvárra utazott, s az általa kinevezett

[1]) Kiadtam a Tört. Tár 1880. évf. 226. l.

[2]) Ez okirat lappang, de valószinűleg a Báthory Zsigmondnak adottal lényegileg megegyezett.

Digitized by Google

biztosok és kapitányok: Bethlen István huszti, Mikola kővári kapitányok és Pécsy korlátnok 28-án Daróczyékkal elindultak. Négy nap mulva Kővárba érkeztek, melynek átadása minden nehézség nélkül megtörtént.[1]) Husztra jul. 11-én érkeztek. Itt már nem ment oly simán a dolog. Daróczyék időközben hirt hallottak, hogy Olasz még mindig fogva van, s csak miután ez elhivatott, jul. 16-án történt meg az átadás.[2])

A bizottság a nagyszombati alkudozás alatt meghatározott nagy-károlyi pótegyezkedés határidejét aug. 17-re tűzte ki. De az e napról septemberre halasztatott,[3]) azonban, minthogy Mátyás biztosai nem jelentek meg, e napról is elmaradt. Úgy látszik, e póttárgyalás halasztása a lippai dologgal állott kapcsolatban. Daczára, hogy Molard a nagyszombati egyezkedés alatt igéretet tett, hogy a várak kérdése a törökökkel kötendő békébe fog igtattatni, semmi megnyugtató sem történt: ellenkezőleg a török fenyegetőleg követelte, a császár pedig tiltotta a kézbeadást. Bethlen mindig sürgette, hogy ez ügyben tegyenek valamit[4]) — s ennek méltányosságát nemcsak a nádor látta be, hanem maga Forgács is, ki a mióta a nagyszombati béke megköttetett, annak megtartását őszintén és igazán óhajtotta s ezért közeledett Bethlenhez.[5]) Hanem a

[1]) Daróczy 1615. jul. 2-ről irja Dóczynak: »Ma vettük uram kezünkhez a várat az ő felsége kglmes rendelése szerént, az erdélyiek itélem holnap után jőnek be.« Actor. Thurz. fasc. 57. nro 28.

[2]) L. Törvények és Okiratok XXIX. De egyes jószágok felett még azután folyt a viszály. V. ö. Bethlen Gábor Politikai Levelei 25. l. A levél, melyet az itt felhozott tárgyban (t. i. Szilágyi János volt kővári kapitány követelése) Lassota irt, ki van adva Történelmi Tár 1880. évf. 480. l. Huszt várának átadási okiratát l. Törvények és Okirat. XXVIII. Pécsy Simon sept. 15-ről irja Tholdalagi portai követnek: »én uram, isten után, elfoglalt határainkat Husztot Kővárral egyetemben, szegény hazámnak nagy sok munkámmal, fáradságommal visszahoztam.« (A gyulafehérvári levéltárban.)

[3]) Pécsy irja sept. 5-ről Fejérvárról: »ő nagysága innét Dévára ment, asszonyunk ő nga három szolgáló leányit akarván megadni, azoknak menyegzőjére. Nekem ismét Károlyban leszen kimenetelem.« A károlyi tervezett értekezletről Bethlen is ír: Tört. Tár 1880. évf. 472. l.

[4]) L. Törvények és Okiratok XXVII.

[5]) Forgács 1615. jul. 18-ról irja Thurzónak: »Istennek hála, most ide csendességben vagyunk, Daróczy uram is kézhez adván oda be

Digitized by Google

bécsi kormány habozó és határozatlan magatartásából nem tudott kibontakozni s az továbbra is terhes és fenyegető függő kérdésnek maradt.

V.

Mi alatt a nagyszombati béke a viszonyok közt eléggé simán létrejött, s annak pontjai végrehajtattak, mondhatni épen azon napokban, midőn Mátyás biztosai igéretet tettek, hogy Homonnai törekvései zaboláztatni fognak [1]): ugyanezen Homonnai »practicát indított« Bethlen megbuktatására Lengyelországban, hova Mátyás ajánló leveleivel ellátva ment. Törekvéseiről a fejedelemnek már aprilban volt tudomása, s azonnal egy tapintatos levélben felkérte a lengyel királyt és tanácsosait, hogy ha most vagy ezután háborgó emberek a szom-

---

Erdélybe az várakat, immár kifordúlt onnan, gondolom mostan daróczi házánál vagyon; de nem késik soká, ide közinkbe fog jöni. Az igaz dolog, sőt ugyan magok az erdélyiek mondják, hogy az török mostan esmég kivánja tőlük Lippát, Jenőt, de azon vannak, hogy mind adományokkal s mind egyéb törekedésekkel megtartsák magoknak, hogy e miatt az keresztyén országoknak mostani hozzájuk való jó akaratjok annál inkább el ne idegenedjék tőlük. Az bizony dolog, hogy ha az török nagyon rájok erősödik, nem resistalhatnak ellene, mert egyébképen is mostan azok az helyek ugyan puszták, mivel ennekelőtte az mely lövő szerszám benne vala is, kivitték volt belőlő, az benne valók is mostan csak valami hajdukból állanak; ha megtarthatják, hogy olyan szép és nagy darab tartomány az keresztyénségnek, főképen az mi szegény országunknak javára és hasznára ne legyen és igy az erdélyiekkel való végezés nem is lenne káros; ha penig meg nem tarthatjuk, arról sem tehetünk, mivelhogy nem itéli méltónak ő fige, hogy az miatt az két vár miatt az két htlmas császár között való békesség felbomoljon.« Actor. Thurz. fasc. 54. nro 35. Ugyanő aug. 12-ről irja Thurzónak: »az mi annakokáért Lippa, Jenő dolgát illeti, az török most is ugyan continuálja kivánságát, nagy gyülekezeti is vagyon, kezéhez akarván venni, melyet az erdélyi uraim magok sem tagadnak. Az mint kgd Bethlen Gábor leveléből is megérthette, bizony dolog, hogy ha ő fige valami móddal nem praeveniál, az török belé száll, ki minemű kárával legyen hazánknak, kglmed megitélheti.« Ered. Actor Thurz. fasc. 52. nro 34. Országos levéltárban.

[1]) Puncta Accusationis 1615. jun. 28. Törvények és Okiratok XXXV. *b)*

Digitized by Google

szédokat ellene ingerelni megkisértenék: állják útjokat.[1]) A megnyugtató és kitérő válaszok daczára[2]) Homonnait szivesen látták ottan, s egyik-másik főúr megtett érdekében, mit óvatosság mellett titokban tehetett.

Bethlen jól ismerte a mozgalom horderejét, tudta, hogy bár e törekvés egy magános ember vállalataként szerepel, nem támadhatott az titkos támogatás nélkül: de számolt azzal is, hogy a két oldalról fenyegető vészt csak a porta támogatásával háríthatja el. Jól ismerte az eszközöket, melyekkel a portára hatni lehet s Angyalosy Mihályt fontos leleplezésekkel a portára küldé, hogy állandó követével: Tholdalagi Mihálylyal a veszély elhárításán dolgozzanak.

A leleplezés pedig nem kisebb dolog volt, mint az, hogy a császár a porta ellen egy nagy coalitiót szervez. Ezenkivül megegyezett a lengyel királylyal, hogy Homonnait Erdélybe vigyék: ez 12,000, ő 4,000 harcost ad mellé. E coalitió másik czélja Sorbánt ültetni az oláh vajdai székbe s e czélból Örmény Péter már Moldvába küldetett.[3])

Hogy a két uralkodó coalitiója már e pontig ért volna, arról nincs tudomásunk: de tény, hogy Homonnai a nagyszombati béke megkötése után, valószinűleg kétségbeesve az iránt, hogy a császártól ez idő szerint segélyt nyerhessen, tervén egyet fordított. Bethlen értesülése szerént juniusban Zolkievszky, egy lengyel főúr, Gabrillas Simon vajda és Homonnai, mindenik száz-százezer forintot tett le, hogy ezen ez utóbbi hadat fogadjon, beüssön Moldvába, Erdélybe s e két országot a lengyel korona alá kötelezze.[4])

S mi alatt ő az előkészületeket tette, váratlanúl másfelől is nyert támaszt. Ali, a budai pasa megncheztelt Bethlenre, hogy Lippát nem vehette kézhez — s Homonnai ez idegenségből akart hasznot húzni. Összeköttetésbe lépett Ali pasával, s fényes igéretekkel megnyerte. Nemcsak Lippát és Jenőt,

---

[1]) Bethlen apr. 16-iki levelei Történelmi Tár 1880. 472 s köv. ll.

[2]) Novodvorszky Bertalantól, Danilovicz Miklóstól (máj. 31.) s magától Bobolia Andrástól (jun. 2.). U. o. 476 s köv. ll.

[3]) L. Törvények és Okiratok XXVI. Az Angyalosinak adott utasitás közölve a Török-magyarkori Okmánytár I. 131 l.

[4]) Bethlen 1616. jun. 28-iki levele.

Digitized by Google

hanem a Vaskapuig eső részeket s Váradot is és az adónak százezer aranyra emelését megigérte. [1]) De Szkender a múlt évi szerdár is neheztelt Bethlenre ez ügyben tanusított magatartásáért, nem tudta megbocsátni, hogy hadai már benn voltak az alsó városban, s onnan a nagyvezér parancsára ki kellett, mint ő hitte, szégyenre vonulniok, és a divánülő vezérek közűl azokkal, kik a nagyvezérnek ellenségei voltak, összeköttetésbe léptek. Kimutatták, mily nagy kárt tett a császárnak a vár visszabocsátásával a nagyvezér s Bethlen ellenében felmutatták Homonnai fényes igéreteit. A nagyvezér, hogy a nagyobb veszélyt elkerűlje, maga kezdé sürgetni Lippa visszabocsátását. [2]) Parancsot eszközölt ki a szultánnál Ali basára, hogy többé szóval se kérjék Bethlentől a várakat, hanem vegyék el erővel: nem engedi többé, hogy vele paczkázzanak.

Bethlen jól tudta, hogy a porta az ehez hasonló rendszabályokat nem mindig azért hozza, hogy azok azonnal végrehajtassanak, hanem igen sokszor azért, hogy bizonyos irányban pressiót gyakoroljon. S nem is tartá lehetetlennek, hogy vesztegetéssel, diplomacziai fogásokkal sikerűlni fog az átadás elhalasztását keresztűl vinni. Épen azért aug. 16-án Fehérvártt részgyűlést tartott, melynek főtárgya ez a kérdés volt. [3]) Mint rendesen az ily alkalmi tanácskozásokon, e gyűlésen sem alkottak törvényeket s a gyűlés végzései sem maradtak fenn; de hogy mi történt ottan, az azután történtekből tudjuk; határozatba ment, hogy a fejdelem Lippa megtartása érdekében Prágában, Stambulban tegye meg a szükséges lépéseket.

Bethlen a császárhoz sept. 9-én tett felterjesztést. A nagyszombati egyezkedés alkalmával határozott igéretet nyert, hogy Mátyás a kérdéses várak ügyét magára veszi, megteszi a szükséges lépéseket konstantinápolyi követe által, hogy azok Erdélynél maradjanak, s ezt a békepontok közé is be fogja

---

[1]) A puncta Accusationis jun. 28-ról. Törvények és Okiratok XXXV. *b)*

[2]) Tholdalagi naplója Tört. Tár 1881. évf. 9. l.

[3]) Dóczy szathmári kapitány aug. 15-iki levelében irja a nádornak: »ezten másnap (aug. 15.) lesz vala még gyűlés Fejérvártt, minthogy a török most kivánja Lippát és Jenőt, arról is akarnak végezni.« Ered. az orsz. ltrban. Actor. Thurz. fasc. 61. nro 28.

Digitized by Google

igtattatni. Ez igéretre hivatkozva, kéri a császárt, hogy tegyen ez ügyben valamit, s ha ezt nem tudná kivinni, hatalmazza fel őt, hogy e különben is elpusztúlt helyeket bocsáthassa török kézbe — hisz, mondá, ő felsége is több mint hatvan falut adott át a hódoltsághoz. [1])

Ugyan akkor irt portai állandó követének, Tholdalaginak: Lippa ügyében az őszi gyűlésről főkövetséget fog a portára küldeni, s ő a dolog eldőlését, még ha életével kellene is megfizetni, — húzza-halaszsza addig, mig a főkövetség be fog érkezni. [2])

VI.

Az őszi országgyűlés idejét Bethlen Kolosvárra, szept. 27-ére tűzte ki, hova a kellő időben maga is megjelent.

Nagy fontosságú eredményekről számolt előterjesztése a rendekhez, s épen oly jelentékeny reformokat hozhatott szóba. Az elsőre nézve az ország integritásának helyreállítása egyedűl békés eszközökkel s a végvárak jókarba helyezése minden adófelemelés nélkűl nagy megelégedéssel töltötte el a rendeket, s az utóbbit illetőleg a fiscalis javak körűl elharapódzott visszaélések megszüntetésére czélzó javaslata megmutatta az útat, hogyan lehet az ország pénzügyeit nagy áldozatok nélkűl s a méltányosság határai közt rendezni. Ujításai és szervezései lánczolatában ez volt az első lépés Erdély régi hatalmának visszaállítására. A személye és országa ellen szőtt cselszövényekről is megemlékezett, felhiva a rendeket, hogy az ennek elnyomására szükséges eszközöket szavazzák meg.

Törekvései a gyűlés méltánylatával találkoztak: szívesen nyujtottak a rendek segédkezet rendezett állapotok helyreállítására. Az adót megszavazták kapuszám szerint 8 frtban, s a városokra egy összegben. A Fejérvár építésére szükséges erőt 3 hét tartamára, Huszt jókarba helyezésére 2 hétre kirendelték. S a hadfelkeléshez megkivántató mustrát is megszavazák.

Intézkedtek, hogy a béke helyreállításával a törvényke-

---

[1]) Történelmi Tár 1880. évf. 480. l.

[2]) Pécsy Simon levele Tholdalaghoz 1615. szept. 5-ről, a gyulafehérvári káptalani ltárban, a rendezés alatti akták közt.

Digitized by Google

zés is háborítatlan folyamot vegyen; azok, kik az itéletek végrehajtásának útjában állanak, vagy csak fenyegetőznek is, hűtlenségi perbe vonassanak s marasztaltassanak el.

Báthory Zsigmond és Báthory Gábor a fiscus uradalmait úgy eltékozolták, hogy a váraknak alig maradt jószága s a jövedelmekből (harminczadok, sóaknák, bányák, vashámorok) majd mi sem maradt meg. De a több, mint évtizedes birtoklás oly viszonyokat teremtett, melyeket nem lehetett figyelmen kivül hagyni. Az igazság és méltányosság kiegyeztetése volt tehát e gyűlés feladata. A visszaszerzés elvét már a korábbi gyűlés kimondá, most a módozatokat állapíták meg. Visszafoglalási határév 1598. midőn Giczy János a kormányzóságról lemondott. Kik a hazának tett szolgálatért kaptak fiscalitást, azoknak inscribálja a fejedelem azt, de bizonyos sommában. Ha érdemért adott fiscalitás már előbb visszafoglaltatott, azt kárpótolja a fejedelem. De a nem érdemes szolgálatért adott jószág foglaltassék vissza. Ellenben az érdemért vagy az ország szükségére adott pénzért elzálogosított fiscalis birtok vagy jövedelem a derék summa letétele mellett legyen kiváltható. Inscriptio csak a tanács megegyezésével tehető; visszafoglalt jószág másra nem ruházható; ha már másnak adatott volna az ilyen, magános ember által rövid útú perfolyammal kereshető. Jószágadományozás csak érdemes emberek részére eszközölhető — de a fejedelem és utódjai tartózkodjanak a tékozlástól. Azoktól, kik Mihály vajda kiverése alkalmával nyertek jószágot, azt nem lehet visszavenni.

Az elpusztúlt s újon betelepített faluk adóval ne rovattassanak meg.

A ki nemes ember gyilkosát fogadja be és szökteti el, bűntessék meg, s az ilyen kegyelmet ne nyerhessen. A szökött szolgák üldöztessenek. Az ispánok a circálást tartoznak megengedni. A latrok és gonosztevők kergettessenek.

Az országgyűlésekről, mielőtt azok be nem záratnak, nem szabad eltávozni.

A beszterczei biró s széleken levő kapitányok őrködjenek, hogy Erdélyből az oláh jobbágyok ne szökhessenek Moldvába.

Digitized by Google

A fejedelmi posták ne kényszerithessék az embereket ingyen gazdálkodásra.

Az érvényben levő árszabályok tartassanak meg 200 frt büntetés terhe alatt.

A só a nemeseknek a fennálló törvények értelmében adassék meg.

Mármarosban számlálják össze a portákat, de a többi vármegyék attól menten maradjanak.

Intézkedtek az egyes nemzetek által beadott sérelmi pontokban is.

Bethlen, mint Daróczyéknak megigérte, e gyűlésen a catholica vallás ügyét is szóba hozatta. Visszaadták a catholicusoknak a tövisi és kolosmonostori templomokat — de úgy, hogy a más hiten lévőket a földesurak ne kényszeríthessék cath. templomba menni. Továbbá a cath. rendek kérésére a Somlyón és Udvarhelytt levő templomokat is visszaadták, úgy azonban, hogy elébb a más felekezetüek építsenek magoknak imaházat. Azok, kik utközben predikátort vagy iskolamestert vernek meg, 200 frt büntetésen marasztaltassanak.

A fejedelem a törvényeket okt. 3-án erősítette meg, s azzal a gyűlés eloszlott. [1])

Lippa ügyében a főkövetséget még jóval a gyűlés eloszlása előtt, okt. első napjaiban útnak indítá. Eleinte Pécsy Simont akarta küldeni: de minthogy ez a nagy-károlyi értekezletre volt kijelölve, s az még nem tartatott meg, [2]) az öreg Balassi Ferenczet, a nagy-szombati titkos pontok egyik aláiróját, nevezte ki a követség fejévé. A terhes szekerek az ajándékokkal s azok közt a Kolosvártt csinált két nagy gyertyatartóval [3]) előre elindultak s a mint a gyűlés összeült és szervezkedett, a főkövetség elindúlt.

---

[1]) Lásd Törv. és Okiratok XXX.

[2]) Legalább sehol semmi nyoma. Pécsy szept. 5-ről irja: »nekem ismét Károlyban leszen kimenetelem« s alább »Balassi uram nem volt ..... másodszor Károlyban.« Hogy Pécsy még Daróczyékkal kiment az aug. 17-ki terminusra — e szavak arra mutatnak.

[3]) V. ö. Dóczy febr. 1-ei levele 5-ik pontjával (Törv. és Okiratok XVIII.). Említi Szkendernek okt. 13-án irt levelében »az ajándékok ő hatalmasságának az két nagy gyertyatartók lesznek.« Török-magyarkori Államokmánytár I. 135. l.

Digitized by Google

Gyűlés végeztével Bethlen a helyzetet őszintén, leplezetlenül feltárta egy Daróczynak irt levelében: Lippa még kezén van, de csak a véletlen tartá meg. Egy Budán kitört lázadás miatt Alinak oda kellett mennie — s ez az oka, hogy nem vette el Lippát, melyet ő magában haddal megtartani nem is volna képes. [1])

VII.

Ali basa minden követ megmozdított, hogy Bethlent megbuktathassa; Homonnain kivűl még két trónkövetelőt biztatott. Báthory Andrást, a Gábor testvérét, kinek felajánlá atyafiságát, azon igérettel, hogy testvére gyilkosain boszút fog állani [2]) s Balassa Zsigmondot, ki kötelezte magát, hogy ha a fejedelemséget neki megszerzi, ő a Bethlen által igért várakat kézhez adja s az adót megkétszerezi. [3]) De az első nem volt rábirható, hogy sorompóba lépjen — annál nagyobb hévvel karolta fel az utóbbi az ügyet s költött el egy csomó pénzt és követett el mindent, hogy nagyravágyó terveit megvalósíthassa. Ügyét a portán Szkender karolta fel, csakugy, mint a Homonnaiét [4]) — a személy neki és Alinak mindegy lett volna: ők csak Bethlent akarták megbuktatni. Már ingadoztak a Bethlen barátai, s ennek ügye határozottan rosz fordulatot vett, [5]) midőn tudósítás érkezett tőle, hogy főkövetei útban vannak. Az állandó követ most nyomatékkal lépett fel: fejét kötötte le, hogy a főkövet jön, várjanak hát addig. S csakugyan az ügy eldöntése (t. i. Bethlen letételének kimondása) addig elhalasztatott.[6]) Ezzel sok volt nyerve, de nem minden; mert ellenségei minden irányban lázas tevékenységet fejtettek ki, s arra törekedtek, hogy az új állandó követ ne fogadtassék

---

[1]) Bethlen Politikai Levelei 27 s köv. ll.

[2]) Sövényfalvi levele Konstantinápoly, november 22-ről a fehérvári ltárban.

[3]) Térítvénye okt. 24-ről, közölve a Történelmi Tár 1879. évf. 229-ik l.

[4]) Az e tárgyban kelt vallomások az orsz. ltárban. Act. Thurzó, Fasc. 75, nro 23.

[5]) Tholdalagi Naplója. Tört. Tár. 1881. 9. l.

[6]) Bethlen Politikai Levelei 32. l.

Digitized by Google

el, s a főkövettel együtt fogva Budára Ali basához küldessék.[1]) Czéljukra dolgozott egy Moldvában kiütött mozgalom is, hol a vajdát saját alattvalói lengyel segélylyel megtámadták. A mint a portán erről értesültek, azonnal fermant küldöttek Bethlennek, hogy a szorongatottnak segélyt adjon, arra számítva, hogy távollétében megbuktatását könnyebb lesz keresztül vinni — de a csausz későre hozta meg a levelet s ez alkalmas ürügyet szolgáltatott a parancs nem teljesítésére.[2])

Épen ebben az időben részgyűlés s azzal kapcsolatban octavalis terminus volt Erdélyben. A nagy-szombati kiegyezés szerint itt kellett törvényesen elintézni Homonnainak Huszt várához formált s Báthory Gábor özvegyének követeléseit. Mátyás kinevezé biztosait, Daróczyt, Pethő Istvánt és Melith Videt s egy itélőmestert.[3]) Megjelentek-e a biztosok Erdélyben? s eldöntetett-e a Homonnai követelési ügye, nem tudjuk; de úgy látszik: a tárgyalás elmaradt. Már az idő is igen rövid volt a megjelenésre.

Bethlenhez decz. 3-án új csausz érkezett a portáról, kinek a fejedelem a részgyűlés választ decz. 7-én kézbesíté.[4]) István már akkor csatát vesztett a lengyel-oláh had ellen, menekült, s ez elegendő mentség volt Bethlennek, hogy ezután se avatkozzék be. Különben is irá: »a kész akarattal« ajánlott segélyt visszautasítá, talám azért, hogy országa ne romoljon, s azonkivül pedig ő ez egész idő alatt mindig a hatalmas császár szolgálatában forgolódott. Érté azt a munkát, melylyel a rá mért csapásokat felfogta.[5])

---

[1]) Bethlen Politikai Lev. 38. l.

[2]) Török-Magyarkori államokmánytár I. 137. V. ö. Pécsy Simon 1615. decz. 30-iki levelével, Tört. Tár 1880. évf. 708. l. E moldvai mozgalomról, István vajda elüzetéséről és Sándor diadaláról érdekes tudósításokat kapott Bethlen. Tört. Tár 1880. évf. 485. s köv. l.

[3]) Lásd Törv. és Okiratok XXXIII.

[4]) Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 139. l.

[5]) Dóczy András irja Forgácsnak, Szathmár, nov. 29. »Erdélyben most lesz 1-a Decembris octava és gyűlés is. Az vajdára az nagy törvénytelenség miatt minden ember panaszolkodik; lesz oda be emberem vigyázásnak okáért, ha mi occurrál irásra méltó, Ngodnak értésére adom.« Act. Thurz. Fasc. 57. nro 26. Orsz. ltár. Nem találtam nyomát, hogy többet irt volna e gyűlésről.

Digitized by Google

Mert épen abban az időben, midőn Bethlennek a beavatkozást megrendelék, [1]) Balassa és Homonnai készületeket tettek megtámadására. Amaz idősb fiát s egy megbizott emberét: Fáncsy Ferenczet járatta Alihoz, küldött neki ajándékokat s toborzást kezdett a hajdúk közt. [2]) Ez utóbbi Lengyelországgal tartá fenn az összeköttetést ott és a hajduk közt is toborzott, [3]) hogy alkalmas perczben Erdélyre üssön. Bethlen ellenségei a portán arra számítottak, hogy akármelyiknek sikerüljön ezt országából kiüzni, a diván a bevégzett ténynyel szemben letételét illetőleg nem fog nehézségeket támasztani.

A huzás és halasztás, melylyel Balassy Ferencz beérkezése után is késtek a végső elhatározással, kedvezett e tervnek. A főkövetség már okt. derekán megjött. Egész novemberben folyt az alkudozás. Balassi határozott igéretet adott, hogy a mint ő hazaérkezik, Lippát megadja a fejedelem s Gürcsi Mehemed, a kajmakam kivitte, hogy ez értelemben ki fog a végválasz a követségnek adatni. A kihallgatás és a fermán átadása napjául deczember 13-ika volt kitűzve. Ezen napra a követség megjelent a divánban, már meg is kaftányozták őket — de hosszas várakozás után tudtúl adatott, hogy nem fogadtatnak, s ezuttal tegyék le a kaftányokat. »Nem mi, — felelé Balassi, ha csak le nem veszik rólunk«, s csakugyan megkaftányozva távoztak.

Le voltak verve, mert érezték, hogy valami nagy dolognak kellett történni. [4]) Tholdalagi elment az öreg Gürcsihez, ki bizalmasan megmondá neki, hogy Alitól tudósítás érkezett, mely Bethlent németességgel vádolja, nem is akarja megadni a

---

[1]) Tatár beütéstől is tartott, s ez ellen is tett intézkedéseket. Bethlen okt. 11-ki levele Forgácsnak. Fasc. 55. nro 36.

[2]) Tört. Tár 1879. évf. 230—31. ll. Thurzó decz. 12-ki s Balassa decz. 26-ki levele.

[3]) Puncta Accusationis. Törv. és Okiratok XXXV. *b)*

[4]) Hogy minő mesés hirekkel ingerelték a kedélyeket, mutatja Pernyeszy Gábor ecsedi kapitánynak febr. 6-án Forgácshoz intézett levele, mely e portai ügyet igy adja elő: »Lippának megadását számtalan sokszor solicitálván török császár, küldte volt be Bethlen ama vén ravasz Balassi Ferenczet, ki által nagy örömmel adta értésére császárnak Husztnak, Kővárnak occupálását. Balassyt megfogták a portán és erős fogságban tartatik. Nem tudván ezt mire vélni Bethlen, Belényesy

Digitized by Google

várakat, a követ csak szép szín alatt azt akarja kieszközölni, hogy ő hazamehessen, s hogy Gürcsi Mehemed pénzzel meg volna vesztegetve, és ezért fogja pártját. Hosszas tanakodás után a megmaradásnak egyetlen eszközét találták fel: nyilatkoztassa ki Balassi, hogy ő jót áll szaváért, s ennek bizonyságául, addig, mig Lippa át nem adatik, kezesül a portán fog maradni. [1])

Bethlen eddigelé csak saját emberei által volt az ellene intézett törekvésekről értesítve, de kézzel fogható bizonyítványokkal nem bírt; nagy szerencse volt rá nézve, hogy a véletlen azokat is kezébe juttatta. Homonnainak egy lengyelországi ügynöke, Domaraczky Szaniszló ez év őszén megbetegedett s Kendynek és az ügynöknek levelei Bethlen kezébe kerültek, melyek Homonnai terveiről s Kendy árulásáról leránták a leplet. [2])

A másik, Balassa-féle törekvésekről épen olyan véletlen folytán a nádor nyert értesítést. Fáncsy, a Balassa szolgája s közbenjárója Alinál részeg fővel Bori István előtt elárulta a titkot, s ez azonnal értesíté a nádort. [3]) Nem sokára ujabb bizonyítványokat kapott a nádor. Balassa egy lovászmesterét, ki Alinál

---

nevű szolgáját küldte utánna az postán az portára, azt is megfogták, és ha Lippa meg nem adatik, egyik követet sem bocsátják el. Török császár követsége ez egyik Bethlenhez; másik, hogy Tomsa vajdát megsegélje s az moldvai vajdaságra bevigyék az havaseli vajdával együtt, kire nézve most ő maga Fogarasban vagyon és az ország népét oda gyűjti, hogy az kit beküldhetne benne. Bethlen Farkas, kit szegény idvözült uramatyám Grodnán szerzett vala ngodnak, udvari kapitánya levén, immár elbucsuzott, kin Bethlen Gábor igen megharagutt, vacsorán jól tartván, másnap Bethlen is haza indulván, bucsús levén fejedelmétől, az úton szörnyű halált holt, olyat adtak megenni vagy megínnya.« (Ered. orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 53. nro 32.).

[1]) Tholdalagi Naplója. Tört. Tár 1881. évf. 10—11. ll. Bethlen 1616. febr. 4-iki levele Mátyáshoz, Törv. és Okirat. XXXVI. s egy keletnélküli levele a szultánhoz. Török-Magyarkori Államokmánytár I. 141. l. s Bethlen G. Politikai Lev. 38. l.

[2]) L. Törv. és Okiratok XXXI. *a*), *b*). Később egy még kézzelfoghatóbb bizonyitvány is esett Bethlen kezébe, amaz utasítás, melyet a makoviczai herczeghez küldött Vallon Péternek adott. L. Törv. és Okir. XXXI. *c*).

[3]) Tört. Tár 1879. évf. 230. l.

Digitized by Google

járt, elfogták s Ujvárba vitték, honnan Teuffenbach Rudolf és Koháry Péter odavaló kapitányok azonnal értesíték a nádort.[1]) Árulása világos lévén, a császár megidéztette s elfogatta — ezzel ő megszünt ártalmassá lehetni.[2])

VIII.

Lippa átadása olyan kényszerűség volt, melylyel Bethlennek számolnia kellett, s a mióta ezzel tisztában volt, legfőbb igyekezetét arra fordította, hogy arról a császárt is meggyőzze. De az nem volt könnyű dolog. Mátyás abban bizott, hogy diplomácziájának sikerülni fog rábirni a törököt, hogy hagyja e véghelyet a keresztyénség birtokában s szigorúan utasítá Bethlent, hogy óvakodjék a fennálló helyzeten változtatni.[3])

Hanem Bethlenre nézve éppen ebben állott a veszély. Mikor két versenytársa messze túlliczitálta őt a portán, nem lehetett tovább halasztania annak kiadását, mit előtte már öt fejedelem megigért. S mikor az egyik e versenytársak közül már toborzá is a hadakat az ő megtámadására, nem tehette, hogy a portán lévő ellenségeinek kezébe fegyvert szolgáltasson. Azt kelle megértetnie a nádorral, a császárral, hogy Lippa elveszésére legbiztosabb mód versenytársának pártfogása.

---

[1]) Teuffenbach 1616. jan. 4., jan. 10-ki, Kohárynak jan. 11-ki levele, Kovács Demeternek ehhez mellékelt vallomásai, egy kelet nélküli relatio, az orsz. ltban a Thurzó-féle acták közt.

[2]) A nádornak Dóczyhoz irott levele 1616. jan. 17. U. o. a Thurzó-féle akták közt, s u. o. nejének Sborozki Erzsébetnek folyamodása kiszabadítása iránt. Fasc. 5, nro 23. A nádor előterjesztése Kleslhez Balassa megfékezése ügyében u. o. fasc. 2, nro 27. Érdekes, a mit Kassáról Forgács Zs. jan. 23. Thurzónak ir: »Csodálkozom a Balassi Zs. dolgán, hogy mind értékkel, okossággal és mind szép gyerekivel az úristen megáldotta, mégis olyan dologba ártotta és avatta magát és törökkel akart practikát indétani, melynek bizony nem kellett volna lenni; de mikor az okos ember megbotlik, nagyot botlik. Az mint értem penig az szolgáiban is fogtanak el, az kiknél valami leveleket tanáltanak, mely dolgok, ha ugy lesznek, az mint én értettem, inkább hiszem, hogy nehezen lesz dolga. Én bizony nem örömest hallottam ezeket felőle, mert a nálkül is a szegény magyar nemzetre elég szó vagyon, annival inkább penig nagyobb gyalázat következik nemzetünkre « Act. Thurz. Fasc. 53, nro 31.

[3]) L. Törv. és Irom. XXXII. és XXXIV.

Digitized by Google

Mert tény volt, hogy két hajdukapitány, Tarjáni Demeter és Fekete Péter zászlóval jártak szerte a falukon, mutogatták a császár felhatalmazását s toborzottak a Homonnai számára. [1]) Legelébb is a véletlen támadás ellen akarta biztositni magát; intézkedett, hogy Várad haddal, eleséggel, borral szereltessék fel, meghagyta az ottani kapitánynak, Rhédeinek, hogy tartson mustrát s megbizta, hogy Fekete Pétert pénzzel, jószágigéréssel vonja el Homonnaitól. [2]) Még nem tudta megmérni a veszély nagyságát; nem, ha van-e benne része a császárnak: de el volt határozva szembeszállani vele. Kolosvárra akarta gyűjteni hadait s ha ez nem volna eleinte elég erős megütközni Homonnaival, Váradba zárkózni. [3]) »Ez az ember — irá Pécsy [4]) — nem szédeleg úgy az hadakozással, mint Báthory Gábor, nem is várja, meg se gondolja kegyelmed, ide bé maga birodalmára ellenségét, azt tartja, hogy melior miles in solo alieno, eleibe ballag: higyje kegyelmed, az Tisza két partján fordúl meg az hadakozás súlya.«

S ez intézkedésekkel egy időben, jan. 22-én Kovasóczy Istvánt Prágába a császárhoz, és jan. 27-én Csehy Andrást a nádorhoz küldé. Most irott bizonyitékok voltak kezei közt: Kendy levelei, Domaraczky jelentése, melyek ez ember megbetegedése folytán jutottak kezéhez. Aztán ott volt Tarjáni és Fekete toborzása a császár nevében és levelével, melyek már

---

[1]) Forgács irja, Kassa, jan. 17-én a nádornak: »egynehány felől bizonyosan adták értésemre, hogy Tarjáni Demeter hadat gyűjtött volna, és zászlóval járna széjjel a falukon, naponkint többet is akar mind lovast gyalogot gyűjteni Homonnai számára és hogy Zemlényben zászlókat osztottak volna több hadnagyoknak, mely dolgot én honnan és ki akaratjából cselekedjék, meg nem tudom gondolni.« Félti a békét s kéri, hogy akadályozza meg a toborzást. O. lt. Act. Th. F. 55, nro 37. Ugyan ő jan. 23-ról: »az mi az Tarjáni Demeter dolgát illeti, az igen nilván való és bizonyos dolog, hogy hadat fogadott és mind lovas gyalog vagyon vele Azt mondják az falukon és egyébütt is mindenütt széjjel az ő felsége levelét mutogatja, kit én nem láttam s nem is tudom, de az paraszt szegény embereket és azféle csavargó uratlan embereket könnyű elhitetni, kik az háboruságot alig várják.« Act. Thurz. Fasc. 53, nro 31.

[2]) 1616. jan. 19-iki levele. Bethlen G. Politikai Lev. 34. l. s jan. 22-iki levele 35. l.

[3]) Bethlen Polit. Lev. (jan. 26-ról) 36. l.

[4]) Daróczynak jan. 20-ról. Tört. Tár 1879. évf. 234. l.

Digitized by Google

mind világosságra jöttek. Összeállítá a vádpontokat s kijelenté, hogy az ellenséget nem fogja bevárni. [1]) És épen e napokban küldé meg hozzá Daróczy a császár jan. 5-iki levelét [2]) s egy ugyanazon nap felelt a császárnak és Daróczynak. [3]) S jól tudván, hogy az udvarnál sokat adnak a szászok magatartására, minthogy Homonnai azzal is toborzott, hogy ezektől titkos meghivása van a fejedelemségre, felhivta őket, hogy Szebenben nemzeti gyűlésben jelentsék ki, hogy nekik Homonnaival semmi közük, mindössze is nehány elbujdosott tart vele. Ugy történt. Az universitas nyilatkozott, elhatározván, hogy tiltakozásukat külön követséggel küldik meg a nádorhoz, Forgácshoz s egyszersmind felszólítá Homonnait is: mondja meg, kitől van biztatása? E követség febr. elején elindúlt, s hogy biztosabban rendeltetése helyére jusson, Bethlen is egy megbizott emberét velök küldé.

Valóban a dolog sokkal világosabb volt s a nagy-szombati békével szemben az árulás sokkal tisztábban állt, hogysem azt hallgatással lehetett volna mellőzni. A nádor becsületes, őszinte előéletéhez híven azonnal megtette a szükséges intézkedéseket fel és lefelé. Homonnait tette következményeire figyelmeztette, írt a megyéknek s eltiltá a hadfogadásokat. [4]) De komoly kérelmeket küldött a császárnak, s figyelmeztetéseket Khleslnek: Homonnai a császár nevében toborz a hajduk közt s már Radul is nála van. [5]) Azt tanácslá, hogy e sértő

---

[1]) Lásd Törv. és Okirat. XXXV.

[2]) U. o. XXXIV.

[3]) U. o. XXXVI. A Daróczynak irt válasz ugyancsak febr. 4-ről Bethlen Polit. Lev. 40 s köv. ll.

[4]) Lásd Törv. és Okir. XXXV. *a*) jegyz.

[5]) A nádornak Bittse, febr. 22. irt levele a császárhoz: »Homonnai — irá — hadakat gyűjt s az, hogy ő ezért kérdőre vonta, mily zokon esett neki, hozzá irott levele mutatja. Épen ez napon kérdezte ki Tarján Demetert (quem dnus Homonnay conduxisse dicebatur) s ő tőle hallotta, hogy két nemes: Vértessy Mihály s Putnoki, Homonnai szolgái urok nevében lovasokat, gyalogokat fogadnak, »praesertim cum Mattis Vrae Sacr. superinde etiam clementissima accesserit voluntas. Sed neque literas conductionales, neque credentionales mihi exhibuerit, quomodo illi fides adhiberi possit Mtas Vra benignissime judicare poterit.« Orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 1. Nro 128.

Digitized by Google

hiresztelésekkel szemben lépjenek fel komolyan: idézzék meg Homonnait Prágába a császár színe elé.[1]) S szemben vele a császár, valójában Khlesl úgy mutatta, mintha ez egész mozgalom ellenére volna és kiadta ą kivánt rendeletet, melylyel Homonnait színe elé idézi.[2])

Mindamellett azt, hogy Homonnai mozgalmaiban, főként a hadfogadásban szünet állott be, nem e megidézésnek, hanem a nádor erélyes intézkedéseinek s Forgács buzgalmának, melylyel azokat végrehajtá, lehete leginkább köszönni.[3]) Ő attól fogva, hogy a béke megköttetett, komolyan vette azt, s őrködött annak megtartása felett. Dóczyt, a szathmári kapitányt, ki talán egyedűl volt a főbb tisztviselők közűl az udvar valódi czélzataiba beavatva, s épen ezért a vett intézkedések daczára

---

[1]) Thurzó nádor Bittse, 1616. febr. 28. Khleslnek a Homonnay-féle mozgalmakról ír, melyek nemcsak Magyarország, hanem a szomszédos keresztyén országok nyugalmát is fenyegetik, melyek ha nem fojtatnak el, erőre kapnak. »Omnium autem maxime necessarium ésse videtur, ut S. M. S. meo tamen absque praescripto pro clementi sua voluntate sine mora peculiarem et proprium suum ad supradictum d. Homonnay emittat cursorem, per quem eundem ad reddendam hujus sui moliminis rationem Pragam ad se benigne pariter ac strenue citare dignetur.« Sajnos volna, hogy a Balassa-féle mozgalom lecsendesedése után új támadjon. Minuta orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 1. Nro 128.

[2]) L. Törvények és Okir. XXXVIII.

[3]) 1616. mart. 11. Forgács Zsigmond Kassáról ezeket irja a nádornak: »Ezelőtt is megirtam volt Kgdnek, hogy sok munkám, irásom és fenyegetésem által azokat az hajduhadnagyokat, az kik csaknem valami nagy motust inditának az ő egyben való gyülekezetekkel, immár eloszlattam és széljel ki imide, amoda leszállottanak. Igen jól is esék penig az dolog, hogy érkezvén az Kgd irása és parancsolatja is; annak fölöttö az is igen jó volt, hogy az ő fölsége Kgdnek küldött resolutióját ide küldötte volt Kgd, mert én mind az ő fölsége levelének az mását leiratván, mind az vármegyéknek s mind az végbelieknek s mind az hajduknak elküldöttem levelemben, melyet hogy megértvén mindenek, nem lenni afféle hadgyüjtésben ő felségének akaratját, azontúl más gondolat ütközött fejekben, és az mint az Lónyay uram levelébűl is megérti Kgd, mostan immár azok az hadak és hadgyüjtő hajduk leszállottanak és széljel eloszlottanak, és ha ugyan valóba hozzá nem fogunk vala, bizony semmi nékűl el nem múlik vala, hanem valami elékerekedik vala belőlő. Mostan immár istennek kegyelmességébűl békességben és csendességben vagyon ez ország, ha esmég valaki nem találtatnék, az ki efféle dologra nekibiztatná őket«. Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 50. Nro 41.

Digitized by Google

is a mozgalom szitásán munkált — utasítá, hogy ne törődjék Bethlen hadfogadásaival, hanem hajtsa a parancsokat végre;[1]) s utasítá a vármegyéket, hogy Homonnai ellen kezdjék meg az inquisitiót.[2]) Intézkedéseinek azonban csak pillanatnyi sikere lett; Homonnai folytatta az előkészületeket. Kozák hadakat szállított a Beszkéd alá, melyek várták parancsát a beütésre, s ő valószinűleg a felkelés módozatai felett titkos értekezletet tartott Dóczyval, Eszterházyval. E válságos perczben kapta Forgács a parancsot, hogy történjék bármi, ő felsége parancsa nélkül hadfölkelést ne hirdessen.[3]) Ez már világossá tette mit elébb is gyanított: hogy az udvar nem idegen a mozgalomtól.[4])

Homonnai sükere pedig valójában nem attól függött, pártolja-e őt Mátyás, ki versenytársát, Balassa Zsigmondot elzáratván, helyzetét mondhatni könnyebbé tette, hanem attól, ha kedvezőleg alakúlnak-e rá nézve a portai viszonyok? Az öreg Balassi Ferencz, a főkövet egy »régi látott, hallott okos vén ember« új s Bethlennek kedvező fordulatot idézett elő. Az első kihallgatáson, 1615. decz. 21., szörnyű szemrehányásokkal illette Memhet a nagyvezér. Németességgel vádolta, s a várakat

---

[1]) Lásd Törv. és Okir. XXXVIII.

[2]) Thurzónak 1616. április 16-ról irja: »kivántatnék, hogy az inquisitio felküldését maturálnák a vármegyék; én eleget izentem nekik, hogy ne késlekedjék.« Homonnai, ennek folytán requisitoriát tétetett, minthogy ő nem valami »proscriptus ember.«

[3]) L. Törv. és Okirat. XLI.

[4]) Igen nevezetes, mit Forgács Kassa, márcz. 12-ről ir a nádornak: »Immár az másik levelemet megpecsétlettem vala, hogy érkezék az Kgd levele az vármegyékre szóló levelekkel egyetembe, kiből megértettem, mit irjon Kgdnek Glesel uram, és ahhoz képest mit irjon Kgd az vármegyéknék is. De én az ő fölsége parancsolatját, kiről Glesel uram emlékezik, nem láttam, és félek rajta, hogy data opera nem küldték meg nekem az parancsolatot, holott látom, hogy Homonnay ilyen nagy dolgokat mert megindítani, mintha lehetetlennek látszanék, hogy udvarnál is nem értenék ez motust, hogy directe semmit ide nekünk nem parancsolnak arról, és talám megbántódik ő fölsége vele, ha igy nem engedjük ez motust elémenni, ki hazánk romlására tendál. De minthogy Kgdnek resolutiója jött, Kgd securiusb procedálhat minden dologba. Mindazonáltal mi az hajduságot, kik fellázadtak volt, leszállítottuk, az mint Kgdnek azelőtt való levelembe megirtam.« Ered. orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 53. nro 33.

Digitized by Google

követelte. [1]) De a tény, hogy ő kezességet vállalt Lippa kézhez adásáért s annak megtörténtéig a portán maradni kötelezte magát, már megnyugtatá a haragvó kedélyeket, s a mi még hátra volt, sikerült ügyességének: meggyőzni a portát, hogy az Erdélyben népszerűtlen s Mátyással és Radullal szövetkező Homonnainak pártfogása nem áll érdekében. [2]) A diván az erdélyi ügygyel kapcsolatba hozta a moldvait is. Az elüzött István vajdának visszahelyhezése már rég el volt határozva s a segélyadás Bethlennek el is volt rendelve, Bethlen minden igyekezete, a követek minden előterjesztése eredménytelen maradt: az egyszer hozott határozat megváltoztatásáról hallani sem akartak. [3]) Ellenkezőleg, Szkender basát kinevezték szerdárrá, százezer embernyi hadat rendeltek alá, melynek szükség esetére még Lippa bevétele is feladatához tartozott volna, s Bethlennek megparancsolták a csatlakozást. [4])

Tholdalagi Mihály, az ez előtti állandó követ, febr. végén hazaérkezett a portáról: [5]) de magával hozta a bizonyosságot, hogy Bethlen megmaradásának egyetlen eszköze van: Lippa

---

[1]) Bethlen Polit. Lev. 38. l.

[2]) Balassinak egy kelet nélküli levele, mely márcz. 26-án kelt, Act. Thurz. 101. 8. Forgács már egészen belenyugodott az átadás gondolatába. Kassa, márcz. 28-ról irja a nádornak: »Bethlen.....az minemü híreket ir, azok igen gonosz és veszedelmes hírek.....nagy hadat akar az lengyelre az török császár bocsátani, ütüle penig igen kéri Lippát és Jenőt, noha mind azon volna és abban mesterkednék, hogy megmaraszthatná. De ha egyéb aztán benne nem lehet, hogy mind maga fejének és mind országának megmaradását és tartását nyerhesse, kítelen oda kelletik adni.« Act. Thurz. Fasc. 56. nro 33.

[3]) Pécsy Simon levele a nádorhoz, Fejérvár 1616. jan. 25-ről, orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 101. nro 4.

[4]) Balassi Ferencz levele Pécsyhez Konstantinápoly 1616. febr. 21. Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 93. nro 33. s Szkender basa levele Bethlenhez u. o. Bethlen ugyan eleinte nem minden siker nélkül alkudozott az új vajda érdekében — de ez elmulasztott ajándékokat, követeket küldeni a portára s igy maradt a régi határozat. Bethlen levele Thurzóhoz 1616. márcz. 15-én s ennek ápr. 4-iki válasza. Act. Thurz. F. 93. nro 33 és 34.

[5]) Febr. 24-én már otthon volt. Történelmi Tár 1880. évf. 712. l. V. ö. Bethlen márcz. 7-iki levelét Thurzóhoz. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 5.

Digitized by Google

megadása. »Nagy dolog volt ez — irá az öreg Balassi [1]) — csak az ideig való halogatást is mint oltalmaztuk és mint vöttük eleit, de hogyha husvét után egy hétre meg nem adják, félek, hogy nem kivánják azután, bizony gondjok leszen rá. Az mint Szkender pasa oltalmunkra rendeltetett százezer emberrel, bizony ellenségünk leszen mindjárást, ha Lippa meg nem leszen.« »Glesel uram Prágában nem hiszem nagy oltalomra lehetne, ha valamire menne az dolog is.«

Az átadásra kitüzött határidő közelgetett s Bethlen márcz. 28-ról április 17-re egyetemes országgyűlést hirdetett. [2]) A dologgal sietni kellett, mert Homonnai újabb készülődéseiről vett híreket — jelesül, hogy Csiky István püspököt Lengyelországba küldötte hadfogadásra, [3]) s főként, mert Szkender is útban volt. [4])

E gyűlés legfontosabb tárgya Lippa átadása volt. Sarmasági egy későbbi levelében, azután hogy árulóvá lett, irja: »az ország azt miveli, a mit ő akar: ott senki moczczanni sem mer«, de kétségtelen tulzással. Bethlennek tapasztalata, fényes tehetségei, roppant akaratereje nagy befolyást biztosítottak ugyan neki: de ő ezzel soha vissza nem élt s az igazi közvéleményt nem erőszakolta. Ha oly kényes és kellemetlen dolgot hozott is fel, mint Lippa átadása, azt ugy indokolta, hogy az elfogadás mellőzhetlen volta teljesen kitünjék. A fejedelmi előterjesztések első pontja épen a körül forgott: rövidre vonva elmondta, mi történt e vár ügyében visszafoglalása óta, mikép

[1]) Balassi márcz. 29-iki lev. Pécsyhez. Act. Thurz. F. 101. Nro 8.

[2]) L. Törvények és Okir. XLII.

[3]) Bethlen 1616. márcz. 7-iki levele Thurzóhoz: »jól lehet Dóczy András azzal excusálja, hogy nem afféle szándékból, hanem devotioért ment volna Ciestakoban (t. i. Czenstochovába) mindazáltal mi hivatalunk szerint annak odavaló járására is illendőképen vigyázunk.« Act. Thurz. Fasc. 101. nro 5. Bethlen Polit. Lev. 47. l.

[4]) Dóczy Thurzóhoz április 14-ről. »Egy barátom Erdélyből jelenti .....hogy Szkender pasa a lengyelekre haddal indult volna, ki felől az török császár az erdélyi vajdának is parancsolt, hogy segítségül melléje menne, mely dolog az vajdának igen ellene vagyon, és ha módot talál benne, el is kerülné. Esék az is tudomásomra, hogy az erdélyi vajda az mely követeket az portára bocsátott volt, Konstantinápolyból expediáltatván, utjokból visszavitték volna, és fogva tartanák.« Nem volt igaz. Act. Thurz. Fasc. 59. nro 38.

Digitized by Google

árverelték rá Balassa Zsigmond és Homonnai, s minő veszély fenyegeti Erdélyt Szkender megindulásából. A rendek, hogy hazájukat az utolsó veszedelemből megváltsák s a keresztyénségnek veszedelmét elfordítsák, elhatározák Lippa feladását.

Ezzel e kényes ügy el levén intézve, áttértek a rendes tanácskozásokra. Megszavazták az adót: portánként 8 frtot, a városokra egy összegben; a követségekre 4000 frtot.

Ha valaki, a fejedelmi hadhoz tartozó, az országban kárt tenne, az olyan azonnal fogassék el. A kik az elpusztúlt helyeket felépítik, hat évig legyenek adómentesek. Az elpusztúlt jószágok után a tizedfizetés limitáltatott. Elhatározák, hogy a hamispénz szedessék be. A posták garázdálkodását eltilták.

Elrendelék, hogy Jenő jó karba hozassék s a zarándvármegyei gratuitus labort kijavítására engedik fordíttatni.

Eltilták, hogy a megyei hatóságok a gonosztevőket a Királyföldön kergethessék.

Azok, kik a Mihály vajda ellen folytatott hadjáratban nemesekké lettek, tartassanak meg nemességökben.

E törvényeket a fejdelem máj. 7-én erősítette meg. [1])

A Lippára vonatkozó elhatározást szükségkép tudatni kellett a prágai kormánynyal, a magyarországi hatóságokkal s a rendek és fejdelem külön-külön kimerítő jelentést készítettek s azt Makay Jánostól el is küldék. [2]) Keresztesi Pál lippai kapitányhoz pedig Balassi Mihályt küldék, azon meghagyással, hogy azonnal ürítse ki a várat s a népet belőle szállítsa Lugosra és Ilyére — megnyugtatván őket, hogy rólok gondoskodva lesz. [3]) Minthogy pedig jól érezte, hogy ez elha-

---

[1]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *a)* Érdekes, a mit Dóczy Thurzónak e gyűlésről Szathmár máj. 9-ről ir: »Az erdélyi vajda most celebráltatott gyűlést mind ő maga az országgal, mind penig az ország ő vele differentiában és háborúságban voltanak; utriusque male contenti: az mint adják értésemre, hogy némönemő törvéntelenségeket kezdene, sőt az protocollumban is beirták, hogy ha azoktól meg nem szünnék, az ország más gondot akarna maga felől viselni.« Acta Thurz. fasc. 59. nro 39.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *b) c)* a Mátyásnak s Khleslnek irt levélről: Tört. Tár 1880. 712 l.

[3]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *d)* V. ö. Mikó Tört. Adatok I. k. 225 l.

Digitized by Google

tározásából az országnak Homonnai pártfelei fegyvert fognak ellene kovácsolni, sőt már hirt is vett róla, hogy Homonnai részéről újabb támadás terveztetik,[1]) Bethlen egyetemes hadfölkelést rendelt el,[2]) s pár nappal utóbb nyilt levelet intézett a hajdu vitézekhez, nem hogy fegyverre szólítsa őket — ezt nyiltan kimondá — hanem hogy ha a catholicus urak által szólíttatnának fegyverre, ne keljenek fel, — mert ezek által akarják a bálványt felállítani s hitük kergetését újra előhozni. Ő maga részéről megigérte nekik, hogyha csendességben lesznek, megtartja őket hódolatlan állapotjukban.[3]) Azon alkudozásokra czélzott ez igérettel, melyet a múlt évben a hajdukiváltságok eltörlésére Khlesl és Amhát folytattak.

A hadfölkelés kihirdetése után párnappal Bethlen megtette a szükséges lépéseket, hogyha Magyarország felől olyforma támadás czéloztatnék, mely zavarólag hatna Lippa elrendelt átadására, az kellő ellenállásra találjon. Utasítá Rhédeyt, a váradi kapitányt, hogy Váradnál a megyékkel mustrát tartson s a hajdu vitézeket űltesse fel.[4]) Ugyanakkor a Lippa átadására kinevezett polgári biztos Balassi Mihály mellé kinevezte a katonait is: Erős Benedek gyalog hadnagyot s egy kék gyalog századdal Lippára indítá.[5]) S azután maga is elutazott Dévára, várva az események fejlődését.

De azok egészen másként fejlődtek, mint a hogy ő várta. Lippa átadása a töröknek egyszersmind birtokügyi kérdés is volt; maga az egész vidék vagy mint nevezték »tartomány« ez által hódoltsággá lett — az azon lakó nemesség, s ez képezte az őrség nevezetes részét, elveszté birtokát tényleg; mert ha megmaradt is a birtokczím, a haszonélvezet övé volt s ez is igen alacsony fokra szállt. Hijában biztosítá őket a kárpótlás iránt, a feladásról hallani sem akartak, sőt Erős Benedeket is rávették, hogy a vele levő népséggel átálljon. Keresztesi

---

[1]) Rhédeynek már máj. 9-iki levelében irja. Bethlen Politikai Levelei. 50 l.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *b)*

[3]) Lásd Törvények és Okiratok XLIII. *e)*

[4]) Bethlen Polit. Lev. 50 l.

[5]) Tholdalagi Naplója Mikónál I. 225 l. és a Trausch által kiadott Cronicon I. köt. 282 l.

Digitized by Google

tétlensége megkönnyíté dolgukat: a fejdelem híveit kizárták a várból, Balassit a székelygyalogokkal be sem bocsáták s visszatérésre kényszeríték. Egyszersmind a nádorhoz követséget küldtek, mely számukra oltalmat és segélyt kérjen. [1])

Szükségessé vált, hogy Bethlen fegyveres kézzel szerezzen érvényt az országgyűlési határozatnak.

IX.

Épen ebben az időben történt, hogy Radul vajda Bécsből alájövén s egy csomó dunamelléki hajdut és ráczot maga mellé vévén, a Szepességen át Homonnaihoz jutott. [2]) Országvilág tudta, hogy ő a havasalföldi vajdaságra, Homonnai pedig az erdélyi vajdaságra készül.

Mi része van e támadásban a prágai udvarnak? azt ebben az időben Magyarországon a nádor és a kassai kapitány

[1]) Tholdalagi és Trausch Chroniconja az i. h. Forgács máj. 19-ről irja Kassáról a nádornak: »Kegyelmednek akarám értésére adnom, hogy Lippát mikor az erdélyi fejedelem meg akarta volna adatni, az aradi és lippai ráczok holmi csavargó hajdukkal egyben esküdvén, az erdélyi vajda népét mind kihánták Lippából és magoknak elfoglalták, felküldvén ide embereket, esedeznek, az isten kedvéért, hogy ne hagyjuk őket. Én leveleket felküldém ő fgéhez, mire resolválja ő fge magát, nem tudom, de remélem az publicáltatott békességet nem bontja fel ő felsége Lippáért.« Orsz. lvtár. Actor. Thurz. fasc. 54. nro 35. — A titkos levéltárban Bécsben megvan a kővári kapitány jelentése, mely érdekes, bár aligha nem tulzott részleteket tartalmaz; »Schreibt der Obrist in Calo (Forgáchnak) für gewiss, dass der Bethlehem den Obristen von Lippa auf Glauben zu sich beruffen, hernach aber dem *Kapi Andras* bevohlen ine niderhauen, als aber gedachter Obriste *Vajda Istv.* genandt durch seiner freundt einen gewarnet, hat er sich mit denen von Lippa zuweck salviret u. selb andere in *Lippa* entrunnen, ausser denen seindt alle fürnembe Personen so mit ime gewesen nider gehaut oder gefangen worden u. hat er Obriste sein Wagen, Ross u. Geld u. Jung verlohren, u. dahinden gelassen, er ist aber mit den ÿbrigen wenig hungern in das innere schloss gerueckt u. wöllens dem Türggen nicht ijbergeben jetzt habe der Bethlehem 500 zu fuss auf *Lippa* geschickt, solche einzulassen. Nur mehr wisse er nicht, wie es mit denen von Jenő stehet, denn dieselben auch in grosser forcht u. gesagt dass schloss Jenő bis den Todt nicht zu übergeben.«

[2]) Sepsei Laczkó Mikónál III. 156. máj. 14-iki kelettel irja. T. i. ez nap tudta meg ő. A dolog hát napokkal előbb történt.

Digitized by Google

nem tudták. A ténynyel szemben, hogy Balassi fogva tartatott, s hogy Homonnai a császár elé idéztetett, nehéz is lett volna a valót eltalálni. De a dolog nem sokára világosságra jött. Mig Forgács ez egész idő, hetek hosszú sora alatt arról panaszolkodott, hogy hijában tesz jelentéseket Bécsbe, [1]) onnan sem választ, sem utasítást nem nyer s a mozgalomról kapott első hír után arra a gondolatra jött, hogy az »a török császár engedelmével vagyon« [2]): egyszerre váratlanúl alárendelt embereitől kapott értesítéseket: Dóczytól [3]), Lónyai András kállai kapitánytól [4]) és Fekete Péter hajdú kapitánytól [5]), kik világosan megértették vele, hogy magasabb helyről van utasításuk, hogy Radulnak s közvetve Homonnainak kezére dolgozzanak.

Valóban Mátyás és Khlesl nem nyugodtak bele Bethlen fejedelemségébe s megbuktatását szerették volna keresztül vinni, de úgy, hogy azért a törökkel a béke fel ne bomoljon. A mi híreket kaptak Dóczytól, hogy mennyire népszerűtlen

---

[1]) Máj. 12. és 28-iki leveleiben többi közt. Az elsőben irja: »ma hozták meg ő fige levelét, nekem is azon formán vagyon irva, mint az, kinek Kglmed pariáját ide küldte; e dolgot én velem nem közölte se ő felsége, se tanácsi, én is csak hallgatással megyek el mellőle. Ennek előtte irtam eleget ez dologról, azt is rosz neven vették, abban hagyom.« S az utóbbiban: »én váltig eleget irok nagy szüntelen ő figének ezen dolgok felől, de nekem ő fölsége mind ez óráig is sem jót, sem gonoszt nem irt leveleimre; mi akaratja, szándéka legyen ő felségének, én bizony nem tudom.« Actor. Thurz. fasc. 54. nro 37. és fasc. 51. nro 46.

[2]) Forgács máj. 12-iki levele i. h.: »Ha a török császár engedelmével vagyon, hogy egyik Erdélybe, másik Havasalföldére menjen, elmehetnek« irja többi közt.

[3]) Dóczy máj. 26-ról előnyomulásukról irván, mondja: »magok között mit végezének, nem tudom, de minthogy Radul vajdánál az ű felsége salus conductusa is vagyon és a mellett szép commendatio levele is, többi között nekem is ű felsége kglmesen irván felőle, itélem azon az ű felsége akaratja ellen semmit nem cselekesznek.« Actor. Thurz. fasc. 62. nro 10.

[4]) Lónyai 1616. máj. 20-án irja Thurzónak: Homonnai ő felsége nevével sürgeti őt, hogy ne ellenezze a hadfogadást. U. o. fasc. 36. nro 27.

[5]) Fekete Péter szoboszlai kapitány máj. 16-ról megküldi Althan Adolf márcz. 24-iki levelét, s irja: ő felsége parancsolt neki, hogy a mely dologban Radul vajda megindúlt, abban szolgáljon neki. U. o. 73. 37.

Digitized by Google

Erdélyben Bethlen, és Sztambulból, hogy mennyire dolgoznak ottan Homonnai mellett, ez nem is látszott lehetetlennek. De minthogy a nagyszombati béke után Homonnai direct felhatalmazása világos békeszegés lett volna, úgy hitték elérhetni e czélt, ha Radult ellátják menlevéllel s felhatalmazzák, hogy toborzzon serget, melylyel Havasalföldét visszafoglalja. A dolog azt az oldalát, hogy Havasalföldébe sereggel csak Erdélyen át juthatni, érintetlenül hagyták: igazítsák el azt ők ketten. [1])

S ők csakugyan el is akarták igazítni: Homonnai lengyelországi összeköttetéseinél fogva, s felhasználva Báthory Andrásnak befolyását, összegyűjtött némi lengyel és kozák hadakat. [2]) Radul Magyarországon fogadott vitézeket; a két sereg, mely különböző úton volt elindulandó, találkozván s csatlakozván, együtt fog Bethlen ellen menni. Homonnai, mint Bálint nevének és igényeinek örököse, birtokában a Bocskayféle koronának [3]) — nem is kétkedett a sikerben. Hígvelejű embereket Erdélyben is talált, kik ottan akarták útját előkészíteni, s legkivált a szászokra számított, kikre, úgy hitte, Rhener által fog hatni. Lippa átadásának elrendelése által azt hitték, hogy ez országban annyira elmérgesedtek a kedélyek, hogy az actioba lépés ideje eljött.

S ehez képest cselekedtek. Homonnai, Kúun István, Putnoky, Koch, Mocsonyi és Folti nevű megbizottjait — ő maga, lengyeljeivel később szándékozván alájőni — előre küldötte Kállóba, melynek kapitánya meg volt nyerve, hogy ezzel egyetértve ültessék fel a hajdukat. Utasításba adta nekik, hogy értesítsék jövetelükről a lippaiakat s biztassák kitartásra, magok pedig a felültetendő hajdukkal nyomúljanak Erdélybe, nyerjék meg az elégületleneket s a Bethlen által proscribálta-

[1]) Fraknói »Pázmány Péterről« irt nagybecsű művében I. k. 190 l. kivonatban felhozza Mátyásnak 1616. jun. 6-án Molarthoz intézett nevezetes iratát, melyben elhatározá a császár »elhagyni az eddig követett útat« s mig kedvezőbb idők jőnek, a nagyszombati béke irányában semlegesen viselni magát.

[2]) Ali budai basának máj. 18-iki levele. Orsz. lvtár. Fasc. 102. nro 1. 2. a Thurzó-féle acták közt.

[3]) Ali fennidézett levele.

Digitized by Google

kat, kiknek adják vissza az elkobzott javakat. Koch ezenkivül Rhenertől levelet vitt a szászokhoz, melyben ez a császár egyetértésével kérkedett.[1]) S a kezdet jól ment. A biztosok eljutottak Kállóba. Fekete Péter, a böszörményi kapitány föllültette a magyarországi hajdúk egy részét s jun. 6-án a kállai őrség is csatlakozott hozzájok.[2]) Az igy összegyűlt csapat megindúlt s átkelt a Tiszán.

Ez már nyilt lázadás volt, s mindenfelé nagy mozgalmat keltett. Ali basa a mozgalom első hírére máj. 17-ről megintette Homonnait, hogy üljön veszteg, mert régi barátságuk »ellenségre változik.«[3]) Átalán a budai basa, a mily hévvel pártolta Homonnait elébb, most ellenkező parancsot kapva a portáról, annyira elkövetett mindent, hogy az egyetértésnek még látszatát is elkerülje. Esküdözött Bethlennek, hogy az, mit Homonnai hirdet, merő hazugság, ő megparancsolta a tömösvári és kanizsai basáknak, hogy Bethlen első hivására segélyére siessenek: ő maga is készen áll hadával, a hova kell, oda megy.[4]) S végűl a nádort is figyelmeztette: nem hiheti, hogy »ő felsége az adott és elvett fogadásnak ellene« részese volna a támadásnak.[5]) S a nádor természetesen igyekezett Alit megnyugtatni — de ugyanakkor maga részéről ismételt fölterjesztéseket tett a császárnak.[6])

A mit a nádor Mátyásnak írt az ország hangulatáról, szemben e mozgalommal, az csak gyenge viszhangja volt annak

---

[1]) L. Törvények és Okiratok XLIV.

[2]) Fekete János kállai vicekapitány irja Thurzónak Kálló jun. 6-ról: »Ez ő felsége végházából is sok vitézlő rend takarodott ki az Homonnai fizetésére, itt osztván ki zászlait és pénzét; sehol senkitől semmiféle gondviselés ide nincsen, soha nem tudjuk magunkat mihez tartani.« Orsz. lvtár. Actor. Thurz. fasc. 49. nro 32.

[3]) Kelt máj. 7-én a régi, tehát 17-én az új naptár szerént. Meg van egykorú másolatban a Thurzó-féle levéltárban: fasc. 56. nro 36. és fasc. 101. nro 7. Benne van Sepsey Laczkóban is Mikónál 154 l.

[4]) L. Törvények és Okiratok XLV.

[5]) Meg van a nádorhoz máj. 28-ról irt levele Orsz. ltr. Thurzóféle acták fasc. 102. nro 1. 2.

[6]) Igen érdekes máj. 9-iki felterjesztése Actor. Thurz. fasc. 1. nro 136.; továbbá a máj. 22-iki Mátyáshoz fasc. 34. nro 59.; máj. 23-iki Khleslhez fasc. 43. nro 56. s a jun. 10-iki (Ali levele következtében) fasc. 102. nro 1.

Digitized by Google

a feljajdulásnak, elkeseredésnek, melyet az országszerte támasztott s mely a vármegyék és a tizenhárom vármegye kassai gyűlésén annyi heves jelenetet idézett elő,[1]) és a mely magát Mátyást is rábirta, hogy minden közösségét vele megtagadja.[2])

De ha az általános ellenszenv, melyet a támadás az országban mindenfelé támasztott, bénitólag hathatott is azokra, kik a végrehajtással meg voltak bizva: annak gyors megsemmisítését mégis Bethlen Gábor eszközlé és az ő váradi kapitánya: Rhédei Ferencz. Ez, különben sógora a fejedelemnek, erélyes, a végrehajtásban gyors, határozott és biztos kezű férfiú volt. Soha sem habozott, a mikor cselekedni kellett, és a mit tett, mindig egészen tette. Mire Bethlen utasításait vette, már osztatott is ki zászlókat,[3]) a hajduk felültetésén sikerrel munkált, kiket Ali basa is megkeresett, hogy Rhédeihez csatlakozzanak.[4]) De irt a magyarországi hatóságoknak is[5]) békés szándékkal, mintha tőlök várná a mozgalom lecsendesítését, azonban valódi czéljait és készületeit eltitkolva,[6]) szinlett hadi útakat tett.[7]) Ennek más oka is volt: még nem tudta magát Fekete Péter terve iránt tájékozni, vajjon Erdélybe fog-e menni vagy Lippát akarja megfenyítni? De a mint ez betette lábát az erdélyi területre, Konyárt felégette s az erdélyi hajdukat zászlója alá kezdte esketni, jun. 10-én egy csapatot ellenök küldött, s megtámadta őket. Ez első nap diadala még nem

---

[1]) Fraknói Vilmos »Pázmány Péter és kora« czimű műve I. köt. 191 s köv. ll. részletesen összeállitá az erre vonatkozó adatokat.

[2]) Mátyás leiratai jun. 4-ről Forgácshoz az orsz. ltárban.

[3]) Dóczy máj. 17-iki levele Forgácshoz Orsz. levéltár. Thurzó-féle acták fasc. 57. nro 27. Lónyai máj. 14-iki levelében: »Rhédey hadat kiáltat, gyűjtet, úrnak, tolvajnak kegyelmet, jószágot igérvén.« U. o. fasc. 35. nro 30.

[4]) Jun. 4-iki levele u. o. fasc. 47. nro 25. A nádor is irt e napról nekik, hogy maradjanak semlegesek. Fasc. 41. nro 30.

[5]) Forgács irja, hogy jun. 18-án érkezett hozzá követe. U. o. fasc. 56. nro 38.

[6]) Dóczy máj. 27-iki levelében irja, hogy Rhédey betegnek tetteti magát.

[7]) Dóczy egymásnak ellentmondó tudósításokat küldött épen ezen napokban műveleteiről. U. o. levő levelei.

Digitized by Google

volt teljes: jun. 11-én ujra kezdte a csatát s teljesen szétverte őket, azután pedig Debreczennél foglalt állást. [1])

E diadalnak kifolyása volt Lippa sorsára is. Bethlen Déván vette a hirt Lippa ellenállásáról s Erős Benedek árulásáról. A fehérvári országgyűlés után hazabocsátotta a rendeket hadikészületek megtétele végett [2]), maga is azonnal hozzálátott az előkészületekhez [3]), táborba szállott, haladéktalanúl Lippa alá vezette sergét s oda port és ostromszereket vitetett. [4]) Heves ostrom után jun. 9-én a lippaiak már megigérték a vár feladását. Igy kezén levén a vár, azonnal (jun. 10.) Tholdalagit a budai basához küldé [5]), »hogy szemére hányja minden cselekedetit« s győzze meg, hogy »a Homonnaiba és Sorbánba való reménység hijába való,« mert ezek minden dolga »merő hazugság.« [6]) Lippát és vidékét jun. 14-én [7]) csakugyan a törökök kezébe bocsátá.

---

[1]) L. Törvények és Okiratok XLVII. A Trausch-féle krónika I. 284 l. Lónyai jun. 19-iki levele. Fasc. 42. nro 47.

[2]) Dóczy Szathmár jun. 5-ről irja a nádornak: »az bizonyos, Bethlen Gábortól az ország nagyobb része és az székelység éppen elszakadott mellűle, s a főrendek mind hazamentek. Rhédei Ferencz egy nehány század magával ment alá Lippa felé.« Fasc. 57. nro 32. Ilyenek voltak a Dóczy biztos hírei — egy szó sem volt azokból igaz. Ugyane levelében irja: »Elég keserves és keresztyénekhez hallhatatlan dolog, hogy keresztyén keresztyéntől a várat elvegye, és töröknek adja, és hogy keresztyén keresztyénre víjon az pogány számára. De mindazoknak az Isten mutatja meg exitusit. Az is nilván való dolog, hogy szüntelen jő s megyen az sok követ Erdélyből Homonnai uramhoz, sollicitálják és híják. Szintén most is érkezvén egy oda le való főember: Piskothi István, az is beszélé, hogy két fő kapitánt, kik az székclyeket intették Bethlen Gáborhoz az újonnan való hajlásra, reájok rohanván, megölték volna, kik közül egyiket Imecs Istvánnak nevezi, az másikat nem tudhatván bizonyosan ki volt.«

[3]) Forgács máj. 28-ról irja a nádornak: »Bethlen Gábor mostan hadaival igen nagy készületben vagyon oly praetextus alatt, hogy Lippát akarja az töröktől megvenni« — de ő azt hiszi, hogy ez csak szin, Homonnait akarja felkeresni, »ha szintén kárára megyen is.« Fasc. 51. nro 48.

[4]) Török-magyarkori államokmánytár I. k. 148 l.

[5]) A neki adott utasitást lásd Török-magyarkori államokmánytár I. k. 148 l.

[6]) Tholdalagi naplója 226 l.

[7]) Segesvári Bálint naplója 185 l.

Digitized by Google

S a mint Lippát átadta a töröknek, azonnal visszaindúlt Erdélybe táborával egyűtt, mely nem levén elegendő eleséggel ellátva, nem vehette útját egyenesen a hajduságnak.[1]) Visszatérő útjában Branyicskán kapta Rhédei tudósítását a konyári diadalról: az általa elfogott Homonnai-féle utasítást, s Rhener levelét, valamint a diadaljelvényeket.[2]) Jun. 19-én Ilyén, 20-án Déván, 21. Alvinczen volt, hol rögtön tábori országgyűlést tartott. Itt felmutatta a Homonnai-féle kezébe kerűlt irományokat, az utasítást s Rhener levelét: ezekkel bizonyítja, hogy a császárnak e támadásban csakugyan része van, s a vele való frigytartás csak »practica« volt. A gyűlés azonnal levelet intézett a nádorhoz, melyben a bünösök megbüntetését s az árulók kiadását kivánta; levelet irt Homonnainak, czáfolva az általa terjesztett vádakat egyenkint; s maga Bethlen is irt a nádornak, kérve közbenjárását:[3]) igazolni akarván előre, hogy tervezett támadó fellépése nem az ország, hanem a frigybontók ellen van intézve.[4])

A fejedelem el volt határozva, hogy ha a nádortól nem kap kellő elégtételt, egyenesen Ungvár ellen megy, s mialatt maga bement Fejérvárra, megtette az intézkedéseket, hogy a tábor élelemmel láttassék el. Ugyanakkor a saját közelében levő ellenségek ellen is biztosítania kelle magát.

Homonnai nem oknélkűl kérkedett azzal, hogy őt Erdélyből hivják.[5]) Kendynek s annak az egy pár nyughatatlan embernek voltak összeköttetései ottani barátaikkal. Bethlen nyomára jött a tervezett árulásnak s a főbbeket — katholikusokat és szászokat — elfogatta: Kornis Zsigmondot, Szilvásyt, Kálnokyt, Benknert, Daczót.[6]) Sarmasági Zsigmond szeren-

[1]) Bethlen Gábor Polit. Lev. 57.

[2]) L. Törv. és Okir. XLVIII.

[3]) Bethlen Gábor Polit. Levelei 59. l. Lónyay András levele Turzóhoz júl. 19-ről. Act. Thurz. Fasc. 42 nro 47.

[4]) Bethlen Polit. Lev. 60.

[5]) Ali basának máj. 28-iki levele.

[6]) A Trausch-féle Krónika I. 283. l. Hőgyes Naplója Trauschenfelsnél. 320-ik l. Bethlen Polit. Lev. 69. Dóczy jún. 29-ről már tudósítja Forgácsot, hogy Sarmasági menekűlt. Mondja, hogy »Kornis Zs. is búdosóban van.« Act. Thurz. Fasc. 50 n. 42. 43. Bővebben ír július 22-ről Pernyeszy. E szerint Szilvásy Hunyadon van fogva, felesége a Pernyeszy

Digitized by Google

csésebb volt; ez az úton neszét vette a dolognak s menekűlt. [1])

Jul. 3-én követséget küldött a portára, mely bevigye a diadal-jelvényeket: az elvett 13 zászlót, [2]) az adónak hat évre elengedését szorgalmazza, s egyszersmind rábírja a divánt, hogy a Jenő átadására vonatkozó követelésével legalább egyelőre hagyjon fel. »Szolimán idejében, ha az erdélyiek adóztak, nem hadakoztak, ha hadra mentek, adót nem adtak: egyszersmind a kettő szokásban nem volt.« [3])

S ezután jul. 5-én a táborral együtt elindúlt Kolosvárra.

X.

Bethlen nem volt bosszuálló ember. Ellenkezőleg mindig kész volt pártos vagy lázadó alattvalójának megbocsátani, s a vérpadot igen ritkán, legnagyobb kivételkép használta. Homonnai megbüntetését sem egyébért követelte, hanem, hogy feje felűl ez állandó fenyegetést elháritsa. Mert látta, hogy a mint a prágai kormány ez ügyben el akar járni, az rá nézve megalázó s nem egyéb, mint új mozgalmak kovászának fentartása. Látta, hogy az egész mozgalmat Fekete Péterre akarják hárítani: ezt »akarják, mint Rhédeinek irá, bünösnek nevezni.« [4]) Ez irás neki nem elég, mert igy télre Homonnai újra felkészűlhet. »És hogy minket ottan-ottan felültessenek, fejünk felett ijesztő váznak tartsák, nekem bizony az nem tetszik, hanem mostan egy fáradsággal váljék el köztünk minden dolog.«

Gábor nővére Enyeden; Kornis Zsigmond Fogarastt s oda küldte a nejét is; »mind férfi s mind asszonyi állat rendet catholicust és catholicat szenvedni nem akar.« Act. Thurz. Fasc. 41. nro 32. Jellemző, mit Bethlen ez elfogatásokról Rhédeynek ir: »mi törvén nélkűl uram nem bántunk senkit, ha ártatlanok lesznek, az úristen szabadítsa üket.«

[1]) L. Törv. és Okiratok. L.

[2]) Trausch, Chronicon I. 284.

[3]) Török-magyarkori Államokmánytár I. k. közölve a rendek felírata a szultánhoz. Hogy ez július elején kelt, kitetszik Bethlen Rhédeyhez irott júl. 3-iki leveléből: »Fejérváról holnap indulnak a portára« — mondja.

[4]) Bethlen Polit. Lev. 65.

Digitized by Google

S hogy gyanítása nem volt alaptalan, a nádortól ez időben vett levele meggyőzte. [1])

S valóban a dolog úgy állott. Homonnai megbüntetésére nemcsak a prágai körökben nem gondoltak, hanem azt még a Bethlen irányában méltányos nádor, s a nagy-szombati békéhez ragaszkodó Forgács sem akarta. Ez utóbbiak azt hitték, hogy ha Homonnait hadai szétbocsátására birhatják, azzal Bethlen is beérheti; a prágai kormány pedig meg akarta tartani Homonnait a jövőre is alkalmas eszköznek s ezért csak ideiglenes visszavonulást kivánt tőle. [2]) A dolgok ilyetén előkészítésével három ember volt megbizva: Molart-ot Dóczyhoz, Pázmányt Forgácshoz s Homonnaihoz s Bonhomot Alihoz küldötték. Mire ezek a biztosok a rájok bizott feladat megoldásához kezdettek, a helyzet ugyancsak válságossá vált: Ali Szolnoknál táborozott, Bethlen hatalmas s beütni kész sereg élén állt s Homonnai ugyancsak dult és rabolt. [3])

Bethlen meglehetősen ura volt e válságos helyzetnek, s mert ahoz alig fért kétség, hogy Homonnai egy időre nem lesz idegen visszavonulni a cselekvés teréről, a béke ügye azon for-

[1]) L. Törv. és Okiratok XLIX. E levelet Bethlen a tordai táborban vette. »A beküldött követeknek — irja Forgács júl. 5-ről, ezek tehát jún. 22—25. körül fordúlhattak meg Fejérvárt — nem lött heába járások, hanem azt végezték, hogy az kik okai ez háborítás indétásának és a köztünk való confoederationak felbontásának, azokat ő felsége törvénynyel megbüntesse, kiket ha megbüntet, azzal ő megelégszik és maradjon abba a dolog. Mindazáltal protestál fölöttő igen, hogy azokat ő felsége meg nem bünteti, mivelhogy ő ellene sok gyalázatos irásokat és leveleket irtanak és cselekedtenek, melyek ő neki bőcsületi ellen voltanak, el nem szenvedheti, hanem valamint s valahogy boszút áll érette.« Act. Thurz F. 56 nro 59.

[2]) Lásd a jún. 6-iki iratot Fraknóinál I. k. 200.

[3]) Lásd Fraknóit az i. h. Közli a rendkivül fontos utasítást, melyben Mátyás Homonnaira vonatkozólag mondja, hogy hűségével és őszinte igyekezetével meg van elégedve.« Herant Kristóf irja, Kosacz, jun. 24-ikről: »Sáros és Szepes vármegyén kivül ezen alól való vármegyék szömélyek szerént mind felültek, mert Homonnai uramnak lengyel kozáki, az kik vannak, felette nagy dulást, kóborlást cselekszenek, szentegyházakat törnek fel, nemes ember házait azonképen,.....kin az vármegyék igen megháborodtak.« Act. Thurz. F. 47. nro 25. 4. Alinak jun. 21. 22. és 23-ról igen érdekes levelei vannak Thurzóhoz. Act. Thurz. F. 102 s az újabb lymbusban.

Digitized by Google

dúlt meg: hüvelyébe fogja-e ő dugni kardját? Egy combinált támadás Alival a háborúra épen nem kész császárt nagy zavarba hozhatta volna; a megyék bizonnyal hozzá fogtak volna csatlakozni s a Forgács által Kassára jún. végére hirdetett országgyűlés is [1]) részére állott volna. De ő mérsékletének s önuralkodásának bámulatos jelét adta.

Kassáról, jún. 29-ről a rendek felirást küldöttek a császárhoz, [2]) leszállásuk föltételéül azt tűzték ki, hogy adjon Homonnai magáról térítvényt [3]) s Bethlenhez követséget indítottak, ki hatalmas tábora élén júl. 3-án Tordán volt [4]) s gyorsan közeledett Kolosvár felé. Már meg is akart indulni hadával, midőn a követek, Bogdán János és Chernel György, jövetele s valószinűleg a portáról vett levelek visszatérésre birták. [5])

A jól felkészölt ágyukkal, lőszerszámokkal ellátott had Szamosfalvánál állt. Az volt a híre, hogy Tasnád ellen akar menni, hogy azt Bátori Istvánnétól elfoglalja; onnan Majtényhoz fog szállani s Dóczyt, ezt a kérlelhetlen ellenségét felkeresi Szathmárnál. [6]) A mint a követek megjöttek, azonnal országgyűlést tartott s júl. 18-án kiadta válaszát a követeknek.

---

[1]) Fraknói i. h. 206. l. Jellemző, mit Forgács ír Dóczynak július 29-ről: »ez pedig bizonyos, hogy be nem hittam volna Kassára őket, bizony conventiculumot tartottak volna magok között, holott el vót mind hadak s minden igyekezetek rendelve, hogy elsőben Homonnai uramra, azután kegyelmedre reámenjenek és tüzzel-vassal kegyelmeteken legyenek.« Eredeti az országos ltárban. Hogy mennyire tartottak Bethlentől, mutatja, mit e levelében ir: »félő, hogy Bethlen nagy dolgot ne inditson, occasiója lévén most minden dologban.«

[2]) Keczer által. A felirat meg van a Thurzó-féle ltárban. Fasc. 1. nro 130. Thurzó válasza, mit a nála megfordult Keczer által küldött.

[3]) Forgács levele Thurzóhoz júl. 4. Act. Thurz. 7. 50. Nro 42. Megadta a téritvényt.

[4]) Dóczy jún. 29. irja Bethlenről: »mondja, szándéka az, hogy jövendő pénteken (júl. 1.) Tordához szálljon táborba.« U. o. Fasc. 18. Nro 24.

[5]) Dóczy, Szathmár, júl. 20-ról irja Thurzóhoz: »Adák értésemre, hogy Bethlen Gábor Kolosvárról indulófélben vo!t, avagy talám meg is indúlt Tasnád felé akarván ballagni, de Kolosvárra visszatért és ott valami új consultatio érte, sok kilen-kilenféle levelek érvén, azokat forgatták. Rédey Ferencz is bement.« Act. Thurz. Fasc. 61 nro 36.

[6]) L. Törv. és Okir. LII.

Digitized by Google

Bethlen komolyan óhajtotta az ügy békés elintézését. Kétségtelen, hogy Moldva felől veszély fenyegette őt, s épen Sorban Radul és Homonnai részéről. Az is igaz, hogy a török had némi veszteségeket szenvedett s a porta mind komolyabban sürgette, hogy menjen ennek segélyére. De ezt ő még halaszthatta volna, vagy a legrosszabb esetben is megoszthatta volna hadát. De másfelől azt is latba vethette, hogy ha a felső-magyarországiak kivánsága iránt előzékenységet tanusít, ezzel jobban leköteleži őket. S aligha ez nem volt nála a döntő ok. Legalább erre mutat válasza: kész visszatérni hadaival, de azon feltétel alatt, hogy a békesség-bontogatókat büntessék meg, a lázadókat adják ki, s az ellenséges indulatu kapitányok, a szathmári (Dóczy), az ecsedi (Pernyeszi), a kállai (Fekete) helyett újakat nevezzenek ki s a nagy-szombati békét tartsák meg. [1])

S egy perczig csakugyan úgy látszott, hogy a béke helyreáll. Bethlen visszafordítá hadait, Homonnai adott magáról térítvényt s azt a nádornak megküldte ; sőt hajdukapitányait: Gombost és Borbélyt júl. 20-ika körűl le is szállítá. [2]) De mindez szín és ámítás volt: ő az elvesztett játékot más uton akarta újra kezdeni.

A terv, miben megállapodtak, az volt, hogy Radul menjen Lengyelországba, ott gyűjtsön hadakat s siessen Moldvába a török had ellen. Igyekezzék ezt kiverni onnan s aztán Erdélyre menni és azt fellázítani Bethlen ellen. Homonnai pedig Felső-Magyarországon kezdje meg újra a támadást. [3]) S csakugyan Radul Lengyelországba szökött s onnan Moldvába ment, hogy az új vajdát, Koreczky lengyel kozák hadát megsegélje, mialatt Homonnai ismét csapatokat fogadott Lengyelországban s azokkal megtölté várait. [4])

Bethlen csapataival, 13,400 ember volt, Kolosvárról elindulván, gyorsan sietett a Barczaságba. Hadai aug. 1-én Földvárnál voltak, másnap Bethlen is ideérkezett. [5]) A bras-

[1]) Törv. és Okir. LI.

[2]) Forgács júl. 4-iki s Pernyeszy júl. 22-iki levele. Orsz ltár.

[3]) Sepsei Laczkó 161. l. Bethlen Pol. Lev. 74. l.

[4]) Lásd részletesebben Fraknóinál i. h. 242. s köv. l.

[5]) Hegyes Naplója 321. l. Bethlen Pol. Lev. 80,

Digitized by Google

saiak posztót és élelmi szereket szolgáltattak a tábornak, mely egy hetet töltött a Barczaságon s onnan a Székelyföldre, Moldva határára ment. Osdolán volt főhadiszállása, [1]) mert az ojtozi szoroson át akart bevonulni, s az egész szép sereg naponkint várta a bemenetelt. A fejedelem huzta-halasztotta azt, mert szerette volna, hogy interventiója nélkül dőljön el a dolog: ne vethessék szemére a keresztény vérontást, s csak egy csapatkát küldött be Török István vezérlete alatt. [2]) Valóban úgy dőlt el: a török had ügyei, mióta Szkender vette át a főparancsnokságot, jobban mentek. E tapasztalt régi vezérnek könnyű volt a vajda gyülevész hadát megverni. Sándor vajda anyjával s Koreczky fővezérével fogolylyá lett s egész tábora török kézbe esett. [3])

E diadal hírére Bethlen aug. 18-án visszafordítá hadait, s utját Fogarasnak vette. Nyomon követte őt a moldvai segédhad is. [4])

XI.

De alig ért haza Bethlen Fejérvárra, a beteges és szenvedő nádor fáradalmaiból meg se pihent, midőn ismét újabb zavargások hírei rázták fel őket. A levegő tele volt háborus hírekkel: mindenki érzé, hogy a császár lanyha eljárása a mozgalommal szemben nem fegyrerezte le annak indítóit s hogy a moldvai kudarcz és a konyári diadal még nem elégséges visszatartani őket. Ugy szólva várták a kitörést s a rémhirek

---

[1]) Miko: Erd. Tört. Adatok. I. 315.

[2]) A Trausch-féle Krónika. I. 285.

[3]) A Trausch-féle Krónika. U. o. Hegyes naplója. 321. l.

[4]) E hadjáratról Dóczy csoda dolgokat ir; pl. aug. 17-ről irja Forgácsnak: »nilván vagyon, hogy az erdélyiek felette nem örömest mennek az török mellé az keresztyének ellen. De talám magok is sokan inkább akarnák az veszteket, hogy nem inségben élteket, és talám Bethlen Gábor is arra néz, hogy azok vesztével inkább birhat az országgal.« Act. Thurz. F. 58 nro 33. — Aug. 23-án irja meg »az vén vajdáné« elfogatását fiastól. F. 62 nro 11. — Forgács aug. 13-án tudósítja e hadjáratról Thurzót: leirván Sándor és anyja elfogatását, hozzá teszi: »Bethlen Gábor kilenczezred magával ment Szkender basa mellé; nála nélkül (t. i. hogy közelében ne érezze) meg sem mert indulni Szkender basa, hanem oda jutván minden hadával, úgy indult meg.« Fasc. 50 nro 45.

Digitized by Google

egész özönével előzték azt meg. Ali basa arról tudósítá Thurzót (aug. 24.), hogy Homonnai biztató leveleket küldött a hajdúságnak. [1]) Czobor pedig, hogy Bethlen Jenőt Sz.-Mihály napján át fogja adni a töröknek. [2]) Másfelől Bethlent kéz alatt arról értesítették, hogy Biharvármegyében ismét esketik a hajdúkat Homonnai számára Kovács és Szénási hadnagyok; tervük az, hogy a nemességet levágják, Váradot elfoglalják. [3])

Hogy a hír ily alakban, mint azt Bethlennek a Homonnaitól hozzá visszatért Kúun István és Sükösdy beszélik, tulzott volt, nem szenved kétséget; de annyi bizonyos volt, hogy Homonnai a támadást ismét kezdte előkészíteni. S ez ellen Bethlen is szükségesnek látta megtenni az előkészületeket, hogy váratlanúl ne lepettessék meg. Utasitá Rhédeyt, hogy Szénássyt és Kovácsot csalja be Váradra s ott tartóztassa le, s a vármegyét is gyűjtse fejenként oda, [4]) s a magyarországi megyéket is értesíté e mozgalmakról — megküldvén hozzájuk Homonnai levelének másolatát. [5]) És Rhédey csakugyan

---

[1]) Ali aug. 24-iki levele Thurzó válaszával. Act. Thurz. fasc. 102. nro 5. Ő Sorbánt is belekeverte a készülődésbe — de tévesen, Sorbán visszament Nagy-Szombatba.

[2]) Thurzó t. i. meghagyta neki, hogy ügyeljen Homonnai készülődéseire, közölvén vele Ali levelét. »Nemcsak Homonnai uramra kellene vigyázni — felelé sept. 22. — hanem arra, hogy Arad, Lippa, több végházakkal oda vágyon. Az jeneiek is kiküldtek és istenkednek, hogy valamiképen megoltalmazzuk őket, mert az törőknek adta Bethlen, ez Sz.-Mihály napjára minden okvetetlen kijön. Ez penig nem álom« Deszney Benedek jószágos nemestől hallotta. Act. Thurz. fasc. 43. nro 42.

[3]) Bethlen Politikai levelei 74. Bethlen levele sept. 9-ről és 10-ről. Forgács Kassa sept. 28-ról irja Thurzónak: »az kik ezelőtt Homonnay uramhoz készültenek vala, Kuun István, Sükösdy Miklós, azok valamit értettek ott Homonnay uram körűl, és hogy igy inkább gratiát szörözhessenek maguknak, azon amplificatione referálják Bethlen Gábornak.« Fasc. 54. nro 39.

[4]) Bethlen sept. 10-iki levele. Pol. Lev. 76.

[5]) Ugyanott 77-ik l. A nádor a császárnak Bécsbe sept. 30-ról irja: ....»nunc iterum paria quarundam, Gabr. Bethlen ad cottus quosdam emanaturum litterarum accepi, in quibus de.... Homonnai conqueritur« a miket egy kegyelmébe visszafogadott »profugustól« hallott. Kéri a császárt, irjon Homonnainak, de tiltsa el Bethlent is, hogy a megyéknek irjon. Oct. 4-iki levelében ujra ir e tárgyról. Ugy hallja, hogy Bethlenhez gyalogok és lovasok mennek »ipsumque Bethlen mili-

Digitized by Google

pontosan eljárt a dologban: Simonyi György és Füzy István »ő felsége ditiojabeliek, Debreczenben zászlókat töttek ki és Bethlen Gábor számára hadat hirdettek« [1]): a fejdelemtől e czélra nyert patens alapján. [2])

De Bethlen, e perczben még nem tudva, ha vajjon nem fog-e a mozgalom magyarországi hadjáratot vonni maga után, a felső vármegyékben levő prot. urak közt is keresett magának barátokat. A fiatal és erős meggyőződésű Rákóczy Györgygyel lépett összeköttetésbe, ki őt meg is látogatta — a mikor aztán Bethlen oldalára kardot kötött s reményt nyújtott neki, hogy utódjává fogadja. [3])

Ez alatt az őszi országgyűlés határideje elközelgetvén, Bethlen sept. 14-ről oct. 9-re egyetemes országgyűlést hirdetett Segesvárra, hova maga is egy török követség kiséretében elment. [4]) A fejedelmi előterjesztés kiváló nyomatékkal emelte ki az ország ellen készülő támadást, melyet saját alattvalói élesztenek, melynek folytán a közvádló által ezeket perbe vonatta. Azonban felhivta a rendeket, gondoskodni a jövő veszélyek elhárításáról is.

---

tem conscribere constituisse....« meg kellene inteni Alit s Bethlent, hogy miután a törökök azelőtt »nec soliti nec ausi fuerant« a megyékre irni s Bethlennek sincs oka, attól tartózkodjanak. Act. Th. fasc. 2. nro 60.

[1]) Dóczy oct. 7-iki levele Thurzóhoz. Fasc. 60. nro 36. Jellemző, mit Lónyay András Kállóból oct. 4-ről ir Forgácsnak: »Az Bethlen országabeliek ide sóhajtnak és mind várbeliek és vármegyék immár várnának segitséget Bethlen ellen. Bethlennek pedig ide vagyon fő bizodalma, hogy mind nem hagyják, az mint egyik áruló most már magát kijelentette és Debreczenben most hadat gyüjt Bethlen számára, úgymint Simonyi György, kit én megöltetnék *(igy)*, ha tudnám, hogy ő fölségének kedves dolgot mielnék. De nem tudom az dolog miben vagyon; azt mondja mindenik, hogy ő Magyarország és mindenik akaratjából úgy mint Ngodéból ment volna oda, és gyűjti az hadat. Másfelől az debreczeni biró be nem bocsátá addig, hanem az Bethlen levelét mutatta meg, és azt látván, úgy vitték aztán be az birák.« Act. Thurz. fasc. 52. nro 40.

[2]) L. Törv. és Okiratok LIII. A hír maga a nádort is nyugtalanitá, ki oct. 25-ről irt a császárnak s Pázmánynak. Act. Thurz. fasc. 2. nro 60.

[3]) Lásd Törvények és Okiratok LV.

[4]) Lásd Törvények és Okiratok LIV. Dóczy oct. 7-ről irja, hogy ez időben török követek is fordúltak meg nála. L. Hegyes Naplója 324-ik lap.

Digitized by Google

Még javában tanácskoztak a rendek, midőn Bethlen hírt vett, hogy Homonnai nemcsak nem hagyott fel készülődéseivel, hanem azokat már annyira befejezte, hogy támadása is elő van készítve. Homonnai valóban már kiadta körlevelét, melylyel Bethlennek az ősz alatt a megyékhez intézett felhivását czáfolta; s a tavaszszal Erdélyből kibújdosott s a nyár folytán nála tartózkodó Sarmasági megindult Ungvárról, s Nagy-Mihályról, hol már a hajduk közelébe ért, felküldte mentségeit a nádorhoz: hogyan kergette őtet Bethlen a lázadásba, időt sem adván neki, hogy önvédelmére megjelenhessék. [1])

Bethlen e mozgalommal szemben Bölönyi Gáspárt bizalmas küldetéssel oct. 18-án a nádorhoz indítá, [2]) ki mindez ideig kételkedett Homonnai készülődéseiben s még inkább abban, hogy e mozgalmak szításában a prágai kormánynak is része volna. [3]) Pár nappal később a rendek is küldöttek követeket, Ráthony Ferenczet és Ugron Pált, a nádorhoz, levéllel, melyben biztosíták a nádort, hogy a fejdelemnek esze ágában sem fordúlt meg a gondolat, hogy Váradot és Jenőt a töröknek átadja. [4])

---

[1]) L. Törv. és Irom. LVI.

[2]) Bicse nov. 6-ról irja a nádor Pázmánynak: »Ad Transilvaniae et partium regni hujus superioris statum quod attinet, eo ipso die quo literas rev. ac. ill. dom. vestr. accepi, legatus a Gabriele Bethlen, Beoleonyi Gaspar nomine ad me venit« Bethlen levelével, hogy minden gyanú alól kimentse magát. Ir Khleslnek is, hogy megnyugtassa, hogy Bethlennek esze ágában sincs akár Jenőt, akár Váradot a töröknek átadni. Fasc. 60. nro 2.

[3]) A Thurzó levéltárban erre vonatkozólag számos levél van a nádortól s Forgácstól, de Khlesltől s Mátyástól is, mely Bethlent Jenő és Várad átadása szándékával vádolja. Még oct. 1-én is azt irja Forgács: »én uram.... Homonnai uramnak nem látom semmi hadfogadását és arra való szándékját.... De minthogy ide az emberek nagy idegenséget vettek abból, hogy ezelőtt véletlenül a Raduly vajda idejövetele miatt nagy tumultus indíttatott volna, immár nem hihetnek el könnyen akarmit, azt költötték és hirdetik, hogy onnat magával pénzt hozna és esmét ujonnan 13 ezer embert fogadnának.« Fasc. 53. nro 37.

[4]) Dóczy meg oct. 7-én is bizonyosnak irja, hogy Jenőt átadja Bethlen s hogy Váradot sollicitálja a török, »igen fenyegeti, ha különben cselekszik, fejedelemségétől is priválja. Ugy hallám, hogy

Digitized by Google

S most már az országgyűlés megkezdette az áruló urak ügyének tárgyalását. Azok, kik a közvádló idézésére nem jelentek meg, »per non venit« marasztaltattak el, jószágvesztésre ítélvén őket, kivévén nejeik és gyermekeik jószágait. Azután a foglyok ellen kezdték meg a pert, kiket ide hozattak.

Oct. 24-én Keresztesi Pál volt lippai kapitány perét látták el, kinek hanyagsága okozá a tavaszi zavarokat. Hétezer forint lefizetésével megváltá magát. Oct. 28-án fejezték be a Sarmasági perét: elmarasztalták őt saját levelei alapján, mint ki most is Homonnai mellett van, s a megidézésre sem jelent meg. [1]) Azután a Kornis, Szilvási perét tárgyalták le s ez alkalommal egy érzékeny jelenet mélyen meghatotta az országot. A foglyokhoz eddigelé senkit sem bocsátottak be, s Szilvásynak még hasonlag elfogott nejével sem volt szabad találkozni. Könyezve kérték az itélőtáblát, hogy járjanak közbe a fejdelemnél, hogy engedtessék meg nekik a találkozás. A fejedelem megengedte, s midőn a templomba vitték volna őket, hol mint rendesen, most is tartattak a gyűlések, Szilvásyné összerogyott. [2]) Oct. 31-én Benkner, Kálnoky János és

---

Váradon a városban immár egy utczát is rendeltek volna az törökök számára, kiben szállítsák, de az várban bocsájtják-e be őket vagy nem, Ngodnak nem irhatom.« Act. Thurz. fasc. 60. nro 36. A nádor nov. 12-ről irja Khleslnek: »Literas quas Gabr. Bethlen vajvoda Tranniae per proprium nuncium in sui defensionem et excusationem nuper ad me misit Matti Suae Sacr. dni d. nostri clem. in originali humilime inclusi. Nunc alii a statibus et ordinibus prov. illius Tranniae intervenerunt ablegati egregii nempe Franciscus Rathony et Paulus Ugron, qui quod maxime scire optabam, tam oretenus, quam Stat. et Ord. literis ad me datis significarunt, nunquam Bethlenium et ne per somnium quidem in mentem venisse, ne se assensisse, ut vel arces Jeneő Turcis assignaretur aut Varadinum Janicseris reciperetur: modo ex superioribus regni hujus partibus causa nulla et occasio detur, ut vel metu vel desperatione adducti pro comparando Turcico auxilio, quemadmodum antehac Lippam, item in reliquo aliam aliquam arcem pro sui defensione Turcis cedere et assignare cogantur.« A nádor e nyilatkozat után jó reménynyel van, hogy a nyugalom s béke helyre fog állani. Act. Thurz. fasc. 2. nro 60. Erről a Rátonyiról mindenféle rágalmakat ir Dóczy 1616. nov. 4-iki levelében a nádornak. Fasc. 97. nro 18.

[1]) Lásd az itéletet Törv. és Okiratok LVII. *c)*

[2]) Dóczy nov. 4-iki levelében épen úgy, mint Hegyes említi, hogy e vallatások alatt a rendek sirtak. Act. Thurz. fasc. 97. nro 18.

Digitized by Google

Daczó Pál, s nov. 1-én ismét a Benkner pereit tárgyalták, kiknek mind megadatott az engedély, ügyvédet vallhatni. Benknerért a szász egyetem közbevetette magát a fejedelemnél, kérvén, hogy ügye ne tárgyaltassék nyilvánosan az ország előtt. Megkapta az engedélyt, de oly feltétellel, hogy tegyen vallomást bűneiről, mit ő sajátkezűleg írt folyamodásával meg is tett. Most nehány tekintélyes szász polgár a fejdelemhez fordúlt, kegyelmet kérve számára s ő még az nap megkapta, de azon hozzáadással, hogy sem városban, sem másutt hivatalt viselnie nem szabad s erre két jegyző előtt köteleznie kelle magát, s a cancellarius előtt letette az esküt, hogy soha többé életében sem nyilván, sem titkon nem fog practicalni a fejedelem ellen.

Szilvásy, ennek neje és Kornis, hasonlag kegyelemért folyamodtak a többi foglyokkal együtt. Ők is megkapták — de jószágaik tetemes részét elvesztették. Csak Kálnoky és Forró nem nyertek kegyelmet: vasra verve Kővárba vitettek. A kegyelmet nyertek részére megadatott az engedély, hogy az itélet nem az ország, hanem a fejdelem előtt hírdettessék ki, s e czélból nov. 3-án a korlátnok, a két itélőmester s a 12 ülnök a fejdelemhez hivattak, hol Kornis, Szilvásy és Benkner szóbeli vallomást tevén bűneikről, a kegyelem kihirdettetett [1]) s másnap a kegyelemlevél a szokott módon mindhármuk részére kiadatott. [2])

Oct. 4-én a fejedelmi előterjesztések alapján az ország megszavazta az adót: portánként 11 frtot, a városokra meghatározott összeget vetvén ki. Megszavazták a Jenő fentartásához szükséges közmunkát s elrendelék a várőrség megszaporítását. Megszavazták a hadfölkelést is s az ehez szükséges mustrát.

Dévát a fejedelemasszonynak inscribálták, s ezt ujabban is törvénybe igtatták. Kákonyi Istvánnak Bajomért, melyet ez Váradhoz engedett, Görgényt inscribálták.

Kötelezték a városokat a jóveretű rézpénz elfogadására.

---

[1]) Hegyes naplója 322 s köv. ll. Ohrend Márton is elfogatván, de mint nem teljes eszű, elbocsáttatott. Lásd Kemény Fundgruben II. k. 110 l.

[2]) L. Törvények és Okiratok LVII. *d)*

Digitized by Google

A szökött darabontok fogattassanak el. A hatalmukkal visszaélő harminczadosok fékeztessenek meg. A mármarosi szökött jobbágyok adassanak vissza földesuraiknak. Az octavalis terminusok tartassanak meg.

E törvényeket a fejdelem nov. 5-én erősítette meg. [1])

Ez utolsó napra esett még egy pár tárgyalás is. Bercsényi Imre, ki Lippa átadása alkalmával Solymost veszté, kárpótlást kért az országtól. A tárgyalást jövő gyűlésre halasztották. [2]) A fejdelem felhivta a brassaiakat, mutassák ki, hogy minő alapon birják Törcsvárát? ez ügy a biró kérésére, ki időt kért magának, hogy a rá vonatkozó irásokat összegyüjthesse, elhalasztatott. [3])

Ekkép minden elvégződvén, a gyűlés szokás szerint tisztelkedett a fejedelemnél, ki a rendeket szétbocsátá.

Másnap kapta a hírt a fejdelem a hajdu-mozgalmakról. Azonnal hadfölkelést hirdetett s maga gyorsan Fejérvárra távozott. [4])

XII.

Magyarországon épen e zavargásokkal egyidőben, fontos változások készültek. Forgács és Thurzó megalkudtak a viszonyokkal, s minthogy a császár és Khlesl Bethlen ellen nyiltan támadást nem mertek intézni — az eszközeik által intézett csapásokat ezek felfogták. Ez sok kedvetlenséget okozott nekik s Forgács beadta lemondását. [5]) Erre Forgácsot felrendelték

---

[1]) L Törvények és Okiratok LVII. *o)* Dóczy még oct. 16-ról irja, hogy Szilvásyt a vajda elbocsátotta, de ujra elfogatta. Fasc. 57. nro 37. Még érdekesebb, mit nov. 7-ről, tehát a foglyok amnestiálása után ir: »Kornis Sigmondnak, mondják, két főszemélyekkel, kiknek neveket nem tudák megmondani, fejét vétette volna, egyéb főembereket is ártatlanúl váltig crucifigáltat.« Act. Thurz. fasc. 57. nro 28.

[2]) L. Törvények és Okiratok LVII. *e)*

[3]) Hegyes naplója 324 l. A további tárgyalásokat lásd u o. 320 l.

[4]) L. Törvények és Okiratok LVII. *f)* s Hegyes naplója i. h.

[5]) Forgács irja Thurzónak oct. 7-ről: »akarám azt is értésére adni Kegyelmednek, hogy Dóczy uram felmegyen Prágába, hónap indul innen meg; az mint hallom, az kassai generalisságot akarja magának megszerezni, minthogy elbúcsuztam ő felségétől, látván az ő felsége kedvetlenségét hozzám sok hamis vádolások miatt.« Fasc. 52. nro 40.

Digitized by Google

Bécsbe s helyettesévé Dóczyt nevezték ki. Időközben a fenyegető hírekre parancs jött, hogy mindkettő maradjon helyén [1]): szerencsére, mert igy útját lehete állani, hogy a dolog el ne mérgesedjék.

Azt, hogy Simonyi és Fűzy Bethlen szolgálatába állottak, Dóczy és az ő emberei arra magyarázták, hogy Bethlen »a Bocskay processusát akarja követni.« [2]) S minthogy a szathmári kapitány úgy hallá, hogy a hajdúk szivárognak utána, kiadta a rendeletet, hogy »az afféléket és egyéb csavargókat vagy nemes, vagy közrend legyen is, megfogják és jó gondviseletek legyen felőlök.« [3])

Ennél több nem is kellett. Gombos András összeszedett egy csomó hajdút, s azzal az erdélyi területen fosztogatni kezdett. Minthogy Simonyi megtorlásukra készült, oct. 24-ike körül Gombos ötszázad magával meglepte őt Tarcsán. Simonyi, hada el levén széledve, csaknem védtelenül volt a támadás alkalmával s lakóházában az ablakon át lövöldöztek rá; megsebesítve elfogták s Szathmárra vitték Dóczyhoz, hol ez vallomásokra birta: Bethlen fel akarja lázasztani a hajdúkat, zászlókat, trombitákat, patenseket küldött neki, s czélja Váradot és Jenőt a töröknek adni. [4]) Simonyi nehány nap mulva meghalt [5]) s vallomása és a nála talált patens ettől fogva nagy szerepet játszik Dóczy leveleiben, ki azt mindig és minden alkalommal nyomatékos bizonyítékúl használja Bethlenre szórt rágalmai mellett, főként midőn mint vádló lép fel ellene.

---

[1]) Forgács levele Thurzóhoz oct. 12-ről. Orsz. ltr. kincstári osztály. Dóczy már meg is indult. »De talán Isten szegény hazánknak javára adta, kiről nem szükség többet irnom.«

[2]) Dóczy oct. 30-iki és nov. 4-iki levele Thurzóhoz. Act. Thurz. fasc. 65. nro 41.; fasc. 97. nro 18. Czobor Mihály ugyan ezt Rákóczy Györgyre fogta. U. o. fasc. 43. nro 49.

[3]) Dóczy levele Thurzóhoz oct. 16-ról. Act. Thurz. fasc. 67. nro 37.

[4]) Dóczy levelei Thurzóhoz oct. 26-ról, melyben legelébb irja meg Simonyi elestét; oct. 30-, nov. 4-ről, melyekben vallomásairól, patenseiről szól. Bethlen nov. 8-iki levele. A tények előadásában mindkét fél megegyez — de mindenik másként magyarázza. Sepsei Krónikája 164. l.

[5]) Pernyeszi Gábor már nov. 1-ről irja, hogy Simonyi meghalt. Fasc. 42. nro 49. Dóczynak későbbi levelei is említik

Digitized by Google

S Bethlen is ezt legközelebbről a Simonyi-eset alkalmából tette. Utközben Nagy-Ekemezőről nov. 8-ról írt a nádornak, egyenesen Dóczyt tevén felelőssé, hogy az ő kapitánya saját területén egy beütő had által megöletett. S arra is figyelmeztette Thurzót, hogy Homonnai is már indulófélben van. Nov. 2-án ágyuit kivonatta várából s az élést előre küldé. Ő, mondá, nem lesz oka, ha a béke felbomlik. [1]) Ugyan akkor a magyarországi basákat is figyelmeztette a készülőfélben levő támadásra: szükség esetén álljanak készen hadaikkal. [2])

A béke pedig már akkor tényleg fel volt bontva. Egy előhad, mely Homonnai embereiből hajdúkból, lippai kibujdosottakból állott, már útban volt. Sarmasági is lejött Ungvárról s Nagy-Mihályról e csapathoz ment, vagy mint maga irta, elfogatott s átvette annak a vezényletét. Nov. 4-én, tehát még akkor, midőn a rendek együtt űltek, egy mocskos proklamációt bocsátott ki, a hajdúvitézek nevében, Erdély rendeihez, felhiva ezeket, hogy a Bethlen által nyakukra tett igát rázzák le, mert e had az ő szolgálatukra jön. Saját neve alatt pedig nov. 9-én, midőn notáztatásáról értesült, Dóczyval is tudatta közeledésüket Erdélyhez s benyomulásukat — figyelmeztetve és intve a szathmári kapitányt, nehogy útjokba akadályt tegyen. [3])

Dóczy pedig a világért sem tett semmi akadályt, még akkor sem, midőn a támadók tőle zászlót kértek, úgy, hogy a Sarmasági által vezetett eredetileg Gombos-féle had, roppantúl pusztítva az erdélyi területet, háboritatlanúl nyomúlt előre, egész addig, mig Bethlennek ideje nem volt a zabolátlankodók elé hadat küldeni.

S a mint Fejérvárra ért, a mi hadat hirtelen összegyűjt-

---

[1]) L. Törv. és Okiratok LIX. E levéllel küldte meg Bethlen a Homonnai utasítását Thurzónak. (L. XXX. c.). A nádor azonnal erélyes hangon írt rendeletet küldött Dóczynak, hogy »ama békesség ellen törekvő tolvaj Gombos András« hadát eloszlassa, s őt »compescálja.« Uj lymbus, orsz. ltár.

[2]) Ali basának nov. 13-ki levele a hajdukhoz. Act. Thurz. Fasc. 77 nro 43. Mehemed temesvári basának levele nov. 19-ről Dóczyhoz. — U. o. Fasc. 61. nro 38.

[3]) L. Törvények és Okir. LVIII.

Digitized by Google

hetett, Kamuthy Balázs vezérlete alatt elindítá, a többire nézve pedig intézkedett, hogy a mint felülnek, utánok menjenek, s hogy Rhédey is küldjön az ottani hajdukból s biharmegyeiekből, mennyit lehet. És megtette a lépéseket, hogy szükség esetére török és oláh segélyhadak is legyenek készen.

Ez alatt pedig a had koczkája eldőlt. Sarmasági hada háborítatlanúl ért Deésig, s Kamuthi Balázs is e város alá vezette hadait. De mindaddig, míg az erősítéseket meg nem kapta, kerülte a csatát,[1]) mignem nov. 20-án egy jól sikerült csellel egy magára nézve kedvező csatatérre csalta s ott megverte; a vezéreket is: Sarmaságit és Jósikát elfogta,[2]) s Kolosvárra küldte, hová nov. 22-én érkeztek velök.[3])

A diadal tökéletes volt, s a csorbát, mit Simonyi meglepetése ütött az erdélyi fegyvereken, teljesen kiköszörülte. A szétvert had futva futott ki az erdélyi terűletről Szathmármegyébe, s sietett házához vissza. Most már Dóczy is fenhangú parancsokat adott ki, hogy oszoljanak szét, s midőn arról értesűlt, hogy Kamuthi és Török másfélezer emberrel Hadadhoz szállottak, sietve irt nekik, hogy álljanak meg erdélyi terűleten s ne üssenek ő felsége birodalmába, ha panaszuk van, keressék meg ő felségét, ő fogja orvosolni.[4])

---

[1]) Kamuthi nov. 19-iki levele. Történelmi Tár 1879. évf. 234. l.

[2]) Segesvári Bálintban kétségkivűl nyomdahibából nov. 2. áll nov. 20. helyett. Nem említve, hogy Sepsei L. is ezt mondja, világosan kiteszi a napot Lónyai András nov. 26-ki levele: »hanem azon latrok neki szelesedvén, Dézsig Erdélt igen rablották. Dézsnél az erdéli vajda hadával az elmúlt vasárnap (t. i. nov. 20.) egybetalálván, megvittak. Az erdéli haddal Török István volt, és igen verték egymást nemzetségönk fogyására. Végre úgy értem, hogy ugyan elállván egymásról ez az Gombos hada megfutamott és eljött, kikkel Sarmasági Zsigmond is ott volt, melyet az isten ott kézben is adott, és elvitték fogva az erdéliek; kitől tudom bizonyosan végére mehet, ki biztatásából cselekedték ez rút dulást, fellázadást; régi álnok kerengésiről elhittem, ha ellene lehet, ugy is lakolik. Mert az Gombos hada ismét az Ér mellé Király-Daróczhoz szállott, ma onnét az tájról jöttek meg rájok vigyázó embereim.« Act. Thurz. Fasc. 71. nro 41.

[3]) Segesvári Naplója 185.

[4]) Dóczy nov. 26-iki levele Thurzóhoz. Act. Thurz. F. 58. N. 39, Decz. 7-ről irja már, hogy Gombos hada eloszlott: »utcunque, ha Gom-

Digitized by Google

Bethlen pedig, ki nem akarta, valószinűleg nem is tudta volna üldözni a szétszaladt hadat, diadala daczára is ritka mérsékletet tanúsított. Nov. 23-án megindúlt Fejérvárról, nov. 24-én Keresztesmezején egyesűlt a székely hadakkal, nov. 25. Kolosvárhoz szállott, honnan azonnal folytatta utját,[1]) Szamosújvár felé. Dóczy rettenetes dolgokat tudott czéljairól: hada egy részét Nagy-Bánya elfoglalására küldi, maga Szathmár felé siet. Van együtt 8000 embere, s Moldovából és Szkendertől is vár segédhadakat. Ezenkivűl Somlyónál és Almásnál is van tábora.[2]) Nem Gombost akarja ő üldözni, ellenkezőleg zsoldba fogadja hadait: »nagyobbra vagyon aspirácziója.«[3])

Valójában pedig ez rémlátás volt. A mint Bethlen látta, hogy nem áll ellenséggel szemben, elbocsátá hadai nevezetes részét[4]) s csak a szükségeseket tartá együtt és ment ki a részekbe. Nem akarta szakadásig vinni a dolgot s épen úgy, mint a nyáron, most se követelt többet, minthogy azt a három embert, kik a széleken mindig fenyegetik, Dóczyt, Prépostvárit, Lónyayt mozdítsák el onnan és büntessék meg. — Nem hagyott ugyan fel az ellenségeskedéssel, mert decz. elején Ecsedet bevette és Prépostváryt elfogta, azonban a háborút nem folytatta nyomatékkal. Decz. 17-én Rhédeyvel együtt

---

bosék mit cselekedtek is és ide kijött Magyarországban ő felsége birodalmában, itt azt nem övék megbüntetni, hanem ő felségeé.« F. 57. N. 41.

[1]) Bethlen Pol. Lev. 85. l.

[2]) Dóczy Thurzónak decz. 4. Ismét Bocskay-féle czélzatokat tulajdonit neki. »Azt immár Bethlen felől az emberek régen hirdették, hogy Bocskay processusát akarná követni, de el nem hitték..... Sőt még őszszel kezdett volna ő ahoz, ha Simonyi úgy nem jár vala és általa szándéki ki nem jelentetnek, ki miatt szándékában megtartózott, az ki felől ugyan magamnak is Simonyi elég vallást tett. Azért, minthogy onnan gyülekeztek és ezeknek az hajduknak eloszlatások is nem kis szívet ad nekik, noha mind Kamuthi Balázs, mind Mikola János azzal biztattak bennünket, csak ezek eloszoljanak, ők az ő felsége ditiójának nem akarnának véteni,.....de igen félő, hogy valamit ne cselekedjenek.« F. 57. N. 40. V. ö. Törv. és Okir. LXI.

[3]) Lónyay decz. 17-iki levele. Act. Thurz. Fasc. 45. Nro 36.

[4]) L. Törv. és Okir. LX.

Digitized by Google

Debreczenbe szállott,[1]) de a hírre, hogy egyezkedés végett a kassai generálistól követ jön hozzá, visszament Váradra.

Ugy volt: a felső-magyarországi rendek és generális követe Széchy György jött hozzá.[2]) Bethlennek könnyű lett volna folytatni diadal-útját, a magyarországi hajdúk nagy része szivesen csatlakozott volna hozzá, a felső vármegyék főurai, főként a protestánsok veletartottak, a vármegyéken népszerű ember volt. S Mátyásnak nem volt hada, melyet vele szembe tudott volna állítani, s épen ezért a zord téli idő sem tett volna akadályt útjába.

De ő mindez előnyeiről lemondott a béke érdekében, sőt még azt a követelését is, hogy a három ellenséges főur a szélekről mozdíttassék el, s Homonnai, Esterházy Miklós, Kendy István büntettessenek meg, nem kivánta most elintéztetni s azt, kit közülök elfogott, Prépostváryt 40,000 frtért elbocsátá[3]) — ez egész ügy eldöntését a rendes béketárgyalásokra halasztván. Most beérte azzal, hogy 40 napra szóló fegyverszünetet kötött decz. 24-én.[4]) Erre aztán hazabocsátá hadait.

XIII.

Az napon, melyen Bethlen Gábor a fegyverszünetet kötötte, meghalt Thurzó nádor s az ügy gyors lebonyolításának terhe Forgács kassai generalisra maradt. Ez Kassára, jan. 4-re 1617-ben meghívta a felső-magyarországi rendeket. A gyűlés Gombos megbüntetését követelte s Bethlenhez a béke fentartása ügyében követek küldését határozta. A nagy-váradi induciák értelmében Bethlennek a császárhoz követeket kelle

[1]) Sepsey Laczkó 167. l. Segesváry 185.

[2]) Sepsey Laczkó említi, hogy Prépostváry kiszabadítását Széchy eszközlé: azt más nem tehette, mint az ország követe. Sepsey e kiadásában egy értelemzavaró sajtóhiba van: »2. decz. táján a fejdelem Csehit megszállja, meglőteti, beveszi, benne Prépostvárit megfogják.« Mit keresett volna Prépostvári Csehiben? Ő ecsedi kapitány volt, s a későbbi tárgyalások is ecsedi foglyokról szólnak.

[3]) Sepsey Laczkó 167. l.

[4]) U. o. és Segesváry Bálint 185. Sepsei a 168. l. Széchy küldetését 1617. jan. 2-ika előttre teszi. Ez tán visszajövetelét jelenté, mert az ő küldetése megelőzte a Belényiét és Pogányét.

Digitized by Google

küldeni sérelmei orvoslása s a béke helyreállítása végett. Forgács jan. 5-én kiállítá a menedék-levelet a Bethlen által kijelölendő követek számára, s ezt a kassai követek Bellényi Zsigmond és Pogány Ferencz magukkal vitték. [1])

A mint e menedék-levél Bethlennek kezében volt, 1617. január 26-án kinevezte követeit: Kemény Boldizsár fogarasi kapitányt és Kassay István tanácsurat, s kellő utasítással ellátva, hogy minő követelésekkel s feltételekkel álljanak elő, s az alkudozásokban meddig menjenek, [2]) útnak indítá őket. A követek leveleket vittek magukkal ugyan ez napról tőle Mátyáshoz, mely nyomatékkal emelte ki, hogy elfogott irásokból kitünt, hogy Homonnai az udvar köréből nyert támogatást, s a zavarok szerzőinek megbüntetését kéri; Khleslhez, melyben hangsulyozta, hogy ámbár módjában állott volna a támadást erőszakkal megtorolni, ezt, hogy békés érzelmeit megbizonyitsa, nem tette, s kéri, támogassa őt a béke föntartására irányzott törekvésében. A követek Szerencs felé folytatták útjokat, hol a király menedék-levelét átvették. [3]) Dóczy pedig, a mint a követek elindulásáról értesült, kétségtelenül öntudatától ösztönözve kérte Molardot, hogy őket, ő felsége hiveit ne áldozzák fel Bethlennek, ellenkezőleg éreztessék vele, hogy szolgálata ő felségénél kedves. [4])

Prágában az új helyzettel szemben a kormány határozatlan volt. A mint Bethlen diadaláról értesült, kezdett aggódni, ha nem fogja-e az ezt kizsákmányolni? Mátyás ismét tervet készíttetett Bethlen megbuktatására, köriratot intézett a választó fejedelmekhez, hogy egy védelmi háború eshetőségére is előkészítse őket. [5]) De a mint tisztába jött azzal, hogy Bethlen nem akarja szakadásig vinni a dolgot, azonnal kész volt elhatározása, hogy e követekkel szemben ő fog vádlóként fellépni. Megbizta kanczellárját Lépest, Pázmányt, Hoffkirchert s Révai Pétert, márcz. 5-ről, hogy a felérkezett

---

[1]) L. Törv. és Okir. LXIII.

[2]) Ez utasítást említi Bethlen márcz. 4-iki meghatalmazó iratában — de az még lappang, vagy tán elvesztette a Kemény család levéltárával. Tartalmára következtethetni az akkor irt levelekből.

[3]) Bethlen levelei a prim. ltban. Fraknói Pázmányában I. k. 272.

[4]) L. Törv. és Okir. LXIV.

[5]) U. o. LXII.

Digitized by Google

erdélyi követekkel ők érintkezzenek, tárgyaljanak s a szükséghez képest a titkos tanács vagy az ő utasítását kérjék ki: a követeket, irá, nem fogja maga elé bocsátani.

Mátyás megbizottjai egészen azt az álláspontot foglalták el, mintha a királynak semmi része sem volna a Homonnaiféle mozgalomban, s a Bethlen vádjaival szemben, sérelmeikről ők is tizennégy pontban egész hosszú vádsorozatot készítettek, melyekre az erdélyi követek azonnal megadták válaszukat. Miután az erre vonatkozó iratok kicseréltettek, a kivánatok beadására került a sor. Bethlen követei a hajduk megbüntetését, Homonnainak, Dóczynak, Esterházynak, Lónyainak, Pernyeszinek országgyűlés elé idézését, a három kapitánynak elmozditását, s a nagy-szombati szerződésnek országgyűlési megerősitését kivánták. Ezekről természetesen Mátyás biztosai hallani sem akartak: váltig állitották ugyan, hogy a királynak nincs a mozgalomban része, s épen nem látták át, hogy csak egyetlen módon is be lehetett volna bizonyítani — ha nem veszi a király a bünösöket védszárnyai alá. Mintegy becsületbeli kérdést csináltak a dologból: Bethlen csak nem fogja a király elé szabni, hogy kit alkalmazzon hivatalba. Sok mindenféle kivánság és részlet merült fel a tárgyalások alatt, melyek inkább csak megbeszélések jellegét viselték magukon. Az eltérés a két fél közt sokkal nagyobb volt, hogysem kölcsönös megállapodás jöhetett volna létre, miután Bethlen követei különben sem voltak urok s a rendek részéről teljhatalommal ellátva. [1]) Bethlen küldött ugyan márcz. 5-ről újabb felhatalmazást, [2]) de ez is az utasítás megtartását követelte, s különben is, mire feljött, az értekezlet befejeztetett. Abban állapodtak meg, hogy tartassék még ez évben Péter-Pál napján újabb értekezlet N.-Szombatban, melyre mindkét fél biztosai teljhatalommal láttassanak el. Addig is legyen általános fegyverszünet. A fejedelem bocsássa el az ecsedi foglyokat s az elfoglalt jószágokat adja vissza. A vallásszabadság ne sértessék meg.

Midőn ez előleges pontokra nézve megtörtént a kiegye-

---

[1]) E tanácskozásra vonatkozó irások a prim. ltárban őriztetnek. Részletesen felhasználta Fraknói Vilmos i. h. 271—82. ll.

[2]) L. Törv. és Okiratok. LXV.

Digitized by Google

zés, márcz. 14-én fogadta a király a követeket. Kemény beszédére, mely úgy szólva a fejedelem magatartásának igazolása volt, a király válaszolt, biztosítva Bethlent további kegyelméről. S márcz. 16-án már kiadatott a biztosító levél Bethlen követei számára, a szokásos védlevéllel.[1]) S ezzel ők haza indultak.

Épen azon napokban, midőn ők alkudoztak, márcz. 8-án küldött Bethlen új, állandó követet a portára, Gáspár Jánost, szép ajándékokkal,[2]) utasításokkal s egy csomó előterjesztéssel ellátva. A diván, mint rendesen, telhetetlen volt követeléseiben. Bethlen adóelengedést s Jenő átadása sürgetésének abbahagyását követelte; a porta egyikről sem akart hallani: ellenkezőleg úgy kívánta Jenő kézbeadását, hogy ezzel a Mátyással kötött béke ne bomoljon fel.[3]) A követelés tulságos volt, s még nevelte az, hogy ismét sürgették a portán, hogy Moldvába segélyhadakat küldjön. Már látta Bethlen, hogy az expeditiót nem kerülheti ki, de legalább annyi könnyebbséget kivánt, hogy ne személyesen menjen Moldvába hadai élén, hanem az rendeltessék Markó vajda alá.[4])

A mint pedig Prágából követei haza érkeztek, apr. 6-ról máj. 4-re Fejérvárra egyetemes országgyűlést hirdetett. Nem érzé ugyan szükségét egy új értekezletnek, mert ő »mint sértett fél« abban a meggyőződésben volt, hogy az ügyet az elégtétel megadásával méltányosan el lehet intézni,[5]) de hogy békés hajlamait annál inkább megbizonyítsa, elfogadta azt.

A fejedelmi előterjesztésekben jelentést tett a bécsi tárgyalások eredménytelenségéről. A császár biztosai oly követelésekkel állottak elő, melyekre az ő követeinek nem volt utasítása. Ennek folytán abban egyeztek meg, hogy új tárgyalást

---

[1]) Lásd Törv. és Okiratok LXVI.

[2]) Hegyes Naplója 320 l.

[3]) Sövényfalvi oct. 22-iki s decz. 16-iki levele 1616-ból a gyulafehérvári káptalan ivtárában.

[4]) Balásfy Magyarország állapotjáról. Pozsony, 1838. 88 l. Törökmagyarkori Államokmánytár I. k. 169. s köv. ll. Történelmi Tár 1880. évf. 724. s köv. ll.

[5]) Lásd Bethlen máj. 1-én Forgács Zsigmondhoz irt levelét Fraknói Pázmányában I. k. 283. l.

Digitized by Google

kezdenek, s erre nézve szükséges lesz követeket küldeni. A rendek e követek költségeire 3,600 frtot szavaztak meg.

Megszavazták a tavaszi adót is, portánként 8 frtot, a városokra meghatározott összegben vetvén ki azt.

A sérelmek orvoslására hozott articulusok tartassanak meg. A jó veretű rézpénz elvételét 200 frt büntetés terhe alatt elrendelék.

A csavargó hajdúkat kergessék, fogják el s büntessék meg. Azok az orvok, kik Indali János családját megölték, elfogassanak s az elrablott jószágok adassanak vissza. A székelység közt elszaporodott orvokat kergessék, fogják el s sarcz mellett se bocsássák szabadon.

A boros-jenei vitézeket felmentek a dézmafizetés alól.

A székely nemzet panaszára elrendelék, hogy a szászok a székelyföldről elorzott s szászföldre vitt jószágokat adják ki. Továbbá a városiak ne erőltessék a székelyeket, hogy a másfél pénzes garast két pénzben vegyék el.

A végzéseket a fejedelem máj. 23-án erősité meg. [1])

A gyűlés tartama alatt máj. 9-én kiállíttatott a fegyverszüneti okirat, s máj. 21-én a kinevezett biztosok: Pécsy cancellár, Fráter István, Balassi Mihály és Literati Dávid számára a megbizó levél. [2])

Hasonlag felhozta Bethlen e gyűlésen a török követeléseket is. April havában egy csausz, Kara Mehemed jött hozzá a fővezértől, ismét sürgetve az adót, Jenő kézhezadását s a hadküldést Moldvába. Felolvastatván előttük a szultáni fermán, a követelések tulságos voltán megdöbbent rendek a fejdelem egyenes kivánatára megszavazták ugyan a hadfölkelést, de kérték a fejdelmet, hogy közvetítse a más két kivánság elejtését. [3])

Bethlen is el volt komolyan határozva e követelések teljesítése alól lehetőleg kibúni. Titkárát Ádám Erasmust Prágába küldé levelekkel Mátyáshoz, Khleslhez s más tanácsosokhoz, jelentést téve a dolog ez újabb fordulatáról, mintegy elő akar-

---

[1]) L. Törvények és Okiratok LXVIII. *a)*

[2]) U. o. *b) c)*

[3]) Történelmi Tár 1880. évf. 738. l.

Digitized by Google

ván készítni a kormányköröket, hogy beavatkozása a moldvai ügyekbe aligha lesz kikerülhető.[1]) De pár nap mulva váratlan dolog történt: Sövényfalvi Dániel állandó portai követe, jun. 2-án haza érkezett husz havi otttartózkodása után. Összeköttetéseinél fogva a diván egyik másik tagjával s az ottani külföldi követekkel, fontos hireket hozott magával haza: a pápa, a császár, a spanyol, lengyel királyok nagy coalitiót készítettek a töröknek Európából kiűzésére. Továbbá a porta nem fogja folytatni hadakozását a Kazul pasával s a békealkudozás már kezdetét is vette — e helyett erejét Lengyelország ellen akarja fordítni. De ezekkel szemben a lengyelek hadi készületeiről is értesült.

Bethlen azonnal kész volt elhatározásával. Még az nap kinevezte Nápolyi Pétert követté a lengyel királyhoz, megbizta, hogy a királylyal s respublicával közölje a Lengyelország megtámadására vonatkozó híreket: de ugyanakkor járjon végére, miben áll a lengyelek hadi készülete, mi alapja van a keresztyén fejedelmek coalitiójáról szóló hírnek s aztán közölje bizalmasan a királylyal, hogy ő hajlandó volna a keresztyén fejedelmek eme coalitiójába beállani, ha erre felszólíttatnék: »nálánál hasznosabban senki sem tudna a keresztyéneknek szolgálni.«[2])

Nehány nappal utóbb kihirdette a hadfölkelési parancsot oly módon, hogy mindenki felkészülve várja a táborbaszállásra vonatkozó későbbi rendeletét.[3]) Ugyanakkor azonban, hogy a követelések teljesítésének halasztására alkalmas ürügye legyen, írt a nagyvezérnek; azok közt, miket írt s miket szóbelileg izent, lényeges különbség van, s ő nem tudja magát mihez tartani. Hadai készen vannak, de lehetetlen, hogy ha táborba száll, adót is fizesssen. Tudassa vele a nagyvezér, hogy a kettő közül melyiket akarja?[4]) S épen ebben az időben (jun. 19-én) elindítá a nagyszombati alkudozások folytatására

[1]) Az Ádám Erasmustól küldött válaszokat lásd Történelmi Tár 1880. 730—37. ll. Bethlen és Pécsy levelei még lappanganak.

[2]) A Nápolyi Péternek adott utasítás Fejérvár 1617. jun. 2-ről Torma Károly levéltárában.

[3]) Lásd Törvények és Okiratok LXIX.

[4]) Lásd Történelmi Tár 1880. évf. 737. l.

Digitized by Google

kinevezett követeket a szükséges utasításokkal, meghatalmazó és ajánlólevelekkel ellátva. [1])

XIV.

Pécsy Simon a Bethlen követe, Frater István, Balassi Mihály és Weirauch Dávid, a három nemzet képviselői jul. 8-án érkeztek meg Nagy-Szombatba, s jul. 9-én felkeresték Pázmányt. Kivüle Molard, Pethe és Révay voltak biztosoknak a király részéről kiküldve; de Révayt betegsége tartá vissza s helyette Apponyit kérték a biztosok oda küldetni. A tárgyalásokat csak jul. 12-én kezdették meg.

Az első napok, mig ki nem ismerték egymást, s belé nem mélyedtek s mondhatni össze nem szoktak, formakérdésekkel, szőrszálhasogatásokkal telt el. Mátyás még a látszatát is kerülni akarta annak, mintha az alkudozó felek egyenlő alapon állanának egymással szemben, s mig ő csak utasítással látta el követeit, Bethlentől teljhatalmat követelt az övéi számára. De a tárgyalások eredményére nézve mégis szükség volt a felhatalmazó iratok előmutatására, s míg Pécsyék felmutatták az övéiket, a király biztosai nyilatkozat kiállítására határozták el magokat, mint az első nagyszombati értekezleten is történt.

Azután a felett vitatkoztak, melyik fél tegye meg először az előterjesztéseket, s végre midőn ezt is eldöntötték, tárgyalásba vették Bethlen követelését a mozgalom indítói és részesei megbüntetésére vonatkozólag. S itt aztán egy csomó recriminatióra került a sor: az erdélyiek a nemzetközi, a király biztosai felségi tekintetekből indultak ki s a harmadik nap is úgy telt el, hogy megállapodásra nem jutottak. Végre jul. 14-én kijelentették az erdélyi követek beleegyezésüket, hogy Homonnai a rendes törvény utján fogassék perbe; de nem úgy, hogy a kérdés azzal elejtessék, hanem hogy ezúttal csak függesztessék fel.

Ezzel kapcsolatban került szóba az amnestia kérdése, talán az értekezlet legnehezebb pontja. Az erdélyi követek

[1]) Lásd Törvények és Okiratok LXX. Bethlen leveléről Pázmányhoz Fraknói i. h. 289. l.

Digitized by Google

azt találták természetesnek, hogy a fejdelem alattvalói abból ki legyenek véve, s másfelől jogában álljon neki ő felsége alattvalóit perbe foghatni. A magyarországiak ezt már Prágában eldöntött dolognak jelentették ki. Sok mindenféle oldalról és szempontból tárgyalták a kérdést, melyet a fejdelem követei becsületbeli kérdésnek tekintettek. A császárnak egy elfogott levelére s a fejdelem személyére szórt rágalmakra egy felől, Lippa átadására a másik oldalról történtek hivatkozások: mígnem rájöttek a főtárgyra, az első nagyszombati béke megerősítésének vagy módosításának kérdésére. Az elsőt a magyarországi követek akarták — ők, mondák, be sem bocsátkozhatnak abba, hogy az csak kérdésbe is tétessék. Az erdélyiek is kijelentették, hogy ők sem akarják annak lényegét megtámadni — csak javítni kivánják. Ebben megnyugodván mindkét fél, az erdélyiek azt terjesztették elő, a mivel az első nagyszombati pontokat pótolni kivánták: 1. A károlyi értekezletre szánt pontok elévültek. 2. Bethlennek adassék meg a fejdelmi czím. 3. Nehogy az amnestia megadásából visszaélés származzék, szabad legyen a béke felbontóit üldözni. 4. A fejdelem magyarországiakat is fogadhasson zsoldjába. 5. Az első nagyszombati pontok igtattassanak törvénybe. Szóba hozták az erdélyiek azt is, hogy Ferdinánd, mint Mátyás praesumtiv örököse, erősítse meg a békét — de azt könnyen elejtették.

Az öt pont megállapítása továbbra halasztatván, a magyar biztosok hozták fel sérelmeiket s kivánataikat. Ezek felett hosszas és tüzetes vitákat folytattak, melyek közt kiváló helyet foglalt el a Bethlen által ő felségének adandó elégtétel kérdése. Azt kivánták, hogy Bethlen patensben jelentse ki, hogy Mátyás személyét nem akarta sérteni, hogy Bethlen ő felsége alattvalóit nem fogja magához csábítni akarni, hogy adjon biztosítékot, hogy Várad nem jut török kézre. Bármily hevesek és élesek voltak is a felelgetések, mindenik fél engedett, s a legfontosabb kérdésekre nézve megtalálták a compromissumot.

E közben Apponyi Pál megérkezett, s jul. 17-kén az ötödik tárgyalás tartatott, az első, melyben a bizottság teljes számmal vett részt. A pontok tárgyalása előtt az erdélyi követek jelenték, hogy Szkender pasa hadával már a Dunához

Digitized by Google

érkezett, s Erdélytől is katonai segélyt kér. Ha a fejedelem megtagadja a segélyt, Szkender 30,000 tatárt küld az országra. Ily eshetőséggel szemben számíthatnak-e a császár védelmére? Pázmány biztos választ nem tudott adni, de megnyugtatta őket, hogy fog ő felségének irni, hogy vesse magát közbe. Pázmány csakugyan még az nap irt: ajánlotta, hogy Gratiani, a porta Prágában levő ügyviselője által eszközölje ki a kormány, hogy Bethlent ne kényszerítsék segélyadásra.

Azután az erdélyi pontok közül a második fölött tanácskoztak. Pázmány kieszközlé Mátyásnál, hogy ez annak megadására hajlandónak nyilatkozott, ha »a fejedelem őszinteségének bizonyítványait fogja adni, s jól viseli magát.« Az erdélyiek szerették volna, hogy e pontra s a többire megelőzőleg adassék válasz.

A hatodik, júl. 18-iki értekezlet megkezdése előtt a magyar tanácsosok kikérték Esterházy Miklósnak véleményét. Az ő túlbuzgósága a jól indult értekezletet felforgatással fenyegette, azt ajánlván, hogy az erdélyiektől komolyabb biztosítékok kérendők s a rendek oda utasítandók, hogy Bethlen őszinteségeért kezességet vállaljanak.

Szerencsére, Pázmány nem osztá a magasra törő férfi aggodalmait, ellenszenveit. Bár mindketten egy politikának voltak hívei, de az eszközök megválasztásában eltértek utjaik, s a dolgok megitélésénél mindenik más szempontból indult ki. Esterházy nem akart alkunni a viszonyokkal már pályája kezdetén sem, Pázmány nem tört a létezők felforgatására. Most ő vezette a dolgokat, s óvatosan ki tudta kerülni a végleteket. Pázmány szivesen megegyezett abban, hogy Bethlen megkapja a fejedelmi czímet annak fejében, hogy ő Erdélyben a cath. vallás számára előnyöket vivjon ki. Igy került aztán szőnyegre az értekezlet sarkkérdése.

De e kettőre nézve nem voltak utasításaik, s végérvényesen nem határoztak fölöttök. — A dolgon nem lehetett hát máskint segíteni, minthogy a szövegbe felveendő békepontokon kivül uraik ratifikálására fentartandó pontokat is szerkeszszenek — ez volt a kérdésnek legtermészetesebb megoldása: s ezek elkészítésével Apponyi és Fráter, s Szentkereszti a titkár bizattak meg.

Digitized by Google

Épen ezért júl. 20-án nem volt ülés, ez nap készültek a béke-okmányba be nem foglalandó pontok [1]) — de a júl. 21-ki is meddő volt: a Bethlen által kiállítandó reversalisról beszélgettek. Ettől fogva, minthogy Mátyástól a Pázmány kérdéseire nem jött válasz, nem tartottak érdemleges ülést július 29-ig. Addig is időközben szövegcorrectiókkal, s egyes személyekre és jószágokra vonatkozó kérdésekkel foglalkoztak. Végre megjött a válasz a Szkender pasának adandó segély ügyében, [2]) s miután a következő napokban a még függőben lévő kérdéseket tisztába hozták s megállapították a békeokmány szövegét, júl. 31-én közölték az erdélyiekkel ő felsége válaszát a Szkender-ügyben: tudassa Bethlen ő felségével, hogy ily esetekre minő szerződése van a törökkel, kérje ezektől Lippát vissza, s adománynyal és szép szóval fordítsa el magától a segélyadás kötelezettségét.

Aug. 1-én s 2-ikán még tanácskoztak a külön pontok fölött, a tárgyalásokat azonban ez nap végleg bezárták, s a békeokiratot egymással kicserélték. [3])

Maga ez okirat lényegében az első nagy-szombati értekezlet megerősítése, s egy pár ponttal megtoldása volt: hogy jövőre akárki által sértetnének meg a nagy-szombati pontok, azért adjanak teljes elégtételt, azokra, kik a békét megzavarnák, hazai vagy idegen fegyverrel a hűtlenség büntetését szabták, s az ilyent fegyveresen üldözzék; a kik a fönnebbi zavarokban Erdélyben javaikat elvesztették, azoknak Bethlen bocsánatot ad, ha megtérnek. A két ország közt az legyen a határ, a mi Báthori Zsigmond uralkodásának békés felében volt; szeptemberben (az utóirat értelmében utóbb) tartassék Nagy-Károlyban értekezlet. [4]) Ezen kivül az erdélyiek egy külön emlékiratot is adtak be, a fejedelmi czím s a többi külön pontok megadása érdekében. [5])

---

[1]) Lásd Törv. és Okir. LXXI. *a*).

[2]) Kelt júl. 25-én. Ismerteti Fraknói i. h. Igen érdekesen egészítik ki ezt a »Pázmány Péter levelezésében« I. 98. s köv. ll. közlött levelek.

[3]) Lásd a magyar biztosok jelentését. Törv. és Okiratok. LXX. *c*).

[4]) L. Törv. és Okir. LXX. *b*).

[5]) Lásd Fraknói, Pázmány 299-ik l.

Digitized by Google

Valóban Mátyás már ki is tűzte az értekezlet határnapjául szept. 21-két s Pethe Lászlót annak elnökévé nevezte ki.[1]) Magának a békeokmánynak megerősítése ellen nem volt kifogása: a minthogy azt szeptember 2-ikán meg is erősítette,[2]) de a fejedelmi czím megadásáról hallani sem akart, daczára, hogy Pázmány magát azért közbevetette nála.[3]) S e miatt még létrejöhetett volna a károlyi értekezlet: de előre nem látott akadályok jöttek közbe. Hogy a kitűzött határidő rövid, azt jól látták az erdélyi követek, s ezért vétették fel a halasztási záradékot. S csakugyan Pethe, a kinevezett bizottsági elnök már útban volt Károly felé, de leányának temetésére visszahivták. Azután nem sokkal maga is meghalt.[4]) Helyette kineveztetett ugyan az uj biztos is, de az értekezlet elmaradt, valószinűleg azért, mert Bethlen épen abban az időben oly hadjárattal volt elfoglalva, mely Mátyás udvarában épen nem volt népszerű. Ez volt pedig az ő moldvai háboruzása.

E költséges és terhes hadjárattal ő egy nagy feladatot vállalt magára: fegyveres interventióval gyakorolni pressiót a szemben álló török-lengyel vezérekre — s békés megoldást idézni elő.

Lengyelországi követe, Nápolyi Péter kitűnően oldá meg feladatát s július elején már vissza is fordúlt.[5]) Vele jött a

---

[1]) L. Fraknói, Pázmány I. k. 293.

[2]) L. Pray Principatus G. Bethlen I. 31. l.

[3]) Okait felsorolja Fraknói i. h. 294. A követek, magyarok és erdélyiek aug. elején elhagyták Nagy-Szombatot; már aug. 15. Pázmány is Znió-Váralyán volt. Lásd Pázmány Lev. I. 113.

[4]) L. Pázmány Péter Lev. I. k. 175. l. Bethlen 1618. május 25-iki levelét Pázmányhoz. Erre vonatkozólag a bécsi csász. kam. ltárban érdekes okirat van: *1617. nov. 27. Per imperatorem Chr. Grapler, der k. Hofcamer* »wird deroselben Hofcammer erindert, das auf absterben herrn Laszla Pethe selligen zu verrichtung der Siebenbürg. commission der jeczige personalis praesentiae neben dem Hofman und hung. cammersecretarÿ Jacoben Sencheresdÿ deputiert und verordnet wordten.« A kamara gondoskodjék a költségekről és ne keressen okot a mentegetésre. S minthogy az elhalt Pethe helyett magyar kamarai elnökké elő kell terjeszteni valakit, erre Zÿriakÿ (Cziráky) Mózest és Horvát Gáspárt szemelte ő fige ki; adjon e tárgyban a Hofcammer véleményt.

[5]) A magával hozott levelek olvashatók Tört. Tár 1881. 284 s k. l.

Digitized by Google

király titkára, kit azonnal fogadott s júl. 29-én vissza is bocsátott. [1]) Aug. 1-én Zolkievski Szaniszló lengyel fővezér követe kereste fel, [2]) kit hasonlag gyorsan visszabocsátott. A mit akart, megtudta ezektől: a lengyel erő számát, és erejét, mely jóval nagyobb volt a törökénél. Annyival kényesebb a helyzet rá nézve, mert ha megveretik a török, ki nem kerülheti, hogy ennek segélyt ne adjon, s ez ellenségei kezében ujabb fegyver lesz, hogy segített keresztyén vért ontani.

De ha nem segíti a törököt? ha a lengyelhez csatlakoznék ő is s segit Szkendert egészen tönkretenni? remélheti-e, hogy Mátyás érette felbontsa a török frigyet? Fog-e csak egyetlen embert is adni neki megtámadtatása esetére? mert hogy ez esetben a török ellene fog fordúlni, abban kétsége sem lehetett.

Bethlen soha sem csinált titkot abból, hogy ha coalitiót hoznak létre a török ellen, mely sikerrel bir a kilátásra, ő kész a sereg élére állani s itt hasznosabban ő nálánál senki sem szolgálhat. Elmondta ezt Mátyásnak, el most a lengyel királynak, el később Ferdinándnak. De soha sem hittek neki: nem hitték, hogy az múltjával összefér. Pedig éppen abból következett, mert nálánál jobban a porta bűneit senki sem ismerte. Az az ember, ki a bysantinismus iránt olyan undorral viseltetett, mint ő: természetes ellensége volt a portának. De hát teljes világ életében az adott viszonyokkal s a gyanakvó emberek kétszinűségével kellett számolnia.

Bizonyos, hogy most is önzésből szolgált egyszerre a lengyelnek és töröknek, önzésből »mesterkedett azon minden uton, miképen a keresztyénségnek igaz jó akarattal, synceritással szolgálhasson, a töröknek is, mint olyan hatalmas ellenségnek kedvét kereshesse, ne irritáltassék miatta,« [3]) önzés volt ez egész fegyveres interventiója: — az önfentartás önzése.

Egész erejét és tevékenységét megfeszítette, hogy olyan sereget hozzon össze, milyent két évtized óta nem látott Erdély. A kapitányokkal, főispánokkal tartatta meg a mustrákat, kiadta

---

[1]) Történelmi Tár 1881. 295. l.

[2]) Levele júl. 19-ről, u. o. 285. Bethlen Pol. Lev. 89. l.

[3]) Aug. 1. levele Rhédeihez. Pol. Lev. 89.

Digitized by Google

szigorú parancsba, hogy a gyengét, rosz fegyverzetűt visszakergessék. Maga járt a táborokban, ügyelt, vezette a seregszemlét. S ugyanott mondhatni lóháton fejtette ki ezt az egész roppant diplomácziai működést, mely épen olyan fényes sikert aratott, mint erős pressiót gyakorolt az összehúzott nagy hadsereg.

Aug. 2-ig készen volt a lengyel expeditiokkal.[1]) Ugy tűntette fel az egész dolgot, mintha az félreértésből származott volna. Szkender tulajdonkép nem Lengyelország ellen ment, hanem csak a kozákok megbüntetésére: arról akar meggyőződni, ha megfenyítik-e a kozákokat a sok tolvajlásért, vagy oltalmazni akarják? Inté őket: »elkezdhetik, de nem vihetik véghez, markokban szakad.«[2]) Még az nap kiment a mikeszászi táborba[3]) s onnan a nagyvezérnek irt. Jelentést tett lengyelországi követségeiről. Hogyan világosította ő fel a lengyel királyt, hogy miért haragszik a szultán? s hogyan tanácsolta ő nekik, hogy ne támogassák à tolvaj kozákokat, mert ezek miatt »porrá leszen egész Lengyelország«.... és mintha ezek hallatára a király »egy álomból serkent volna fel.« De festé a roppant lengyel erőt is: Neszternél a király fia alatt 40,000 ember, Zolkiewskynek tőle három napi járóföldre 70,000-e s a kozákoknak 30,000-e van együtt.[4]) Azután megindult. 9-én volt Megyesen, 17-én beért a Barczaságba;[5]) nehány napi ott időzés után a Székelyföldre ment s Moldva határán Osdolán és Sárfalván megállapodott. A portáról ismét jött csausz hozzá, ki sürgette a Szkendernek adandó segélyt. Aug. 28-ikán, azon napon, melyen beindult Moldvába, válaszolt: ámbár sem az adó elengedéséről nem akarnak hallani, sem Markót nem küldék hozzá, sem 70 nap óta utasítást nem kapott, de hallva Szkender szorongatott helyzetét, ezennel beindúl, hogy békére hozhassa a dolgát.[6])

---

[1]) Tört. Tár 1881. 290. l. Zolkievszkyhez irt levele.

[2]) Tört. Tár 292. és 301. l.

[3]) Bethlen Polit. Lev. 89.

[4]) Tört. Tár 292. és 302.

[5]) A Trausch-féle krónikák 288. l.

[6]) Török-magyarkori Államokmánytár 79 s köv. ll. A Gáspárhoz irt levél Mikó Tört. Ad. 317.

Digitized by Google

S valóban Szkendernek volt szüksége a segélyre: az előny eddigelé a lengyelek részén volt, kik nagyobb erővel álltak vele szemben.

De Bethlen jól felszerelt, 13,000 emberből álló serge megváltoztatta az arányt. A két sereg közt foglalt szept. közepén állást.[1]) bevette a Dniepperen való révet s elkezdette az alkudozást. Nyolcz napig tartott az,[2]) s végre a buszai békével végződött.[3]) A fővezér Zolkiewszky, február 25-én levélben köszönte meg a közvetitést,[4]) de annál mérgesebb volt Szkender, kit mélyen bántott az, hogy hadjáratának sikere még is a Bethlené, s szivében bosszúval eltelve, elvádolá ezt a portán, hogy közvetitésével a lengyelek megalázását hiusította meg.[5])

Bethlen szept. 25-én részletesen értesité portai követét szolgálatairól: számlálja fel azokat, értesse meg a divánülő vezérekkel, s köszönet fejében Jenő követelésének elejtését, Markó vajdává tételét s az adóhátralék elengedését eszközölje ki.[6])

E hadjáratban vele együtt résztvett a két oláhországi vajda is. Ezek közül a havaseli Sándor országában épen nem volt népszerű zsarolásai és fosztogatásai miatt s egy egész sereg bojár, kiknek élete sem volt biztosságban, Erdélybe menekült. Bethlen, midőn e hadjáratra ment, megigérte nekik, hogy megbékélteti őket Sándorral. Próbát is tett erre nézve, s vele és ott levő bojárjaival együttesen találkozott. A bojárok e szembenlétel alkalmával kemény panaszra fakadtak a vajda ellen s Bethlennek csak nehezen sikerült kiegyezést hozni köztök létre.[7]) A másikkal, a moldvaival Michne Radullal — daczára, hogy ő ennek helyére Markó vajdát szerette volna ültetni — szept. 26-án a szorokai táborban véd- és daczszövet-

---

[1]) Szept. 12-én Szucsavánál volt. Lásd, Pázmány Péter Levelei. I. k. 118. l.

[2]) Török-magyarkori Államokmánytár. I. 185.

[3]) Engel, Nebenländer V. 256.

[4]) Tört. Tár 1881. 297.

[5]) U. o. 300. l.

[6]) Török-magyarkori Államokmánytár 184. s köv, l.

[7]) Tört. Tár 1879. évf. 765. l.

Digitized by Google

séget kötött. [1]) Nyomon utána, a mint ez megtörtént, hazafelé fordúlt.

Okt. 13-án Fogarason volt, [2]) s onnan Fejérvárra ment. Itt kapta okt. 23-án Mátyásnak szept. 4-én, tehát a nagyszombati békének ratificálása után két nappal hozzá és a rendekhez irott leveleit. Azok után, miket Pécsytől hallott az alkudozásokról, melynek eredményével egészben véve meg volt elégedve, meglepő lehetett ránézve, hogy e levelek bizonytalan s nem formulázott vádakkal illetik törökössége miatt, [3]) mely annyival terhelőbb rá nézve, mert a zsitva-toroki béke biztosítá Erdély épségét. Ugy látszik, ezuttal a moldvai hadjárat miatt rágalmazták, melyet valószinűleg a lengyelek ellen intézettnek tartottak. Bethlen azonnal kész volt válaszával: milyen jó szolgálatot tett volna ő felségének e levele előbb, mikor a török mindig, minden levelében azt hangsulyozta, hogy a császárnak Erdélyhez semmi köze. [4])

E közben november 1-ére Kolosvárra Bethlen részleges országgyűlést hirdetett. Összegyűlvén a rendek, nov. 8-kán a fejedelem s az ország megerősítették a nagy-szombati béke czikkeit s azzal együtt Sarmaságinak s a többi megtért politikai bünösnek amnestiát adott. Aztán megszavazták az adót, portánkint 9 frt, a városokra egy meghatározott összegben vetvén ki azt. Ezenkivül csak egy törvényt hoztak: a rosz dutkák ügyében hozott végzést megerősítették. A fejedelem e törvényeket nov. 10-én erősítette meg.

A moldvai interventio miatt Bethlennek még egy kellemetlensége volt. Küldött a szultán ugyan elismerése jeléül kaftánt neki Hajdar csausztól, de ez a kajmekámtól szemrehányó levelet hozott, mely nemcsak kicsinyelte Neszter melletti szolgálatait, hanem a táborban jelenlétét is kétségbevonta. Azonnal irt a szultánnak, kajmekámnak; a vádakat visszauta-

---

[1]) A szövetség okmánya közölve. Török-magyarkori Államokm. I. k. 193. l.

[2]) Ismét sürgette Gáspárt, hogy a portai válaszok kiadását eszközölje. Ez napról kelt lev. gr. Mikó I. 319. l.

[3]) L. Törv. és Okir. LXXII. A rendeknek irott levelét lásd Tört. Tár 1879. évf. 774. l.

[4]) L. nov. 24-én Pázmányhoz irt levelét. Tört. Tár 1881. évf 298.

Digitized by Google

sította, szolgálatait Zolkiewszky leveleivel igazolta. S oratorát utasította, hogy a dolgok állásáról világosítsa fel a vezéreket. »Ezt is megpróbáltuk, írá, és nem máson, hanem magunkon tanulunk, mely elég boldogtalan. De vegyen rá másszor az hadra való menésre, és hogy azt mondja, hogy tartozom vele: próbálja meg ezután.« [1])

Mire levelei a portára értek, panasza egyelőre háttérbe szorúlt. A szultán már akkor meg volt halva, s a portán egészen más világ volt. [2])

XV.

A második nagyszombati béke consequentiáiból még kettő volt hátra: a magyar országgyűlés ratificálása s a károlyi értekezlet. Mátyás decz. 13-ára 1617. Pozsonyba országgyűlést hirdetett, mely elé nem kisebb feladatot tűzött, mint hogy utódját válaszsza meg. Maga Khlesl önkényt tette a vallomást, hogy egy magyart sem nyertek meg, de minden magyart megsértettek [3]); aztán se pénzök, se katonájok nem volt: ily körülmények közt nem tudtak mást tenni, mint azt, hogy terminusról terminusra halasztgatták a gyűlést.

Bethlen is óhajtva várta ez országgyűlést, hitte, hogy az a nagyszombati békét be fogja kebelezni, s ünnepélyes követséggel készült azt sürgetni. De a kormány nem akarta, hogy erdélyi követség legyen ott jelen, attól tartván, hogy ez a felsőmagyarországi megyék protestáns követeit maga körül fogja gyűjteni. Bethlen már ki is nevezte Pécsyt, a korlátnokot, midőn Pázmány magára vállalta, hogy a fejedelmet szándéka megmásítására fogja birni. 1818 elején egész levelezés kelet-

---

[1]) L. Török-magyar-kori Államokmánytár I. 194. 196. 136. (Ez utóbbi egy hibás másolat folytán e helyen (1615.) közölve: 1617. nov. 18-hoz tartozik. A 197 l. irt levél Gáspár Jánoshoz a szokásos hivatalos levél: a titkos levél ugyanez ügyben olvasható Történelmi Tár 1881. évf. 299 s köv. ll.

[2]) Pázmánynyal decz. 17-ről tudatta. Lásd Pázmány Péter Levelezése I. 136 l.

[3]) Fraknói i. h. 306 l.

Digitized by Google

kezett közte és a fejdelem s korlátnoka közt,[1]) mig végre Bethlen, a gyűlés határnapjának többszöri elhalasztása is hozzájárulván, abba belenyugodott, de titkárát Kovachoczyt küldé fel Pozsonyba,[2]) hogy sürgesse ott a nagyszombati béke törvénybe igtatását. Kovachoczy márczius közepén ért fel — de minden fáradozása hasztalan volt.

E közben elkövetkezett a tavaszi országgyűlés ideje. A fejdelem, ki a tél nagy részét Fogarasban töltötte, visszainduló útjában be akart térni Szebenbe, oly czéllal, hogy ott országgyűlést tartson. A szebeni tanács, mint hasonló esetekben szokás volt, meghívta a fejedelmet, hogy szerencséltesse a várost jelenlétével: de elég meggondolatlanúl feltételeket tűzött, hogy t. i. kisérete nagyobb részét, tekintettel, hogy a város nincs bővében az élelmiszereknek, ne hozza be magával. Már magában ez is elég lett volna, hogy a fejdelem méltatlankodását a legnagyobb mértékben felköltse: de azt még mással is tetézte a tanács.

Az országgyűlések tartása arra a helyre nézve, hol volt, mindig bizonyos teherrel járt. Szállás és élelem adás, bár kárpótlás mellett, nem tartozott a kellemes dolgok közé, s a szászok, a mikor csak tehették, szívesen kivonták magukat alóla. A fejdelem a tavaszi országgyűlést Szebenben akarta megtartani, s a tanács annak befogadását kereken megtagadta. A fejdelem hát az országgyűlést apr. 12-ére Fejérvárra tűzte ki s a tanácsot és a főbb polgárokat ugyanakkorra törvényszék elé idézte.

Mire a rendek összegyülekeztek, az országgyűlésnek épen első napjára a fejdelem már megtett minden intézkedést, hogy a portára követséget küldjön be. Főkövetül Kamuthy Farkast nevezte ki, s a visszahivott Gáspár János helyett állandó követül Borsos Tamást. A portán új trónváltozás történt.

---

[1]) Fraknói terjedelmesen és részletesen ismerteti e levelezést I. k. 314—322 ll. A levelek közölve vannak Pázmány Péter Levelezésében I. k. 156 l. Pécsy Brassó febr. 15-iki, Bethlen Fogaras febr. 21-iki, Pécsy febr. 23. szenterzsébeti levelei.

[2]) Bethlen Rhédeyhez febr. 24. Törökmagyarkori Államokmánytár I k. 198 l. Irja, hogy »ma indítom« s febr. 27. Pázmánynak irja, hogy venni fogja a Pécsy válaszát. Hihetőleg Kovachoczy vitte fel.

Digitized by Google

I. Ahmed 1617. nov. 22-én halt meg, utódja volt fia Musztafa. Ezt mint eszelőst 1618. febr. 26-án fosztak meg a tróntól s helyére II. Osmant emelték. Új üdvözlő követség, új ajándékok küldése: ez volt Bethlenre nézve első következménye. A szokásos ajándékok egész sorozatát, több mint 60 serleget, solymokat, kocsikat s készpénz-ajándékokat küldött be[2]) a főkövettől, ki Borsossal s a személyzettel apr. 12-kén indúlt el.[3])

S nyomon ezután a szebeni engedetlenek s rakonczátlankodók ügyét vette tárgyalásba. A dolog mélyen sértette őt, mert abban a meggyőződésben volt, hogy a régi bizalmatlanság elenyészett s a szászokat sok kegyben részesíté. A megidézett tanács és polgárok csakugyan megjelentek, — de a mennyi insolentiával léptek fel elébb, épen úgy meghunyászkodtak most. Semmi kétség, hogy a tábla fényes elégtételt szolgáltatott volna a fejdelemnek, s most a megrettent emberek az universitáshoz fordúltak, hogy vesse magát értök közbe.

A fejdelem a megtérő bűnösök iránt mindig engesztelékeny volt, most is megbocsátott nekik, de oly feltételek alatt, melyeket ő szabott: 1. bármikor kiván ő vagy utódai közűl valaki Szebenbe menni, köteles engedelmességgel fogadják; 2. ha valaki a fejdelem méltósága vagy a közjó ellen vét, bünhödni fog; 3. az unio értelmében, veszély idején a nemes embert befogadják házaikba; 4. szükség idején minden váraik és városaik nyitva állanak a fejdelem vagy utódaik előtt. E pontokat a szász egyetem apr. 20-án fogadta el s állította ki térítvény alakjában.[4])

A fejedelmi előterjesztések fontos reformokra hívták fel a rendek figyelmét. Bethlen egész uralkodása, megválasztatásától fogva, nem volt egyéb, mint az önfentartás küzdelme nemcsak a két szomszéd hatalmasság, hanem a belföldi semmirekellő és hitvány elemek ellen. Mint a jeruzsálemi tem-

[1]) Az ezen ajándékokról Bethlen által készített summa megvan a gyulafehérvári káptalan rendezés alatti osztályában. Az ezüst-mű summája volt 355 márka, mely 6390 frtot tett.

[2]) Borsos Sebestyén Mikónál II. k. 7 l.

[3]) Trausch-jéle Krónikák I. k. 289 l. a jegyzetben.

[4]) L. Törvények és Okiratok LXXV. *b)*

Digitized by Google

plom munkásai, félkezében karddal védelmezte az épületet, melynek alapjait rakta. S bármennyire igénybe vette e küzdés tevékenységét, de jutott ideje mélyre ható belső reformokra is. Egy természeténél és viszonyainál fogva conservativ országban, mint Erdély, újitások csak óvatosan létesíthetők: a fennálló intézvények tekintetbe vételével. Bethlen azokkal is tudott számolni: soha semmit sem hamarkodott el, és soha semmivel sem késett el.

Mátyástól fogva koráig, nem uralkodott magyar területen király vagy fejedelem, ki annyira alkotó tehetség lett volna, mint ő: a mennyire rendetlen és kuszált viszonyokat vett át, bámulatos, hogy négy év alatt mennyire organisálta a közigazgatás minden ágát, s mennyire nyakára tudott hágni a visszaéléseknek. Első uralkodói ténye a három nemzet uniójának szabályozása volt, azután a törvénykezésbe hozott be reformokat, melyekkel a későbbiek útját egyengette, utóbb a fiscalis uradalmakat szedte rendbe, majd új portai connumeratiót léptetett életbe. Ez alatt pedig megkezdte a határszéli várak megerősítését s felszerelését, s a fennálló hadfelkelési rendszert is megtisztítá a becsúszott visszaélésektől.

Most az elhanyagolt pénzverési rendszert alakítá át, melyre vonatkozólag már 1615-ben is adott ki szabályzatot. [2])

Az utolsó pár évben a törvénykönyvek állandó rovata volt a jó dutkák elvételére vonatkozó czikk, s tilalom a rosz dutkák ellen. Szokásban volt, kivált régebben, hogy a fejedelmek egyik-másik kedvencz emberöknek engedélyt adtak, hogy egy-egy rosz ágyút pénzzé veressenek. Azután egyes városok, végházak is, hol nagyobb volt a forgalom, alkalmas helyek voltak a pénzverésre. Ezek aztán versenyeztek a fejedelmi pénzverdékkel a rosz pénz készítésben, mi a kezdetleges bélyegek mellett nem is volt nehéz.

Bethlen a dolgon gyökeresen segített. Külföldről új, díszes és jó metszetű stampigliákat hozatott, az országgyülés pedig megszavazta, hogy csak az ezekkel vert pénz járhat forgalomban, de ugyanakkor elhatároztatta a fejedelem, hogy ezen pénzek teljes és állandó értékűek legyenek. Mindezeknek köny-

[2]) L. Wenzel Bányászat története 635 l.

Digitized by Google

nyitására engedélyt adott a külföldi bányászoknak az országban való megtelepedésre s azokat kedvezményekkel látta el: megengedvén nekik, hogy a földesúrral való megalkuvás után bárhol is arany- vagy ezüst-bányát nyithassanak. Szabályozta ezenkivül a fémnek, valamint a forgalomból kiveendő pénznek is beváltását — akkép, hogy az a beváltók terheltetése és kára nélkül történjék meg. Elrendelte a hamis pénzverők szigorú megbüntetését is. Megszabta a dutka árát kilencz pénzben. Eltiltotta az arany és ezüst pléhnek (t. i. nyers állapotban levő kinyújtott fémnek) kivitelét. Külföldi kalmároknak nem szabad pénzt, hanem csak árút kivinni az országból.

Ismételve elrendelék, hogy a törvényszékek terminusait tartsák meg s azok necsak országgyűlés alatt tartassanak.

A szökött jobbágyokon új lakóhelyökön is vegyék meg az adóhátralékot.

A barom-kivitelt, hogy pénz jőjjön be külföldről, felszabadíták.

A fejdelmi postákat eltilták a zsarolásoktól.

A fejedelmi székhely: Fejérvár felépülése czéljából elrendelék, hogy az ott levő puszta telkekre építtethessen akárki, de úgy, hogy a telket becsültesse meg s e becsűárnál többet a tulajdonosnak nem tartozik adni.

Az adót portánként 7 forintban vetették ki, a városokra pedig egy összegben.

Ezenkivül a fejérvári erőd felépítésére portánként 50 fillért szavaztak meg.

E törvényeket a fejedelem apr. 25-én erősítette meg. [1])

Várad kiépítésének, a régi művek jókarba hozásának s újak építésének munkájához hozzáfogtak. De az lassan haladt és sokba kerűlt s ez boszantotta Bethlent. »Ha ember volna udvarbiró uram, irá Rhédeynek, ugyan különben nyithatná fel szemeit, és külömben érkezhetnék is reá. Melyet az úristen kivivén, megmutatok én neki, és el fogom vele hitetni, hogy igazat mondottam eleitől fogva neki.« [2])

Bethlen csakugyan kiment Váradra s május második

---

[1]) L. Törvények és Okiratok LXXV. *a)*

[2]) Bethlen Pol. Levelezése I. k. 95 l.

Digitized by Google

felében már ott volt. Itt találta őt a pozsonyi országgyűlésről visszatérő Kovachóczy.[1]) Pázmány tudatta vele az okot vagy ürügyet, mely miatt nem kerülhetett szőnyegre a pozsonyi országgyűlésen a nagyszombati egyesség beczikkelyezése, t. i. hogy a károlyi értekezletre tartott ügyek még nem intéztettek el — ez értekezlet pedig az ő Moldvában léte miatt nem tartathatott meg. A miatt ugyan, válaszolá a fejdelem, meglehetett volna tartani, csak neveztek volna ki a meghalt Pethe helyett más biztost. De ő ezen halasztást is békével és alázattal szenvedi.[2])

Bethlen Váradra kimenésének másik oka az volt, mert remélte, hogy ha a kormány azért nem engedte a nagyszombati béke törvénybe igtatását, mert a károlyi értekezlet nem tartatott meg, annak megtartása elé nem fog akadályokat gördíteni. Már ki is nevezte biztosait, Pécsyt, Gerőfyt, Mikolát, Kamuthyt,[3]) de miután erre vonatkozó reménye meghiusúlt, s az országgyűlés is hosszabban tartott, mint várta, és Ferdinánd megválasztásával a főkérdés, mi őt érdekelte, eldőlt, junius közepén visszatért székhelyére Fejérvárra.

Ez alatt sok alkudozás után s erős küzdelmek közt sikerűlt a Pozsonyban összegyűlt rendeket rábirni, hogy beleegyezzenek Ferdinánd királylyá választásába. Máj. 26-kán közakarattal királylyá kiáltatott s még az nap Forgács nádorrá választatott. Csakugyan sikerűlt a kormánynak kivinni, hogy alig foglalkoztak erdélyi ügyekkel. A Ferdinánd által kiállított hitlevél XII-ik pontjában befoglaltatott a csehországival

[1]) Volt-e ott Bethlennek Kovachóczyn kivűl egy másik biztosa is? Fraknói irja olasz jelentések alapján (I. 625 l), hogy Bethlennek egy biztosa titokban Pozsonyban tartózkodott, ki a megyei követekre nagy hatást gyakorolt. Biztosnak vehetjük, hogy ez úgy volt, mert az olasz forrás semmi esetre sem érthette Kovachoczyt, ki nem titokban tartózkodott ott. Másfelől több mint valószinű, hogy Bethlen, bármennyire vissza is akarta őt Mátyás tartani, be akart folyni az ottani dolgokba.

[2]) Fraknói Pázmány Péter és kora I. 319 l. s Pázmány Levelei I. 175 s köv. ll.

[3]) L. Törv. és Okiratok LXXVI. Ebben az időben tatár hirekkel is rémitgették Mármaros megyét. Teövis mármaros-szigeti biró, Ankreiter és Pernyeszi máj. 30—jun. 10. közti levelei a titkos levéltárban. V. ö. Bethlen Pol. Lev. 100.

Digitized by Google

az erdélyi confoederatio megtartása is. A LXXII. t. cz. megengedte, hogy a kiknek Erdélyben jószáguk van, annak meglátogatására oda bemehessenek. Sokat tárgyalták a Báthoriak jogát Ecsedhez és Nagy-Bányához: az elsőre vonatkozólag hajlott a kormány (XXV. t. cz.), de Nagy-Bányának törvénybe igtatását nem engedte meg. [1])

Még Váradon volt Bethlen, midőn Michne Radul moldvai vajdától, kivel a múlt évben a szorokai táborban személyesen kötötte meg a szövetséget, egy főkövet, Arszlán Visztér érkezett hozzá. A vajda Bethlentől némi hadakat és kapitányokat kért, kiket szolgálatába fogadhasson. A hadak »látott, hallott vitéz főkapitány alatt« már útban voltak s most ő is főkövetséget küldött hozzá: Mikó Ferenczet és Béldi Kelement, kiktől »maga és országa javára nézendő dolgokat bőséges tanusággal izent.« [2])

Ez valószinűleg nemcsak a határvillongásokra, hanem az oláhországi dolgokra vonatkozott, hol épen ez időben nagy változás ment véghez. Sándor, a megelőző évek zavarai alatt uralomra került havaseli vajda kegyetlenségei elől, mint fennebb is láttuk, egy csomó bujdosó bojár Erdélybe menekült. Sándor még 1617-ben kérdést intézett Bethlenhez: igaz-e, hogy ezek országában toborzanak? a válasz az volt, hogy ez nincs tudtával. A Neszter melletti táborban Bethlen által közte és bojárjai közt létrehozott béke nem volt tartós, s Bethlen e felelete által a vajda biztosságban érezvén magát,

---

[1]) Az erre vonatkozó tárgyalási iratok Bécsben a titkos lvtárban őriztetnek. Már aprilban felemlítették a rendek a gravaminok közt s nem levén a rá adott válaszszal megelégedve, máj. 28-án ujra betették a sérelmek közé. Jun. 11-én kelt a rendek replicája: »negotium vero Nagy-Bánya domino palatino per Suam M'em committendum censent, ut ad requisitionem ejusdem dni Bathorii, etiam jure extraordinario revideri faciat.« Jun. 18-án erre következő válasz adatott: »Quod ad civitatem Nagibania attinet, quandoquidem ea ex consensu Transylvaniae atque Bethleni possideatur, atque M'i suae constet de incorporatione loci illius ad principatum Transylvaniae facta, ad nullum jus extraordinarium circa illum locum Mtas sua descendere potest, sed si quid ibidem familia Bathorea praetendit juris illi via non praecluditur.«

[2]) Lásd Törvények és Okiratok LXXVII.

Digitized by Google

újabb kegyetlenségeket követett el.[1]) A bojárok most Bethlen Gábor Váradon létét felhasználva, s talán nem is egészen az ő engedelme nélkül, Jancsó Pál és Török István vezérlete alatt mintegy 700 hajdú és székely lovassal Törcsvár alatt termettek, éjjel átmentek Oláhországba, hol a csapat kurtányokkal és ráczokkal megszaporodott, alkonyatkor Tergoviston meglepték a vajdát. A megrettent Sándor katonáihoz fordúlt; de ezek nem akartak érte harczolni, hisz, mondák, a nagy szegénység miatt fegyvereiket is eladták, s azt tanácslák, hogy meneküljön. Úgy tett. Nejével együtt, sötét és esős éj által segítve, elszaladt, oly gyorsan pedig, hogy az üldözésére sietö hajdúk el sem érhették. A változás Bethlennek nem volt ellenére. Oly féktelenkedő és megbizhatlan szomszédot, mint Sándor vajda, nem szivesen tűrt: de teljes erélylyel ügyelt, hogy az Oláhországban népszerű Sorbán fel ne használhassa a zavarokat a hospodári szék elfoglalására, s ő ez által még roszabb és megbizhatlanabb szomszédhoz jusson. Rhédey Pált és Balassi Mihályt azonnal a bojárokhoz küldé, rábeszélni őket, hogy ezek ne a lengyeltől vagy némettől, hanem a portától kérjenek vajdát:[2]) s az oláhok csakugyan erre határozták el magokat.[3]) Az esemény híre már jun. elején tudva volt Konstantinápolyban, s jun. 20-án az új vajda: Gabrillas, ki is volt nevezve.[4])

Bethlen főkövete, Kamuthy Balázs némi részben befolyt a Gabrillas kinevezésébe. Ekkor már haza készült:[5]) de az elutazás még haladt pár hétig. Jul. 1-én volt kihallgatáson a nagyvezérnél, hol szokás szerint a diván összegyűlt. Ekkor adatott ki neki a derekas válasz — de ez inkább elodázása, mint eldön-

[1]) Engel Nebenländer IV. 283.

[2]) Történelmi Tár 1879. évf. 762 l. Benn levő hadai visszahozására tett intézkedését lásd u. o. 750 l.

[3]) A Trausch-féle Krónikák I. 291 s Engel i. h. de hibásan 1617-re teszi. Nagy Szabó emlékirata kétségtelenné teszi, hogy az előbbinek van igaza. Tört. Tár 1879. 766. l.

[4]) Nagy Szabó emlékirata Mikónál II. k. 14 l. Trausch szerint a portán elébb Sándort akarták visszahelyezni, s csak azután erősítették meg Gabrillast. Bethlen jul. 8-án már tudta az új vajda elindulását Tergovistbe. Bethlen Pol. Lev. 100 l. Tört. Tár 1879. évf. 753 l.

[5]) Bethlen jul. 5-re várta kiindulását. Bethlen Pol. Lev. 100 l.

Digitized by Google

tése volt az ő követeléseinek. Kamuthy Jenő elengedése fejében megajánlotta az adóhátralékot: s erre a diván határozottan nem felelt, mert az alternativát nem akarta elfogadni. E miatt a kérdések felett folytatták ugyan a tárgyalásokat, de mondhatni: csak függőben hagyták, mert a végválaszban sem volt határozott döntés. A főkövetet jul. 24-én fogadta a császár búcsú-kihallgatáson, aug. 4-én a fővezérnél volt ugyane czélból s aug. 10-én haza indult.[1])

XVI.

Bethlennek volt oka megnyugvással tekinteni vissza öt éves uralkodására. Benn helyreállította a békét és nyugalmat, megfékezé a háborgó elemeket, a nélkül, hogy csak egy politikai bűnösnek is vérét ontotta volna; megtölté az ország tárházát, okos és czélszerű gazdálkodás által, a nélkül, hogy terhes adók vagy igazságtalan proscriptiókkal terhelte volna alattvalóit; megoldotta az ország legkényesebb kérdését, a fiscalis uradalmak visszaszerzését, a nélkül, hogy a birtokviszonyokat felforgatta volna; az országnak új jövedelmi forrásokat nyitott s nevelte adóképességét; kifelé pedig helyreállítá az ország tekintélyét, a két világbiró császár közül többé egyiktől sem volt oka tartani, mert komolyan egyik sem gondolt rá, hogy székéből kizavarhatná, s mind a kettő mint olyan factorral számolt vele, ki kardját sikerrel tudja vetni a háború serpenyőjébe. A többi szomszédok is szívesen fordultak hozzá, mint közvetítőhöz: diplomacziai befolyása részökről el volt ismerve. Ez öt év nem lankadó, nem csüggedő munkája vetette meg jövendő nagyságának alapját.

Nagy szerencse volt rá nézve, hogy az ország pacificálásának művét már befejezhette s erejének fejlesztésére a teljes békének még egy évét szentelhette; mert már ekkor fellobogtak a hosszú háborúnak, mely nyugot Európát 30 évig dúlta, első lángjai, melyben ő is hivatva volt fontos szerepet játszani.

Az első hírt a csehországi mozgalmakról julius elején kapta. Ez bizony, irá Rhédeynek, nagy dolog, »a Ziska támadásánál százszorta nagyobb dolog, kivált ha valamely fejede-

[1]) Gróf Mikó II. k. 14—26 ll.

Digitized by Google

lem is consentiál velük; s nem is hihető, hogy mód nélkül ilyen nagy dolgot indítottak. Vadnak embereim oda fel nekem is, kiket csak az állapotoknak bizonyosan való megtudására bocsátottam s bocsátok ez után is.« [1]) Épen ebben az időben fordúlt meg nála Károlyi, mint Ferdinánd megbizottja, s ő nyiltan megmondá nézetét: csak utolsó esetben kellene a fegyvert használni, megpróbálni elébb, ha nem lehetne-e engedményekkel lecsendesítni a zavart? [2])

Hogy tanácsa nem fog meghallgattatni, azzal tisztában volt, de azzal is, hogy minden eshetőségre készen kell lennie. S a szerint járt el.

Mindenekelőtt arra volt szüksége, hogy szomszédságában mindenütt teljes béke legyen, hogy annak idejében ő egészen szabad kézzel birjon s nyugotra irányzott terveit semmi se kösse le. A közvetítő s békéltető szerepet Lengyelország és a porta közt, melyet a múlt évben annyi sikerrel kezdett, ez évben is folytatta. Zolkiewszkyvel folytonos összeköttetésben állt s ez biztosítá a porta békés szándékáról. A nagyvezért viszont ismét és ismét arról tudósítá, hogy a lengyelek csak azért tesznek hadi készületeket, mert a porta támadásától tartanak; »jobb, irják neki, hogysem mint így veszekedjenek, egyszer derekas dolgot látni egymás ellen.« Ő neki pedig nem volt sürgősebb teendője, mint nekik megirni, hogy a szultán nem akar egyebet, mint a tolvaj kozákok ellen egy derekas várat építtetni. [3]) S csakugyan nyilt háborúra a porta és a lengyelek közt nem került a dolog, daczára, hogy ez év őszén mindkét fél táborba szállt. [4])

Ez a dolog összefüggésben állott a moldvai ügyekkel. A vajda visszabocsátotta a Bethlen által neki küldött csapat egy részét, mert országa szegénysége miatt nem képes zsoldosokat fizetni; »mely nagy ingségben legyünk országostól —

---

[1]) Bethlen Pol. Lev. 101. l.

[2]) Mocsári, Nódrádmegye ismertetése IV. k. 193. l. Bethlen július 9-iki levele. Károlyival együtt Horváth Gáspár is nála volt, mint ez a fennebbi levélből kitetszik.

[3]) Tört. Tár 1879. évf. 756. l. Bethlen július 11-én irott levele Szkender basához.

[4]) Engel: Nebenländer V. k. 256.

Digitized by Google

irá — isten mondhatná meg.« [1]) De megtartá egy részét s meg a hadnagyokat. A határigazítást, mely miatt Béldi és Mikó hozzáküldettek, csakugyan végrehajtotta. [2]) E közben Gabrillás aug. elején elfoglalta székét. [3]) Hogy Bethlennel nem lehetett egészen jó egyetértésben, mutatja a vád, mit a portán ellene emelt, hogy Sándor vajda kincstárát ő lefoglalta volna. »Ha úgy volna, irá Bethlen a nagyvezérnek, nem igen bánnók, mert a sok kincsből a portán sok barátokat szerezhetnénk s nekünk is maradna.« [4]) Nem is lett a vádnak semmi következménye.

A másik kérdés, mi e nyáron tevékenységét igénybe vette, a Jenő vidéki hódoltság ügye volt, hol a kölcsönös rablások és határvillongások mindkét félt boszanták. Júl. 4-én Kemény Boldizsárt a tömösvári basához küldé, [5]) ki egy hó mulva Dsaffer agával visszajött — s az ügyet, a Bethlen által tanácsuraival tartott megbeszélés alapján, habár júl. 19-én minden eshetőségre készen akarván lenni, mustrát hirdetett, a két fél engedékenységével a két fél biztosai végezték el. [6])

Különben magok a fő, a portai viszonyt illető kérdések sem idéztek elő nagyobb szakadásokat. Borsos Tamást Jenő és az adóhátralék követelésével sokat rémitgették ugyan, hogy Báthory András személyében egy új követelőt állítanak fel — de ez csak rémítgetés volt, egyszerű zsarolási eszköz, mit a portán szívesen alkalmaztak. Sőt Szkender basa is, legalább ez időben, úgy mutatta, hogy letette régi haragját. [7])

---

[1]) Történelmi Tár 1879. 757. l.

[2]) U. o. Michne Radul Engelnél hiányzik a moldvai vajdák közül, s csak mint havaseli van 1617-ről említve. (IV. 284.) Csak 1618-ban lett ujra havaselivé. Addig, 1617—18. moldvai vajda volt. »Mely adóval — nem hogy betölthetnénk a fényes porta kívánságát, de még az magunkéval is, abból, kit Havasalföldében gyűjtöttünk volt, toldanunk kell.«

[3]) Tört. Tár 1879. évf. 768. l. v. ö. 750. l.

[4]) Tört. Tár 1879. évf. 761. l.

[5]) Tört. Tár 1879. évf. 745. l.

[6]) U. o. 1879. évf. 763, 767, 781.

[7]) Borsos Tamás portai követsége Mikónál II. 53, 65. stb. ll. Hogy Báthory András 16 éves lett volna, mint Borsos állítá, az nem való : Báthori András 1597-ben született, (l. Kemény czikkét Kurz Nachlesejeben) tehát ekkor 21 éves volt.

Digitized by Google

Eközben eljött az őszi országgyűlés ideje, melyet ő okt. 4-re hirdetett. Épen a gyűlés tartama alatt a lengyel király követe Andrezejovzki Sándor s egy portai csausz Ibrahim voltak nála.[1]) A fejdelemtől épen közvetlenül ez előtt volt követ a lengyel udvarban, Adam Rezső, az ő udvari titkára[2]) s a tárgyalás még mindig a porta s a lengyel király közt fenforgó differentiák eloszlatása körül forgott. Működését ezúttal is a megkezdett irányban folytatta, mindkét félt arról akarván meggyőzni, hogy itt csak egyszerű félreértés forog fenn.

A fejedelmi előterjesztések első pontja ezúttal vallásügyi kérdésre vonatkozott. A zsidózók felekezete ismét félelmetesen kezdett terjedni: azok élén ezúttal nem kisebb ember állt, mint maga a korlátnok, a nagytudományú Pécsy Simon. Egyiránt jártas volt a classicus és keleti nyelvekben, tekintélyes külsővel, kellemes modorral bírt. Bocskay óta folytonosan államszolgálatban állt s emelkedett. Már ekkor is nagy vagyonnal bírt, s neje Kornis Judit: a Kornis Farkas leánya útján az erdélyi magas aristokrácziával sógorsági összeköttetésbe jött. Hitfelekezete számára vallásos énekeket írt s ez és az ő tekintélye kétségtelenül nem kis emeltyűje volt az »eretnekség« terjedésének. Hogy minők az ügyes és hasznos államszolgának vallásos meggyőződései, azzal Bethlen keveset gondolt — de a be nem vett, törvénybe nem igtatott felekezetnek terjedését nem türhette. Egyenesen ezt támadta meg a fejedelmi előterjesztésekben, s a »hamis isteni tiszteletnek és szektáknak extirpálását« ajánlotta.

A rendek magának a fejedelmi propositionak erre vonatkozó pontját szószerint beigtatták a törvények közé, elhatározván, hogy a négy felvett valláson kivül többet nem tűrnek meg: a ki valamelyik felekezettől elvált, térjen ahhoz vissza, különben törvénynyel fog üldöztetni.

Megszavazták az adót: portánkint 12 frtot, a taksás és mezővárosokra egy összegben vetvén ki azt. A rovatlan helyekre nézve pedig elrendelék, hogy azokat járják be, s a

---

[1]) Tört. Tár 1879. évf. 716. l.

[2]) Tört. Tár 1879. évf. 772—3. ll.

[3]) U. o. 1881. évf. 309.

Digitized by Google

hol eltelt a hat év, azt vegyék fel kapuszámba, s rendesen róják meg.

A szökött jobbágyok ügyében hozott törvényeket megújították. A szászok ne akadályoztathassák meg, hogy az elorzott marhákat az ő határaikon belül is ne kereshessék.

Fejérvár megépítésére kellő munkaerőt rendeltek. A zarándmegyei nemesek tartsanak Jenőben lovas őrséget.

Minthogy a váradiak kiváltságaikra hivatkozva, törvényes ügyekben nem akarnak vallomásokat tenni, elhatározták, hogy tartozzanak törvény elé állani.

Az 5 pénzes garast adóban fogadják el.

A temesvári basával folytatott alkudozások alapján törvénybe igtatták, hogy az ispánok üldözzék a Huzna vidékén lakó orvokat.

Szokásban volt ez időben, hogy elszegényedett emberek magukat jobbágyúl kötötték le. Olykor később megbánták — egy sereg a székelyek közt levő jobbágy a fejedelemhez folyamodott. De ő a törvény rendes folyama alól nem vette ki az ügyet, s ezt az országgyűlés is helybenhagyta. Az aranyosszéki jobbágyok ügyét is az ottani kapitányok, királybirák intézzék el.

A dézmások ne zsarolják a szászokat, valamint a postások is tartsák magukat a korábbi czikkekhez.

Huszt várát Bethlen Istvánnak inscribálták.

A törvényeket a fejedelem okt. 21-én erősítette meg. [1])

Bethlen a gyűlés eloszlása után is még hosszabb ideig Kolosvártt maradt. A Jenőre vonatkozó követelések leszállítása, valamint a lengyel differentia kiegyenlítése végett innen küldé Tóth Mihályt a portára. [2]) De a Lengyelországba küldött követe: Adam Rezső titkár útközben meghalt, s irományait onnan érintetlenül visszakapta. [3]) A lengyel követ azonban, kit a tárgyalások folytatására küldtek a portára, Erdélyen

---

[1]) L. Törvények és Okir. KXXVIII.

[2]) Tóth Mihály nov. 27-én ért be a portára; levele Mikó Tört. Ad. II. k. 70. l. Ő decz. 18-ig volt benn. U. o. 87. l. Ő vitte be magával Mátyás 1617-iki levelét is, mely Bethlennek érvűl szolgált Jenő meg nem adására. L. Tört. Tár 1879-iki évf. 444. l.

[3]) Tört. Tár 1881. évf. 311 s köv. ll.

Digitized by Google

keresztül vette utját, [1]) s Bethlen ottani oratorában kész támogatóra talált.

Konstantinápolyban nem sokkal utóbb a két oláh vajdaság kérdése is eldőlt. Mihne Rádult berendelték a portára s moldvai vajdává 1619 elején Gratianot nevezték ki, ki márcz. 9-én Szkenderrel ment székét elfoglalni. [2])

XVII.

A károlyi értekezlet megtartásáról egy félév óta szó sem volt. Bethlen nem sürgette s a bécsi kormány egyébbel volt elfoglalva. Most azonban egyszerre, egész váratlanúl, ismét szóba került. Ferdinándot kétségtelenül nem az bírta rá, mintha Bethlen iránt viseltető érzelmeiben változás állott volna be, hanem a bonyodalmak, melyek Csehországban már is nagyon fenyegetőkké lettek. Jól ismerte Bethlen befolyását Felső-Magyarországra, s azt is tudta, hogy épen Mátyás tanította meg, hogyan lehet az országok confoederatiója által a koronát egy főről a másikra tenni át. Aztán Dóczy évek óta mindig azt hajtja, hogy Bethlen a Bocskay szerepére tör. De az sem valószinűtlen, hogy Pázmány, ki a nagy-szombati pontoknak keresztülvitelét komolyan ajánlotta, sürgette annak összehivását, hogy Bethlen kielégitése által vonassék el a mozgalomtól. Ha csakugyan igy gondolkoztak, nem találták el a személyt, kit ez ügygyel megbiztak. Oda egy méltányos, elfogulatlan, előitéletektől ment ember kellett volna — s Esterházy nem volt ilyen. Rendkivüli esze, erős logikája alkalmassá tették ugyan a tanácskozás vezetésére: de hajthatlansága, makacssága s a homo novus szokásos gőgje, melytől ő sem volt ment, még a kérdések szerencsés megoldása után is hagyott maga után bizonyos keserű ízt hátra.

1618. okt. 25-én Mátyás leiratot intézett hozzá, hogy tegye magát Bethlennel érintkezésbe, s tűzzék ki a már két nagyszombati tracta által elrendelt n.-károlyi értekezlet határnapját. Deczember 24-ikén pedig megküldte, mint kinevezett elnöknek, az utasítást. Meghagyta neki, hogy a nagyszombati

[1]) Mikó II. 99. l.

[2]) Mikó II. 99, 122, 130 és 153. ll.

Digitized by Google

béke — egyfelől Mátyás, másfelől Bethlen és a rendek által — ratifikált példányait cserélje ki, s csak azután menjenek át a többi pontokra, s a birtokviszonyokat illető ügyekre. Átalán óvatosságot ajánl neki és buzgalmat. Az utasítás egy pontja a a szász nemzet követelésére vonatkozott: a császár most nem fizethet, de biztassák őket, hogy ha lehető lesz, majd fog intézkedni.

Esterházy azonnal írt Bethlennek, s ez Kolosvártt decz. 11-én kelt levelével 1619. febr. 14-re tűzte ki a határnapot. [1]) Bethlen febr. 18-án Kolosvártt értesült, hogy a király helybenhagyta a határnapot s hogy már a követek is elindúltak. [2]) Febr. 20-án már útban volt Tasnád felé Magyarországba [3]): Dóczyt egy bizalmas levéllel fölkérvén, hogy jőjjön ki elibe Daróczra bizalmas értekezletre. Bethlen bizalommal s azzal az elhatározással jött ki, hogy a királylyal s a magyarországiakkal lehető barátságos viszonyt hozzon létre. Erre hivta fel Esterházyt, ezt akarta Dóczyval elérni: [4]) hogy nem jött létre, nem rajta múlt; mire a találkozás ideje Dóczyval meg volt állapítva, már a portán is tudtak róla s nem jó szemmel nézték azt. Bethlen azonban nem sokat törődött azzal s február 22-ikén már Zilahon volt. Itt vette Dóczy levelét, hogy a kitűzött napra Tasnádra nem jöhet. A fejedelem beleegyezett a mulasztásba — s a találkozás csakugyan megtörtént, de nem Tasnádon, hanem Nagy-Károlyban febr. utolsó napjaiban, honnan Dóczy febr. 28-án Szathmárba, s nem sokkal utána Bethlen Váradra visszatértek. [5])

Innen indultak el márczius 10-én Bethlen biztosai: Mikola János, Kamuthy Balázs és Kassay István, élükön Pécsy

---

[1]) Esterházy Miklós élete I. k. 30—36. ll.

[2]) Bethlen Pol. Lev. 107. l.

[3]) Segesvári Bálint 186. l.

[4]) Esterházy élete 36. l. Bethlen Pol. Lev. 470-ik l.

[5]) Bethlen Pol. Lev. 108. V. ö. Törv. és Okir. LXXXIII. Sepsei Laczkó 109. l. hasonlag említést tesz. Szerinte Dóczy a Ferdinánd megbizásából járt el: biztositá, hogy megkapja a felséges czímet, s megkinálta az arany gyapjúval. De Sepsei csak a forgalomban levő hireket jegyezte fel: s az utolsó, hogy az aranygyapjúval megkináltatott volna, nem is valószinű. A napra nézve is téved: a találkozást márcz. 10 körül megtörténtnek irja — de ez csak annyit tesz, hogy ő hallott róla akkor.

Digitized by Google

korlátnokkal Károlyba.[1]) Megjöttek oda Mátyás biztosai is: Esterházy Miklós az egész értekezlet elnöke, Károlyi Mihály, Lónyay András és Pethő István. S azonnal megnyitották az értekezletet, mely körülbelől két hétig tartott.

A bécsi kormány biztosainak febr. 8-án egy pótutasítást adott ki, melyben felhatalmazta ezeket tudatni Bethlen biztosaival, hogy azon esetre, ha az ő magaviseletével s buzgalmával a felség megelégszik s a biztosok jelentéséből Bethlen őszinteségéről meggyőződtek, az utolsó nagy-szombati értekezleten létrehozott pontokban megigért fejedelmi (azaz Serenissimus) czímet meg fogja küldeni.[2])

A nagyszombati külön-pontok megerősítéséről tehát szó sem volt. A tárgyalások a nagyszombati békeokirat kicserélésével vették kezdetöket. Bethlen és a rendek azt mindjárt az 1617-iki őszi országgyűlésen megerősítették s az ő követei az erre vonatkozó okiratot nyujtották át. Mátyás diplomája a pontok figyelembe nem vételével készült — Bethlen pedig ez okirattal nem volt megelégedve, s nem is csinált titkot belőle, hogy ha ő ezt addig tudta volna, mig commissariusai útra nem keltek, ezeket el sem küldte volna.[3]) De a dolog már megtörtént, utólagosan Bethlen is belenyugodott s a tárgyalások nem akadtak fenn.

A közjogi kérdésekre vonatkozó pontok a nagyszombati czikkekkel lévén elintézve, itt jobbadán csak a határigazításokra s magánosok birtoklásaira vonatkozó ügyek tárgyaltattak. De az ilyen személyi és birtoklási ügyek természetöknél fogva még a közjogiaknál is több nehézséggel jártak, s Esterházy épen nem igyekezett azon, hogy a tárgyalást könnyítse, legalább az erdélyi követek »sok veszekedő haszontalan discursai«-ért panaszolkodtak,[4]) s a vita hosszúra nyúlt, mert sok aprólékos kérdéssel kellett tisztába jönni, melyre a királyi biztosok az előiratokat is elhozatták Kassáról.[5])

---

[1]) L. Törv. és Okir. LXXX.
[2]) L. Esterházy élete 48. l.
[3]) L. Törv. és Okiratok LXXX. *b*).
[4]) U. o. LXXX. *d*).
[5]) U. o. *c*).

Digitized by Google

Az első pont, mely a nagyszombati szerződés szavait ismétlé, hogy Erdély határai azok legyenek, melyek akkor voltak, midőn azt Báthory Zsigmond békésen birta, (t. i. első lemondása előtt) nagy vitát idézett elő — egy hosszú záradék, mely a kimondott elvet magyarázta volna, kihagyatott a szövegből.

A második, Makó s a zarándi, aradi és csanádi hódoltság ügyére vonatkozó pont függőben maradt; eldöntötték a biharmegyei dézmák s a szabolcsi (ökrök után járó) harminczad ügyét, a szökevény jobbágyok kiadását, a váradi püspöki jószágokra vonatkozó peres kérdéseket, s a magánosok jószágbirtoklási ügyeit: természetesen épen e pontok sok vitatkozáson és igazításon mentek át. [1]) Végre márczius 26-án készen voltak a szövegezéssel s még az nap este alá is irták. [2]) Megelőző nap a nagy-károlyiak az értekezlet által okozott kiadásaik megtérítéséül egy évi adóelengedést kértek. [3])

A tárgyalások folyama alatt, midőn azok már csaknem véget értek, a király biztosai egy ujabb követeléssel állottak elő: kényszerítse a fejedelem Rhédei Ferenczet, hogy azokat a kincseket, melyeket mint újvári kapitány Bocskay idejében Nyitrából magával hozott, mint egyházi javakat adja vissza. De Rhédei tagadta a tényt s a pap urak kezén lévő téritvényt hamisnak állitá. [4])

A tárgyalások folyama alatt Bethlen megbizta Pécsyt, hogy kérjen helyet és időt négyszemközti találkozásra. [5]) Dóczy a találkozás helyéül Ladányt tűzte ki, s midőn márcz 27-én a bizottság elhagyta Nagy-Károlyt, ő maga oda utazott. A bizalmas közlés, melylyel Bethlen Pécsyt bizta meg, valószinűleg a török ügyekre vonatkozott. A porta Jenő kiadását, a király annak megtartását követelte. A fejedelem el volt határozva azt nem adni ki, de óhajtotta, hogy a bécsi kormány ebben támogassa őt. Egyik főérve az volt, hogy e várért nemcsak a császár, de az egész imperium is kész haddal támadni a törökre:

---

[1]) Lásd Törv. és Okiratok LXXX *h)* és *i)*.
[2]) U. o. *g)*.
[3]) U. o. *f)*.
[4]) U. o. *d)* és *e)*.
[5]) U. o. *k)*.

Digitized by Google

azt akarta Dóczy által kieszközölni, hogy ezt bizonyító leirat küldessék hozzá, s Dóczy a közbenjárást megigérte. [1])

A nagy-károlyi értekezlet megállapodása szerint Ferdinánd — ki Mátyásnak 1619. márcz. 20-án történt halála után névleg is átvette az uralkodást — április 2-án kiállítá az előleges igéretet tartalmazó okiratot, hogy a mint biztosai jelentését megkapja, meg fogja küldeni a fejedelmi czím megadására vonatkozó diplomát. [2])

S úgy is történt.

Bethlen márczius 22-én Kolosvárról Fejérvárra ment. [3]) Gyors utazásának főoka volt, mint ezt maga megirta Dóczynak, mert hírt vett, hogy a franczia nagykövet Erdélyen át veszi utját. Váradról, márcz. 10-ről azonnal írt neki, hogy díszkisérettel Allia Farkas megy eleibe. A követ, ki Konstantinápolyból jött, Brassónak vette útját; Erdélyben mindenütt fényes fogadtatásra talált. Husvét vasárnapján (márcz. 31.) volt szemben a fejedelemmel s nehány napi pihenés után a fejedelem által is mellé rendelt kisérettel Kassára (április 29.) s onnan (május 5.) Budára ment. [4])

A fejedelem pedig eltávozása után, április 6-áról Fejérvárra május 5-ére összehivta a rendeket egyetemes országgyűlésre. [5]) Mire a rendek összejöttek, már nála volt Ferdinándnak egy másik, április 11-én kelt levele, melyből értesült, hogy a diploma útban van, [6]) s ő ennek alapján azonnal fel is vette a felséges czímet.

Tudatta ezt a Fejérvárra összegyűlt rendekkel is, kik azonnal megadták neki a felséges czímet. Bethlen nem késett köszönetét kifejezni a nádornak, s tudatni vele, hogy a Ferdinánd által összehivott országgyűlésre el fogja küldeni követeit. [7])

Bethlen, megnyitván a gyűlést, közölte a rendekkel elő-

---

[1]) L. Törv. és Okir. LXXXII.

[2]) Esterházy Miklós élete. 49. l.

[3]) Segesvári Bálint.

[4]) Lásd Törv. és Okiratok LXXXI.

[5]) Lásd Tört. Tár 1881. évf. 315. Törv. és Irom. LXXX. *a*), *d*), *e*), *g*). Sepsey Laczkó 197. és 198. l.

[6]) Esterházy élete 50. l.

[7]) Lásd Törv. és Okir. LXXXIII. *b*).

Digitized by Google

terjesztését. Nagy dolgokról szólt az: a fejedelem nem kevesebbet kivánt, mint a társadalmi rend helyreállítását s a törvénykezés rendezését.

Mi adott az elsőre okot?

Oly államban, mint Erdély, hol nem codifikáltak, hanem a szükséghez képest hoztak törvényeket, az articulusok mindig a napi viszonyok kifejezései s a közélet tükrei. A társadalmi erkölcsöket Bethlen meglehetős sűlyedt állapotban találta, s az 1614. megyesi törvények, midőn Imreffynét sújták, a társadalom magasabb rétegeiben elharapózott bűnök elé akartak gátat vetni. Most is egy főrangu hölgy támasztott országos botrányt: Báthory Anna, elébb Bánfi Dénesné, s most Jósika Zsigmondné,[1]) felesége ugyannak a Jósikának, ki mostoha atyjával Sarmaságival a deési csatatéren elfogatott, s kinek Bethlen megkegyelmezett. Elválva élt férjétől s fajtalan magaviselete közbotrányt keltett. Egyik kedvesét a gerendi ablakon ugratták ki, a másik Markó vajda volt.[2]) Legutóbb a kereki tiszttartót »bűvölte el«, s miután Bethlen hiában követelte, hogy férjéhez visszamenjen, hadat küldött Kereki ellen s kedvesével együtt elfogatta.[3])

Jósikáné megbüntetésével Bethlen még nem hitte, hogy a közerkölcsiség javítása érdekében eleget tett volna: a rendek támogatását vette igénybe, hogy törvénynyel vegye elejét a közerkölcsiség sűlyedésének. Mindjárt az első czikk a vasárnap megünnepléséről szólott; a második a káromkodásra szabott birságot, a 3-ik pedig a czégéres életűek ellen hozatott. Többé ne legyen szabad az orvokat, házasságtörőket, bűbájosokat birságon szabadon bocsátani: itéltessenek el rendesen,

---

[1]) Lásd Nagy Iván I. k. 105. és V. k. 358. l. Egyik helyen sincs ugyan megemlítve, hogy a két helyen említett Báthory Anna egy személy, de azt kétségtelenné teszik Bethlen levelei, ki őt mind a három néven nevezi, s mind a három helyen említi viszonyát a kereki várnagygyal. Polit. Lev. 102. és 104.

[2]) Kemény János önéletirása 35. l.

[3]) Bethlen Pol. Lev. 104. l. Az elfogatására kiküldött Bölöni Gáspárnak adott utasítás ugyancsak decz. 14-ről meg van M.-Vásárhelytt a Teleki ltárban.

Digitized by Google

valamint a nőtelenek (vad házasságban élők) kövessenek ecclesiát és veszszőztessenek meg.

Áttérve a rendes tárgyalásokra, kivetették az adót, portánkint 10 frtot s ennek megfelelő összeget a városokra.

Nagy és erős büntetés terhe alatt meghagyták, hogy a passusokon kivűl levő utakat és mezsgyéket a két Oláhország felől bevágják és elzárják.

Szigorú törvényt hoztak a csavargó hajdúk elfogására és megbüntetésére.

A dutkának visszaállíták régi tiz pénzes értékét. A fejedelem által bemutatott új veretű pénzeket forgalomba bocsáták.

Az árukat a megszabott áron felűl adni nem szabad.

Az orvok, orgazdák, gyilkosok, bűbájosok és paráznák ellen hozott régi törvényeket megújíták.

A szökött jobbágyok kiadandók, valamint azok is, kik ő felsége gyalogi közé állottak.

Megtilták, hogy a megyei tisztviselők s harminczadosok ne zsaroljanak.

A váradi levéltári requisitoroknak fizetést rendeljenek.

Örökséggel biró székelyt jobbágyúl fogadni ötven forint büntetés terhe alatt nem szabad. A kik ilyen csinált jobbágyok, egyszerűen bocsáttassanak el. Hanem a kik a megyesi gyűlés előtt lettek azokká, maradjanak meg ez állapotban.

Eltilták a posták zsarolásait.

A törvény rendes folyamán kivűl valakit elfogni még fejedelmi rendeletre sem szabad.

De kétségtelenűl legnagyobb horderejű tárgya volt e gyűlésnek az új perrendtartás törvénybe igtatása.

Tulajdonkép nem volt az új, hanem a régi erre vonatkozó törvényeknek codifikálása. Rég érzett szükség volt ez, mert a mint szükség szerint az egyes perrendtartási szabványokat megalkották, nem voltak s nem is lehettek tekintettel arra, hogy azokban meg legyen a szükséges egyöntetűség. Olykor ellentmondtak egymásnak, vagy hézagosak voltak.

Bethlen hát codifikáltatta a perrendtartást [1]) úgy, mint

---

[1]) Hogyan és kikkel készíttette Bethlen e nagyhorderejű törvénykönyvet, mely Erdélyben sokáig érvényben állott? Sehol semmi nyomára

Digitized by Google

azt a gyakorlat kifejté s a gyűlés elé terjeszté a munkálatot, mely azt elfogadta, beigtatta a törvénykönyvbe, eltörölvén az ezekkel ellentétben álló czikkeket.

A gyűlés máj. 30-án fejezte be munkáját. [1])

A tanácskozások folyama alatt, a gyűlés első napjaiban, Bethlen jelentést tett a rendeknek a portai ügyek állásáról: Jenő követelésével nem hagytak fel, s az Arad környékén levő portyázásokért őt teszik felelőssé. Az adatokat ehez Borsos tudósításai szolgáltatták.

Tóth Mihály visszajövetele után is a régi alapon folyt a vita a divánülő vezérek és Borsos közt. A porta követelését s Bethlen védelmét a zsitvatoroki béke VI-ik pontjára alapíták. Erdély területi épségén, mondá amaz, a status quo fentartását érti a római császár s nemcsak Jenő megtartását követeli tőle, hanem azt is, hogy Lippát szerezze vissza. Ezen alapúl a béke, s ha ő ettől eláll, első sorban ő fog megtámadtatni, de azzal a béke is felbomol. A divánülő vezérek másként magyarázták: Erdélyhez a római császárnak semmi köze, különben is ő nem hogy Jenőért, de Váczért sem bontaná fel a békét. [1]) Hogy e felfogást megdöntse, küldte be Bethlen Tóthtól Mátyás 1617. sept. 4-iki leiratát, s eszközölte ki Dóczy által Ferdinánd még keményebb hangú levelét Jenő ügyében. Borsosnak febr. 2-ára igérték a végválaszt, abban a reményben, hogy ezt fenyegetésekkel határozott igéretadásra vehetik. De nem birhatták rá. Ő mint kapitiha, mondá, nem elégséges erre. Megír mindent urának, s várják be ennek főkövetét. Ezzel, mondá a vezér, csak el akarjátok halasztani az ügyet erről az évről. [2]) Valóban Borsosnak ez volt titkos gondolatja, a porta pedig épen azzal akart nyomást gyakorolni, hogy a tavaszi készülő-

---

nem akadtam annak. Kétségtelenül a királyi tábla által, legalább ez a legplausibilisebb, mert annak tagjai voltak Erdély legkitűnőbb jogtudósai. De hogy az mégis egy ember műve volt, a mellett sok ok harczol, mi nem zárja ki azt, hogy azután ne revideálta volna a tábla. Ha pedig igaz az, hogy a munka főrészét egy ember végezte, az nem lehetett más, mint Kassay István.

[1]) Mikó II. 115 l.

[2]) Mikó II. 118 l.

Digitized by Google

dések czélját titokban tartá — azonban egyes elejtett szavakkal azt akarta sejtetni, hogy az Erdély ellen lesz intézve.

Sokkal kisebb jelentőségű volt az aradi portyázások ügye, ez tulajdonképpen oly állandó ügy volt, mely soha sem szünetelt, s mely rendesen pénzzel igazíttatott el.

Ezek alapján elhatározta az ország, hogy a portára főkövetséget küld, s a fejdelem annak fejévé Mikó Ferenczet nevezte ki. Máj. 17-én készítették el a felterjesztést a portára, mely a sérelmes követelések felhagyását szorgalmazá. [1])

De a fejdelem Borsosnak nem minden jelentését terjeszté a rendek elé, s csak az országgyűlés eloszlása után készültek a Mikó követségére vonatkozó fontosabb irományok.

XVIII.

A Jenő ügyében folytatott tárgyalások alatt Borsos Tamás különös dolgok nyomára jutott. Báthory András emlegetésével egyszerre csak felhagytak a portán, s helyette ismét Homonnait állították fel ijesztő váznak. Jan. 2-án Deák Mehemet pasa az 1615-iki nagyszombati titkos szerződésről kezdett beszélni, [2]) azután más fejedelemmel kezdettek ijesztgetni. [3]) Bethlen, mondák, csak a pénzét kiméli, nem akar hadat kezdeni ő hatalmassága érdekében, ő is németes, csak állítja az ellenkezőt. Aztán febr. 2-án kisült a czélozgatás alapja: a vezér felmutatta Homonnai eredeti pecsétekkel ellátott levelét, melyben »nemcsak Jenőt írják a hatalmas császárnak, hanem többet is.« [4]) Borsosnak sem volt sietősb dolga, mint »rámenni a német nuntiusra,« ki eleinte tagadta a reversalis létezését, azt mondván, hogy az még a régi lehet; midőn azonban világosságra jött, hogy nem a régi az: akkor egyszerűen azzal menté, hogy azért akartak új fejedelemről gondoskodni, mert azt hitték, hogy Jenőt Borsos ura nevében megigérte. [5])

---

[1]) Lásd Törvények és Okiratok LXXXIII. *c)*

[2]) Mikó II. k. 91 és 98 ll.

[3]) Mikó II. k. 113 l.

[4]) Mikó II. k. 118 l.

[5]) Mikó II. k. 123 l.

Digitized by Google

Magában véve az ijesztgetés Homonnaival épen oly kevéssé volt komoly, mint korábban Báthory Andrással. S a bécsi kormány részéről sem lephette meg Bethlent, hogy a Khlesl politikáját irányában ennek bukása után is folytatják, — ez az »egész practica« csak arra szolgált bizonyságúl, hogy őszinte kibékülésről közte s Ferdinánd közt szó sem lehet. Ez pedig nem az emberek jellemében, hanem a dolog természetében feküdt. Nem ravasz politika, nem árulás, nem kétszinűség, hanem az adott helyzet következménye volt. Erdély sokkal kisebb volt, hogysem önmagában meg tudjon élni — de ő csak egyfelé terjeszkedhetett: Felső-Magyarország felé. Bocskay óta ez különben is némi árnyékával birt az önállóságnak — partialis országgyűlésein fejlesztette azt. Sympathiái, a vallás közössége is ez ország felé vonták, s a hajdúság meg volt a két ország közt osztva: nem csoda, ha Erdély felé gravitált. De a magyar király kötelességének tartotta a magyar korona egységét fentartani, s megszerezni azt, mi még abból hiányzik: Erdélyt és a részeket. De a török miatt nyilt küzdés részéről lehetetlen volt s ha czélt akart érni, nem lehetett válogatós az eszközökben. Az önfentartási ösztön egyik, s egy nagy elv keresztűlvitele másik felől provocálták a küzdést — s akármelyik félnek is kinálkozott alkalom, az azt két kézzel megragadta. Ha a római császár kormánya hat év óta nem tett egyebet, mint hogy minden úton, minden alkalommal, minden eszköz megragadásával Bethlen megbuktatására tört — sokkal kevésbbé eszélyes, nagyratörő és határozott embernek kellett volna ennek lennie, hogy a kinálkozó alkalmat meg ne ragadja, hogy uralmát végleg megszilárdítsa.

Hanem mint mindig, itt is a legnagyobb óvatossággal járt el. Értekezett-e a franczia követtel, ki a tavaszszal udvarában megfordúlt, s kit a közvélemény kémnek tartott, [1]) nem tudjuk, de alig hihető, hogy a csehországi bonyodalmak ügye szóba ne kerűlt volna. Hogy Dóczyval való találkozásának egyik tárgyát ez a kérdés tette, az későbbi leveleiből világos; de még akkor sejtetni sem engedé, hogy interventiója más irányú lehetne, mint a Ferdinánd érdekében. Hónapok óta fennen

[1]) Sepsei Laczkó 198 l.

Digitized by Google

hírdette, hogy Jenő ügyében főkövetet küld a portára s Borsos már apr. 21-én jelenté a vezérnek, hogy Mikó jön. [1]) A májusi országgyűlés első napjaiban megszavazta ennek követségét s megírta felterjesztését Jenő ügyében, [2]) de hogy Mikónak más missiója is lesz, azt legbizalmasabb emberein kivül alig sejté valaki. S a rendek eloszlása után is napok teltek el, s még Mikó mindég Fejérvártt volt. Előterjesztéseit a portára Jenő ügyében Bethlen csak jun. 4-én készíté el, oly nyomatékosan s kimerítőleg, hogy ez maga is egy embernek elég megbizatásnak tetszett. [3]) Sőt még Starczernek is ajánlá — hogy kevésbbé férjen gyanú a dologhoz. [4]) Mikó megbizatásának főrésze pedig egy titkos utasításban volt letéve: nem kevesebbet kért, mint hogy engedtessék meg neki szükség esetére s a körülményekhez képest résztvenni a csehországi mozgalmakban. [5])

De még ezután is várt nehány napig: a készülődések, az ajándékok összeszerzése, kivált ily fontos követségnél, hosszabb időt vettek igénybe, s talán tudósításokat is várt kiküldött embereitől. Maga is lement az ország déli részébe s csak jun. derekán indítá útra a követséget. [6])

Mikó jul. 5-én érkezett meg. Jul. 9-én a nagyvezér először fogadta, s jul. 17-én másodszor. Ezen kétszeri találkozás alkalmával csak Jenő és a végek dolga került szóba: de már ekkor is nagy változás volt a vezéreknél észrevehető: a mily ridegek és követelők voltak előbb, az új követek most ellenkezőleg sok előzékenységgel s engedékenységgel találkoztak. [7]) Deák Mehemed basa kiküldetett a temesvári basaságra s megbizatott, hogy Jenő dolgát végezze el a fejedelemmel. A hódoltsági faluk ügyében pedig belenyugodtak, hogy a mint volt szultán Szolimán idejében, most is maradjon úgy. [8]) A szultán jul.

[1]) Mikó II. k. 168 l.

[2]) Lásd Törvények és Okiratok LXXXIII. *c)*

[3]) Lásd Történelmi Tár 1879.

[4]) Pray Principatus Gabr. Bethlen 40 l.

[5]) Ez a titkos utasítás nincs meg; de hogy lényegében ez volt tartalma, az alkudozások részleteiből kitűnik.

[6]) Bethlen Pol. Lev. 115 l.

[7]) Mikó II. k. 185 l. Még jun. 2-án is arról beszéltek, hogy Jenőért Erdélyt támadják meg a haddal. U. o. II. 170 l.

[8]) Mikó II. k. 174 l.

Digitized by Google

21-re adott kihallgatást, az természetesen a szokásos formaságok közt múlt el. A fogadás s a személyzet megkaftányozása a szokottnál ünnepélyesebb volt.

A titkos dologban a kihallgatást a nagyvezér jul. 23-ára tűzte ki.

A döntő szóval biró vezéreknél nem nagy ellentállásra találtak. Átalán a fordulat a porta hangulatában, mely a télen még oly rideg s most oly szivélyes volt, arra mutatott, hogy ha közvetve nem is, de közvetlenül a külföldi diplomáczia gyakorolt befolyást a portára. Már fel volt keltve Európa érdekeltsége a cseh fölkelés iránt s a Habsburgház ellenségei résen állottak. Az az egy legalább is kétségtelennek látszik, hogy a porta részvéte a fölkelők felé volt irányozva. Legalább a mint az erdélyi követséggel alkudoztak, arra mutat, hogy plausibilis ürügyet kerestek a beavatkozásra.

A vezérek mintegy ellenvetéskép hozták fel, hogy ők csak most kötötték meg a frigyet Ferdinánddal, hogyan bontsák fel azt oly hamar? Nem azon fordúl meg a dolog, felelék a követek, mert akármit határoz a porta, a magyar nemzet fölkel, mert végére ment, hogy »a német nemzet eladta s elárulta az kevés magyar nemzetet, kezdeni akarja a hajdúkon, végezni a többin, hogy Bocskay támadásáért boszút álljon.« Most a magyar nemzetnek a cseh lázadás miatt alkalma levén, nem várja fejére a végpusztulást.

De hát tehetnék-e ezt a nélkül, hogy valakihez vetnék a hátukat? hisz markukba szakadna.

Épen ezért kell idején gondot viselni rá, mert a muzulmán nemzetnek érdeke kivánja, hogy ő segítse a magyart s ne engedje idegennek azt tenni.

Hiszen nekünk frigyünk van Ferdinánddal?

Nem úgy van. A frigylevélbe a német császár van beirva, pedig a frigy nem a német császárral s német nemzettel, hanem a magyar királylyal köttetett. Lám, ha a német követ bejő, magyar öltözetet vesz magára. Hát illik-e az, »hogyha ő a magyarokért jár ide követségbe, a magyarokat adja el a követség alatt?«

Az ellenvetés megtetszett. »Igen az szívemre tevéd az kezedet,« mondá Mehmet.

Digitized by Google

Az alkudozások gyorsan haladtak s az engedély Bethlennek a beavatkozásra megadatott. A részletek megállapítása végett nekie Deák Mehemed basával kelle találkozni,[1]) de úgy, hogy ez feltűnést ne ébreszszen. Ugyanezen basa levén a jenei és hódoltsági ügy elintézésével is megbizva, a találkozás különben sem tetszhetett gyanúsnak. Abban nyugodtak meg, hogy ez Viddinnél keljen át a Dunán, s a Tömösvárra vezető útról térjen be a Vaskapun át Hunyadmegyébe, hol találkozása a fejedelemmel minden feltűnés nélkül véghez mehet. Adja a fejedelem egy postája által ezt tudtára Memhetnek, kivel ez Nisben találkozhat.

Borsos a kapitiha jul. 29-én sürgősen tudósítá a fejedelmet. Búcsú-kihallgatáson a vezérnél Mikó aug. 3-án volt, s két nappal utóbb aug. 5-én hazaindúlt Erdélybe.[2])

Mialatt a portai követség a jövendő vállalatra megvetette a jó fundamentomot, Bethlen otthon is fokozott tevékenységgel működött, hogy kellő időre készen lehessen.

Ferdinánd 1619. máj. 26-án Pozsonyba országgyűlést hírdetett. A megállapodások szerint Bethlennek erre főkövetséget kellett volna küldeni, hogy a nagyszombati békének végleges ratificatiója s törvénybe igtatása végbemenjen. De a cseh mozgalom már akkor sokkal erősebb volt, s a kisérlet a magyarországi protestáns rendeket is a fennálló unio alapján bevonni abba, sokkal sürgősebben nyilvánúlt, hogysem a király annak csendes lefolyására mert volna számítni. Ez okból el is akarta halasztani, s csak a nádor és Pázmány sürgős kérésére állott el e szándékától.[3])

De maga személyesen nem hagyhatta el székvárosát; épen abban az időben, midőn az országgyűlés megnyilt, történt, hogy a Burgot gróf Thurn cseh hadak élén ostrom alá fogta, a szövetséges rendek pedig a magyar országgyűléssel alkudozni kezdettek. Ily körülmények közt a király nem jöhetett le, Bethlen pedig, daczára, hogy a követség már rég ki volt

---

[1]) »Minthogy a mi derék conclusionak kelletik lenni, Mehmed basa uramnak fidei et industriae sunt commissa,« írja Borsos. Mikó II. k. 183 l.

[2]) Mikó II. k. 174—86 ll.

[3]) Fraknói Pázmány Péter I. 438 l.

Digitized by Google

nevezve, s a szükséges utasításokkal el volt látva, nem indíthatta azokat »bizonytalan dologra« útra, [1]) s a ratificatio kérdése továbbra is eldöntetlen maradt.

Bethlen magatartásának fontosságát érezte a bécsi kormány. Hogy megnyerhesse, hogy segélyadásra birhassa a csehek ellen, azzal aligha kecsegtette magát; s nem is kivánt egyebet, mint hogy semlegességét biztosítsa. S ezért kiméletesen bántak vele, [2]) kerülve minden okot az összeütközésre. Pedig tisztában lehettek volna azzal, hogy Bethlenre nézve csak egy lehetetlenség van, az, hogy semleges maradjon. Hat évi uralkodással nem tudott annyit elérni, hogy utógondolat nélkül ismerjék el fejedelemnek, s a vele kötött békét a megszabott formák szerint ratificálják — mert közjogilag a kérdés még ez nap is úgy állott, hogy ez csak őt kötelezte és nem Ferdinándot — mi jutalmát várhatta tehát ő annak, ha csak annyit tesz, hogy Ferdinánd nagylelkűségére bízza annak a megjutalmazását, hogy az ő válságos helyzetét nem tette még válságosabbá? Mindamellett elhatározta kisérletet tenni megnyerésére. Dóczy, a kassai generális, ama szorongatott napokban, midőn a cseh hadak már az ország szélein voltak, egyenes segélyadásra szólítá fel Bethlent — s ez, hogy »ne láttassék siketséggel elmulatni király követelését, hogy bizonyos dolgokról tractalhassunk ő felségével per tertias manus,« felszólította a generalist, hogy küldje be hozzá Károlyi Mihályt. [3])

Junius végén Károlyi elindúlt Erdélybe. Bethlen még mindig az ország déli részében tartózkodott s Károlyi Brassóban találta őt julius első napjaiban. Innen jul. 8-ára együtt tértek vissza Fejérvárra, hogy a fejedelemasszonynyal — ki Károlyival másodunoka volt — találkozhassanak. Károlyi

---

[1]) Bethlen Pol. Lev. 116 l.

[2]) »Itt alatt pedig — irja Betlen jun. 28. — igen hallgatnak, kik mi ellenünk pökik vala markaikat .... igen elfelejtették az Erdély ellen való practikát, tudom ismét előveszik, ha dolgokat complanálhatnák.« Pol. Lev. 117 l.

[3]) E dologra nézve én is s mindnyájan, kik arról irtunk, abban a téves nézetben voltunk, hogy Bethlen ajánlotta fel közvetítését a csehek ellen. Nem úgy van — az ajánlat a másik részről jött, mint ezt Bethlen jun. 28-iki levele kétségtelenné teszi. Pol. Lev. 117 l.

Digitized by Google

látogatása meglehetős hosszú időre nyúlt, s csak jul. 18-án tért vissza. [1])

Bethlen egyátalán nem mutatta magát idegennek a segélyadástól s Károlyival igen beható tanácskozásokba ereszkedett. Nagyfontosságú és igen bizalmas közléseket tett neki, »megnyitá szivének belső titkait.« [2]) Elmondá véleményét, hogyan lehetne a mostani zavarokat lecsendesíteni: ő a békés útat ajánlá és az egyezkedést, mert a háború kimenetele bizonytalan. [3]) De nem volt idegen a segélyadástól sem — ha ő felsége szolgálatával élni akarna. [4]) Felajánlá közbenjárását is, sőt arra is késznek mutatta magát, hogy azon esetben, ha a csehek átlépnék a méltányosság határait, támadólag lépjen fel ellenek. [5])

[1]) L. Törv. és Irom. LXXXIV. Pol. Lev. 118 l.

[2]) L. Törv. és Okiratok LXXXIV.

[3]) Bethlen jul. 9-iki levele Forgácshoz. Mocsáry Nógrádmegye IV. 193 l.

[4]) Körlevele Nyitramegyéhez. Esterházy élete I. k. 60 l.

[5]) Pray: Principatus G. Bethlen I. 42. közli Dóczy jelentését a Károlyival folytatott értekezletről. Ebben Bethlen azt ajánlotta, hogy ő sergével kimegy, mintha a cseheket akarná segíteni, s minthogy ezek különösen biznak benne, a vezéreket magához csalja s kötve szolgáltatja át ő felségének. Megígérte, hogy a két Thurzót is, Szaniszlót és Imrét, mint árulókat elfogja s átadja. S mindezért Tokajt kéri, sőt csak pénzzel is megéri. Csakugyan megtette-e Bethlen ezeket az ajánlatokat? Ha igen — kétségtelenül ámítni akarta a császárt, mert portai követségéről még nem kapott hirt — s addig nem dönthetett. De ez a levél nagyon kétes forrás. Azt nem is véve, hogy a mit Dóczy Bethlenről ír, az soha sem megbizható tudósítás — magának a levélnek kelete teszi azt gyanússá. Dóczy azt Szathmár jul. 14-én irta. De hisz ez napon ő még nem tudhatta, hogy mit végzett Károlyi Bethlennel – hisz Károlyi csak jul. 18-án indúlt el Fejérvárról. De még az esetben is, ha föltesszük, hogy a kelet hibás, jul. 14 — 24 helyett, gyanús a dolog: mert 6 nap nem volt elegendő arra, hogy Károlyi megérkezzék Szathmárra s jelentését is megtegye. Olyan gyorsan akkor csak a posták s nem a főurak utaztak. Különben abban az időben a diplomacziai morál abban állott, mennél ügyesebben hazudni: s nem a szavakat, hanem a tetteket mérlegelték. Gindely I. 264. említés van téve Dóczynak jul. 20-án kelt leveléről, melyben csak arról van szó, hogy Bethlen készebb személyesen hadat vezetni, hogysem hadait más vezér alatt küldené Ferdinánd segélyére. — Aug. 7-iki levelében Dóczy csak a fegyveres interventióról beszél. Lásd Törv. és Okiratok LXXXVI.

Digitized by Google

Már akkor Bethlen vett felhivást a szövetséges cseh rendektől is, még pedig másodikat, kik közbenjárását kérték fel a magyar rendeknél arra nézve, hogy ezek hadat ne indítsanak ellenök.[1]) A levelet ő megmutatta Károlyinak, s ez másolatot vett róla.[2]) Bethlen még ekkor semmi határozott választ nem adott nekik, hanem hogy egy későbbi szövetkezés feltételeit előkészítse, a portáról behivott Markó vajdát küldé ki hozzájok.[3])

Bethlen elhatározása szabadságát egész addig fentartá, mig a portáról hírt nem vett. Ez aug. derekán történt meg. Ekkor már megkapta Dóczy levelét is, mely udvarias szavakkal tudatta vele, hogy Ferdinánd segélyhadait nem fogadja el — [4]) s most perczet sem vesztett, hogy a beavatkozást azonnal megkezdhesse.

A legalkalmasabb perczben történt. A pozsonyi országgyűlés, mely vallásvitákkal, a szövetséges rendek követeinek fogadásával, béke-kisérletekkel foglalkozott, s megtiltá a hadszedést és hadfelültetést a csehek ellen, eloszlott a nélkül, hogy benn az országban a békét biztosította volna — sőt a hadfelkelkelési tilalom daczára, mindenfelé hadfelültetési kisérleteket tettek.

Épen ezekben a napokban, jul. 18-án tette meg Bethlen is az első lépéseket. Eddig még magyarországi barátainak sem adott egy biztató szót sem. Most legelőször Rákóczy Györgyhöz fordúlt, ki a Homonnai-féle mozgalmak ügyében hathatósan támogatta őt, s kivel azután is benső összeköttetésben állt.[5]) Az első ajánlatot ez tette meg neki Béldi Pál által: de mig el nem jött az ideje, addig nem akart neki irni. Követe Markó vajda — irá neki — ki jul. 19-én indúlt Prágából, aug. 13-án megérkezett, magával hozva a későbbi szövetkezés alapjait. Már a Thurzók, Batthyányi, Révay meg vannak nyerve, már külföldről is hatalmas támaszuk van. Már

[1]) Mocsáry Nógrádmegye i. h.

[2]) L. Törv. és Okiratok LXXXIV. Eleinte nem volt a levél Bethlennél — de úgy látszik, Fejérvártt tartózkodásuk alatt meghozta Pécsy.

[3]) Pol. Lev. 119. Gindely I. 263.

[4]) L. Törv. és Okiratok LXXXV.

[5]) L. 1618. jul. 8-iki levelét. Pol. Lev. 97 l.

Digitized by Google

a portáról is megkapta az engedélyt. Most már nem vár egyébre, csak az ő válaszára: minő előkészületek vannak téve fogadására? Ő már sept. 8-án Váradon akar lenni.[1])

Irt ugyanez napról a csehországi directoroknak is, kik a detronizált Ferdinánd helyett az ország kormányát vezették. Tudósította őket, hogy hadaival sept. végén Morvaország szélén fog lenni, felhivta, hogy addig az ellenséggel semmi egyezkedésbe ne bocsátkozzanak, kerüljék a nagyobb összeütközéseket s haditervöket hozzák ezzel összhangba.[2])

E levelek elvitelét Hatvani Istvánra bizta, s a közvetítésre Thurzó Imrét szólította fel. Eddig még nem volt bizalmasabb összeköttetése e magas röptű ifjúval, ez volt az első lépés ahoz a benső barátsághoz, mely oly közel fűzte őt szivéhez. Vele is tudatta, hogy a magyar evang. rendek s a cseh főurak kérésére kötötte a kardot oldalára, s hogy már a porta is meg van nyerve.[3])

Hatvani aug. 25-én tért be Patakra s épen ez nap ért Ibrányi, a Rákóczy megbizottja Bethlenhez, a jelentéssel, hogy a támadásra már minden elő van készítve.[4])

Ugy volt. A közös actio már el volt készítve s Bethlen támadása és Rákóczy fölkelése csaknem egy napon történt meg. Homonnait meglepni, ha lehet valamelyik várába szorítni, Dóczyt elfógni s Kassát megtartani, ez volt a Rákóczy feladata. Hadaival Felső-Magyarországra nyomulni, a kellő pillanatra megadni neki a segélyt, erre Bethlen vállalkozott. Aztán közösen menni a morva határszélre, megsegítni a cseheket, felszabadítni az osztrák protestánsokat — ez volt a legközelebbi közös czél.

A Ferdinánd-párti urak még nem hagytak fel a kisérlettel, hadakat toborzani a cseh fölkelők ellen, s voltak is némi hadaik együtt. Lónyay Andrásnak egy elfogott leveléből érte-

---

[1]) Pol. Lev. 119. l.

[2]) Gindely II. Pray Principatus Gabr. Bethlen I. 57. közli a statusokhoz irt levelet, mely kétségtelenül egyformán hangzott a directorokhoz irottal. Epist. Proc. III. 328.

[3]) Pol. Lev. 122. l.

[4]) U. o. 133. l.

Digitized by Google

sültek a készülődésekről [1]) s megelőzték azt: Felső-Magyarországon egyszerre több ponton kitört (sept. elején) a fölkelés: Jászó, Lelesz, Szerednye, Szepes gyorsan egymásután elfoglaltattak; de Homonnai menekült Terebesről. Hanem Kassa a fölkelők kezébe esett. [2])

Aug. 26-án Bethlen megindúlt Fejérvárról. [3]) Terveibe, czéljaiba kétségtelenül be voltak avatva legbizalmasabb emberei — de nem akarta, hogy azok nyilvánosságra jőjjenek időelőtt s nem tartott országgyűlést. Az ügyek vezetésével testvérét Bethlen Istvánt bizta meg. De hogy mekkora rendet és fegyelmet tudott behozni országába, s organizáló tehetségének nagyságáról fogalmat ad, hogy mondhatni tiz nap alatt jött össze a sereg, mely kivétel nélkül önként-vállalkozókból állott [4]) s indúlt útra a legnagyobb rendben, melylyel minden valószinűség szerint Keresztes mezején találkozott. Sept. 2-án már Bánfi-Hunyadon volt, s innen adta ki támadásának első nyilatkozatát. Az egyik közvetítő a cseh rendekkel Zmeskál Jaroszláv, egy felső-magyarországi nemes, épen ebben az időben nála tartózkodott [5]) s az ő tanácsából küldött meghivót a Fátrán innen levő megyékbe: felkelésének indokait Gönczön fogja velök tudatni, küldjenek oda követeket. S e levelek szétküldésére Szécsy Györgyöt kérte fel. [6]) Sept. 5-én már Baratkán volt, [7]) s 12-ére pedig Debreczenbe érkezett. [8]) Innen küldte szét hivatalos körleveleit a megyékhez, főurakhoz.

Az ilyen körlevelek hatásra számított iratok szoktak lenni, melyeknek az a czélja, hogy izgassanak. Nem szokás

---

[1]) Sepsei Laczkó 216. V. ö. Bethlen Pol. Levelei 127., hol említés van ez elfogott levélről.

[2]) Sepsei Laczkó 218—21. ll.

[3]) Hogy nem Kolosvárról, azt igazolja az, hogy aug. 25-én estve még Fejérvárról irt Rákóczynak. Nem lehetetlen, hogy elindulása előtt megszavaztatta az őszi adót: de arra nincs adatunk.

[4]) L. az 1620-iki aprilisi törvények 7-ik czikkét. Törv. és Okiratok LXXXVIII.

[5]) Bethlen Pol. Lev. 124. l.

[6]) Ugyanott.

[7]) Ugyanott 127. l.

[8]) Nem 10-én. »Ma jutottam Debreczen városában« irja sept. 12-ről. Pol. Lev. 128.

Digitized by Google

latolni a szavakat s többnyire túlzó színekkel ecsetelnek. De ezekben erős volt a logica s a következtetés valószinűsége első pillanatra feltűnhetett: ha Ferdinándnak sikerül leverni a cseheket, Magyarország is ezek sorsát várhatja magára. Ezzel tisztában vannak a magyar urak s épen ezért azzal fordultak hozzá: hogyha ők nehéz napjaiban megsegítették Bethlent, most ez segélje meg őket: »ezt kivánja a háladatosság.« [1])

Debreczenből írt s ugyanez napról az erdélyi törvényhatóságoknak is. Kifejté okait, hogy miért kelle oly gyorsan, a nélkül, hogy elébb országgyűlésnek számolt volna, megindúlnia, felszámlálta az eddig nyert eredményeket s elrendelte, hogy országosan örömöt lövessenek. [2])

Szathmárra, Ecsedre, Kállóba biztosokat küldött s Munkácscsal is tractat kezdett, hogy vegyék be őrségét; a Tiszáninneni megyék már ekkorra megegyeztek vele, Kassán, hol a féktelen hajdúk két jézsuitát s egy kanonokot meggyilkoltak, már Rákóczy volt a generalis s Dóczy, mint fogoly szállíttatott Patakra; sőt már a pozsonyiaktól is volt biztatása. [3]) Sept. 15-én Fejértónál állott tábora, 17-én Kenészlőnél átkelt a Tiszán; már ekkor Lónyay András is foglya volt. Bement Patakra Rákóczyhoz s onnan Dóczyt, a nélkül, hogy fogadta volna, fogva Fogarasba küldte. [4]) Ez volt az egyetlen mód, hogy e szívós ellenségét ártalmatlanná tehesse. Sept. 20-án Kassára tartá bevonulását, hol a nép lelkesedéssel fogadta.

Az országgyűlés itt sept. 21-én nyilt meg. Hálát adtak Bethlennek, hogy az Erdélylyel fennálló unio tartalma szerént segélyükre jött s »előttük járóvá, főgondviselővé,« Rákóczyt pedig kassai generalissá választák, a portára küldendő erdélyi követek mellé maguk is neveztek ki követeket, s a szükséghez képest nehány törvényczikket alkottak.

---

[1]) Ezt irta Révaynak Pol. Lev. 131. Azon megyékhez irottban, melyek a Homonnai-féle lázadás alkalmával nem támogatták, arra hivatkozik, hogy ezek azt irták: eljöhet az idő, melyben ők is adhatnak segélyt. Eszterházy Élete 61. l.

[2]) L. Törv. és Okiratok LXXXVI.

[3]) Pol. Lev. 129. l.

[4]) Sepsei Laczkó 223. l.

Digitized by Google

S valószinűleg itt és ebben az időben adta ki az Alvinczy Péter kassai pap, s ettől fogva egyik legbizalmasabb és bensőbb embere által írt proclamatiot a »Querela Hungariaet,« mely felkelésének indokait számlálja elő.

Ezzel hosszú, csaknem harmadfél évig tartó diplomacziai és hadi működés vette kezdetét, mely egész idő alatt Bethlen távol volt Erdélytől. Csehországba Markó vajdát küldte, hogy az egyesség feltételeit a directorokkal megkösse, Lengyelországba követeket küldött, kik a királyt s a senatorokat semlegességre birják, s maga oct. 9-én már Nagy-Szombatban volt, hol a cseh-morva rendek követeit fogadta. Rhédey már útban volt Csehország felé s maga Pozsonyba ment, hol 1620. ján. 8-án a rendek Magyarország fejedelmévé választották.

Diadalútjában semmi sem tartóztatá fel, de háta megett olyan diversio készült ellene, mely zavarokat okozott neki. A lengyel király szept. 25-ről már intő levelet intézett Rákóczyhoz [1]) s azután, hogy Homonnai bemenekült hozzá, hadakat rendelt Magyarország határszélére. E közben Ferdinándtól gróf Althan is (ugyanaz, ki a lengyel zsoldosok 1616-iki fogadásában is részes volt) beérkezett hozzá s ő most engedélyt adott, hogy e had a császár zsoldjába álljon. [2]) Épen ez időből Homonnai is irt Lasek várából, Lengyelországból a felső vármegyéknek szemrehányó és fenyegető levelet, melyben árulásukért a császár kemény büntetésével rémítgeté őket. [3]) De írtak a lengyel senatorok is a fölkelő magyar uraknak, figyelmeztetve őket, hogy a fölkelésnek törvényes urok ellen szomorú következményei lehetnek. [4]) Bethlennek e dolgokról még akkor annyira nem volt sejtelme, s az addig vett hírek annyira békésen hangzottak, hogy az aggódó Rákóczyt épen e napokban teljesen meg akarta nyugtatni, s az ott levő hadaknak utána küldését sürgette. [5])

---

[1]) Sepsei Laczkó 233. l. Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde N. F. I. 295.

[2]) Tört. Tár 1881. 316. l.

[3]) Eredetije az orsz. ltárban Acta Publica Kelt okt. 22-én s Szabolcshoz van intézve.

[4]) Orsz. ltár Act. Thurz Fasc. 7 nro 54.

[5]) Bethlen okt. 24-iki levele Rákóczyhoz. Orsz. ltár. Acta Publ.

Digitized by Google

Azonban pár hét alatt minden megváltozott. Homonnai egy csapat kozákkal beütött az országba s túlnyomó erővel megtámadta Rákóczynak sokkal kisebb hadát. Ő elég gondatlan volt elfogadni az egyenetlen csatát s a homonnai mezőn nov. 22-én teljesen megveretett.[1]) Homonnai elébb nyomúlt, sőt Althant is várta »derék táborral« s Nagy-Mihály mellett levő táborából nov. 27-ről körlevelet adott ki a megyékhez, ezeket meghódolásra szólítva fel.[2]) S decz. 5-ről maga Ferdinánd is intézett körlevelet a megyékhez, melyben a megtérőknek királyi szavára teljes amnestiát s a következő országgyűlésen a sérelmek orvoslását igérte.[3])

A támadás Erdélyre nézve is válságossá válhatott volna, mert a moldvai vajda Gratiano Gáspár megbizhatatlan szomszéd volt, ki míg Bethlen iránt barátságot szinlelt, maga ingerelte a lengyeleket a beütésre,[4]) s Szkender basával egyetértve fondorkodott a szászokkal[5]) — biztatva őket, hogy majd szerzend engedélyt Erdély megtámadására. A terv az volt, hogy Erdélyt, a három nemzet szerint felosztva, három vajda alá helyezzék.[6]) De a portáról csauszt küldtek Gáspár vajdához, »erős mandatummal«, hogy veszteg üljön, kinek meg volt hagyva, hogy a lengyel királyhoz is menjen el. »Elmúlt immár az felségedre való aemulussinak idejek« — irá portai követe Borsos.[7]) S különben is Bethlen gyors intézkedései meghiusiták e beütésnek további következményeit.

Febr. 4-én 1620-ban a hadviselő felek közt fegyverszünet köttetett, s minthogy Bethlen már látta, hogy hazatérhetése csak hosszabb idő mulva fog megtörténhetni, elhatározá, hogy az ez országban hagyott ideiglenes kormány állapotát rendezi. E czélból Kassáról, márcz. 2-ról Fejérvárra ápril 5-re

[1]) L. Bethlennek ez ügyben irott igen érdekes levelét decz. 18-ról. Pol. Lev. 159.

[2]) Levele 3 ered. példányban. Orsz. ltár, a kincstári osztályban.

[3]) L. leveleit okt. 4-ről egy lengyel főurhoz, s nov. 27-ről Bethlenhez. Tört. Tár 1881. évf. 318. s köv. l.

[4]) Pray, Epist. Proc. III. 333. l.

[5]) Tholdalagi kézir. Naplója az Akad. kézirattárában.

[6]) L. Törv. és Okir. LXXXVII.

[7]) Mikó II. 244. 259.

Digitized by Google

egyetemes országgyűlést hirdetett, [1]) s teljhatalmú biztosokká testvérét Bethlen Istvánt és korlátnokát Pécsy Simont nevezé ki.

A fejedelmi előterjesztéseket Pécsy hozta magával, s Bethlen Istvánnal együtt mutatták be a rendeknek. Távolléte idejére Bethlen testvérét István grófot helytartóvá nevezte ki. A rendek egyező akarattal elfogadták, megerősítették az ajánlatot. Ezt bizalmas közlés követte az ügyek állásáról.

Azt is tudatta a fejedelem, hogy ő a cseh királylyal s a cseh-morva rendekkel jan. 19-én szövetséget kötött, megújította az uniót s felhivta Erdély rendeit, hogy e confoederatioba ők is álljanak be. Az országgyűlés szívesen fogadta azt s az unio pontjainak megállapítása végett a beszterczebányai (máj. 31-re hirdetett) országgyűlésre teljhatalmú követeket neveztek ki.

Kivetették az adót, portánkint 10 frtot, a városokra egy meghatározott összeget róván. Ezenkivül megszavazták a lovas őrségnek két hó pénzét, de úgy, hogy ezek a fegyverszünet eltelte után üljenek fel, s az országból csak azok vitessenek ki, kik erre önként vállalkoznak. A székelyek 600 lovas kopjást fognak állítani.

Elrendelték, hogy a passusokra vigyázzanak.

Fejérvárt a fejedelem továbbra is megakarván székhelyének tartani, megszavazták az ehhez szükséges munkaerőt. Sokat foglalkozott e gyűlés a jobbágyok viszonyaival is. A Tordán, a sóaknán alkalmazott szökött jobbágyok kiadására határidő volt kitüzve, mely már rég eltelt. Elhatározták, hogy e gyűlés után 8 nappal azok kiadassanak. A határidőt megszabó fejedelmi parancs kelte előtt elszökött jobbágyok korábbi articulusok szerint adassanak ki. A várakba szökött jobbágyok is adassanak ki.

A zászlós uradalmak megszüntetése ügyében hozott törvények is tartassanak meg.

---

[1]) Az udv. kam. ltár Bécsben. Comitialia. Czimezve van Szabolcsmegyének s Szikszay Mihály ellenjegyezte. Tudatja benne, hogy Homonnait s Althant ő bizta meg haddal beütni, hogy őket a jogtalan inváziótól megszabadítsa, s a megyéket, városokat, hajdukat csatlakozásra szólítsa fel.

Digitized by Google

Az orvokat és gonosztevőket a törvényszabta módon kergessék, még a szász földön is. A Magyarországból Erdélybe vagy megfordítva szökött gonosztevők hasonlag adassanak ki, miután a két ország egy fejedelemség alatt van. A jobbágyok, hogy a gonosztevőket könnyebben ki lehessen ismerni, fegyverrel ne járjanak az utakon, kivéve a juhászokat s pásztorokat.

Az uratlan csavargókat tartóztassák le.

A harminczadosok ne zsaroljanak.

Csikszékben állítsanak fel rendes postálkodó embereket, Háromszék mintájára.

A salétromfőzők a szászok közt ne zsaroljanak.

A csavargókat senki se fogadja be szolgálatba. Sőt a megyei és városi hatóságok kergessék ezeket, s ha valamely falu a kergetésre nem ül fel, fizessen 12 frt büntetést.

A fejedelmi biztosok e törvényeket ápr. 30-án erősíték meg. [1])

XIX.

A beszterczei országgyűlésre küldött követek a három nemzet részéről Kamuthy Farkas, Kornis Ferencz és Klausenburger Péter voltak.

A máj. 31-re hirdetett országgyűlés augusztus 29-ig tartott. Bethlen ezen Magyarország királyává választatott. A törvények között csak egy van, mely Erdélyt is érdekli, a XXXI. Ez mintegy viszonzása volt a tavaszi fehérvári gyűlésen hozott ama törvénynek, hogy a Magyarországból Erdélybe vagy megfordítva szökött jobbágyok mindkét országban üldöztessenek, s kétségtelenül az erdélyi követek kívánságára igtattatott törvénybe. [2])

Erdélynek az unióba való felvétele a gyűlés eloszlása előtti napon, aug. 28-án hajtatott végre.

Az uniót Erdély nem fogadhatta el úgy, mint azt Bethlen januárban megkötè: mint a török souveranitása alatt álló ország semmi segélyt nem igérhetett oly háborúra, mely

---

[1]) L. Törv. és Okir. LXXXVIII. sz.

[2]) L. a beszterczebányai törvények nyomtatott példányát az akad. birtokában.

Digitized by Google

a török ellen fogott volna intéztetni. Neki a záradékot »a török kivételével«, mint ezt a magyar királylyal kötött szerződésekben is kimondta, fenn kell tartania. S csakugyan az unioba foglalt államok és Erdély részéről a kölcsönös segélyadás kötelezettsége e záradékkal fogadtatott el. Erdély a szövetségesek ellenségei ellen, kivéve a törököt, összesen 3000 embert igért, neki viszont a szövetségesek 3000 gyalogot és 9000 lovast igértek segítségül: de Magyarország és Erdély közösen voltak befoglalva. [1])

A beszterczebányai gyűlés a háboru folytatását vonta maga után, s Bethlen István, még mielőtt tudomása lehetett volna annak bezárásáról, épen az eloszlását követő napon aug. 30-án intézkedett hadak fogadásáról s Magyarországba küldéséről. [2])

A választott király jól látta, hogy a kardot nem egyhamar fogja leoldani oldaláról, s nem egyhamar fog Erdélybe mehetni. Azt akarta, hogy ott is teljesen rendezett kormányzati állapotok legyenek minden eshetőséggel szemben. Épen ezért testvérét Bethlen Istvánt kormányzóvá nevezte ki, s szeptember 29-re Fejérvárra részleges országgyűlést hivott össze, mely e kinevezést szentesítse s az unio megkötését ratifikálja.

A rendek mindenekelőtt hálás tudomásúl vették ő felségének magyar királylyá választását.

Hasonlag megerősítették Bethlen Istvánnak kormányzóvá lett kineveztetését.

Megszavazták az őszi adót, kapunkint 8 forintot; a városokra kerek összeg vettetvén ki.

Előlegesen ratifikálták a confoederáciot: annak végleges megerősitését azonban a közelebbi egyetemes gyűlésre tarták fenn.

Elhatározták, hogy a szökött jobbágyok ügyében Erdélyben is hasonló eljárási módozat követtessék, mint azt a beszterczebányai gyűlés elhatározá.

A törvényeket Bethlen István okt. 5-én erősítette meg.

---

[1]) Közölve: Adalékok Bethlen Gábor szövetkezéseinek Történetéhez, 22. s köv. l.

[2]) L. Törv. és Okir. XC.

Digitized by Google

Gratiano a moldvai vajda, nem sokkal utóbb e mozgalmak áldozata lett. Folytonosan fondorkodott és izgatta a lengyeleket Bethlen ellen, s végre maga is nyiltan ezekhez pártolt. [1]) Konstantinápolyban elhatározták letételét s hadat küldtek ellene, melyben, ha Engelnek hihetünk, erdélyi csapatok is vettek részt. [2]) 1620. szept. 20-án teljesen megveretett, ő maga futásban keresett menedéket, de saját sátrában megöletett. [3])

Háború és alkudozások ez évben is váltakozva folytak s Bethlen Istvánnak még késő télen is kellett hadakat küldeni Magyarországba. [4])

XX.

A választott király meghagyásából Bethlen István kormányzó Fejérvárra április 24-ére részleges országgyűlést hívatott össze.

A roppant költségek daczára, melybe a hadviselés került, az adót nem emelték fel szokatlanúl. A rendesnél alig valamivel többet vetettek ki: portánkint 12 frtot s annak megfelelő összeget a városokra.

Elrendelték, hogy a postások és dézmások féken tartassanak.

Törvényt hoztak az erőszakoskodások megfékezésére.

A beszterczebányai gyűlés által a szökött jobbágyok ügyében hozott czikket egész terjedelmében beigtatták.

A gyűlés április 29-én oszlott el. [5])

Néhány nappal utóbb a kormányzó újabb hadak fogadásáról gondoskodott. [6])

XXI.

Ez évben még volt egy részleges országgyűlés, melyet hasonlag a választott király hivott össze, s melyet a kormányzó

---

[1]) L. Törv. és Okir. XCI.
[2]) Engel, Nebenländer 258.
[3]) Hammer, Gesch. des Osm. Reiches 781.
[4]) L. Törv. és Okirat. XCII.
[5]) U. o. XCII.
[6]) U. o. XCIV.

Digitized by Google

vezetett. E gyűlés Fejérvárra szept. 30-ára volt hirdetve. A propositiokat hasonlag a választott király küldötte le. Eddigi szokás szerint a portai adó a tavaszi adóból s a kormányzás és udvartartás költsége az ősziből telt ki — ezért a tavaszi rendesen nagyobb volt az őszinél. De az adót a portára őszszel, Sz.-Demeter napkor volt szokás beszolgáltatni — s a propositió azt kivánta, hogy e terminust ennek tekintetbe vételével cseréljék fel. A gyűlés nem volt látogatott, s épen azért annak tárgyalásába nem bocsátkozott, azonban tekintve az uralkodó ez idő szerinti számos szükségét, az őszi adót 2 frttal többre szabta — tehát 10 frtra.

A székelyek adóztatás és katonaállítással való megterheltetések ellen már folyamodtak a választott királyhoz — ki az elhatározást az egyetemes gyűlésre halasztotta. Ebbe belenyugodtak s az 1 frtot minden jobbágy után megigérték.

A jövő gyűlésre halaszták a Fejérvár megépítésére szükséges közmunkák megszavazását is.

A gyűlés okt. 8-án oszlott el. [1])

Az év végén, épen legutolsó napján, a béke csakugyan megköttetett. Bethlen lemondott a királyi czímről, visszaadta a koronát s nyerte helyette a római birodalmi herczegi czímet Oppelnt, Ratibort nehány magyarországi megyét s több uradalmat.

Sceptra mihi laus est, oblata fuisse, sed illa
Possideant alii, me meruisse juvat:

irá lemondására vonatkozólag egy egykoru német tudós. Igaza volt. A nikolsburgi béke mérsékletének s uralkodói nagyságának egyik kifejezése.

---

[1]) L. Törv. és Okiratok XCV.

Digitized by Google

TÖRVÉNYEK ÉS OKIRATOK.

I.

1614. jú l.—a u g.

a)

1614. jú l. 14.

Bethlen, követeinek: a törökök hadikészületeiről.

Generose dne fidelis etc.

Salutem etc. Sok szóval irnunk ide való állapatunk felől nem szükséges, holott Belényesitől mindeneket érthet Kgmed. Mostani szükséges dolgokról pedig Kgmeteknek communiter irtunk; igiretünk szerint mindazáltal egy nehány szóval mégis akaránk Kgdnek írni. Rövideden azért Kgd felőlünk csak igy értsen: istennek hála, mi ide békességben vagyunk; portára expediált követeink utban vadnak és jó válaszszal jőnek; effectuáltuk császárnál, hogy semmi hadakozást nem indit, bizonyosan el is higyjeKgd, hogy nem leszen külömben, hanem ha ő felsége Erdélt infestálni akarná ennél is inkább és elvött várainkat meg nem adná; arra pedig az vigyázásra Szkender pasa rendeltetett, ő Temesvárnál leszen táborban és oly apparatussal, hogy Karácson és nem Szent-Demeter napig lesznek táborban, várasokra osztván az hadakat; ad minus 30 ezer török leszen véllek, de nem ví, ha onnét okot nem adnak, hanem Erdélt őrzi. Kgd bátorsággal assecurálhatja, a kiket illik ez dologról, csakhogy onnét ne adassék occasio az eszveszésre, melyet az török igen kévánna, és eddig is, ha mi nem tartóztattuk volna, az elvött vára(inkért) elinditotta volna az hadako(zást) . . . . . .

. . . . . hanem . . . . . .

(innen egy pár sor leszakadt) . . . . . .

mely igen könnyen meglehet, mihelt akarják, mert tatár soha az mi időnkben enni sokaság ki nem jütt, mint mostan leszen, kik még mostan költöznek és jőnek derekasan ki. Bizonyosan elhigyje ő felsége ezt is, hogy az tengeren sem leszen semmi

Digitized by Google

derekas hadakozása, csak vigyázni küldte oda is armadáját; azonképpen az olaszok is csak vigyáznak. Summa csak áll minden dolog az erdéli állapoton, melyet az török senkinek nem enged; ha Erdélnek békessége leszen, az keresztyénségnek is az leszen; ha ennek békét nem hadnak, úgy ezek is insurgálnak; ha pedig ő felsége violálván az foedust, hadakozni akar, ezek azt is akarják, mert ennek török-tatár hada sok készen vagyon és augustusban Tömösvárhoz száll; onnét valahova kivántatik, elérkezik. Fizetett udvari jancsár is bőv Budán és Egren leszen. Az bosnai had is készen leszen; de jobb ő felségének az békességet amplectálni, mert hizony in tota Asia omnia sunt pacata. Elhigyje Kegyelmed, mindent tudok és értek bizonyosan. Az odabocsátott csausznak követsége csak typusa az derék dolognak; de ha Erdélnek békessége leszen, bizonyosan az foedus inviolabiliter megtartatik. Az több híreket Kgteknek közönségesen megirtuk. Kgdet az istenért kérjük, hogy valóban kézzel fogja hazánknak szabadságit, romlásit és minden szükségeit; értsen, halljon, lásson Kgd és minket tudósítson bizonyosan minden állapatokról. Belényesit elől Kgltek expediálja . . . . . dolgokkal késedelem . . . . hídig Kgltek ha . . . . . *(a többi sor le van szakadva)* . . . . . Az imperiumbeli herczegeknek háromnak, azonképpen az herczegek legatusainak, országok, városok legatusinak szép leveleket irattunk; Kgd azon legyen, mennél jobb alkalmatossággal és móddal leveleinket praesentálja és a mellett minket Kglmetek commendáljon szegény hazánkkal együtt; az felőlünk költött sok rosz dolgokat hamisítsa meg, elhitetvén mindenekkel keresztyénséghez való jó akaratunkat és tisztaságát szívünknek.

Az posoni gyűlésre Kovaczyoczkit expediáltuk főképpen csak azért, hogy az linczi gyűlésben felküldendő követeknek az nemes Magyarország is instructiojokban adja felőlünk és országunk mellett való intercessiojokat, határinknak restitutioját. Az induciák alatt Forgács uram mint practicál Nagy Lukács által, Kgd az maga levelének pariájából megérti, mely nem illenék az igazsághoz. Asszonyom ő kglme jó egészségben vagyon, igen épittett, és a ki vetett igeny arat Erdélyben minden nagy békességben. Az ur(isten) Kglteket tartsa meg és hozza Kglteket (békes)ségben közinkben, örvendetes vála(szszal). Datum Albae 14. Julii 1614.

benevolus
(Gabriel) Bethlen m. p.

Külczím: Generoso dno Andrea Kapy ad Sacr. caes. regiamque Mttem a nobis ablegato etc.

Digitized by Google

(A fejedelem sajátkezűleg irt eredetije orsz. ltár. Actor Publ. fasc. 47. Nro. 19.)

b)

Sarmasági, Khleslnek: jelenti, hogy követtársai megjöttek, s felvilágosításokat ád az erdélyi ügyekben.

Illme et redme dne dne patrone gratiosissime.

Significo Vrae Celni jam legatos transylvanos adesse, et per ilmum dnum supremum cubicularium pro audientia hodie suplicasse. In omnibus autem nos totos Vrae Celni demisse commendare. Ac si aliquo tempore commodum Vrae Cni foret ab ipsa audientiam mihi dari orare.

Scriptum vero, quod tardius mitto, dentium acutus dolor, hisce diebus in causa fuit. Utque Vra Cel. pro sua somma sapientia in bonam partem interpretari dignetur, humiliter rogo. Cui omnem foelicitatem devote exopto etc.

Illmae Celnis Vrae

servitor perpetus deditissimus
Sigismundus Sarmasaghy.

Külczím: Illmo et redmo dno Melchiori Kleselio episcopo Viennensi stb. stb. incliti secreti consilii praesidi, stb.

Eredeti: Lassota relatiója mellett, a bécsi cs. és kir. titkos ltárban, Hung.

Ezen levélben említett jelentés.

Illme et redme dne et patrone gratiosissime.

Debuissem prius hoc exile scriptum Vrae Celni offerre, nisi morbo quodam fuissem praepeditus. Et nunc quidem non ut legatus aliquius, sed ut privata persona ac suae Mtis S. fidelis servus scribo; cumque sciam parvitatem meam et ingenii mei imbecillitatem, indignum judico esse, istud vel ipsa etiam lectione. Si itaque videar in aliquibus hallucinari, aut scopum rei minime attingere ab illma Celne Vestra demisse veniam peto.

Auditione accepi proximis diebus super quibusdam quaestionibus verba fieri, potissimum vero, quod Turca cathegoricum postulet responsum, utrum sua Mtas S. jus aliquod in Transylvaniam praetendat, necne? Ex qua rursum quaestione videbatur talis interrogatio suboriri, ut Transylvani profiterentur cuinam partium ipsi vellent adhaerere: Turcicaene, an Christianitatis? Unde nisi suae Mtis S. summa clementia et in Transylvaniam pientissima affectio et compassio ac Illmae

Digitized by Google

Celnis Vrae eximia sapientia, difficultati huic occurrat, evidentissimum periculum Transylvaniae poterit accessiri. Si enim cathegorica responsio Turcis daretur, maxima et diuturna bella posset causari res ista, ut mihi quidam videtur. Ac subinde, quantumvis Turca instaret (cum tantus non sit, qui cogere possit) directe non putarem respondendum; sed potius mirari, quorsum ista quaestio turcica tenderet, cum ex eo toto tempore, quo Transylvania ipsis Turcis tributum cepit pendere et solita obsequia praestrare, semper constiterit Turcis, principes et populum Transylvaniae, Joannem inquam ipsum Szapolliaÿ, et ejus filium, ac omnes Bathoreos principes denique etiam Stephanum Bochkaÿ, cum augma domo Austriaca sua compactata habuisse, quibus nullo unquam tempore Turcae reclamarunt, imo non raro iidem Turcae etiam admonuerunt Transylvanos, ut bonam pacem colerent cum imperatoribus Christianitatis. Quod et necessarium omnino fuit; siquidem Transylvani cum regno Hungariae non solum vicinitate et necessitudine sunt conjunctissimi, sed gente, lingva, moribus, juribusque pares. Quae autem praetensio gloriosissimorum regum Hungariae in Transylvaniam semper fuit, hactenus illa in quaestionem minime fuit deducta, uti e converso quicquid juris in Transylvaniam etiam Turca pratenderit, juxta eorum cum Transylvanis confoederationem, sua Mtas S. uti neque antea, nunc etiam de ea disputare aut impedire illa noluit, sed pro sua parte saltem liberae permansioni Transylvaniae semper benignissime consulere intendit. Sin autem arcium quarundam causa sit Turcis ea quaestio mota, quid attinet Turcae in ejusmodi negociis se interponere, cum semper ea fuerit consvetudo inter Ungaros aut eorum reges et Transylvanos, ut ipsi inter se de quibusvis differentiis aut litibus, vel juris ordine, vel compositione aliqua mediante bene convenerint, bello enim et annis nec incepta, nec gesta est ista de arcibus causa, sed etiam nunc per legatos ultro citroque in tractatione, et bona spe conventionis agitatur, literalibus quippe instrumentis et privilegiis, non armis ejusmodi negocia solent inter Ungaros et vicinos confici. Conveniens igitur est ut quemadmodum sua Mtas antiquas Turcarum praetensiones de Transylvania minime perturbavit, ita etiam Turca antiquis suis limitibus insistat, ac de perpetuis similiter praetensionibus regum Hungariae erga Transylvanos supersedeat talem instituere quaestionem, imo quae de Transylvania vel in Sitvatorok, vel alias etiam conclusa fuerunt, observentur, et Transylvania in suo esse et libertate ab utraque parte conservetur.

Caeterum de altera quaestione Transylvanos concernente, non meum sensum, sed ipsorum Transylvanorum ratio-

Digitized by Google

nem, quam nuper etiam dni commissarii suae Mtis ut opinor in Transylvania audierunt, breviter attingam. Quod enim ad meam propriam personam attinet, si quando in eum statum Transylvania deveniret, ut necessario arma penes alterutram partem expedire cogeretur, sicut et alias feci pro conscienciae securitate, quid sentirem facile tunc ostenderem et christianum me declararem. Florente itaque dudum cum omnibus regnis et ditionibus sibi subjectis Hungariae regno, regibusque illius Budae habitantibus, cum Transylvania undique regnis, fortaliciis et praesidiis nationum, insigniter circumdata, et munita esset; cumque in iis oris ubi nunc Turcarum Tartarorumque diciones et magna praesidia Transylvanis immediate vicina sunt, regna inquam ad Hungariam pertinentia, Lodomeriae, Bulgariae, Ramae etc. Banatus Severiniensis, Nandor Alba, cum multis ab utraque Danubii ripa fortaliciis; hinc Tömösvár, Gyula, Chanad, Szolnok etc.; illinc Neszter Alba, Achilleia, Tegenie etc. Hungarorum et aliarum gentium Christianarum praesidia maxima essent disposita tantis licet circumspecta munimentis praeter proprias etiam vires, non poterat tamen effici, quin saepe Turcarum iugentes copiae, praetergessis praedictis regnis, fortalitiis, praesidiis in ipsam Transylvaniam irrumperent, ac plurima quandoque millia captivorum illinc educerent vastata provincia. Omissis priorum temporum exemplis et ex multis pauca attingens: cum Joannes ille Hunniadinus clarissimus et nunquam satis laudatus regni Hungariae gubernator in ipsa Transylvania cum Turcis manus conseruit, ac ab invicem magnas clades acceperunt aliquoties. Sed neque illius magni gubernatoris magnus filius rex Mathias cavere potuit, quin etiam ipsius tempore Turca Transylvaniam vastaret. Post hos autem inclinata Hungariae fortuna, gliscente turcica potentia, succedenteque tempore, omnibus illis praedictis regnis et praesidiis, fortalitisque, unde Transylvania defendebatur in Turcarum potestatem redactis ac unde prius auxilia habere poterat, jam illinc contra se vires Turcarum etiam auctas esse, videntes, considerantes etiam ab omnibus florentibus et potentibus christianis regnis sese longissime dissitos esse, ut in tempore sufficientia auxilia quae continue jam necessaria fore sciebant minime expectare possent; neque etiam perpetua, si quae essent, praesidia christianitatis, alere et sustentare valerent, in tanta Turcarum vicinitate, quando sex dierum spacio vel mediocri passu ex Transylvania Hadrianopolim equitare perfacile sit, et circumvicinorum barbarorum jugi excursione et agrorum vastatione et annona et opes omnes deficere debere illis in necessario apparebat. Coacti itaque cum Turcis pacisci et tributum quotannis pendere, aliaque

Digitized by Google

obsequia praestare, ab octoaginta plusminus annis in eo statu se conservarunt. Medio tamen tempore tentarunt aliqui Christianorum divi imperatores, a tali jugo turcico Transylvanos liberare, et regno Hungariae iterum incorporare, immensosque thesauros propterea expenderunt, cum etiam Transylvania tunc armis, opibus, munitionibus et omni genere victualium florens, enixe eas Christianitatis copias juvaret; verum ut dixi ob nimiam vicinitatem Turcarum imperatoris et magnam distantiam Christianorum regnorum inevitabilibus et intolerabilibus difficultatibus et incommodis affecti praesidiarii, toties partes illas deserere coacti fuerunt, ac precibus muneribusque aegre Turcarum gratiam consecuti Transylvani ad solita obsequia, et tributorum pensionem redierunt. Enimvero nunc longe graviores difficultates et deterior status, cerciusque periculum urget Transylvanos, ut si intempestive, quiescente Christianitate Transylvania a Turcis se averteret, aut saltem aversionis aliquam significationem ostenderet, aut cum Christianis contra Turcas eam aperte tractare innotesceret, nec sese conservare, nec Christianitati utiles esse possent.

Accedit denique, quod Turca principem Transylvaniae gubernatorem suum appellat, suspicio forsan alicuius mali inde exoriri posset. At quo ad titulos et ejusmodi Turcarum voces, novum non est istud, ad initio enim vel vaivodas, vel gubernatores, vel reges, vel pueros aut mancipia sua vocitaverit Turca principes transylvanos, — nihilominus sicuti nunc, ita semper in libero principatu eos canservavit; et si status libertatis Transylvaniae per Turcas esset immutatus, neque tota Transylvania auderet principem illum nuncupare, neque ipsemet princeps in talleris, ducatis et aliis monetis, prout nunc facit, auderet se principem inscribi facere, quae pecuniae Constantinopoli etiam ab omnibus visuntur.

Ad extremum non intendet Transylvania a Christianitate et sua M^te^ S. quasi abscindi, aut averti, cujus rei argumentum est, quod sicut semper compactata inter aug. domum Austriacam et Transylvanos fuerunt; ita quae praecedenti anno Posonii conclusa fuerunt, non tantum ipsi Transylvani sese fatentur perpetuo sancte et inconcusse observare, sed et eorum principem modernum jurejurando ad eorundem observationem obstrinxerunt, ut quae Christianitati et suae M^tati^ Transylvania debet, uti christiana provincia, perpetuo fideliter praestet, et quae etiam Turcis ex necessitate tenetur exhibere, ne periclitetur, praeesset.

Memini illme et red^me^ dne superioribus annis me aliquoties scripta exhibuisse, tam suae S. M^ti^, quam inclyto secreto consilio. Porro omnes eorum temporum opportunitates, occa-

Digitized by Google

siones, commoditates adeo sunt conversae et immutatae, ut vix umbrae earum apparere mihi videantur, quae ergo propter temporum et rerum vicissitudines, variari nunc videntur, non meae inconstantiae adscribi possunt. Ego enim, quod ad me attinet suae M^tis perpetuus fidelis perseverabo etc.

Sarmasaghy levele Kleselius Menyhérthez, bécsi püspökhöz, a titkos tanács elnökéhez.

(*Egykori jelentés:* Lassota a szászokról irt relatioja mellett, a bécsi cs. és k. titkos ltárban. Hung.)

c)

1614. aug. 6.

Lassota és Darnóczy Khleslnek az erdélyi követek ügyében.

Redmi ac illmi dni, dni patroni colmi!

Quod exhibitum inclito secreto consilio legatorum Transylvanorum libellum concernit, illis proponendum esse censeremus, hunc conventum praecipue illorum et Ungariae permansionis causa a sua M^te indictum esse, ipsosque finem et exitum hujus patienter expectare debere, quum et induciarum tempus, ex parte suae M^tis indefinitum esset, ex eoque stante hac tractatione cum illis jam instituta, nihil adversi nec ipsorum princeps, neque provincia a sua M^te formidare deberent. Confidere quoque suam M^tem, si ipsorum principi etiam pax et permansio Transylvaniae cordi sit, christianum se re et nomine praestiturum et hanc moram aequanimiter laturum, quod legati eidem significare debebunt. Finito hoc conventu futurum, ut cum resolutione suae M^tis dimitterentur. Militum insolentiam suae M^ti haud constitisse, quae ut cohibeatur, dno generali Cassoviensi et dno Doczi suam M^tem clementer injuncturum.

Rev. ac ill. Dnum Vrum

obsequentissimi servitores

Franciscus Daroczy de Deregnyeő,

Ericus Lassota de Steblaua, m. pr.

Kivül: Sacr. C. et R. Mtis inclito consilio secreto exhibendae.

(*Eredeti* a bécsi cs. k. titk. ltárban, Hung.)

Digitized by Google

d)

1614. aug. 6.

Daróczy és Lassota Bethlen s az erdélyi követek által felhozott ügyekben nyilatkoznak.

Argumenta et rationes quibus facta responsia provincialum et moderni principis Transylvaniae, ad exhibita nomine Suae M^tis^ scripta, diluitur.

Quod in exordio suae responsionis ponunt, iustissimas se querelas allegatis nomine Suae M^tis^ factis, in ademptione arcium Huszt et Kővár, civitatisque Rivulinae, opponere, meminisse ipse princeps et provinciales poterunt, eas tali tempore receptas esse, cum Transylvania armis Turcarum et Tartarorum misere occupata et opressa fuisset; ne itaque tanta fortalitia turcae cederent, e tanto periculo, tanquam communi et vicino incendio, ereptas fuisse. Accedit etiam, quod arx Huszt a duce Ostrogia pro sexaginta milibus talerorum sibi tradi sollicitata fuisset, qui ea procul dubio in praeiudicium sacrae coronae regni, authoritatemque Suae M^tis^ C. et R. potitus fuisset, ni illius etiam conatus, receptione arcis praeventus fuisset. Merito itaque et iusto iure eam penes coronam manere quivis iudicabit, quam vel Turcae, vel Polono, cui arces in Hungaria assignari constitutionibus quoque regni vetitum est, tradenda. Civitas Rivulina Transylvaniae incorporata nunquam fuisset cum in illa ius feudi et successionis proxime defuncta C. et R. M^tas^ pro se futurisque regibus Ungariae reservasset, ac in comitatu Zakmariensi sita esset, ad quem Transylvani nihil iuris haberent, quod et litterae cambii, reversales item Stephani Bathorei quondam regis Poloniae et investiturae a rege Hungariae factae, quae prae manibus sunt, clare demonstrarent.

Ubi ponunt ipsos praemoneri debuisse de eo, si quid contra transactionem deliquisse visi fuissent, et tandem contra illos armis procedendum si incorrigibiles iudicati fuissent. Non occulta fuerunt haec ipsorum crimina, quae Suam M^tem^ ad apparatum et molitionem belli incitassent, cum Turcas ipsimet in Transylvaniam evocassent, ipsisque provinciam misere devastandam subiecissent, et nisi divina providentia e provincia recessissent, irreparabile damnum toti christianitati intulissent. Accedit, quod ipsimet transylvani auxilia Turcarum et Tartarorum in ditiones quoque Suae Mtis inducere velle minitati fuissent.

Digitized by Google

Quod de tertio ipsorum legato in aula retento adiiciunt, ipsorum hac in parte expostulationi locus non esset, cum legatus ille a Sua M^te captus non esset, verum sub eodem nomine et honore [1]) legati et cum honesta, condignaque sustentatione in aula Suae M^tis interim remansisset, quoad usque duo legatorum remissi cum plenipotentialibus hinc redirent. Proinde non ut propter retentionem illius in aula expostulari deberent, quin imo summas Suae M^ti gratias agere, quod d^num Sarmasaghium Suae M^tis iuratum famulum, et in camera Scepusiensi consiliarium nomine legati transylvanici admisisset. Quod ad salvum conductum ipsius principis, nobis legatis transmissum attineret, illum licet nec Sua M^tas neque nos postulassemus, merito tamen postulare potuissemus a principe per Turcas imposito, cui et provincia armis turcicis subiecta fuisset. Pari ratione et ex his considerationibus, legati ipsius principis litteris salvi et liberi passus a Sua M^te dandis, indiguissent.

Cur de titulo conqueri possint [2]), qui ipsorum principi in litteris Suae M^tis positus esset, non vident, cum similem initio Sigismundo et Gabrieli Bathoreis a Suis M^tibus datum esse sciant, qui postea aucti sunt, ipsis Suae M^tis benignae voluntati sese conformantibus, et hic etiam Princeps in hac parte se de clementia Suae M^tis haud diffidere, iam nobis respondissent.

Ubi liberae electionis faciunt mentionem secundum illam hunc principem electum esse negaretur, quandoquidem is a Turca armis introductus sit, et licet tempore nominationis in principem Turca non interfuerit, appareret tamen luculenter libere electum non fuisse, cum e provincia Turca pedem movere noluerit, quousque eligeretur; coacta igitur et non libera, sed sub armis facta fuit electio. Quod ad verba tractationis attinet, quod Bathori maneat princeps Transylvaniae ex his ipsis verbis appareret, ipsos vel in hoc transactionem violasse, quod Bathoreum ipsimet e principatu deposuissent et ejecissent.

Quod autem crimen violati foederis negent, docerique cupiunt, id ita esse uti assertum est, ex his articulis patebit:

Primo. In secundo articulo [l. a »Secundum Scriptumot« Erd. Orsz. Eml. VI. k. 453 l.]

2-do Contra eundem articulum stb. [betűről betűre az apr. 25-iki secundum scriptum 2. alatt]

3-o Militem et praesidia stb. [sec. scriptum 3. alatt.]

4-o Cum de pacis stb. [secundum scriptum 4. alatt.]

5-o Promiserat idem stb. [ugyanott 5. alatt.]

---

[1]) V. ö. Ad scripta Orsz. Eml. VI. k. 471 l. oldaljegyzet C.

[2]) V. ö. U. o. D. oldaljegyzet.

Digitized by Google

6-o In tertio articulo stb. egészen non restituerit-ig [secundum scriptum 6. alatt.]
Quo ad provinciales 1-^{o}, 2-^{o}, 3-^{o}, 4-^{o} »Etsi..... debuissent«-ig (lásd Secundum Scriptum.)

Ubi ponunt hanc accusationem a Sua M^{te} una cum regnicolis fieri debuisse, quibus cum quoque pacta erecta fuissent, mentionem quidem factam fuisse in articulis diaetae Posoniensis a statibus etiam in futura diaeta transactionem illam confirmandam fore, sed priusquam diaeta aliqua celebraretur, illam ipsos transylvanos violasse et sic non dum confirmatae a statibus transactionis violationem obiicere non ipsis verum Suae M^{ti}, a qua ea confirmata fuerat, incumbere.

Ad primum articulum accusationis quod respondent Franciscum Balassy ante reditum legatorum ex aula expeditum ad portam fuisse, non agi hic de tempore dimissionis illius, sed agi de eo, cur stante legatione in aula contrariam legationem ad portam miserint, nec sufficere adversus affirmationem caesaris cuius verba sancta sint, privati unius Balassy negationem. Authentica etiam instructio producta, num ea sit quam Balassy habuerit, et quid contineat nobis non constare. In aliis etiam, quae Balassy referret, quod ea haud tractaverit, quae in scripto Constantinopoli misso et a nobis exhibito continerentur, negationem ipsius non sufficere, et sic scriptum exhibitum adhuc stare. Quod autem illud scriptum contra foedus nihil agere videatur, contrarium huius clarum est, cum ponatur in eodem, quod Bathori sibi, suis filiis et nepotibus Transylvaniam ab imperatore turcarum conferri petat; vasallum hoc ipso Turcae sese contra iura sacrae coronae et Suae M^{tis} se agnoscens.

Ponitur autem in transactione articulo secundo Transylvaniam a corona Hungariae non avellendam, nec aliter possidendam, quam tunc Bathori possidebat, quando transactio erecta fuit.

In eodem scripto fit mentio etiam viginta millium hajdonum, quos Bathori in stipendio et ad servitium imperatoris Turcarum alere, sese obtulerat. Id etiam contra erectam transactionem fuit factum, quae omnes hostiles intentiones praecluserat, ut in eodem secundo articulo videre est. Alere autem ad servitium imperatoris Turcarum tantum exercitum, quid aliud est, nisi contra Suam M^{tem} et totam christianitatem aliquid moliri velle, cum turcae servitium non sit aliud, quam oppugnatio christianorum.

Quod ablatas decimas non agnoscant sufficere ad violationem transactionis, legant verba transactionis articulo tertio, quae sic habent: aut ad ditiones, decimas, tricesimas, et alia

Digitized by Google

ad regnum Hungariae pertinentia, ullum ius praetendet, aut se his per se vel per alios sine praevio consensu Suae M^tis immiscebit. Quae cum de essentiali parte transactionis sint, una ex iis violata, reliquum etiam corpus consistere non potest. Ablatas autem illas decimas esse, capitaneus Kallovienses testatur, et illi ipsi milites Kallovienses, quibus collectio decimarum illarum a camera scepusiensi concredita fuerat.

Quod d^nos palatinum et generalem Cassoviensem de ferendis auxiliis ex vi transactionis requisivissent, id nimis tarde factum fuisset, cum antea in publica regni diaeta certam securitatem a Turca sibi polliciti fuissent, et Suam M^tem, cui Turcam Transylvaniam invasurum certo constiterat, a ferendis auxiliis avertissent. Imo in diaeta aperte iactassent, papistarum id figmenti esse, Turcam scilicet Transylvaniam invadere velle, ut sub hac praetensione germanicum praesidium in confinia introducant, et religionem promoveant, cum in alta pace a Turca se tutos esse optime sciant. Sed paulo post huius tantae confidentiae ipsos poenituit, cum enim apud d^num palatinum licet sero Bathori auxilia sollicitaret, sola Ungarica etiam tunc, contra aperta verba transactionis exclusis Germanis quod ex litteris Bathorei ad d^num palatinum datis claret, postulavit.

Ubi Zkender passae testimonium afferrent, qui etiam litteras Nigrony ostendisset, Bathoreo suppetias Suam M^tem minime missuram, id suspectum esse, tanquam a Turca profectum, cum post erectam transactionem contra Bathori Negronius in porta nihil tractasset, neque eo nomine denaria ulla promisisset.

Nicolaum Gyulafi, nuncium d^ni Doczi in tempore adfuisse, qui de adventu auxilii Suae M^tis ipsi Bathori spem fecisset, qui licet uti ipsimet provinciales fatentur, iam coram hoste terga vertisset, vel tunc tamen in tantis angustiis positus, auxiliis Suae M^tis se non indigere asseruisset.

Ad quartum articulum accusationis, quod respondent legatos Suae M^tis non fuisse submissos, pro conponendis inter nationem Saxonicam et Bathoreum simultatibus, nec audivisse sese quippiam de adventu illorum, certum est illos iam nominatos a Sua M^te et in procinctu fuisse, ac inter alios persona d^ni Urschmpek et mea quoque praefecti nominata, quorum ingressum licet Bathori ad speciem facta cum Coronensibus concordia, antevertisset, mox tamen illam violasset, et sic occasionem praebuisset Saxonibus portam pro auxiliis sollicitandi. Ubi omissos Cibinienses de transactione asserunt, negatur. Sic enim verba transactionis sonant: quod Coronenses et alios Saxones apud Suam M^tem instantes attinet etc. hic Cibinien-

Digitized by Google

ses etiam inclusos fuisse, sub ista generalitate apertum est, quibus prius mori, quam civitatem restituere velle, Bathori affirmasset.

Quod afferunt verba illa legati Coronensis, de consiliariis Suae M^tis, qui dixissent illi, ut rediret et serviret, cum aliis domino ipsorum, negarunt hoc coram interrogati legati civitatum Saxonicarum, se videlicet haec formalia verba ex ore Martini Gorgias legati Coronensis audivisse, ideoque ista fide carere.

Quod in transactione Posoniensi expressa non fuisset mentio de reformatione vitae ipsius principis Bathorei; verum est verba haec posita non fuisse, sed intentionem Suae M^tis istam fuisse [1]) .....

Ubi in causa religionis Viennensem pacificationem ipsos non ligare asseritur, respondetur illam pacificationem, quae generalis esset [2]) ..... quia igitur restitutae ecclesiae hactenus non sunt contra Viennenses articulos peccatum et in ea parte transactio quoque violata.

Decretum caesareum, quod pars fuit conclusionis Posoniensis, si legati transylvanici non acceptaverunt, nec is eo intentioni Suae M^tis satisfactum fuit. Intendebat enim quieti et tranquillitati Saxonum iuribus et libertatibus suis per Bathoreum spoliatorum catholicorum item Transylvanorum, libero exercitio religionis minime fungentium. Intento itaque Suae M^tis cuius respectu etiam ad transactionem condescensum est, quia satisfactum non fuit, transactionem quoque evanuisse consequens est.

Quod dicunt Viennensem pacificationem in ea parte, ubi de ademptis per Bochkaium bonis restituendis agitur, tunc temporis Ungariam proprie spectasse, seque peculiari diplomate pacem iuraque sua obtinuisse: asserimus aperta esse verba conclusionis Viennensis, quae sub titulo: Quod personam d^ni Bochkai eiusque contentationem concernit, ponuntur videlicet, conclusum est quod d^ni magnates et nobiles ab utraque parte tam Suae M^tis, quam ipsius d^ni Bochkai omnia bona sua et iura sua possessionaria, tam intra quam extra Tibiscum libere possideant, eaque prioribus d^nis et possessioribus restituantur. Item in subsequenti tertio paragrapho haec habentur: statutum est etiam, quod statim conclusa et confirmata conclusione huius pacis, omnia executioni demandentur, et ut supra memorata universa, castra, fortalicia, civitates, oppida,

---

[1]) Lásd ezeket szószerént az »*Ad scripta — responsio*« Q. R. oldaljegyzetében.

[2]) Lásd ezeket »*Ad scripta — responsio*« S. oldaljegyzete alatt.

Digitized by Google

pagi et aliae quaelibet ditiones exceptis illis, quae vigore praesentis reconciliationis dno Bochkaio conceduntur, in manus eiusdem Suae Mtis ex regnicolarum, priorumque dnorum et possessorum omnia cedeant, et resignentur. Item sequente hunc immediate paragrapho: Quod vero fideles Suae Mtis, nempe Balthasarum Kornis et Pancratium Senyei et alios omnes Transylvanos concernit, qui ob fidelitatem et iuramentum suum Sacrae C. Rque Mti praestitum in Transylvania bona sua amiserunt, cum illi merito apud omnes hoc facto suo laudem potius, quam poenam aliquam mereantur, ipsisque dno Bochkai adherentibus omnia sua restituantur, et oblivio omnium praeteritorum fiat, sua serenitas adhuc benigne insistit et requirit, ut hi quoque fideles Suae Mtis idem ius sentiant et experiantur, atque ea per ipsos aut per alios possidere, aut vero illis eadem pretio competenti divendere ac alienare liceat. Aperta sunt haec pacificationis Viennensis verba, et in Ungaria pariter ac Transylvania adempta bona aequaliter restituenda concludunt, et Transylvanos ad restitutionem obligant. Quod cum hactenus haud praestiterint transactionem in hoc etiam puncto violarunt. Bona autem, ut reliqua omittantur, mei praefecti fuerunt Zekelhidiana, in quibus ego pro fidelitati Mtum Suarum anno ab hinc decimo a Bochkaio captus fui; bonis illis ab eo tempore etiamnum spoliatus, de quorum restitutione ad humillimam meam instantiam licet tam Mtas Sua, quam status et ordines regni Hungariae, illmus item dnus palatinus ipsum Bathori et provinciales iuxta pactata Viennensia requisiverint, restituta tamen ad hunc diem non sunt. Bona etiam Pereniana, cum dno Lorantffi mihi quoque communia, contra eosdem articulos Viennenses a Rakoczyo et Gabriele Bathori vaivodis Transylvaniae adempta etiamnum ab illis, quibus per eosdem collata et distributa sunt, possidentur.

Quod de diplomata Bochkaio concesso adducunt, illud peculiare esse a statibus et ordinibus regni minime confirmatum, ideoque Viennensi pacificationi generaliter a tot regnis et provinciis confirmatae praeiudicare haud posse.

Quod autem dicunt nova ista transactione Posoniensi sic determinatum de consecutione similium bonorum esse, ut quaelibet partium sua iura coram suo competenti iudice iure mediante prosequatur; respondemus periodum istam referri debere, ad initium articuli septimi transactionis Posoniensis ex quo articulo excerpta est, ubi arestatio prohibetur, ne arestationes de debitis fiant, verum coram suis iudicibus partes conveniantur, occasionemque sollicitationis huius articuli Bathoreo et Transylvanis ademptas merces a Joanne Rennero

Digitized by Google

suppeditasse, pro quibus cum illae mercatorum Viennensium et aliorum fuissent, ne transylvani arestarentur, hoc articulo ipsos cavere voluisse. Itaque de prosequendis causis bonorum et iurium possessionariorum in hoc articulo nihil conclusum fuisse, siquidem illa etiam alias, tam Ungaris in Transylvania, quam e contra semper libera fuisset.

Veniendo ad accusationes statuum et ordinum provinciae Transylvaniae primam illarum volunt levibus dicteriis eludere, Transylvaniam scilicet aliter nunc possideri quam antea ad Ungariam possessa fuisset. Hic necessario considerandum erit ipsosmet illam transactionem quam sartam tectam conservari postulant convellere. Illa enim expresse haec continet, uti ex secundo articulo transactionis liquet, ubi ista ponuntur, nec Transylvaniam aut alios sibi ab antiquo subiectos comitatus et praesidia sive confinia eorum, aliter quam nunc possidet, unquam a corona Hungariae abalienabit; nunc diversam possessionem stabiliunt, quasi a divo imperatore Ferdinando Transylvania totaliter abscissa esset a corpore Ungariae, quod nec ab eadem M^te^, nec a quoquam succedentium regum factum fuit, quod et nunc ultimo ista transactione Posoniensi stabilitum, ubi claris verbis ponitur, Transylvaniam nunquam a corpore Hungariae alienendam, ex quo appareret eam iurisdictioni sacri regni coronae etiamnum subiectam esse.

Quod vita et principatu simul Gabriel Bathori defunctus esset, in causa Suam M^tem^ non fuisse, verum illos qui et principatu illum spoliarunt, et necis authores fuerunt.

Quod sub auspiciis d^ni^ Bastae provinciam male vexatam fuisse asserunt, meminerint magnam ipsosmet Transylvanos praebuisse occasionem, suis continuis fere mutationibus et defectionibus ad illam militum d^ni^ Bastae licentiam.

Ubi provinciales simpliciter negant Turcas communi statuum et ordinum nomine introductos fuisse, et ex incertis rumoribus haec conflata esse quaeruntur: revocare in memoriam debent, in hoc consessu unum ex dominis deputatis, iudicem regium Cibiniensem Colomannum palam confessum fuisse, eos ab universitate Saxonum evocatos esse, quibus addatur et princeps modernus, qui in porta multo tempore ingressum Turcarum sollicitavit, cum Zkender passa in castris continuo versatus est, et per illos in provinciam introductus fuit. Quod litteras Negronÿ obiiciunt, et ab illo accusationem Bathorei in porta ante transactionem Posoniensem factam, illam iure factam fuisse, nec ipsimet negabunt Bathoreo nunc Ungariae, nunc aliis vicinis provinciis damna et clades inferendo, colluviem haidonum sibimet applicando, et per illos ius fasque miscendo.

Digitized by Google

Asserunt se Turcarum potestati se ipsos et provinciam nihilomagis subiecisse, quam antea subiecta fuerat. Contrarium elicitur ex eo, quod Turca ante haec tempora neminem ex principibus ipsorum armis e provincia eiecerat, nullum in principatum substituerat, nunquam ita sui iuris provinciam fecerat, quam nunc, quod etiam ex verbis chauzi testatum redderetur, qui in aula aperte assereret Transylvaniam Turcarum imperatoris esse, nullum in ea regi Ungariae ius esse, quod Transylvanis svatoribus, consultoribus, imo efflagitantibus Turcam urgere non esset dubium.

Ubi vivis testibus se comprobasse veritatem assertionis ipsorum ducunt, ideoque ab obiectis criminibus se immunes pronunciari petunt: illorum testium personam non esse tanti momenti, ut affirmationi caesareae aequi parari possit. Comprobatio quoque assertionis ipsorum, sola negatio fuit. Absolutionem itaque negantes et crimina non diluentes haud mereri.

Quam leviter respondeant ad novas etiam obiectiones, apertum est. Sollicitare auxilia Turcarum contra christianum imperatorem num christianos addeceat, cogitandum, si arces non armis ademptae verum sponte tradítae et a talibus, qui a iuramento Bathoreo praestito iam absoluti fuerant, receptae, num propterea Turca sollicitari debuisset, maxime legato Transylvanorum in aula existente et arces restitui petente, si sua M^tas iustas receptionis causas non habuisset, vel certas remissionis earum conditiones haud praescripsisset, non tamen vel sic Turcam propterea urgere, sed regnum Ungariae potius cuius membrum existerent, pro mediatore apud suam M^tem requirere debuissent.

Quod vi impositum a Turca principem habeant, ex toto processu ipsius usque dum princeps salutaretur, manifestum redditur. In porta multo tempore Turcas ut provinciam invaderent sollicitavit, una cum ipsis ingressus est, sub armis electus est, nec egredi e provincia Turca voluerit, antequam eligeretur.

Quod inconvenientibus animos subditorum suae M^tis et fidelitatem labefactare tentaverint, ultiori comprobatione non indiget, apparet enim ex ipsorummet litteris, ad comitatum Zoliensem scriptis hoc ipsos intendisse, quibus arma et ignem Turcarum Tartarorumque comminantur, pacem cum Turcis rumpendam ingeminant, nisi arces restituantur, modus hic petitionis ut aliquia obtineat, christiano homine indignus est.

Quod Redeius turcicum praesidium Varadinum recipere cogitaverit, hoc ex relatione Varadiensium ipsum haec aperte potuisse affirmantium, probatur.

Expeditio chauzii a porta ad dnos palatinum et generalem ipsis Transylvanis sollicitantibus facta fuit, et non proprio

Digitized by Google

motu imperatoris Turcarum uti asserunt, quod vel ex eo appareret, quod Cassoviam usque nobilem transylvanum eidem chauzio addidissent, qui penes illum mansisset, et etiam reduxisset.

Ubi cathegoricum ab ipsis responsum postulavimus, an a consortio et protectione totius christianitatis potius avelli, quam Turcae in aeternum mancipari cupiant, directe non respondent, nam pacem a Turca mercari et protectione, patrocinioque eorum uti, diversa sunt. Quod enim de aliis regnis et provinciis pacem cum Turca alentibus afferunt, nullum ex illis nominabunt, qui Turcas contra christianos sollicitarent, armis illorum defendi peterent, quod ipsi detestando exemplo christiani existentes aperte facerent.

Quod arcem Varadiensem loco realis assecurationis suae M^ti^ dare negent, considerandum ipsis hoc loci esse, armis et milite suae M^tis^ illam ab obsidente Turca semel gloriose defensam esse, et nisi munitionibus, milite, aliisque impensis suae M^tis^ tunc provisa fuisset, certissimum Turcae subiisset dominium, quae nec in posterum a solis Transylvanis defendi poterit, si etiam omnes suas vires eo contulerint, qua per negligentiam et insufficientiam ipsorum amissa, caeca uti affirmant ipsimet futura est Transylvania, et in apertum ipsi caeci ruent exitium. Atque utinam si sanis consiliis aures obstruunt, soli Transylvani periculitarentur, sed pari vicinos etiam involvent periculo, hactenus a compluribus annis armis et expensis suarum M^tum^, vicinorumque regnorum et provinciarum defensa stetit Ungaria et Transylvania, quae, si ipsi reiecerint, infida Turcarum protectione et amicitia sperato citius obruentur. Quod vel ex hoc testimonio unico deprehendere poterunt, sciunt in litteris foederis a Turca ipsis per modernum principem vivente Bathoreo transmissis, quod Athname vocant, solam Transylvaniam sine comitatibus, quos partes Ungariae appellant inclusam, et sibi praedae quamprimum se occasio obtulerit relictas. Num ergo salius foret suae M^ti^ Varadinum assignare, quam Turcae sponte cedere, quod etiam cum toto comitatu Bihoriensi, in quo situm est, per istam dimensionem Turcae relictum est.

Ubi de legatis cum pleno mandato ad suam M^tem^ remittendis modum et rationem reperire non possunt: meminerint ipsi initio quoque tractationis nostrae, hoc nos praecipue ursisse, hoc suam M^tem^ postulasse, eamobrem legatos remissos esse, qui si nunc quoque absque illis remissi fuerint eos incassum laborare, suam M^tem^ hoc facto offendere potius, quam placutum reddere, sicque sese penitus a consortio christianitatis sponte segregare velle.

Digitized by Google

Sacr. Caes. Regiaeque M^tis in Transylvaniam ablegati comissarii

Franciscus Daróczy
de Deregnyő m. p.

Ericus Lassota
de Steblaw m. p.

(*Eredetije* a bécsi cs. kir. titkos levéltárban »Comitialia.«)

e)

Lassota titkos relatioja.

Allerdurchl. grosm. stb. Kayser.

Allerd. Kayser u. Herr. Mir ist zu E. k. M. gnedigisten aufbrach von hier nach Budweis de 24. verschienen monats Januarii eine schrifft darinnen eczliche punct, so ich mit denen in Siebenbürgen wohnenden Sachsen von E. k. M. wegen in gehaim tractirn sollt verfasst zugestellt worden, welchen ich gehorsamist nachkommen u. darinnen einen anfang zumachen, erstlich mit dem Bengner (welchen alhier etwas angedeut u. er mit dem übrigen auf mich gewiesen worden) wie wir zu Caschaw zusammenkommen, vertrewlich u. nach notturfft darvon conferirt, und weil er sampt seinen collega dem Cassay Istvan voran hinein in Siebenbürgen verreiset, ihn gebeten, dass er solches auf dem damals noch wehrenden landtag zu Meggies bei seiner nation als deren wolfahrth u. aufnehmen es am meisten betrifft, in grosser geheim anbringen u. mir den weeg zu ferner tractation bereiten wolle, darzu er sich denn (als der E. k. M. gancz u. gar devovirt) wilig befinden lassen.

Zu unser ankunfft nach Vasarhely hab ich, sobald der Bengner dahin kommen, nach ihm geschickt, mich aller beschaffenheit zuerkundigen u. von ihm so viel verstanden, ob wohl unter den sachsen die meisten u. fürnemsten mit dem iczigen regiment sehr übl zufrieden u. gerne sehen, dass von E. k. M. eine endrung darinnen gemacht würde, darbey sie denn auch ihn euserstes zuthun nicht unterlassen wolten, so were doch auch zwischen ihnen (wie gemeiniglich bey new angehenden u. derer gestalt eingesetzten Regenten zugestehen pflegt) allerley misvertrawen, argwohn u. verdacht eingerissen, dass einer den andern fast nicht recht trawen konte oder dürffte; deswegen denn hierinnen caute zu procedirn. Begehrt also von mir die copey E. k. M. an die Sachsen gethanen schreibens, damit er, obwohl damals von ihnen nur 6 oder 7 zur stell, dieselbe denjenigen, denen wohlzuvertrawen zeigen, u. mit ihnen weiter daraus reden konte. Welche ich ihm folgen lasse.

Digitized by Google

Des amdern tags bringt er mir die copey wieder, u. begehrt das schreiben in originali, welches ich ihm auch sampt meiner schrifft, so ich an die Sachsen gestellt (deren copey hiebey gelegt) überantwortet u. ihn beyneben wegen E. k. M. sonderlicher gnedigisten affection, so sie zu der sächsischen nation tragen (weil ich dieselben aus gewissen ursachen den papir nicht so klärlich vertrawen dürffte) noch zum überfluss gnugsam instruirt, das nemblich, wie E. k. M. allergn. begehrn ein gnügen geschieht, dieselbe sie allzeit wider aller impetitorum in des vejda selbst unbillicher gewalt schützen u. im fall der noth gar mit volck zu hülf kommen würde, damit sie allen bedrängnüss befreyet u. in ihren alten florentem statum geseczt werden möchten. Welchen alles er ihnen vleissig fürzuhalten u. zu inculcirn versprochen. Folgendes tags hab ich den Valentino Serafin (so an jeczo alhier u. von der sächsischen nation zu E. k. M. geschickt worden) eine copey meiner schrifft zugestellt, dieselbe den purgermeister zu Schäspurg und richter zu Cronstadt anzuhändigen.

Etwas zwischen sieben u. achten hernacher kommet der Bengner wieder zu mir, u. meldet dass der veyda den Sachsen furgehalten: er hab erfahren, dass sie von E. k. M. schreiben entpfangen, versehe sich dervegen, sie werden es wie es ihre trew erfordert für ihm nicht verhalten. Sie aber solches vermainet — saget weiter — dass demnach der vejda ihnen den Sachsen auf alle ihre postulata eine abschlägliche antwort geben; weren sie alle aufs end üblzufrieden u. wolten die meisten noch desselben tags verreisen, würden sie aber auf die octavam zu Clausenburg wieder einstellen, er für seine person wolle nicht dahin kommen, wen er gleich zwanzigmahl erfordert würde. Damit ich aber wissen möcht, wem unter den Sachsen zuvertrawen, hat er mir nachfolgende personen, als die fürnemsten, welche hernacher in den städten u. stuelen, wieder ihren anhang u. vertrawte leuth haben genennet; als nemlich:

Zu Hermanstadt:

der purgermeister Gallus Lutsch,
der notarius Johannes Roth,
Hans Renner gewester cammerrath,
der khunigsrichter daselbst Colmannus Göczmeister,

welcher aller Sachsen haupt u. comes were, wohl auch ein frommer, erhlicher mann, der seiner nation u. vaterlands aufnehmen u. wohlfahrt gerne sehe; dieweil er aber nicht ex malitia, sondern naturali quodam vitio keine heimligkeit verschwei-

Digitized by Google

gen konne, sondern oft per incogitantiam damit heraus führe, were ihm ein soches werck nincht zuvertrawen.

Zu Schöspurg.

der khunigsrichter Martinus Orent,
der purgermeistr Paulus Literatus sonst Roth genennet, welcher mein alter bekandter, u. ich ihn noch anno 1597, wie ich in Walachey geschickt worden, mit mir aus Ungarn in Sibenbürgen geführt.

Zu Cronstadt:

der richter Joannes Kreising,
er, Hans Benckner,
Valentinus Serafin, so (wie oben gemeldet) an jeczo alhier.

Zu Nösen:

Franz Koch, welcher ein guter italiener u. in Polen grosse correspondenz hat,
Franciscus Groff pharherr daselbst,
dem richter alda in Nösen trawen sie garnicht.

Denen in den zwo kleinern u. unbewehrten städten Meggies (oder Medwisch) und Szaszsebes (oder Müllenbach) wohnenden Sachsen dürffen sie dergleichen geheime sachen auch nicht vertrawen, dieweil die sich für keinen gewalt nicht halten können u. die Ungarn bey ihnen stets aus u. einziehen.

Den khunigsrichter von Reps Davidem Literatum sonst Wayrauch genent, welcher an jeczo mit dem Kapÿ Andreas herausgeschickt worden, halten sie auch wohl für einen guten, ehrlichen mann, wollen doch weil sie meinen, dass er den Ungarn gern zu anhängig, solche secretiora ihm nicht vertrawen. Deswegen dann ihm auch alhier nichts davon zu communiciern sein wird.

Mit solcher nimbt der Bengner seinen abschied von mir, klagt mir aber zuvor, dass er bey den weyda bald unversehens in eine grosse ungelegenheit gerathen wer; denn sie beyde gesandten in hineinreisen sich zu Echied bey den obristen Perneszy Gabor angemeldet u. wie sie unter andern des weyda gedacht, u. eine red die andere geben, sey er Benckner heraus gefahren u. gesagt: wird er nicht gut thun wollen, steht mir der weeg nach Constantinopl allzeit bevor, — hat der vorige, der wohl so fest gesessen, als dieser von dem stuel herunter gemüst, möcht es ihm wohl auch wiederfahrn. Welche red er obrister dem weyda soll zu wissen gethan haben, u. er ihm

Digitized by Google

Bengner solches zu seiner ankufft fürgehalten u. starck verwiesen; — er aber sich mit dem trunck unwissenheit, mit noth entschuldigt. Bey der nechst abgelebten Batthory Gabor wer er mit dem kopff nicht darvon kommen.

Mit obgedachten personen allen, ausser des khunigsrichter zu Schöspurg, notari zu Hermanstadt, richter u. pfarherr zu Nösen, welche nicht zur stell gewesen, hab ich mich hernacher zu Clausenburg bekant gemacht. Und dieweil wir des tags offentlich mit einander nicht reden dürffen, sein doch die meisten fast täglich abends, wenn es dunckel worden zu mir in mein losament kommen, alda sie ihr hercz ganz u. gar recht vertrewlich ausgeschüttet u. mir ihre noth u. anliegen gar eifrig geklagt.

Es beruhet aber ihre klag fürnemblich auf diesen puncten:

1. dass sie auf anraiczen derer ihnen überaus gehässigen Ungarn, von den iczigen Weyda von tag zu tag mit newen beschwerungen u. anlagen bedrengt u. gleich gar ausgesogen werden.

2. Bey dem, was ihnen von alters u. rechtswegen gebührt, nicht geschätzt u. erhalten werden.

3. Was ihnen für u. bey der wahl versprochen worden, wird nicht geleistet.

4. Wenn sie umb was klagen, geschicht ihnen keine ausrichtung, hingegen aber wird wider sie scharff procedirt.

Aus welchem allen sie schlissen müssen, das der Ungern intent einczig u. allein dahin gerichtet, si gänczlich zu ruinirn u. extirpirn und sich hernacher ihrer wohlerbawten städt und schlösser zu impatroniern.

Weil denn ihnen unter solchen schweren joch länger zubleiben unerträglich, ja unmüglich, wissen sie als Christen u. Teutschen nechst Gott ihre zuflucht nirgends anders hinzunehmen, als zu E. k. M. dem höchsten haupt der christenheit u. teutschen kaiser. Flehen u. bitten E. k. M. per viscera misericordiae dei, dass sie sich ihrer allergnedigst erbarmen und annehmen wolle, u. diese in denselben landen uns viel hundert jahre wohnende teutsche nation (so fuhr wenig jahren in die vierczig tausendt, an iczo aber mit noth achttausend starck u. wo sie vor opibus et viribus fiorirt an iczo gancz u. gar abkommen) nicht gänczlich ausrotten lassen, sondern durch dero allergn. hülff u. zuthuen, wie es denn E. k. M. an gelegnen mittln nicht manglen werde, sie (welche mit ihren festen städten u. schlossern allzeit robur Transylvaniae gewesen u. den erbfeind davon abgehalten) in ihren alten wohlstandt wiederumb seczen u. darbey allergn. schützen u. handhaben.

Digitized by Google

Da aber solches wider hoffnung nicht geschehen, und sie obgedachter massen untergedruckt werden sollten, werde es nicht allein umb dass land Siebenbürgen, sondern auch umb Ungern gethan sein, und der erbfeind hernacher seinen fuss in der cron Beheim incorporirte länder Mehrern u. Schlesien, als die nechst angelegne seczen, u. eh dass man vermainet, weiter schreiten, u. — welches gott gnedig verhüten wolle — in Teutschland einbrechen.

Hingegen sein sie des gehors. erbietens, wenn es nicht etwen zuvor durch andere füegliche mittl u. gelegenheit ins werck gerichtet werden kann, jedoch zu der zeit, wenn E. k. M. krigsmacht in das land kommen solt, alsbaldt nicht allein teutsche praesidia, sondern gar colonius in ihre städt u. schlösser einzunehmen. damit nur ihre nation wieder gesterckt u. sich kunfftig beydes wider den erbfeind u. die gegen ihnen so übl intentionirte ungrische nation schüczen möchten.

Demnach aber sie nicht allein sehr erschöpfft, sondern gancz u. gar bis auf das marck ausgesogen, bitten E. k. M. sie allergeh., dass die ihnen das wenige geld, so zu E. k. M. eigner notturfft sie, für der zeit zu feldobristen Forgachen fürgestreckt u. in die 25m taller antreffen möcht, allergn. wieder erstatten lassen wolte, damit sie ihre städt nicht so sehr mit profiand als munition u. anderen kriegsnotturfften von der sie sehr abkommen, wieder versehen mochten. Auff diesen fall, sagen sie zu u. versprechen, dass von E. k. M. mit dero allergn. intention u. durch mich vertrösteten gnedigisten assistenz etwan nicht so eilend auf kommen konnte, dass si ihre verwahrte städt und schlosser unvermerckter ein ganczes jahr E. k. M. ihren besten, also aufhalten wollen, dass kein einiger Unger oder Türck inner der zeit hinein gelassen werden soll. Wie denn schon an iczo die zu Hermanstadt starke wachte halten u. ohn ihr erlaubnus kein Ungar hinein schücken darff.

Erbiethen sich auch noch ferner, da E. k. M. wie nicht zuzweifeln sich des lands bemächtigten solt, u. es dero allergn. gefällig einen fürsten von E. k. M. geblüeth, jedoch dass sie bey ihner an iczo in gebrauch habenden sächsischen religion (darüber sie mordicus halten) nicht turbirt, sondern bey derselben freyen exercitio gelassen werden möchten anzunehmen. Welches dann zu versicherung der hochl. hauses Oesterreich wegen den, demselben als Kayser Ferdinandi, hochl. angedenckens posteritet u. den rechten semini regis, welches noch nie deficiert, ohne das von rechtswegen unviedersprechlich gebührenden succession in der cron Ungern sehr dienstlich wer.

Oder aber in Mangel derselben da E. k. M. ihnen sonst einen teutschen von herrn-stand oder adl zu einen weywoda

Digitized by Google

oder gubernator zuseczen allergn. beliebet, wolten sie damit auch gehorsamist zufrieden sein, damit si nur einmal von den ungrischen regiment u. wie sie rund heraussagen von den unwahrhafftigen losen leuthen kommen möchten.

Wegen der freyen Wahl, darüber die siebenbürger u. sonderlich die ungrische nation so hoch halten, hab bey diesen occasion ich auch mit ihnen discurirt u. ausgeführt, dass sie ihnen mehr schädlich denn nützlich u. dis meist aus diesen fundament, dass ein jeder derer gestalt new gewehlter herr oder weyda, weil er mercket, dass seine kinder bey dem land oder gubernament desselben nicht bleiben konnen, nur dahin tichtet u. trachtet, wie er sich u. die seinen bereichen, erheben u. grossmachen möchte, es seiy nun per fas oder nefas, darüber denn nicht allein mancher ehrlicher mann zu kurcz u. umb alles das seine kompt, sondern auch viel adelicher geschlechten untergedruckt werden. Welches mit exempeln zubestetigen ich mich nicht viel bemühen dürffen, dieweil ihr Bethlen dessen ein gnugsam documentum ist, und all der summe avarus und sordidus ist, wo er nur was corradirn u. zusammen bringen kann, alles auf sein schloss Deva schickt, damit er, wenn es etwan andere weeg mit ihm gewinnen solt, auffs wenigst das heilige grab, wie mann zu sagen pflegt, nicht umbsonst gehütet hett; da hingegen von sie eine beständig-herschafft hetten, dieselbe des lands mehr verschonen würde.

Demnach denn allergn. Kayser u. herr, mehrgedachte sächsische nation wider die in Sibenbürgen wohnende Ungern, als ihre einheimische tyrannen extreme dermassen exasperirt, ut nihil supra, dass sie auch oft aus ungeduld sich dieser wort verlauten: gott wolle es denen nicht verzeichen, die sie dahin transferirt, sie auch je einmal entschlossen derer gestalt unter den ungarischen regiment länger nicht zubleiben, ist hoch zubesorgen von sie von E. k. M., auf die sie wie einen Messiam hoffen, an iczo solten hülfflos gelassen werden, dass sie sich nur gemelten ihren hochsbeschwerlichen regiment zuentschütten aus desperation auch in die euserste extremitet mit ihrer selbst eignen grossen gefahr streben u. praecipitirn u. mit dem erbfeind (von denen sie hernachen nicht so leicht ihren regress wieder zu der christenheit haben würden) einlassen möchten, Wie denn schon der Skender bassa als ein abgeführter listiger mann als er ihren widerwillen gegen den Ungern gespürt, sie nicht allein darinnen gesterckt, sondern zu seiner kaysers vortheil ihnen anlas darzu geben u. gerathen, dass sie ihre klag u. beschwer wieder die Ungern bey der porten anbringen solten, so wolt er ihnen selbst verhülfflich sein, dass sie gegen erlegung eines jahrlichen tributs, als ein absonderer standt gar

Digitized by Google

befreyet sein, u. der weyda u. Ungern keine superioritet über sie haben, sondern allein von der porta dependirn solten. Ingleichen denn auch der Magiar Ogli bassa, wie er aus dem land verreiset, ihnen zu verstehen geben, dass wo er hinkomme, u. das land an städten, märckten u. dorffern wohl erbawet finde, u. frage, wem es zugehört, so sage man dem Sachsen, — wo aber nichts vorhanden ist, dass es den Ungern u. Walachen gehör; nehme also ihn wunder, weil das beste land u. städte ihr sein, warumb sie den Ungern unterworffen u. nicht selbst nach der superioritet zu der sie leicht kommen könten, trachten.

Als werden E. k. M., weil sie allergn. spüren u. merken wasfür ein überaus gros periculum in mora, aus der allergn. vaterlichen fürsorg, so sie wegen der ganzen christenheit heil u. wohlfahrt tragen solches seiner wichtigkeit nach ohn mein erinnern allergn. zubeherczigen u. derselben von denen orten antrohenden gefahr u. unheil mit allerehisten allergn. zubegegnen wissen, denn wenn etwen durch dieser zwo nationen so grosse verbitterung der erbfein deilend u. untersehens einen fus in dis, caeteris paribus so schöne u. reiche land seczen u. sich dessen impatronirn solt, würd er hernaher nicht so leicht herauszubringen sein.

Meines allergeh. erachtens wer an iczo, wenn mann wissen wird, wohin sich die türckische macht wendet, in mangl anderer gelegenheit das mitl mit dem Kendy nicht auszuschlagen sein, u. damit ein anfang zumachen, sonderlich weiler mit des Bethlens eignen Kriegsvolck u. andere fürnehmen leuthen in Sibenbürgen in solcher correspondenz steht, dass er wie ich zuvor heraus berichtet, ihme auch fast desselben person wegzuraumen getrawet. Unter denen fürnemen leuthen, da von der Kendy meldet sein der Kun Miklos, comes comitatus Zolnok interioris, u. sein schwager der Teörek Istvan, der Mocheni Gergel und Folti Gergel. Von diesen vieren hab ich von den Francz Koch einen purger zu Nösen, u. tapfern freyen mann, der auch mit verlangen auf eine endrung wartet, u. das seine gerne darbey thet, noch zu Clausenburg eh ich von des Kendy anschlag gewust, die nachrichtung gehabt, dass sie E. K. M. wohl zugethan u. wenn E. K. M. theils, was angehn solt, sich mit allen ihren anhang auf E. k. M. seyten begeben würden, nur dass sie hernacher eine recompens von güthen bekummen. Wie ich mich beyleuffig zubescheiden weis, sein die zwey heuser Görgin und Veche in ihren henden u. offerirn sich, wenn es zu was kommen solt, dieselben E. k. M. zuliefern. Mit dem Homonnay weis ich nicht, ob es so leicht u. unvermerckter zugehn möchte. Und damit ich dis orts nichts

Digitized by Google

hinderhalte, besorg ich mich, dass es ihm kunfftig zu mehrern zu aspirirn (will nicht sagen zuerlangen) anlass u. ursach geben möchte.

Es müste aber der jenige, so darzu fürgenommen wird, nicht sub titulo principis sondern woywodae dermassen zuverbinden sein, dass er hernacher nicht leicht ausreissen u. exorbitiern könne, in sonderheit aber wegen der partium Hungariae damit die in E. k. M. händen immediate bleiben, nicht allein alles wohl abgehandlet, sondern mox et de facto dahin gerichtet werden, dass E. k. M. in continenti in würckliche posses derselben kommen, damit er hernacher keine weitleufftigkeit gebe u. ist auch dis das einczige mittl die Sibenbürger damit in zaum zuhalten, u. die armen bedrängten Sachsen wider unbillichen gewalt zuschützen.

Allen umbstenden nach möchte bey diesen beschaffenheit, wenn nur der Türck und Tattern nicht in weeg, die erobrung des landes Sibenbürgen nicht so gar schwer zugehn, ist aber fürnemlich dahin zugedencken, wie dasselb zuerhalten, welches doch an iczo, wenn die Sachsen auf E. k. M. seyten u. teutsche praesidia u. colonias in ihre städt u. schlösser einnehmen, auch nicht so schwer sein wird, darzu man es vormals nie bringen können, würde aber noch umb soviel leichter sein, wenn auch der Radul weyda (auf welchen die Walachen mit grossen verlangen warten) unter einen wieder in sein land geseczt werden möchte, denn er von derselben seyten eine grosse vormaur des lands Sibenbürgen sein würde. Meines erachtens jedoch salvo meliori judicio würd es schwerlich anders sein können, sondern würden als denn, wenn der allmächtig zu solchen anschlag glück u. heil verliehe, beyde newe woywoden anfangs in allweeg den Türken zustillen, ihm mit einen ansehlichen praesent entgegen gehn, u. wegen eines jahrlichen tributs oder pension vergleichen müssen. Wie sich denn der Kendy erboetten, wenn es darzu kommen solt, dass er als denn den Türcken selbst zufrieden stellen u. halten wolle, dadurch denn E. k. M. vieler müh u. spesa zu ihren beschüczung überhaben sein würde.

Solches hab E. k. M. wegen der mir ad partem anbevohlner verrichtung u. denn, was etwan sonsten darneben fürgefallen allergeh. anfügen sollen, — und dieweil dis, was mit den Sachsen furgelaufen, nicht sachen sein die Ungern zu wissen gebühre, hab ich meinem collegae solches nicht communicirn wollen, in genere hat er zwar erstlich, wie ich vermein von den Bengner, hernacher von den Cronstädter richter durch den Sükezi einen geschmacken von ihrer gehorsamisten affection gegen E. k. M., u. dass sie teutsche praesidia im fall

Digitized by Google

der noth einnemen wolten, bekommen, weil aber der Sükezi ein ungar u. sich allzeit zu den Mikula, welcher mit den Cronstatter in grosser u. unbillicher rechtfertigung steht, gehalten, hab ich die Cronstätter wegen seiner gewarnet, welche auch hernacher dem Daroczy derwegen nichts mehrers zukommen lassen.

Bitt hierneben alleruntherthenigst, da etwan E. k. M. allergn. willen u. meinung ich in allen nicht assequirt u. nachkommen, E. k. M. wolle solches mit kays. gnaden allergn. übertragen, u. mein allergn. kayser u. herr sein, und dero zu kays. gnaden mich allergn. bewohlen sein lassen.

Ewer kays. Maiestät

allergehorsamster unterthänigster
Erich Lassota von Steblaw
m. p.

Kivül egykorú kézzel: Lassota relation dabey Sarmosagi discurs 1615. (1614. *helyett*).

Jegyzet. A levél keltére nézve ez a téves feljegyzés nem lehet irányadó: a hol a 8-ik bekezdésben azt mondja Lassota, hogy Wayrauch Kapival »an jezzo herusgeschickt worden« az mutatja a keltet.

(Eredeti, sajátkezű, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hungarica.)

f)

1614. aug. 14.

A sleziai korlátnok véleményezése az erdélyi ügyekben.

Unterthänigist und treuhercziges guetachten über die von ihrer k. Mai. den anwesenden unirten Landen zuberathschlagen gnädigist fürgetragene sechs artickl.

Obwol die von der röm. Kayser und Königl. Maiestät unserm allergnädigisten herrn, denen an ieczo nach Lintz beruffenen unirten landen zuberathschlagen gnedigist fürgetragene sechs punct sehr grosser und solcher wichtigkeit, dass darinnen ohne sonderliche eingebung und verleihung des höchsten, nit leicht ein hailsamber gutter und nutzlicher rathschlag und bedencken zufinden.

Weil aber zuhoffen der allwaldtige werde sich seines christlichen Volcks erbarmen, und dasselbte den unglaubigen machometischen feinden nit zum raub geben, sondern heilsambe rathschläge und gedancken verleihen und eingeben, wie disem grossen bevorstehenden unheil fürzukkomben und der trotz

Digitized by Google

und übermutt des feindes etzlichermassen zuruckgehaldten und gestewert werden möge: So habe ich aus treuhertziger wolmainung, und unterthänigster devotion kegen ihrer Mai auch eiffriger zuneigung zu beförderung des allgemeinen bestens, meinem wenigen von Gott verliehenen talento nach, auf obgemeldte sechs artickl mein bedencken zueröffnen nit unterlassen sollen.

1. Betreffendt den ersten punct, über deme mit dem Türcken geschlossenen frieden zu haldten, oder darvon abczustehen und aufzuheben sey? Weil aus verlassung und aufhebung des jeczoerwehnten geschlossenen friedens nichts anders erfolgen kan, dann ein offentlicher krieg; und aber den unirten landen besser mit frieden, dann mit krieg gedienet; dieselbte auch dem Türcken ohne ausländische hülffe vil zuschwach, und der abgang und mangel aller zu einem offentlichen krieg gehöriger nodturfften sehr gross; so wird darfür gehaldten dass euserstes dahin zutrachten sey, wie der mit dem Türcken geschlossene friede, der vorigen capitulation nach erhaldten und aller offentlicher krieg verhüettet und vermieden möchte.

2. Den andern punct betreffendt, ob ihre Mai. Siebenbürgen dem Türcken, seinem begehren nach, lassen, und sich dessen gäntzlich begeben, auch die vor disem darczu gehörige partes Hungariae abtreten solle: solches ist ihrer Mai. in kainerleyweg zurathen, sondern vilmehr dahin zutrachten, ob Sibenbürgen neutral zuerhaldten und, do solches nit sein wolte oder köndte, so solte besser sein, ihrer Mai. behieldten ihr jus zu solchem lande in suspenso salvum, als dass sy sich disfals etwas expresse kegen dem Türcken erklären soldten.

Es köndte auch diser punct auf weittern unterredung durch commissarien gestellet werden; aber hierinnen ist sich wol zubedencken, ob auch rathsamb sey, disfals unterredung zuplegen, oder ob es nit besser, dass es bey der praetension ihrer Mai. rechtens, und in dem stande, wie es anjetzo ist, gelassen werde. Denn weil der Türckh das landt grösten theils. in seinem gewaldt hat, so kan bey einer unterredung anders nichts erfolgen, dann dass er solches weitter urgire, und weil man ihme nit stewern kan, dardurch in seinem proposito und posses jhe lenger und mehrer gestrecket werde, inmassen die vor disem mit ihme in Hungern gepflegene unterredungen niemals ihrer Mai. zum besten ausgelauffen.

Bey den partibus Hungariae wirdt zuerwegen sein, ob der Türckh oder die Sibenbürger, und ihr fürst für sich dieselbte begehre? Wann sy vom Turckhen begehrt, so weren

Digitized by Google

sy ihme rundt abczuschlagen; von Siebenbürgern aber, so were zu erhaldtung friedens, handlung und unterredung derowegen zupflegen, wieweit es dissfals zubringen nit abczurathen.

3. Was vors dritte der sibenbürgischen anwesenden Gesandten unschliessliche und zweifelhaffte andtwort betrifft, da wirdt darfür geachtet, dass wegen der grossen gefahr, darinnen sy stecken, und des zweifelhafften glücks und ausgangs in sy ietziger zeit auff eine cathegorische andtwort nit zudringen, sondern vilmehr alles dis, was ihrenthalben anjetzo fürlaufft, auf abschickung commissarien und weittern unterredung und verglichung zustellen. Darneben aber alles fleisses zuermahnen, dass sy so vil möglichen an ihre Mai. und die Christenheit sich haldten, und herokegen des Türckhen gewaldt sich zuentbrechen durch allerhandt gelegenheit, mittel und wege, trachten sollen.

4. Ob vors vierdte die türckhische Potschafft ohne praesent, zuwider der capitulation, fürczulassen: da wirdt erachtet, dass solche punct kegen dem türckischen Gesandten zueiffern, und an ihn zubegehren sey, ob er durch einen curier bey der türckischen Porten es dahin richten köndte, dass solches nachmals beschehe; auffn fall es ihr nit sein wolte, so würde seiner macht halber, die disfals gleichwol in acht zunehmben ist, rathsamber sein, der gesandte würde cum protestatione von ihrer Mai. gehöret, als dass ihme gleich wie zur veracht dieselbte abschlagen werden solte.

5. Eine neue friedens capitulation vors fürste mit dem Türcken anczustellen, wird nit zu rathen, sondern vilmehr dieselbte sovil möglichen zuverwidern sein, seintemaln auff disem theil gar kaine oder wenige hoffnung, dass durch neue friedens tractation was mehers und bessers als man albereit hat, und vormals erhandelt worden, erlangen und überkomben werde. Herokegen ist sich zubesorgen, dass der Türkh alles dis, was er dieser zeit praetendirt, darinnen mit nahmen begriffen und abgehandelt wirdt haben wollen, welches auff disem fall schwär und bedencklichen fallen würdte.

6. Was vors sechsse die Mittel belanget, dardurch der Turck zu haldtung des vormals beschlossenen friedens zubewegen, und damit obgemeldtem ratschlag in allen fünff puncten könne nachgegangen und effectuirt werden; so ist wegen des Turcken bekandten friedtbruchs und nithaldtung auch habenden gewaldts, ohne alle weittleuffige erinnerung und ausfüerung gantz gewiss, dass solches ander gestalt nit zurichten und zu wege zubringen ist, dann durch eine, beharrliche und in bereitschafft habende mässige kriegsmacht.

Zu einer beharrlichen in bereittschafft habenden kriegs-

Digitized by Google

macht aber, wirdt erachtet, dass neun oder zehen tausent mann genugsamb sein soldten, als drey tausent zu ross und sechs tausent zu fuess.

Diese anzahl wird weitter erachtet, dass sy den unirten und anjetzo anwesenden landen auffczubringen, und so lange als es von nöthen sein mochte, zuhaldten, gar leichte und nit schwär sein solle. Dann wann solche anzahl in das Königreich Hungern, die cron Böheimb mit ihren incorporirten landen, und das ertzherzogtumb Österreich mit ihren anreinenden landen eingetheilt (welche drey theil an landt, stärcke und vermögen, einander nit sehr ungleich sein solten) so kombt auff ein theil ein tausent pferde, und 2000 zu fuess.

Solche ein tausent pferde und zwey tausent knechte (zum exempel gesetzt) bey der cron Böheimb mit ihren zugehörigen landen, als das eine drittheil wieder in seine zugehörige lande eingetheilt, so kombt auff das landt Böheimb nit mehr, dann 400 pferde und 800 knechte; auf Schlesien 300 pferdt, 600 knechte; Mähren 200 pferdt, 400 knechte; die beede Lausitz 100 pferdt und 200 knechte.

Also in Hungern nach den comitatibus und den Österreichischen, Steyerischen, Cärnthischen und Craynerischen landen ihrer grösse und quota nach, jetzogemeldte anzahl eingetheilt; so befindet sich, dass diese grosse, — und Gott lob — in zimblichem zustandt und vermögen stehende lande, diese last, ohne ihre sondere beschwär, nit ein sondern viel jahr gar leicht zuertragen haben, und nit so gar schwär empfienden werden.

Der nutz aber, den daraus beedes ihre Mai. und die lande zuhoffen haben, und ihnen beederseits zuwachsen wurde, ist hoch und gross, und kegen deme darauff lauffenden unkosten wenig zuachten. Denn dardurch wurde unzweifelhafft der Türck gezwungen die friedenscapitulation zuhaldten, und seine praetension wegen Siebenbürgen und der partium Hungariae, wo nit gäntzlich fallen zulassen, doch in wes zumoderieren.

Vors ander wurde daraus dieser mächtige feindt gewahr werden, dass bey ihrer Mai. und diesen landen eine zimbliche macht sey, und sy des gemüets, sinnes und hertzens seyen, sich auffn nothsfall zur kegenwehr zustellen, ihrem herren treulich beyzuspringen und ihre lande zubeschützen, und dass dieselbte nit so leicht zuüberwältigen und zuunterdrucken, als etwa vermeint werden möchte.

Vors dritte, dass jeder menniglich in seinem lande bey seiner nahrung in guter sicherheit stehen, ruhiglich schlaffen, seiner nahrung abwartten, den auf solche garnizon lauffenden

Digitized by Google

unkosten und ein mehers leicht erworben, auch alles besorgenden schnellen einfalls geüebrigt und gesichert sein möge.

Vors vierde wurde dardurch ein jedes königreich und landt zu ihrer Mai. und ihrer beschützung, ihrer selbst versuechte kriegsleutte erziegeln, ihre freunde und leutte als in eine kriegsschul abschicken, undt der darreichende unkosten grösten theils auff die ihrigen verwendet werden, und denselbten zu nutz und gut komben. So seindt auch viel andere nutzbarkeiten so daraus fliessen und beydes herrn und unterthanen zuhoffen und zugewartten haben, die aber alhier umb geliebter kürtze willen unterlassen werden.

Aus welchem allein zur genüege erscheinet, dass den lieben frieden zuerhaldten, und in guter sicherheit wider den Türcken zustehen, kein bequemer, erträglicher, leichter, möglicher und thuelicher mittel sey, dann jetzo erzehlte, beharrliche mässige kriegsmacht, darwider ihr kein landt die wenigiste beschwär oder bedencken haben solte.

Solche kriegsmacht köndte folgendts, nach fürfallender gefahr und noth, duplirt, auch triplicirt werden, welches alles, wann es nur anjetzo mit disem wenigen in ordnung bracht, sich folgents selbst leicht geben, und ohne sondere beschwär in mehrerm gerichtet werden köndte.

Und ob vermeinet werden möchte, weil man in disem landen der religion halber zwiespältig und der gröste theil der einwohner der augsburger confession zugethan, so köndte sich leicht begeben, dass diese in bereitschafft habenden kriegsmacht nach fürfallender gelegenheit und anreitzung eyffriger leutte, wieder dieselbte gebraucht werden möchte; solcher liederlichen falschen suspicion, die wieder des herren pflicht, und den auffgerichteten religionsfrieden laufft, ist gar nicht nachzuhengen, und ist gewisslich des teuffels eingeben, werck und getrieb, welcher diesen christlichen landen ihren schutz, ruhe und friedt nit vergönnet, sondern dieselbte viellieber verwüstet zertrennet, und unter dem machometischen gewaldt und glauben wissen wolte. Dann solches zuverhüetten und die augspurgische confessions verwandte derowegen zuverführen und zuvergewissern, dass sy dergleichen in künfftig sich nichts zubefürchten und zubesorgen haben, seindt gar viel mittel und wege, die alhir zuerczehlen unvonnöthen und bey weitterer unterredung und beschliessung dises wercks sich selbst geben und finden werden.

Und weil zu beständiger sicherheit wider den erbfeindt auch die nodtürfftige versehung, erbauung, besetz, und erhaldtung der hung. Granitzheuser von nöthen, so wirdt nach disem darvon zu reden und zurathschlagen sein, wann sol-

Digitized by Google

ches zu werck zurichten, und dieselbte in die lande einczutheilen sey.

Dis ist also mein wehniges, aber doch treuhertziges und wolmeinendes guttachten über und in den proponirten sechs artickeln. Der Höchste gebe zu weitterer berathschlagung seinen göttlichen seegen und gutte gedancken. Amen.

Hátirat: Herrn Geörgen von Schönach schlesischen Canzlers überreichtes guetachten in causa Sibenbürgen und was in wehrendten Convent den anwesendten Stenden zuantworten.

Lincz 20 aug. A° 1614.

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. k. titkos levéltárban.)

g)

1614. aug. 18.

Mátyás válasza az erdélyi követeknek.

Sacra C. ac R. Hungariae Bohemiaequae M^as^ dominus noster clem^mus^ benigne, clementerque audivit, quae d^ni^ legati ex Transylvania huc missi d^ni^ sui mandato ac nomine exposuerunt. Quae cum talia sint, ut altiorem considerationem requirant ac postulent sac^ma^ M^tas^ sua maturam ea in deliberationem et consultationem vocabit, deque animi sui sententia d^nis^ legatis deinde respondebit. Quibus benignam interea inclinatae voluntatis suae propensionem clementer offert ac testatam cupit.

Oldalt: Was mündtlich vor Ihr Maiestät den siebenbürgischen Gesandten geantwortet 18. aug. 1614.

(A bécsi csász. kir. titkos levéltárban, Comitialia.)

h)

1614. aug. 18.

Az erdélyi követeknek adott válasz.

Decretum pro Transylvanis nomine Imperatricis oretenus datum.

S. C. Hungariaeque ac Boh. R. M^tas^ domina nostra clementissima benigne clementerque audivit, quae sibi Hungariae ordinum ac statuum legati ac deputati humillime exposuerunt. Quae cum talia sint, ut insignem et eximiam subiectissimae promptissimaeque voluntatis contestationem devotionemque prae se ferant, non potest non ea sac^ma^ M^tas^ sua benignissi-

Digitized by Google

mam in partem accipere et grato animi affectu interpretari. Requirit autem benigne sac^ma M^tas sua clementerque postulat, ut ubi dicti legati ac deputati ad suos a quibus missi fuerunt, redierint et de iis, quae hic acta referre habuerint, zelum suum opportunis officiorum generibus ita testatum reddant, quemadmodum ipsos decet et ultro facturos benigne confidit. Id sac^mae M^ti suae apprime gratum futurum, quae gratiam suam Caesaream ac regiam dictis ordinibus ac statibus eorumque legatis ac deputatis clementer oblatam cupit.

(*Fogalmazvány* a bécsi cs. kir. titkos levéltárban, Comitialia.)

i)

1614. aug. 21.

Az erdélyieknek adandó hitlevél formája.

Nos Mathias Dei gratia stb. stb.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum nos pro expeditione et dimissione ablegatorum spectabilis ac magnifici Gabrielis Bethlen, statuumque et ordinum provinciae Transylvaniae ad M^tem nostram nuper amandatorum, per singulare decretum nos erga praedictum Gabrielem Bethlen statusque et ordines provinciae, de dato nimirum 21 mensis augusti praesentis anni declareverimus ac resolverimus, atque in serie memorati decreti magis specifice articulatim et uberius singula ea de quibus jam fato modo nos resolvimus, comprehensa habentur. — Ea propter tenore praesentium literarum nostrarum assecuratorialium praefatum sp. ac magn. Gabrielem Bethlen, statusque et ordines provinciae Transylvaniae universos certificamus, affidamus et assecuramus, assumimusque et offerimus nos curaturos, ut ad tempus in praelibato decreto contentum sufficienti mandato in eam rem instructi a partibus nostris ordinentur et designentur commissarii. Imo affidamus et assecuramus assumimusque et offerimus, ita tamen et ea conditione hanc benignam nostram annuentiam et oblationem valere, roburque suum habere, ac partes nostras obligare posse volumus, si reciproce isthinc quoque a partibus Transylvaniae, dicto nimirum Gabrieli Bethlen, statibusque et ordinibus provinciae assecurationis, obligationis, promissionis et sponsionis litterae authenticae emanatae, nobisque quamprimum transmissae fuerint. — Caveri porro debebit, ne interea temporis aperte vel occulte ac per indirectum ulla penitus injuriarum et damnorum illatio committatur, vel vero armorum expeditio aut aliqua hostilis praetensio quovis sub praetextu et colore per se vel per alios

Digitized by Google

suscipiatur. In quorum omnium fidem praesentes has subscripsimus, et sigilli nostri impressione communiri jussimus.

Datum in arce nostre Lyncz Austriae superioris die 21-a mensis Augusti a. d. 1614.

Kínt: Assecuratoriales Bethlen et provincialibus Transylvaniae dantes.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos levéltárban. Hung. Ugyanennek egy aug. 23-iki kelettel való másolata megvan az Erd. Muzeum birtokában »Cancellaria Trannica.«)

k)

1614. aug. 23.

Mátyás második szóbeli válasza az erdélyi követeknek.

Decretum posterius pro legatis Transylvaniae oretenus datum.

Sacra C. Hungariaeque ac Boh. Regia Maiestas etc. dnus noster clemmus praevia consultatione diligenti eorum negotiorum, quorum causa a duo suo ordinibusque ac statibus Transylvaniae dni legati missi fuerunt, in eam sese sententiam resolvit, quam ex decreto scripto comprehenso intellecturi sunt.

Dnorum autem legatorum erit quod et facturos Sacma Mtas sua confidit sinceram ac christianam Sacmae Mtis suae mentem et intentionem duo suo, dictisque ordinibus ac statibus ita testatam reddere, ut certo sibi firmiterque persvadeant sacmam Mtem suam nihil magis in optatis sibique propositum habere, quam ut Transylvania vicinaeque ditiones christianae in prosperum et pacatum rerum statum restituantur, et in eo conservetur.

Id Sacmae Mti suae imprimis gratum futurum, quae gratiam sam Caesam ac Regiam dnis legatis clementer offert.

(A bécsi csász. kir. titkos levéltárban, Comitialia.)

l)

1614. aug. 23.

Mátyás leirata az erdélyiekuek az alkudozások ügyében.

Deretum legatis transylvanicis 23. aug. 1614. datum.

Sacra Caes. Hungariaeque Boh. Regia Maiestas dnus noster clemmus praesentis legationis summam in eo consistere intelligit, ut pro duo Gabriele Bethlen et provincia Transyl-

Digitized by Google

vaniae, partes Hungariae ac pactorum Posoniensium confirmatio petatur.

Eadem postquam priore legatione petita fuerunt, expectabat M^tas^ sua ut quod postulaverat commissarii hoc tempore cum plenipotentia ultro citroque tractandi mitterentur, utque una pars alteram audiret, quaeque ad pacis publicae conservationem et communis patriae salutem pertinerent, ne scilicet innocuus christianorum sangvis effundatur, sed multo magis provinciarum devastatio avertatur, opportuna ac necessaria forent promoverentur. Atque hoc inprimis praecaveretur, ne tractationibus hisce Turca sese immisceret, unde multa ac magna, non solum in Transylvaniam, sed etiam in Hungariam — redundare — incommoda, et variae apud christianos nasci offensae possint, quorum opem et in imperio, et in regnis ditionibusque suis et apud summos christianitatis principes ac potentatus, quibus omnibus, quae inter Transylvaniam Hungariaeque regnum et augustam Austriae domum compactata superioribus temporibus inita fuerint, quidque divino et humano iure conveniat, et aequum sit ob oculos positum fuit, iam antea conquisierat et magna ex parte impetrarat, ita ut ad arma sumenda satis praeparata fuerit.

Sacra autem M^tas^ sua pia commisseratione mota, ne cum tot animarum iactura, vastitas provinciis inferretur, suos in Transylvaniam legatos, qui quas M^tas^ sua opportunitates haberet, et quibus Transylvania periculis et incommoditatibus implicari et involvi posset, ostenderent, misit. Cum interea et suos et Transylvaniae legatos bono cum responso redituros confideret, Turca ipse supervenit, qui Transylvaniam pro sua asserere, sibique vendicare nititur, ac partes Hungariae d^no^ Gabrieli Bethlen tanquam gubernatori suo restitui atque universae Transylvaniae a Sac. M^te^ sua renunciari postulet.

Quae Turcae postulata cum eodem tempore ad ea, quae ex parte Transylvaniae petuntur, accedant, si de supradictis partibus in praesenti tractaretur, per indirectum Turca obtinere videretur, tanquam Transylvania sua propria, d^nus^ Gabriel Bethlen suus gubernator esset, M^tas^ vero sua illi provinciae partibusque Hungariae renunciasset, eaque ratione compactata quae inter Hungariae regnum et Transylvaniam antehac inita fuerunt, uno omnia tempore dissoluta ac revocata fuerint, et hoc pacto turcae liberum permissum sit bassam ibi quandocunque libuerit collocare. Quae quidem omnia sac. M^tas^ sua d^nis^ legatis fusius explicari ac facultatem redeundi in Transylvaniam, cum ea benigna oblatione concedi voluit, a die nimirum mutuae assecurationis insinuatione, intra trimestre sese locum certum quo utraque pars convenire debeat, nominatu-

Digitized by Google

ram, suosque commissarios, qui pacis amantes sint, eo designaturam esse, quod et ex parte dni Gabrielis Bethlen ac status atque ordinum Transylvaniae fieri debeat, ut difficultates omnes pacifice utrinque (quoad eius fieri possit) componantur, et complanentur et pax publica stabiliatur.

Ut milites limitanei ab iniuriis et insolentiis in limitibus ditionis Transylvaniae arceantur et cohibeantur, sac. Mtas sua dno comiti Sigismundo Forgach de Ghimes partium regni Hungariae superiorum supremo capitaneo et dno Andreae Doczi praesidii Zatmariensis supremo praefecto et capitaneo, aliisque praefectis et capitaneis de integro severe mandat atque imperat.

Excursionibus versus Themesvarium ad castellum Fellak, de quibus querela est, Turcae Agrienses, quod ipsemet dnus Gabriel Bethlen fatetur, occasionem praebuerant, quae ne saepius praebeatur, procurari ex Transylvania debet.

Inducias autem, quae iam ante in tres menses constitutae fuerunt, quemadmodum sacra sua Mtas sua ex parte usque ad finem instituendi tractatus extendi curabit, ita et dnus Gabriel Bethlen et status atque ordines Transylvaniae etiam sua ex parte curare teneantur, ne scilicet ulla hostilis praetensio ex illis partibus contra suam Mtem et ditiones illius palam vel occulte suscipiatur, et neque Turcae, Tartari, Walachi, aut alii sollicitentur, et si forte iam ante sollicitati fuissent, absque mora de his induciarum modis ii certiores reddantur, ut nimirum ab omni hostili conatu cessent ac supersedeant.

De caetero Sacra Mtas sua duis legatis gratiam suam caesaream ac regiam clementer offert.

Per sacram caes. regiamque Mtem Lincii 23 mensis Augusti anno domini 1614.

Valentinus Leepes
episcopus Nittriensis et regni Ungariae
cancellarius m. p.

Laurentius Ferenczffy m. p.

Kivül (Leepes irásával): Egregiis Sigismundo Sarmasághy de Keövesd Andreae Kapy de eadem et Davidi Literato sedis Saxonicalis Keohalom iudici regio ad sacram C. Rque Mtem ex provincia Transylvaniae missis ablegatis assignandum.

(Minuta Bécsben a titkos ltárban.)

Digitized by Google

m)

1614. aug. 23.

Válasz az erdélyi nemzeteknek.

Mathias stb.

Spectabilis stb. Literas quas per egregios Sigismundum Sarmasághi de Kövesd, Andream Kapÿ de eadem et Davidem Literatum sedis saxonicalis Kőhalom judicem regium ablegatos ex ista provincia Transylvaniae ad nos dimissos, Synceritas Vestra nobis de die 22 mensis Maji Albae Julie datas [respective: de die 17 Maji Claudiopoli datas [1])] exhiberi fecit, hic in arce nostra Lyncz Austria superioris recepimus ac ea singula vel scripto, vel vero etiam viva oratione nobis exponi voluerati benigne et sufficienter intelleximus. Eos itaque pro necessitate ac conditione praesentis temporis clementi cum nostra resolutione ac responso per decretum iisdem assignato, remisimus, quos etiam amplius de iis omnibus, quibus necessum fuerat, clementer hortari fecimus, ut tam apud Synceritatem Vestram, [resp. ut tam apud sp. ac magn. Gabrielem Bethlen] quam coeteros provinciae ordines totam hanc rem tempore relationis sic agant ac dirigant, ut perspiciatur manifeste, legationis munere sibi commisso debite eos perfunctos fuisse; Synceritatem vero vestram una cum reliquis statibus provinciae, clementi nostrae intentioni, qua publicae saluti et tranquillae omnium permansioni cumprimis consultum esse volumus, prompte assentiendo hujusmet boni cupidam et fuisse semper, et in futurum esse velle; ad quod quidem efficiendum accepta praefatorum ablegatorum relatione, haud quaquam difficiles et renitentes vos futuros omnino confidimus. Coeteris maturam super iis declarationem nobis isthinc remittendam expectuturi sumus.

Ac nobis in reliquo gratiam nostram caesaream et regiam benigne offerimus.

Datum in arce nostra Lyncz Austriae superioris die — mensis Augusti Anno d. 1614.

Kivül: Missiles ad Gabrielem Bethlen, in simili mutatis mutandis ad magnates, Siculos et nobilitatem, in simili item mutatis mutandis ad Saxones.

Jegyzet. Oldalt a czímzettekhez képest a megszólítás varialva olvasható.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltában Hung.)

---

[1]) T. i. a nem Bethlen levelek.

Digitized by Google

n)

1614. aug. 25.

Rendelet Daróczynak az erdélyieknek adandó hitlevél miként kézbesítése ügyében.

Sacratissimae C. ac R. M^tis d^ni n^ri clem^mi nomine magnifico d^no Francisco Daróczy de Deregnieő, comiti comitatus de Beregh, praefatae suae M^tis consiliario ac camerae Scepusiensis praefecto, praesentibus significandum suam M^tem velle ac benigne et committere, quatenus literas assecuratorias huic decreto annexas super commissariis pro tractatu inter suam M^tem et Transylvaniae provinciam instituendo nominandis apud sese diligenter asservet, ac postquam ablegati provinciae Transylvaniae jam redeuntes apud d^num Gabrielem Bethleu, statusque et ordines provinciae quoque ejusmodi assecuratoriae suae M^ti tradantur, acceptis ad manus talibus literis Transylvanorum tunc primum hasce nomine suae M^tis confectas assecuratorias provinciae Transylvanie tradat et assignet, — cui clementi suae M^tis voluntati et commissioni sic sese debite conformet et accomodet.

Per imperatorem Linczii
die 25. mensis Augusti Anno 1614.

Kivül. Decretum pro Francisco Daróczy, super tradendis assecuratorialibus.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.).

o)

1614. szept. 20.

Mátyás utasítása az erdélyi ügyekben Thurzóhoz küldött követe, Molardt János számára.

Fürs erste soll unser gesandter unserem palatino alsbaldt und in angesicht dessen zuschreiben, ime aindtweders Pressburg oder Türnaw daselb hinzukomen begehren, und andeuten, dass nemblich derselb mit ime, von unsertwegen wichtige und angelegene, das künigreich Ungarn betreffende sachen zutractiern die keinen aufschub leiden kundten, bewelch empfangen.

Wann nun berüerter unser palatinus mit ime des orts ains worden, soll sich unser gesanter ohne verczug auf die rais begeben, ime palatino erstlich generaliter den üblen und gefährlichen standt anczaigen, danebens wie er die gelegenheit von das palatini persohn und disposition sambt andern umb-

Digitized by Google

ständen befinden wirdt, welches ihr Mai. bekannten discretion haimbstellen und anvertrauen, hernach volgende puncta von unserswegen anczaigen und vermelden:

Er wisse sicht zuerindern, was beÿ guter zeit hero mit Siebenbürgen verloffen, und wie haben wir uns dis provincz billichen angelegen sein lassen, erscheine aus unserem process so viler berathschlagungen, darbey er palatinus selbst gewesen und ab sonderlichen diser, welche zu Eperies in beÿwesen aller unser oberungarischen ständt, die er vom unsertwegen daselb dirigiert, wie auch in in nächstverschinem ung. landtag und zu Wien, da er und alle unsere fürnembste ung. räth gewesen, und sonnsten unterschidlichen gehaltenen tractationibus darbeÿ er sich allzeit befunden leichtlich abnemen können. Aus welchen berathschlagungen und darinnen wohl ausgeführten bedencken wir dann maisten tails verursacht worden, das ganze heil. röm. reich dise provincz Sibenbürgen bey unserem künigreich Ungarn zuerhalten, und dass sich der Türgg derselben nit inpatronirn soll, umb eÿlnede hilff und beÿstandt zuersuchen, welche wir auch erlangt, und über dises alles noch in allen landtägen unsern ländern die noth fürtragen und ausgeführt, wie auch leczlich zu disem ende, den conventum unseres haus und aller künigreich und länder alhie angestellet, allermassen unser palatinus aus unserer allhie berüerten interessierten auspührlichen beschehenen proposition mit mehrerm clar und fundamentaliter zweifels ohne mehrers verstanden. In welcher proposition sonderlich dis wol ausgeführt worden, dass der Türgg den fridt zuhalten generaliter niemalen bedacht gewesen, und sonderlich dahin noch trachte, wie er Sibenbürgen aus der fridens capitulation bringen, und sich derselben provincz wirklich impatroniern kundte. Darbeÿ wir aller und der vernünfftigisten alter und neuer kriegsobristen von Ungarn und Teutschen, wie auch sein des palatini und ime mit zugeordneten ung. räthen, wie dann auch der Chur und Fürsten im heil. reich in diser materia ob man sich nemblich Siebenbürgen begeben, oder dieselb provincz mit gewalt und allen mittlen beÿ dem künigreich erhalten kundte, abgeforderte, auch alle dise so von denen ansehentlichisten und kriegsverständigen beÿ kaisers Ferdinandi, Maximiliani und Rudolfi zeitten in diser materia gutachten und consilia jemalens gegeben worden beÿ der handt gehabt dieselben de novo examiniert erwogen und betracht, welche aber alle ainhellig dahin schliessen, dass solche provincz nothwendig zuerhalten und keines wegs dem Türggen zulassen seÿ, wolle man anderst die gancze Christenheit nicht in gefahr und verderben seczen.

Wie aber je und alle weeg verstandener bedencken und

Digitized by Google

täglicher gefahr halber wir dahin gangen, damit wir in bereitschafft stehen, auch uns mit einer massa volcks auf alle fäll und gählingen einbrechenden unglegenheiten gefasst machen, also den Türggen aufhalten, oder doch unsere landt und leuth desto besser versichern, ung dardurch den friden mehrerszeitigen, und befürdern kundten; also hab er entgegen unseren reichs und langtags propositionen auch andern an unterschidtliche örtter ausgefertigten commissionen, darinnen wir hilff und beÿstandt begehren, und dieselb, ersuchen gleich und eben demselben zuwider an alle unsere künigreich und länder ohne unser vorwissen und willen, anderst nicht, als wäre er wirklicher herr, könig, auch ohne unserer ung. geschwornen und verlibten räthen ainhelligem wissen, willen und rath, ja gar in das r. reich geschrieben, des inhalts, das sich keiner gefahr dis orts zubesorgen, alles rhuewig, fridtlich und sicher wäre, kein veindt vorhanden, sich auch keines zubefahren seÿ. Durch welche schreiben er uns die hilffen beÿ unsern ländern u. sonsten allenthalben abgeschnitten, aufgehalten, auch dieselben beÿnebens in solche diffidenten gebracht, das sie unsere allein inen zum besten gemainten sorgfeltigkeit, auf andere, ungebürliche weis dise werbung für unnothwendig und schödlich angesehen, danebens uns dardurch alle mittl zeitiger defension benomben. Welches dann verursacht dass Gabriel Bathori weil er der guten wortten des Türgens sich gancz und gar vertrawet, vor landt und leuth vertriben umbs leben, wir aber damaln, wie bishero umb dise starkhe vormaur der Christenheit gebracht worden, weil wir mit volck nit gefasset auch so eÿlendt nit aufkommen mögen.

Wäre aber diese sicherheit, welche er mit dergleichen unczeitigen schreiben, persvasionibus, tractationibus und processen allenthalben und allein verursachet nicht gewesen und unserer väterlichen wohlgemainten fürsorg correspondiert worden: würde der Bathori mit landt und leuth, beÿ und von uns erhalten, und dem Türggen die glegenheit Siebenbürgen zubekommen abgeschnitten worden sein.

Do wir nun verhofft, unser palatinus wurde nunmehr in sich selbst gehen, seinen grossen und der christenheit schädlich errorem erkennen, und corrigirn dem erbveindt christlichen namens und allen denun so ime anhengig, und von ime favorisirt werden, sonderlich dem Bethlem Gabor vor welchem er uns in unterschidlichen seinen schreiben, die wir alle bey der handt als für einen halben Türg. gewahrnet, nicht mehr trawen; sondern alle worth und werckh praetensiones, intentiones, practiken und fürgeben, so daher iren anfang und fundament haben billich für verdächtig, und allein der christenheit zum schaden und verderben gemaint halten, sich auch alle histo-

Digitized by Google

rien und tägliche erfahrungen dahin weisen lassen; fahret er doch einen als den andern weeg in diser seiner üblen imprimierten opinion (dass nemblich der Türgg in alleu puncten und clausulen die fridens capitulation halten der christen guter freundt und des königreichs Ungarn frommer nachbar sein werde, und also ime dem Türggen in allem wol zutrawen seÿ) täglich mehr und mehr fort. Lasset sich auch von dieser opinion, weder argumenta noch facta, auch sonderlich was er selbst mit des Bathori persohn mit spott und schaden erfahren nichts verhindtern un unangesehen er erfahren wie Skendar bassa sich Sibenbürgen bemechtiget, landtäg ausgeschrieben und praesidirt, den Gabor eingesetzt, dieser mit der Portten wider uns, und das künigreich Ungarn practicirt, Türggen und Tartarn vom türg. Kaÿser wider uns und unser künigreich Hungern, ime zuhilff begehrt, unseren hung. spannschaften mit solcher hilff getrohet, solche auch von uns abzuweichen zu persvadiern sich unterstanden, Lippa und Genu *(igy)* dem türg. Kaiser verhaisen, ime das juramentum praestirt, nunmehr Sibenbürgen dem Türggen also offen, dass bassen, begen und chaussen und andere Türggen der orthen, als wie durch ihre aigne türgische länder aus und einziehen; item dass uns der türg. sultan sowol der Nassuff Siebenbürgen und partium Hungariae halben zugeschrieben, unser cathegorische ercläruug hienrüber begehrt, und dergleichen noch vil unczelich mehr; dennoch in vilobbemelter seiner inprimierten schädlichen opinion halsstarrig zu unwiderbringlichen unserem des königreichs Hungern und der ganzen christenheit schaden verbleibet, dass wir nemblich, je mehr sich der Türgg, und die seinen armiern, je sicherer wir unsertails sein und bleiben und von keinen armis fürsehung oder ernst gedencken sollen, sonder vilmehr dem Türggen zu gnaden gehen, ine bitten und mit ime tractiern, also seiner gnaden und willens geleben, damit wir also mit landt und leuthen auch die authoritet verliern.

Was wir nun beÿ disen processen von deme, zu welchem wir so grosses vertrawen haben sollen, der uns auch mit sonderlichem Aÿdt verpflichtet, und unser palatinus ist, aller vernunft nach gedencken müessen, hat gemelter palatinus leichtlich zuermessen.

Wir zwar wissen das fundament dises seines process mehr als gar zuwol, dessen du dann ine erindern künnet, und hetten dergleichen mit mass es uns gebühret bis her wol abstellen und fürkommen mögen, do wir nicht seinem verstandt, und weil er so oft und vil von diesen leuthen verfüert worden, dardurch auch uns und unsere künigreich und lande mehr als sich gebüeret, und wir mit schaden erfahren, versichert; dar-

Digitized by Google

umben versehen und verhofft hetten er wurde die augen eröffnen, und sich uns, als seinem herren und könig dem vatterlandt zum besten, in allem wie sich gebüert accomodiert haben, allermassen wir in der zu mehrmahlen schrift und mündtlich dessen vermahnen lassen, selbst auch vermahnet haben, und eben deswegen bishero so lang aufgehalten und dissimuliert, des genczlichen versehens, die liebe gegen seinem vatterlandt auch der schuldige respect gegen unserer persohn und dan leczlich weil er selbst verspüeret, dass alle vernünfftige getrewe und der christenheit wolgemainte, disen seinen process nit billichen können, sonder für schödlich und verdächtig halten: daher er billich seithero in sich selbst gehen, und unser väterliche gedult nit missbrauchen sollen. Es ist aber alles vergebens gewesen.

Wir zwar haben anderst bishero nichts, als den frieden gesucht, sein auch die meiste ursach, dass vorige k. Mai. mit dem Türggen die fridens-capitulation eingangen, darbeÿ wir unsers tails, dieselbe zuhalten, grosse unglegenheiten ausgestanden, und extrema tentiert auch nach demselben bey crefften durch alle gütliche mittl zuerhalten gedencken, und uns bevleissen, darczue an uns gewisslichen nichts wollen erwinden lassen, weil aber der haubtpunct an disem allein hafftet und bisher erwurden, im fall nemblich diser betrügliche Veündt gählingen wurde einbrechen seine wort nicht halten, alle seine tractationes erbietten, zum aufzug, betrug und unserm verderben, seiner arth und aigenschafft nach, wie bisher beschehen, richten, vermainen, und disem endt wie bishero beschehen, solches auch von ime mit Moldaw, Valacheÿ und volgents mit Siebenbürgen ansehen wolte, wie wir nemblich als dan in puncto solcher eÿl und augenblick mit geldt und volck, wurden können gefasst sein, und der Türgg auf unsere Landtäg zusammenkunfften, bewilligungen und dan erst der ständt zusammenschreibung musterung und anfüerung des volks, sonderlich aber mit dem gemainen aufpott des ungeübten und unverständigen forchtsamen landtvolck, zu rechter zeit ins veldt wurden gelangen, und damit etwas furchtbarlichs ausrichten können. So ist ja alles was sonsten gerathen, oder volczogen werden kündte so lang diser punct aufgeschoben und verledigt verbleibt umb sonsten und vergebens und müessen dabeÿ landt und leuth verloren werden. Welches er unser palatinus in sonderheit mit Sigismundo Bathori und jetzundt mit dem Gabor erfahren, und do wir beÿ dieser glegenheit mit einer massa volks wären gefasst gewesen, dass gancze künigreich hetten versichern können. In welchem unserem proposito er uns maistentails teutscher nation halben und das

Digitized by Google

er ruhig das seine geniessen, und sein authoritet also erhalten kündte, wo er nur immer können verhindert und desswegen die königreich und länder in dise sicherheit gebracht hat.

Do wir nun auch wie er palatinus des Türggen guten wortten und vertröstungen des türg. sultani, Nassufs und Skendar basa erbietten, schickung der potschafft chaussen und christen selbst, so er zu díser seiner intentions befürderung listig hierczu gebraucht anerbietten und tractation trawen und uns darauf fundiern wolten, hetten wir vilmehr als unser palatinus ursach; weil wir aber wissen, dass der Türgg allenthalber fridt hat, ime sultano gar wol bewust, dass in heil. reich krieg, die künigreich und länder maistentails durch des palatini persvasiones in höchster sicherheit leben, nichts contribuiern, die Ungarn, es gehe wie es wölle, den friden haben, kein Teutschen einlassen, sich dem Veindt accommediern und ier eusseristes thuen wöllen; die gräniczheuser, an volck, munition und proviant abkommen; keine bezalungen, wie vor alters gebreuchig, von denen künigreichen und ländern vorhanden; die auslendische königen, fürsten und potentaten, weil sie sehen, dass man beÿ haus selbst nichts thuen will, mit verwilligungen an sich halten, und dergleichen noch vilmehr, welches alles so dem Türggen so wenig, als uns verborgen; er doch das rebus sic stantibus beÿ allen glegenheitten wider sein gesacz, natur und glegenheit uns aus rechten guten herczen, affection und willen solle zu gnaden gehen, der provincz Sibenbürgen sich begeben, oder im alten standt solche verbleiben lassen, die fridtscapitulation in allen puncten und clauseln unverfelscht und realiter halten, also in allem uns sich accomodiern, halten wir unmüglich und aller vernunfft täglicher erfahrung nach zuwider; sondern eben destwegen ist uns des Türggens neues process verdächtig gewesen, und uns billich besorgen müessen, dass nit widerumb ein grosses schödliches und böses stuckh und betrug darunter begraben. Welches sich dann auch jeczundt gleich eben also an tag gibt, dass der Nassuff bassa, als sich unser zu Constantinopol residierender agent beÿ ime beschwärt, dass er dem Skender bassa, volck Lippa un Genu einzunehmen zugeben und verordnet, und die abstellung von unsertwegen derhalben begehrt, weil sich der türg. Kaiser schrifftlich und durch den Nassuff erbotten, den friden auf ein neues zubekräftigen, desswegen er dann von neuem dem Skender bassa mit uns zutractiern bevelch gegeben: er ime geantworttet, dass sich dieses erbietten gar nicht auf Siebenbürgen, als welches sein Kaiser mit dem säbl erhalten, sondern puerlautter auf Ungarn und dises extendier so zu Siebenbürgen nit gehörig. So könne er disem nach seines

Digitized by Google

herrn des türg. Kaisers verordnung nicht revociern, sonder bleibe darbeÿ billich, wie er dann von ime agenten weitters kein argumenta oder protestationes anhören weniger annemben wöllen. Darauf jeczundt der general Forgäch uns berichtet, dass Skendar bassa nach Lippa und Genu alberaith im anczug, der exercitus zusammen ziehe, mit grobem geschücz und allen nothwendigkeitten zur belegung sich versehen, und wo sÿ sich nit gutwillig wurden ergeben, solche mit gewaltt einzubekommen, daher der Forgäch verordnung, resolution und die notturfft von uns erwarttet.

Aus welchem allem abczunemben, was dieses suchen, anerbieten und corthesia mit sich bringe, dass nemblich der Türgg mit solcher weiss Siebenbürgen in seiner handt erhalten, von der fridens capitulation ausschliessen, und als dann mit solcher manier und guten wortten, weil er sihet, dass die maisten, sonderlich aber der palatinus ime glauben und trawen stehlet, ohne ainigen schwerdtstraich und dann auf künfftiges jar, beÿ solchem regiment und inclinationen gancz Ungarn bekommet.

Wann aber du jeczundt sehet, was sein palatini intentiones und processs bisshero genuczet, und daraus die gefahr augenscheinlich spüret und greiffet: so haben wir dir dis schreiben beÿ gegenwerttigem Caesar Gallo zuschicken und von euch begehren wöllen, was er uns beÿ so geschaffner sachen rathet, und wie er seine errores repariern, auch so grossem übl und verderben gleich jeczundt fürzukommen erachtet, dann mit endtschuldigung und ausführung, welche niemalen manglet ist uns nicht geholfen, weil wir zum besten wissen und mit schaden erfahren, wie alle sachen beschaffen, sondern an deme beruht der haubtpunct, dass man alsbaldt rath und hilf schaffe, weil wir uns auf seine gethane versicherungen und persvasionen weder mit geltt noch volck versehen, auch in diser eÿl villeicht nit aufkommen mögen, und doch dass unserige von anderer privat passionen und affecten unsere landt und leuth und der christenheit versicherung nicht in gefahr seczen, oder verlieren, sondern dasselbe wo wir nur können und vermögen auf die leczte ersuchen, auch alles das darbeÿ thuen wöllen, was wir dem Künigreich gelaister pflicht halben zuthuen schuldig.

Wann es aber nun mehr beÿ dieser des palatini vertrösten versicherung bösen condition und natur laider so weit kommen, dass wir gar nicht auf schickung einer pottschafft nach der Portten, oder curiern und neuen tractationen gedencken können, sondern der Veündt wider sein vertröstung an der handt ist, Lippa und Genu wider alle fridts capitulation belegert, einnembe, und vas zu Siebenbürgen gehörig

Digitized by Google

realiter impatroniern und unter diesem schein nach Caschaw und Obr-Ungarn ziehen wie sein gebrauch allenthalben rauben, und brennen, auf der andern seitten des Balassi angestelte rebellion favorisiern, die zeit gebrauchen und gewinnen, gar aber nicht sich aufhalten lassen, oder von diesem punct Siebenbürgen betreffend tractiern sich mit schreiben versuchen, argumenten und persvasionen lenger aufhalten lassen will.

So wolle er disemnach sich gegen dir erclären auch mittl und weeg fürschlagen, und mit dir sich vergleichen, wie er seine vorige errores in diser eÿl und beÿ solchem standt mit seinem rath und that ime zu repariern mit unserm vorwissen und willen getrawe, was auch wir dabeÿ thuen möchten und kündten; damit wir durch disen gählingen überfall auch des Veindts list und betrug den vortl, wie auch Siebenbürgen gancz und gar nit verlieren, dardurch unser königreich Ungarn in eusseristes verderben geseczt wurde, dann uns gar nicht mit ausflicht und endtschuldigungen, appollogien und andern rechtlichen ausfürungen dismal gedienen; sonder wir andeme stehen, weil wir durch ine palatinum dahin kommen, dass wir mit gnuegsamen geltt und volck versehen, auch die länder aus seinen persvasionibus so eÿlendts ohne landtäg und zusammenkunfften zu keiner erklecklichen hilff alsbaldt bewegen können, dennoch disem Veindt aufhalten möchten.

Dann solten wir beÿ disem standt und weil wir ime palatino darumb getrawet, ein sfannen erdtrich desswegen vom künigreich verlieren; wurden wir solches künfftig beÿ denen ersuchen müssen, welche daron schuldig. Weil aber alles und jedes seiner discretion beywohnendem verstandt und dexteritet zu mindern oder zu mehren, nachdem er die glegenheit, umbständt und des palatini disposition sehen und befinden wird, dass es unserer intention und gemainem weesen nuczlicher sein möchte, vertrauet: also wird er sich darnach accommodiern die gancze sachen dirigiern und also anzustellen wissen, wie solches die eusseriste notturfft erfordert. Bleiben ime beÿnebens.

A borítékon: Instructio für Hannsen von Molart Stattobristen in causa Sibenbürgen und etlichen Hungarn, auch was er mit palatino destwegen in der kays. Maiestät namen tractiren solle.

Datum Lincz 10. sept. 1614.

(*Egykorú másolat* s a fogalmazvány — melyben mindenütt *ihr* többes szám áll, a másolatban le van húzva s felette *du* egyes számmá változtatva — a bécsi cs. k. titkos levéltárban.)

Jegyzet. Rendkivül tanulságos ez utasítás mellett olvasni Khlesl alább következő levelét a nádorhoz, mely a bibornoknak Bethlen iránt viseltető érzelmeit s egész politicáját érdekes világításban tünteti fel:

Digitized by Google

Illustrissime Comes ac domine domine observandissime. Quam magni Mtas sua, nosque caeteri, Illrmam dnem vram aestimemus, quanti eandem faciamus, et quantopere id unum, ne ad extremitates deveniatur, caveamus, intelliget facile ex eo, quod Mtas sua, consiliarium suum intimum, praefectum urbis, et praesidem consilii bellici, cujus opera, in hoc periculoso rerum statu, nec per unius horae spatium carere potest, ad Illrmam dnem vram in persona amandare voluerit. Perpendat suae Mtis mansvetudinem et longanimitatem, consideret ejusdem expeditam in omnibus resolutionem, ubicunque et quandocunque ea opus: quod ipsum nunc imperium romanum experitur. Sua Mtas sese resoluit Hungariam pro viribus tueri, nullatenus permissura, ut regnum istud concedat in potestatem inimici, aut Turcae aditus aliquis patescat, per quem, quandocunque luberet, potestati suae illud subjicere queat.

Si verum est, quod Skender bassa scribit, si verum, quod idem tractat, si verum, quod promittit, seque facturum offert, si verum, quod sua Mtas cum Gabriele de suspensione armorum interim convenit, usque dum generali omnium conventione negotium componatur, si verum quod turcicus imperator, quod bassa Nassuff scripserunt, si verum quod sua Mtas ad eorum litteras responderit, quod ad confiniorum inhabitatores mandata dederit, quod unum e legatione turcica proficisci Constantinopolim versus permiserit, sicque optimam voluntatem suam, et inclinationem erga servandam pacem commonstrarit; si inquam omne illud verum; erit istud longe dolosissimum, et fraudulentissimum extremae et vaferrimae circumventionis genus, innatum Turcis et solitum, quotiescunque fines dilatandi, aut christianitatem opprimendi ex praescripto Alcorani occasio offertur, erit inquam isthaec extrema deceptio, supina fraus, quod Skender bassa exercitum non dimittat, quod eundem roboret, ac augeat, quod machinetur occupationem Lippae et Genoe aliarumque arcium, quod auxiliares copias ex Bosnia, ex Valachia, Moldavia, Turcia et Tartaria operiatur, quod Gabriel militem suum lustret, quod ad summam cuncta eum in finem dirigatur, ut ex parte una nostro conceptui securitas ingeneretur, ex parte vero altera, contra capitulationem initae pacis, Lippa, Genoe, Hust, Gevar, Nagibania, nobis vi cripiantur. Hujuscemodi astu, tali verborum, lerocinio (?) subjugavit, Turca, provincias ac regna Transilvaniam, Moldaviam et Valachiam a christianorum partibus avulsit, tali dolo Bathoreum et vita et principatu privavit, tali vafritie Illrmam dnem vram subdole circumvenit, in eo quod Illrma dno vra ob impressam animo securitatem, praesciderit suae Mti omnem auxiliorum spem postulatorum in regnis ac provinciis, quod causa litterarum, quas Illrma dno vra in provincias et imperium mittebat, tot tractationes perperam susceptae sint, comitia et conventus exiguo cum fructu indicti et celebrati, quod sua Mtas apud provinciales nihil obtinere voluerit, si quidem eorum animos Illrma dno vra jamdudum

Digitized by Google

ante litteris, nil nisi pacem et securitatem referentibus, praeoccupavit. Et quidem non jam agitur de germanis, aut nationibus aliis, sed quaestio nunc est, patentibus jam ad oculum turcicarum promissionum vanitatibus, manifestatis inanium sermonum delinimentis, detecta jam toties fraude et per experientiam visa et cognita, num nihilominus turcico processui fidendum sit, num quicquid poscat, ultro concedendum, aut certe quidnam tandem in praesente rerum facie agendum. Quod si Illrma dno vra molem rei in semet transferre, totius negotii pondus humeris sius imponere, Mtem suam, pacis securam reddere, pro futuris atque imminentibus damnis deo et suae Mti respondere velit, hoc quidem gressu suo ierit: verum ego istud Illrmae Dni vrae tanquam sincerus servitor et amicus nequaquam svaserim, imo istud ipsum, manifestam et peculiarem Dei poenam, indubitatam et suam et suorum perniciem praesensquae exicium esse dixerim. Si Illrmae Dnis Vrae amicus duntaxat ad speciem esse vellem, lapsumque ejus moliri niterer, adeo ut non solum Hungaria sed et universum imperium Romanum, omnes provinciae ac regna, atque etiam tota domus Austriaca cum universa Christianitate, ob assecurationem pacis et inde provenientem ruinam ei hostem sese praeberet, hoc ipsum medium, ad intentionem in opus deducendam mihi opportunissime inserviret, eoque magis, quia hactenus constitutionem naturae ejus cognovi, qualiter eadem comparata, quam non malitiosa sit, deprehendi, quantopere in pacem inclinet, quantam fidem habeat verbis, quam facile per demonstrationem bonae affectionis per amicitiae et benevolentiae oblationem in insidias deduci possit animadverti. Accedit, quod eidem prudentiae donum non desit, novit optime calamitates belli, intelligit quia hactenus patria sustinuerit, subsistere eam ulterius ita posse, vix factu possibile ducit, maxime cum nunc undequaque per Italiam perque imperium arma strepant, Mars ferueat, ideoque exiguum sperare sit pro Hungaria auxilium, scit quam Hungarorum animi erga nationes alienigenas exacerbati, quam sinistro successu dominus Forgach in Transsilvania rem egerit, videt quod in Hungaria fortassis ex impatientia, si non rebellio, certe dissensio aliqua, conflari possit, et hujusmodi sexcenta alia, quae quisque vir circumspectus ac prudens jure meritissimo perpendit, praesertim autem is, in quem ratione officii culpa omnis sinistri eventus facillime potest detorqueri. Quae cuncta hactenus permoverunt me magis ad commiserationem, ut potius ex intima cordis sinceritate, Illrmae dnis Vrae misererer, quam ut mala exinde manatura praesagiendo sentirem. Si itaque, uti supra dictum, ultionem aliquam quaererem, aut adversi quidpiam Illrmae Dni vrae ex mala affectione struere conarer, applicarem me huic naturae ita comparatae, accommodarem me totaliter, et quemadmodum Illrma Dno Vra agit, similiter duntaxat suscipiendas commissiones, tractationes, missiones, donativorum praesentationes, arcium restitutiones, novorum compactatorum erectiones svaderem,

Digitized by Google

argumenta coacervarem, persvasionibus instarem, in summa omne illud faciundum consulerem, quicquid apud christianos homines, rerum peritos solens et usitatum, quicquid humano intellectui et rationi conforme et consentaneum. Quo medio mererer apud Illmam dnem Vram plus fidei, plus assequerer confidentiae et affectionis, siquidem naturae ejus benignitas et apprehensionis firmitas eo et non aliorsum vergit et licet totus sese opponeret orbis, nihilominus Illma dno Vra plus mihi soli crederet aliorum omnium rationes contrarias, rejiceret. Quia vero jam semel promisi, me fideliter ac sincere cum Illma dnis Vrae acturum, proinde non est mea intentio ut me accomodem ingenio Illmae dnis Vrae ut per ejusmodi accomodationem, animum ejus lucrarer et deceptione circumvenirem, sed persisto firmus in primo proposito, nimirum ut progrediar sincere, procedam candide, ita uti fidelem amicum decet. Hinc pono hujusmodi fundamentum. Turcam christianorum hostem capitalem et haereditarium esse, omnes illius actiones in detrimentum christianitatis vergere, hoc fidem ejus, hoc legem, hoc conscientiam exposcere, ut non arbitretur esse crimen vel injuriam, ut non putet mendacium vel fraudem, christianos etiam radicitus exstirpare, imo ut credat ex Alcorani norma meritorium opus se praestitisse, quotiescunque potest christianos fraudulento quopiam astu deludere. Addo, quod nulli nationi sub sole servarit fidem, nisi in quantum id sibi profuturum vidit, idque non nisi tam diu, quamdiu sese non obtulit commoditas, illius subjugandae. Et si praesente anno, nil aliud efficiat, quam ut Transilvaniam evincat esse suam, simulque Lippam et Genoe acquirat, arces suae Mtis in superiore Hungaria armis et auxilio gubernatoris sui Gabrielis Bethlehenii occupet et obtineat, praestabit tantum et longe plus sua simulatione et verborum lenitate; quantum ab annis hinc octuaginta continuis praestare non potuit atque hoc ipsum benevolo permissu, sine ulla resistentia, sine ullo oppositione, cum Hungari ferrum non stringerent, rexque tantummodo spectator esset.

Quod si igitur Skender bassa quodcunque desiderio concepit, sine vi sive voluntaria concessione obtinere velit, age, quomodo et qualiter prospectum rebus nostris! Si idem instructus exercitu, et non nisi armata manu, icere foedus, pacemque pacisci in animum inducat; quomodo consultum erit rebus nostris? Quid si sulthanus in tractationes condescendere nolit, nisi prius ei Transilvaniam cedamus, simulque instet ita et non aliter capitulationis articulum interpretandum; quomodo provisum rebus nostris? Scribit Illrma dno Vra Gabrielem Bethlehenium parte media in turcismum delabi, quod ipsum et ego credo; opera enim et actiones hoc loquuntur et ostendunt, consequenter Skender bassae et Gabrielis erit cor unum, unum velle, unum meditari, alter decipit palam manifeste atque palpabiliter, alter nempe Gabriel clam et occulte, amicus noster tantummodo occultus esse cupit, adjungit praetextum, nimirum hoc tempus requirere, hoc praesentem

Digitized by Google

rerum statum efflagitare, e contra in propatulo utitur adversum nos opera turcicae atque tartaricae colluvionis, palam ostendit quantum faveat Turcis, palam Turca et aperte Transilvaniam in suam potestatem redigit, et quomodo interea provisum rebus nostris?

Politici, quicunque rationis instinctum, prudentiae regulam sequuntur, fide christiana et conscientia loco suo restante, nunquam fident hosti, nunquam verbis ejus, nunquam factis credent, nunquam in iisdem fundamentum ponent, quin potius e contrario cujusvis intellectu ita svadente, parati semper in omnem eventum excubabunt, ut si forte insidioso astu inimicus paret nectere dolum, nihil desideretur ad resistendum, aut certe et tali praeparatione ad manum et in promptu habita, hostem facilius ad id exequendum deducant, quod ille pollicetur, et quod ei incumbis praestandum. Non est invenire in Italia principem, licet ejus reditus vix summam centum millium coronatorum aequent, qui hoc tempore non scribat militem, non circumspiciat, non consulat rei suae, siquidem vicinos in armis videt. Id quisque agit, quoniam id ratio a quovis exigit: ita quisque paterfamilias domui suae providet, cum proximus ardet paries, sola Hungaria repugnat. Arma enim capessere, nil est illic aliud, quam Turcam irritare, cumque ille occupat Moldaviam, Valachiam, cum manu armata irruit in Transilvaniam, invadere parat Hungariam, cum capitulationis articulos ad beneplacitum suum interpretatur eosdem non nisi pro arbitrio suo servaturus, istud irritamentum non vocatur, imo caeteris regnis ac provinciis tali statu securitatem persvadere conamur, quasi cuncta in tuto, quasi de pace nihil dubitandum ab hoste, nihil metuendum, nulla praeparatione armorum opus, Turcam agere sincere, vicinitatis jura eum fideliter servare, potentiam illius, maxime cum jam in campo militem habeat, irritandam non esse, inclamamus.

An non autem haec est evidens Dei poena? an non caecitas extrema? Si christianus non sum, rationem tamen sequi volo, dictabit ea mihi ut hosti fidem non habeam, sin christianus sum, hac christiana professione inducor, ut inimicos crucis et Jesu Christi pro amicis non agnoscam. Haec omnia sine praescitu suae Mtis nescientibus etiam consiliariis consilii intimi, tanquam persona privata, tanquam verus et sincerus servitor et amicus, ex intimo corde cuncta dirigere cupiens in finem optimum, ad Illmam Dnem Vram exarare volui, simulque eandem per viscera domini nostri Jesu Christos obtestari, et commonere ne causa sit sangvino lentae christianorum cladis, quam fortasse dolosa inimici mens solerter astute et nequiter conflare possit, unde ei incumberet in supportabile onus, rationis reddendae, exigente id ipsum et augustissima domo Austriaca, et patria ipsa, et omnibus provinciis ac regnis, et tota demum Christianitate.

Hanc gravissimi ponderis immensam molem si humeris suis excipere, si cervicibus suis ultro imponere velit, fiat sane, habebitur fides Illmae dni Vrae tanquam viro spectatissimae honestatis, et fidei

Digitized by Google

nunquam in dubium vocatae; ego vero, uti ante insinuavi, nunquam istud svasurus sum, vivo enim moriorque servitor et amicus Illmae dnis Vrae, quamdiu eidem placuerit me audire, me sufferre, et quamdiu permiserit me bonum suum, et suae Mtis incrementum procurare. Expandi intima cordis mei, et detexi abdita cogitationum mearum, eligat, quod collibuerit, faxit quod in mentem venerit, judicet, quomodocunque judicandum animus svaserit, mihi sufficit fecisse id, quod amicum facere oportuit. Nolo esse longior, incolumitatem Illmae dnis Vrae divinae protectione commendo. Viennae 13 Octobris. Anno dni millessimo sexcent. decimo quarto.

Illustrissimae dnis Vestrae

addictissimus
Melchior Klesl m. p.

(Egykorú másolat a m. kir. orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 5. N⁰ 57—14.

II.

1614. szept. 1.

Bethlen Forgácsnak: a török hadak gyülekezése ügyében.

Illustris ac magn. dne amice stb. salutem stb.

Kovacsoczi István által elvöttük az kgd levelét, melyből reánk való panaszolkodását vesszünk eszünkben. Arra Kgd hiszszük igen jól reá emlékezhetik az minemű dolgokról palatinus uramnak mi mostan panaszolkodtunk volt, azelőtt Kgdnek nem egyszer, sem kétszer mind az induciák előtt s mindannak utánna szüntelen inkább minden héten irtunk, hogy az ő fige részéről minn az törökkel és velünk való közönséges frigyet s mind az induciákra nagyobb szorgalmatossággal őrizne. Határainkat és az mi birodalmunkban levő szegénységet az fellázasztott fizetetlen hajdúsággal ne rontaná, pusztíttatná és efféle cselekedetekkel közönséges zűrzavarra okot ne adna, melynek minthogy semmi foganatját és abbeli jó gondviselését Kgdnek nem láthatjuk, abból egy csepp tagadás sincs, mi írtunk és panaszoltunk palatinus uramnak, ugy mint superior magistratusnak, hogy ezekre ő nga, ha az következendő nagyobb romlást szegény nemzetünkről el akarja távoztatni idején vegye eleit, kiről ha Kgdet ő nga megintette azon nem illik neheztelni, hogy jóra és az békességnek őrizésére inti, holott az tagadhatatlan dolog, hogy azok az csatázó hajduk, kik Fellak alá ütöttek, ugyan megmondták jenei és lippai vitézinknek, hogy azok az csaták Kgd akaratjából járnak, sőt Kálóban Lónai Andrásnak és Zakmárra Dóczinak azokból az nyereségekből -

Digitized by Google

ajándékot is vittenek és nem oly kicsin dolgok ezek, hogy tagadás és titkolás azokban lehessen. Hogy Kgd azt jelenti irásban, hogy minemű securitást csináltunk volna az emberek szivében, és ha másképpen történik a dolog, a török gyülekezeti miá, mi lennénk annak okai, arra Kgdnek azt irhatjuk, adta volna az úristen, hogy az elmúlt télen ki se tudtak volna az jó békességnek útáról hágni az emberek és ennyi zűrzavarra, búsúlásra, az két hatalmas császárok és több országok között okot ne adtak volna, mind efféle vélekedések és veszekedések nélkűl ellehettünk volna. Az török gyülekezetit, hogy most mi tőlünk akarja tudni kegyelmed, nagy dolog ha elfelejtette Kgd közel két hónapnak előtte, mi idején megirtuk vala Kgdnek, meg az portára küldött követeinknek irásából, hogy mind jancsárok jönnének az végek őrizésére, egyéb török hadak is Erdély ótalmára és az elfoglalt váraknak, határoknak megadják-e nem-e meglátására, azokkal Szkender pasa Tömösvárnál lészen nem kicsin táborral, — de még most is arra kgnek bizonyosan reá felelhetünk, hogyha császár ő fge részéről Kgtek az békességet szentűl megőrizi és elvött várainkat, határainkat épen megadja, az békeség az török részéről és innen is fel nem bomol, sőt szentűl megoltalmaztatik, ha pedig az jó igazságot és a frigynek megtartását arról az részről Kgtek nem akarja követni, a mi bántásunkra és elvett várainknak megadására senki ne csudálja, ha gondot viselünk; — ez ideig is nem kellett vona haladni.

Lippa és Jenő dolgát az mi illeti, legyen istennek hála ez ideig az Kgtek segítsége nélkűl is oly gondviselésünk volt azokra az helyekre, vagy szép szónkkal, vagy adományunkkal, vagy különben lehetett megtartottuk, ezután is isten segitségéből azon leszünk, hogy megtarthassuk; ha pedig efféle cselekedetekkel fegyverre megyen a dolog, csak isten tudja, az török császár fegyverétől mind azt s mind az többit, mint oltalmazhatni. Mi nekünk az mi alattunk való hiveinknek ótalmazására szorgalmatos gondunk vagyon és leszen, de ha hadakozásra megyen a dolog, isten és az világ előtt tiszta lelkiismerettel vagyunk abból, okai semminek nem voltunk s nem is vagyunk, — ketten, hárman Kgtek innen az ő fge végeiből szerzette mindezeket és azoknak számadásokban is állhat.

Azon pedig igen méltán és keservesen is panaszolkodhatunk, hogy most is Kgtek olyan vádlásokat és híreket irt ő fgének és az keresztyénség köziben mi felőlünk, hogy Erdélyben a török számára Zkender pasának tized gyermeket szedettünk volna. Kinél minthogy nagyobb istentelenséget nem tartunk és senkinek gondolatjában sem volt afféle dolog, álmélkodva csudálkozunk, hogy ilyen közel földről uri emberektűl

Digitized by Google

mint formáltathatnak afféle költött hírek, kit hiszünk is, hogy isten is mint ilyen méltatlan vádlásokat büntetlen nem szenvedi. Kgdet mi is kérjük, viseljen hozzánk jobb ítélettel való keresztyéni indulatot és afféle vádlásokkal az mi dolgainkat ne terhelje, az közönséges jónak is eszvesztésére azzal ne igyekezzék okot adni.

Végezetre, hogy Marci doctor uramot hogy kgd az atyafia gyógyitására megengedte volt bejönni, kgdtől kedvesen és nagy böcsülettel vöttük, — most immár maga szorgalmatos dolgai az szűretre előtte állván, kibocsátottuk; Kgd is, ha miben az mi jó akarattal való szolgálatunkkal élni akar, ne kiméljen bennünket, Kgdnek kedveskedő szolgálatunkkal ajánljuk mindenben magunkat. Tartsa meg isten jó egészségben Kgdet.

Datum Albae Juliae prima die mensis Septembris Anno d. 1614.

Illustris ac magnae Dnis Vrae

amicus ad serviendum paratissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim. Illustri ac magn. dno comiti Sigismundo Forgacz de Gymes stb. stb.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hung.)

III.

1614. szept. 19.

A lippaiak süryetik Forgács Zsigmondot segélyadásra.

Tktes, ngos urunk stb. Alázatos szolgálatunknak stb.

Ez elmúlt napokban Ngtokhoz néminemü bizonyos atyánkfiai által alázatos supplicationkat kültük vala, jelentvén ngtoknak az mi mostani nyavalyás sorsunkat és az ránk gyűlt ellenségtől való szorongattatásunkat, igyefogyottak lévén kénszerittettünk az ngtok szárnya és otalma alá fejünket hajtani, ngtoknak segítségét és ótalmát szüntelen óhajtván, ez szép és erős véghelyeknek és azokban levő sok keresztyénségnek ótalmazásának okáért. Mely levelünkre Ngtól ez mostani Sz. Mihály hónak 19 napján ezen mi emberünk által kgls választ vévén, megértük Ngdnak nyomorúlt állapatunkon való könyörületességét, kgls jó akaratját és gondviselését hozzánk, — melyért az úristent kérjük, hogy Ngodat örökké való lelki testi jókkal áldja meg. Minthogy azért Ngos urunk szüntelen az ellenségnek mindenfelül reánk való gyűlésre, igy az ngtok segítségének is szüntelen kévántatnék nálunk való jelenléte, mert az ellenség eddig is alája szállott volna városunknak,

Digitized by Google

hogy ha az erdélyi fejedelem ő nga nem tartóztatta volna üket biztatván ily reménséggel, hogy egy kevés ideig lennének várakozásban, mert ő néki vagyon oly embere Lippában, ki az ő kötése és fogadása szerint minden viadal nélkül kezekben juttatja az helt. Annak felette ez mulatás alatt az magyarországi hadak is leszállanak, az kiktül ez véghelyeknek segitségek lehetne, és igy ezen helyeknek elfoglalásában annak utánna jobb modjok és alkalmatosságok lenne. Kiknek Ngos urunk oly bizonyosan és tökéletesen, hogy nyilvábban és jobban végére nem mehetünk. Holott sok rendbeli pribékek jüttenek hozzánk, sőt ugyan nyelvet is fogtunk közülök, kiktül az erdélyi fejedelemnek ő ngának az törökkel az mi veszedelmünkről való gonosz tanácsát és végezését bizonyosan megértettük. — Ez mellett penig ugyan az ország fiai közül is ennehányan (kik hazájoknak velünk egyetemben megmaradását kévánják) megjelentették minekünk, hogy igen okosan vigyáznánk magunkra, mert valamikor (ugymond) az fejedelemnek hozzátok bocsátott kapitányát belső váratokban bebocsátjátok, akkor ejtitek Lippát török kézben. Kiket látván és hallván ez jelen való nyomorult állapatunkon ugyan megiszonyodtunk, Ngtokban mindazonáltal isten után jó reménségünket segétségünk és megmaradásunk felül helyheztetvén: annak okáért most is alázatosan folyamodunk ngtokhoz mind kicsintől fogva nagyiglan, óhajtva esedezvén és az élő istenért kérvén ngtokat, hogy ngtok siessen segitségét hozzánk küldeni, ne halassza ngtok sokáig, mert azt sem tudjuk csak mely órában az ellenség rajtunk leszen, mivel hogy erős készülését kémeink által jól értjük. Városunknak nagy voltához képest kevesen vagyunk, melyet mentül feljebb csak egy hétig is derék erő ellen nem ótalmazhatunk, jóllehet várunkat egy holnapig s tovább is isten segítsége által megtartanúk, — de ha városunk kezünkről elkelne, az ngtoknak segítsége nehezen juthatna hozzánk, mivelhogy városunknak is kőkerítése vagyon és igy az ellenség minden segitségünknek hozzánk férkezhető módját elfoglalná. — Azért felette igen szükség volna, hogy ngtok hamarsággal bár csak öt vagy hatszáz gyalogokat eresztene hozzánk, kikkel városunknak ótalma erősölne meg. Mert az erdélyi fejedelemnek is ő ngának érkezett ez napokban levele hozzánk, melyben biztat ő nga, hogy rövid nap segitő népet bocsát hozzánk, ha engedelmesek leszünk az ő nga kivánságának, de ha kapitányát várunkban bé nem bocsátandjuk maga hadát indítja egyfelül ránk, másfelül meg az törököt. Okoskodik ő nga mindenképen, hogy mi módon az pogány kézben mind helyünkkel együtt ejtene bennünket. Mert az jó isten után oly reménségünk vagyon ngtokban, hogy az ngtok gondviselése és segitő ótalma által minden

Digitized by Google

reánk indult ellenségünk ellen bátorságos megmaradást ad az jó isten. Vegye azért tű Ngtok jó kedvvel az mi hitünk alatt (melylyel az élő istennek is tartozunk) az fölséges római császárhoz s Magyarországnak kgls királyához, annak felette fejenként tű ngtokhoz mint kgls patronusinkhoz megmutatott hűségünket és engedelmességünket, az szép véghelyekkel együtt magunkat vegyen ő fge és ngtok szárnya és ótalma alá, az ő fge s ngtok ditiojához in perpetuum kapcsoljuk magunkat. Ne szánja tű ngtok ilyen szép végházaknak ótalmáért az pogány ellen felindulni és sok özvegyet, árvát az ellenség kezétűl megmenteni, mert kiváltképpen rendelte isten ngtokat az szegény maradék magyar nemzetnek ótalmára és gondviselésére. Ezért lészen bizonyára ngtoknak jó és szép hire neve míg az idegen nemzetek között is áldásban és dicséretes kiterjedésben. Ezért az úristen is jövendőben örökké való jókkal áldja és boldogítsa tű ngtokat mind testestűl lelkestűl az örökké való dicsőségben. Tartsa meg az úristen tű ngtokat mind fejenként jó egészségben.

Datum ex arce Lippa die decima nona mensis Septembris A. D. 1614.

Illmae Magnae Vrae

humiles subjecti
Uniuscujusque ordinis Cultores
civitatuum Lippensis et Orodiensis.

Külczím. Illmo dno dno Sigismundo Forgacz de Gymes stb. stb.

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

IV.

1614. szept. 21.

Thurzó Forgácsnak: a linczi alkudozások szerencsés eredményét tudatja.

Magnifice domine stb. Post salutem stb.

Noha mind az erdélyi állapot felől s mind penig az töröknek dolgáról elég bévségesen irtunk már egy nehányszor Kegyelmednek, de mindazonáltal az Kgd levele, mely tegnapi napon utunkban ide az árvai jószágunkban jöttünkben érkezék kezünkben, okot adván reá, hogy mégis irjunk Kgnek, s annak fölötte az postát sem akarván üresen elbocsátanunk magunktúl, rövideden most is csak ezt irhatjuk Kegyelmednek: minthogy császár urunk ő fölsége az erdélyi követekkel minden jót végezett ott fenn, s kedves válaszszal bocsátotta el űket magátúl, hogy tudnia illik intra spatium trium mensium ex utraque parte azaz mind innet az mi részünkről s mind penig onnét az

Digitized by Google

erdéliektűl bizonyos commissariusok, az kik ezt az veszekedést és zürzavari állapotot eligazitsák közöttünk, választassanak s hasonlóképpen az török császár is azt kivánja ő felségétűl követi által, hogy az minemő károk és fogyatkozások estek az Sitvatoroknál való végezés ellen közöttünk azaz ő köztök és mi közöttünk, azoknak eligazétására is mindjárást bizonyos commissariusok ex utraque parte választassanak, sőt im ismég újonan más rendbéli követi is érkeztenek császár urunkhoz, az kik által mégis mind csak az szent békességet szomjuhozza és kévánja megerőséteni. Azért ezekhez az dolgokhoz képest mi nem reménljük, hogy Szkender pasa másfelől merne valamit tentálni, noha mindazonáltal az töröknek nem köll hinni, mert ő neki minden dolga csak merő csalárdság és practica az keresztyénség ellen, hanem vigyázásban legyen kegyelmetek; de hogy táborban szálljon Kgd, avagy az hajdúság valamit próbáljon magától sokat adjon valami háborúra, mi nem adunk abból senkinek tanácsot. Ennekutánna is ha mi hirei érkeznek Kgdnek, adja mindjárást tudásunkra Kgd, jó néven veszszük Kgdtűl. Isten éltesse Kgdet. Datum ex oppido nostro Nagyfalu, die 21. Septembris, Anno 1614.

Magnificae dominationis vestrae

Servitor et affinis benevolus
Comes Georgius Thurzó m. p.

Külczim. Magnifico domino Andrea Doczy de Nagy-Luchie, stb. Zathmarinum.

(Eredetije a m. kir. orsz. ltárban.)

V.

1614. szept. 26.

Pernyeszi Zsigmond Dóczynak: tudatja, hogy Rhédey Ferencz a váradi hadakkal mustrát tartott.

Spectabilis ac magn. dne stb. servitiorum stb. Jó egészséges stb.

Miben lén az két fogoly fű legénynek állapatja tudom Daroczi István és Sándor János uramék Ngodnak tuttára adták, én rajtam ezután sem mulik el, higyje Ngod semmi dolog etc. Minemű hireim érkeztek Váradrúl megjütt bizonyos emberem által Ngodnak akarám értésére adnom. Bihar vármegyét 25 die Septembris mustrálta meg Rédei Ferencz, leszállítván őket s megparancsolván, hogy oly készen legyenek, mihelt parancsolja felűlhessenek mindjárást, — azon biharvármegyei hajduságot is mind megmustráltatta. Szkender pasa

Digitized by Google

meg Tömösvárnál vagyon, igen gyülekezik híre az, hogy 3000 jancsár mast jütt melléje, az hidon Lippánál akar általjönni Szkender, oly praetextus alatt, hogy ű Lippát Jenőt meg nem szállja, mivel azok az várak aznélkűl is övé volna. Az Nagy Lukács hadabeliek válogatva negyven lóval mentenek volt csatára, kik szép nyereséggel járván híre az, hogy az gyulai béket is elhozták, kit megértvén Rédei Ferencz váradi haddal és vicekapitánával maga is bőrszekérre űlvén, utánok ment, kergette az 40 lovast, Perneszi Gáspár ellenkezvén az 40 lovas hajdúkkal, ember kár nem lett, hanem öt paripákat és egy török sátort elnyervén tűlök, visszatértek és az 40 lovas békével eljűtt. Rédei Váradot igen takarja, Bethlen vajdát oda várja rövid nap, az házakat igen épitteti, tisztittatja az vajda számára, azt is hallotta, hogy Szkender pasa Váradra jű vendégségben Bethlen vajdához, Váradnak az városát, mondja, palánkkal bekerítették, kapuit város gyalogival igen állatják.

Ezeket értvén Ngodnak akarám értésére adnom: vagyon jó occasiom, hogy esmét ezen órában küldünk az uraimmal egyértelemből Váradra, értekezni, tudakozni; ha mi hírt érthettek Ngodnak tudomására adom. Döbröczönben is vagyon emberem az biróhoz, ha onnét is mi hírem érkezik megirom mindjárást Ngodnak. — Ha mi hírei Ngodnak is érkeznek Szkender és egyébb állapotok felől is az mi illik, kérem Ngodat részeltessen engemet is, kit szolgálhassak meg Ngodnak.

Addig sétalt az itt való udvarbiró Kassára mast is, támogatván dolgát Kiss Lukács és Pechi uram előtt, hogy oly malommesterét vitték el Matochrúl ő fgének törvénynyel, kinek mássa nagy földön nem volt, — az fogja vala az szép vizákot, kinek elvitele nem lett volna ily könnyen, ha gondot viselt volna rá, de sokszor mondtam, írtam is, hogy ez nem arra való hejába való gondviselése is, az gyalognak sem fizet, kiktűl menni kiáltás legyen, én nem győzném Ngodnak megirnom,— megirtam generalis uramnak is sokszor, de látom haszontalan.

Ezek után ajánlván stb. Datum ex arce Eched 26. die Septembris A. 1614.

Sp. ac magnifico Dnis Vrae

servitor addictissimus
Perneszy m. p.

Külczím. Sp. ac magn. dno Andrea Dochy de Nagy Lwcha stb. praesidii Zathmariensis supremo capitaneo stb.

Jegyzet. Hasonló tartalmú levelet ir 27-iki kelettel Forgach Sigmondnak a hadak főgenerálisának s nagyon panaszkodik a fize-

Digitized by Google

tetlenség miatt: »ha nem fizetett Ngod.....ha mind estig trombitáltatnék is (szükség idején) ötven lovassal jó ha felülhetnénk.«

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban Hung.)

VI.

1614. szept. 27.

A fejérvári országgyülésről Forgácsnak írt levelek, melyek a biztosok kiküldését sürgetik.

a)

Szolgálatomat ajánlom stb.

Minthogy az uristen ide Fejérvárra békeségesen hozott mind Kapy uramékkal együtt bennünket, és ilyen alkalmatosság adaték, hogy az szathmári szolgától elküldhetem levelemet Ngodhoz, nem tűrhetem hogy ne írnék.

Valamit én Ngodnak biztasképpen mind Erdély állapatja és Jenő, Lippa felől minap Kassán szólottam vala, legyen áldott az úristennek szent neve, most is mindenek az szerént vadnak. Erdély szép csendes állapatba vagyon, Lippa, Jenő békével vagyon, nem is kell azokat az helyeket félteni, ha az benne valók nem nyughatatlankodnak, és az mint ekkedig cselekedtek, nem haboznak dolgokban és ő ngát az fejedelmünket híven szolgálják. Ugy vagyon, vala oly hír az még ide jöttem útunkban, hogy Magyarországból várnának azokba az várakba praesidiumot és segítséget, az bizonyos pedig, hogy ha az igaz lött volna, és új nép ment volna valamelyik várba be onnan kivől, mindjárt az törököt reá vonta volna vele és megszállották volna; de hála istennek most jónál egyebet nem értek.

Mondja vala Ngod, hogy ő nga az fejedelem Váradra fogna kimenni nem sokára, az nem volt hiába való hír, mert ugyan volt ő ngának olyan szándéka, sőt most is ahozképest, hogy közelben lenne ő ngának maga személye, az mikorra az végezés szerént az comissarius urak ő fgétől alá bocsáttatnak az határ felé; ugyan alkalmatosb is lenne, nem kelletnék ha mi kérdőért kévántatnék, távol fáradni az postáknak ő ngához az tractatus idején; — más az hogy az minemű nagy szorgalmatossága ő ngának minden házainak építtetésire és munialasira vagyon, olyan fő végházat nem fogja elmulatni, hogy meg ne látogatná.

Mi ő ngának az császár urunk ő fge kgls akaratját és végezését az mivel ide visszabocsáttattunk volt ő fgétől híven

Digitized by Google

megjelentettük. Noha ő ngának némely részéből nehéznek tetszik vala, mindazáltal immár ezt az kevés üdőt is patienter elszenvedi ő nga, bizván ahoz, az mint az szóval való szép izeneteket is értésére adtuk ő ngának, hogy meg nem fogyatkoznék az ő fge kgls jó akaratjában és az maga igazságában előmehetne minden jó mód szerént ő nga. — Én pedig Ngodat az istenért is kérem, írjon mégis ő fgének és ő ngának Kleselius uramnak Ngod, ne haladjon az commissarius urak alábocsátása, és az is legyen olyan, ki által az örökös szent békesség stabilialtassék. Én itt minden szép esedezésimmel, biztatásimmal az ő fge kglssége felől minden csendességre való alázatos persvasioimmal praestiti officium viri boni, pacis patriaeque amantissimi et suae S. Mtis fidelis devotissimi. Az mint Ngod tudja, ez volt eleitől fogva feltött célom, ezért munkálkodtam, ezt kivánom most is, tudom, hogy Ngod is erre igyekezett. Immár azért ha valaha leginkább kévántatott és szükséges volt, most kell valóba törekedni, meg ne akadjon, de az partra juthasson az hajó feliciter.

Ngod semmi afféle híreknek, az mineműk akkor is valának, mikor én alá jüvék, hitelt ne adjon, bizony mind külömben vagyon itt a dolog, és semmit Magyarország ártalmára való dolgot nem látok, sőt javára s hasznára inkább. Csak mehessen véghez immár az egész dolog, et confirmet deus, quod operatus est in nobis. Hónapután leszen itt Fejérváratt kezdeti az gyülésnek, hiszem is istent, jónál egyebet nem végeznek. Ugyan akarnám, ha Ngod maga szemeivel látná az ittvaló dolgokat és állapotot, vehetné eszében az fejedelemnek is minden jóra való igyekezetit és jó dolgokban való occupatióit, elhínné Ngod, hogy az sok gonoszhír-hintegető emberek csak mód nélkül való gyülőségből akarván az szent békeséget is impedialni és elbontani, mindenképpen az magok privatum hasznokat keresvén perperam, költnek akarmit magoktól és nem igaz dologba forgatják elméjeket.

Immár ngos uram naponként az ő fge és Ngtok levelét várnók az commissarius urak felől, és az tractalasra való hely felől. Itt pedig az ő nga tanácsi közzül többen vadnak, kik azon rettegnek, hogy oly kivánságok ne kezdjenek lenni onnan feljül, ki miatt akadály lehetne. Én eléggé biztatok mindent. És Ngodat is kérem az istenért is, törekedjék abban, ne essék akadály afféle miatt onnan. És ha hamar véghez mehet a dolog (kit az szent isten engedjen), nem kelletik Ngodnak is anni sollicitudojának lenni az török felől és végek felől, sem Jenő, Lippa felől. Az szép békességben csak épüljenek az országok és vigan szolgáljunk istenünknek is. Ngod énnekem parancsoljon. Reménlem nem sokára u. m. ez dolog végbe menvén,

Digitized by Google

ki fogok sietni Kassára én is, — immár félbe nem hagyhatom ez dologba való szolgálatot szinte most. — Tartsa meg stb.

Datum Albae Juliae 27 Septembris 1614.

Ngodnak igaz szívvel való szolgája

Sarmasághy Sigmond
m. p.

Külczím: Illmo dno dno comiti Sigismundo Forgách de Gymes stb. stb.

(*Eredeti* a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hungarica.)

b)

Illustrissime dne stb.

Az úristentől stb.

Noha sok időtől fogva Ngodnak én semmi levelét nem vöttem és talám ez mostani irásom is Ngodnak terhére láttatik lenni; mindazonáltal látván az időnek mostani alkalmatosságát és az közönséges jónak oly terminuson és puncton való állását, mint egy magas hegy tetején álló terhes szekérnek, hogy vagy egy vagy másfelé hertelen és késedelem nélkül meg kell mozdúlni, indított erre engemet is, hogy vagy két szóval ugyan obtestalásképpen írjak Ngodnak, ha az aranynál drágább békességet és édes hazánknak örökös megmaradását, magának jó hirét nevét szívből szereti, minden haszontalan szélvész hireket és nyughatatlan elméktől származott veszekedő gondolatokat hátrahagyván, nyúljon kézzel és valóba való szorgalmatossággal ez dologhoz, cselekedetivel bizonítsa meg azt, hogy árnyékon nem kapdos Ngod, és az mely emberek álmokat is valóra akarják magyarázni contemnalja, tartsa semminek azoknak nyughatatlankodásokat, az országoknak megmaradása praktikákon soha nem fundáltatott, isten sem akarta s nem is akarja, hogy azon álljanak az országoknak közönséges javai, hanem világos, mindeneknél nyilvánvaló frigykötéseken; az titkos praktikáknak gyakrabban szégyenvallás az vége, sőt ha ideig némelyeknek szerencsésnek látszik is, végtére sem kerűlheti el az istennek itéletiből, hogy gyalázatjára ne forduljon. Tudhatja Ngod, kikről írjam én ezeket, kik az juhoknak oklában és az országok pásztorságára nem az igaz ajtón akarnak bemenni. Mondom azért, hogy Ngod afféle igyekezetű embereknek instantiáját megvetvén, az minemű utat és módot nagy kegyelmességéből az úristen mutatott, császár urunk ő fge kgls resolutioja szerint ha Ngod leghasznosban akar hazájának és nemzetségének szolgálni, ahoz bizony tudom teljes életében sem adatott olyan jó mód, mint most adatott. Én tudok és látok annyit benne, hazánk megmaradására innét oly

Digitized by Google

gondviselés vagyon, bizonyosan higyje meg Ngod, hogy ez mostani motusok alatt nem kicsin, hanem igen nagy és rettenetes dolgok feküsznek, — ha Ngod és más akárki is ez dolgot halogatja és késlelteti, az ki penig sziből kévánja békességes megmaradását hazánknak és nemzetségünknek, az minémünek én Ngodat tökéletesen elhittem lenni. Semmi ez dologban úgy nem kévántatik, mint az sietség, hogy ez vélekedő háborúban hányotott hajóját nemzetségünknek az bódog békeségnek portussában mennél hamarébb szállíthassa, — kire való nézve az praefigalt időt, három hónapnak idejét, ha lehetséges volna minden holnapot egy hétre és minden hetet egy napra és minden napot egy órára hozná és érné boldogúl végét ezeknek; nagy dolog, higyje meg Ngod nagy dolog az időt és az occasiot akármiben is elmulatni. Ha evvel siet Ngod, ne tartson bátor semmit az ő fge birodalma se Erdély az török gyülekezetitől, megtartja az frigyet, abban Ngod bizonyoson megnyughatik. Ezekről én Ngodnak, ha tisztemhez férne, nagy dolgokat írhatnék és igen bizonyost, de jó, igaz és hasznos dologra sok szóval való persvasio nem illik és nem is szükség. Ne mondhassa Ngod azt, hogy nem volt senki oly jó akarója az közönséges jónak, ki ezekről Ngodat megintette volna. Tudom Ngod bölcs itéleti és méltóságos tiszti szerint valahol az szükség kévánja, ezekről szorgalmatos gondot visel. — Tartsa meg stb.

Datum Albae Juliae die 27. mensis Septembris a. d. 1614.

Ejusdem illustrissimae Dnis Vrae

servitor obsequentissimus
Simon Péchy m. p.

Külczím: Illmo dno Sigismundo Forgaczÿ de Gymes stb. stb.

(*Eredeti* a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hung.)

VII.

1614. szept. 27—oct. 7.

a)

A fehérvári országgyűlés törvényei.

Anno 1614. die 27-a Sept. Albae Juliae.

Nos Gabriel Bethlen dei Gratia Princeps Transylvaniae Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus etc. etc.

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Regni Transÿlvaniae et Partium Regni Hungariae eidem Subjectarum in Gene-

Digitized by Google

ralibus eorum Comitiis et Civitate Alba Julia ad 27. diem Septembris anno domini 1614. indictis celebratis conclusi.

(1.) Megértettük kegyelmes urunk a Nagyságod közinkben küldött propositioit, kiből vöttük eszünkbe minémű nagy szeretettel való gondviseléssel és hazánkra való szorgalmatossággal légyen Nagyságod, hogy nem csak külső országokra való vigyázása, hanem belső és köztünk való jó rend tartásoknak szolgáltatásában igyekezik Nagyságod, kiért az úristennek illendő hálákat adunk; hogy ő felsége Nagyságodnak eszét, elméjét ugy viselte, hogy csak immár is a Nagyságod szorgalmatos gondviselésének hazánkra való vigyázásának hasznát láttuk, holott miolta Nagyságodat az úristen elönkbe adta, hazánkban és honunkban nyugodtunk. Noha penig a Nagyságod mostani propositioi is olyak, kik belső jó rendtartásnak szolgáltatását nézik, minékünk is attól nem külömböző kivánságink volnának és lehetnének; mindazáltal azokat mostan bizonyos okokért in suspenso hagyjuk. De minthogy látjuk, mennyi költsége legyenek Nagyságodnak udvara népe tartására, az fényes portára és több országokra való legatiokra, egyéb hazánkra való javainak megszerzésére a contributiókról igy gondolkodtunk. Noha látjuk s hisszük, hogy Nagyságod is bölcsen meggondolja és megitéli a sok külömb-külömbféle nép, nemzetség, hadak és ellenségnek köztünk létében pusztítási, égetési miatt, minémű romlásba légyünk, mindazáltal nem azt, hanem a közönséges jót kell szemünk előtt viselnünk és az mi állapatban szegény községünk vagyon ahhozképest contribualnunk; egyéb sok rendbéli dolgunkról való postulatuminkat és végezésünket azért ez ujonnan érkezett előttünk álló szükséges bellica expeditióra való készületünkhöz képest jövendő gyűlésünkre halasztván, igérünk Nagyságodnak kapuszám szerént nyolcz-nyolcz forintot, melynek felét az jövendő Szent-Márton napjára, a felét pedig Szent-Miklós napjára beszolgáltatjuk.

(2.) Ez mostani tractatusra küldendő commissáriusinknak küldöttségekre az adó mellé kapu szám szerént tizenöt-öt pénzt. Az magyarországi uraink atyánkfiai is igérik magokat. Könyörgünk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak ilyen romlott állapotunkban végye kegyelmesen.

(3.) Az hópénzes gyalogok fizetését is, ugymint, minden kaputól egy egy hópénzt, három-három forintot az elébbeni rendeltetés szerint megadjuk.

(4.) Hogy penig Nagyságod a szászságnak ilyen romlott s fogyatkozott állapotjokat tekintvén, az ezer gyalogot félennyire ugymint ötszázra, az mostani expeditióban engedte:

Digitized by Google

mi is azt Nagyságodnak egész országúl alázatoson megszolgáljuk.

(5.) A kolcsos szabad mező és kerített városok az előbbi mód és szokás szerént Nagyságoddal conveniáljanak, mindazáltal a jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár	adjon . . .	flor.	350.
Kézdi-Vásárhely	» . . .	flor.	80.
Bereczk	» . . .	flor.	50.
Maros-Szereda	» . . .	flor.	20.
Egeres	» . . .	flor.	20.
Sepsi-Szent-György	» . . .	flor.	75.
Csik-Szereda	» . . .	flor.	50.
Keresztur	» . . .	flor.	56.
Ilyefalva	» . . .	flor.	35.
Kis-Marja	» . . .	flor.	100.
Bánffi-Hunyad	» . . .		32.
Udvarhely	» . . .	flor.	80.
Abrudbánya	» . . .	flor.	75.
Vizakna	» . . .	flor.	150.
Belényes	» . . .	flor.	150.
Almás	» . . .	flor.	81.

(6.) Értjük kegyelmes urunk a római császártól ő felségétől Nagyságodhoz, és hozzánk bocsátott legátusihoz való expediálásában mit kivánjon Nagyságod. Azért kegyelmes urunk elhittük valóságosképpen, hogy Nagyságod totis viribus azon vagyon, mi móddal megromlott és elpusztult hazánkat csendes békességes állapotra hozhassa és juttathassa. Mi azért egész országúl teljességgel az oda való legátusoknak expediálását a Nagyságod kegyes és bölcs itéletire támaszthatnók. De hogy mégis Nagyságod akaratja a tractatusra, ez mi böcsületes urainkat, atyánkfiait az nemzetes és vitézlő Pécsi Simon uramat, Nagyságod főcancelláriusát, Sarmasági Sigmondot, Balási Ferenczet, viszont Borsos Tamást, ha egészsége szenvedi, avagy Kósa Mátyást, szebeni királybirót, Colomannus Götzmeistert és Veress Pált, segesvári polgármestert választjuk, kiknek Nagyságoddal együtt az ő felsége commissariusival együtt való tractatusra plena authoritást adunk.

(7.) Értjük azt is kegyelmes urunk, mind az Istennek szent parancsolatjára való tekintetből, mind jövendő időknek forgását szeme előtt viselvén Nagyságod, mint gondolkodott volna Nagyságod asszonyunk ő nagysága számára való inscribáltatása felől ötven ezer forintig Déva várának, melyet minthogy ezelőtt is harminczkét ezer tallérig való inscriptióban birt tanquam proprium acquisitum, most penig ő nagyságának pro jure dotalitio mint fejedelem asszonynak régi jó rend-

Digitized by Google

tartás szerént ez országban való jussáért annak is nagy szeretettel és örömmel egész országúl consentiáltunk, acceptáltuk és admittáltuk, kivánván az úristentől, hogy Nagyságtokat minden kedves dolgokkal látogatván, fiuról fiura és nemzetségről nemzetségre a Nagyságod dicséretes adománya boldogúl maradjon minden posteritásinál.

(6.) Vadnak panaszolkodások a postáktól, hogy némely postalótartó és egyéb közönséges szolgálattal tartozó városok magoknak könnyebbségekért postalovakat nem tartván, a Nagyságod és ország dolgában fogyatkozás és egyéb embereknek is bántódási esnek igy, hogy a postalovat igen messze földre vinnék, vagy néha a nemes ember lovát is kényszeríttetnek elvinni, elvenni. Ez okon ennekutána minden helyek, nevezet szerint penig Szeredahely, Szászsebes, Szászváros, Vajda-Hunyad, Fejérvár, Enyed, Thorda, Rév, Régen, Udvarhely, Zilah, Illyefalva és egyéb helyek a közönséges terhviselést felvévén elegedendő postalovakat tartsanak, mert az mely város miatt ily fogyatkozás történik az dologban, arra országúl gondviselésünk lészen.

(9.) A szökött jobbágyok felől ennekelőtte is sokszor végeztünk, hogy minden helyekről indifferenter suis modis kérvén, kiadattassanak. Mostan is azonképen végeztük, hogy törvény szerént és annak utját követvén, mindenünnét megadassanak, exceptis iis, az kik az elmult generalis gyülésünk előtt Váradra, Debreczenbe és egyéb aknás helyekre menvén, ott telepedtenek meg, kik ennekutánna helyben hagyassanak.

(10.) Vagyon panaszolkodás kegyelmes urunk az enyedi tanácsra is, hogy mikor a kivűl való emberek vásárolni közikbe mennek, minden köböl gabonától két-két pénzt szoktanak venni, ki ennekelőtte szokás nem volt. Végeztük azért országúl, ennekutánna afféle innovatiókkal a szegényeket ne terheljék, ne is tartozzék senki azt felvenni.

(11.) A szegénységnek és egyéb rendeknek is a latroknak számos volta miatt marhájokban nem kevesebb károk kezdett lenni, mint szinte az nyilvánvaló ellenségtől, hölott a Nagyságod kegyelméhez folyamodván színes expositiók alatt, minden latorságokról grátiát szoktanak magoknak impetrálni, melynek kiadásában hogy Nagyságod is informatus lehessen: végeztük, hogy ennekutánna informatio nélkül Nagyságod gratiát ne adjon, authoritate tamen Illustritatis Vestrae Salva semper manente.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum etc.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 7-a mensis Oktobris anno domini 1614.

Lecta.

(A Magyar Akad. birtokában levő Halmágyi-féle példányról.)

Digitized by Google

b)

A rendek Thurzó nádornak.

Illustrissime domine stb. Servitiorum nostrorum stb.

Mely igen tökéletes nagy igazsággal és atyafiúi szeretettel őriztük eddig az mi kgls fejedelmünkkel és Nagtokkal együtt az közönséges szent békességet, azt nem szónkból, sem irásunkból, hanem cselekedetünkből tapasztalhatta meg Nagtok, holott annak tekintetiért mind ő naga fejedelmi állapatjának méltóságát hátra hagyván, hirünkben nevünkben sok hamisan költött rágalmazó híreket csak elhallgatván, határinknak foglalásit és szenvedhetetlen kárainkat, melyeket mind császár ő felsége tisztviselőitől kellett szenvednünk, tűréssel és magunk megalázásával mulattunk el, hogy az közönséges jó békességet inkább megőrizhessük és okot annak fölbontására semmiképpen ne adjunk. Most azért minthogy császár ő felsége kgls resolutiójából sokkal jobb reménségünk vagyon annak jobb móddal való megállatására, méltán átkozottnak mondhatnók, az ki annak eszvesztésére elméjét, gondolatját vagy akaratját fordítaná. Melyben az minemű injuriánk most csak hirtelen és véletlenűl találkozott, akarók voltaképpen Nagodnak tudására adni.

Lippa várát jó tudja Nagod, hogy az töröktűl erdéli had és erő vötte meg egynihány renden; most az sok változásokban és untalan való pártolkodások miatt semmi okos, vitézlő rend közöttök nem maradván, Aradról és ott az tartománról rácz ság és oláhság szorult bele, többire mind földnépe, magyar ötven avagy hatvan ha vagyon benne, kik minden órában életeket markokban tartják, hogy az ráczoktúl levágatnak. Ez egész esztendőben sok szép szavával, adományával egynehányszor gratia adásával az mi Kgls urunk tökéletesen az maga és ország hűségére őket nem hajthatta; az mikor jóra igirték magokat praesidiumunkat viszontag rejiciálták. Noha pedig ennekelőtte való birodalmához képest az török igen nilván kérte, de sok engesztelő okoskodásinkkal és szép szónkkal oltalmaztuk és isten után az ország közönséges hűsége alatt és oltalmunk alatt bizonyos megmaradásokat hittük. Most az török császár hada Lippához közel levén Skender passával Thömösvárnál, Kassáról olyan biztatást izentek Lippára, hogy az ő hatalmassága hada ellen mind az várban küldendő praesidiummal, mind az mezőn való haddal megsegítik; sőt meg is intötték őket, hogy az mi praesidiumunkat Erdélyből be ne bocsássák. Arra az biztatásra való nézve két rendbeli nekünk adott hütlevelek

Digitized by Google

ellen, közikben bocsátott praesidiumunkat elkergették, le is vágtak bennek. Ezt értvén az török, olyan kész haddal mellettek levén, mit cselekedjék felőle, bizonyosan nem tudjuk. Magunkra országostúl nagy suscipio vagyon felőlök, mintha alattomban mi izgattuk volna arra őket az rebellióra, kit különben el nem távoztathattunk, hanem fegyverrel kelletett hozzá nyúlnunk ez kételen ellenünk való rebelliójokért, ha különben eleit nem vehetik, haddal kell prosequalnunk mind az boszúságért, s mind pedig az töröknek olyan közel léte miatt, hogy anni keresztyén lelket rabságtúl és veszedelemtűl oltalmazhassunk. Akartuk azért idején tudására adni Nagodnak, hogyha az mi táborban való készületünket érteni kezdi, más idegen gondolatra ne magyarázza és akárki mit hirdetne felőlünk, ez mi bizonyos irásunkat tiszta igazságnak tartván, helt és hitelt egyéb folyó hireknek ne adjon, sőt csak onnat császár ő felsége részéről Magyarországból se hajdú, se fizetött avagy fizetetlen hadak által ok ne adattassék az frigy fölbontásra; hütünk szerént assecuráljuk Nagtokat, sem mi tőlünk, sem az török császár hadaitól az frigy fölbontásra ok nem adattatik, az számára csak az magyarországi birodalom felé sem tekint senki. Inkább az ő felsége kgls resolutiója szerént postán az salvus-conductusért Kassára fölküldöttünk plenipotentiarius követink nevezetben vadnak, várjuk az ő felsége commissariusi, mely helyre kivánják gyülekezetöket. Az szent békességet oly állandóképpen várjuk és kivánjuk elvégeződni közöttünk, melyben sok esztendeig maradékink is boldogúl nyughassanak, kiben rajtunk az mi kgls urunkkal egyetemben semmi is isten segítségéből el nem múlik. Csak akarók Nagodnak ez kicsin dolgot értésére adni, hogy nagyobbra ne magyarázza; ha nekünk az mi birodalmunkban levő latrokat, pártosokat kételenségből meg kell büntetnünk, azzal sem az induciák s Magyarország, sem pediglen ő felsége ellen semmit nem vétünk. Nagodat azért egész országúl kérjük, Nagod méltóságos és böcsületes tiszti és hivatalja szerint mind császárnál ő felségénél s mind pedig egyebeknél valahol kivántatik, minden igyekezetivel legyen azon, az szent békesség az ő felsége részéről illa se tartassék meg. Tartsa meg isten Nagodat sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae in generali congregatione nostra die 5. mensis Octobris anno domini 1614.

Illustrmae dnationis vestrae

servitores paratissimi
universi status et ordines trium
nationum regni Tranniae,

Digitized by Google

Külczim. Illmo domino dom. Comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

Kivül: Exhibitae Bitschae Octobris A° 1614. De Jenöensibus és Lippensibus et conservanda unanimi pace et tranquillitate.

(Husz rányomott pecséttel ellátott eredetije a m. kir. országos ltár, Act. Thurz. Fasc. 5. N° 15.)

c)

Az erdélyi rendek levele Szabolcsmegye közönségéhez, Leepes Bálint nyitrai püspökhöz, Napradÿ Demeter püspökhöz, Pethe Lászlónak, Dóczy Andrásnak, külön-külön.

Mely igen tökéletes nagy igazsággal stb. [*Szóról szóra mint az elöbbi az utolsó kikezdésig, mely igy hangzik*]:

Csak akarúk Kgteknek ez kicsin dolgot értésére adni, hogy nagyobbra ne magyarázza, ha nekünk az mi birodalmunkban levő latrokat, pártosokat kételenségünkből meg kell büntetnünk, azzal sem az induciák s Magyarország, sem pedig ő fge ellen semmit nem vétünk, Kgtek is ha igazságot és békességet akar követni, okot semmi ujabb veszekedésre ne adjon. Tartsa meg isten Kgteket sokáig jó egészségben.

Datum Albae Juliae in generali congregatione nostra die quinta mensis Octobris a. d. 1614.

Servitores amici et [fratres] benevol[entissim]i
Universi status et ordines trium
Nationum Regni Transylvaniae.

(Mindenik eredeti, husz-husz gyürü-pecséttel a külczím körül. A bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hungarica.)

d)

A fejedelem körlevele.

Gabriel Bethlen dei gratia stb.

Spectabiles magnifici stb.

Kétség nélkül elhittük Kgteknek ez ideig lehetett tudására Zkender pasának az hts császár hadaival együtt Temesvárhoz való szállása, kik nem egyebért gyülekeztenek, hanem hogy az Erdélynek határira vigyázván szemekkel akarják látni, ha az mi elvőtt váraink, határink adattatnak-e meg avagy nem, kihezképest Erdély országára is vigyázások lehessen. Mi ez idő alatt értvén az ő fge mostani tractatusonkhoz való kgles

Digitized by Google

akaratját, hogy az török hadak hamarébb nemcsak visszaszálljanak, hanem hazájokban is oszoljanak, ő fgénél indittatott tractatusunkat és elvött várainknak mennél hamarébb restitutióját egynehányszor urgealtuk, sőt immár innét kibocsátandó commissariusink neveit is Daróczi uramnak jegyzésben kiküldöttük várván napját és helyét érteni, hova kellessék az commissariusoknak és mikorra érkezni. Ezalatt méltó panaszolkodásunk Kgtek előtt ilyen lehet: császárnál ő fgénél ilyen bizonyos judiciank vagyon, hogy az tractatusnak végeig sem titkon, sem nyilván praktikákkal meg ne bántódjunk az ő fge részéről. Lippa vára az erdélyi birodalom alatt lévén, megmaradása is több erdélyi végházakkal együtt az hts császár engesztelésében állott az erdélyi közönséges frigy alatt, kiknek tétovázásokat hogy az török inkább eszében ne vegye, és az közönséges békesség alatt inkább ne háborgassa, magunk praesidiumát bizonyos kapitanunkkal akartuk belebocsátani, magoknak is azoknak befogadására assecuratiojok levén nálunk ki enniett kétség nékül megmaradását annak az helynek benne valóival egyetemben hittük. Ez egész esztendőben szép szónkkal adományunkkal igyekeztük őket magunk ótalma alá venni, hogy efféle kétséges állapotjok miatt veszedelme ne következzék. Ez üdők alatt mint efféle vélekedésben levő emberek az sok hamis hír költés miatt jártak oda fel az ő fge birodalmában segitség kérésért, kiknek csak minap hittel való biztatást is adtanak, szám szerént az követek is haton voltanak: Erdős Mihály, Jancsika, Nagy Márton, Makay János, Fekete Miklós, Fejér Miklós, mind ilyen jeles nevezetes személyek, ezeknek meg is esköttenek, hogy az török császár ereje és Erdély ellen mind várbeli, mind mezőbeli erővel megsegítik őket tizenötöd napra, az mi praesidiumunkat be ne fogadják arra intették. Ez biztatás miatt mostan az lippaiak olyan közel lévén tövökben az török császár hada az mi kapitanunkat és commissariusínkat praesidiumokkal együtt két renden való hűtlevelek ellen véletlenül elkergették, üzték, vágták, fosztották őket, kivel mind mi ellenünk nyilván való rebelliójokat megmutatván és az török is látván, hogy nem mi hozzánk, sem Erdély országához tartják hűségeket, mi következzék reájok, csak az isten tudja, mert az török nekünk tulajdonitván az ő árultatásokat, gyanóságban esett hozzánk az mint már efféle vádlásokat levelében reánk irt és ha őket ezért meg nem büntetjük, hazánkat közönséges veszedelemtől féltjük. — Ezeknek mind büntetésekre hütötlenségekért, mind penig az török hadnak közel volta miatt szörnyű romlástól, veszedelemtől féltvén az rosz embereket, megszánván annyi keresztyén lelket, hogy értök rabságra ne jussanak és attól megoltalmazhassuk őket: elsőben

Digitized by Google

sok szép irásinkkal, kérésinkkel az török hadat is tartóztatni igyekezünk, azalatt magunk, országunk erejével egyetemben ide Fejérvárhoz, annakutánna Lippa alá szállunk; és ha az induciákhoz akarják az ő fge tisztviselői magokat tartani, mű az ő fge császár birodalmára nemhogy lépnénk vagy lépni akarnánk, de fejedelmi szónkra merjük assecurálni Kgteket oda ki, csak onnan ok ne adassék az frigy felbontásra, fegyvert ne mutogasson, az elvött várakat, határokat adják meg, csak egy tyuk kárt is senki, sem török, sem tatár, oláh és erdélyi hadak nem tesznek és az számára oda felé nem tekint senki. Mű az mi birodalmunkban való latrokat, rebelliseket ha büntetünk, arra senkinek nem szükség gondjának lenni, azzal sem római császárnak ő fgének, sem Kgteknek semmit sem vétünk; holott Lippában csak az mű időnkben is egynihánszor hol az rácz az magyart törökkel együtt, hol peniglen az rácz és magyar az törököt levágta, — kevés kapitán is volt ott még ez ideig, aki szégyent nem vallott volna az sok gazság miatt. És most is az hütötlen gazságnál, tumultuázó községnél, kik onnan az körűle levő tartományokból oláhság, ráczság és török közűl befutott pandurságnál egyéb okos, eszes, vitézlő embernél még csak háromlovú főlegény is nincsen köztük, hanem csak ez colluvies gentiumból álló beszorúlt gazság hütötlenkedik. Kiket hogyha a mint hütök szerint fogadták, az ő fge részéről megsegítenek és az két hatalmas császár között való frigyet felbontják, lássák ő kglmek mi lészen jövendőben is az exitusa, mi afféle dolognak okai nem leszünk, csak ótalmazhassuk hazánkat, azzal együtt az szent békességnek is őrizői akarunk lenni. Sőt ez üdő alatt, ha az ő fge salus conductusát, kiért ki is küldöttünk ide meghozzák, becsületes elválasztott hiveinket az tractatusra plena authoritással kibocsátjuk, az oda való frigy tartásunk szűből, synceritásból, fogyatkozás nélkűl (megadatván az mienk) helyére állattatik, és az arannál drágább békeségünk épen fenmarad közöttünk; ha pedig az alattomban inditott practikájokat, afféle felbontó országunk és hazánk romlása, utolsó veszedelmére elő akarják vinni, isten és ez világ előtt mentséget vevén magunknak, az frigy felbontásnak azok lesznek okai és *annak exitusát az minden hadaknak seregeknek urára istenére támasztjuk.* Mi nekünk az mü birodalmunkban támadott latroknak, rebelliseknek compiscálására és jobb móddal való megmarasztásokra gondot kell viselnünk, mely dologról nemcsak Kglteknek, hanem több magyarországi nemes vármegyéknek is és palatinus uramnak, generalis uramnak, több magyarországi uraknak és főfő rendeknek hasonlóképpen irtunk, nem akarván, hogy az mi igazságunk eltitkoltassék és az miatt

Digitized by Google

ha ő kglmek ez dolgot nem értené, közönséges veszekedésre okot adnának. Tartsa meg isten stb.

Datum Albae Juliae die 9 Octobris a. d. 1614.

Sp. ac magn. gen. egr. et, nob. Dnum Vrum

amicus benevolus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim. Sp. magn. gen. egr. nob. comitibus, vicecomitibus, judicibus ac universitati nobilium Comitatus de Zabolch etc. dnis amicis et fratribus nobis honorandis.

Jegyzet. Ugyanazon kelettel hasonló tartalmú levele Bethlen Gábornak Pethe Lászlóhoz a pozsonyi kamara elnökéhez, eredetiben.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

VIII.

1614. o k t. 14.

Nagy Balázs hajdukapitány menti a török területen elkövetett portyázásokat.

Alázatos és hűséges szolgálatomat stb.

Az Ngod levelét megadták énnekem, melyben irja Ngod, hogy az csatára menést egynehán levelében tiltotta Ngod. Ngod megbocsásson, lám Ngod azt is egynehány levelében parancsolta, hogy az országban vigyázzunk és ha az török kijő, mi rajta legyünk, Ngos uram mi is nem egyébért mentönk alá, hanem hogy az kisfalusi marhát elhajták és azután az lippai és jenei marhát elhajták, mi is az Ngod parancsolatját eszönkben tartván azért mentönk utánna, hogy nem akartuk az szégyen kenyerét enni, és egynehány embertől nem győztük elhallgatni, hogy csak az tyúkkal csatázunk, arra nézve mentünk alá, lám kegyelmes uram ő nekik szabad, hát mi elhallgassuk-e az mit ők cselekesznek, hiszen kgls uram mi is azért viseljük a kardot, hogy oltalmazzuk magunkat és országunkat, avval kgls uram az frigy fel nem bomlana, ha Szolnokot megvehettük volna is.[1]) Kérem annak okáért Ngodat és könyörgök is alázatosan Ngodnak, Ngod vegye el haragját rólam és az ország előtt is Ngodnak mint kgls [uramnak] megszolgálom mig élek, viselje gondomat Ngod, mert ő fge után Ngodhoz vagyon minden bizodalmam. Az Nagy Lukács hadát penig én nem hitegettem kgls uram, hanem magok jó kedvéből jöttenek volt száz lóval alá,

[1]) V. ö. Erdélyi Tört. Adatok. III. k. 143. l

Digitized by Google

én nem hittam, szabad ki mit mond. Az mi penig kgls uram illeti az marha dolgát, én Ngod és az ország kezében vagyok, szabad mind Ngod, mind az ország én velem, de azt az marhát isten ha öszvegyűjthetné mind, de soha emberi állat azt össze nem gyűjthetné, — én kgls uram az miatt hitetlenné és búdosóvá nem leszek, hanem szabad mind Ngod mind az ország mit cselekszik, és ki mit mond, senkinek be nem dughatom a száját.

Hirt Ngodnak egyebet nem irhatok, hanem oda alá Lippa felé volt emberem, az ki bizonyosan mondja, hogy Szkender basa minden végvárakba irt, hogy álgyúkat adjanak ki, sőt Egerbe csauszokat is bocsátott álgyúkért, hogy Lippát és Jenőt megszállja, mert Bethlen Gábor nekik adta és ők sem engedik senkinek bírni, igen bizonk az frigynek, de csak meg ne csalna, de reménlem, hogy az frigykötés az markunkban szakad; az török dolgát jól tudja Ngod, mibe áll. — Ngodat mégis kérem alázatosan, Ngod vegye el haragját rólam és az ország előtt is legyen mentségem Ngod. Isten éltesse stb.

Datum in Meggyaszó die 14. Octobris 1614.

Nagyságod alázatos szolgája és igaz híve
Komáromi Nagy Balás m. p.

Külczim. Illustri ac magn. dno Comiti Sigismundo Forgách de Ghimes stb. partium regni Hungariae superiorum generali capitanco st.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

IX.

1614. nov. 7.

Károlyi Mihály Forgács Zsigmondnak Lippa ügyében.

Illustrissime comes stb. servitiorum stb.

Jó egészséget stb.

Az Ngod 30 okt. Kassáról énnekem irott levelét ma, u. m. 7 Nov. vettem, melyben Ngod panaszkodik, hogy Ngdnak ritkán irok és ha szintén irásra való materiám egyébről, miről kellene Ngodnak irnom nem volna is, de csak az magam állapotjáról irnék Ngodnak, melyet Ngod tőlem szeretettel venne; azért ngos uram én Ngodnak ezelőtt is egy nehány rendbeli leveleket irtam, melyekre mind ez idáig énnekem Ngodtól ez mostani levelénél [egyéb] nem jött, — nem is kételkedem abban, hogy Ngodtól énnekem mindazokra válaszom nem jött volna, de vélem, hogy elvesztették és Ngod kezéhez nem dirigálták azokat.

Hireket mostan Ngodnak egyebeket nem irhatok Lippa állapotjáról, hanem azt bizonyosan értjük, hogy az fejedelem-

Digitized by Google

nek és az országnak megadták, el is oszlott az had alóla, — immár nem tudjuk, adja-e a török kezében avagy nem. Az fejedelmet ő ngát Váradra várják be, az mint értjük Rédei uram akarja megvendégleni, azért még be nem érkezett.

Az magam egészséges állapotja felől való értekezését Ngdnak megszolgálom, de bizony igen beteges állapottal vagyok az főfájás miatt, ugyan azt irhatom Ngodnak nagy időtől fogva ilyen vékony egészséggel, mint most, nem bírtam.

Híreket ennek utánna ha mi olyakat, melyeket Ngodnak megírnom méltó leszen érthetek, middjárást informálom Ngodat. Többi között Ngodnak ezt is irhatom, hogy az ide való hadak és keváltképpen, noha Madarász Máté hada rendelés szerint ez vármegyén él, — de az Nagy Lukács hada is ez mi vármegyénkben bejövén, az szegénséget annyival terhelik, hogy immár teljességgel elnyomorodtanak és csak súhajt az nagy inség alatt. Tudja penig azt Nagyságod, mind Ngodnak és az vármegyének végezése volt Nagy Lukácscsal arról, hogy Zabolcsban éljen hadával, az Madarász Máté hadát penig az vármegyében tartsuk. Azért ngos uram, ha Ngod az szegénségnek ily nagy romlását és miattok való nagy pusztulását meg nem tekintvén rólunk gondot nem visel és meg nem tartóztatja Ngod rólunk őket, magunk is nagy fogyatkozást látunk, hogy az szegény jobbágysággal magunknak nem szolgáltathatunk. Nagyságodat azért az istenért is kérem szállétsa el rólunk azt az Nagy Lukács hadát, ha immár az Madarász Máté hadát kételen tartatjuk szegény jobbágyinkkal; mostan is főképpen egy nehány naptól fogva mind az én jószágomon élnek az Nagy Lukács alatt valók. Ezek után stb.

Datum ex Karol die 7 Nov. a. 1614.

Illmae ac splis ac magn. Dnis Vrae.

P. S. Az török még Tömösvárnál vagyon, akarnak-e eloszlani, nem-e, vagy micsoda reménségtől tápláltatnak, nem értjük. Sarmaságinak azután is jött levele hozzám, melyben császár urunk ő fge commissariusi felől tudakozik, jönnek-e alá avagy nem, de én arról nem tudtam ő kglmének semmit irnya. Ngodnak akarám ezt is irnya.

servitor deditissimus et affinis
addictissimus
Michael Karoli m. p.

Immár megirtam volt az levelet Ngodnak, hogy juta az atyámfia jószágából az tiszttartónk. Rédey Ferencz megjött Váradra, az fejedelem is az jövő héten oda jű és két hétig akar ott mulatni; az Lippa megadása bizonyos, de mind az ország

Digitized by Google

és az fejedelem megeskütt, hogy töröknek nem adják. Az török hogy eloszlott volna azt is bizonynyal mondja. Mi ngos uram elnyomorodunk jószágostúl az hadak miatt, ha Ngod még is fentartja az szegény földön.

Jegyzet: Ez utóirat sajátkezű.

Külczím. Illmo comiti sp. ac magn. dno dno Sigismundo Forgács de Ghymes stb. partium regni Hungariae superiorum generali capitaneo stb. Kassa.

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

X.

1614. decz. 3.

Bethlen Thurzóhoz: a lippai ügyben s a biztosok leküldését kéri.

Illustrissime domine etc. Servitiorum nostrorum etc.

Miolta az mi fökövetink császár urunk ő fölségétől Lyncz-ből hozzánk érkeztenek, minden nap szorgalmatosan vártuk az ő fölsége megigirt commissariussinak érkezéseket, kiknek hogy semmi híreket eddig nem hallhatjuk, egyébre nem magyarázhatjuk, ne talám ő fölségének az velünk való jó végezéshez semmi szándéka nem volna. Tudjuk pedig ez napokban Lippára való expeditiónkra is nem kicsiny vigyázás volt az ő fölsége részéről és az dolognak mivoltához képest sokféle szók is viseltettenek. Tagadatlan dolog, miolta azokat az helyeket Erdély országa az töröktűl megvötte, noha mind hadával, kéncsével szüksége idején az országot segitette, hogy egészen gondviselését hozzája megmutassa, de azolta öt avagy hat fejedelmét csak egyiket is bizonyos frigylevelével Erdélynek az török nem confirmálta; ha kivötték tőle az athname levelet, de azt oly conditióval iratta, ha ezeknek restitutióját várta. Mostanában az megöletett Nazuff vezér nagy szörnyű szorgalmaztatással és országunk utolsó veszedelmével fenyegetvén, az török hada is Thömösvárnál fenn levén, az lippai ráczok rebelliója is accedálván, meg nem irhatnók szántalan szókkal is, meni busulásban voltunk miatta. És noha hazánknak utolsó veszedelmének eltávoztatásáért az két gonosz között az kisebbiket minden becsületes tanácsink, hiveink tetszéséből az közönséges fennálló békességnek megmarasztásáért kinek kinek nem vármegyénkint, hanem singillatim personaliter libera voxot engedvén, conscientiája szerént vöttük értelmeket, leginkább azért, hogy az közelebb fenn levő török hadak az országnak nyilván való engedelmességét megértvén ő hatalmasságához, gonosz igyekezetektűl tartóztassanak. Sőt nagyobb hitelnek okáért az szegény

Digitized by Google

községet és egyéb egyetmást költöztettük is Lippából, de az vitézlő rendet naponként többitettük azalatt benne. Várván az idő alatt, hogy jobb alkalmatosság jűjjön előnkben az közönséges békességnek megmaradására. Oly azért, kivel az fényes portán ne vádoltathassunk és onnat országunkra nilván való romlást ne vonjunk, holott ilyen világbirót hls császárral, kinek birodalma körűlvötte országunkat, csak igen nagy móddal, okossággal való tractálást kéván. És noha magunknak leginkább szomorunak, igen károsnak és gyalázatosnak tetszik, az Lippa állapotja sőt enni busulásunkért akarnók, hogy bátor soha ez világon se lött volna, de annak eddig való kérését sokkal inkább nevelé és újítja, hogy az ő fölsége tisztviselői igy kapdosának az erdéli határokon és untalan csak azt hánták, hánják is szemünkre, hogy a mely várakat ő töllök fegyverrel vöttünk el, azt meg nem adjuk, azalatt titkos, practikákkal atton adjuk az németeknek várainkat. És noha nem kicsiny példák vannak előttünk hatalmas országok és nemzetségek felől is, kik az egész országnak békességét valami résznek odaszakasztásával váltották fel, hogy semmint egészen veszedelemben ejtsék; nemcsak keresztyén keresztyénnek, vagy pogán pogánnak, mert olyant számtalant olvasunk, de az velenczések 1540. esztendőben Peloponnesumban nagy városokat, emporiumokat, Epidaurust és Naupliát, Dalmatiában két erős kastélt adtanak az töröknek. Amuratessel is cum restitutione finitimorum transigáltak az várnai harcz előtt, az mely frigyet Capisztranus János felbontatott; csak ez minapiban pedig Visegrád alatt való Ujpalánkot hasonlóképpen adták vissza tanácsiból az közönséges békességért az töröknek. Sokak pedig nem váron, városon, hanem édes atyjokfiján, saját magzatjokon is váltják meg az békességet s az megmaradást ellenségektűl. Minekünk is noha Lippáért senkinek méltán semmi panasza nem lehetett volna, mert azt Erdély vötte csak mi időnkben is kétszer vissza az töröktől senki segitsége nélkűl, Erdély tartotta eddig is haszna benne semmi nem levén; Lippa nélkűl is pedig szintén olyan ország, mint vele. Olyan hely miatt pedig vagy egész országúl vesznünk, vagy sok országok, nemzetek békességét felbontani, nem tudjuk ki javalhatná; sőt akárki láthatja az két gonosz közűl melyiket könnyebb választani, vagy egy puszta helylyel az egész országot megmarasztani. Mindazonáltal az mind oda fel is megírók, az ráczok rebellióját magunk személye szerint megcsendesítvén, azután minden circumstantiákat naponként, óránként nagy vigyázással viselvén, az török hadaknak eloszlására is okot módot mutatván, noha telelésre való parancsolat volt rajtok, hazánkért és nemzetségünkért fejünket és országunkat vakmerő szerencsére vetettük, és ebbeli gond-

Digitized by Google

viselésünkre isten oly áldását nyujtotta eddig Erdély ország számára, és keresztyén kéznél Lippát megmaraszto ttuk; ezután is azon kgls istenünk és az üdők minden jóra, hisszük minden jóra elvezérelnek. Vagyon csak csodálkozásunk, mi lehessen oka az ő fölsége ide rendelt commissariusinak késedelmének? Negyedfél hete vagyon, miulta az mi commissariusink itt Váradon költenek semmi híreket azok felől nem hallván, most velünk Erdélyben bejőnek. Ha az innepekig azok megindulnak, csak értsük idején, mi is azokat visszabocsátjuk; ha pedig januariusra halad, nekünk is és azoknak az becsületes hiveinknek az innep szentelés levén előttünk, azután valahová kévántatik, oda érkeznek; mi abban késedelmet és fogyatkozást, csak idején értsük az dolgot, nem teszünk; elhaladására pedig ez tractatusnak okot semmiben nem adtunk, sem adunk. De ha ő fölsége el fogja halasztani, mi eddig török által elvött határinkat nem kérjük magunk főkövetink által, abból az ő fölsége császári méltóságát megadtuk. Most az portárúl császártól fő csausz érkezvén kaftánnal és levelekkel bizonyoson értjük, hogy Ali passának vezérséggel adván császár az budai passáságot, annak az ki a mostan fennálló frigyet végezte volt az Sitva torokban, most is a frigynek reformatióját arra bizta, mely az erdéli határoknak restitutiója nélkűl véghez nem megyen; az passa pedig immár útban is vagyon: ha addig ez restitutio véghez nem megyen, és ott a török kezdi urgeálni vísszaadását, megitilheti Ngod menni sok alkalmatlan dolgok jöhetnek abból ki és mi is mit tulajdoníthatunk ő fölségének, vagy utána való tisztviselőknek, holott vagy egy, vagy másképpen az mienknek visszaszerzésére nekünk is tisztünk szerint gondunknak kell lenni. Minndezekről, hogy Ngodtúl is levele által érthessünk valami bizonyost, szeretettel és barátságosan kévánjuk. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat. Datum ex arce nostra Várad, die 3. Decembris, anno dni 1614.

Illustr. Dom. Vrae

Servitor et amicus paratissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Kivül: Exhibitae in Biche die 16. Dec. 1614 Gabrielis Bethlen de conservatione Lippa et Jeneő ac tractanda pace.

Külczím. Illmo domini comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Eredetije Bethlen- sajátkezű aláirásával, orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. Nro 31.)

Digitized by Google

XI.

1614. decz. 5.

Forgács Dóczynak: Lippa állásáról tudósítja.

Specctabilis stb. Salutem stb.

Az Kegyelmed levelét meghozák énnekem, melybűl értettem, mely igen kévántattaték egymással való szembelételünk, melyet noha én is nagy örömest megcselekedném kiválképpen ez mostani gonosz hirekhez képest, és Lippának is megadása felől; de én mostan egymással való szembelételünknek semmi módját, se alkalmatosságát nem látom, az útnak is felettébb való gonoszsága miatt. Im mostan értem, hogy Bethlen Lippát, Aradot, Solymost az több kastélyokkal egyetemben megadta volna az töröknek, oda fel penig irásunkat nem akarák semmiképen hinni, de immár mostan, hogy re ipsa rea teljesedett, elhiszik. Ennekutánna immáran nemcsak Lippát, hanem egyéb rendbeli véghelyeket is kétség nélkűl kévánni fogja Bethlen és az töröknek kivánságára az többit is örömest oda adja. Ez dolog azért igy lévén, látván azt is immáron, hogy az török ily közöl az szomszédságban beférkezett, Kgd azért ennekutánna az odavaló helyekre szorgalmatosan vigyáztasson, hogy azokon valami véletlen való kár ne következzék. Az mézei hadaknak nagyobb részét eloszlattattuk, azoknak is megirtuk, kik ott Zathmár vármegyében vannak, hogy mindjárást azok is eloszoljanak, az mint Kgdnek immáron megirtam ez előtt való levelemben, hogy azok is fön ne legyenek, ha az többi eloszlott. Elhittük penig, ha ő felségének ezután valami hada kévántatik, csak ő felsége pénzt küldjön ide, eleget találunk efféle szegény legényeket, kik az ő felsége szolgálatjára álljanak. Minemű levelet kgnek palatinus uram ő kglme irt legyen, Kgdnek ez levelünkben includálván visszaküldöttök; nekünk is ugyan ezen formán irt volt palatinus uram ezen dologrúl, az mi penig Kis Lukács uramot illeti, elvégezvén dolgát Szendreőbe és Onodba semmit nem mulatván mindjárást oda megyen Zathmárra Kgdhez és ott fizet, és ezután ugy megyen Kállóban. Lassota uram felől még eddig semmit sem hallottunk, az alá való jövetele felől inkább hiszem, mostan immáran nem is jő ide. Éltesse isten Kgdet. Datum ex castro nostro ... . die 5. Decembris 1614.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

Servitor et frater addictissimus
Comes Sigismundus Forgács.

Külczim. Spectabili ac magnifico domino Andreae Dóczy de Nagy Luchie etc.

(Eredetije a m. k. orsz. ltárban.)

Digitized by Google

XII.

1614. decz. 10.

Kendy Dóczynál sürgeti, hogy Bethlen ellen küldjön hireket.

Spectabilis, magnifice stb. Az úristen stb.

Jó alkolmatosságom levén az irásra, akarék Nagyságodnak egy vagy két szóval írnom. Mi itt Nagos uram még istennek hála jó egészségben vagyunk, és minden nap bizony felette sollicitusok itt való dolgainkban. Ő felségének bizony nagy gondja vagyon országára, és azon vagyon minden nap, és tanácskoznak, miképpen provideáljanak felőle és Nagtokat ott való helyeiben és állapotjában confirmálhassa ő felsége; csakhogy nagos uram igen kévántatnék az, hogy Nagodnak onnét minden nap levelei szüntelen jőnének, melyekben felette serio sollicitálna Nagod az ott való tartományoknak rosz állapatja felől, Bethlen Gábornak rosz akaratja és szándéka felől, Lippa és Jenőnek is elidegenitések felől. Igy levén, ő felsége és az egész tanács is serénybek lennének azoknak providentiájában, hamarébb is resolválná magát ő felsége mindenekben. Itt, valami engemet néz és illet, totis viribus, éjjel és nappal, opportune et importune azon vagyok és úgy sollicitálok mindeneket, hogy megtessék és lássék mindenekben az én itt létemben diligens munkálkodásomnak minden fructussa, és Nsgodnak ezekben hasznos szolgájának találtathassam. Mostan többet levélre bizni nem merek, rövid nap deo auxiliante magam akarok mindeneket copiose megbeszéleni Nagodnak. Adja isten kévánságom szerént találhassam Nagodat mindenekben. Datum Viennae, 10. die mensis Deczembris 1614.

Spectabilis, magnificae dominationis vestrae

servire paratissimus
Stephanus Kendi m. p.

Külczím: Spectabili et magnifico domino domino Andreae Dóczy etc. etc. domino patrono colendissimo.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban.)

XIII.

1614 december eleje.

Egy titkos tanácsos (tán Molart) véleménye az erdélyi ügyekről s a Bethlennel folytatandó alkudozásról.

. . . . . .

Weillen ainmal dahin geschlossen Sibenbürgen nicht zu lassen, daher bey iczigen beschaffenheit zur defension und gegen-

Digitized by Google

wöhr sich gefast zu halten und die hier zu gehörige mittel an die handt zu nehmen ain hoche notturfft sein würdet, und befindet sich, dass die uns disorts eingebildte unmüglichkait khaine unmüglichkait nicht seye; zumaln diejenige alle so vor disem zum khrieg wider den Türggen assistenz geleist noch vorhanden, und so sy gebürlichen requiriert, das jherig nicht wöniger als vorher verrer noch verrers gern und guet willig laisten und praestieren wurden allain hierczue menniglichen sich willig zu erczaigen bey zeiten durch hierczue an die handt genombne bequeme mittl disponiert werden müeste. Wir sein iczo im winter, haben ganczer vier monat zeit uns zu praepariern und gefast zumachen; der feindt hat alberait brochen zumaln er mit geschücz under christliche tröstungen zogen, leger beyainander volck überwindtert, aus welchem anderst nichts als lauter betrug, arglistigkait und falschheit dardurch er uns zu hindergehen gedenckhet, clarlich erscheinet. Dohero nothwendig widerumben diejenige mittel zu ergreiffen, deren man sich vor disem gebraucht, und also in ihrer kay. Mai. königreich und landern landtag anzustelln und zuhalten ins heyl. Rom. Reich angenehme qualificierte, fürnehmbliche und bekhandte persohnen zu verschickhen chür und fürsten zu den bewilligungen zu ermahnen und vermögen, craisstag erwörben und was sönsten disem anhengig ist; bey diesen angeordneten praeparatoriis zuverhoffen, wan sich nun anderst E. k. Mai. resolviern, dass nicht weniger als andere vorigemahl die müglichkhait zu erhalten sein würde.

Wie aber, was gestalt, was für volck, will ich mich disorts auf dasjenige guetachten referiert haben, so herr veldtmarschalch und ich zugleich ihrer k. Mai. in diser materi übergeben zumaln iczo die zeit ist obriste zu bestellen, hoche bevelch zu erseczen, bestellungen aufzurichten, darmit nicht hernacher in der eusserister noth allerhandt confusionen entspringen und mit ihrer h. Mai. höchstem praejudicierlichen nachthail und schaden als anderemal beschehe, der krieg gefüert werde, wie ich dan diser mainung der ursachen halber sein müss darvon als ain kriegsrath zu röden, dises aber dahin zu verstehen die praeparationes zwischen hin und endt februarii anzuordnen.

Den andern punct betreffendt: ob E. k. Mai. sich mit denen Türggen wögen Sibenbürgen in tractation einzulassen, darczu ich keineswegs meinen rath drumben geben khan, weillen lauter und clarch der Türg Sibenbürgen nicht lassen würdet; so khönnen auch ihr k. Mai. als ain christlicher herr und ain mehrer ihrer königreich sich durch khaine tractation der provinz Sibenbürgen begeben; stosse aber destwögen nicht

Digitized by Google

unb, dass mit Türggen nicht zu tractieren seye, sondern man fort tractiern solle.

Dritten. Ob mit denen Sibenbürgern rebus sic stantibus zu tractieren, hab ich destwögen khain bedenckhen, weillen bey ihrer k. Mai. stehet wie diselb schliessen, und diese tractation allain dahin angesehen damit Hungern und andere nicht wolmainunde lander dass von ihrer k. Mai. seicz anderst nichts, dann frid und ainigkhait gesuecht würdet destwögen dan dessen nichte so zu erlangung selben intents vonnöthen underlassen wurde verspüren und erkhennen khündten. Dahero ich denen zu diser tractation verordneten commissarien ainichen volligen gewaldt zugeben nicht thüelich zu sein vermainen wolte, sondern anzubevelhen alles zuruckh zu bringen.

Den vierten articl betreffendt erclere ich mich mit der tractation und weillen nur alles zum aufschub angesehen und khainer rechten tractation stat zuthuen, gehört drauf was disorts von mir oben gemelt worden.

So viel den fünften articl und frag wan der Bethlehem fortziehen solte, anlangt, khain anderst mittl nicht ist, als was vorhin berait gerathen: nemblichen den Lassotta mit der andeutten summa geldts unverlengt und alspalden fortzuschickhen und die heyduggen zubestellen, zumaln in meine ainfalt ich vermainen wolte ihrer k. Mai. camer in ainer so grosser noth und zu ain so ansehentlichen wörckh gar wol mit ainer so ringen summa aufkhomen wurde khünnen; auch ehunder dan disorts sich in gefahr zustürczen, etwas bey diser so grosser noth zuverseczen so dennochter hernacher mit glegenhait wider aufgelöst werden khündte, wie dann dergleichen vor disen in so gefehrlichen leuffen von öffters beschehen; dan die hochhait des potentaten consistiert in landt und leuthen, derselben erhaltung am respect und gehorsamb, wo nun dises ainmal falt, ist alles gefallen und durch khaine geltmittl hinfürters mehr zubekhommen.

Auf den sechsten punct andtworte ich besser zu sein wan ihre k. Mai. nichts thuen wollen, oder vermögen den Bethlehem die heuser was gestalt er khan einnemen zu lassen, dan dass ihme ihre k. Mai. diselb per pacta einraumen solten, und dass drumben willen, dass jenige so per pacta übergeben würdet in conditione pactorum übergeben verbleibet so aber per violentiam de facto genommen würdet, dessen sich zu gelegner zeit vider czu impatroniern dem Kayser sein recht unverlöczt verbleibet.

Den sibenden articl zu beandtworten finde ich nicht dass Gratiano expresse schreibet wie palatinus wögen Sibenbürgen; aber sönsten in genere woll, dass er mit dem Türggen

Digitized by Google

tractiern solle. Auf den grundt der sachen aber zu kommen, darzu gehört aine geldt verlag bey der portten undt allenthalben wo es vonnötten zu spendiern und nichts zu sparen; dan alles bey den Türggen mit gelt zu richten ist.

Auf den achten punct: wäre die practica mit dem Kendi, Homonnai, Wallachen und Sachsen in albey anzunehmen und derselben nachzuseczen; zu den Sachsen haimblich und in der still zu schickhen; der Wallach hat seine leuth alhie oder andere hieher zufordern und mit denselben zu tractieren; Kendi, Homonnai sein weit entlegen und mit hin und herschickhen viel zeit hingehet und verabsaumbt würdet: destwögen sy hieher erfordert und mit ihnen tractiert werden mochte.

In deme da zum neunten des Balassi halber gedacht würdet, da insistiere ich meiner vorigen mainung: sich seiner zuversichern undt drunder khaine zeit nicht zu verlihren.

Zum zehenten halte ich für aine hoche notturfft alhie ainen hungerischen convent anzustellen, destwögen die hungerische räth herauf zufordern und dasselb wo müglichen noch vor Weihnachten oder doch lengist in den Weihenacht feiertagen. Denen alher citierten hungerischen rathen vermainte ich proponiert werden möchte der feindt betrüglich und arglistige handlungen feindtliche intentiones, nichthaltung des fridens, dass er underm schein ainer neuen tractation Sibenbürgen eingenommen und ungeacht seines gethanen zusagens in allem stilstandt zu halten, dennochter under wöhrunden stilstandt und induciis Lippa und Jenő einnehmen helfen und under selbe heuser wider die capitulationis pacta stuck gefüert. Also bisdato der Turg underm schein und mantel der sibenbürgischen unruhe statig in armis verbleibet und also inner kurczen zeit gancz Oberhungern woll einnemen dürffte; zu deme der Bethlehem sich der Türggen sciavo und underthon selbst nennet, mit seine mantel bedeckhet und entlichen die hungerische nation ins euseriste verderben und ruin einfüren würdet; wie man dan von Constantinopl aus dessen gnugsame nachrichtung hat. So khomen imgleichen auch avisi ein, dass sich der Türg zu Constantinopl starck auf ainen zug praepariert und zu rüstet, hat seine heuser alle profiandtiert mit volck besterckht, die huldigungen aller ortten so weit bracht, als sönsten vor disem niemals beschehen, solche schwäre und vertraglige exactiones und contributiones von den underthonen erfordert, dass ihnen in die lenge bey hauss zubleiben unmüglich fallen würdet. Weil nun menniglichen bewüst, dass er sich Moldau und Wallachey bemechtigt, aniczo auch herr in Sibenbürgen ist, dahero er den Hungern alle glegenhaiten

Digitized by Google

dermassen genommen, dass sy nicht mehr crafft haben sich mehrers zu schwingen; ihr k. Mai. aber so vatterliche fürsorg für sy tragen erkhennen die gefahr, dahero lenger nicht zu sehen khundten, sondern ihnen hülfliche zu erschainen begertten und wolten. Dessen ihnen erinderung zu thuen sy hieher erfordert hetten und von ihnen vernehmen und anhören wolten, wie sy solche ihre wolmaindt, vatterliche fürsorg dem vatterlandt zum pösten zu appliciern bedacht wären und sich defendieren wolten, zumaln ain für allemahl sy ihre ruinam selbst nicht erhkenten die sich zu ihnen taglich dermassen mehrers und unvermerckhter avicinierte, damit sy es nicht empfinden thäten khundten, dahero ihre k. M. als König und herr in Hungern nicht verandtwortten, da er bey so grosser, instehenden gefahr sy nicht mahnen, antreiben und incitiern solte ihne anerpotene so wollmeinund vatterliche hülff gutwillig und zu danck anzunehmen, dardurch ihre vattertandt erhalten werden khündte zumaln sy selbsten leicht zu erachten besser zu sein zeitlich fürsehen und nothwendige mittel an die handt zu nehmen weillen noch zeit zuhelffen, ihre benachbarte lander und völckher im f(ried) zu erhalten, iher erbietten in freundschafft auf zunehmen und neben ihnen dem gemainen feindt entgegen zuziehen, als erst nacher wan alles uber und uber gehet und in euserister confusion und desperierter extremitet alles versiert, die Türggen von den Christen nimmer underschiden werden, und alle Christen und volckher dass sy bis dahin und zu ihrem unhail so lang geschwigen und khaine hülff nicht annemen wollen an ihnen raich suchen müsten.

Dieses ist so ich auf die proponierte punct zu andtwortten in meiner ainfalt befunden, mich andern mehrern und verstandigern votis subiicierundt.

Hátirat: Guetachten auf beyliegende neun puncten Sibenbürgen und den palatinum in Hungern betreffend.

(*Egykorú másolat* [az eleje hiányzik] a bécsi cs. k. titkos lvtárban.)

XIV.

1615. jan. 4—14.

Levelek Bethlen Gábortól a Homonnai-féle mozgalom ügyében.

a)

Gabriel Bethlen dei gratia etc.

Generose domine, amice nobis honorande. Salutem etc. Az mostani állapothoz képest istennek kegyelmességéből mi immár ide szép csendességben levén, várjuk vala csak szintén

Digitized by Google

az tractusnak jó végben menetelit. Ez közbe véletlenül esék hallanunk, hogy az eloszlott hajduságot fellázasztották, ujolag zászlót töttenek ki és gyülekeznek. Mi mindazáltal az induciákhoz és az ő fölsége assecuratoria leveléhez tartván magunkat, ha valami nyughatatlan elméjű emberek ő fölsége és az nemes Magyarország híre nékül valamit akarna inditani, magunkra vigyázunk, készületlen ne találtassunk. Ez idő alatt palatinus uramnak ő nagának irtunk egy levelet. Azért Kgdet mint barátunkat kérjük, az mint magát már minekünk sokszor ajánlotta azon jó akaratjától viseltetvén, palatinus uramnak bizonyos emberétül levelünköt postán megküldvén, mentül hamarébb levelünkre választ vevén, küldje meg. Egyéb dolgokról is mindenekről tegyen bizonyossá, kit mi is Kgdtül kedvesen vevén, ha miben bennünket megtalál, Kgdnek mi is igyekezünk szeretettel kedveskedni. Isten tartsa meg Kgdet jó egészségben. Datum ex civitate nostra Alba Julia, die 4. Januarii, anno dni 1615.

amicus benevolus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Generoso domino Nicolao Abaffy arcis et praesidii Thokaiensis supremo capitaneo, dno, amico nobis honorandissimo.

(Eredetije Bethlen sajátkezű aláirásával a m. kir. orsz. lvtár kincst. oszt. Act. Thurz. fasc. 93. No 32.)

b)

Illustrissime domine amice nobis observandissime. Servitiorum stb.

Császár urunkkal ő felségével az közönséges szent békességről minemő tractatusunk legyen országunkkal együtt, annak állapatja mennyére ment elő s miben vagyon, Nagyságodnál nilván vagyon, immár hűtlevelünket ő felségének felküldtük, ő felségétől is az induciáknak megtartása felől assecuratoriánk vagyon, kinek continentiája nem egyéb, hanem hogy az tractatusnak végeig az ő felsége részéről sem titkon, sem nilván semmi hostilis intentio nem leszen. Mikoron azért az ő felsége commissáriusit várakoznók és az magunk commissariusit is az tractatusra oda ki készitenők, csak ez két, három nap alatt igen bizonyosan kezdék meghozni, hogy az elmúlt napokban Kendy István ő felségéhez csak postán felmenvén, oly dolgokat vitt volna véghöz, hogy Raduly vajdát is ott fenn Havaselföldére haddal készitenék, itt alatt is több complicessivel, az eloszlott hajduságot is ujolag ismét gyűjtenék, azokban is mi

Digitized by Google

módokat akarnának követni, több dolgokat értünk, hallunk és látunk, hogy semmint levelünkben irhatnók, efféle híreket egyben vetjük, másfelől az ő felsége assecuratoriáját is szemünk előtt viseljük; ha pedig ezek az hadak ujolag fenn vadnak, Nagod meggondolhatja, eddig való szent ügyekezet és jó végezés az ő felsége ditiója között és mi köztünk mint állhatna meg; azon is bizony eleget csodálkozni nem győzünk, ha az ő felsége bölcs tanácsa inkább követné az bizontalan és nyughatatlan elméknek vélekedő persuasióját, hogysem mint az bizonyos és nilván való végezést egy országgal és annak fejedelmével. Kendy István ő maga is megmondhatja igazán Nagod előtt, minekünk fizetett szolgánk, ötven lóra volt rendelt fizetése tőlünk, adtunk is még körülünk forgódott, néki többet tizenöt száz forintnál és először az közönséges hűségre, azután az tanácsságra, utolszor az udvari szolgaságra, hittel kötelezte magát, nem egy, hanem három rendben. Ha penig más némely honülő bizonyos uraságban élő úr embereket lázzaszt fel, igen jó volna amaz mondást meggondolni azoknak: Pax una innumeris triumphis melior. Mert ha efféle dolog egész magyarországi statusoknak consensusából leszen, azok erejével úgy is közönségesen veszendő, bizonytalan állapatok következhetnek ebből. Ha penig csak kettőnek, háromnak ország híre nélkül conspiratiójából leszen, afféle futó szerencse mely hamar indúl meg, oly hamar szégyent vallhat. De akármint következzék a vége, lehetetlen dolog, hogy az közönséges kedves békességnek (kinek minden jámbor és hazája szerető főember örűlhetne) felbomlására ne következnék oly efféle inditás az országok között, hogy a mely könnyű fellázasztani, ezerannyi munkásság vagyon az lecsendesitésében. Az mint szokták mondani, egy bolond oly követ tud az tengerbe vetni, hogy százezer ember is nem tudja felvenni az fenekéről. Nagodat azért mint jóakaró böcsületes uramat kérem, szegény nemzetségünknek közönséges szép békességét, javát és előmenetelit szeme előtt viselvén, tiszti és hivatalja szerént ő felségénél ne csak interponálja magát ennek az tractatusnak véghöz vitelében, hanem ugyan legyen azon Nagod, egyszeri kegyelmes assecuratoriája szerént arra rendeltetett commissariusit alá bocsátván, legyen vége immár az sok procrastinátiónak, holott tudja Nagod az hajdúnak fenn léte az ő felge birodalmának és az szegénységnek semmi hasznára nincsen, avagy peniglen ha ő felgének ahhoz kedve nincsen, Nagod tegyen bizonyossá bennűnköt, mit kellessék arról ez után cselekednünk, és reménlenünk, Kendi lássa, mit cselekedik, minekünk annyéval nagyobb szűünkbeli bátorságunk lehet, holott az mi ügyünk justa causa, ő mire nézve mit indít, az ő dolga. Tartsa meg Isten Nago-

Digitized by Google

dat sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Julia die 4. mensis Januarii anno domini 1615.

Ejusdem Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et amicus syncerus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczím: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Kivül: Exhibitae Viennae 23. Januarii 1615.

(Eredetije az orsz. lvtárban. Act. Thurz. fasc. 95. No 39.)

c)

Illustrissime stb. Salutem stb.

Két rendbeli levelét is egymás után vöttük Nagodnak ez napokban: summája mindeniknek azon egy dolog volt, melyben bizonyos okait számlálja Nagod az ő felge commissariusi késedelmének. És hogy nem sokára bizonyoson eljönnének, intvén a mellett, hogy császár urunk ő felgével mint olyan hatalmas keresztyén monarchával ez tractatusban illendőképpen procedáljunk. Hogy az Lippa felől való hír miatt eddig való tartoztatása és késedelme lött az ő felge követinek, noha az nyughatatlan és háborúságban gyönyörködő emberekre nézvén, nem annira csudálhatjuk; de valaki az nagy dolgoknak igazgatásához tanult, mennit használjon néha afféle folyó híreknek publicálása, az közönséges jónak oltalmára, afféle dolgokon nem akadoz, által értheti, mire való volt az, ha nem hiszi és kételkedik benne, láttassa meg corpus et veritas rei, miben legyen. Akkor aztán ismerje meg *leonem ex unguibus* etc. Ezekhez képest senkinek méltó panasza mi reánk semmiből nem lévén, az Nagod irása szerént ugyan nem tudtunk mi is egyébről gondolkodni, hanem minden órában csak az ő felge salvus conductusát, és követinek alá érkezését vártuk: de a mint ennek előtte való levelünkben megirtuk Nagodnak, ide alá nagy hirtelen ismét az hajduságot fellázasztották, zászlójokat kiosztották, Kendi István vendégli, ajándékozza és biztatja mindennel az kapitánokat, immár az erdéli határban is sok károkat, kapdosásokat és szenvedhetetlen dulásokat tesznek, igen nilván hirdetik, hogy országunkra jőnek ellenségesképpen, mely az ő felge assecurátiója és Magyarország s Erdély között való szent frigy ellen vagyon. Ezekre való nézve nekünk is magunk és országunk ótalmára mind külső s mind belsőképpen gondot kell viselnünk, nem is voltunk arról oly feledékenyek az tél állapotjához képest is, módot keresünk, találunk is Isten kegyelmességéből magunk oltalmában. És ha efféle

Digitized by Google

nyughatatlan elméket előbocsát ő felsége és Nagtok, egyéb nem jő ki belőle egy véletlen hadakozásnál és nemzetségünk megmaradott szeglet földének iszonyú romlásánál: kinek ha Nagod eleit akarja venni, ezeket az pusztító hajdúkat oszlassák, szállítsák le, zászlójokat szedjék be. Nem szükség az tractatusnak egyfelől is fegyver alatt lenni: mü az ő felge császári méltóságos hatalmát, anélkül is mindenben illendő böcsülettel és engedelmességgel viseljük szemünk előtt, állassa Nagod épen helyére az assecuratió szerént való csendességet, mü mindenben az ő felgével végezett induciákhoz készek vagyunk magunkat tartani: de ha ezeket igy tudjuk, látjuk aperte et hostiliter ellenünk ügyekezni, nem mulathatjuk el mi is, hogy idején korán mind külső belső szorgalmatossággal gondot ne viseljünk állapotunkra: sőt ezeknek leszállításával ne is késsék Nagod, hogy a mi igyekezetünk is mind itt benn országunkban s mind másutt csendesedhessék meg: ne találtassék későn avagy nagyobb kárral efféle motusoknak lecsendesítése. Kiről Nagodtúl nemcsak levele által várunk kedves választ, hanem mint az megmaradásnak és békességnek ő felsége után, egyik fő oltalmazójátúl atyai jó akarattal való gondviselést. Mü a mint írók, ha bántásunk onnat nem leszen, és ennek az indulatnak épen való lecsendesítését láthatjuk, mindenekben az ő felgével kötött induciákhoz tartani magunkat készek vegyünk. Tartsa meg az úr isten Nagodat sokáig bódog jó egésséges állapotban. Datum Albae Juliae die 14. mensis Januarij. Anno domini 1615.

Illmae Dnationis Vrae

servitor et amicus aratissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczím: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Kivűl: Exhibitae Viennae 2. Februarii 1615.

(Eredeti az orsz. lvtárból. Act. Thurz. fasc. 95. No 40.)

XV.

1615. jan. 8.

A bécsi kormány szövetkezése Homonnaival Bethlen ellen.

a)

Reversales dni Homonna ratione Transylvaniae de 8. jan. A. 1615.

Ego Georgius Druget de Homonna comes etc. agnosco et his praesentibus notum facio quibuscunque: posteaquam

Digitized by Google

vidi et diligenter observavi quae ab aliquo jam tempore in Transylvania contigerunt et gesta sunt, ut nimirum plerique, ibidem vajvodae provinciam illam et regi et regno Hungariae dulcissimae patriae meae abstraxerint et quasi avulserint, et summa cum totius christianitatis jactura ac damno in Turcarum potestatem peculiaribus pactis subdiderint, eaque ratione magis in illos, quam in regnum ipsum et christianitatem inclinati fuerint, adeoque consilium et auxilium, protectionemque ab iis petierint, ab iis impetrarint.

Uti etiam communis christiani nominis hostes Turcae, ea re considerata praebitam sibi jam diu a vajvodis illis et a provincia opportunitatem idoneum rati, Gabriele Bathereo Varadini confosso, ad quorundam Transylvanorum petitionem ac flagitationem formato cum exercitu Constantinopoli moverint, copiasque cum Turcicas tum Tartaricas in Transylvaniam eduxerint, provinciam de novo populabundi invaserint, conventus sive dietas indixerint, novum vajvodam Gabrielem scilicet Bethlen (qui diu multumque consvetudine contubernioque Turcarum usus in consiliis ipsorum consederat eorundemque in christianos excursionibus sese junxerat) Transylvanis proposuerint ac nominaverint, tandemque in vajvodam constituerint, promulgarint, confirmarint, qui vajvoda deinde Turcarum imperatori homagium praestiterit, et in summum christianitatis praejudicium contra S. C. ac R. M^tem^, totumque Hungariae regnum perniciosa ac periculosa pacta, quae nequaquam christianum hominem deceat, inierit, juxta quae Turcis Lippam, Geneum aliasque arces dedere voluerit. Eumque in finem tormenta preecipua bellica cum rebus necessariis, quibus ejusmodi arces omnem in necessitatem defendi poterant, avehi curavit, et in hodiernum usque diem tum impudenti ore, tum scriptis, magis expedire ut arces illas Turcae quam christiani occupent asserere audet. Hunc ego impium et perniciosum agendi modum sollicite ad animum revocans, quaeque in patriam charissimam, totamque christianitatem inde redundare possint damna et incommoda, et hoc quidem imprimis perpendes fieri nequaquam posse ut hujusmodi Turcarum progressibus diu Bethlenus tali gradu lubrico consistere queat, quin potius necessitate quadam adigendus sit, ut reali atque integra huius pulcherrimae ditionis possessione Turcis tradita, in Turciam ipsam sese subducat ac secedat. Ego vero cujus bona proxime contermina et confinia sunt, in quorum discrimen necessario trahendus ac redigendus sim, has et alias incommoditates gravissimas, quas me inprimis prae aliis ob oculos habere convenit, proprio motu ac ductu ex singulari commiseratione ac sollicitudine qua patriam, qua religionem

Digitized by Google

christianam periculis et calamitatibus quantum per me fieri possit, liberatam, conservatam ac defensam cupio, provinciam hanc me juxta benignam S. Mtis suae declarationem super iis quae sequentur conditionibus suscepturum promitto.

Quae quidem S. Mtas post maturam tandem deliberationem et consultationem mentem ita suam clementer aperuit ac declaravit. Cum S. C. ac R. Mtas sua Gabrieli Bethlen C. suum ac R. verbum dederit ac responderit ante omnia se cum ipso et provincia ut quaecunque intercessissent controversiae componantur, tractacionem per commissarios suos institui velle, tractationis ejus successum expectandum, nihilque interea adversi movendum sed in eo omnia statu relinquenda, quemadmodum S. Mtas sua Bethleni legatis Lyncii scripto respondit, quod S. Mtas sua Bethleno renunciatum, tempusque ad id et locum constitutam voluit, ut et ipse et Transylvani pro eo atque ipsorum intersit, mandatarios eodem suos plena cum potestate mittant, quod et suo et provinciae nomine effectum iri demisse promiserit. Si vero praedictam tractationem successu carere, aut Bethlenum sese Turcarum ope ac machinatione ad ea quae sibi proposita habeat, consequenda atque obtinenda armare contingeret, tunc S. Mti suae haud discipliturum, ut expeditionem illam per defensionis modum suscipere possim, ad quod Mtas sua quantum in se sit, suum impendere et adjungere favorem et auxilium parata sit. Iis tamen conditionibus quae sequuntur et tales sunt.

Primo et ante omnia S. C. R. Mti sub ingressum provinciae Transylvaniae reversales litteras daturus sum praestandae Mti suae ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis tam per me quam per meos commissarios fidelitatis et homagii, utque identidem in futurum provinciales S. Mtem suam securam reddant, laborabo, et quidem majorem natu filium in S. C. Mtis suae aulam mittam, ibidemque educandum curabo. Religionis negotium, uti tempore Sigismundi quondam Bathorei in usu fuit in integrum restitui quantum possim conabor.

Ubi Transylvaniae possessionem adeptus fuero Varadinum ad manus Suae Mtis quamprimum ipso facto, quemadmodum per meos promisi, resignabo. Samos etiam Ujvar, cujus proprietas ad dnum Kendium spectat, si cum Turcis ad arma deventum fuerit, aequa permutatione facta suae Mti cedet, et super eo suas dnus Kendi reversales expediet; in arcem Kővár germanicum praesidium, quod suae Mti C. ac R. haeredibus et successoribus ejusdem legitimis juramento obstrictum sit, admittam.

Partes porro Hungariae ut post provinciae Transylva-

Digitized by Google

nicae occupationem in mea, meorumque haeredum et successorum legitimorum ex propriis meis lumbis in linea masculina descendentium possessione quidem maneant, sed a sua M^te ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis, in peculiare feudum recognoscantur futurum promitto. Transylvaniam vero ipsam a S. C. ac R. M^te ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis tanquam supremo meo dno pro antiquo recepto more ego et posteri mei ex propriis meis lumbis in linea masculina legitime descedentes recipiam et agnoscam, quibus deficientibus ad S. C. Rque M^tem et ejus successores et haeredes legitimos redire ac rursus devolvi debebit.

Ad Radulium quod attinet ut nomine suae M^tis C. ac R. in provinciam suam restituatur, omni conatu operam dabo, cum eo etiam uti et cum Moldavo bonam vicinitatem es correspondentiam servabo et ubi opus fuerit, quantum possim defendam, ita tamen, ut non a me tanquam Transylvaniae vajvoda, sed tantum a S. C. ac R. M^te sua ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis dependeant, citra cujus praescitum et assensum in majoris momenti et pondereris negotiis nihil aut tractabo aut statuam.

Ampliorem quam per suam M^tem C. ac R. ejusdemque haeredes et successores legitimos concessum fuerit, jurisdictionem neque praetendam, neque titulum mihi attribuam. Ad diaetas autem hungaricas vel ipse coram vel per internuncios quoad citra christianorum et provinciae incommodum fieri poterit, comparebo.

Eos qui suae M^ti C. ac R. causa proscripti sunt, in bona ipsorum restitui, iisque liberam bonorum suorum in provincia sitorum possessionem secure et quiete permitti curabo.

Saxonicales item civitates in pristinum statum redigi, ipsisque bona et privilegia inique adempta restitui et confirmari, civitates etiam illas ut ab antiquo etiamnum incolunt natione Germanica adaugeri permittam.

Aurifodinas et mineralia rursus erigi ac redintegrari, eisdemque de tribus millibus montanis nationis germanicae laboratoribus et privilegiis consvetisque immunitatibus amplioris securitatis et permansionis eorum causa provideri et cusionem monetae sub S. C. ac R. M^tis ejusdemque haeredum et successorum legitimorum nomine et imagine ex altera parte fieri curabo. Similiter in recognitionem dominii et superioritatis quotannis condecentia honoraria munera ad Suae M^tis et ejusdem haeredum et successorum legitimorum aulam transmittam.

In quacunque necessitatis occasione obligatus ero ad requisitionem suae M^tis germanica praesidia in provinciam

Digitized by Google

istam admittere, eorundemque militari opera pro ejusdem propugnatione uti; insuper etiam si vis hostilis ingruat, bellique tempore M^tem^ suam regnumque Hungariae pro viribus juvare.

Quae belli tempore arces, oppida, civitates, et alia communibus viribus, quando mihi a sua M^te^ exercitus mittetur, recuperata fuerint, eadem suae M^ti^ ejusdemque haeredibus et successoribus legitimis, si quae autem ego ipse propriis viribus et meorum subditorum sangvine hosti ademero, Transylvaniae cedere, eodemque quo ipsa Transylvaniae provincia iure censeri, ac permanere debeant. Quae vero ego ad coronam pertinentia bona recuperavero suae M^ti^ relinquam, et in aliis bonis aequam compensationem a sua M^te^ C. ac R. ejusdemque haeredibus ac successoribus legitimis expectabo.

Profugis et malefactoribus nullum plane receptaculum in provincia concedam, quin potius, si qui tales reperientur, quovis tempore ad sistendum juri judicioque, ut juxta decreta regni condigna in eos poena statuatur, querulantibus vinctos extradere tenebor, idque me facturum recipio.

Super haec S. C. ac R. M^ti^ suae tanquam clem^mo^ imperatori regi ac dno meo ejusque haeredibus et successoribus legitimis ego Georgius Drugeth de Homonna comes etc. promitto, spondeo, ac juro, per vera mea verba, per nobilitatis meae honorem et conscientiam, sub poena amissionis facultatum et bonorum meorum omnium nullo penitus excepto, quod omnia et singula quae suprascriptis articulis comprehensa sunt, sincere fideliterque tanquam fidelem vassallum et subditum decet servare, in omnibus exequi ac praestare velim, contra quae nulla me futuro tempore excusatio qualiscunque tandem ea sit, nisi quam ipsamet S. M^tas^ sua ultro approbare, et pro justa ac legitima acceptare voluerit, privare atque eximere queat.

Ut vero haec fidelitatis meae contestatio ac decleratio ita et non aliter a me facta, authenticata et validius roboratae constet ultra obligationem et oppignorationem conjugis meae, liberorumque et bonorum omnium, magnificos Sigismundum Forgach de Ghimes comitem partium Hungariae supremum capitaneum et Andream Doczi de Nagilucze praesidii Sathmariensis supremum capitaneum rogavi et requisiui ut juxta me nomen suum his subscribant, ac sigillum suum imprimant.

Actum die octava mensis Januarii Anno 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

Digitized by Google

b)

1615. január.

Mátyás ajánlja Homonnait a lengyel királynak.

Regi Poloniae pro Homonna.

Exposuit nobis magnificus N. [Homonnai] quaedam se negocia habere, quae tum ad privatum suum, tum ad patriae commodum pertineant, de quibus cum Serenitate V^ra^ aget, eundemque in finem nostras ad ipsam literas humiliter petiit. Is autem cum in regno nostro Hungariae servitium, quaecunque occasione fidelem se ac strenuum praebuerit, et quidem ita gesserit, ut nobis ab ipso satisfactum fuisse agnoscamus, petitioni ipsius benigne, libenterque annuentes a Serte V^ra^ per amicitiam nostram mutuam poscimus, ut favorem ipsi suum in iis quae sibi proposita habet, quaeque obtenta cupit, quatenus aequitate nitantur, impertiat.

c)

Homonnai titkos megbizatása.

Regi Poloniae pro Homonna, Januarii 1615.

Mathias etc. Seren^mo^ etc.

Quibus rerum vicissitudinibus et periculis regni nostri Hungariae Transylvaniaeque fines expositi sint, et quae inde ulterius in vicinas christianorum ditiones ingruere calamitates possint, minime Ser^tas^ V^ra^ ignorat. Iis ut mature, quoad ejus fieri possit, obviam eatur, nihil sollicitudinis aut curae praetermittentes ad limitaneos nostros, et ad eos qui illis in partibus primas tenent, quicquid opportunum ac necessarium sit urgemus et expedimus. Inter quos cum magnifici [titulus] Homonna integritatem ac fidem hactenus experti simus, ut Serenitas V^ra^ pro ea quae sese offerat occasione ac necessitate, favorem ipsi suum impertiat, amicè cupimus. Factura est Ser^tas^ V^ra^ rem nobis pergratam, quae nos vicissim in sua vota ac desideria promptos, paratosque est expertura.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

XVI.

1615. jan. 18.

Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet.

Gabriel Bethlen Dei gratia Princeps Transsilvaniae stb.

Prudentes et circumspecti stb. Salutem stb. Nyilván lehet kegyelmeteknél kezdetitől fogva isten kegyelmességéből az mi

Digitized by Google

boldog fejedelemségünknek, mely szorgalmatosságunkkal igyekeztünk szegény hazánkat és azokba való minden rendeket nemcsak az sok belső veszekedő, romlott állapotból kiszabadítani, hanem mint igaz hazafiából álló fejedelemhez illett, sem fáradságunkat költségünket nem szántuk, hogy az külső hatalmas fejedelmeknél is országunknak kedves állandó békességet szerezhessünk, semmiféle veszekedésre soha okot nem adván, magunk sorsával megelégedvén, teljes életünkben csak békességnek fejedelmének akartunk neveztetni, sőt holtunk után is magunknak csak azt az egy jó emlékezetet kivántuk, hogy magunk felől hagyhassuk. Mely fáradságos munkánknak csak eddig is minémű hasznos láttatja volt Kegyelmetek között ez kicsin üdő alatt is arról minden rend bizonyságot tehet. Mostan pedig noha római császár urunk ő felségének mind magától s mind commissariusi által adott két vagy három rendbéli assecuratiója nálunk vagyon, hogy mind az tractatusnak végéig velünk az induciákat megtartsák, mi is hasonlóképpen magunk és országunk Kegyelmetek nevével adatott assecuratiónkhoz tartván magunkat, nagy szép csendes várakozásban voltunk az ő felsége commissariusinak tractatusra való jövetele felől. Ez üdő alatt bizonyoson értjük, hogy az mi szegény hazánknak romlására termett fiu Kendi István, kinek ennekelőtte elvesztött tisztességét Kegyelmetek országúl megadván, uri állapatjához illendő jószáginak restitutioja után, és az mellett udvari szolgaságra magát kötelezvén, nekünk és ez országnak közönséges jovára nem egyszeri, hanem háromszori adott hiti ellen nem nyughatván, sokféle bizonytalan hamis vádlásokkal arra indította volna ő felségét, hogy az mostani drága szép békességünket fölbontván, szántalan vérontásra, országok pusztulására és végetlen hadakozásra okot adjon, némely számos hajdukat föllázasztván biztatásával ujabban való hadakozásra. Kinek prattikáit régtűl fogva füstölgeni fundamentomából értettük, de az Kegyelmetek nyugodalmáért és az országok közönséges békességeért halogattuk, remélvén, hogy igaz így nem lévén, semmiben elő nem bocsáttatik azoktól, valakik az közönséges megmaradásnak és békességnek örűlnek inkább, hogysem mint ez bizonytalan szerencsepróbálásnak. Mindazonáltal, hogy mi is ilyen nagy dolgában szegény hazánknak, fejedelmi tisztünk szerént meg ne fogyatkozzunk és istentől adatott békességünket nemcsak belső gondviseléssel, hanem külső vigyázásunkkal fegyverünkkel is oltalmazzuk, hagyjuk és parancsoljuk serio Kglmeteknek feje és minden jószága tisztessége vesztése alatt, valaki hazánkat, abban való javait, feleségét, gyermekét szereti, el ne mulasza, hanem a miképen ennek előtte száz gyalogot a Kegyelmetek városára lippai expedi-

Digitized by Google

tionkra imponáltunk vala, mostan válogatott jó szerszámmal, puskával, szablyával fölkészült két száz gyalogot állítván, oly készen tartsa, hogy valamely órában kivántatik, oda hova az szükség kívánja, megindulhassanak, sőt azonkivűl is az községnek is megparancsolja békességes megmaradásokért minden valaki fegyverfogható viritim capitatim készen legyen, ha kivántatik és a szükség mutatja, insurgáljon. Magunk az alatt oda Kolosvár felé indulván, vigyázásban leszünk és második parancsolatunk valamikor érkezik, ott lehessen minden okvetetlen, valahol az szükség kívánja. Az külső segítséget az mi illeti, az két oláh vajda császár ő hatalmassága parancsolatjából és velünk való confoederatiojokból oly készen vadnak, mint az magunk fizetött hadunk; ott is lesznek valahol az szükség kívánja; kiket az császár ő fölségével való végezésünk szerint nem sollicitáltunk eddég s üdő előtt, azonképpen sem török, sem tatár hadakat. De ha ezeknek az indulatoknak csendesedését nem értjük és ellenséges igyekezeteket tapasztaljuk, kétség nélkűl azok segítségében sem fogyatkozunk meg; kiről való parancsolatok régen kezünknél is vadnak, de azokat úgy és oly utakon akarjuk hordoztatni, ha kivántatik (kiktől isten oltalmazzon) hogy afféle idegen hadak és segítségek ez mi szegény hazánkat s országunkat elkerüljék és oly helyen mutassák segitségeket, az hol nekünk könnyebbségünkre és megmaradásunkra legyen. Secus etc. Datum in civitate nostra Alba Julia die 18. Januarii anno domini 1615.

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim. Prudentibus et circumspectis etc. civitatis nostrae Coloswar, etc.

(Ered. a kolosvári vár. ltárban.)

XVII.

1615. jan. 24—febr. 5.

A magyar államtanács tárgyalásai a Bethlennel megkezdendő béketárgyalások ügyében.

a)

Elöterjesztés a magyar tanácsosok elé.

Sacratissima Romanorum Imperatoria nec non Hungariae Bohemiaeque Regia Mtas dnus noster clemmus benigne intellexit revmorum illmorum spectium magcum egrrum dnorum suorum consiliariorum Hungarorum adventum, in eo ipso etiam fidelitatem suam, animique promptitudinem erga suam Mtem comprobare voluerint, qui ex hac coniuncta eorum convocatione

Digitized by Google

haud difficulter perspicere potuerint sacmam Mtem suam non nisi arduas et graves eius causas habuisse, quas hic plenius intelligent.

Non dubitat Mtas sua quin omnibus ipsis notum sit, in praeteritis legationibus Bethlen Gabor et Transylvaniae status atque ordines a sua Mte confirmationem Posoniensium articulorum cum Gabriele Bathoreo ac Transylvanis ante hac initorum simul et restitutionem arcium Huszt, Nagibania, Tasnad et Kővár petierint, quam difficulter etiam Mtas sua in tractatum propterea instituendum condescenderit, et quod praedictus Bathoreus, Transylvaniaeque status, conclusionem praedictam Posoniensem propriis sigillis manumque subscriptionibus et iuramento roboratam nequaquam uti debebant observaverint, sed in multis ruperint, minimeque in effectum deduxerint.

Cupiens itaque suis ditionibus atque etiam universae reipublicae Christianae securitati et tranquillitati aliquanto firmius prospectum, dum in hoc tractatu de meliore aliqua et magis reali et sufficiente assecuratione ageretur, nequid interea ab una vel ab altera parte hostile metuendum foret, aut hostibus ad tale quid audendum ansa vel occasio praeberetur, certas inducias cum Bethlen et Transylvanis pactas esse. Quas quemadmodum ipse Betlen Gabor observarit, ex eo patere, quod statim transmissis assecuratoriis pracipuas arces partium regni Ungariae Jenő et Lippam hanc solam ob causam quod formidine eorum deditionis in potestatem turcicam ipsi Bethlen parere detrectassent, obsidione hostili cinxerit et comminatione turcicarum et tartaricarum copiarum et auxiliorum ad deditionem adegerit, hostibus insuper praeter datam fidem tradendas statuerit, quod vel inde liqueat, quod omnia inde tormenta bellica, et quae ad earundem arcium defensionem necessaria fuerant, in alia loca educi, et transferri curaverit, atque hoc modo praesidia illa munitissima et antemuralia regni Ungariae et Transylvaniae rebus omnibus necessariis plane spoliata, obvia et aperta Turcis in praedam occupanda reliquerit. Quod tanto maiorem meretur fidem, quod exarato ad regni Hungariae palatinum et supremum Szathmariensem capitaneum dnum Andream Doczi et nonnullos alios regni Ungariae magnates scripto quodam singulari et quidem exemplo Venetorum et aliorum publice asseverare et defendere veritus non est, quod identidem per ipsius tractatus Varadini initos manifestum evadit, provinciae Transylvaniae ad sui conservationem nihil magis expedire, quam ut haec praesidia in partibus Ungariae sita, Turcis cedant atque assignentur, et ab Ungaria atque Transylvania adeoque a christianitatis corpore, penitus avellantur.

Digitized by Google

Accedit quod idem Betlen Turcarum et Tartarorum exercitum contral has pactas inducias per partes Hungariae deduxerit, et horum militari manu non expectato fine huius tractatus arces Hust, Kőewar sponte cessas insolenter sibi et Turcis subiugare minatus fuerit fideles suae M^tis variis modis, minis et territamentis a fide et sacramento praestito ad defectionem sollicitarit, et in hunc usque diem suis internunciis et scriptitationibus varias machinationes, novosque in regno Hungariae motus porro intentare nequaquam cesset, virulentis insuper ad dnum Daroczium literis nullo ad suam M^tem C. ac R. habito respectu aroganter et fastuose eandem suam M^tem diversi modo inculpat.

Quam ob causam sua M^tas non videt qualiter imposterum aut ipsi Betlen aut etiam statibus et ordinibus Transylvaniae secure fidem adhibere queat, quin potius ipsius Bethleni personam propter eius vafriciem qui a Turcis dependet, Turcarum creatura et ab ipsimet Turcis in Transylvaniam introductus est in provincia illa et functione tolerare nec possit nec velit.

Postulat igitur *primo* omnium sua M^tas, ut domini consiliarii votum et opinionem suam sacrae M^ti suae aperire velint, quid in hoc gravi et perplexo negocio faciendum, num ob rationes supradictas ulteriori tractatui penitus supersedendum sit, sin minus et eundem continuandum censerent, quomodo et quo in loco illum reassumendum iudicent, tum respectum Imperatoriae et R. sac. M^tis tum quod in eo salus et permansio omnium versetur, et quod initium huius tractatus in aula suae M^tis coeperit, adeoque non absre videatur, si itidem quoque continuaretur, et optatum sortiretur effectum.

Secundo. Quoniam petitio Transylvanorum ratione confirmandorum articulorum Posoniensium pluribus difficultatibus implicatur, quonam modo et in quibus pro moderni temporis statu et conditione iidem moderandi et ad formam antiquarum transactionum reducendi, corrigendi et immutandi sint, postquam in principalioribus articulis Posoniensibus Betlen Gabor per singularia pacta cum Turcis inita, ab iisdem recessit, et quidem quod ad titulum principis attinet ab ipsismet Turcis iam non amplius princeps, sed waÿwoda aut gubernator appelletur, iuxtaque etiam subsequentes et dependentes articulos omnino corrigere necesse sit.

Tertio. Sacra M^tas sua ratione Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem subiectarum, nullum nunc negocium cum Turcis aut Scender bassa, sed solum cum Betlen et Transylvanis habet. Quod si igitur vel ipse Betlen, vel Transylvani quovis suo praetextu Turcas sibi associare, aut vero etiam

Digitized by Google

circa hunc tractatum communicatis consiliis procedere tentarent, eos admittere sua Mtas nequaquam potest, tum quod Turcae palam iam Transylvaniam suum patrimonium et Bethlenum suum gubernatorem asserant, et pro restitutione praedictarum arcium in partibus Ungariae sitarum, gubernatori suo praestanda, suos quoque legatos peculiares expediverint, qui per immistionem huiusmodi suam intentionem iam obtinuisse viderentur. Cum tamen Turcae in rebus partium regni Hungariae antehac nunquam se immiscuerint, quin absque omni eorum praescitu et assensu Transylvani libere, tam de partibus regni Hungariae ad Transylvaniam concessis, quam de ipsa Transylvania cum regibus Hungariae tractare potuerint, prout hoc idem per priores antiquissimos tractatus uberrime comprobatur. Imo ipsimet Turcarum imperatores in capitulatione cum Maximiliano imperatore inita ad regem Hungariae remiserint. Ad receptionem arcium Hust, Kőewar, Tasnad et Nagibania quod attinet, ea tali tempore facta est, cum provincia Transylvanica armis Turcarum ac Tartarorum misere opprimeretur, et pleraque confinia ad Turcis defectionem sollicitarentur, nonnulla etiam in partibus regni Ungariae iam promissa essent, ne cum iis tanta fortalicia regno Hungariae propinquiora in Turcarum potestate manerent, aut in summum discrimen coniicerentur. Accedit etiam quod nonnulli in praeiudicium sac. Coronae arcem Hust ad quorundam singulares tum praetensiones, tum oblationes sibi tradi postularint, quam etiam obtinuissent, nisi conatus ipsorum praepediti fuissent.

Neque vero violenter has arces receptas esse censendum est, quando praesidiarii per mortem Bathorei ab omni iurisiurandi nexu soluti ac liberati in communem reipublicae Christianae utilitatem, easdem ad integri corporis sui regni Hungariae conservationem velut membra ultro et sponte sua cesserunt et resignarunt. Arx Hust etiam diversis hactenus personis sub certis conditionibus partim ad limitatum tempus concessa, neque unquam uti etiam Rivuli Dominarum seu Nagibania in comitatu Zakmariensi sita, Transylvaniae applicata fuerunt, quibus etiam jus feudi et successionis proxime Turcarum subsidiis prius omnia tentaturum, quam a protectione Turcarum discessurum. Quae omnia si in tractatione effectum speratum non sortirentur, cum huiusmodi commuuis tractatio non nisi magnis et periculosis discriminibus et confusionibus involuta sit, sac. C. Rque Mtas a dominis consiliariis, quid ipsi consultum existiment, expectat. Quando item Betlen aut Transylvani neque a consociato tractatu isto, qui propter vires Turcarum maxime periculosus neque a praedicta conclusione Posoniensi, neque ab arcium illarum praetensione recedere vellent, quid

Digitized by Google

tum suae M^ti faciendum putent. Et si forte res ad arma ac defensionem necessariam, quae omni iure concessa deveniret, quid ab ipsis et a regno Hungariae sibi sperandum sit, quibusve auxiliis ad huiusmodi communem defensionem pro patria, pro aris et focis, pro liberis et coniugibus instructi suae M^ti assistere possint ac velint, cum ex diversis Betleni literis et sermonibus satis appareat, ipsum Turcarum subsidiis prius omnia tentaturum, quam a protectione Turcarum discessurum.

Cum porro necessarium sit, ut quam primum in regno Hungariae diaeta generalis celebretur, ad quem diem haec publicari, quid in eadem pro moderni temporis statu proponi et tractari debeat et possit, domini consiliarii quoque deliberabunt, mentemque suam M^ti suae sincere et candide aperient. M^ti quidem suae nihil gratius foret, quam si sua clem^ma praesentia omnium animos exhilarare et hunc conventum personaliter coram agere posset. Innotuerit autem dnis consiliariis, diaetam Bohemicam generalem, quae et reliquis provinciis intimata est ad octavum diem Martii indictam esse, quae amplius haud retractari, aut prorogari nequeat.

Accedit ad haec, quod magnopere necesse sit, ut sac. M^tas sua Rom. Imperio ad intestinos motus ibidem excitatos sedandum proximior sit, et in omnem partem, ne maius incendium invalescat, advigilet, quam ob causam aliquos ex imperio Pragam, quibuscum negotium hoc tam necessarium tractandum sit, evocavit.

Ne igitur ob has et alias quamplures causas, maxime quod sua M^tas continuis praeteritorum annorum itineribus, perpetuisque laboribus et curis, quas in S. Rom. Imperii suorumque regnorum ac provinciarum, adeoque totius christianitatis conservationem, indefesso studio liberalissime semper impendit, in hac sua provecta aetate, tantis incommoditatibus, diaetis omnibus praesentia sua correspondere nequeat, per absentiam eiusdem regnum suum Hungariae primum et omnium sibi charissimum, defectum aliquem patiatur: benigne requirit, ut domini consiliarii suam opinionem quoque exponant.

Sacra M^tas sua praestolatur nonminus etiam, quomodo interea violentiis, invasionibus, et pergrassationibus Turcarum, quas in dies magis magisque contra capitulationem Sitvatorokiensem in suae M^tis ditiones et subditos hostiliter exercent, occurri et provideri, tum quinam ex eorum medio aut etiam natione constitutis iam ac nominatis a sac. M^te sua ad tractatum tam Transylvanorum, quam Turcarum commissariis adiungi possint.

Digitized by Google

De caetero sua M^tas dominis consiliariis gratiam et clementiam suam omnibus et singulis benignissime offert.

Signatum Viennae 24 Januarii 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hung.)

b)

A tanácsosok első felirata.

Sac^mae Rom. Imp^ae ac Germaniae Hungariae et Bohemiae etc. Regiae M^tis dni nostri clem^mi propositiones, fidelibus suis consiliariis hungaris huc Viennam per praedictam suam M^tem accersitis, idem consilium hungaricum, qua fideles subditos decuit, debita cum reverentia et submissione accepit, eaque universa et singula, de quibus sua M^tas vel clementer informari cupit, vel etiam votum et sententiam per eosdem dari jubet, sufficienter intellexit; summeque sese obligatos libenter et ultro confitentur, quod praedicta sua M^tas, alioquin etiam magnis, et arduis sacri romani imperii, aliorumque regnorum et provinciarum suarum negotiis occupata, singulari commodorum regni sui Hungariae promovendorum studio et affectu flagrans, eius emolumento et optimae constitutioni clementer intendere dignatur. De clementi praeterea suae M^tis satisfactione quod nimirum de obsequio fidelium suorum consiliariorum contenta fiat, gratias habent immortales, conanturque vicissim, ut iuxta benignum mandatum suae M^tis, summa cum promptitudine, de rebus et negotiis, ad discutiendum et deliberandum propositis (quod quidem conditionem circumstantiarum, et negotia praesentia eflagitare cognoscunt) eidem suae M^ti diligenter detegere, eorumque superinde informationem ac opinionem edere haudquaquam omittant.

Ac quidem quantum ad editarum propositionum articulos et contenta spectare posset, animadvertunt dni consiliarii summatim in tria capita distingui. Primum quidem, quod et maxime arduum et perplexum habetur, est de negocio transylvanico, secundum de diaeta in regno Hungariae celebranda, tertium de violentis Turcarum.

Ad primum quod attinet, extra omnem controversiam esse nullus inficias iverit, sacram regni Hungariae coronam et consequenter suam M^tem tanquam legitimum Hungariae regem (testantibus id historiarum monumentis et aliis sufficientibus documentis) in provinciam Transylvaniae, quae partim ob Turcarum dominandi libidinem et tyrannidem, partim ex diversis casibus causatam, provinciae, gubernatorumque ejusdem vicissitudinem

Digitized by Google

inconstantiam et fluctuationem in miseram et luctuosam plane conditionem delapsa conspicitur, sufficiens, idoneumque ius ac plenam authoritatem et habuisse semper, et etiamnum merito habere debere: attamen siquidem modernus provinciae status alius est, diversa quoque consilia tum circa ipsam, quam gubernatorum ejusdem, considerationes habendae sunt.

Manifeste quidem animadvertunt domini consiliarii articulos pacificationis tractatus Posoniensis, in novissima regni diaeta sancitos in persona Gabrielis Bethlen labefactatos esse; habent enim expresse articuli illi, quod ipsi provinciales adeo impense et graviter sollicitarunt semper, ut libera electio ipsis salva et integra permaneret, adeo ut etiam pacificationi Viennensi non secus astipulari voluerint, quam cum conditione, in quantum liberae eorum electioni non praeiudicat. Hic tamen Gabriel Betlen contra hactenus usitatum, modum primumque et praecipuum provinciae privilegium, nulla ratione legitime introductus, sed vi et potentia Turcarum, exturbato legitime pacto electo principe intrusus, titulum principis, quo tamen ex praedictorum articulorum Posoniensium, singuli legitime electi uti poterant, repudiavit, et iuxta voluntatem Turcarum vajvodam seu gubernatorem sese appellitat. Jure merito itaque sacra sua M^tas ex hoc offensam sese videns, altiusque rem penetrans, perspicit haud dubie quod si in posterum quoque saepius, exemplo Betlemi, opera, promotione, et armis hostium Turcarum, conniventibus provincialibus, principes in provincia constituerentur, futurum esset, ut penitus a iurisdictione regni et obsequio sacrae coronae avelleretur, maxime cum etiamnum Turca arroganter tale ius coronae labefactare et convellere nitatur, ubi, ne lapidem ex ea adimi se passurum iactitat. Jure in quam merito sua M^tas in id sibi intendendum esse proponere posset, ne per huiusmodi actus ac processus, iuri et authoritati sacrae coronae quippiam decederet, ut etiam armis immunitatem regni conservaret. Accedente tamen postmodum statuum et ordinum consensu, acceptatoque et confirmato pro moderatore provinciae ipso Bethlemo, quocum una cum provinciae ordinibus sua M^tas intervenientibus etiam aliquot iam ablegatorum hinc inde missionibus, tractatus intercedit: maxime siquidem omnium sapientium iudicio, quaevis prius tentanda sint, quam ad arma deviniatur; accedente eo quoque, quod suae M^tis diplomata, decreta et diversae scriptae literae super hoc negotio editae fuerint, induciae promissae, spes ordinandorum commissariorum data. A quibus recedere, integrum haud fore videtur.

Per tractatum itaque nonnisi negotium componendum expedire, rerum et circumstantiarum qualitate sic stantibus, liquet; ac licet ex praemissis rationibus, quo ad personam Ga-

Digitized by Google

brielis Bethlen et conditionem ipsius, neque sua M^tas^, neque regnum Hungariae imo neque ipsa et provincia contenta esse deberet, intrusio siquidem ipsius per Turcam in Transylvaniae provinciam perniciosus, non sine despectu sacrae regni Coronae factus, maximam praebet occasionem ne sua M^tas^ fidem Bethlemo adhibeat, et hoc multis nominibus: indubitatum enim hoc, cuius benevolentiam et beneficium quis suscipit, ei etiam addictum esse solere, is vero non solum ad nutum strangulati supremi vezirii Naszuff, quaevis promptissime exequebatur, verum etiam omnium consiliorum suorum participem reddit Skender bassam et a societate eius nullo modo divelli potest; nihilominus tamen salva semper permanente dignitate et authoritate suae M^tis^, quam domini consiliari in omnibus promotam et conservatam, fide et fidelitate eorum id exigentibus, summo studio conari sese debere confitentur, cum sciant suam M^tem^ in id benigne intentam esse, ut considerato Transylvaniae infoelici statu, restitutioni et conservationi illius magis, quam periculo et excidio studeat, — deliberationi semel factae, nempe ut tractatus continuetur, inhaerendum esse censent. Hinc enim non solum salus, vel excidium provinciae dependere perspicitur, verum etiam pernicies ipsius longe lateque cum dispendio totius Hungariae, vicini regni Poloniae, et aliarum provinciarum, adeoque totius christianitatis diffundetur. Maxime cum ob id etiam diversum svaderi nequaquam potest, siquidem super hoc negotio Transylvanico per tractatum componendo, communi statuum et ordinum regni Hungariae consensu in diaeta ad diem 13. Julii anni praeteriti ex mandato suae M^tis^ indicta, decretum, et Linczium deputatis dnis commissariis in instructione datum fuerit; super quo literas authentice emanatas cisdanubianae, ultradanubianae, et superiores regni partes extraxerunt.

Quantum ad circumstantias tractatus suscipiendi ista potissimum in considerationem venire posse videntur: *primo:* Ad evitandas plurimas et graves incommoditates, ut quanto maximo tempore ante tractatum cum Turcis instituendum habeatur, neque hic illo prius peragatur. Alterum est, quo uspiam fieri potest; celerius suscipiatur, quandoquidem praesenti hÿeme adhuc, illa quoque cum Turcis peragenda erit; commodum etiam inde hoc sequetur, quod tali pacto a Turcis avellentur, qui disiuncti existentes, minus laboris et molestiarum in tractatu habendo facessent.

Locum maxime idoneum et competentem animadvertunt etiam domini consiliarii Viennam, et quidem pro maiori authoritate et validitate totius tractatus in praesentia suae M^tis^ fieri debere, praesentim si specialiter iam antea id declaratum

Digitized by Google

fuisset, et sua Mtas hoc per expressum sibi reservasset, ut sic tergiversationes quaevis praecaverentur, et pro rei necessitate resolutiones suae Mtis confestim, et etiam confirmationes sancitorum haberi possent; quia tamen ipsi dni consiliarii vident suam Mtem cupere summopere, ut ex hoc tractatu bonum eliciatur, neque (quod sane non sine dispendio et manifesto summi mali periculo fieret) in aliud longius tempus protrahatur, communis aliquis locus, Cassovia nimirum, aut si videretur suae Mti Eperies vel Leuchovia, utpote viciniores civitates pro loco tractatus designarentur. Admonereturque Bethlemus, ut is quoque ex provincia excedens, proprius loco constituto accederet. Taliter enim fieret, ut festinantius quaevis componerentur, et concluderentur, si quae nimirum magis ardua emergerent, et vel suae Mtis aut Betlemi et provincialium, ulterior in dubiis emergere valentibus, quaeve ipsi deputandi commissarii non tam facile expedire possent, ulterior declarato requireretur. — Porro per internuntios et celeres cursores hinc inde resoluitones transportari poterunt. Verendum alias, ne dum iuxta deliberatam talem sententiam nonnisi huc Viennam Betlemi et provincialium partes evocentur, vel difficulter ad hoc accedant aut magna distantia itineris, in longum tempus tractatum producat, aut certe ratificationes isthinc tardissime referantur.

Personas pro commissariis ex parte suae Mtis et regni ordinandas, idoneas et sufficientes nominant dni consiliarii illmum ac revmum dnum archiepiscopum Colocensem Demetium Napragii, dnum Petrum Reway, dnum Ladislaum Pethe, dnum Georgium Homonnay, dnum Michaelem Czobor et dnum Francsscum Daroczi, qui bene perspecti habentes totius negotii statum et provinciae qualitatem, cum fructu commissionem, haud dubie peracturi sunt. Stabit tamen in clementi suae Mtis arbitrio, vel alios horum loco constituendi, aut etiam, prout visum fuerit, alios hisce, vel aliis adiungendi. Expedit itaque ut quamprimum tractatus hic maturetur, ne ex mora et dilatione Bethlemo et alliis quoque adversi quippiam metuentibus et suspicantibus, hostilia quaeque moliantur et nova consilia instituant, insidiasque cum hostibus Turcis, aliarumque provinciarum nationibus struant.

Dignabitur praeterea sua Mtas clementissime ante discessum suum hinc Pragam hanc totam rem ad finem deducere, ut sic in bono et certo quietis statu, regnum consistat, ne alioquin non perfecto negotio relicto, animi quorumvis fluctuent, et faciles in quasvis turbas et motus suscitandos ferantur.

Inaudiatur licet communi rumore noviter bellum inter Persas et Turcas exarsisse, eoque validius et potentius illud factum, quod liberi Naszuff basa ob necem suam ad Persam

Digitized by Google

deficientes, vires et robur adversus sultanum coniunxerunt; exigua tamen spes melioris conditionis istarum partium, in confesso namque est, pace et concordia non secuta, conjuratos iam hostes Transalpinam, Moldaviam, Tartaros cum Turcis de repente in ditiones suae M^tis effusos, ingentia damna perpetrare, et priusquam ad arma et defensionem concurratur, partes regni superiores funditus evastare posse, et vel eo maxime, quod a multo iam tempore insidiose coniurationem talem struxerint, et veris primi occasionem oportunam duntaxat expectent. Neque vero partes istae cis et ultradanubianae auxiliatum partibus superioribus accurrere valebunt, siquidem sat numerosae copiae Turcarum, qui passim in confiniis sunt, nostrates distinere, et auxilia adferre volentes impedire poterunt.

Suscepto sic tractatu, quae singillatim per sacram C. Rque M^tem de quibusvis particularitatibus proponuntur, ea omnia pro competentia rei, agi et tractari poterunt, ut sunt illa, quae cum expostulatione exponi debebunt, probrosae scriptiones Betlemi ad d^num Daroczi, arrogans et fastuosa, nullo habito S. C. Rque M^tis respectu, diversimoda Suae M^tis inculpatio. Item de voluntate resignationis arcium Lippa, Jenő etc. sollicitationes fidelium suae M^tis regnicolarum ad defectionem, resignatio ad rationem sacrae coronae arcium Huszt, Kővár, etc. et reliqua, quae pleraque subministrabuntur, dum tractatus ipse habebitur.

Porro quantum ad tractatum in ea parte, qua concernit Betlemum, tempore tractatus proponi potest inter coetera; vi articulorum Posoniensium in personam Bethlemi consensum fieri minime posse, namque ut superius quoque memoratum est, non libere electus, intrusus per Turcam, ejecit is auxilio Turcarum rite et legitime electum, animadvertens hoc sese non rite electum, non utitur titulo principis, quod tamen vigore articulorum Posoniensium fieri deberet, ut alii excessus et exorbitantiae illius omittantur.

Ad provinciales vero quod spectat intimandum, sanctum esse regis verbum et inviolabiliter observandum, suam M^tem haud invite iuxta conditiones articulorum Posoniensis tractatus, conclusiones observaturam, dummodo ea integra et illibata reddatur, neque ea in parte quod potissimum caput rei est, circa electionem liberam, violetur; periculum namque esse, ne etiam confirmatis per diplomata conclusionibus, successu temporis exceptio fiat, labefactataque et sublata immunitate liberae electionis, reliqua quoque quaevis tollantur, et ad arbitrium potentioris cuiusvis ipso subiugare valentis amissa libertate, veluti mancipia iugo servitutis perpetuae subdantur.

Digitized by Google

Rem hanc acri iudicio ponderandam esse, neque tam leviter privilegiorum rationem in dispendium vocari permittendam. Non fieri consulto, ut ob metum aliquem, vel favorem et indulgentiam erga singularem aliquam personam agatur de summa unius integrae provinciae; facile ipsos provinciales saluti sese consecrare posse, agant illud et adinveniant modum, ut vi articulorum Posoniensium per liberam electionem pro arbitrio eorum, concordi voluntate princeps quivis tandem aptus, et ad munus tale obeundum idoneus asciscatur, quod nisi curent, et confectum dederint, ipsimet sane subversionis privilegiorum et consequenter excidii proprii causa et occasio futuri sunt. Nolle etiam suam M^tem^ hanc eorum liberam electionem turbatam, ob hoc nullum nominat, neque eligendum proponit. Quibus constitutis, ne Turca etiam pro vafricie sua per indirectum et oblique quovismodo in id sese ingerat, unde molestare provinciam occasionem sumere posset, manere debebit ipsa provincia in eo, quo fuit antiquo statu, dent consvetu tributa ad portam, observationes illae receptionis ex porta vexilli, frameae, clavae sint in suo esse; concludendum erit etiam tractatus tempore, et hoc articulo speciali cavendum, literalibusque instrumentis firmandum, communiter per totam provinciam ne pernicioso huiusmodi quaestu, ullo unquam tempore inposterum Turcis arces et loca regnorum et provinciarum christianitatis tradant. Demum faciliora illa sunt futura, quae de arcibus Huszt, Kővár etc. fieri deberent, dummodo illa, quae maxima sunt, diligentius et opportune prae coeteris, quae minutiora et non adeo importantia procurentur.

Ad partem etiam ipsi Gabrieli Betlen ad facilitandum et consequendum hoc intentum inculcari posset, constare sibi, universa ea, quae egerat, violenter egisse, electionemque sui in vajvodam et introductionem non tanquam per liberos factam fuisse, sed ex odio, rancore, et vindicandi affectu, quem contra Bathoreum conceperat, vel etiam timore forte, universam hanc tragaediam causasse: testimonia eius rei esse, scriptas Buda per se domino palatino literas, in quibus instabat, ut per ipsum Bathoreo reconciliaretur, quod dum pertinaciter is renueret, tandem ad haec inconvenientia et damnosa prorupit. Accedentibus etiam aliis ad persvadendum competentibus rationibus, nimirum ut permansionem patriae communis praeoculis habeat, Turcarum et aliarum christiani nominis hostium libidini, et rabiei florentem illam provinciam non obiiciat, nolit immitem et ferum animum erga proprium sangvinem et amicos declarare; futurum namque ob immitem et ferum animum, ut non solum iudicia dei iusta non evitet, verum etiam vindictam hic temporaneam ferat, dum merita odia totius christia-

Digitized by Google

nitatis adversum se irritando, adversarios magis, quam amicos erga se ipsum concitabit; et alioquin etiam possibile non esse, ut ob dissidia quae inter suam M^tem^ et sultanum fovet, consistere possit, satius esse, ut considerata conditione sua, periculorum gravitate, quae per eum pululant, et ut aliarum inconvenientiarum modus iamtandem statuatur, potissimum cum de provisione idonea pro persona sua, aliis quoque modis ordinanda, provincia eidem competenter providere poterit, ac alioquin etiam substantia et facultatibus satis abundare dicatur. His inductus cum dexteritate rationibus, existimari potest, ad resignationem et cessionem provinciae ipsum fortassis induci posse, postquam non solum mutantem statum suum et pericula consideraverit, verum etiam exempla aliorum, qui sponte provincia cesserunt, recoluerit.

Ex his constat, non posse pronunc sufficienter perspici in quibusnam partibus potissimum praetitulati articuli Posonienses corrigi aut immutari possint. Restituto namque usu liberae electionis, cedente Bethlemo et compositis modo consveto per provinciales negotiis, cum Turcis super tributo, et aliis observationibus usitatis, vix aliquae difficultates supererunt, quae suam M^tem^ impedire possent, quin iuxta benignam suam oblationem, et tam regni sui Hungariae, quam provinciae Transylvaniae, aliorumque vota et desideria accedere et consentire poterit. Maxime cum sufficientibus cautelis hoc praesertim stabiliri debebit, ne in posterum in ullo unquam tempore insolito hoc, provinciaeque Transylvaniae nonminus ac sacrae regni Hungariae coronae praeiudicanti modo, per Turcas maxime vi, armataque manu multorum millium obtrusum principem pro legitimo et libere electo acceptent, eique subsint. Casu vero, quo praedictis conditionibus ad optatam frugem Bethlemus adduci nequiret, et pertinaci animo indigna praetendendo salutaria consilia repudiaret, accepta a fidelibus suis delegandis commissariis necessaria super quibusvis particularibus rebus et pertractatorum negotiorum relatione, suppetent hauddubie pro conditione et qualitate tractatus exacti, quidnam tam pro regni Hungariae defensione, quam etiam Transylvaniae statu suscipienda erunt, — de qua suae M^tis^ pia et paterna in rempublicam et communem salutem cura et sollicitudine certi omnino existunt. Propter unius tamen privati hominis errores et discolum animum, aperti belli suscitationem ipsi d^ni^ consiliarii svadere non possunt, publica statuum et ordinum regni edicta id vetant; ac alioquin singulari eorum opinione et voto, absentibus et forte non consentientibus regni ordinibus incassum id fieret; modi nihilominus et media tali cum sufficienti

Digitized by Google

cautela tempore tractatus ponenda essent, quae omnem eiusmodi exorbitantiam in posterum firmiter caverent, et in antiquis iuribus ac usitata consvetudine, immunitates quasvis conservarent.

Quoad subsidia, regni Hungariae in casu necessitatis praestanda non aliud suggerere habent suae M^ti, quam quod nuper universi status et ordines regni per speciales suos commissarios Lynczium ablegatos nunciaverant, quod videlicet iuxta articulos Viennenses, tempore pacificationis cum aliis regnis et provinciis sancitos in casu necessitatis, dulcedine et amore patriae charissimae ducta gens Hungara, pro vindicanda salute et libertate omni occasione in communem defensionem intendere, et bellum contra se motum pro viribus propulsare erit parata, et etiam, si ita necessum fuerit, mortem oppetere non subterfugiet.

Dandum etiam in instructione ad tractandum dimittendis commissariis, monendos esse pro opportunitate et convenientibus rationibus, tam ipsum Gabrielem Betlen, quam provinciam Transylvaniae, ad hunc tractatum, qui nullo modo interessatis, vel ingerentibus sese Turcis, sat foeliciter (nisi casus iste circa personam Betlemi evenisset) ad finem optatum perduci potuisset, ullum Turcam admitti debere, multo minus Skender basam, qui hactenus penes Gabrielem Betlen, omnibus ipsius consiliis, congressibus, et publicis actibus, tanquam Corÿcaeus sese immiscuit, conscium agendorum et tractandorum concedendum esse; eo namque facto luculenter quodammodo testatum fierit, praecipuae libertati provinciae, non minus ac circa liberam electionem praeiudicium concedi, et regnum simulcum provincia iuri suo ea in parte cedere. Suae M^tis itaque firmis rationibus in longum deductis, ipsi d^ni consiliarii subscribentes, nequaquam admittendum censent, ut eius rei facultas Turcis concederetur, maxime cum inde ab initis nihil simile commissum esse constet, nulloque iure Turca id praetendere potest.

Publica etiam regni diaeta ut celebretur, quod sua M^tas clementer innuit, expediens omnino iudicant d^ni consiliarii idque vel hanc ob causam quod sua M^tas denuo ex partibus hisce abire constituerit, et etiam quod contribuciones cessantes, ex quibus in parte confiniariis stipendia numerabantur; externa vero regna et provinciae sicut et sacrum romanum imperium sua subtraxit subsidia, maximis in necessitatibus sunt constituta ipsam et confinia, unaque suae M^tis stipendiarii summam omnium rerum patiuntur inopiam. Attamen si ea recolantur, quae superius memorata sunt, quoniam magis ardua, primo et ante omnia dirigenda esse necessitas postulat;

Digitized by Google

non vident dni consiliarii, quomodo his potissimum duobus tractatibus cum Transylvania et Turcis non prius expeditis, debita cum utilitate celebrari possit. Extra omnem enim controversiam est, status et ordines iuxta nunciatum commissariorum suorum nuper Lynczium amandatorum, de hoc unico Suae Mti summis precibus supplicaturos, ut pro publica pace primum stabilienda graves hasce differentias, tam quae cum Transylvanis hactenus indefinita mansit, quam etiam limitatio pagorum dedititiorum cum Turcis, quietem et tranquilitatem publicam perturbare posse, firmiter sibi persvaserunt, nec ulla consilia et deliberationes prospere successuras antequam modus inveniatur ut in his duabus differentiis, aliqua dispositio et definitio, in quamcunque tandem partem statuatur.

Differendam itaque censerent dni consiliarii publicam regni diaetam tantisper, dum uterque hic tractatus, et primo quidem ille cum Transylvanis quantocyus perageretur, expedita namque tractatione, vel pro voto suae Mtis et regnicolarum, vel vero secus. Interimque etiam limitatione illa cum Turcis super pagis deditiis confecta, constabit, quam festinanter et in quem finem ipsa diaeta publicari deberet, quidve in ea per suam Mtem proponi utile et necessarium sit; nam utravis partium longe diversa et ab invicem differentia exposcunt.

Tractatu siquidem bene confecto, pro firmiori validitate et robore, iuxta constitutiones novissimae diaetae in articulos regni inserendus erit, sin secus acciderit, tunc eo casu in diaeta constitui debebit, quid ea in parte ulterius suscipiendum, suaque Mtas propositiones eo directura esset, ut necessaria pro bello continuando procurarentur, arma videlicet, gens militaris, subsidium pecuniarum, et reliqua eius generis ad belligerandum necessaria. Ac vel ex eo quoque differi deberet, siquidem in illa superioris anni mense Julio ex voluntate et mandato suae Mtis per dnum palatinum indicta diaeta status et ordines compositionem illam per legatos apud suam Mtem sollicitarunt, effectumque et finem eius rei summa cum aviditate et expectatione praestolantur.

Convenientius etiam et oportunius diaeta post tractatus finem celebrari poterit, namque si anteverteretur, plerique et fere potior pars dominorum consiliariorum, et aliorum quoque regnicolarum, ex quibus nonnulli regni judices sunt, diaetae interesse non possent, sed in alterutra commissionum et legationibus occuparentur. Neque etiam interim dum tractatus fieret, consultum esset magnates, nobilitatem, et alios quosvis regnicolas a mansionibus eorum abesse, facile namque vel ex

Digitized by Google

eo occasionem contra regnum suscipiendi hostiliter quippiam attentari posset.

Quoad propositiones in genere de necessitatibus regni, praeterea quae suae M^tis benignae voluntati erunt, ut proponantur, posset etiam d^ni comitis palatini super proponendis informatio tunc temporis expeti, id quod hactenus usitatum fuisse constat, is siquidem absque quod huc Viennam citentur, d^nis consiliariis convocare posset, et deliberatione superinde habita suam M^tem de iis edoceret. De iis vero, quae suae M^tis, et fisci negotia cencernunt, d^nus camerae suae M^tis hungaricae praefectus cum consiliariis pro consvetudine usitata opinionem daturus esset.

Coeterum ex praememorati tractatus cum Transylvanis continuatione fiet etiam illud, quod dum is peragetur, et ex voto sententiaque suae M^tis et regnicolarum optato perficietur; animadvertentes status et ordines M^tis suae clementiam et benignum affectum, pro pia et singulari paternaque plane cura, qua negotia regni sui Hungariae, modis omnibus adjuta et promota esse contendit, publice per hoc testata reddi, maiori cum promptitudine et alacritate ad ea, quae sua M^tas praestanda vellet, accederent. Et quidem vel pro hac vice, ubi tam ardua et magni momenti negotia, quae salutem vel excidium, summam cum tranquillitate quietem, aut certe ingentium malorum initia allatura sunt, ut augusta sua, et fidelibus suis regnicolis exoptatissima praesentia sua M^tas clementer interesse et praeesse dignaratur, sane perquam utile videtur d^nis consiliariis. Fieret namque sic, ut et facilius gravamina componentur, quietioraque et optati effectus sua M^tas habitura esset comitia.

Tandem etiam quod ad violentias, invasiones et pergrassationes Turcarum tollendas, pauca in eo quoque suae M^ti demisse per d^nos consiliarios suggerenda erant. Serio tam a partibus christianorum, quam Turcarum, per eos, quorum authoritas apud milites praesidiarios valet, ac quorum curae iidem submissi sunt, interdicendum esset, ne sub gravi poena, quae de deliquentibus et in flagranti deprehensis statim et de facto sumi deberet, in potestum ullas excursiones, et mutuas invasiones exercerent.

Et quia plerique egestate et inopia adacti excurrunt, quantum quidem temporis moderni conditio ferret, indigentiae ipsorum succurrendum sua M^tas benigne ut demendare dignaretur perquam oportune accideret, sic namque aliquo saltem subsidio adiuti, in officio sese continerent, neque occasionem sumerent in terras hostiles ad rapiendum excurrendi. Turcae quoque non irritati, maxime si etiam praefecti illorum

Digitized by Google

desuper cum expostulatione debita requirentur, a similibus excursionibus suscipiendis sibi haud dubie temperarent; evitarenturque plures incommoditates et gravamina, ratione hactenus patratarum excursionum, pro quibus complanandis Turca requirendus esset, siquidem etiam Ali basa Budam venturus existimatur, qui tractatui ejusmodi interfuit, et eandem iuramento, sigillis et subscriptionibus confirmavit. Quales vero singillatim excursiones turcae, quasve depopulationes agant, dni partium regni supremi et confiniorum capitanei pro necessitate relationem facere possunt.

Juvabit etiam non parum ad tollendas excursiones, si debitae in confiniis ordinationes, qui vagabundos forte haydones, vel quosvis alios praedam exercentes persecuti fuerint.

Cavebuntur etiam excursiones per compositionem illam seu tractatum super limitatione pagorum deditiorum, hucusque non sine dispendio miserae plebis dilata, ea itaque ut primo quoque tempore susciperetur (peracta tamen primo illa transylvanica commissione) curandum omnino esset, monendique Turcae ne longioribus dilationibus rem hanc involvant, sed ad pacis conservationem, ex qua occasione potissimum plurima contra legitimam et firmam ejus observationem frequentius committuntur, in debitum effectum deduci maturent, suosque homines ad id tempore competenti ad arbitrium suae Mtis nominando destinent.

Ut autem Turcis cavillationis ansa omnis praescindatur, novis postulatis vel diversis a prioribus praetensionibus immutari vel augeri iam positi articuli nequaquam deberent, ne exinde arguere velit, sublatam innovationibus huiusmodi priorem sultani obligationem, et fidem iusiurandique liberum factum, et sic consequenter pacem ruptam, et per hoc apertum bellum declarari. Urgendum duntaxat erit illud et explicandum, quod ad Sytvatorok jam semel conclusum fuerat, et illa specificanda articulatim, in quibus a partibus Turcarum labefactutum, et constitutionibus contraitum fuerat. Supplicant autem dni consiliarii suae Mti dignetur mandare singularem huius rei et diligentem curam haberi, monentur siquidem ad hoc faciendum, cum ab aliis supplicantibus, tum etiam ab universitate dnorum et nobilium diversorum comitatuum, signanter autem comitatus Nitriensis, cuius comitatus pagos depopulationibus ac aliis iniuriis et damnis mirum in modum ipsi Turcae affligere non cessant.

Quod si Turca tempore tractatus de pagis deditiis etiam de Transylvania mentionem faceret, eo duntaxat reiicendus esset, et ad conclusionem illam relegandus, de Transylvania

Digitized by Google

non aliud tractari posse aut debere, sed illam in suo statu, prout ad Sytvatorok sancitum fuerat relinquendam esse.

Non abs re praeterea futurum censetur, si tempore praedicti tractatus de negotio vayvodae Radulii exulentis pariter mentio fieret, atque de restitutione ipsius in provinciam Valachiae, ex qua sine demerito ullo suo, vel culpa contra Turcam commissa, privatus extitit, competenter tractaretur.

Qui vero tractatui turcico ex hungaris iam antea interfuerunt, et pro nunc etiam interesse possent, per dnum comitem palatinum suae Mti exhibiti sunt; stabit in arbitrio suae Mti hos ad tractandum adhibere, vel vero alios nominare.

Quia vero S. C. Rque Mtas generalia regno eiusdem Bohemiae comitia publicavit, supplicant nomine etiam universorum statuum et ordinum regni, dignetur clementem ejus rei curam habere, ut solita contributionis subsidia pro usibus confiniorum Mtis suae a regno Bohemiae et incorporatis provinciis obtineri queant. Ac si sua C. Mtas necessarium esse iudicaverit, aliquot ex fidelibus suis hungaris hoc nomine eo destinare velit: siquidem etiam plenipotentiales regnicolarum literae ipsis legatis dandae, apud manus dni palatini habentur.

In reliquo suae Mtis gratiae et clementiae dni consiliarii sese demisse commendant.

Viennae 28 Januarii anno domini MDCXVo.

Hátirat: *Primum hungaricorum consiliariorum votum.*

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. k. titkos levéltárban. Hungarica.)

c)

Második leirat.

Sacratissima Romanorum C. necnon Hungariae Bohemiaeque R. Mtas dnus noster clemmus benigne intellexit, quod dni consiliarii hungari hic praesentes ad ea, quae ipsis proposita fuerunt responderint et informarint, ex quo quidem ipsorum, non solum in rebus bene ruminandis ac ponderandis diligentia, sed etiam in capessendo super propositis consilio atque opinione fideliter aperienda, insignis in communem patriam et christianam rempublicam zelus adeoque in suam Mtem C. ac R. devotio summopere elucet, id quod sac. Mtas sua pro benigno affectu suo quavis occasione clementer agnitura sit.

Ad primum quod attinet, etsi quidem Bethlenus diversis suis nocivis et illicitis machinationibus virulentis literis, tractationibus, actionibusque, maxime quod contra Posoniensem conclusionem egerit, et induciarum etiam durante termino, Turcis Lippam et Jenő dedere statuerit, nullo plane modo

Digitized by Google

mereatur, ut in ullum cum ipso tractatum ex parte suae M^tis condescendatur; permote tamen sac. M^tas sua allegatis per d^nos consiliarios rationibus ex superabundanti clementiae affectu tractatum iniri, iuxta instructionis formatae modum mandatura est.

Placuit etiam suae M^ti d^norum consiliariorum unanimis assensus, quod tractationem Transylvanicam Turcicae anteferendam, nec unam cum altera miscendam, Scender vero bassam aliasque Turcas, et qui ab iis dependent, a tractatu hoc plane arcendos contraque eos excipiendum esse adeo considerate consulunt.

Ad locum deinde tractatus quod attinet, ex iis quas ipsimet recensent causis et rationibus, optimum quidem et commodissimum hic Viennae fore videretur, sed cum aliae considerationes per d^nos consiliarios motae sint, ne scilicet negotium illud in longiorem moram protrahatur sed quantum fieri possit acceleretur, benignum sua M^tas assensum praebet, ut conventus ille vel Nitriae, vel Trinchinii, uter locus has partes versus commodior videatur, ut nimirum M^tas sua super iis, quae transigenda sint facilius indies informari possit, pro d^norum consiliariorum iudicio instituatur.

Ad tractatum vero hunc peragendum sac. M^tas sua commissarios ill. et rev^mum cardinalem Forgachium, d^nos Andream Doczy, qui alias huc veniendi potestatem a sua M^te obtinuit, Petrum Revay, Ladislaum Pethe, Michaelem Czobor et Franciscum Daroczy adhibendos nominat.

Quod d^ni consiliarii praesentiam sac. M^tis suae usque ad tractatus huius finem summopere desiderent atque optent, neque hoc ipsi contrarium, quin imo pergratum foret, siquidem ante generalem regni Bohemiae diaetam tractatus hic finiri et absolvi posset.

Quo modo autem cum provincia Transylvania et ipso Bethleno tractandum sit, in eo sac. M^tas sua d^norum consiliariorum opinioni sibi porrectae assensum praebet, iuxta quam etiam instructionem pro commissariis expediri mandatura sit.

Quod porro Bethlenum concernit, sensum sac. M^tas sua non satis d^norum consiliariorum assequitur, utrum cum Bethleno per tertias personas, quae apud ipsum auctoritate pollerent, et ipsi addictae essent, ratione resignationis libere faciendae agendum, aut vero suae M^tis nomine per commissarios cum ipso Bethleno desuper tractandum censeant; ideo d^nos consiliarios mentem et intentionem suam fusius et clarius explicare cupit.

Casu porro quo Bethlenum tergiversari et pertinaci animo indigna praetendendo spretis adhortationibus et monitis

Digitized by Google

obstinationi suae inhaerere, neque in resignationem, aut alias aequas conditiones ullatenus condescendere, quin potius pro efferata et turcica, quam assumpsit natura, facto ipso regem et regnum ulterius turbare contingeret, curabit sua M^tas, ut de omnibus commissarii diligenter fideliterque ad se referant, unde ipsa quid pro defensione regni statuendum ac suscipiendum, sese resolvet et decernet.

Neque enim sibi propositum habet sua M^tas, citra regni suae Hungariae praescitum et assensum apertum bellum concitare, quo rem deventuram tanto minus existimat, quod sultanum ratione privati adeoque inconstantis hominis causa apertum bellum tanta considerationis et ponderis facile susceptturum minime sibi persvadere potest.

Cuperet etiam sua M^tas speciatim informari, quos modos et media minuere voluerint, quibus durante tractatu sufficienter et regi et regno advertus Bethleni exorbitationem et machinationem caveri possit.

Caeterum quod d^ni consiliarii si ad aperta et infesta arma (quod Deus avertat) deveniretur, declarationem suam quid tunc a regno Hungariae sperandum sit, aperiunt, seque ad ea, quae in conventu Lyncensi per eos oblata fuere referunt, benigne sac. M^tas sua eam consiliariorum declarationem acceptat, neque ullatenus dubitat, quin singulari fiduciae, quam in ipsis locatam habet, realiter sint responsuri.

Sac. item M^tas sua diligenter et accurate consideratis circumstantiis omnibus rationibusque, quare diaeta hungarica non nisi ad finem perductis ambabus tractationibus celebrari possit, si tamen uterque tractatus ante generalem regni Bohemiae diaetam ad finem optatum perduceretur, non abnueret in vota d^norum consiliariorum benigne condescendere.

Postquam autem contrarium magis metuendum, quam prosperior tractatuum tanti momenti successus sperandus sit, interea vero temporis confinia deficiant, structura corruant, miles insolutus hinc inde vagetur, et pleraque fortalicia rebus et munitionibus ad defensionem necessariis destituantur, variae exinde rerum confusiones enascantur et regnicolae turbentur, Turcae ab eorum quotidianis infestationibus, rapinis, caedibus, et villarum incendiis nequaquam cessent, nostrates e contra nullam defensionem videntes tantis periculis quotidie expositi, animis concidiant, et in desperationem inducantur, quod aliae etiam adiacentes et conterminae provinciae et regna videntes et considerantes, et quid ipsum Hungariae regnum in has necessitates suppetiarum laturum sit nescientes, nihil plane contribuerent.

Digitized by Google

Quemcunque autem exitum ambae tractationes sortiantur, non videt sac. Mtas sua, quare neglectis illis quamprimum Hungariae diaeta maturari non possit, nec debeat, cum in omnes necessitates, quae innumerae sunt eius diaetae contribuciones impendendae sint; unde dni consiliarii hungarici facile colligant, quid suam Mtem ad diaetam hungaricam primo quoque tempore celebrandam movere posset, cui pro innata sua in regnum illud affectione et amore coram praeesse percuperet, si dni consiliarii modum aliquem invenire, suamque Mtem securam reddere possent et vellent, qua ratione consideratis illis circumstantiis decreto regio suo insertis id perfici queat.

Qui vero tunc temporis terminus celebrandae diaetae praefigendus, ut intra unius hebdomadae spatium diaeta totaliter finiri possit, sua Mtas dnorum consiliariorum opinionem exquirit.

Danum quod turcicum tractatum concernit, placet suae Mti dnorum consiliariorum hungaricorum, quam etiam in secundo suo scripto svadent per omnia opinio.

Quod reliquum suae Mtis fideles regnicolae, tam in comitiis imperialibus, quam aliarum provinciarum diaetis antehac experti sunt, et citra dubium intellexerint, quam Mtas sua sibi curae defensionem, conservationemque regni sui Hungariae aliis postpositis semper habuerit, hoc ipsum ulterius, et quoad vixerit, quavis occasione, ut id quod ad regni istius salutem proficuum fore adverterit, promoveatur, facturam sese paterne offert. In quem finem si sua Mtas expediens fore compererit, ex eorum medio aliquos ad generalem regni Bohemiae diaetam hoc scilicet nomine, ut contribucionis magis ibi magisque urgeantur expediri et memoratam plenipotentiam in bonum suae Mtis et regni adhiberi sese ipsos mature certiores reddituram, seque ratione commissariorum benigne resoluturam esse.

Postquam vero dni consiliarii hungarici svadent tractatum transylvanicum quamprimum fieri possit maturandum esse, id quod sua Mtas benigne approbat, diem ad eum tractatum suscipiendum etiam ab iis nominari postulat.

Et quoniam antehac semper in omnibus decretis, rescriptis et instructionibus assecuratio realis praestanda ab ipso Bethleno et provincia propterea requisita fuit, quod pacta conventa ab illis literis, sigillis et iuramento confirmata hucusque neque praestita, neque servata fuerint: ideo sac. Mtas sua informari quoque cupit, qualis et quomodo realis illis assecuratio iam magis et postulanda et urgenda sit.

Digitized by Google

De caetero iisdem dnis consiliariis hungaricis sua Mtas C. ac R. gratia sua bene propensa manet.

Signatum Viennae ultima Januarii A° 1615.

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. k. titkos levéltárban. Comitialia. Egy másik példány orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 5. nro 55.)

d)

A tanácsosok válasza.

Sacratissimae C. Rque Mtis dni nostri clemmi rescriptum, quod iterato pro deliberatione fidelibus suis, dnis consiliariis hungaris hic praesentibus offerri iussit, debita cum animi demissione et reverenter susceperunt, ac iuxta benignum suae Mtis mandatum etiam illos articulos pro rei gravitate diligenter expendentes, in accuratam deduxerunt consultationem. Ingentes nihilominus gratias agentes, quod de iis omnibus, quibus iam antea suam edidissent opinionem, sacra C. Rque Mtas pro pietate et clementia sua, benigne admittere; ac de super contenta esse, exiguumque operae et laboris quod pro mandato suae Mtis, debitoque fidei et fidelitatis ipsorum impendere conati fuerant, sereno suscipere vultu dignatur. De articulis porro propositis, quos sua Mtas dilucidatos vel uberius explicatos mandat, humiliter suam Mtem modo sequenti informare possunt.

Locum pro tractatu transylvanico, id quod ex primo eorum scripto exhibito apparet, gravissimis rationibus inductos fuisse dnos consiliarios, ut si Viennae in praesentia suae Mtis id fieri nequiret, in altero nominatorum locorum Cassoviae nimirum, Eperies aut Leuchoviae institueretur, debere namque summopere caveri innuebant, ne Turca in eum ullo modo sese immisceret, vel vero cum Turcis ipsi transylvanici commissarii aliquam correspondentiam haberent; tolleretur autem eo modo occasio sese immiscendi, si in loco a Turcis magis dissito haberetur: unde etiamnum si reliquorum regni locorum commoditates perlustrentur, non debere sese inhaerere datae iam opinioni, causam non vident.

Civitas Trinchiniensis quidem ob penuriam victualium, quorum defectu montosa illa et non adeo fertilia loca, pronunc potissimum laborant, (etiamsi Bethlemus et provincia Transylvaniae adhoc adduci possent, ut ad eum locum accederent) apta esse vix posset. Nitria vero Turcis vicinior existens, facile occasionem sumerent etiam ipsi Transylvani, si casu quo minus ad votum ipsorum negotia succederent, cum Strigoniensibus et Budensibus Turcis colludendi et consilia invicem communi-

Digitized by Google

candi; et alioquin incommoditas illa habeatur, quod aedes pro necessitate hospitantium commodae non sint, neque locus cinctus sit. Ita quidem est, quod vicinitate locorum considerata Tyrnavia eo casu opportunior foret. Illud tamen etiam difficultatem videtur habere, extra hoc enim quod Radulius cum suis isthic moretur, plerique mercatores cives in civitate habitent, qui mercaturas cum Budensibus exercent, incessanterque huc illuc commeant; hoc quoque suspitionem moveret et homines perversi facile inducerentur, ad inconvenientia quaevis efficiendi. Illa vero tria loca iam alias nominata extra periculum harum inconvenientiarum sunt: a Turcis namque magis dissita existunt, et ob hoc non ita pervia sunt, facilius in eos si forte illuc transire pertentarent, per bona siquidem et possessiones regnicolarum transeundum esset, invigiliari posset. Stabit nihilominus in clementi suae M^tis^ arbitrio, quem denominare dignabitur locum.

Circa illud punctum, utrumet quomodo per intermediam seu tertiam personam cum Bethleno agendum sit, quandoquidem Suae M^tis^ dignitati derogaret, si ad similia per internuncium tractanda, ipsique Bethleno explicanda commissio aperte a sua M^te^ data cognosceretur: secreto itaque id fieri deberet, destinataeque per suam M^tem^ personae, quae fidelitate synceritate et dexteritate probata esset, committendum, ut iuxta instructionem sibi dandam, veluti motu proprio, meritis rationum, in primo scripto compraehensarum, negotium hoc apud Bethlemum ageret. Rerum qualitate is cognita, menteque Bethlemii perspecta, de quibusvis necessariam suae M^ti^ reportare poterit informationem. Hic vero internuncius excedentibus iam e provincia commissariis Transylvanorum isthuc abire deberet, ut medio tempore, dum illi ad conventum adventarent interea ista perficerentur. Admonendi itaque erunt d^nus^ supremus capitaneus Zathmariensis, aut in eius absentia vicecapitaneus, ut de adventu illorum praemoniti, confestim suam M^tem^ edoceant.

Casu illo quod si Bethlemus irritum reddere conaretur tractatum, vel alias quasvis pro inquieta et inconstanti sua mente exorbitationes committeret, securitatem regno pro celeritate brevitateque temporis non aliter procurari posse videtur, quam si bene munitis praesidio Zathmariensi ac aliis ultratybiscanis fortalitiis in opposito Transylvaniae sitis, diligentiores excubiae fiant, supremi capitanei sollicite vigilent, omnium etiam lenium motuum initiis attendant, exploratores etiam passim in necessariis locis habeantur; domino palatino quoque mandato suae M^tis^ iniungendum, ut is pro officio suo, huic rei intendat, hostiliaque si que forte in regni malum

Digitized by Google

moverentur, omni modo propulset. Prodest etiam suae M^ti aliquam manum militis conducti habere (cuius delectus ad rationem suae M^tis in partibus regni superioribus haberi fertur) ut is necessitate requirente, in omnem occasionem promptus et expeditus habeatur.

Cuperent quidem impense d^ni consiliarii una cum regno, ut pro necessitatibus publicis, quae multae et graves sane habentur, diaeta celebraretur, nisi obstarent illa et impedirent momenta rationum, quae suae M^ti priori scripto dilucide et abundanter proposita fuerant, in eo itaque bonum duntaxat suae M^tis prae oculis habentes, ipsi d^ni consiliarii, tantisper dum hic, et cum Turcis suscipiendi tractatus expediantur, qualiter cum fructu et pro clementi suae M^tis voluntate celebrari possit, non vident penitus; verendum namque ne per regales publicata ante finitum tractatum diaeta, comitatus praesertim Transylvaniae viciniores, hortationibus turbet et ad hoc sollicitet, ut regnicolae pro confirmandis articulis Posoniensibus instent. Confectis vero tractatibus hisce, suae M^tis arbitrio nonnisi suberit diaetam publicare.

Expediret utique si ad coartandam instabilem et fluctuantem Bethlemii mentem assecurationes certiores adinveniri possent, quibus intra limites et cancellos contineretur, cautionesque firmae ab ipso praestarentur, illius namque fides dubia et inconstans hactenus semper notata, principem namque suum et d^num per proditionem evertit, sedibus expulit; practica et subsidio Turcarum in dominatum provinciae sese ingessit; provinciae cum violatione primi ipsorum privilegii, liberae nempe electionis se obtrusum, eligi fecit; cupiditate dominandi fervens caeteras quoque provinciae prerogativas convellit; titulum principis repudiat, aliaque plurima committit, quae fidem et famam boni cuiusque summopere et laedunt et simul elidunt: hanc ob rem non cum ipsius persona primario, sed provincialibus tractari debet, ad illos tractatus merita praecipue referenda et dirigenda, non quidem impertinens esset, si pro cautione et assecuratione aliquid ab ipso praestaretur; tempore tamen tractatus ea in medium utiliter adferri poterunt, ut sunt sequentia: nempe ut aliquo tempore dum negotia ista transylvanica et differentiae Bethlemii in securo consistant, neque periculum de practicis Turcarum supersit, loca ad rationem sacrae coronae resignata sic permaneant. Item poenae loco ponatur, ut si quippiam simile per ipsum pertentatum fuerit, ipso facto, quatuor comitatus Hungariae ad Transylvaniam concessi, ad rationem coronae remittantur, liberaque illorum electio per hoc ipsum tollatur, item sufficientem provinciales scripto fideque firmatam cautionem ac obsignationem

Digitized by Google

faciant, quod tales inconvenientias et exorbitationes per privatum quemvis motas nequaque toleraturi sunt. Aliisque his similibus assecurationibus et cautionibus tempore tractatus propositis sperari potest, pro bono et permansione ipsorum ad huiusmodi aequas leges et sibi ipsis multum proficuas conditiones accessuros, — cum etiam ipsimet adnixuri sunt, ut pro salute et permansione, quieteque propria per hunc tractatum procurare possint. Quod si ab omni alia certiori et reali (ut dicitur) assecuratione discederent, ipsorum tamen fidei, sacramentis et iuramentis tales conditiones poni deberent, quae ipsos quantum fieri posset uspiam, potentius stringerent et ab inconstantia liberarent, cum praesertim Turcarum ac etiam aliarum gentium a religione christiana alienarum fidei et iuramento fides adhibeatur.

Generalem regni diaetam spatio octidui expediri posse d^ni consiliarii nullo modo vident, cuperent quidem d^ni consiliarii, neque esset non expediens, ut brevissimo tempore diaetae absolventur, si tamen considerentur ea, quaenam et quali ratione in diaetis peraguntur, comperitur, longiorem moram et plus temporis pertractationibus tribuendum esse: multitudo vocum, d^norum nempe consiliariorum, baronum et magnatum, capitulorum, abbatum, praepositorum, comitatuum, civitatum liberarum etc., itam descriptiones propositionum suae M^tis, conventus privatus regnicolarum, pertractatis seorsim propositionibus congressus cum suae M^tis consiliariis et magnatibus, et alia quam plurima.

Animadvertunt tamen d^ni consiliarii iuxta datam opinionem felicius et optatius in effectum deduci posse diaetam per suam M^tem promulgandam non aliter, quam si (quod saepius iam repetitum fuit) tractatus tam cum Transylvanis, quam Turcis perficiatur. Tali namque tractatu bene confecto, animi fidelium suae M^tis contenti redditi lucrifient, gravamina haud dubie imminuentur et omnia ex mente suae M^tis in desideratum effectum deduci posse sperant.

Tandem quo ad diem tractatui nominandum, videretur d^nis consiliariis, nullum specificandum esse diem et terminum, sed omnibus omnino dilationibus et aliis impedimentis moram causare valentibus ruptis, statim et defacto, inchoanda et agenda essent ea, quae tractatus essent. Intimandum Bethlemo et provincialibus. Resolutio suae M^tis aperienda, monendi ut statim legati ipsorum adveniant. Suae M^tis ordinatos legatos et commissarios iam procedere. Nullum suam M^tem constituere velle diem, cupere namque etiam pro desiderio forte ipsorum, primo quoque tempore rem suscipi et confici, neque committi velle, ut ultra finem bachanaliorum vel initium

Digitized by Google

quadragesimae tractatus hic protrahatur. Atque haec erant, quae suae M^ti ad puncta proposita dni consiliarii aperire debuerunt, cuius pariter clementiae et gratiae sese totos submittunt et demisse commendant.

Viennae 3. Februarii 1615.

Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltárban, Hung. Egy másik példány orsz. ltár. Act. Th. fasc. 5. Nro. 54.)

e)

A császár leirata.

Sacratissime Caes. Regiaque Mattas, dnus noster clementissimus benigne libenterque intellexit, quid domini consiliarii hungari ad quaesita ulterius responderint, in quo quemadmodum et in priori responso singularem eorum integritatem, et quem ea negotia requirunt zelum, benignae voluntatis affectu agnoscit, ac pleraque eorum responso compraehensa clementer approbat.

Ubi vero et quo tempore conventus ad tractandum instituendus sit, eum locum non nimis a se distantem optet, haud opportuniorem quam in Freistetl Galgotio tempus autem ut summum autem octavum diem Martii fore existimat ac censet.

Curabit interea sacra Mattas sua, ut quemadmodum domini consiliarii suaserunt, aliquae copiae militum hungarorum convenienti modo atque ordine conscribantur, iisque ex eadem natione capita praeficiantur, quae etiam secundum eorum consultum tam dno palatino, quam etiam comitatibus ad molimina hostium diligenter advertere et intentos esse demandatura sit.

Ad privatum tractatum cum Bethleno suscipiendum quod attinet, placet magis sac. Matti suae ut talium in eo opera adhibentur, qui minimum illi suspecti sint et familiariter ita cum ipso agant, ne si magno id molimine fieri videatur majores sibi inde spiritus sumat et elatior evadat. Quod haud dubie futurum esset, si Matte sua conscia ac mandante id fieri praesentisceret.

Postquam etiam non parum in eo positum sit, quo intimationis modo et Bethlen ipse et Transylvani ad hujus tractatus conventum vocandi sint, cupit Mattas sua ac postulat, ut formula talis ab ipsis dominis consiliariis concipiatur, quae deinde Mattis suae ulteriori dispositioni ac censurae submittatur.

Denique ut Sacr. Mattas sua caesarea ac regia benignissimam in partem interpretatur, quod domini consiliarii prompte

Digitized by Google

adeo fideliterque et obsequenter hic comparuerint, quaeque ipsis proposita fuere matura consultatione deliberarint, et opinionem super iis suam aperuerint, ita iisdem domum redeundi facultatem clementer concessam, gratiamque suam caes. ac regiam oblatam cupit. Signatum Viennae, quinta die Februarii Anno 1615.

Kivül: Sacr. Caes. Reg. Maiestatis domini nostri dementissimi nomine ejusdem hic praesentibus dominis consiliariis hungaris assignandum. De coniugienda minuta scribendarum literarum ad Bethlenum et licentia obstandi nro 4.

(Egykoru másolat, a m. kir. orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 5. Nro 58.)

f)

A császár leirata Bethlenhez s a rendekhez, melyben az alkudozások iránt elhatározását tudatja.

Matthias dei gratia etc.

Spectabilis ac magnifice syncere nobis dilecte. Recenti memoria etiamnum vos tenere existimamus, uti nuper nos dum Lynczi essemus, cum tali benigna resolutione nostra vestros et provinciae legatos ad nos missos remiserimus. Ut nimirum ad tractatum ultro-citroque instituendum, utrinque commissarii delegarentur circa quod mens nostra erat ut etiam juxta frequentes vestras requisitiones tam apud Mattem nostram, quam fideles nostros regni istius nostri Hungariae palatinum partium ejusdem regni superioris sumpremum capitaneum comitem Sigismundum Forgach etc. Andream Doczy et Franciscum Daroczy factas, mature inchoatus et expeditus fuisset. Ad quam rem pertinentia dum curaremus, nolentes nos gravioribus istam provinciam confusionibus et periculis involui id efficere intendebamus, ut tam vos quam caeteri universi istius provinciae status et ordines ea quae pacis et concordiae essent consectarentur, eo modo effusioni sangvinis christiani parceretur, quin potius quies et optata tranquillitas provinciae procuraretur, neve quod summopere praecavendum innuebatis ipsa provincia ultima cum ruina et excidio incolarum in potestatem hostium Turcarum, unde maxime rerum perturbationes exortae ingentiaque damna causata fuissent deveniret. Impedimenti tamen ac morae causa extitit, quod dum ista fierent sollicitationibus vestris longo tempore Skender passa copias suas militares in castris ad Temösvár retinuerit, ob quod minime conveniebat ut vos praesidio hostili Turcarum fulti, non sine derogamine dignitatis nostrae dum simul eo

Digitized by Google

tempore tractatum perageretis. Ad quod accessu quoque quod bellicam expeditionem contra lyppenses et jeneienses moventes manifesta cum pernicie Transsylvaniae praedicta fortalitia vos Turcis resignare decrevisse audiebatur. Hisce attamen impedimentis pia paternaque cura et providentia nostra cum ad frequentes vestras instantias, tum etiam nuper praesente hic praedicto fideli nostro regni palatino ac aliis utriusque ordinis consiliariis nostris hungaris per literas factum postulatum vestrum volentes quantum quidem in nobis est imminentibus isti provinciae periculis occurrere, deque pacato statu providere simul etiam christianitatis rebus in tuto positis conditioni personae vestrae, eam quae desiderio vestro responderet securitatem procurare. Benigne nos resolvimus ut tractatus destinatus impendimentis quibusvis amotis peragatur. Qui quidem ut majori cum fructu et optata cum effectu perficiatur locum pro conventu tanquam magis idoneum Galgoczium oppidum in comitatu Nitriensi ad Vagum situm constutuimus. Commodior enim locus ille futurus est, quod nobis vicinior, unde relationes debitae expeditius fieri et quaevis difficultates quae emergent facilius accomodari rebusque omnibus bene compositis ratificationes nostrae accedere possint, alioquin si nostris commissariis in partes regni superiores longinus abeundum foret, mora celeri harum rerum expeditoni impedimentum adferret. Vestrum igitur erit modis omnibus ut quantocitius vestri et provincialium commissarii ablegentur, ac si id tempestive fieri quod cuperemus nequeat, ut summum ad diem 8. proxime sequentis mensis Martii destinato loco adsint, ubi et nostri commissarii eodem omnino tempore comparituri sunt.

Postulamus etiam ut et vos ex interioribus partibus provinciae ad partes viciniores accedatis quo pro emergenti occasione ac necessitate ocius vestri et provincialium commissarii ad vos recurrere possint.

Ut autem impertinentes quaevis dilationes exceptiones et impedimenta evitentur necesse erit ut commissarii rebus omnibus necessariis sufficienter instructi expediantur. Assignata eisdem omnium de quibus in hac commissione agendum sit facultate et fide publica confirmata plenipotentia. Porro siquidem constare volumus, nos omnimode inclinatos eo esse, ut ad debitam finem hicce tractatus perducatur, et ambages quaelibet evitentur, vos quoque monendos duximus ad firmius roboranda ea quae conclusa fuerant ex qualibet natione Hungarorum scilicet Siculorum et Saxonum commissarii delegentur, sicque communi totius provinciae consensu tractatus ejusmodi stabiliatur. Non erit igitur committendum ulla ratione ut culpa partium vestrarum, tam pius et salutaris noster cona-

Digitized by Google

tus, quo permansionem ac in pristinum florentem statum provinciae reductionem cum primis procurare intendimus impediatur, sive cum dispendio provinciae tractatus iste in aliud longius tempus rejiciatur. Unde culpa nulla ad nos sed e converso omnium malorum et periculorum causa isthuc redundatura sit.

Salvi conductus literae jam pridem Zakmarinum transmissae sunt unde adventantibus vestris et provinciae commissariis cum ad fines regni nostri pervenerint, eisdem transmittantur.

Restat denique ut clementi huic ordinationi nostrae vos quoque pro negotii necessitate censentiatis, quod et praestolaturi sumus. Datum in civitate nostra Vienna die 5. Mensis Febr. Anno dni millesimo sexingentesimo decimo quinto.

Jegyzet. A két példány »Postulatum etiam« kezdetü mondat kivételével, mely a Bethlenhez irottból hiányzik, csekély szóbeli eltéréssel egyező. — Megjegyzendő még, hogy a rendekhez irott példányon a megszólítás: Egregii, prundentes et circumspecti syncere nobis dilecti. Az második levél hátirata: Forma literarum ad Transilvaniae Status datarum. 1) ad Hungaros, 2) ad Siculos, 3) ad Saxones.

(Ez okmány másolata két példányban a m. kir. orsz. lt. kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 5. Nro 58.)

XVIII.

1615. febr. 1.

Dóczy a császárnak Bethlenről hireket ír.

Sacr. C. Rque Mtas dne dne mihi clemme. Fidelium stb.

Sacr. Imperator, ex certorum ac fide dignorum scriptis ac relationibus denuo percepi, modernum vajvodam Transylvanum in omni ditione sua exercitum conscribere, ac non solum Moldaviensem et Transylvaniensem *(igy)* [1]) vajvodam, verum quoque Turcarum caesarem de auxilio sibi administrando sedulo urgere ac solicitare. Quos jam illius sit animus, quae intentio, quove ipsius tendat propositi finis, haud quaquam intelligo; id tamen pro certo habeo, proxime elapsis diebus quondam familiarem ac consiliarium suum Wolfgangum Cherenÿ eundem Gabrielem Bethlen ad modernum passam Budensem expedivisse, qua tamen instructione et legatione, hactenus minime potui intelligere quia legatus a praedonibus in itinere deprehensis, ac vulneratus, abrupto itinere, fere semimortuus necessario coactus est redire.

---

[1]) Transalpinensem helyett.

Digitized by Google

Eadem hora qua Mti Vrae hasce elucubrarem literas, transylvanus quidam, vir catholicus huc Zakmarium veniens, secretiori sub cautela, confidenter haec infra consignata de transylvano vajvoda aperuit.

1. Ipsum Gabrielem Bethlen ante paucos dies imperatori turcico tali sub tenore scripsisse, certo certius percipisse romanorum imperatorem nunc nullas omnino vires, nullumque exercitum habere, proinde si imperium suum contra christianos voluerit dilatare, ac propagare, eam nunc occasionem oblatam esse, ac si aliquid voluerit tentare, ex parte una ipsum praesto esse, ac cum regnicolis et subditis suis in omnibus obsequentissimum fore.

2. Imperatorem turcicum pro passa Budensi alium substituisse, ipsique in mandatis esse, antiquam Budam proficiscere ex Alba Nandor ad vajvodam Transylvanum transmeare, cum eoque de sibi comissis negotiis concludere debere.

3. In omnes Transylvaniae partes, comitatusque ad eam pertinentes serio ab eadem demandatum, ut nulla omnino interposita mora, qui ipsius fidelitati sunt astricti, viritim consurgant, in sedibusque propriis comitatuum castra figant.

4. Stephanum Theöreök primarium hajdonum Transylvaniensium capitaneum, in comitatum Bihariensem vicinum comitatui Zathmariensis emisit, ut tam ex ditione sua quam Mtis Vrae Sacr. singulos tam hajdones, quam alterius generis milites in Transylvaniam ad certum avocet stipendium, fidelitatemque ipsius, quos poterit summo studio alliciat.

5. In sinagogam turcici imperatoris (ubi singulis diebus contra Mtem Vram et individuae Trinitatis juxta morem Machometicum solennes peragantur ceremoniae) duo candelabra ex ducentis marcis argenti Claudiopoli, metrapoli civitate transylvaniensi singulari arte conflata, pro honorario per modernum legatum in portam ottomanicam idem Gabriel Bethlen, hisce diebus transmissurus.

6. Confinia illa dno regni Hungariae utillissima, Lippam nimirum et Jeneő, praesertim partibus hisce ultra Tybiscanis contra hostiles insultus inservientia, luce clarius esse ipsum vajvodam ultro jam ante Turcarum imperatori obtulisse, in ipsorumque retentione, in hunc usque diem praeter meram deceptricem Turcarum practicam, praesidiorumque Huszth et Kővár eo sub praetextu futuram receptionem nil omnino aliud inesse.

Quocirca haec Mti Vrae sacr. tanquam dno dno mihi clemmo pro informatione humilime perscribenda esse volui, ut si quid tali post hac contingeret me fidelem servitorem suum id indicasse, benigne sacr. C. Rque Mti Vrae agnosceret.

Digitized by Google

Camera Scepusiensis ad hodiernum usque diem solutionem magistrum ad has partes non expedivit, quotidie a miseris equitibus et caeteris confiniariis pro solutione solicitor. Sasr. C. Rque Mtem Vram obnixe supplico, velit hac in parte quoque clemme quo citius providere.

De reliquo stb.

Datae in arce Zakmar die 1ma Februarii Ano MDCXV.

Sacr. C. ac R. Mtis Vrae

humilimus perpetuus ac fidelissimus
servitor et subditus
And. Doczy m. p.

Külczím: Sacr. Rom. Imp. ac Germ. Hung., Bohque Regiae Mti stb. stb.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltban, Hung.)

XIX.

1615. febr. 22.

Bethlen Gábor teljhatalmu megbizása a császári biztosokkal tartandó értekezletre kijelölt követei részére.

Nos Gabriel ect. Memoriae commendamus etc. Quod cum vertente iam anni integri spatio tractatum cum Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestate syncera affectione una cum fidelibus nostris proceribus et magnatibus, ac uniuersis statibus et ordinibus trium nationum praedicti Regni nostri Transiluaniae et partium Regni Hungariae eidem annexarum, in generali eorum conuentu, eisdem ad vigesimum septimum diem mensis Septembris anni millesimi sexcentesimi decimi quarti praeteriti per nos indicto, in ciuitate nostra Alba Julia congregatis iniuerimus, binis quoque suam Maiestatem Caesaream Regiamque, et iis solennibus nostro ac dictorum fidelium nostrorum dominorum regnicolarum nomine legationibus humiliter requirentes, cuius quidem tractatus ut tandem optatus finis consequeretur, per posteriores legatos clementer se sua Maiestas Caesarea Regiaque resoluerit, se se locum certum, quo utraque pars conuenire debeat, nominaturum, suosque commissarios pacis amantes eo designaturum esse, ex parte similiter nostra et dictorum fidelium nostrorum Dominorum Regnicolarum idem fieri velle. Cui quidem tam benignae suae Maiestatis Caesareae Regiaeque resolutioni obsequentes, nosque accomodare volentes, et praecipuos fidelium nostrorum Regni proceres et nobiles, ad tractatum transmittere satagentes, confisi de fide, integritate, et rerum gerendarum administrandarumque peritia magnificorum generosorum, egregiorum

Digitized by Google

et nobilium Simonis Pechÿ de Zenth Ersebet cancellarij nostri, ac Sigismundi Sarmasaghi de Keövesd, Francisci Balassi de Veczke, sedis Siculicalis Udvarhely supremi capitanej, consiliariorum nostrorum, item Matthiae Kosa de Varffalua vel Thomae Borsos de Maros Wasarhely, juratorum sedis nostrae judiciariae assessorum, necnon Colomani Gotzmeister judicis regij ciuitatis nostrae Cibiniensis et consiliarij nostri, ac Pauli Veres magistri ciuium ciuitatis nostrae Segeswar nobis syncere dilectorum, eisdem itaque fidelibus nostris in eo plenariam atque omnimodam duximus dandam et concedendam authoritatem et facultatem, quod ipsi cum praetitulatis Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis commissarijs ad praedeclaratum tractatum nominandis et destinandis, in loco a sua Maiestate praefigendo iuxta nostram et dictorum fidelium nostrorum Dominorum Regnicolarum datam instructionem et informationem, in negocio tractatus et pacificationis agere loqui, tractare et concludere possint et valeant. Assecurantes verbo nostro principali, quod quidquid per praememoratos fideles nostros Simonem Pechÿ, Sigismundum Sarmasaghi, Franciscum Balassÿ, Matthiam Kosa, Thomam Borsos, Colomannum Gotsmeister et Paulum Veres, cum praedeclaratis suae Maiestatis Caesareae Regiaeque commissarijs, in negotijs praescriptis, factum et conclusum fuerit, ratum, gratum et firmum habebimus, ac tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios fideles et uniuersos subditos nostros obseruari faciemus. Imo damus, concedimus et promittimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in arce nostra Fogaras die vigesima secunda mensis Februarij, anno Domini 1615.

A »Cancellaria Transyluanica« czímű egykoru codexből (Erd. Múzeum kézirattárában.)

XX.

1615. március 10.

Jelentés a visszakövetelt várak ügyében.

Allergnedigister Herr.

Es wirdt der Hofkammer in vertrauen angedeut, dass die einkomben der jungst von Bathory wider eroberten schlösser und heuser als *Hust, Kövár, Eched, Tasnad Nagibania* sambt drey spanschaften als Maramaros Zolnok mediocris, Krasna u. ein thail von der spanschaft Bihar also beschaffen, wann mann mit denselben recht umbgehen u. mit guetter disposition solche administriert wurden, das Kővár,

Digitized by Google

Huszt, Sathmar, Kallo, Eched u. andere örter zimblich contentirt werden köndten.

Darüber der ung. cammer praesident mit gutachten vernomben worden, der vermeldt in allweg ein notturfft zu sein, dass ein gute disposition der einkhomben zu bezahlung des in in obgegachten vestungen liegenden kriegsvolcks gemacht, derentwegen er gehors. erachten wolt, dass eine oder zwei treue u. erfahrene personen in Ober-Ungern geschickt, welche mit hülff u. befürderung des Doczy dem die gelegenheiten und beschaffenheiten aller orten am besten bekant, den augenschein einnemben, alle einkomben vleissig u. aufrichtig beschrieben in ein urbarium brachten, u. als dann ihre ausföhrliche relation wie ains u. anders beschaffen u. zu remedieren zu Ew. k. Mai. gned. ratification übergebten, damit also dem kriegsvolck in den bezatzungen mit der bezahlung besser geholfen, u. die darauf in widrigen fall berührende gefahr vermitten bliebe. Dann weiln ein general provisor Franciscus Nagyvathÿ zu des Stephani Melith zeiten, als er zipserischen cammerpraesident gewesen, gehalten worden, u. nutzlich gedient dass ein solcher mit gleichmessigen instruction bestelt, der auf alle einkhomben u. verbesserung derselben vleissige obacht hette, von dem ime undergebenen provisorn die jährliche gefell aufrichtige ehrbare raijttung zu contentierung des kriegsvolcks empfing auch dieselbe mit vorwissen des des Doczÿ undter ihnen treülich austheilete.

Weiln dann Ew. k. M. u. dem gemeinem vatterland an bezahlung des oberung. kriegsvolcks hoch und viel gelegen, u. wol zuvermuethen da die einkhomben aller ortten mit gebührlichem vleiss gnaw zusambengetragen wurden, dass man vielleicht sich derselben ansehenlich bedienen mechte.

Als wolt die hofcammer mit dem ung. presidenten nit für unrathsamb halten, das sobaldt die vorstehende tractation mit dem Bethlen Gabor für über, zu erlangung des aigentlichen grundts taugliche commissarien verordnet, u. darzu neben der zipserischen cammer praesidenten so des landtsgelegenheit khundig, der Lassota u. Caesar Gall, weiln sie ohne das in Ober-Ungern verraissen, dann auch der ung. cammer secretarius Johann Kerekes, welche für fleissig, erbahr u. aufrichtig geruembt wirdt fürgenomben, durch dieselbe nit allein aller ortten, wie solche guetter u. einkhomben beschaffen mit hülf u. beystande des general-obristen Forgach u. Doczÿ der augenschein eingenomben, vleissig beschreiben, deren verbesseruug in acht genomben u. in ein urbarium gebracht, sondern auch ein verlässliche u. richtige consignation, wie viel soldaten in einer jedweder Vestung underhalten u. wie hoch ein jeder man

Digitized by Google

vom hohen bis zum niedrigen besoldt, zur handt gebracht worden mechte; damit man alsdan nach übergebung ihrer der commissarien relation die einkhomben mit des kriegsvolcks soldt confrontiern u. auf den grundt komben könne, wie weit man zu verhüttung besorgender gefahr u. ungelegenheitten so aus übler bezahlung erfolgt, damit aigentlich gelangen, und hernacher wegen erhalttung eines general provisorn die mehrere notturfft bedacht werden müge.

Es stehet aber etc.

Alatt: referatur: Oberung. eroberten herschafften u. gütter einkhummen u. gnuss inquiriern.

Placet Imperatori 10 Martii 1615.

(Másolat a bécsi kam. ltban. Ung. Akten.)

Mátyás erre vonatkozólag a szepesi kamarának Bécsből 1615. április 8-án kelt rendeletében meghagyja, hogy »confiniariis Zathmariensibus . . . . . alteram medietatem stipendii praelatorum mensium absque omni mora persolvi . . . . . faciatis.«

XXI.

1615. márcz. 16.

Mátyás Daróczynak: átküldi a Bethlen számára irt leveleket.

Matthias dei gratia stb.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Transmittimus tibi literarum nostrarum ad Gabrielem Bethlen datarum paria, documentum et informationem, ea tibi subministratura sunt, qualiternam tu quoque absque procrastinatione ulla scribere debebis, intimando eidem (quod si constaret ipsum separando se se a caeteris provinciae statibus et ordinibus, in persona propria duntaxat ad tractatum habendum, ac non ex aequo etiam reliquorum provincialium cum plenipotentiis instructos expedire velle commissarios et ablegatos metuendum esse, cum hoc ipsum data opera contra conclusionem et pactum, nuper Lynczii tempore regressus, ablegatorum ejusdem provinciae constitutum committitur, ne desideratum ac sibi ipsis proficuum effectum, tractatus instituendus non consequatur. Maxime cum ex eo quoque quippiam adversi, huic rei subesse posse suspicionem movere potest, quod hactenus in omnibus pene tractatibus secum habitis ex numero cuiuslibet ordinis, speciales delegati fuerint homines et alioquin priores nostrae resolutiones, id manifeste tenent, necessum esse, ut illorum statuum homines cum sufficienti plenipotentia intersint, quibuscum maxime compositiones et tractatus, quivis intercedere debebunt, et inte-

Digitized by Google

resse ipsorum potissimum hac in re versatur. Id quod ad inconvenientias exinde emergere valentes, nequaquam committere debebit. Tuque seria tua admonitione diligenter hortari debebis, ut exorbitationibus hujusmodi innovationibus supersedendo, ansam perturbationi tractatus non subministret. Literas vero Bethlemo sonantes festinanter transferendae curare debebis. Tibique in reliquo gratia nostra benigne propensi manemus. Datum in civitate nostra Vienna, die decima sexta mensis Martii, Anno domini MDCXV°.

Matthias m. p.

Valentinus Leepes
episcopus Nitriensis m. p.
Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczím: Magnifico Francisco Daroczy de Deregnieo, comiti comitatus de Beregh, camerae nostrae Scepusiensis praefecto et consiliario nostro etc. fideli nobis dilecto.

Kivűl Ferenczffy kezével: Eo absente Cassovia transferendae literae Zakmarinum, et domino Andrea Doczy ad operiendum exhibendae. L. Ferenczffy m. p.

(Eredetije a m. k. orsz. ltbán.)

XXII.

1615. április 8.

A nádor Dóczynak: a nagyszombati alkudozásokról.

Magnifice domine stb.

Szathmárból de 31. Martii nekönk irott Kgd levelét vettök és megértettök. Lippa, Jenő dolgát az mi illeti, érettök uram mások irásából is, hogy sollicitálja az török; mint viselje magát abból az erdélyi vajda ellenek, és micsoda reménséggel tartsa őket, nem tudjuk. Bizony dolog, igen inconveniens az ő fölségével való mostani békesség szerzéshez, ha másfelől az törökkel is tractál azoknak az végházaknak megadások felől, mert ha ő felsége eszében veheti azt, hogy azokat az heleket az keresztyénségtől alienálni akarja, és az török kezében ejti, ez mostani békesség tractatusának semmi jó eventusát ne várjuk bátor. Mindazáltal ez az hír továbbra mire futamodjék, hogy Kgd értésünkre adja, kérjük Kgdet. Ali pasa felől ide különböző hirek folynak; némelyek írják, hogy étetés miatt megholt volna, némelyek pedig, hogy nem, hanem ő sollicitálja Lippa, Jenő megadását; nem tud ember, melyiknek adni hitelt, de az mint Kgd irja, ha Tatár Cselebit megfojtatta, hát még él. — Kérjük Kgdet, mit érthet ő felőle is, ha él-e vagy megholt,

Digitized by Google

irja meg nekönk. Szathmár vármegye az minemű választ adott levelünkre, hogy Kgd megküldte, jó néven vesszük Kgdtől; értvén azért immár az ő kegyelmek akaratját, meg kelletik várnunk, az több vármegyék is mint resolválják abból az dologból magokat. Ide való hírt nem tudunk Kgdnek irnunk egyebet, hanem az erdéliekkel való tractatust ő felsége akaratjából transferálták Galgóczról Nagy-Szombatban, és oda gyülekeztenek, az kik arra rendeltettenek. Adja az úristen, végezhessenek olyat, ki legyen szegén romlott hazánknak, nemzetünknek és az egész keresztyénségnek javára, megmaradására. Tartsa meg isten jó egészségben Kgdet. Datum in arce nostra Bicse, die 8. Aprilis, Anno 1615.

Dominationis vestrae magnificae

Servitor, amicus et affinis
benevolentissimus
Comes Georgius Thurzó m. p.

Külczím. Magnifico domino And. Doczy de Nagy Luchie etc.

Cito
ito
itissime. Szathmár.

(Eredetije a m. k. orsz. ltban.)

XXIII.

1615. máj. 6—17.

A nagy-szombati kiegyezés.

a)

Conclusio cum legatis Betleni et provincialium Transylvaniae facta Tirnaviae 6. maj. A° 1615.

(Lásd Hatvani Brüszszeli Okmánytár IV. 115. hol pontos szövege van lenyomva. Katona hibásan közli.)

Jegyzet. Hatvaninál 116. l. alul 19. sor: »Bethey« h. olv. »Pechy.«

b)

Ratione differentiarum subsignatarum et quaerelarum.

(Lásd. u. ott.)

Jegyzet. A 6-ik pontban »Leonardi Cziuleat« s a 9-ikben »Leonardus Cziulat« helyett olv. »Leonardi (Leonardus) Cziukat« = azaz Csukat Leonard.

Digitized by Google

c)

Secretus tractatus et transactio transilvanica.

(Lásd Új Magy. Múzeum 1859. I. 433. l.)

d)

Az udvari kamara Pethe Lászlónak, a m. kamara elnökének Bécsből 1615. május 6-ról meghagyja, hogy az erdélyi követek élelmezésének költségeire Nagy-Szombatba 102 frt 20 denart küldjön meg.

Mellékelve.

Anno 1615 die 18. aprilis.

Quae ex commissione sp. ac mci dni praefecti camerae hung. legatis transylvanicis administravimus sunt haec:

panes	N°	20	per	den.	12	f.	2	dn.	40,
item panes	»	3	»	»	9	f.	—	»	27,
item panes	»	77	»	»	11	f.	8	»	47,
item capones	»	30	»	»	15	f.	4	»	50,
item anseres	»	20	»	»	20	f.	4	»	—,
item avenae mutones 3 metretam per den. 20						f.	18	»	—,
item duo vasa vini, urnas 24 continentia, urnam unam pro fl. 2 d. 40						f.	57	»	60,
item vitulos N° 4, continentes libras 99, computando libram pro den. 4, fac.						f.	3	»	96,
item agnos N° 6 unum pro den. 50						f.	3	»	—.

Summa f. 102 dn. 20.

Signatura judicis Tyrnaviensis de comeatu legatis Transylvanicis suppeditato sp. ac m. dno praefecto camerae hung. exhibita per me Nicolaum Kopeczki.

(A bécsi udv. kam. lt. Ung. Akt.)

e)

1615. máj. 7.

Forgács Zs. a nádornak, a béke alkudozások folyamáról.

Illustrissime domine stb.

Hogy Csuti uram Kegyelmednek levelemet megadván, kedvesen vette irásomot, nagy örömem vót rajta, hogy azért

Digitized by Google

ezután is az mi oly méltó dolgok occurrálnak, megirjam Kegyelmednek, annival inkább Kegyelmednek értésére adni igyekezem szorgalmatosban.

Az erdélyi tractát az mint az commissarius uraktól megértettem, kik ide Komjátira recreationis gratia kijöttek vala hozzám az elmult szombaton, úgymint cardinál uram, Molard uram, Staremberg uram, Daróczy uramék, értésére akarám Kegyelmeteknek adni, mint végződött el köztök.

Post longas disputationes et tractatus az erdélyi követek impetrálták ő fölségétől, hogy Huszt és Kővár megadassék nekik ilyen conditió alatt, hogy az kiknek praetensiojok vagyon Huszthoz, Kővárhoz, intra anni spatium contentálja őket Bethlen Gábor, itiletét tevén az praetensiokról bizonyos törvénytudó commissariusok, császár urunk ő fölsége és Bethlen Gábortól arra pari numero eligáltatván, Kolosváratt.

Nagy-Bányát az erdéliek és ő fölsége kegyelmes és igaz tételére hatták, ha az igaz heresnek úgy mint Bátori Andrásnak meg akarja adni, annuálván ő fölsége is arra, hogy annak sem akarja igazságát megfogni, ha az törvény feltalálja folyását.

De coetero az articulusok hasonlók az Pozsonba lett capitulatiokhoz és igy az végezésen az erdéliek igen contentusak és ők is minden hivséges szolgálatra ajánlják magokot. Pro confirmatione császár urunknak megvitték, reméllem, alá is hozták, és igy az commissariusok mind az két részről ez jövő szombaton megindulnak. Adja az úristen, legyen istennek neve dicsiretire az magyar nemzetnek megmaradására, az keresztyénségnek és ő fölségének előmentére, az kik holmi igyekezetben vótak, azok immár veszteg ülhetnek szaporább is nekik.

Császár urunk ő fölsége 20 Maji meg akar Prága felé indulni, ha az Amhat tihája ajándék bemutatása meg nem tartóztatja, kit hónapra várnak Győrre, az mint Molar uramnak hirét bizonyosan hozták. Az törökkel való tractatus mikorra haladjon, azt is az üdő megmutatja, talán isten azt is jó végbe viszi.

Lassota hónap ide érkezik hozzám, micsoda módjával, nem tudhatom; ő fölségének soha nem lehet az törökkel oly békessége, hogy az végházakra gondot nem kell viselni, ahhoz képest talán üres kézzel nem bocsáták. Azért immár én is nem késem, hanem isten velem lévén, megindulok és alámegyek; ha titkot érthetek az szegén végbeliekbe, megvigasztalom őket. Ezeket nagy confidenter irom Kegyelmednek, mert igen titkon tartják az végezéseket. Éltesse isten Kegyelmedet és adja jó egészségére az fördőt. Asszonyomnak ő Kegyelmének

Digitized by Google

is adja meg előbbi jó egészségét és éltesse sok esztendeig, ő kegyelmének éltig való szolgálatomot ajánlom, az én szerelmes atyámfia most az Pestyénbe fördödik, az vala híre, hogy asszonyom ő kegyelme is oda megyen fördödni. Igen örült rajta, szeretettel szolgált vóna ő kegyelmének. Datum Komjáti 7. Maji Anno 1615.

Illustrissimo Dnis Vtrae

servitor et affinis addictissimus
comes Sigismundus Forgacs
de Gymes. m. p.

Külczím: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 55. No 35.)

f)

1615. május 17.

Pécsy a nádornak: a béke ratificalása ügyében.

Illustrissime Domine stb. Servitiorum stb. Minden kedves stb.

Mely igen szűvünk szerént kévántuk volna ez mostani tractatuson Nagodnak jelenlétét minnyájan, kik szegény hazánkból erre ide választattunk volt, ennek előtte is irtunk volt felőle Nagodnak és itt a hol szükségesnek itiltük, urgeáltuk is. Az noha nem lehetett, valamire Isten mind az két részről az szűveknek egyességét hozhatta, legyen az ő szent neve áldott, mindenekről tűrhetőképpen lött végezésünk, úgy hogy szegény nemzetségünknek, erről az részről, egymás miatt való veszeködése, romlása (kinél nagyobb mirigye semmi országoknak, s nékünk is nem lehet) mostan eltávoztatott. Az mi ebben még hátra vagyon, ő felsége mostan császári méltósága szerént, maga részéről ez végezést confirmálni fogja. Az nemes Magyarország részéről, következendő országos gyűlésen ő felsége és Nagodnak gondviselése által szükséges leszen confirmáltatni. Az mellett méltóságos tiszti szerént szorgalmatos vigyázással, hogy valami ujság kivánó nyughatatlan emberek fel ne bontsák, háboritsák, Nagodnak szükség mindenkor oltalmazni és pásztorlani, kiben bizonyoson elhittem, hazájához és nemzetségéhez való igaz szeretetiért Nagod semmi üdőben fogyatkozást nem teszen. Most immár innét Isten segitségéből hazánk felé akarván indulni, minden szándékunk az vala, hogy Nagod látogatása nélkűl ez utunkból vissza ne menjünk, hanem Bytche felől térjünk. De nem kicsin szerencsétlenségünknek tartjuk, hirtelen hozák bizonyosan, hogy császár

Digitized by Google

urunk ő felge Nagodat az követ törökökkel való tractálásra, Bécsben hivatván, el is indult volna, kihez képöst, azt a szándékot hátrahagyván, ez levelemmel ha valahol találhatnák Nagodat, akár csak utunkat és indulásunkat értésére adhatnám; ez mellett úgymint immár ez mostani végezés után, akár csak mind az mi kegyelmes urunknak fejedelmi állapatját s mind azoknak az sok nyomorúságban elepedett szeglet földeknek, Erdélynek békességben való megmaradását, oltalmazását, singulariter et devote commendálván Nagodnak, kiről atyai jó akarattal való maga ajánlását, evvel az occasióval, hogy az mi kegyelmes urunk ő naga is irt volt Nagodnak, ha levelével mind az országot s mind ő nagát látogatni méltóztatik, fölötte nagy böcsülettel vevén szüvök könnyebbségére, és Nagodnak közöttünk jó hirének, nevének öregbülésére következik. Nekem is Nagod, régi igaz jó akarója szolgájának kimiletlen parancsoljon, valamire elégséges leszek, minden alázatos engedelmességgel kész vagyok és leszek az Nagod szolgálatjára. Éltesse az Úr Isten sokáig Nagodat kedves jó egésségben és boldog állapotban. Datum Tyrnaviae die 17. May. A° 1615.

Ejusdem Illmae Dnis Vstrae

servus semper
obsequentissimus
Simon Péchy. m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Kivül: Exhibitae in thermis Rajecensibus 22. May. 1615.

(Eredetije az orsz. lvtár. Thurz. Act. Fasc. 46. Nro 28.)

XXIV.

1615. május 3—19.

a)

A gyula-fehérvári országgyülés törvényei.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod fideles nostri, spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregii, ac nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transyluaniae, partiumque regni Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorundem comitijs ad tertium diem mensis Maji,

Digitized by Google

anni praesentis millesimi sexcentesimi decimi quinti, in civitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos, in ijsdem comitijs paribus ipsorum uotis et vnanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, vt nos vniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus, et comprobaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae, et partium eidem subiectarum, in generalibus eorum comitijs et ciuitate Alba Julia ad tertium diem praesentis mensis Maji anni domini millesimi sexcentesimi decimi quinti indictis conclusi.

(1.) Az Nagyságod közinkben küldött kegyelmes propositiójából Nagyságodnak reánk való, mind külső s mind penig belső, kegyelmes atyai gondviselésit megértettük, melyet ugyan teljességgel meg is tapasztaltunk; kiért legfőképpen az Ur Istennek hálákat adunk, hogy Nagyságodat ez dícséretes indúlattal megáldotta, hogy ennyi szorgalmatossági, költségi és fáradsági után, szegény hazánknak sok nyomorúságos és veszedelmes állapotját ez mostani csendességre hozta, melyből immár reméljük azt, hogy az Nagyságod szorgalmatos gondviselése után az sok veszedelemből respirálván, valóságos csendes és állandó békességet érhetünk. Mely Nagyságod eddig való atyai gondviselését teljes életünkben méltó háladással és alázatos hűséggel ügyekezünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgálni, kérvén azon az Istent, hogy ennek utánna is ezen hazája és nemzetsége megmaradására való jó és kegyes indúlattal megáldja Nagyságodat.

(2.) Noha penig kegyelmes urunk mind az Nagyságod előnkben számlált propositióiból, mind penig egyéb külsőképpen való állapotokból magunk is szemünkkel látván, mennyi számtalan költségek kévántassanak mind az hatalmas török császárnak, kinek jó akaratjából szegény hazánknak megmaradása és csendes állapatja áll, kedve keresésére, mind penig egyéb szomszéd országokkal való békeségünknek megszerzésére, és azon kűvűl is Nagyságodtól előszámlált sok szükségire, kévánjuk azt, hogy kevesebb szorgalmatossággal és fogyatkozással Nagyságodat mind ezekre elégségessé tehetnők: de az mindeneknél nyilván vagyon, kegyelmes urunk, minémű szörnyű kárvallásokkal és fogyatkozással legyünk mind magunk, mind penig szegény kösségink annyira, hogy azoknak

Digitized by Google

nyomorúságokat csak az Isten számlálhatja elő; holott azoknak insoluentiájok és rajtok léte miatt sokan lakóhelyekből el is búdostak, az kik penig honn vadnak is, minémű inséget szenvedjenek, csak Isten tudhatja, az kiknek közzülök kevés marhácskája volna is, minden nap halton hal. De mindezekkel is nem gondolhatván, az Nagyságod és előttünk álló sok szükségekhez képest, tehetségünk szerént, sem Nagyságodnak, sem penig magunknak nem akarván semmiből megfogyatkozni, Nagyságodnak minden előnkben számlált szükségire ígérünk kapu szám szerént tizenkét két forintot, melynek felét ad diem dominicam Trinitatis, felét penig ad festum beatę Margarethę proxime venturum fogyatkozás nélkül Nagyságodnak tárházában bészolgáltatjuk. Ezt penig az adót az ravatlan helyek, úgy mint az mely faluk teljességgel elpusztultanak volt és újonnan épültenek, alkolmason suppleálják, mely helyeket Nagyságod connumeráltatván, az kiknek idejek eltölt, hasonlóképpen contribuáljanak; csakhogy azon könyörgünk Nagyságodnak, hogy az kiknek még immunitásoknak idejek ki nem tölt, azaz hat esztendeje nincsen hogy haza telepedtek és épülni kezdettek, az olyanokat ne connumerálják, hogy se azok sem az többi az haza telepedéstől és építéstől meg ne idegenedjenek. Mely tizenkét forintot az szász uraink atyánkfiai is az megnevezett napokra kapu szám szerént ígérik Nagyságodnak beszolgáltatni. Könyörgünk Nagyságodnak alázatosan, mint kegyelmes urunknak, Nagyságod mind ezeket az feljűl előszámlált sok fogyatkozásokat és kösséginknek nyomorúlt állapatjokat kegyelmesen szeme eleiben vévén, ezeket vegye kedvesen tőlünk.

Az kolcsos szabad mező és kerített várasok az előbbi mód és szokás szerént Nagyságoddal conueniáljanak; mindazáltal jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár adjon	fl. 600.
Kézdi-Vásárhely	fl. 100.
Egeres	fl. 32.
Bereczk	fl. 32.
Sepsi-Szent-György	fl. 80.
Udvarhely	fl. 100.
Keresztúr	fl. 20.
Abrugy-Bánya	fl. 100.
Illyefalva	fl. 80.
Vizakna	fl. 200.
Kis-Maria	fl. 125.
Bánfi-Hunyad	fl. 100.
Almás	fl. 12.
Fejérvár	fl. 80.

Digitized by Google

(3.) Az római császár ő felségéhez lévő követ uraink költségeket is, úgy(mint) az tizenhat hat száz forintot három nemzetűl az első fizetésnek napján ígérjük Nagyságodnak beszolgáltatni.

(4.) Látván kegyelmes urunk, minémű szűk légyen országunkban az jó pénz, annyira hogy határinkból sem mehetünk ki annak szüksége miatt, holott sohul szomszéd országokban ez pénz, melylyel mi élünk, el nem kél: végeztük azért országúl, hogy inkább az jó pénznek országunkban valami bővülése légyen, az lábas marhát mindennek szabad légyen ez országból kereskedésnek okáért kivinni solutis de jure soluendis.

(5.) Látván Váradnak is ez elmult sok rendbeli romlások miatt nagy fogyatkozását, melynek subleválására sok előttünk álló szükségek miatt mivelhogy mostan el nem érkezhetünk, végeztük országúl, hogy Nagyságod az bor korcsomát Váradon esztendőnként bizonyos üdőben négy holnapig arra conuertálja, kivel azért az város priuilegiuma ne abrogáltassék, hanem Isten jobb állapotot adván, priuilegiumok helyén maradván, abban megtartassanak.

(6.) Mivelhogy kegyelmes urunk, látván szegény kösségünknek ilyen szörnyű sok rendbeli nyomorúságokat és nehéz fogyatkozásokat, hogy azok miatt az Fejérvár épületire való gratuitus labort mostan Nagyságodnak meg nem ígérhetjük, Nagyságod nekünk kegyelmesen megbocsássa, Nagyságodnak alázatoson könyörgünk; holott azt szemünkkel látjuk, hogyha szintén megígérnők is, semmiképpen az praestálására szegény kösségink nem lehetnének, mely dologért Nagyságodnak is kára és fogyatkozása lenne; hanem Isten jövendő gyűlést előhozván és jobb állapotot adván, akkor deliberálunk felőle. Ha kik penig elmult esztendei végezés szerént nem praestálták volna, Nagyságod azoktól exigáltassa, signanter az szászságról, uigore constitutionis publicae.

(7.) Az törvények szolgáltatása felől végeztük országúl: mivelhogy az előbbi üdőkben mindenkor bizonyos napja és ideje volt az törvények folyásának, úgymint az nemességnek Szent Lukács octauája és Reminiscere vasárnap, az magyarországi atyánkfiainak prima Decembris és Szent György octauája, az székely atyánkfiainak Vízkereszt octauája és prima Junÿ: ezeken az napokon az régi mód szerént Nagyságod sine ulla dilatione esztendőnként szolgáltassa az törvényeket; az nemesség és magyarországi atyánkfiainak terminusának penig az helye Kolosvár legyen, az székely atyánkfiainak penig Segesvár avagy Maros-Vásárhely.

(8.) Ha valakik jószágokat az potentiariustól törvény-

Digitized by Google

nyel keresvén, és perben lévén vélle, ez alatt az in causam attractus ítélvén azt, hogy az jószág tőle törvénynyel elkél, azt pusztítaná és extremae desolationi submittálná: végeztük országúl, hogy az actor az jószággal együtt az kártételt is kereshesse, az mely azon jószággal együtt megitéltessék.

(9.) Az procator uraink mivelhogy értjük, hogy némely atyánkfiait sok illetlen fizetésekkel saczoltatnák: azok ellen végeztük, hogy az nagyobb causáktól az principalisok adjanak tiz tiz forintot, vsque ad causae decisionem, az kisebb causáktól iuxta qualitatem causae fizessenek. Az alsó székeken penig fele fizetések legyen, de arra hitesek legyenek, hogy az causa actióját tehetségek szerént igazán viselik.

(10.) Minthogy az míves emberek marhái limitatiói felől az előtt való articulusokban végezés vagyon, és mindenféle marháknak és míveseknek fizetésinek bizonyos limitatiója is vagyon, az nem obseruálásának poenája és annak executiója felől ugyanakkori végezés vagyon: végeztük mostan is, hogy ugyanazon előbbi limitatio obseruáltassék; a hol penig az nem obseruáltatnék, Nagyságod az előbbi articulusok szerént az büntetést exequáltassa.

(11.) Voltak némely atyánkfiai, kik priuilegiumokban, libertásokban megbántattak volt, kik mellett való könyörgésünkre, hogy Nagyságod magát kegyelmesen resoluálván, ennek utánna ígéri őket régi fejedelmektől adatott minden praerogatiuájokban megtartani, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak alázatoson megszolgáljuk.

(12.) Annak előtte Bocskai István fejedelemsége előtt vadnak oly emberek, az kik nagy éhség miatt kénszeríttetvén, lopásban és egyéb vétekben estenek, kiket az ispánok persequálnak, az ilyenek felől végeztük, hogy az constálván, hogy éhség miatt kénszeríttettek efféle vétkekre, de embert nem öltek sem az előtt, sem az vétket nem iterálták, legyen gratiájok, csakhogy az kiknek kárt töttek, contentálják.

(13.) Minthogy sok panaszolkodások vadnak az hídak és révek dolgából, hogy az általkelőket szokatlan vámmal saczoltatnák: ezek ellen Nagyságod kegyelmes jó akaratjából végeztük, hogy az vámok dolgából mindenütt az régi szokás tartatnék, és senki ujabb és szokatlan vámmal az úton járókat terhelni ne merészelje.

(14.) Noha az brassai garas nem alább való az egyéb mostan járó fejér garasnál, de mivelhogy annak formájára csinálnak sok hamis garasokat: tetszett hogy annak ususa teljességgel abrogáltassék, az pénzverő instrumentumok pedig minden helyeken az tisztviselőktől fide mediante felkeresvén, Nagyságodnak előhozzák.

Digitized by Google

(15.) Noha sokszor végeztük az harmincadosok felől, hogy szokatlan exactiókkal az úton járókat, kereskedőket ne terheljék; mindazáltal azzal nem gondolván, sok illetlen dologgal terhelik őket: tetszett azért, hogy ebből az előbbi articulusok obseruáltassanak, sub eadem poena.

(16.) Az székely uraink s atyánkfiai panaszolkodnak, hogy némelyek módnélkűl való arestatiókat cselekednek. Végeztük azért országúl, hogy afféle arestatio, tartóztatások, se szászságon, se vármegyéken, sem székelységen törvény előtt ne legyenek, hanem ha kinek kivel mi dolga vagyon, keresse coram judice suo competente.

(17.) Az minémű priuilegiumok az két Oláhfalviaknak Udvarhelyszékben az törvénykedés dolgából volt, mivelhogy mind az egész országnak, de főképpen az székelységnek nagy injuriájokra, törvények, szokások és szabadságok ellen vagyon, hogy ők az székelységnek közepiben lakván, közzűlök kivonják magokat: tetszett azért, Nagyságod kegyelmes akaratja is accedálván hozzá, hogy az ő priuilegiumok in ea parte abrogáltassék, és mindenképpen az székelységnek közönséges törvényén éljenek; az mi az Nagyságodnak ígért szolgálatjokat illeti, azt praestálják ezután is.

(18.) Noha ennek előtte is sokszor végeztük, Nagyságod is parancsolta, hogy az nemes emberek házok szükségére az aknákról elegedendő sót adjanak, de még is panaszolkodnak, hogy sok ajándékot kévánnak és nem adnak. Végeztük azért, hogy kinek kinek háza szükségére elegedendő sót adjanak, az magyarországi atyánkfiainak is, Nagyságod kegyelmes jó akaratja accedálván, és senkit ajándék adásra ne saczoltassanak.

(19.) Mivelhogy az illyefalviak, az dobolyiak és hermániak az Olt vizén együtt tartottak révhajót, és ez három falubelieknek fizetés nélkűl szabad volt az hajón által járniok: végeztük azért országúl, hogy ezután is abból az régi szokás köztök obseruáltassék.

(20.) Végeztük azt is, hogy minden helyeken egyenlő mértékkel éljenek és mindenütt igaz mérték legyen, az előbbi articulusok szerént, mindenütt penig az kolosvári köböl járjon, az ejtel is kolosvári ejtel legyen.

(21.) Miérthogy ez elmult romlásokkor sokaknak szegénységinknek közzűl feleségek pogánok rabságában estenek, és el is vitték, kiknek semmi reménségek az megszabadúlásban nincsen, urok penig megmaradván társ nélkűl nem lehetnek, némelyek, mivelhogy bizonyos ideig megházasulniok nem szabad, házasságnak okáért más országban sokan mentenek és megházasodtanak, kiknek megjövetelekhez semmi reménség nem lehet: hogy azért az többi is hasonlóképpen el ne búdos-

Digitized by Google

sanak, avagy ennél is inkább el ne fogyatkozzanak, kiknek penig gyermekek megmaradott, inkább táplálhassák: tetszett országúl, afféle emberek, kiknek feleségek rabságra vitettenek és semmi hírt felőlök nem hallanak, szabad legyen megházasodniok, az kik penig eddig megházasodtanak, azoknak bántások ne legyen.

(22.) Panaszolkodnak az váradi egy ház helyi nemes atyánkfiai, hogy váradi bírák mód nélkűl háborgatják őket, régi fejedelmektől adatott szabadságok és priuilegiumok ellen. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes jó akaratjából, hogy régi fejedelmektől adott priuilegiumokban, szabadságokban megtartassanak, az váradi bíró uj és szokatlan dologgal bántani őket ne merészelje.

(23.) Az Bihar vármegyei uraink és atyánkfiai is panaszolkodnak, hogy ez előtt Várad táján kalongyában dézmálták az búzát, de némely dézmások vékában kévánják az dézmát az szegény embereknek és az patronusoknak nagy károkra, úgy hogy magoknak gyakran nem sokkal kevesebb búzát accumulálnak az dézmások, tetézve töltvén az vékát, megrázván és rugván, azután csapják el, valamit leüttenek rólla, azt magoknak veszik, penna kéve és egyéb accidentia kűvűl. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy afféle uj szokások teljességgel tolláltassanak, és az dézmások az régi mód szerént dézmáljanak minden helyeken erős büntetés alatt.

(24.) Vagyon Hunyad és Arad vármegye között egy Huzna nevű vidék, melyben az gonosztévő emberek igen megsokasodtanak, mivelhogy az aradi ispán felkeresésekre és megbüntetésekre nem érkezik. Végeztük azért országúl, hogy az megnevezett Huzna vidéke ennek utánna Hunyad vármegyéhez applicáltassék, és ne Arad hanem Hunyad vármegyének mondassék, az Hunyad vármegyei ispán és tisztviselőknek juris ditioja alatt subiaceálván Huzna vidéke connumeráltassék.

(25.) Kraszna vármegyei atyánkfiai panaszolkodnak, hogy az somlyai tiszttartó ez elmult húsvétban keresztet adott ki Krasznára, melylyel az krasznaiak processiót járván az mezőn, az szent egyházban az faluban bé akarták volna azután vinni, kiket az praedicator tiltott, hogy az czinteremben se menjenek be; de azzal nem gondolván, az czinteremben bémentek és ott minden ceremoniákat peragáltak, annak utánna lövöldöztek, az praedicatort illetlen szókkal illették volna. Kiből azért hogy nagyobb dolog ezután ne következzék, végeztük orszagúl, hogy ezután afféle dolgok ne történjenek.

(26.) Kévántuk volna kegyelmes fejedelmünk, hogy ha Nagyságod alázatos könyörgésünkre, romlott állapotunkhoz képest ez esztendőben is az arendát kegyelmesen megenged-

Digitized by Google

hette volna: de minthogy az sok rendbeli szükségre nézve csak felét engedte meg az arendának, Nagyságodnak azt is alázatoson, mint kegyelmes urunknak meg ügyekezzük szolgálni.

(27.) Noha ennek előtte is ez elmult disturbiumokban az elveszett harangok megadása felől végeztük vala, hogy az hol megtaláltatnak, megadassanak, végeztük, hogy ebben az előbbi articulus obseruáltassék.

(28.) Az jobbágyok megadása felől is az régi articulusok tartassanak; de könyörgünk Nagyságodnak, hogy Nagyságod afféle elszökött jobbágyokat az Nagyságod jószágából is adassa meg.

(29.) Zaránd vármegyében az rovatlan helyek connumeráltassanak, az adót mint Bihar vármegye és több vármegyék, úgy fizessék.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Regnicolarum dicti regni Transyluaniae, et partium regni Hungariae eidem incorporatarum, nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos vniuersos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbauimus et ratificauimus, nostrumque illis consensum pariter et assensum beneuolum praebuimus, prout acceptamus, approbamus et ratificamus, et tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios fideles nostros obseruari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die decima nona mensis Maÿ Anno Donimi Millesimo Sexcentesimo Decimo Quinto.

(P. H.)

Eredeti hiteles példánya *az erd. muzeumban* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. II. köt.*)

b)

Az országgyűlés megerősíti a nagyszombati békét.

Nos proceres et magnates, caeterique universi status et ordines trium nationum, regni Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum sacratissima caesarea regiaque Maiestas, dominus noster clementissimus ad tollendas non ita pridem subortas differentias, pacemque et concordiam stabiliendam aliquoties ab illustrissimo principe ac domino domino Gabriele Betthlen dei gratia Transylvaniae principe, partium regni Hungariae domino et Sicolorum comiti, domino nostro clemen-

Digitized by Google

tissimo, nobisque humiliter requisita, certos suos pacis et concordiae amantes commissarios in liberam civitatem Tyrnaviensem ablegare dignata fuisset; quo praedictus quoque Illustrissimus dominus princeps, nosque unanimi voto et consensu ad clementem suae Majestatis promotionem certos legatos et commissarios submissemus illique ex utraque parte loco praedeclarato cum literis plenipotentialibus modo sufficienti comparentes, ibidem certas pacis et concordiae conditiones inter se conclusissent, easdemque ex utraque parte vigore plenipotentialium confirmandas in sese assumpsissent, nobis tandem debito modo et tempore praesentari fecissent, quae quidem conditiones et articuli in hunc sequuntur modum.

Nos Franciscus Forgacz de Ghymes *s a többi.*

Lásd a szerződés szövegét Hatvani Okmánytár IV. k. 116 s köv. ll.

Actum in libera civitate Tyrnaviensi, sexta die mensis Maij, Anno millesimo sexcentesimo Decimo Quinto.

Nos itaque praescriptos omnes articulos inter sacram caesaream regiamque Majestatem regnum Hungariae ac praedictum illustrissimum dominum principem, dominum nostrum clementissimum et nos per dominos legatos sacratissimae Majestatis pariter et nostros, modo supra notato conclusos et praesentibus hisce literis de verbo ad verbum insertos, ac omnia et singula in eisdem contenta approbamus, ratificamus, et confirmamus, promittentes universi et singulo, bona fide nostra mediante, quod praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus, quam etiam per alios quorum interesset observari faciemus, ac ad observationem eorum omnium etiam successores nostros obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem et testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manibus nostris subscripsimus, et sigillis quibus singuli utimur, munivimus, praelibatae sacratissimae caesareae regiaeque Majestati ejusquae successoribus legitimis regni Hungariae regibus et regno dandas duximus et concedendas. Datum in civitate Alba Julia in generali congregatione nostra die decima octava mensis Maij. Anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Franciscus Redei. m. p.
capitaneus Waradiensis.

Wolfgangus Kamuthi
comes Tordensis.

Wolfgangus Alia m. p.
magister curiae.

Sigismundus Cornis.

Simon Pechy
cancellarius.

Sigismundus Sarmasaghy m. p.
comes Crasnensis.

Digitized by Google

Paulus Wesseleny
comes Zolnok mediocris m. p.

Joannes Gyeröffy m. p.
capitaneus Uÿvariensis.

Balthasar Kemenj
cap. Fogarasiensis.

Joannes Mÿcola
comes Colosiensis.

Blasius Kamuthy
comes Dobocensis m. p.

Franciscus Balassy
generalis Siculorum capitaneus.

Balthasar Zÿlvasi m. p.

Stephanus Erdelj
comes Tordensis m. p.

Wolfgangus Chyereny
comes Zolnok interioris.

Wolphgangus Betlem (?)
capitaneus . . . . . .

Stephanus Betthlen
comes Huniadiensis.

Stephanus Kassay m. p.

Kolomannus Goczmaister
judex regius Cibin.

Stephanus Pethnehazy
capitanaeus Jeneöensis m. p.

Magister Joannes
Angyalos protonotar m. p.

Stephanus Haller m. p.

Franciscus Petky
comes . . . . . .

Matthias Haray
vice comes comitatus Huniadensis

Balthasar Vesseleny
com. Dobocensis m. p.

Kun István
comes Zolnok int.

Stephanus Kowachoczy.

Georgius Apaffi m. p.

Georgius Bethlen m. p.

Caspar Kendeffi m. p.

Christ. Sopori m. p.

. . . . . .

Ladislaus de Balashaza m. p.

Melchior Maczhkasj
vice comes . . . . . .

Georgius Danch
vice comes comitatus
Kraznensis.

Ladislaus Bornemisza
vice comes de Zarand.

Clemens Beldi
capi. trium comitatuum Sic.

Franciscus Kornis
judex regius sedis Udvarhely.

Daniel Seovenfalvy m. p.

Georgius Myko judex
regius trium sedium Sicul.

Franc. Miko
capit. Csyk.

Michael Balassi
capitaneus sedis
Maros.

Wolfgangus Novak
capit. sedis Aranyos.

Petrus Daniel
judex sedis
Chiki.

Stephanus
Lazar.

. . . . . Ghellieni
iudex Colos.

Wayda Jones
senator Cibiniensis.

Zabo Simon
judex regius Sasvaros.

Joannes Christophorus . . . .
judex Coronensis.

Georgius Frank
judex primarius Bistriciensis.

Petrus Colosvarj
judex regius Mediensis.

Georgius Simon (?)
judex regius Sebesiensis.

Digitized by Google

David Literatus
judex regius Ruppen.
Thomas Borsos
assessor tabulae judiciariae.
Joannes Vajai. (?)

Jacobus Boythor
nuncius oppidi Debreczen.
Daniel Zabo
judex oppidi Enied.
Georgius Barbelÿ substitutus judex oppidi Marosvasarhely.

Stephanus Bako
judex regius sedis Maros.
Michael Kelemen.

Stephanus Bögÿ
nuncius civit. Varadi.
Augustinus Petheo (?)
reg. judex oppidi Dees.
Kun Daniel karansebesi feo bíro.

(Egykorú, a neveket illetöleg hibás másolata az orsz. levéltárban. Tract. Publ. Fasc. 1-o. No 44-o.)

c)

A fejedelem megerősíti a nagyszombati békét.

Nos Gabriel Betthlenn, dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum sacratissima caesarea regiaque Majestas dominus meus clementissimus, ad tollendas non ita pridem subortas differentias, pacemque et concordiam stabiliendam, aliquoties a nobis requisita, certos suos pacis, et concordiae amantes commissarios in liberam civitatem Tyrnaviensem ablegare dignata fuerit, quo nos etiam ex clementi suae Majestatis praemonitione, tam nostra, quam statutum et ordinum trium nationum regni nostri Transylvaniae nominibus, nostros pariter legatos, et commissarios submittentes, ac ex utraque parte cum literis plenipotentialibus modo sufficienti comparentes, ibique certas pacis et concordiae conditiones inter se conclusissent; quas ex utraque parte vigore plenipotentialium confirmandas in sese assumsissent, nobisque debito modo et tempore praesentari fecissent. Quae quidem conditiones, et articuli in hunc sequuntur modum.

Nos Franciscus Forgach de Ghÿmes stb.

Lásd a szerződés szövegét Hatvani Brüsseli Okmánytár IV. kötet 116. s köv. ll.

Actum in libera civitate Tyrnaviensi sexta die mensis Maij, anno millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Digitized by Google

Nos itaque praescriptos omnes articulos, inter sacratissimam caesaream regiamque Majestatem, regnum Hungariae et nos statusque et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae, et partium Hungariae eidem subjectarum, per nostros pariter et eorum legatos, modo supranotato conclusos et praesentibus hisce literis nostris, de verbo ad verbum insertos, ac omnia, et singula in eisdem contenta, approbamus, ratificamus, et confirmanus. Promittentes nostro successorumque nostrorum legitimorum Transsylvaniae principum, nomine in verbo nostro principali et bona fide mediante, quod praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabemus, quam etiam per omnes subditos nostros et alios quorum interierit, observari faciemus, ac ad observationem eorum omnium etiam successores nostros legitimos Transsylvaniae principes, et regnum, obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem ac testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manu nostra subscripsimus et sigillo, quo ut princeps Transsylvaniae utimur, munivimus; praelibatae sacratissimae caesareae regiaeque Majestati, ejusdem successoribus, legitimis regni Hungariae regibus et regno, dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia die decima octava mensis Maij, anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Gabriel Betthlenn. m. p.

Simon Pechy cancellarius m. p.

Convenit cum suo originali:

Joannes Raysz m. p. regestrator.

In simili status et ordines trium nationum Tranniae sub sigillis et chyrographis dederunt litteras.

(Egykorú hiteles másolata az orsz. ltárban. Ad Tract. Publ. Fasc. 1-a. Nro 45-or. Frusta 2.)

d)

A fejedelem s a követek elfogadják a titkos pontokat.

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes, ad conservationem secretioris transactionis, cum sacratissima caesarea regiaque Maiestate initae una cum fidelibus nostris magnificis, generosis, egregiis prudentibus, ac circumspectis Simone Pechi de Zentersebeth cancellario, Sigismundo Sar-

Digitized by Google

masaghi de Keövesd comite comitatus Krasznensis Francisco Balassi seniore de Veczke, universitatis Siculorum generali sedisque siculicalis Udvarhely capitaneo consiliariis, Thoma Borsos de Maruswasarhely Tabulae judiciariae assessore Joanne Rheiner magistro civium Cibiniensium et Paulo Veres senatore primario Segesvariensi liberarum civitatum legatis videlicet propriis et trium nationum praescripti regni nostri Transylvaniae plenipotentiariis vigore et tenore ejusdem transactionis custos executor supremus conservatorque et septemvir etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum nos, tam nostro quam successorum nostrorum legitime electorum principum Transylvaniae, fidelium item praefatorum statuum et ordinum trium nationum hujus arcanae transactionis consciorum peculiarem tractatum cum sacratissima caesarea, nec non Hungariae Bohemiaeque regia Majestate, domino nostro clementissimo et ejusdem successoribus legitimis Hungariae regibus, ac statuum similiter et ordinum regni Hungariae certis ad id delegatis commissariis nominibus et in personis iniverimus, et in eo in nostris auxiliis suae Majestati et regno Hungariae praestandis, Turcam exceperimus, pro meliore assecuratione Suae Majestatis regni Hungariae propter bonum publicum et futurae permansionis durabilitatem stabilimentumque infrascriptas conditiones secrete semper permanendas concluserimus et decreverimus.

Lásd a titkos szerződés szövegét Új Magyar Muzeum 1859. I. kötet 433 s köv. ll.

Nos itaque praemissos universos articulos omniaque et singula in eisdem contenta christiana, ac singulari animi nostri devotione per hos legatos nostros totiusquae Transylvaniae partiumque regni Hungariae eidem annexarum cum praetitulata sacratissima caesarea regiaque Majestate domino nostro clementissimo, legitimisque ejusdem successoribus Hungariae regibus qua par est demissione inita et conclusa, presentibusque literis nostris de verbo ad verbum inserta, ratos gratos et accepta habentes ratificandum approbandum et confirmandum duximus, promittentes et assecurantes bona fide nostra quod tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus, quam per alios subditos nostros comprovincialesque Transylvaniae scilicet et partium eidem annexarum incolas observari faciemus. Quin ad eorum omnium et singulorum observationem successores etiam nostros legitimos Transylvaniae principes, omnesque Transylvanos et partium eidem annexarum incolas,

Digitized by Google

vigore transactionis preaeinsertae adstringimus et obligamus obstrictosque et obligatos esse volumus. Pro ut ratificamus, approbamus et confirmamus nomine et in persona etiam harum omnium trium nationum Transylvaniae partiumque eidem annexarum, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae decima octava mensis Maij Anni millessimi Sexcentesimi decimi quinti.

Gabriel Bethlen
m. p.

(P. H.)

Simon Pechi consiliarius et cancellarius m. p.

(P. H.)

Franciscus Balassi consiliarius generalis Siculorum et sedis Udvarhely capitaneus m. p.

(P. H.)

(P. H.)

Sigismundus Sarmasaghÿ de Keowesd consiliarius et comes comitatus Craznensis m. p.

(P. H.)

Thomas Borsos Assessor tabulae judiciariae m. p.

(P. H.)

Paullus Werres senator primarius civitatis Segeswar m. p.

(Eredetije az orsz. levéltárban Tract. Publ. Fasc. 1. N. 45.)

XXV.

1615. máj. 17.

Utasítás az Erdélybe, a nagy-szombati béke végrehajtására kinevezett biztosok számára.

Instructio
Pro Magnifico Francisco Daroczy de Dereghnieo, comite comitatus Beregh sacra caesareae regiaeque Majestatis consiliario et camerae Scepusiensis praefecto: necnon Egregio Erico Lassotta a Steblaw, praefatae suae Maiestatis camerae Silesiacae consiliario in Transilvaniam ad spectabilem ac magnificum Dominum Gabrielem Bethlen statusque et ordines ejusdem Provinciae ablegatis commissariis.

Primo. Receptis a legatis Transylvanicis Cassoviae, inque archivum camerae, donec ex Transylvania revertantur repositis confirmationalibus Bethleni et provinciae super con-

Digitized by Google

clusionibus Tyrnaviensibus, in Transylvaniam proficiscentur ibique oblata suae majestatis clementia Bettlenio provincialibusque, corporale ab ipso et deputatis a provincia nomine communitatis delegatis personis, ad observationem transactionum Tirnaviensium excipient juramentum et sic diploma suae majestatis super confirmatione praedictarum conclusionum Tyrnaviensium eisdem assignabunt.

Urgebunt instanter usum et exercitium religionis catholicae in tota provincia partibusque Hungariae ei annexis, liberum et templorum, scholarum, monasteriorum et bonorum ad eadem pertinentium quemadmodum temporibus Sigismundi Bathorii fuerant catholicis restitutionem.

Adhortabuntur Bettlenium ad ea omnia quae utrinque acta sunt et conclusa sancte observanda, spernique bonam facient tituli illustrissimi principis atque adeo sacri Romani imperii principis quoque, a sua majestate suo tempore clementer conferendi dummodo sese constantia virtutibusque principe dignis habilem praestare sedulo contendat, et se Majestati caesareae et regiae fidelem et devotum exhibeat.

Reversi ex Transylvania vel sub ingressum, transmissio literis suae majestatis magnifico Andrea Doczy, etc. sonantibus capitaneis et militibus aliisque officialibus in arce Keövar primum, postea in Huszth, mandata suae majestatis assignent, eorumque reversalibus restitutis arces ad manus suas nomine suae majestatis recipiant et demum Transylvanicis commissariis cum praescitu quoque partium regni Hungariae superiorum generalis capitanei spectabilis ac magnifici comitis Sigismundi Forgach de Ghymes per manus tradent et assignabunt.

Ratione pagi Owari, tractabunt cum capitaneo Keöwariensi ut in pecunia, octo nimirum mille florenis velit contentari pro pago Owarij, vel si aliis bonis, quae minori incommodo fisci suae maiestatis illi assignari possent contentaretur.

Peractis his omnibus alter commissariorum suae majestatis, cui per occupationes in negotiis suae majestatis, pro tunc magis oportunum et commodum futurum est, literas confirmationales Bethleni et Provincialium suae majestati in specie reportare debebit. Particularia praeterea suae majestatis et regnicolarum, negotia in oppido Karolÿ revideri conclusa, cum delegatis aliis fidelibus suae majestatis adjungendis commissariis ut rite omnia concludantur et effectui mancipentur, praefatus Franciscus Daróczÿ diligentem caram habebit.

Milites praesidiarii praedictarum arcium Husztt et Keöwar si forte stípendia emerita exolvenda pōstularent: eo dirigendi erunt ut contentationem sui ac recipientibus praedictas arces expectent, tali siquidem sub conditione et lege resignatio

Digitized by Google

ipsarum suscepta est: et tale onus resignatio habenda secum ferat. Illud vero quod tempore praefatae transactionis in negotio arcium pro futuris temporibus observandum, susceptum fuerat, (sub idem tempus dum praemissa exequentur) ut re ipsa et effectu declaretur efficiendum erit.

Reliqua particularia juxta pacta et conventiones invicem tempore praedicti tractatus Tyrnaviensis factas (quae omnia ipsis suae majestatis commissariis nota sunt) ut convenienter, debita cum industria et dexteritate executa sint et in effectum deducantur, ac postmodum suae maiestati superinde relatio fiat, sedulo procurent. Ipsis vero commissariis praefacta sacra caesarea regiaque Majestas benigne propensa manet. Actum Viennae die 17 mensis Maij Anno Domini 1615°.

(Egykorú másolat az orsz. ltban. Tract. Publ. Fasc. 1° N° 43°.)

XXVI.

1615. május 19.

Starzer Mihály konstantinápolyi nagykövet Molarthoz intézett leveléből.

. . . . . .

Der verfluecht mensch Bethlem hat einen sehr schedlichen brief hieher geschrieben, so den 15 diss in grosser eil hie angebracht worden, u. als ich etwas wenig hievon vernommen ein praesent, sovil mir in diser unvermögenheit müglich gewest, zusamb gericht, u. des Ali basa agenten Kurtali chaus praesentirt, benebens gebetten mich vertreulich was Bethlem hieher geschrieben zuberichten, welcher sich mit mir allein in sein cammer verspert, die translation vorgelesen, welche soviel ich in eil merckhen khönnen dises inhalts, das ir Kais. Mai. sambt deroselben h. brueder alt, krankh, unvermöglich u. ohne leibs erben, derwegen sich dieselben mit der khönigl, Mai. zu Hyspanien verglichen, weilln gedachte kön. M. irer kais. M. bluetsfreundt der könig den prinzen aus Hispanien in die Niederlande schicken, do dann ir Kais. Mai. damit derselbe dero in dem Khaiserthumb succediern möchten, verhelffen wolte, welches als es die uncatolischen fürsten erfahren, welchen des löbl. haus Oesterreich lange succession in den imperio ohne das stehe, nachdenkig, sich also baldt undter sich selbst einen khenfftigen Khaiser zuerwehlen, u. das hochlöbl. haus von Oesterreich garn auszuschlissen, auch ier vorhaben mit gewöhrter handt in dass werckh zurichten; hergegen hetten Ir Kais. Mai. mit hilf bäbstlicher heiligkeit u. König in Hispanien auch in die 110m mann beisamb, so mit gwalt den

Digitized by Google

princzen aus Hispanien zum Kaiserthumb befürdern wolten, dass also einen sehr geferlichen krieg abgeben, u. so die reichs fürsten unter ihnen zum Kaiserthumb bringen, der Franzos von denselben endtlich erwölt werden, dann gewiss dass weiters kheiner vom hochlöbl. haus Oesterreich derselben dignitet sich mehrers zugetrösten. Weitter hatten sich ir K. Mai. mit dem König in Polln solcher gestalt verglichen, dass beede potentaten den h. Homonnay zum Fürstenthumb Siebenbürgen befürdern helffen, wolten ir K. M. demselben 4000 mann teutsches kriegsvolckh u. der König in Polln 12000 poln denselben zu hilf zugeben versprochen, mit welchen kriegsvolckh u. was Homonnaÿ sonsten in Ungern mehr wirdt aufbringen khönnen, Siebenbürgen überfahlen, u. so er ihn Bethlen aus dem landt schlagen, nochmals den Scharban auch in die Walachheÿ einsetzen wolten; so hetten ir Mai. den Armeni Peter in die Moldau geschickt, welcher veivoda sich mit ir K. Mai. verbunden u. derselben getreuheit geschworen, dass also beede obgedachte potentaten gemelte drei provinc gewiss zu dero commando zubringen endtschlossen. Weiter hat man in Polln einen landtag gehalten, auf welchen sich mit Moschkau zuvergleichen were beschlossen worden, so hetten auch ir K. Mai h. palatinum einiger correspondenz halber mit Habil effendi in verdacht gehabt, u. denselben wöllen fahren lassen, doch nicht anschikhen khönnen, nochmals aber gedachten h. palatino wider gnadt erzaigt, u. denselben den Ahmet Kihaja zu Comorn zuempfahlen verordnet, u. was dergleichen mehr gedachter gott u. ehrvergessne mensch hieher gelogen, dahero E. G. erachten khönnen. Dass obwolln ich dergleichen widersprich, doch weiln dergleichen schödliche spaltungen nit von Bethlem allein, sondern von den Englendern, Niederlendern, so wol Venediger u. Franzosen bestatt wirdt, denselben mehr glauben als mir allein gegeben wirdt, nochmahlen meldt, dass gewiss gottes werckh, dass sultanus gegen Persia jeczo also verhüpt wirdt, dann so derserlbe seine macht in solchem zustandt gegen Hungern wenden gott wais, was grosses übl derselbe anrichten wirdt.

Eur G. freundt (wie sich derselb alzeit nent) Hatum Mehemet bassa bleibt wieder caimecam alhie, auf welchen E. G. mit konfftigen h. potschafften mit einen ansehenlichen praesent, wie berait etlichmal begehrt, bedacht sein wolten. Weiters nachdeme mich h. Gratian von Yrichisch-Weissenburg bericht, dass Deasc Mehmet bassa den Ahmet kihaja gar gute consilia mitgetailt, gedachter Mehmet bassa wegen den mit mir getroffenen Bathorischen tractation sein Leib und leben in höchste gefahr gesetzt, jeczo wider vil nuczen u. schaden, also gehors.

Digitized by Google

bit mit gnaden dahün auch bedacht zu sein, damit dergleichen freundt welches mit praesenten beschehen muss, erhalten werden, meine leidende noth ist E. G. gnugsam bewust u. bei eines soccorso ehist mit höchsten verlangen gewertig, derowegen E. G. mit vilen clagen nit verdrisslich sein wöll, u. obwolln mir in abschlag meines ordinari 200 taller angeschafft, beteuer ich doch E. G. bey Christo, dass meiner schuldner ainer zugefahren u. dasselb verbotten, dass ich auch dasselb nit habhafft hab werden können. In dem übrigen etc.

Constantinopol den 19. maj. A° 1615.

Michael Starzer.

An Herrn Hannsen von Molärdt.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.).

XXVII.

1615. jul. 16.

Huszt várának visszabocsátására vonatkozó okirat.

Nos Franciscus Daróczy de Dereghnyeő, comes comitatus de Beregh, camerae Scepusiensi praefectus, et Ericus Lassota de Steblau sacratissimae caes. regiaeque majestatis consiliarii et in Transylvaniam delegati commissarii etc. Simon Pechy de Szent-Erzsébet illustrissimi principis Transylvaniae cancellarius et Stephanus Bethlen, arcis et praesidii Huszthiensis supremus capitaneus, praefati illustrissimi principis consiliarii et commissarii etc. Damus pro memoria tenore praesentium significantes, quibus expedit universis; quod antequam ex benigna praefatae majestatis caesareae commissione, arx Huszt ad rationem illustrissimi principis Transylvaniae resignaretur tam inter nos, quam cum praesidiariis militibus Husztiensibus de his infrascriptis articulis, nomine suae majestatis et principis Transylvaniae taliter conclusimus. Omnes allodiaturae, sataque praesidiariorum tam vernalia quam autumnalia libere percipienda accumulandaque relinquantur et permittantur. *Secundo:* Bonae famae nominique dictorum praesidiariorum nihil omnino derogetur, nec ab ullo ignominis afficiantur. *Tercio:* Omnes in domibus juribusque suis possessionariis in quorum possessione nunc existunt in comitatu Maramarusiensi conserventur sine ullo impedimento, prout hoc etiam in transactione generali constitutum fuit. *Quarto:* Possessio Tribusfalua per defectum Dragffianorum ad suam maiestatem devoluta quidem sed a defuncto principe Bathoreo domino Josepho Bornemisza, capitaneo arcis Huszt donata

Digitized by Google

apud eundem ad usque clementem suae majestatis resolutionem relinquantur. Simili modo reliquitur etiam possessio Keortvélyes apud manus egregii Joannis Novák ipsi a domino Andrea Doczy assignata. *Quinto:* Bona et possessiones nonnullae Dragffianae utpote possessiones Sugatagh, Hernechy, Hotin, Nagy-Patak, Ujjfalu, quae nunc comperire potuerunt, ad rationem suae majestatis juxta generalem transactionem mox resignentur prout illae jam resignantur, licet quidam jus hereditarium in his praetendant, juxta consvetas immunitates, uti antea a sua majestate possidenda. Jus specialiter suae majestatis et fisci sui regii liberum in illis relinquitur. Prout conclusimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Actum in Arce Huszt, die XVI. mensis Julii, anno domini millesimo sexcentesimo XV.

Franciscus Daróczy de Dereghnyeő.	Ericus Lassota de Steblau mp.
Simon Pechy	Stephanus Bethlen.

(Egykorú másolat. Egyet. ktár. Annalecta Trans. cz. gyűjteményben.)

XXVIII.

1615. jú l. 27.

Bethlen G. Forgács Zs. kassai kapitánynak a lippai ügyekről.

Illustris stb. Servitiorum stb.

Sok esztendőktűl fogva Lippának, Jenőnek visszaadását Sigmond fejedelem idejétűl fogva, mint sollicitálta legyen az török Kegyelmednél és az egész magyar nemzetnél nilván vagyon, mely végházakat mind Sigmond fejedelem, Bocskay fejedelem, Rákóczy és Báthory Gábor szegények megigírtek mindenkor, egyéb nem lehetett benne, mert különben az országot meg sem oltalmazhatták volna. De azért megmarasztásokban Isten mindenkor jó módot mutatott és engedett nékiek, úgy hogy ez ideig is, keresztény kéznél vadnak. Én is miulta az úristen arra az állapatra juttatott, minden erőmmel sok költségemmel kicsiny okoskodásommal azon igyekeztem miképpen megmaraszthassam. És ez ideig meg is marasztottam Isten akaratjából, noha igen nehezen lehetett. De az török is eszébe vötte immár és bizonyosan meg is tapasztalta, hogy eleitűl fogva csak szóval tartották, és ezután is csak ugyanazont akarjuk követni. Deliberatum nálok, sőt magok az vezérek megirták magunknak, hogy soha többször tűlem és ez országtúl nem kérik Lippát, hanem hozzá nyulnak mint sajátjokhoz, mely irásokra, én is tudván természeteket fenyegetésekkel nem gondol-

Digitized by Google

ván, illendőképpen választot irtam az vezéreknek, és főember szolgáimtúl megküldöttem nekiek, ugyanazoktúl szóval is bőségesen izentem nekiek és most is cathegorice oly resolutiót nem adtam, hogy meg nem akarnók országunktól adni hatalmas császárnak, ha ugyan ő hatalmassága egyebet nem akar abban, és ha egy országnak én velem együtt annyi tekéntetünk nem leszen, mely ő hatalmasságátúl oly rosz palánkot megérdemeljen mint Lippa. Mert ha különben irnék nekiek, úgy mindjárást ellenségeknek manifestálván magunkat, és egy utolsó veszedelmet szereznék hazámnak. Hanem csak ezen instáltam, és instálok nálok, hogy legyenek csendességben, várakozásban, hadd mi is országostúl ő hatalmasságát alázatos könyörgésünkkel főkövetink által requirálhassuk és intercedálhassuk mégis annak az helynek kezünknél való megmaradását. Azt penig csak azért cselekedtem, hogyha lehetne ez esztendőrűl is vontathatnók jövendőre az dolgot, mint tavaly és ez előtt cselekedtünk; ezemben az ő fölsége commissariusi is próbálnák minden úton az mostani pacificationak tractatusában kezünknél való megmaradását, mivel Molard uram ugyan biztatott is bennünket cancellariusunk által, hogy ő fölsége in effectum fogja vitetni annak az két végháznak Erdélynél való megmaradását. Az követünk még haza nem érkeztek, immár több 26 napjánál elmenének, várom minden órában őköt, kik ha jó válaszszal jönnek, főköveteimet kész lennék mindjárt az portára expediálnom, mert illendő ajándékokat is készítettem immár az portára, mely ha lehetne uram, ez esztendőn sem félteném aztán Lippát, Jenő fölött penig nem is gondolkodom, mert az jó erős ház és vitézlő néppel is alkalmasint meg vagyon rakva. De ezt is akartam Kegyelmednek értésére adnom, hogy az vezér igen gyűlekezik Nándor Fejervárnál az zemlini mezőn az Duna és Száva parton, titkolatlan is beszélik, hogy Lippának visszavételére gyülekezik, Szurdoknál akarnak által költözni. Annakokáért Kegyelmeddel akarván ez dologrúl irásom által conferálni, kévánom az Kegyelmed censuráját effelől, mint ő felségének Magyarországban fő generalisátúl, hogyha az török az én követeimet az én kévánságom szerént való válaszszal nem fogja bocsátani, hanem elkezdett intentumban perseverálván, procedálni fog, és haddal alája jő Lippának, itt azaránt, mit cselekedjem én, Lippát megrakjuk-e vitézlő renddel, éléssel, porral, és egyéb ahhoz való szükséges eszközökkel, opponáljuk-e magunkat országostúl török császárnak, ha alája jő az vezér Lippának, avagy csak hallgassunk és elbocsássuk szándékában, az benne való kevés keresztényeknek veszedelmével. Mert ha praesidiumot bocsátunk bele manifestissimos nos testes praebebimus illis, és úgy Erdélynek minden szabadsága, hitele,

Digitized by Google

frigye egy órában egyszersmind elvész, s azon had hirtelen mindjárt hazánkat semmivé teheti, ha penig csak hallgatással mulatjuk, és szemmel fogjuk nézni, úgy is az mi szabadságunkat az törökkel frigyünkkel együtt in perpetuum elveszthetjük, mert qui tacet consentire videtur, ha az benne való vitézlő rend magára várja az hadat, (mely igen kétség, mert az hely igen nagy és erőtlen, melyet én meg sem irok), minden kétség nélkül elveszi mindjárt, és ott meg nem tartozik, hanem mint ellenségire úgy jő aztán, holott sok requisitiójára meg nem akartuk adni, hanem álgyut vártunk alája és az övét fegyverrel kellett recuperálni, ott oztán semmi igaz keresztény exceptiók és remediumok nem használnak semmit, ha megsegítjük is, elveheti, mert Borbély György hetedfél ezer emberrel fizetettel szorult vala igen jókkal bele, tizezer török szállotta vala meg és csak igen kicsinyben marasztá isten, hogy kevés török el nem vevé, mostan penig sokkal különben vagyon az állapot, ha meg nem segitjük is, annál hamarébb elvesztjük, mert reá sem várja, hanem kifut belőle, és úgy is nagy veszedelem és romlás következhetik az országra. Ez kettő között melyeket kellene követnünk, Kegyelmedet kérem szeretettel igen hamar engemet certificáljon felőle, hogy országunkbeli hűveikkel tempestive conferálhassunk ezen dologrúl, és a mit jobbnak találunk, követhessük azt isten akaratjával, mert szabad akaratunk szerént, kedvért, barátságért, adományért soha bizony töröknek egy házat sem adok, nemhogy várat. Ő fölségének Kegyelmed adja értésére az töröknek ebbéli szándékát, mert bizonyos dolog, hogy ez mostani táborban való szállásoknak fő oka ez, az mit megirtam Kegyelmednek, mi minden uton totis viribus igíretünkkel, adományunkkal, szép szónkkal azon leszünk, hogy megtartsuk, de ha semmit azok nem fognak, haddal való ellenek állásra elégtelenek vagyunk. Palatinus uramnak is ezen dologrúl irtunk, Kegyelmedet kérem küldje meg. Tartsa meg az úristen Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae die 27. Julii. Anno 1615.

Illustris ac magnificae Dnis Vestrae
Amicus addictissimus
ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Kivül. Ad illustrissimum ac magnificum dominum comitem Sigismundum Forgach de Ghymes Partium superiorum generalem etc. paria, per illustrissimum dominum Gabrielem Bethlen principem Transylvaniae etc. datarum.

(Egykorú másolata a magyar királyi országos levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 52.)

Digitized by Google

XXIX.

1615. aug. 12.

A császári biztosok jelentése az elfoglalt várak visszaadásáról.

Sacratissima stb. Humilium stb.

Ingressi Transylvaniam una cum legatis Betthlenii, et provinciae, 20 Junii Claudiopolim pervenimus, ubi jam ante octiduum ipse princeps Alba Julia adveniens, adventum nostrum, una cum convocatis aliquibus e statibus provinciae praestolabatur. Antequam tamen eo die Claudiopolim attingeremus, in pagum Sombor illinc tribus milliaribus distantem ubi pernoctaveramus, generosos Stephanum Erdely et Franciscum Kornis nos salutatum princeps obviam misit, illinc ad pagum.... milliari Claudiopoli saltem remotum, deducti fuimus, ubi magister culinae ipsius principis, et coci ab eodem praemissi prandium apparabant; antequam tamen consideremus magnificus dominus Wolfgangus Kamutthy, et Stephanus Cassaÿ director nomine principis missi denuo salutantes officium peregere. A prandio illinc una moventes ad tertium lapidem, a civitate Claudiopolitana, aulicus equitatus et peditatus mille circiter hominum nobis occurrit, et ante illos frater principis Stephanus Betthlenn, Nicolaus Tökölÿ, Joannes Gereöffÿ nomine principis tertio nos salutarunt. Equitatu praecedente, peditibus vero latera currus ipsius principis quo vehebamur, Stephano item Betthlen, et Nicolao Tökölÿ claudentibus, tredecim nostris, et legatorum aliis currubus subsequentibus, in civitatem solenniori pompa fuimus introducti, et cum ad hospitium pervenissemus, omnes legati, et primores ordinum desilientes, et usque in habitationem praecedentes, ibi valedixerunt nobis. Adfuit ibi in civitate tunc chauzius weziri, qui principi transactionem istam cum Majestate Vestra exprobrabat, studio ab ipso usque ad adventum nostrum retentus, ut intelligeret ipsum nihil aliud cum Majestate Vestra, quam pacem publicam, et arcium restitutionem tractasse, quod etiam per peculiares nuncios, uti antea perscripseramus, wezirio significabit, et illi uti in aula audivimus jam sunt expediti. Vigesima tertia Junii habuimus audientiam apud principem nostro consensu dilatam, ut sigillum communitatis Saxonum posset adferri, sperantes in primo congressu omnes literas recipi, et corporale juramentum principis et deputatorum a provincia praestari posse. Tunc salutato Betthlennio et clementia Majestatis Vestrae sacratissimae eidem oblata, ego praefectus hanc clementiam et benignitatem Majestatis

Digitized by Google

Vestrae pluribus enumerari, quae Majestatem Vestram sacratissimam eo inclinassent, ut respectu publicae pacis et commodi christianitatis neve ex consortio eorundem Transylvani quoque excluderentur, anno elapso Lynczij legatos ipsorum clementer admississet, admissos ita dimississet, ut cum sufficientibus plenipotentijs et alijs literis redeuntes, et in hoc tractatu segregati a Turcis, Majestas Vestra per delegatos suos commissarios cum illis tractatum instituere vellet. Qui tractatus cum jam optato successisset, nos a Majestate Vestra pro complemento executionis illius missos esse, qui et corporale juramentum ipsius Betthlenii et deputatorum, literas item sub sigillis ipsorum reciperemus, et tandem assignato diplomate Majestatis Vestrae, arces quoque resignaremus. Antequam tamen ad haec ipsa manum apponeremus, unum esset quod ipse Betthlennius exequi deberet, ut nimirum omnibus, qui contra ipsum, vel statum provinciae (arbitrati hoc ipso Majestati Vestrae eos inservire posse) delinquere nisi fuissent, amnestia factorum plenaria daretur, captivi e Saxonibus et Siculis aliisque liberarentur, in exilium acti revocarentur, proscriptiones tollerentur, et omnium bona ablata restituerentur, nam cum illi sub hoc ipso tractatu ab ipso principe talia passi fuissent indignitatem hanc Majestatis Vestrae summe displicere, nec antequam haec remederentur, quicquam eorumque a Majestate Vestra in commissis haberemus, nos exequi posse. Ad haec princeps inprimis pro clementia et paterna affectione, erga ipsum, et provinciam Majestatis Vestrae sacratissimae humilimas egit gratias, fidele servitium ipsius, et provinciae pluribus Majestati Vestrae sacratissimae offerens; sed se satis mirari non posse subintulit, quod ad unius plebei hominis Francisci Koch, sinistram informationem, haec ipsa, quae a nobis enumerata sunt, in aula Majestatis Vestrae pro veris accepta fuerint, et ipse pro tyranno judicatus sit, eum alias consvetudinem talem aulae Majestatis Vestrae intellexisset, de nullo accusato prius judicium ferri, antequam is quoque de objectis audiretur, hanc gratiam sibi quoque impertiendam optasset, et si justis rationibus se excusare haud potuisset, tunc veniam factorum praecatus fuisset. Et cum credibile sit nonnullos mala conscientia agitatos inposterum etiam ad Majestatem Vestram effugere posse, ne talibus, antequam et ipse audiatur, fides adhibeatur rogare. Quod vero ad captivorum, quorum duo saltem essent, statum attineret, uni jam antea parsum fuisset, et dimissum etiam, Michaelem Olasz hunc nominari; sed postmodum cum contra ipsum principem quibusdam utpote Wolphango—Cherenÿ, Stephano Kun, et Stephano Thörök retulisset, ipsum causa illorum passum fuisse,

Digitized by Google

et jamjam torturae subiiciendum fuisse, cum conspirationem illorum contra principem ut fateretur adactus fuisset, hanc indignitatem ipsum principem, cum nihil horum actum fuisset, pati non potuisse, ideo in vincula retractum fuisse. Alter magister civium Segeswariensium esset, qui tactus conscientia in publica diaeta ipsum principem adijsset, gratiam proprio motu capiti postulasset, se et alios conspirationis participes contra principem, fassus fuisset, ipsum princeps bono animo esse jussisset, dimisisset; verum post aliquod dies hic conscientia remordente, non se satis tutum esse reputans, vestibus aurigae se induisset, fugam molitus fuisset, quod cum reliqui Saxonum legati, et consul regius Cibiniensis, qui diaetae adfuere cognovissent, ipsum insecuti e fuga retraxissent, et ad ulterius judicium ipsorum captivus esset, ac in arce ipsorum Keőhalom detineretur.

Haec quamvis sic transacta fuissent, ne tamen vel suspicio aliqua apud exteros suboriri posset, modernam captivitatem horum ex causis jam propositis initia sumpsisse, ut postulatis Majestatis Vestrae simpliciter satisfaceret, nos urgere respondimus, is benignae et in hoc voluntati Majestatis Vestrae, quamvis plurimos ex his sciret, qui vitae ipsius insidiati fuissent, sese accomodaturum respondit, captivos dimitti jussurum, et amnistiam omnibus omnium praeteritorum excessuum promulgaturum. Postulavimus deinde, ut secretam transactionem corporali juramento coram nobis confirmaret, illamque subsignatam nobis traderet, id ipsum facerent quoque a provincia deputati, postmodum et nos diploma Majestatis Vestrae assignaremus; placuit et hoc, ac mox accepta transactione, se illa in omnibus punctis et clausulis observaturum christiana et bona fide promisit, easdemque nobis tradidit; deputatorum similes literae tunc expeditae nondum fuerant, quum sigillum communitatis Saxonum allatum necdum fuerat, promissum tamen et illas nobis assignandas. Restituimus deinde literas Majestatis Vestrae eidem in causa religionis scriptas, quibus honorifice receptis, se in futuro congressu ad illas responsurum obtulit, postulavimus deinde, ut quandoquidem omnes in comuni status provinciae, ad observationem generalis transactionis jurare minus consultum foret, ut saltem ad secretae transactionis articulos jurarent, ii licet aliquam difficultatem primum ex eo movere nisi fuissent, praetendentes contra libertates suas in illis aliquid forsitan contineri, tamen postmodum nos cum principe in externis hypocaustum egressi consedentibus, provinciales astantes, se omnes vinculo juramenti ad transactionem illam obstrictos esse et fore pronuntiarunt; tandem oblata illis etiam Majestatis Vestrae clementia et ad con-

Digitized by Google

servandam hanc publicam pacem, recognoscendamque Majestatis Vestrae perpetua gratitudine, et fideli obsequio benignitatem eosdem obhortantes, diploma Majestatis Vestrae principi tradidimus, quas se cum tota provincia Majestati Vestrae humilime promeriturum obtulit et ut in gratia ejusdem successivis quoque temporibus conservari possint modis omnibus elaboraturum. His finitis deducti ad hospitium, sequenti die ad prandium principis invitati fuimus, ubi satis lauto, et producto convivio excepti fuimus ipso principe, et primoribus provinciae assedentibus, sequenti a convivio die mansimus in hospitio quieti. Interim ab ipsis nomine deputatorum secreta transactio expedita fuit, deducti deinde rursum ad principem 27. Junii, et productis illis transactionalibus, iuxta sententiam nostram (nam de eo a cancellario consulti fueramus) illas sub nomine principis etiam ex sex deputatorum a provincia, uti septemviris expeditas esse intelleximus, et quia jam antea princeps ad hanc transactionem juraverat, ibidem cancellarius, reliqui autem in hospitio nostro jurarunt. Juravit mox coram principe, et nobis Franciscus Redeÿ capitaneus Waradiensis, uti in secreta transactione conclusum fuerat, juravit eodem die in hospitio Joannes etiam Gyeöreöffÿ capitaneus in Zamosujwar. *Antequam autem discederemus a principe, responsum ad literas Majestatis Vestrae in causa religionis postulavimus.* Causatus in absentiam omnium ordinum, sine quorum praescitu, et extra diaetam, contra statuta eorum, ad quorum observationem juramento quoque esset obstrictus, nihil diversi concludere posset, respondit se deffinite hoc tempore ad hanc postulationem Majestatis Vestrae declarare non posse, quum sacerdotes ex Alba Julia, Teövis, Monostor, Somlio, et Udvarhely communi consensu provincialium essent exclusi, moti conspiratione sacerdotum etiam cum magnifico Kendio contra principem Bathorÿ; verum in proxima diaeta se propositurum hanc Majestatis postulationem, et se aliquem ex suis fidelibus ad eandem diaetam Majestas quoque Vestra ordinaret, vel saltem provinciales quoque hujus negotii per literas admoneret, se omni conatu laboraturum, ut clementi Majestatis Vestrae voluntati satisfieret. Quin imo ut hanc suam promptitudinem Majestati Vestrae testatam redderet claustrum Teövis, miliari Alba Julia distans, non expectata illa diaeta catholicis restitueret, promitteret etiam ecclesiam Albensem se restiturum, licet a catholicis principibus ex loco residentiae sectarij ubique excludantur, dummodo provinciales consentirent. Se vero de hoc Majestatis Vestrae postulato literis quoque suis respondisse, et illas nobis tradere. Nos clementi et justae postulationi Majestatis Vestrae principem conformiter responsurum

Digitized by Google

fore quum de hac a cancellario Tirnaviae quoque certa spes promissa fuerit arbitratos fuisse. Nec aequum esse praedecessorum suorum vel provinciae iniquas constitutiones ratas habere, quum credibile sit pro his, illos sublatos fuisse, se vero in hanc dignitatem ideo evectum, ut male sancita rescinderet, aequiora constitueret. Et quamvis aliqui sacerdotum illius conspirationis participes fuissent, nec Bathoreum innocentem fuisse, neque pro vitio particularis personae totam religionem exulare debere, Majestatemque Vestram ab hoc postulato antequam effectuetur minime destituturam respondimus. Quumque adhuc priori responso inhaereret, receptis literis illius et assecuratoriis Majestatis Vestrae in casu amissae Transsylvaniae, et a Turcis sublati Principis, in bello, de futura sustentatione conjugis, liberorum fratris, et affinium ejusdem restitutis, maximas de hac quoque clementia Majestatis Vestrae humilime egit gratias, et ne haec sollicitudo ipsius sit pro omine, ipso et nobis etiam praecantibus. Ursimus adhuc ultimo amnestiam postulatam captivorum dimissionem, exulum revocationem, et ablatorum bonorum restitutionem. Promisit iterum haec se praestiturum, terminus quoque revisioni in oppido Karolÿ fiendae, quia effluebat, 17. Augusti eidem mutuo consensu praefiximus, et tandem valedictione peracta ad hospitium reducti sumus. Subsecutus est mox cancellarius, et literas amnestiae attulit, quas in specie Majestati Vestrae transmittimus. Interrogatus is a nobis utrum Michael Olasz dimissus esset, illum dimissum esse respondit, me praefecto verbis fidem adhibente, quum et literas amnestiae jam in manibus haberemus, et cancellarius primus consiliariorum principis ista referret, meus collega dominus Lassota Michaelem Olasz ut advocaremus subintulit, illum forsitan jam discessisse, et aliquot milliaria illinc confecisse respondi. Deinde cancellario referente quod nobiscum ad recipiendas arces egredi vellet, posterior tamen uno die subsequeretur, quum jam nobis antea hoc ipsum placuisset, ut nobis arces recepturis, et ibi quae necessaria forent primum ordinaturis, ipse juxta dispositionem nostram vocatus subsequeretur, assensimus ergo, et demum valediximus invicem. Adfuit paulopost magnificus dominus Sigismundus Kornis, qui singulis nostrum binos sciphos deauratos nomine principis obtulit, princeps eodem die intra horam cum conjuge Albam versus discedens, nos altera 28 nimirum die Claudiopoli movimus.

Appropinquantes quarta die Keöwarium, capitaneus loci Egregius Joannes Zilagÿ cum praesidiariis equitibus nobis obviam venit, se uti commissarios Majestatis Vestrae nos debita cum submissione in arcem Majestatis Vestrae expectare,

Digitized by Google

et quicquid nomine Majestatis Vestrae statueremus, morem gerere demisse paratum esse dixit, eo nihilominus die in proximo arci pago quievimus. Sequenti die arcem ingressi uti ordinaveramus in porta nobis uti commissariis Majestatis Vestrae capitaneus claves arcis obtulit, et tam ipse, quam castellani arcis, eandem juxta benignam commissionem Majestatis Vestrae resignaverunt. Scripsimus mox cancellario, quem in oppido Dees literas nostras, quandonam se movere deberet expectare jusseramus, ut antequam in arcem ingredi vellet, de hisce punctis se resolveret primum, ut restans praesidiariorum stipendium exolveret; deinde, ut juxta generalem transactionem, quilibet praesidiariorum bonis suis etiam in posterum libere frui posset. Respondit in his difficultatem minime futuram. Sequenti itaque die, qui fuit quinta Julÿ intromissus, cum Stephano Betthlen fratre principis, et Joanne Mikola, destinato illius loci capitaneo, sine milite, de restantibus stipendiis cum praesidariis est conventum, illud exolutum, libera bonorum possessio promissa, et ut certi de bonis praesidiariorum esse possent, paria transactionis, tempore receptionis arcis ad rationem Majestatis Vestrae conscriptae, ubi illa seriatim specificantur capitaneo Joanni Mikola tradidimus. Postea juramentum ab eodem juxta formam transactionis secretae recepimus, claves arcis, et arcem 6. Julii tradidimus, et eodem die ad Nagÿbanÿa venimus.

In Keöwar cancellarium interrogantes, num Michael Olasz adesset, qui ut nos in signum eliberationis, de qua dubitabamus, subsequeretur, ex itinere cancellarium monueramus, respondit illum a principe Albam Juliam esse deductam ob certam inquisitionem, ut scilicet ab eodem complices conspirationis rescire posset, hoc indignum et contra literas principis, et suam promissionem esse, nobis allegantibus, neque arcem Huszt ullo pacto resignare vellemus, nisi Michael Olasz compareret affirmantibus, mox ad principem nuncium, qui adduceret expedivit. Undecima Julij in arcem Huzt venimus, antequam tamen intraremus, capitaneo loci, et praesidiariis patentes, Majestatis Vestrae exhibuimus, qui certas conditiones scripto submittentes, illas nec legere voluimus, antequam arcem secundum benignam commissionem Majestatis Vestrae nobis resignarent, clavibus itaque arcis in porta capitaneo, et castellanis nobis tradentibus, et quicquid nomine Majestatis Vestrae disponeremus obsequentes se in omnibus fore promittentibus, in eadem arce sex diebus mansimus, cancellario et Stephano Betthlen in oppido Wisk relictis, quos subinde monebamus, arcem nos resignare nequaquam posse, antequam Michael Olasz in conspectum adduceretur, deinde, ut bona Majestatis

Digitized by Google

Vestrae in tractatione specificata, et in eodem comitatu Maramaros existentia Dragfiana vocata manibus nostris assignarentur, tertio, ut praesidiarij exolverentur, et in bonis eorum conservarentur. Demum 14. Julii cancellario cum Stephano Betthlen advenientibus, eosdem Michael Olasz ab aulico principis adductus, subsecutus est, quocum sequenti die in arcem cum paucis intromissi eundem praesentaverunt, qui absque scitu, et voluntate principis, se Albam deductum fuisse coram nobis confessus est, in Agazonum magistrum Stephanum Huszar culpam rejiciens. Deinde de bonis Majestatis Vestrae tractari ceptum, quorum partem a quibusdam nobilibus, ex donatione Gabrielis Batthori possideri intellexeramus, qui nobiles etiam ab antiquo jure haeredetario, eadem bona ipsos concernere asserebant. Allegabat cancellarius quoque quando quidem nobiles illi jam ab annis aliquot in dominio bonorum illorum fuissent, simpliciter illis adimi non posse, urgebant hoc coram nobis et comitatus nunctij et nobiles interessati, nos contra transactionem claram esse, et expresse contineri simplicem restitutionem bonorum Majestatis Vestrae tandem evicimus promisitque cancellarius se mox proprium hominem expediturum, cui adderemus nostros, qui bona illa reciperent ad rationem Vestrae Majestatis; expedivimus itaque vicecapitaneum Huztiensem cum certis equitibus. Bona autem haec Majestatis Vestrae his pagis includuntur, Keörtvelies, Sugatagh, Tribusa, medietas possessionum Hernech, et Hotum, Nagy-Patak, Uÿfalu, in quibus jus successionis habere, qui et possiderunt etiam depraesenti hi nobiles sunt: Joannes Rednek, Joannes Petrouaÿ, Gregorius Berthak, Franciscus Ztoÿka, Michael Kodra, qui omnes de revisione jurium suorum Majestati Vestrae humilime supplicant. Sunt praeter istos pagos alia etiam bona in hoc comitatu Maramaros, quae nunc a Francisco Redeÿ jure uxoris possidentur, et haec etiam Dragfiana putantur, inscripta pridem a camera Scepusiensi, nomina sunt ista: Bochko, Lonka, Raho, Borpathak, Keöreösmezeö, de quibus ex archivis camerae plenior informatio capietur. De exolutione militum quoque tractatum et eodem die pedites omnes sunt exoluti. Cancellarius, et Betthlen in oppidum eo die sunt reversi. Sequenti die moniti sunt a nobis ut capitaneo et equitibus etiam de restanti stipendio satis fieret, venerunt ipsimet, et post longas cum capitaneo altercationes, illis quoque satisfactum. Postulavimus deinde capitanei futuri Stephanum Betthlen juramentum Majestati Vestrae praestandum, praestitit id, secuti priores tres capitanei, quorum juramenti formulam sub sigillo et subscriptione cancellarii Majestati Vestrae demisse submittimus, et ut haec forma pro subsequen-

Digitized by Google

tibus etiam capitaneis a Transsylvanis conservari posset, nos quoque similes subscripsimus, et sigillavimus cancellarioque tradidimus.

His peractis postulavimus ultimo, ut quilibet praesidiariorum Majestatis Vestrae in bonis ipsorum et allodiaturis illaesi conservarentur, quod etiam a cancellario fuit promissum, nos duos pagos ex Dragfianis, Keörtvellies nimirum, apud manus Joannis Nowak, praefecti Salisfodinae, cui tempore receptionis arcis ad rationem Majestatis Vestrae a domino Dóczy collatus fuerat, et Tribussa, apud capitaneum Huztiensem Josephum Bornemisza, qui ab aliquot annis ex donatione Gabrielis Bathori possederat, licet donationales suas statutione legitima haud firmasset, usque benignam de his pagis Majestatis Vestrae resolutionem, reliquimus demum eo ipso 16 Julii circa horam duodecimam meridianam traditis cancellario clavibus arcis, eandem resignavimus nomine Majestatis Vestrae sacratissimae prius comitatus, capitanei castellanorum, aliorumque officialium Majestatis Vestrae reversalibus restitutis. Deus conservet Majestatem Vestram sacratissimam diutissime incolumem et gloriose imperantem. Datum in oppido Meggyes 12. Aug. Anno 1615.

Ejusdem Majestatis Vestrae sacratissimae

Humilimi, fideles perpetuique servitores et subditi

Franciscus Daróczy de Deregnyeö m. p.

Ericus Lassota de Stabloua.

A javítások benne s a befejezés Ferenczffy kezével irvák.

(Egykorú hiteles másolatja a m. k. országos ltárban. Tract. Publ. Fasc. 1⁰ Nro 46⁰).

XXX.

1615. szept. 27.—okt. 13.

A kolosvári országgyülés határozatai.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia Princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri spectabiles ac magnifici domini generosi egregij et nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transyluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum in generalibus eorum comi-

Digitized by Google

tijs ad vigesimum septimum diem mensis Septembris anni praesentis millesimi sexcentesimi decimi quintj in ciuitate nostra Colosuar ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos paribus ipsorum uotis et unanimj consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transiluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorum comitijs in ciuitate Colosuar, ad uigesimum septimum diem mensis Septembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto indictis conclusi.

(1) Magunk sem vártuk, sem kévánhattuk volna kegyelmes urunk és természet szerént való fejedelmünk Nagyságodnak édes hazájára és birodalmában való minden subditusira szorgalmatosb vigyázását, romláshoz és pusztuláshoz közelgetett praesidiomok, várak és fortaliciomok építtésére való nagyobb szorgalmatos gondviselését, melyet nemcsak ez mostani Nagyságodnak közinkben küldött propositiójának rendiből értünk, hanem szemeinkkel látjuk, és megtapasztaltunk. Sőt gyönyörűséggel nézvén eszünkben veszszük az Nagyságod hasznos fáradozásának méltóságos fejedelmi tiszti szerént igyenesen csak az közönséges jóra nízendő gondjainak fel tött czélját, melyet egész országúl egy szívvel lélekkel nem csak jov(allunk), hanem alázatos és hűséges szolgálatunkkal meg hálálni igyekezünk; bizván jó reménséggel, hogy Nagyságod nemcsak abban hátra nem áll, hanem az Nagyságod dícséretes hírére, nevére, jó fundamentommal elkezdett és jobb részint mind az két világ biró hatalmas fejedelmekkel s mind pedig (az) szomszéd országokkal véghezvitt békességet szentűl és nagy vigyázással megőrízi, oltalmazza, sőt ennél is inkább öregbíti; ez mellett hazánknak elhagyatott régi jó szokásit és rendtartásit törvényeknek folyásával és az igazságnak kiszolgáltatásával helyre állatni igyekezik.

(2) Látván ezért kegyelmes urunk magától is Nagyságodnak hozzánk ilyen affectusát, hazánknak megmaradására nízendő curiosa industriáját, magunkat isten után az Nagyságod bölcs elméje és ítéleti szerént való gubernálásra bizzuk. Az fényes portára való vigyázást és gondviselést is, melyet Nagyságod propositiójában is említ, mind ennek előtte s mind

Digitized by Google

most is és ennek utánna is tanácsival egyetemben Nagyságodra támasztjuk. Akarjuk pedig és igen kévánnók, ha mi is az nagyságod közönséges jónkra való kévánságinak minden részeiben megfelelhetnénk; mindazáltal, hogy Nagyságod minden jó igyekezetiben mindenre jobb móddal elérkezhessék, szegény kösségínknek ennyi fogyatkozásával sem gondolhatunk, és nem is kedvezhetünk, hanem erejek felett is kénszerítvén igérünk Nagyságodnak kapuszám után nyolcz-nyolcz forintot minden szükségére, felét Szent-Erzsébet asszony napjára, felét Szent-Márton napjára fogyatkozás nélkül tárházában bészolgáltatni.

Az magyarországi uraink s atyánkfiai is ezen terhet viselik. Azonképpen az szász uraink atyánkfiai is kapuszám szerént az nyolcz-nyolcz forintot az megnevezett napokra bészolgáltatják. Nagyságodnak könyörgünk, vegye kegyelmesen.

(3) Az szabad városok és rovásos helyek az Nagyságod akaratjából

Kolozsvár adjon..	fl. 400.
Kízdi Vásárhely.....	fl. 80.
Sepsi Szentgyörgy	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Udvarhely	fl. 80.
Ilyefalva.....	fl. 60.
Kis Maria..... ...	fl. 100.
Almás....	fl. 20.
Abrugbánya.....	fl. 80.
Vizakna	fl. 150.
Bánfi Hunyad.....	fl. 80.
Fejérvár	fl. 50.

(4) Noha kegyelmes urunk mind magunk s mind szegény kösségünk elég nagy pusztaságban vagyunk és tűz miatt elpusztult házainkat meg nem építhettük, ha ki valami keveset építeni kezdett is, az erőtlenség miatt félben vagyon: mindazáltal látván Nagyságodnak közönséges jónkra való szándékát, Fejérvár építésében is nem akarjuk Nagyságodnak kedvét szegni, hanem ez jövendő tavaszon, az mikor a barom az fűben eleget ehetik, minden tiz kapuról, az égett helyeken kivűl, egy négy ökrű szekeret és hat embert bocsátunk Fejérvárra dolgozni három hétig, az hat embernek kettei az szekér mellett lészen. De Nagyságodnak könyörgünk, rendeljen oly pallérokat mellé-jek, kik az szegény embereken mód nélkül ne kegyetlenkedjenek. Az szabad városokkal is, kik ravásan vadnak, Nagyságod ezen módot obseruáltassa.

(5) Nem tagadhatjuk kegyelmes urunk, hogy szintén mostan az kedves békességhez volna nagyobb kedvünk, hogy-

Digitized by Google

nem az hadakozáshoz: mindazáltal az el (mul)t dolgokat szemünk előtt viselvén, az mustrát illendőnek és szükségesnek ítéljük lenni. Azért, mikor ideje lészen, Nagyságod parancsolja meg az vármegye ispáninak, az régi mód szerént tartozzanak mustrálni az vármegyéken; kit először az vármegyén idején meghirdessenek, hogy ha kik távolban laknának, idején reá érkezhessenek.

(6) Jelenti Nagyságod propositiojában kegyelmes urunk, hogy az székelységnek dolgát igen rend és mód nélkűl valónak értené lenni, kiket hogy Nagyságod, ideje levén hozzá, jó móddal eligazíttasson, és minden egyenetlenségeket közöttök complanáltasson, és jövendő szolgáltatására szabadságok szerént mindent jó és bizonyos állapotban hagyjon és rendeljen, kivel ezután is szabadságokban panasz nélkűl élhessenek, egész országúl könyörgünk Nagyságodnak, az mint meg is igérte Nagyságod.

(7) Huszt várának épületire ilyen fogyatkozott állapotjában, hogy Máramaros vármegye jószágiból két hétig való segítséggel legyen esztendőben, nem sokat teszen. Az öt városoknak ugyan ott Máramarosban oly illetlen szokásokat az közönséges jónak előmenetelire tanácsival egyetemben az ő Nagysága kegyelmes dispositiójára hagytuk; csakhogy ő Nagysága felettébb való terehviselést, ki miatt pusztulások következhetnék, reájok ne vessen.

(8) Nagy háladással vesszük kegyelmes urunk fejedelmünk egész országúl Nagyságodtól, hogy az minémű szorgalmatos kegyes atyai gondviselése volt rajtunk mind eddég külső országokkal való békességünknek helyére való állatásában, azonképen itt ben magunk között is sok külömb külömbféle veszekedésinket lecsendesíteni és naponkint jobb jobb állapotra hozni teljes tehetségével igyekezett. És minthogy az belső gubernium áll kiváltképpen az törvényeknek minden rendek között kedvezés nékűl való kiszolgáltatásában, abban való igyekezetit is Nagyságodnak szemeinkkel látjuk és kezeinkkel ugyan megtapasztaltuk. Mely jó indulatjában némely emberektől noha eddég impediáltatni láttatott, és annak authorinak kikeresésére alázatos könyörgésünkkel sollicitáltuk Nagyságodat: de mi is országúl az Nagyságod kegyelmes intését szemeink eleiben vévén, és ennek utánna az törvényeknek kiszolgáltatására kegyelmes ígéreti szerént teljes securitást vévén magunknak, arról való (gon)dviselést és vigyázást most is teljességgel Nagyságodra hagytuk és t(ámas)ztottuk, úgy hogy az törvénynek kiszolgáltatásában fejedelmi tisztinek (oly)képpen megfeleljen, hogy mindaz törvény látó és perlekedő uraim az ő hivat(al)jokban teljes bátorsággal procedálhassanak és ha

Digitized by Google

annak in toto vagy in p(arte) turbatori találtatnának, vagy fenyegetődnének is, semmiképpen el (ne) szenvedtessenek, hanem mind az fenyegetők s mindazoknak authori, non obstante nobilitari praerogatiua, törvény előtt megfogattathassanak, és k(ét) vagy három jámbor személy bizonysága után tanquam publicae pacis turbatores in nota perpetuae infidelitatis conuincáltathassanak tör(vény szerént) és mindjárást kedvezés nélkűl érdemek szerént megbünteth(essenek). Az miképpen pedig az elmult tavaszszal való gyűlésünkben Nagyságoddal egyetemben elvégeztük vala, Nagyságod az terminusokat solitis suis temporibus celebráltassa, hogy se szegénynek, se bódognak, se özvegynek, se árváknak igazságokban megfogyatkozások miatt való keserves sohajtások az isten eleiben ne hassanak, és Nagyságodra is méltán ne panaszolkodhassanak. És hogy az törvénytévők miatt is ne légyen, hogy azok is az szolgálatra elérkezhessenek, fizetésekre légyen kegyelmes gondviselése Nagyságodnak.

(9) Minthogy ennek előtte indefinite végeztünk volt az fiscale bonumoknak recuperálása felől, holott sem nevet nem adtunk volt, melyek légyenek azok az fiscale bonumok, sem pedig üdőt nem praefigáltunk, mitől fogva való és minémű modalitással recuperáltatnának: tetszett azért országúl, hogy most azokat in perpetuam rej memoriam ugyan specificálnók és articulusban iratnók. Mi azért fiscale bonumoknak ezeket tartjuk és tudjuk: Huszt, Kővár, Szamosujvár, Várad, Gyalu, Kolosmonostor, Fejérvár, Déva, Fogaras, Görgény, Karansebes, Lugas, liberae civitates et oppida libera. Vannak harminczadok, sóaknák, mindenféle bányáknak legitimus prouentusa, Törcs vára, Lippa, Jenő, és vashámorok, melyek ab antiquo fiscusé voltanak. És az fiscale bonumok és prouentusok recuperálásának ideje légyen az ezerötszáz nyolczvannyolcz esztendőbeli medgyesi generalis gyűlés, az mikor Giczi János az gubernatorságot resignálta. Ha kiknek az praefigált terminus után in praedictis bonis fiscalibus jószágokat conferáltak volt, kik az hazának akarmely üdőben szolgáltanak, ha némelyek megholtanak is, de feleségek gyermekek maradtanak, az olyanoktól se gyermekektől Nagyságod el ne foglaltassa, hanem kezeknél hagyván bizonyos summában inscribálja, az szolgálatnak és az jószágnak mivolta szerént. Hogy penig az olyan érdemes hazafiait, vagy azoknak maradékit, kiktől immár jószágok ad rationem fisci foglaltattanak volna, Nagyságod illendőképpen contentálni igéri magát, ha az elfoglalt jószágot meg nem adhatja is, hogy se magok, se maradékjok meg ne nyomorodjanak, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Kik légyenek pedig érdemesek és érdemetlenek, Nagyságod mellette

Digitized by Google

lévő tanácsival itélje meg; hogy az kik semmit nem szolgáltanak az hazának, vagy semmi pénzt nem adtanak, hanem csak inscribáltattak, az olyanoktól elfoglaltattassanak minden várak és azokhoz tartozó minden jószágok; az kik pedig méltó érdemesek, az jószágnak kiváltásának idejéig nála és maradékinál hagyassanak.

(10) Végeztük azt is, hogy az ki peresét az medgyesi articulus szerént euocáltatta volna, ez után ne euocálhassa, hanem az előbbi breuis processus szerént, az ki pedig euocatioban vagyon, az szerént procedáljon.

(11) (Valami)nt ha kinél inscriptioban volna valamely jószág vagy fiscalis prouentus, minémüre mi is országúl egy néhányan emlékezünk, hogy ország szükségére adták ki pénzeket, vagy pedig jámbor szolgálatjáért inscribáltak volna valakinek afféle bona fiscalia avagy prouentes fiscales: praescriptio az ilyen jószágban és prouentusokban ne légyen, hanem szaba(don) az fiscus minden üdőben kiválthassa, az derék summát egészen és éppen letevén, az dol(og) megbizonyosodván, hogy ennek utánna is, ha az szükség kénszerit bennünket, mind N(agyságod) mind mi országúl találhassunk pénzt az hazának szükségére. De ha kik(nél) fiscusra nézendő bányák avagy sóaknák volnának, azokat az ezer ötszáz tiz(en)négy esztendőbéli generale decretumban kiiratott mód szerént recuperáltassa Nagyságod. Hogy ha olyan jószágokat, dézmákat és egyéb fiscalis prouentusokat, melyeket ez ideig elfoglaltak volna, és az feljűl megírt terminus excedálna, úgy hogy az megnevezett 1588 esztendőbéli gyűlés előtt adták volna el principes regni pro tempore constituti: az dolog megbizonyosodván kegyelmesen meghagyni igéri, Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Könyörgünk is Nagyságodnak, hogy ezután afféle jószágokat, dézmákat és egyébféle prouentusokat el ne foglaltasson Nagyságod.

(12) In arduis necessitatibus regni ha mely jószágokat bizonyos summában kell inscribálni, tanács akaratjából inscribálja Nagyságod, és ha Nagyságod valamely jószágokat és prouentusokat valakitől recuperált vagy recuperáltatott, immár másnak ne conferálja; ha penig bizonyos okokból másnak conferálta volna is akármi formán, vagy conferálná ez után, szabad légyen priuatus embernek, ha az olyan jószághoz közit praetendálja, priuatus embertől törvénynyel keresni, breui processu iuridico, attól az kinél vagyon.

(13) Tudjuk kegyelmes urunk, hogy az hazának és minden fejedelmeknek szükséges, érdemes és hasznos szolgái el nem fogynak, sőt ugyanaz kételenség is hozhatja néha, hogy némely hasznos és érdemes személyeket jószággal kelletik az

Digitized by Google

fejedelmeknek decorálni, és ha nem lészen egyebünnen, az meg nevezett fiscale bonumoktól nem foghatjuk meg Nagyságodat, sem következendő fejedelmek(et), hogy ezen fiscale jószágból, az személyeknek érdemeket igen jól megvizsgálván, nem iure perpetuo, hanem méltó és illendő inscriptioval adhassanak; csak hogy ennek előtte való tékozlásokat eltávoztatván, feletébb való in(scrip)tióval ne obruálják, kik enyétt és az nagy summa miatt el ne idegen(ittessenek) az jószágok.

(14) Hogy minden kerített és mezővárosokat régi bódog emlékezetű fejedelmektől (ada)tott mindennémű privilegiomoknak czikkeliben, részeiben, kegyelmesen . . . . . megtartani igyekezzék, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak (meg) szolgáljuk.

(15) Ha kinek országúl valamely jószágokat e fiscalibus conferáltunk volna, akkor, mi(kor) Mihály vajdát ez országból kiverénk az olyanoktól jószágok (el) ne vé(tessék), ha azután reánk nem támadott az ellenséggel; hanem Nagyságod (a)zokna(k) méltó és illendő summában inscribálja; ha kiktől ilyenektől (elvétette) volna is restituáltassa Nagyságod, minthogy hüttel köteleztük (magunkat arra), hogy megtartjuk őket benne.

(16) Ha mely fiscale bonumokat ez ideig Nagyságod valakik által elfoglaltatott volna, azokat se azoknak maradékit törvénynyel ne kereshessék, minthogy országúl végeztük volt el, hogy az olyan jószágokat Nagyságod recuperálhassa.

(17) Az mely faluk elpusztultanak és elégtenek, az előbbi connumeratio szerint végeztük, hogy megvétessék rajtok, exceptis illis, valakik ez elmúlt nyáron telepedtenek vissza helyekre, azonképpen, kik puszta helyekre szállottanak, hogy hat esztendeig az előbbi articulus szerént men ne rótassanak; de mostan, az mint jelentik, az ispán uraim sok efféle falukat róttanak meg. Végeztük azért országúl, hogy ezekről irt articulusok vigorokban maradjanak.

(18) Miért hogy ennek előtte való articulusban is elvégeztük volt, hogy ha valamely nemes atyánkfiainak jószágiról elvesztenek donatiói, Nagyságod az igaz haeresnek adjon noua donatiót, ne idegennek conferálja, azon articulust most is helyben hagytuk.

(19) Vagyon ilyen panaszolkodásunk, hogy nyilván való tolvajok, gyilkosok az nemes embert megölik, más nemes ember azon latrokat házában befogadván pártját fogja, kézben nem adja, törvényt sem teszen felőlle, ha törvényt teszen felőlle is, de másfelől elszabadítja: kévanjuk, hogy afféle nemes emberek mox et de facto az országnak constitutiója szerént megbüntettessenek, és könyörgünk Nagyságodnak, hogy afféléknek gra-

Digitized by Google

tiát se adjon; az ispánok penig sub amissione honoris et officij mindenféle latrokat minden helyeken kikeresvén törvény szerént büntessenek meg.

(20) Gyakran történik, hogy mind az regalissal hivattatott s mind az választott személyek az gyűlésnek vége előtt annyira eloszolnak, hogy az gyűlésnek végében csak egy néhányan maradnak: végeztük azért, hogy minden rendek az gyűlést végig várják mind addig, míg az articulusok kikelnek, sub poena ducentorum florenorum, az mostani gyűlésben jött uraink atyánkfiai is.

(21) (Vagy)on ilyen panaszolkodásunk is, hogy sok lézegő, búdosó uratlan emberek, szökött szolgák, kiknek semmi residentiájok ez országban nem levén, szélljel járnak, kik miá nem kevés kárban vagyunk. Végeztük országul Nagyságodnak kegyelmes urunk jó akaratjából, hogy ha ennek utánna valamely búdosó ismeretlen emberek járnak ez országban, kiknél semmi bizonyos levél kapitányoktól urunktól nincsen, minden helyeken megfoghassák, és ha megmentheti magát, hogy igaz járásbeli ember, bocsássák el; ha penig meg nem mentheti magát, és valami sors leszen hozzá, törvény szerént büntessék meg.

(22) (Minth)ogy sok helyeken az ispánoknak az circálást meg nem engedik, mely miá (az o)lyan helyeken az lator igen megszaporodott, végeztük, hogy ennek(utánna a)bsque ull(a exceptione mindennémű helyeket, excepto districtu Fogarasiensi, megcirkálhassák az ispánok és meg is büntessék az ország constitutiója szerént; ha kik cirkálni avagy executiót tenni nem engednék, tartozzanak az várbeli kapitánok tisztek szerént segítséget mellájek adni és megbüntetni afféle érdemetleneket és engedetleneket.

(23) Értjük, hogy az moldovai vajda szabadságra való kiáltatása miatt az radnaiak magok hasznokra nézvén fizetésért itt az mi oláh jobbágyinkat felrakják és szinte Moldovába által viszik. Végeztük, hogy az beszterczei biró és az szélybeli kapitánok ennekutánna senkit is által ne eresszenek, sőt afféle jobbágy szöktető embert megfogatván érdemek szerént meg is büntessék.

(24) Ennek előtte is sok panaszok lévén az nagyságod postái felől, hogy semmit nem nézvén, senkinek állapotjára, hanem akár paraszt ember lovát, akár nemesét találják, mindjárást elviszik, sőt ő magokat mellette meg is verik, annak felette gazdálkodásra erőltetik. Végeztük, hogy Nagyságod kegyelmes gondviseléséből afféle terehviseléssel ne bántassunk, hanem az előbbi, usus, consuetudo és postahely szabadságában tartassék meg mindenütt.

Digitized by Google

(25) Adják kegyelmes urunk sok atyánkfiai értésünkre, hogy ez elmult sok disturbiumokban az connumeratio után némely helyen való jobbágyok elholtanak avagy elbúdostanak, azon elpusztult helyeket mostan az rajtok maradt adóért az Nagyságod számára az ispánok elfoglalták régi jó szabadságunk ellen. Könyörgünk Nagyságodnak, afféle elpusztult jobbágyinkat relaxáltassa az ispánokkal és azoknak adajokért magunkét szabadságunk ellen el ne foglaltassa.

(26) Noha kegyelmes urunk immár egynéhány gyűlésünkben elvégeztük, hogy az míves emberek az ő míveket az limitatio szerént adják; de kegyelmes urunk látván, hogy őket senki meg nem bünteti érette, mind(en) eladó marhájokat inkább-inkább drágítják: végeztük az(ért újj)obban Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy ennekutánna mind(en míves emberek) sub poena ducentorum florenorum az limitatióhoz tartsák mag(okat); ha az kivűl járnak, az ispánok, tisztviselők és város birái tar(toz)zanak afféle engedetleneket sub praedicta ducentorum floren(orum poena) megbüntetni; kit ha nem cselekednének, az Nagyságod di(rectora euo)cáltatván érette, az két száz forintot az olyan tisztviselőn (meg vegye).

(27) Az székelység közt való majorosok, juhászok, bárányokból, juhokból minthogy (ez) ideig dézmát nem adtak, és mostan is Nagyságod kegyelmesen meg(engedte, hogy) semminémű üdőben ne adjanak; Nagyságodnak mint kegyelmes (urunknak meg) szolgáljuk.

(28) Miérthogy az sok latrok, orvok az székelység között is felette igen megsokasodtanak, úgy annyira, hogy tudván nyilván afféle latrok mindent cselekednek, némelyek urokhoz való bizodalmokban, némelyek penig az törvénynek longus processusához bízván, kinek végét az káros ember sokáig, avagy sokáig nem éri: végeztük, hogy Nagyságod affélékről prouideáljon kegyelmesen, úgy hogy az tisztviselők sub amissione honoris et officij, az előbbi articulus continentiája szerént kedvezés nélkül mox et defacto büntessék meg. Gratiát az affféléknek Nagyságod ne adjon, sőt senki afféle latroknak, orvoknak, parázsnáknak, nyilván való malefactoroknak pártját ne fogja; az ki pártját fogja, arról költ articulusok szerént büntessék.

(29) Vadnak sok kiváltképpen való hatalmaskodások is közöttünk; némelyek másnak régi örökségét potentia mediante el foglalják, az spoliatus penig erőtlen lévén az potentiarius ellen maga megoltalmazására és kiűzésére, hogy azért ne praescribáljon és a miatt sokak igazságokban meg ne fogyatkozzanak: végeztük, hogy Nagyságod parancsoljon az tisztviselőknek, a hol affélék találtatnak, az spoliatusnak instantiájára első törvény napján, megbizonyítván, hogy hatalmasúl

Digitized by Google

foglalták el és esztendőt nem töltött benne, mox et defacto cum poena maioris potentiae restituáltassék; ha mi igazságát praetendálja hozzá az potentiarius, keresse suis modis. Régi potentiákban penig és spoliatiókban, kik Mihály vajda bejövetele után történtenek, az ezer hatszázkét esztendőben Medgyesen emanáltatott és azután is confirmáltatott articulus tartassék az székelység között.

(30) Az brassaiak az háromszéki atyánkfiai közűl némelyeket magokat, némelyeket jobbágyokat megfogják az ország articulusa ellen. Végeztük, hogy Nagyságod kegyelmesen arról is prouideáljon, tartsák az előbbi articulushoz magokat; ha kinek mi közi valamelyikkel vagyon, keresse suis modis coram judice competente.

(31) (Az o)láhfalviak felől az mely articulus tavali esztendőben emanáltatott, most is helyben hagyjuk.

(32) Noha Nagyságodat egyníhányszor requiráltuk az só felől, hogy régi szokásunk szerint elegedendő sót adjanak az aknákról, és Nagyságod meg is parancsolta, articulusban is irattuk, de azzal az kamara ispánok semmit nem gondolván elegedendő sót az nemességnek házok szükségére nem adnak, az kit adnak is, árron kelletik meg venni tőllők, annyi ajándékot kévánnak: könyörgünk Nagyságodnak, prouideáljon kegyelmesen, hogy ebbeli fogyatkozásunk is ne legyen se itt benn Erdélyben, se az magyarországi uraink(nak) atyánkfiainak ezután.

(33) Mivelhogy az vámok és vámhelyek felől mind itt benn Erdélyben s mind az külső vármegyékben sok panaszolkodások vadnak: végeztük, hogy arról irott 1610 esztendőbéli articulus observáltassék. Nemes emberen penig se magán, se terhes szekéren vámot ne vegyenek az vámnak elvesztése alatt, ha kereskedésre nem viszen valamit.

(34) Az romana religióú uraink atyánkfiai instantiájokra, minthogy articulusunk vagyon rólla, hogy a hol melyik fél többen vagyon, az olyané légyen az templum, megengedtük, hogy Somlyón és Udvarhelyt is, ha többen vadnak azon az hütön valók, az templomok ő számokra légyenek; de addig bele ne szállhassanak, hanem elsőben egyenlőképpen és egy költséggel az két religión valók építsenek Somlyón és Udvarhelyen auditoriumokat, elkészítvén az auditoriumokat, azután restituáltassék mind az két helyen mind az két parochiához való házzal és quartával együtt az maior parsnak.

(35) Az kolosmonostori és tövisi templomokat is, az Nagyságod kegyelmes tetszése is accedálván, megengedtük, de úgy, hogy más hütön valót senkit is fenyíték alatt, sub poena

Digitized by Google

ducentorum florenorum, az dominus terrestrisek sohul praedicatiojokra menni ne cogáljanak.

(36) Vadnak ilyen panaszolkodások is, hogy valamely praedicatorok megyéjekben mennek, vagy haza térnének, igaz útjokban némelyek megverik és vagdalják őket. Hogy azért ilyen dolog ezután sohul ne történjék, végeztük, hogy ha ki ecclesiastica personákat, praedicatort, schola mestert, vagy deákot megverne és vagdalna, vagy csak megkergetne is maga vagy mások által ok nélkül, és az dolog megbizonyosodnék, az olyan fenyegetődők és háborgatók, és annak authori, mox et defacto két száz forinton maradjanak; melyet az ispánok és tisztviselők az olyan emberen mindjár(ást) exequálhassanak, melyben semminemű törvénybeli re(medium) ne admittáltassék, melynek fele az exequutoroké, fele az (l)aesa parsé légyen. De ha az tisztviselők nem exequálnák, azok is k(ét) száz forinton maradjanak. Viszont ha praedicator cselek(ednék) per se vel per alios ilyen módon, annak megbüntetésében is az feljül megirt mód obseruáltassék.

(37) Vadnak ilyen panaszolkodások is némely urainktól atyánkfiai(tól, hogy) Báthori Gábor fejedelem sok törvénytelen violentum és fraudulentum cambiumokra rettentő fenyegetésekkel is erőltette, nékik iniuriájokra és kiváltképpen való károkra. Végeztük azért országúl Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy ha kik ilyen kételen concambiomokra kénszerítettek volna, azok in toto cassáltassanak, és kiki saját jószágát mindjárást recuperálván, üresek lévén az kételen csere jószágtól, az ő régi propriomokban conseruáltassanak, az kik penig eddig recuperálták volna is, az verus haeres benne maradjon.

(38) Minthogy az szászságban lévő szegény embereknek nincsen mindeniknek vonó marhájok, hogy szüretkor mustjokat haza hordassák, hanem idegen szekereseket, ki olyankor fizetésért szőlő szedésre mennek, kell fogadniok, kiknek musttal szoktak fizetni, annak felette némelyek, az szükség kénszerítvén idegen emberektől pénzt kérvén kölcsön, kiknek szüretkor musttal fizetnek, némelyek penig, ha azelőtt adósok nem voltanak is, szüretkor mustjokat eladják, az olyan idegen szekereseket és creditorokat, az régi szokás ellen, míg az dézma ott lészen, el nem kezdették ereszteni: végeztük azért, afféle marhátlan emberek se szekeres nélkül, se pénz nélkül meg ne fogyatkozzanak, az dézmástól és az praedicatortól czédulájok lévén, az Nagyságod dézmája is meg lévén, mikor el akarnak menni, elbocsátani tartozzanak.

(39) Sokszor panaszolkodnak az szász uraink atyánkfiai, hogy noha az megholt fejedelem idejében az hőtvéniek és föld-

Digitized by Google

váriak [1]) az ő hűségében megmaradtanak volna, mindazáltal némelyek az székely atyafiak közűl felverték volna őket, és ötven négy lovokat és egy néhány hordó borokat elvették. Tetszett azért, hogy azok az káros emberek mind lovokról, mind borokról megelégíttessenek azoktól, az kiktől megdulattanak.

(40) Minthogy kegyelmes urunk az szegénység az békeséghez bízván most kezdett hazatelepedni és építeni, haza is telepednék, ha az ellenség miatt lehetne, az nova connumeratiót sokkal károsabbnak itéljük, holott ez minapi particularis connumeratio miatt is egynéhány ember búdosott el. Könyörgünk azért Nagyságodnak, hogy most aval ne bántson. De mivelhogy Máramaros vármegyét ennyi égés pusztulás nem találta, mint az több vármegyéket, ez elmult tavaszszal is ott (nem) rectifikálták az kapu számot: tetszett, hogy Nagyságod ott is az (vár(megyé)t bizonyos meghitt fő emberi által az előbbi mód szerint az (kapu számot) rectificáltassa.

(41) Miérthogy az hol ennek előtte az dézmának árendáját szokták volt szedni, az elpusztult: végeztük, hogy ennek utánna Fejérvár, Küküllő és Hunyad vármegyékből az dézmáknak árendáját Enyedre vigyék és ott szedjék, Kolos, Torda, Doboka és Belső Szolnok vármegyékből Kolosvárra vigyék, felét Szent György napban, felét Szent Márton napban; az dézmás penig mind Szent György napban, mind pedig Szent Márton napban az naptól fogva, az régi mód szerént tizenötöd napig várakozzék.

(42) Az Nagyságod izenetit és kegyelmes intését az szegény megholt Kornis György atyánkfia felől megértettük. Azért, miérthogy Nagyságod is testimoniumot tészen felőlle, hogy ártatlan volt, noha akkori accusatio szerént sententia pronunciáltatott reá, mindazáltal in ea parte mind az beszterczei, mind az több arról való articulusokat abrogálván, Kornis Györgyöt országúl absoluáljuk és iustificáljuk.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum dicti regni Transsyluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes acceptauimus, approbauimus, ratificauimus, et confirmauimus, nostrumque illis consensum beneuolum pariter et assensum praebuimus, prout acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, ac tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios fideles subditos nostros obseruari faciemus, harum

[1]) Hőtvén, Höltövény vagy Höltevény, németül Helsdorf. Földvár, németül Marienburg Brassó vidékén.

Digitized by Google

nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Colosuar die decima tertia mensis Octobris, anno dominj millesimo sexcentesimo decimo quinto.

(P. H.) Lecta.

(Eredeti hiteles példánya, melynek avatag papirosa a szélein több helyt elrothadozott és kiszakadozott, *az erd. Múzeumban [a Donáth-féle gyűjteményben]*. — Ezen példány hátára van írva más kézzel, az írás jelleméböl itélve, a XVII-dik század elsö felében: »Articulus, de senki nem tartja meg, s hát héjában.« Egy más egykorú példánya az országos levéltár birtokában.)

XXXI.

1615. szept.—1616. jan.

Homonnai Bethlen által elfogott iratai.

a)

Illustrissime domine mihi observandissime.

Posteaquam redii a Sacra Caes. Mte volui saepius literis meis invisere illmam vestram dominationem. Sed expectavi reditum dni magnifici Domaraczky a regia Mte, per quem nunc data occasione illmae Dni vestrae significavi omnia, rogans eandem, ut me solito suo amore et benevolentia pristina prosequi ne desistat. Ubi hiis difficultatibus nostris exierimus, intelliget illma D. vestra se non cum ingrato homine negotium habuisse. Quod super est illmam D. vestram diutissime feliciter valere desidero. Datum ex arce Terebes 30. Septembris, anno 1615.

Illustrissimae Dominationis vestrae

Servitor
Stephanus Kendi m. pr.

Illustrissime domine, in omnibus negotiis, quae ad bonum regiae Mtis domini mei clementissimi pertinere videbantur, quantum egerit magco domino Domaraczky et cum illmo domino Homonay et mecum quidque de iis conclusum sit, intelliget ex literis uberiori informatione literarum magci domini Domaraczky, hoc sibi persvadens nos totos Suae Mti regiae dedicasse dedisseque. M. D. Domaraczky fidelissimum Suae Mtis regiae servum (esse).

Külön lapon:

Posteaquam literas ad illustrissimam dominationem vestram perfecissem, significarunt illmo domino comiti mihique, quod Gabriel Bethlen destitutus auxiliis caesaris et Turcarum

Digitized by Google

imperatoris, non habens quo se convertat, legatum miserit ad suam regiam Mtem cum certa legatione et donis. Sed sua Mtas regia meminisse debet benevolentiae illmi domini Homonnay erga suam Mtem multis in rebus, et praesertim modo etiam contra confoederatos. Nunc etiam in ea benevolentia perseverantissimus est erga suam Mtem, non temporarius, sed usque ad mortem fidissimus Mtis suae regiae servus existens, qui prius obtulit obsequium suum Mti suae et magis fideliter inserviet, quam Gabriel ille turca. Ex nobilissima enim est familia natus et virtutibus maximis praeditus. Sed ille Gabriel Bethlen ex infimo ignobili genere natus et a Bathoreo tantum in ampliorem statum evectus est, quem propter eius tantum beneficium patriam crudelissime evastans trucidavit sicque hanc dignitatem obtinuit. Rogo plurimum illmam Dominationem vestram et illmum dnum Bobolia, ut illmae Dominationes vestrae benevolae sint erga illmum dnum comitem, consiliisque suis Mtem suam in id indicant, quod suae Mti et totius reipublicae utilitati emolumentoque sit. Sero experrectus est Gabriel Betlen, qui prius contra dedecus suae Mtis unum agazonem miserat ad suam Mtem. Nunc autem quando videt tot pericula unum vilissimum et nihili hominem et ignobilissimae conditionis ex suis pueris mendacissimum impudentissimumque impostorem ad suam Mtem cum donis mittit, quem ut ejus conditio requirit aequum est, ut sua Mtas non quod aliquo honore, sed ut meretur contumeliis afficiat. Rogo ergo iterum illmam Dnem vestram, ac meum summum benevolum et patronum ut mihi significet et rescribat, quid ille attulerit, et quare venerit ad suam Mtem, qua re illmo dno comiti suo fratri benevolo mihique suae Mtis servo fidelissimo rem gratam faciet, a proditore enim et suae Mtis et totius reipublicae cujus consilio modo etiam a Tartaris tam maximae calamitates factae sunt, ille impudentissimus et vilissimus non legatus qui eo nomine dignus non est, sed impostor legationem attulit. Iterum iterumque rogo illmam Dnem vestram, ut me faciat de omnibus certiorem.

Servitor paratissimus illmae D. vestrae

Stephanus Kendÿ.

Külczím: Illustrissimo domino Andreae Bobolia subcamerario regni Poloniae et capitaneo N. N. ac sac. regiae Mtis regni Poloniae intimo consiliario etc. dno tanquam patri confidentissimo.

Kivül: Paria literarum Stephani Kendi.

(Másolat, orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 4.)

Digitized by Google

b)

Illustrissime domine.

Rediens domum Varsovia, nihilque ibi moratus, statim discessi ad illmum dominum comitem Homonnaium, quem ultra Tybiscum reperi in finibus Transsylvaniae in una aula sua morantem, cum eo responso, quo eram a sua Mte regia domino meo clementissimo dimissus, ad eum accedens. Cuius promptissimam inserviendi voluntatem cernens, erga suam Mtem regiam diu mecum cogitavi, an referrem illi suae Mtis responsum, videlicet quod de conducendis militibus erat. Ego tamen eo pacto suae Mtis responsum illi retuli, ut dicerem, in nostra patria esse plurimos tales, qui etiam chamo Tartarorum pro pecuniis inservirent, hoc unum volens, ut illmus dnus Homonnay suae Mti gratias ageret, licet nihil esset, de quo gratias posset agere, puod et effeci literasque ejus illmae D. vestrae transmisi; quas autem proceribus in Poloniam sua Mtas per me literas miserat, eas adhuc reddere non potui propter istos pessimos rumores.

Illmus dnus Homonnay ut video constantissimus est in suo proposito contra Gabrielem Bethlen, et etiam contra gerendum cum eo bellum, ad quod est etiam sufficiens. A caesare etiam octoginta millia fl. habet intrata, quae caesar illi modo ad eam expeditionem contulit, et sexaginta millia in paratis. Ultra ista propter quae ducenta millia Terebes in manibus caesar habuit, id etiam illi totum condonavit. Pro certo ergo scio, quia oculis ipsis vidi, quod quater centum flor. millia habet tam in auro, quam argento et pecuniis. Si haec certissime non scirem, quod ita sint non modo suae Mti et illmae vestrae Dni, sed ne puero quidem scriberem. Ego nunquam credidissem, quod ille tantum haberet. Bona autem tanta habet, quod certe tertiam partem totius Hungariae possidet; quicquid ergo vult, omnia potest in effectum ducere. Ad hanc etiam rem scilicet bellum inferendum secundum propositum suum sufficiens est solis viribus suis militem conducere.

Licet, non meum esset consilium dare regi, sed videns, quod ille homo dignus est etiam regia dignitate, si deus ei non irascetur. Ita judico, quod suae Mti si aliquando necessitas postulaverit ad omnia erit sufficiens. Modo etiam contra confoederatos suae Mti magnum auxilium voluit afferre. Ita ergo cogitet sua Mtas, quod talem ad omnia sufficientem virum, tam ad suae Mtis, quum etiam reipublicae emolumentum et defensionem nullibi posse reperiri. Haec autem quod ego

Digitized by Google

scribo, non propter meum facio sed pro bono suae Mtis regiae. Illmus dnus comes neque ad Transsylvaniam neque ad Moldaviam vult manus injicere, sed quem regia sua Mtas voluerit is sit princeps. Licet, saepius eum Transsylvani requisiverint, ut principatum suscipiat. Petit autem quam primum suae Mtis resolutionem hanc dare.

Raduly vajvodae legatos apud illmam dnum reperi, qui peractis negotiis apud dnum Homonnaium, postea ad me venerunt et reddiderunt Raduly vajvodae literas credentionales. Rogaverunt autem me postea nomine domini sui, ut irem cum eis ad regiam Mtem, sed ideo nolui ire, quod hanc Tartarorum famam audivi. Quapropter omnia sua negotia per legatos mihi commisit. Eos autem apud me reservavi suscipiens, omnem legationem eorum in me, quam fideliter referam suae Mti regiae, sed sciens, quod haec legatio tantum suam Mtem concernit, descripsi et illmae vestrae Dni in scriptis omnem legationem transmisi.

Si Mtas sua regia concederet et scriberet magnifico domino Szduoroczkyo, ille abiret cum illmo domino comite aliquot centum milites hastatos secum abducens. Non tantum autem fidem sed et animam meam obligo, quod de duplo recompensabit dnus comes suae Mti regiae propterea etiam modo munera vult suae Mti regiae mittere.

Clezelius me nihili hominem existimat quod eum non adierim et non requisiverim, putatque, quod res illas antea et negotia mihi commissa suae Mti regiae non significaverim, et ideo in effectum non iverint secundum deliberatum et constitutum illud.

Dominus Kendi mihi significavit, qui non ita pridem inde rediit, quod saepissime conquestus est Klezelius et me dixit fuisse in causa. Sed illma Dom. vestra recordetur, quod rei illius intermissio non per me relicta est, sed quod sua Mtas regia id noluerit. Ego libenter abiissem, quia Viennae sexcentis talleris me expectarunt paratis pro sumptibus et Cassoviae quingentis f. f. Bene valeat illustrissima Dom. vestra 8. Octobr. Anno 1615.

Illustrissimae Dom. Vestrae

Servitor
Stanislaus Domaraczky
Sacrae regiae Mtis pocillator
et familiaris.

Kivül: Paria literarum Stanislai Domaraczky ad cancellarium supremum regni Poloniae.

(Másolat, orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad Nrum 4.)

Digitized by Google

c)

Memoriale.

1. Pankrakowskyhoz Jakab uram menjen be s én szómmal mondja ő nagának szolgálatomat, ez új esztendőnek forgásában Istentől minden jókat kévánok.

2. Annakutána megadván ő nagának credentia levelemet, az izenetet jelentse meg rend szerént, de úgy, hogy csak ketten legyenek az házban, hogy az dolgot sok ember ne értse, sőt magát is kérni kell, hogy ő naga csak in secretis tartsa, mivel Bethlennek sok kímei s emberi forognak Lengyelországban.

3. Megjelentheti Jakab uram ő nagának, mivel ez elmúlt harmadévi esztendőben császár urunk ő felsége látván azt, hogy Bethlen Gábort török helyheztette Erdélyben nem egyébért, hanem az egész keresztyénségnek romlására s veszedelmére. Mivel penig Betthlen Gábor Törökországban megesküdt török császárnak, hogy csak promoveálja az erdéli fejedelemségre őtet, ő mind Magyarországnak s Lengyelországnak török kézben való ejtésében, valami módot találhat az törökkel együtt, semmi occasiókat nem fog praetermittálni s hiven s igazán el fog benne járni, hogy az török inkább neki hihessen, pro confirmatione törökké lött s környülmetélkedett s a török hitre is megesküdt, úgy promoveálta oztán az török arra az méltóságra Bethlent. Ezt látván császár urunk ő fölsége, hogy nem megmaradására, hanem romlására leszen ez az egész keresztyénségnek, úgy végezték el, hogy Bethlent ő fölsége Erdélyben ne szenvedje, hanem onnat exstirpálja, ő fölsége engemet sok requisitiói által sok szép kérési és ajánlási által találtatott meg egynehányszor erről, hogy én az keresztyénségnek megmaradásáért venném föl az erdéli gubernátiót, a fejedelemséget, mivel ő fölsége engem elégségesnek ítél, hogy az keresztyénségnek tudhatok abban szolgálnom, mely dologban, úgymint Erdélynek megtartásában, a keresztyén fejedelmeknek is nagyobb része ezen megalkudt, feltalálván azt, hogy nagyobb veszedelme onnat történhetik Erdélyből.

Én ő fölsége kegyelmes requisitiója előtt sok ideig excusáltam magamat, sőt én ezt semmiképpen a bajt fel nem akartam magamra vennem, de ő fölsége is oztán végre egyebet nem akarván benne, az közönséges jónak megmaradásáért resolváltam ő fölségének oztán magamat s fel is vöttem magamra az véghez vitelét. Ezt penig nem az magam hasznomért, sem méltóságomnak öregbüléséjért cselekedtem, két dologért, első, az catolica religiónak oltalmazásáért s propagatiójáért; másikért, ez egész keresztyénségnek megmaradásáért, hogy én

Digitized by Google

mind Istenemnek s mind az anyaszentegyháznak s mind penig az egész keresztyénségnek hasznoson szolgáljak, ezért vöttem fel.

Az szegénység, sem pedig az szükség engem erre nem vitt, mert Istennek neve dícsértessék, énnekem annyi urságom vagyon, hogy soha én az erdéli gubernatiót nem affectáltam, sem kivántam, vagyon annyi módom, hogy Erdély nélkül is tisztességesen el tudok élnem. Kit tudom, hogy ő naga is érthetett; minthogy immár én ő fölségének erre resolváltam magamot, énnekem totis viribus ebben kelletik járnom, mert agitur de honore meo és ez egész keresztyénség megmaradásában. Az mikor az keresztyénségnek s Magyarországnak szolgálok, szinte akkor szolgálok Lengyelországnak is s ha isten véghez adja vinnem és egész lengyel nemzet nagy hálaadással vehetni fogja tőlem, mert antemurali Lengyelországnak s mind Magyarországnak Erdély.

Az pogánságnak nem keveset kelletik tartani attól, az mikor Erdélyben catholicus fejedelem leszen valaki. Második dolog az, hogy mivel Magyarországban az ország palatinusa Thurzó György haereticus, az mi országunknak legnagyobbik része, avagy talán csak tized része ha catholicus, a többi mind haereticus 2. Erdélyben is Bethlen Gábor mind török, s mind haereticus, kitől Isten oltalmazzon bennünket, ha történet szerént az mi kegyelmes urunk s királyunk Mathias császár meg történnék halni, ez két hatalmas haereticus ur conspirálna egymás között, az catolicusok ellen feltámadnának s mind extirpálnak, avagy martyrommá tennék őket.

Hogy mind ezek az felyül megirt ratiók szerént ez veszedelem praecaveáltasson, ugy kellett énnekem erre magamot vennem, hogy mindezekben hasznoson s kedvesen szolgálhassak, sőt mind életemet s mind substantiámat szerencsére vessem s istenem reá segétvén, a feltött czélt effectuálhassam.

Minthogy ő naga istenfélő catholicus ur, szereti mind az egész keresztyénségnek s a catholica religiónak megmaradását s terjesztését, ex sua pietate et zelo és a catholica religiónak promotiójára nézve; nincsen abban kétségem, hogy mindent ő naga kész nem volna a felyül megirt ratiókért s okokért cselekedni.

Kérni kell ő nagát, hogy ő naga is ez mostani szükségemben mentől több néppel segétene meg, mivel Lengyelországban is ily hirtelen anni hadat nem szerezhetek, a mennire énnekem szükségem volna, mert nagyobb része a hadaknak inkább mind Moduában mentek.

Más az, hogy lássák, a mi nemzetink is, hogy engem az lengyel uraim szeretnek s az körösztyénségnek megmaradásá-

Digitized by Google

ért készek mindent cselekedni s az catholica religiót is öremest defendálják s propagálják.

Ha ő naga ez mostani szükségemben ennekem hadbeli segétséget ad, azzal ő naga engemet úgy magának kötelez, meg is mutatom azt, hogy Lengyelországban is ő nagának, hasznosb, kedvesebb s igazabb barátja nem volt s nem leszen is, mint én; oly kedves dolgaiban is tudhatok ő nagának szolgálnom, melyet kedvesen is fogja tőlem venni.

Hogy ő nagát most erről megtaláltam, arról ne csodálkozzék, mert az atyafiság s az szeretetből való confidentia vitt reá.

Noha énnekem Magyarországban elegendő magyar hadaim vannak s lesznek is, nem az derék szükség vitt engem erre, hanem, hogy appareat in tota christianitate, hogy az magyarok közül vadnak olyak, a kik az lengyel nemzetnek javokat s megmaradásokat kívánják s a lengyel uraim is barátkoznak a magyarokkal.

Mivel lengyel király ő fölsége is igen jó kegyelmes uram énnekem, s minden kegyelmességgel is ajánlja magát énnekem, azonképen sok főurak Lengyelországban. Szintén azért nem akartam ő nagát praetermittálnom, mivel énnekem ő naga sógorom s az ő kegyelme gyermeki atyámfiai, hanem ő nagát igen kell kérni. Lám ő nagának elég hadai vadnak, azokból egy részét énnekem is szakaszthat. Ezzel penig nem kell késni, míg az adversa parsnak értésére nem esik, hogy annál inkább készületlen találhassam, abban mesterkedem; ez egész instructiónak az dereka és summája.

Hanem Valon Jakab uram immár menjen el, Illvora menjen először, ott megtudhatja, hol leszen Pan Krakowzky uram s oda éjjel nappal siessen, minthogy az idő igen rövid, mert immár ezentől nem sok üdő mulván, meg is kellene indulnunk, míg az erős üdők tartanak s ha mit cselekeszik ő naga, hamar cselekedje. Püspök uramat azt itélem, hogy Illvon találja s megjelentheti Jakab uram, hova megyen, püspök uramnak.

Makovicza felől is megmondhatja Jakab uram, hogy én abban ő nagának annit tudok szolgálnom, ha kívánja, hogy contentus leszen véle etc.

Kivül: Copia Memorialis cum eisdem literis Vajwodae Transylvaniae inclusa ad nos transmissi.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. ad Num 19.)

Jegyzet. Mellékelve Bethlen 1616. nov. 8-án Thurzóhoz küldött leveléhez, melyben annak keltét januárra teszi. A püspök, kiről itt szó van, nem más, mint Csiky István.

Digitized by Google

XXXII.

1615. oct. 4.

Mátyás Bethlennek Lippa és Jenő ügyében.

Gabrieli Betlen.

Mathias etc.

Literae vestrae septimo Sept. die ad nos scriptae quas recte accepimus, nobis eo nomine grata fuerunt, quod juxta pacta Tirnaviensia debitam erga nos submissae voluntatis devotionem ostenditis, cum quid Turcae ratione Lippae et Jeneo moliri videantur nobis significatis, quaeque nostra super iis mens sit, scire desideratis. Ad quae benigne vobis respondemus, mandatum jam a nobis esse, ut de rebus diligenter hic cum legato turcico tractetur. Quod dum fit nobis haud faciendum videtur, ut in longiores cursor vester moras teneatur quo citius quid fiat intelligatis. Quid tractatum deinde et conclusum fuerit, quaeque nostra in iis voluntas sit, curabimus ut primo quoque tempore vobis renuncietur. Futurum interea confisi nihil ut a vobis istic innovetur, sed in pristino omnia statu relinquantur, ne quid scilicet contra initam et constitutam pacem in regni nostri Hungariae, aut etiam Transylvaniae praejudicium statuatur. Quod qui agendus erat conventus in quintum usque Octobris diem dilatus fuerit, probamus, certo nobis promittentes transactionem vos Tirnaviensem in punctis omnibus et clausulis accurate, fideliterque, ut incommoda quaecunque enitentur, observaturos, neque ullam nobis occasionem dari passuros esse, ut quam in vobis positam habemus minui fiducia possit. De caetero benignum erga vos affectum continuatum cupimus.

Datum Pragae 4. Octobris 1615.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titkos ltában Hung.)

XXXIII.

1615. nov. 14.

Mátyás kinevezi a biztosokat a kolosvári octavalis terminusra.

Matthias dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice, fidelis nobis syncere dilecte. Cum in transactione Tyrnaviensi, cum legatis Gabrielis Betthlem habita, inter caetera, vel hoc etiam conclusum sit; quo intra anni spatium, tam fidelis nostri magnifici Georgii Drugeth de Homonna etc. in arce Huzt praetensum jus, quam

Digitized by Google

etiam viduae Gabriaelis quondam Bathory, Cladiopoli *(sic)* liquidaretur, ubi ex parte nostra tres commissarii, viri jurisperiti et unus protonotarius interesse deberent. Ad quod quidem peragendum, siquidem primum diem futuri mensis Decembris, ab ipso Gabriele Bethlem, praefixum esse certo intelligigimus, pro tribus commissariis nostris, in Transylvaniam Claudiopolim expediendis, deputavimus fideles nostros magnificum Franciscum Daroczy de Deregnieo etc., et egregios Stephanum Petheo, ac Vitum Milith et quis protonotariorum, cum eisdem commissariis nostris Claudiopolim mittendus sit? vestrae dispositioni relinquimus: fidelitatem vestram clementer hortantes, quatenus sibi hoc negotium cordi sumendo ne ex parte nostra initam transactionem et justitiae administrationem, ipse Bethlem, neglectam aut dilatam esse dehinc praetendat, unum ex magistris protonotariis mittere et iam expedire velitis, qui simul cum praefato Francisco Daroczy et caeteris commissariis nostris, Transylvaniam ingressus, revisioni jurium, fidelium nostrorum interesse et fidelem operam impendere debeat. Executuri in eo benignam nostram voluntatem. Datum in arce nostra regia Brandeis, die decima quarta mensis Novembris. Anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Matthias m. p. Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczím: Spectabili etc. Georgio Thurzo etc.
Cito 4-szeresen. Posonij vel Bittse.

Kivül: Exhibitae Bittschae 25 Novembris 1615.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Publ. Thurz. fasc. 21. num. 24.)

XXXIV.

1616. jan. 5.

Mátyás Daróczynak: az erdélyi ügyekben.

Matthias dei gratia stb.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Optime recordaveris haud dubie quantiscum dehortationibus monitis, aliisque variis ac variis modis effectum fuerit, ne arces Lyppa et Jeneo, (quas non solum ingenti cum detrimento provinciae Transylvaniae, verum etiam praejudicio sacrae regni nostri Hungariae coronae in perniciem ditionum nostrarum praedictis locis vicinarum, ipse Bettlemus superioribus adhuc temporibus Turcis resignare conabatur) e possessione christianorum eriperen-

Digitized by Google

tur. Denuo pronunc certis rumoribus relatum est nobis noviter promissiones ab ipso Bettlemo factas esse, fore, ut ipsas arces Turcis dedat; cuius facti praeterquam quod indignitas summa est, ita ut insciis et non consentientibus provinciae statibus, et etiam non curato Regni nostri Hungariae interesse, cum pernicie et detrimento ditionum nostrarum id fiat, praeter omne jus et fas committeretur. Tibi itaque una cum collega tuo contendendum erit, ut diligenter seduloque tam apud Bettlemum quam ipsos provinciales negotii hujus gravitas explicetur, id conando simul ut inprimis status adhoc adducantur; quatenus commune cum exitio conjunctum periculum, quod capiti et fortunis ipsorum per tale factum causaretur, conservatione praedictorum locorum, arceant.

Adnitendum itaque erit, ut in restitutione templorum aliorumque locorum catholicorum, absque quibus commodum exercitium religionis haberi nequit, quod alias etiam vi transactionis fieri debet; ipseque Bettlemus jam antea quoque id se effecturum promiserat, ac nunc a statibus provinciae in literis ad nos scriptis se plane obtinuisse innuit, indigenis catholicae religioni addictis, assignentur. Super quibus rescribi vobis volumus. Ac tibi in reliquo gratia nostra benigne propensi manemus. Datum in arce nostra regia Pragensi die 5. mensis Januarii. Anno domini 1616.

Matthias m. p. Laurentius Ferenczffy m. p.

Külczím: Mg^co Francisco Daróczy de Dereghnieo comiti comitatus de Beregh, consiliario nostro, ac camerae nostrae Scepusiensis praefecto etc. etc.

(*Más kéz:* Redditae in Tasnad 25. Januarii 1616.)

(Eredetije az orsz. ltárban. Publ. Fasc. 33. Nro 7.)

XXXV.

1616. jan. 26.

Bethlen Gábor a nádornak: vádat emel Homonnai fondorlatai ellen.

a)

Illustrissime domine stb.

Az új esztendőnek stb.

Ennekelőtte való irásunkkal bizonyos okait adván annak, miért nem közlöttük volt gyakorta való leveleinkkel ide való állapotainkat Nagyságoddal, melyre Nagyságodtúl is bizonyos válaszunk jövén, javalljuk és örüljük, hogy Nagyságod méltó-

Digitized by Google

ságos hivatalja szerént, az közönséges jóra igyekezik illendőképpen vigyázni és velünk is annak őrizésében correspondentiát viselni, mely levelére hogy Nagyságodhoz eddig bizonyos választételünk nem mehetett: idegenséget abból hozzánk ne gondoljon, ez elmúlt napokban meghitt szolgánkat Maczikássi Ferenczet, szegény cardinál uram temetésére felküldvén, Nagyságodnak is ott jelenlétét remélvén, írtunk volt az által minden dologról, de Nagyságodat ott nem találván, noha levelünket Chúty Gáspár uram által megküldhette volna Nagyságodnak, nem tudjuk mi gondolatjából oda nem adta, hanem visszahozta. Mostanában pedig miben forogjanak az ide való dolgok: miért hogy az nyughatatlan elmék sem császár urunk ő felsége méltóságát, sem az közönséges békességet nem gondolván, csak szintén magok hasznának reménységéért, ki nekik is ugyan veszedelmekre fordulna nem sokára, minden fundamentum nekül berzenkednek, solenniter akarók Nagyságodat, ugymint ő felsége után Magyarországnak palatinusát és fő gondviselőjét panaszunkkal megtalálnunk: és noha ez dolgoknak füstölgő indulatit eleitől fogva értettük, de mint fundamentum nekül való igyekezetet semminek tartván, várakoztunk bizonyos és több circumstantiákra, hogyha az igyekezet valóságosan ugyan előmozduland, mi is az mi vádlásunkat, bizonyos és nyilván való dolgokon fundálhassuk.

Noha azért fejedelemségünknek első kezdetitől fogván Homonnay György uramnak ellenünk sokképpen való igyekezetit értettük: de azt az részét practikáinak, melyeket az ő felségével való confoederatiónk előtt forgatott, hátra hagyjuk és letesszük: hanem az melyeket az ő felségével köttetett frigyünk után, és mikor utrinque az frigylevelek permutáltattanak a sexta die Mai anni 1615, csak azokat akarók kijegyezni: miérthogy ugyanazon frigylevélben privatim az ő kegyelme dolga, azért inseráltatott volt, hogy császár urunk ő felsége előbbi igyekezetiről megtiltván és megellenzvén, silentiumot imponálna ellenünk való rezgelődésének.

Elsőben azért az ő felségével való confoederationknak felállása után in mense Junio Simeon vajdának, az mely Gabrillas nevű fia vagyon Lengyelországban, ki onnét a molduai vajdaságra igyekeznék, egy Buczuk Poharnik nevű boéra által úgy conjurált, hegy Szukoczki lengyelországi generalis százezer forintot, Gabrillas is annyit és Homonnay uram is százezeret közre letévén, azzal hadakot fogadván, elsőben Molduát, annakutána Erdélyt is occupálják, mely által magokat és ezt a két országokat az magyari korona alól kiszakasztván és elidegenítvén, az lengyel korona alá és respublicához kötelezték volna hittel. Most az az Gabrillas efféle igyekezeti több frustáltat-

Digitized by Google

ván, és az Jeremia vajda fia Alexander promoveáltatván az molduai vajdaságra, Gabrillas és egyebek ellen az török császár portáján is mi általunk kívánja megmaradását az vajdaságban, kiről egész országával erős hütlevelet küldvén, sokkal jobb igyekezetben hisszük lenni ő felségéhez és az magyarországi koronának Magyarországon való jussához. Mindazonáltal Homonnay uram ezt a vajdát is Alexandert és vele levő hadakat, azon intentióval sollicitálja most is, mint Gabrillast annak előtte.

Másodszor, mihelyt ez elmúlt nyárban Ali pasa Landor Fejérvárról úgy kénszerítteték felmenni Budára, hogy Lippának kezéhez való vételében, az mint ő reménlette, megcsalatkozék, értvén Homonnay uram Ali pasának mi ellenünk való nehézségét, mindjárt tractált vele in Augusto et Septembri, melyet noha jó akaróink alattomban adtak értésünkre, de mig realiter mi formán és módon futná ott fejedelemségre való promotióját, világosan meg nem tudhattuk, addig csak hallgatásban voltunk, senkinek ingyen sem panaszolkodtunk felőle. De most hogy fő követünk az fényes portára bement, bizonyos documentumokkal, levelekkel mutogatták meg neki az vezérek, hogy Ali pasa által az fejedelemségre való promotióért, nem Lippának, Jenőnek odaadását fogadta, hanem a mely helyek soha ennek előtte török birodalmában nem voltanak, egész az Vaskapuig Váraddal együtt oda igírte, és esztendőnként száz-száz ezer aranyforint summát Erdélyből s több lehetetlen dolgot is, melyeket minekünk onnan fő követünk igen bizonyosan és nyilván ír, annyira neki vakította ő kegyelmét ebben az caeca ambitió.

Harmadszor, egy titkos legatió is jött volna hozzá Lengyelországból Stanislaus Domoranczky által ugyan in Septembri, ki magát királynak ő felségének pohárnokjának írja lenni, noha ő felségétől az lengyel királytúl semmi bizonyos biztatása afféle tumultusok indítására nem volt, az mint minekünk nyilván való követség és publicum decretum által ő felsége magát igírte; mindazáltal azon Domoranczky Homonnaytúl haza menő utában megbetegedvén, micsoda válaszszal tért legyen vissza Homonnaytúl, az lengyel fő cancellariusnak levele által adván értésére, és azon levelének mását diligentiájának megmutatásáért Homonnayhoz is kiküldvén, minap egy szolgája azzal és több ahhoz hasonló levelekkel hozzánk szökvén, annak pariáját, absque ulla variatione ezen levelünkben includalván, Nagyságodnak oda küldöttük, melyből Nagyságod tapasztalhatóképpen megláthatja, hogy mind Erdélyt, Molduát és tertiam partem regni Hungariae, az lengyel iuris ditioja alá devoveálta. Mely dolgokban régi szokása szerént,

Digitized by Google

mely igen szorgalmatos izgatója és tanácslója legyen Kendy István is, azok között ő is az frigy alatt minemű levelet irt oda Lengyelországban maga tulajdon kezével, pariáját annak is oda Nagyságodhoz küldöttük; melynek igazságát noha az circumstantiákból is meg tapasztalhatni, de az lengyel cancellariusnál és Bobolya András uraméknál könnyű végére menni; mi bizonyoson tudjuk, hogy ezek az levelek azokhoz az urakhoz authentice az szerént jutottanak, valamint a pariákot Nagyságodhoz oda küldöttük.

Negyedszer: Eddig való titkos practicáit immár cselekedetre akarván indítani, igen nyilván értjük, hogy egy Tarjáni Demeter nevű hajdunak zászlókat osztott ki gyalog fogadásra; Fekete Péter is ez elmúlt napokban kétszer is volt nála, annak kezében pénzt is adott az számára, hogy az egész hajduságot ismét fellázaszsza; kiknek ujolag való feltámasztása mind Erdélynek, mind Magyarországnak mennyi ártalmára következhessék, elég bizonyságok az elmúlt esztendőkbéli példák, mennyiben álljon ez két birodalomnak az hajduságnak leszállítása és megtelepítése.

Ötödszer: Noha magunkkal semmiképpen el nem hitethetjük, hogy efféle nyughatatlan igyekezeti császár urunk ő felsége engedelméből és akaratjából volnának; de ennyiből az ő fölsége méltósága ellen látjuk cselekedni, hogy az Domoranczkynak való választételben is, az ő fölsége nevével és pénzbéli segitségével láttatik magát biztatni, ez pedig titkolatlan nyilván vagyon, hogy valakiket erre az háborúság inditásra maga mellé akar vonni, mind az hajdú kapitánokat és egyéb rendeket is az ő felsége nevével és autoritásával biztat, ki ha úgy volna, (melyet soha mi csak meg sem gondolunk) mint kellene gondolkodnunk az ő fölsége mind minekünk s mind országunknak közönségesen egyszer adott diplomája felől, ki ellen mi tudásunk szerént csak egy punctban is eddig nem vétettünk; de ha szintén vétettünk volna is, hiszem arról solenniter praemoneáltatnunk kelletnék, és nem illenék mindjárást az egész békességnek felbomlására egy privatus aemulusunknak fegyverre, hadakozásra szabadságot engedni.

Mi azért Nagyságodnak ez dolgokat világoson és bőbeszéddel azért itélők szükségesképpen értésére adni; miérthogy ezekben császár urunknak is ő felségének méltósága igen nyilván forog; annak felette az közönséges szentűl kötött frigynek felbomlását vagy megmaradását nézik; az török nemzetséggel is egész nemzetségünkre felette ártalmas és veszedelmes practikák forognak benne; azonképen az magyari korona jussának Erdélyben, Molduában és Magyarország részeiben más király alá való tulajdonítást nézik: ezeknek az gyuladozó tüzeknek

Digitized by Google

micsoda gondviseléssel kellessék Nagyságodnak eleit venni, avagy efféle illetlen igyekezeteket miképpen refraenáljon, álljon az Nagyságod bölcs itíletin: mi abból azt látjuk, hogy szegény nemzetségünknek kicsiny megmaradott része ismét praedára, vagy teljességgel utolsó veszedelmére ne jusson miatta; kinek hogy illendő módok alatt Nagyságod mennél hamarébb eleit vegye, és el se szenvedje, az közönséges jónak megmaradásáért nemcsak kérjük, hanem tisztinek kötelessége szerént obtestáljuk.

Magunk személyünk és országunk állapatját az mi illeti, igaz igyünkben istenünket segitségűl híván, mi az Homonnay uram igyekezetitől és practicáitól semmit nem tartunk: isten és ez világ előtt frigytörőknek arról az részről senkitől sem itéltethetünk: sőt azt Nagyságodnak tudtára akarjuk adni, hogy mi az ő igyekezetit magunkra és országunkra be nem várjuk, magát is jól ismerjük, igyekezetit is minden nap értjük, ha lehet, magunkat praeveniálni nem hagyjuk, hanem mig efféle aprólék készülgetésit halljuk, magunk akarjuk megkeresni maga házánál: inkább akarjuk ha efféle veszekedésnek kelletik lenni, hogy hazánk kivül váljék el, hogy semmint itten legyen vele való veszekedésünk. Ezekről Nagyságodnak ugyan ezen szolgánk által szóval is izenvén, mind irása és izeneti által Nagyságodtól mentől hamarébb bizonyos választ és jó gondviselést is várunk. Ezeknek utána Nagyságodnak ajánljuk az mi igaz atyafiságos szolgálatunkat. Az úr isten Nagyságodat sok esztendeig tartsa meg bódogul. Datum in civitate nostra Alba Julia die 26 Januarii anno domini 1616.

Eiusdem Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczím: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo etc.

Kivül: Exhibitae Bittsae 10 Februarii 1616. Dom. d. Georgio Homonnay.

De tumultibus imprimis ac, tutiis nro 1.

(*Eredetije a magy. orsz. levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 101 Num. 4.*)

b)

Puncta accusationis.

1. Az nagy-szombati confoederatió előtt mely practikái voltanak, bátor azok condonáltassanak és semmiben tudódjanak, de az confoederatiók(or) nem akarván privatim az mi commissariusink beiratni az Homonnay uram dolgát in publi-

Digitized by Google

cis tabulis foederis tudván, hogy ezután sem fogna nyugodni; ea conditione iratott be az ő kglme dolga az publicum foedusban, hogy ennekutána való igyekezeti refrenáltassék, magokra is vötték az ő fölsége részéről valo commissariusok, hogy császár ő felsége efféle dolgainak omnino silentium imponet. Azért az confoederatió után, mely sexta Maji, anno 1615 lött, az permutatió, a melyeket vétett, ezek:

2. In Junio Gabrillas Simeon vajda fiának követe Buchink Poharnik nevő, oláh által conjurált, hogy Suskoczky százezer forintot, Gabrillas is annit, Homonnay uram is százezert közre letevén, elsőbben Moldvát, annak utána Erdélt occupálják, mely által magokat és ezeket az országokat az magyari korona alól kiszakasztván és elidegenítvén, az lengyel korona és respublicához kötelezték volna hittel. Most az Simeon vajda fia az ő igyekezetitől frustáltatván és az Jeremias vajda fia Alexander in contrarium moldvai vajdaságra promoveáltatván, Gabrillas és egyebek ellen mind az portán és egyebűtt promotióját mi általunk követvén, egész országával hitlevelet küldvén, velünk tökéletesen való szövetségéről, sokkal jobb igyekezettel hiszszük lenni ő felségéhez és az magyarországi koronának Molduán való jussához; mindazonáltal Homonnay ugyanazt az új vajdát is és vele levő hadakat azon intentióval mint Gabrillast, ugyan sollicitálja most is.

3. Mihelt Ali passa Landorfejérvárról úgy készerítteték felmenni, hogy Lippának kezéhez való vételében, a melyeket concipiált volt reménségében, megfogyatkozék, mi értvén miréánk Ali passának nilván való nehezségét, mindjárt tractált vele in Augusto et Septembri, és noha jóakaróink alattomba adták értésünkre és volt is vigyázásunk reá, de mig realiter mi formán és mi módon futván ott az fejedelemségről való állapotot, világosan meg nem tudhattuk, addig csak hallgatásban voltunk, senkinek ingyen sem panaszolkodtunk felőle; de most főkövetünk az fényes portára bemenvén, bizonyos levelekkel, documentumokkal mutogatták meg nekik, hogy Ali passa által nemcsak Lippának, Jenőnek odaadását igírte, hanem az mely helyek soha azelőtt török birodalmában egész Vaskapuig Váraddal egyetemben mind az töröknek igírte és esztendőnkint százezer arany forint summát és minden lehetetlen dolgokat, csak promotiót kaphatott volna. Ezeket nekünk az fényes portáról főköveteink bizonyosan és nilván irták.

4. Valami factiosa legatió jövén hozzá Lengyelországból Domoroczky lengyel által, maga ő felségétől az lengyel királytól semmi bizonyos biztatása afféle tumultusok indítására nem volt, az mint minekünk nilvánvaló követség és publicum

Digitized by Google

decretum által az igaz és jó szomszédságnak megtartása felől jó és kegyelmes választ tött, akkor is az által, mely in Septembri volt, mely nilván mind Erdélyt, Moldvát et tertiam partem regni Hungariae az lengyel jurisdictiója alá rejiciálta és haddal in perturbationem publicae pacis ezeket véghez vinni fogadta. Azon Domoroczky leveléből, ki útában megbetegedvén, Homonnaytól micsoda válaszszal tért legyen vissza, az fő cancellariusnak levele által adván értésére, és azon levélnek mását Homonnayhoz is küldvén, diligentiájának megmutatásáért, minap egy szolgája hozzánk szökvén, pariáját bizonyosan meghozta, melyből afféle intentiói igen nilván és világosan meghizonyosodnak.

5. Efféle igyekezetben pedig, hogy nemcsak az közönséges békesség ellen, hanem nilván császár urunk ő felsége méltóságát is megsértse, ezeket argumentum bizonyítja; egyik, hogy valakiket maga értelmére akar vonni mind urakot, hajdú kapitányokat és egyéb rendeket, azok előtt császár urunk nevével, sőt arra adatott ő felsége leveleivel biztatja magát, kit az közönséges velünk köttetett frigyünk ellen soha nem hísszük, hogy ő felsége cselekedett volna; másik, hogy az Domoroczky levelében nilván vagyon, hogy ő felsége nyolczvanezer tallérral segítette volna pénzzel is erre az expeditióra.

6. Eddig való titkos és minden imide amoda való practikáit, biztatásit, hogy immár teljességgel in actum et effectum (kit isten soha ne adjon) és kit mi is semmiképen reánk várni, szenvedni nem akarunk; nilván értjük, hogy Tariáni Demeternek zászlót adott ki gyalogok fogadására közel két ezerig. Fekete Péter ez elmúlt napokban kétszer is volt nála, kivel az egész hajduságot is még fel akarja lázasztani, annak kezében s az számára pénzt is adott, kiknek újolag feltámasztások mind Erdélynek, Magyarországnak mely ártalmas legyen, csak ez elmúlt esztendei példák elég bizonságok, menniben álljon mind az két birodalomnak az hajduság leszállitása.

7. Azért ő felsége mind ezekben elsőbben császári méltósága ellen való dolgokat, az közönséges szentűl köttetett frigyünknek megmaradását, vagy felbontását, az török nemzetséggel felette ártalmas és veszedelmes az magyari korona jussa ellen Erdélyben, Molduában és Magyarország részeiben más királyság alá igen nilván való tulajdonítást meggondolván és megtekintvén, egy simplex és minden ok nélkűl való privata aemulatiót és maga megbirhatatlan ambitiót mint bocsásson elő, vagy mit kellessék referálni, meg lehet ő felségének ideje hozzá, és könnyű módja álljon az ő felsége kegyelmes és bölcs itíletin. Mi tartoztunk ezeket igazán nagy synceritással ő felségének értésére adnunk.

Digitized by Google

8. Ezekre való gondviseléssel, és mennél hamarabb való copiáltatásával ugyan obtestatiókkal siettesse, szorgalmaztassa Glezelius uramot. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 28. Januarii, Anno domini 1616.

Kivül: Puncta accusationis.

Jegyzet. Csehy András vitte magával.

(Másolat az orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad N° 4.)

c)

Spectabilis et magce dne etc.

Jam frequenter ex fidedignorum hominum relationibus intelleximus magcum dnum Georgium Homonnai rumores quosdam de nobis spargere, persvasumque esse nostro omnium Saxonicae universitatis nomine ad principatum Tranniae invitari, quod ut nequaquam sine derogamine honoris et existimationis nostrae fiat, ita non possumus sine magno omnium nostrorum animi dolore audire et perpeti. Ne autem tacendo fovere opprobrium gentis nostrae ulterius videamur, committere voluimus, quin eundem per literas hominesque requireremus, ut unde sic persvasus, aut a quibus nostro ea nomine acceperit per quos aut quales, nos edocere, et si quas habeat literas, eas in specie mittere, aut sin minus nostris hominibus eas ostendere velit. Si vero adulterinis literis aliquibus sigillisque, aut duorum triumve malefeciatorum susurrationibus, vel clancularibus scriptitationibus inposterum ab hujusmodi cessare, neque tantum nobis gentique nostrae ac almae universitati infligere dedecus velit, qui inter alios regni status nil magis exitiosum semper exosumque esse duximus, quam fidei fidelitatisque principibus praestandae oblivisci, et ea, qua decet ac par est obedientia neglecta in contrarium delabi. Imo ut inposterum cautius hujusmodi persvasionibus se abripi patiatur, aut iis seductus contra publicam tranquillitatem noxium aliquid moliatur, tandemque de eventu suarum opinionum frustratus forte non sine publici status perturbatione, damnoque ingenti factum suum sero penitere cogatur, per literas hominesque monuimus rogavimusve. Ideo spect. magnificamque Dnem Vram requirendam duximus, ut si quidpiam hujusmodi nomine totius Saxonicae universitatis dici passimque promulgari audiverit vel scriptis etiam, ut praemisimus fictitiis fulminari intellexerit, nil minus quam vera judicare aut illis fidem adhibere velit, quin tamquam adulterina falsaque contemnens omnibus eorum nomine inquietorum molitionibus obviam ire, illasque ad saniores de nobis cogitationes

Digitized by Google

convertere dignetur, persvasum habens nos cum reliquis statibus regni, non modo principe nostro in quantum nos in antiquis nostris libertatibus conservaverit contentos esse, sed et almae pacis non cultores simplices, imo pro viribus defensores etiam acerrimos futuros. Quod si S. et M. D. V. nostri ac publicae regnorum tranquillitatis ob respectum hoc fecerit, perpetuis nostris servitiis emereri contendemus. Eandem in annos plurimos feliciter valere exoptantes. Datum in civitate Cibiniensi, die 3. Febr. 1616.

Spect. ac magcae Dnis Vrae

amici benevoli
magistri civium judices caeterique
jurati cives universi totius universitatis Saxonicae in Trannia.

Kivül: Spectabili ac magco dno Andreae Dóczy.

(Egykorú másolata orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 34. §-i.)

Jegyzet. A nádor az *a)* alatti levélre következő választ irt:

Illustrissime domine d. amice nobis observandissime; salutem et servitiorum addictissimam commendationem.

Az Nagyságod bocsölötes követe és udvari főszolgája Chehy András uram tegnapi napon ideérkezvén, az Ngod levelét, mely Fejérvárból az elmúlt januarius havának huszonhatod napján emanaltatott, minekünk mai napon adá meg és az levélnek continentiája szerént az reá bizott követséget is megjelenté, melyeket elég bevségesen megértettünk. Homonnay György uram igyekezetit és az törökkel s lengyelekkel való practicálását, sőt népet is fogadtatását az mi illeti, ez a dolog mihelt minekünk hírünkkel lett, el nem hallgattuk, hanem az kiknek illett, mindjárást irtunk felőle, hogy arról az nép fogadásról minden minket bizonyétanának s ő magát is Homonnay uramot levelünkkel megtaláltuk. Onnét az fölföldről levelünk érkezvén, irják azt, hogy Homonnay uram menti magát, hogy ő hirével nem volna. Mi azért magunkat az nagy-szombati végezéshez alkolmaztatván, annak ellene hogy senkitől háborúra ok ne adassék, ő felségét az mi kegyelmes urunkot is megtaláltuk felőle, könyörögvén ő felségének azon alázatosan, hogy ő felsége méltóztatnék nekünk kegyelmesen informatiót és tanóságot adni, hogy mihez köllyessék magunkot tartani; az mi kegyelmes urunktól ő felségétől jóllehet még választunk nem érkezett, de mindazáltal elhittük azt, hogy ő felségének hirével nincsen, melyet ebből is itélhetünk, hogy ez elmult napokban hasonló practikálásért, tudniillik az Erdélyben való igyekezetért Balassi Zsigmond uramot is ő felsége arestáltatta, sőt Ngodnak ugyan bizonyosan irhatjuk is, hogy Ali passa reá felelt volt neki, hogy beviszi. Ez igy levén, ha Homonnay uram igyekezete az mi kegyelmes

Digitized by Google

urunknak ő felségének hírével volna, hasonló dologért Balassy uramot, nem arestáltatta volna. Minket illetvén pedig ő felsége után, főképpen ő felségének ez országban nem létében, ez mi elpusztult hazánkra való gondviselés, elhigyje Ngod, hogy mindenkorbeli gondolkodásinkat legfőképpen a mint eddig, úgy ezután is arra igyekeztünk vezérleni, hogy a szent békesség mindenütt bántás nélkül megtartassék, és ez országból se Erdély, se egyéb ország ellen háborura ok ne adassék. Elhittük azért, hogy Ngod is mind az ő felségéhez való hitességét és nemzetünkhöz való szeretetit megbizonyitja és semmi háborura okot nem ád. Rövideden ezt akaránk az Ngod levelére választól adni, az megjelentett követtől is ugyan erről érthet Ngod. Éltesse isten Ngodat etc. Datum in arce nostra Bytche, 10. Febr. A° 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria literarum ad Gabrielem Bethlen die 10. Febr. A° 1616. datarum.

(Másolat az orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad Nr. 4.)

XXXVI.

1616. febr. 4.

Bethlen Gábor II. Mátyásnak Homonnai támadási törekvéseiről részletes adatokat közöl.

Sacratissima Caesarea Regiaeque Maiestas stb.
Seruitiorum stb.

Tertius supra decimum vertitur dies, ex quo ad sacratissimam Caes. Regiamque Maiestatem Vestram generosum Stephanum Kouaczoczium aulae nostrae secretarium cursu celeriore expediui, solenniter ea significaturus, quibus in hijs partibus pax publica insurrectione Homonnaiana periclitatur, quae sub hisce diebus etiam Haidonum concitatione, banderiorum erectione, et (ut fama est) externorum militum Polonicorum introductione, rerum experimento creuisse potius quam decreuisse diuulgatur. Is cum ne quicquam iuris in principatu Transsyluaniae praetendere queat, solo mandato atque permissione Vestrae Caesareae Regiaeque Maiestatis ista moliri gloriatur. Quod etsi nequaquam mihi persuadeo, prouidendum tamen est absque violatione publici foederis ac laesione Maiestatis Vestrae, quicquid in isto casu ius lexque naturae dictauerit.

Interim post ablegationem praescripti tabellarij mei literas a Maiestate Vestra Pragae octauo die Decembris exaratas, vigesimo septimo Januarij, quinquaginta scilicet post emanationem diebus (ubi tantopere sint remoratae ignorans) accepi;

Digitized by Google

tercio vero post die paria literarum similiter ad spectabilem ac magnificum dominum Daroczium datarum cum sera ipsius admonitione legi.

In prioribus praeter religionis catholicae commendationem, ubi de conseruatione arcium Lippa et Jeno suum per oratorem propediem Constantinopolim expediendum auxilium clementer offert, utque tam Maiestatis Vestrae quam mei etiam oratoris actiones ex transactione Tyrnauiensi congruant, de actionibus mei oratoris plenius edoceri Maiestas Vestra velit, propensam hanc euisdem erga me negotiaque benignitatem vehementer exosculor: sed ex hisce non obscure, nec sine dolore, mihi colligere licet, in conseruatione locorum illorum per tractatum cum Amhet Tihaya aut Aly passa nequaquam in aula Maiestatis Vestrae profectum esse; per literas vero aut oratorem continuum utrum in porta Ottomannica tentauerit aut praestiterit aliquid, similiter ignoro. Legatus autem meus quid agat aut egerit hactenus apud Ottomannum, cum sciam in dies Maiestati Vestrae ab ipsius oratore diligentissime perscribi, non arbitror multis ea Vestrae Maiestati perscribere necessarium. Is in initio Octobris a me expeditus, toto Nouembri ad octauum usque Decembris Sulthani ex Asia reditum expectauit; decimo tertio Nouembris *(hibásan Decembris helyett)* in conspectum adductus coram octo vezirijs publicam habuisse audientiam scribit; deinde res octo integris diebus in silentio mansit; vigesima prima Decembris eunuchus Mehemett vezirius ad priuatum eos tractatum incitans primo verbis atrocibus uniuersalem defectionem ab obsequio Ottomannorum et Vestrae Maiestati adhaesionem ex suggestione Alij bassae exprobrauit.

Eam obiectionem cum obsidis munerumque oblatione legatus meus diluisset, nec quicquam aliud praeter simplicem pacificationem bonaeque vicinitatis inter Sacratissimam Vestram Caesaream Regiamque Maiestatem et me conseruationem interuenisse affirmasset, statim in symbolum veri ac recti obsequij arcium Lippa et Jeneo resignationem petiuit. Ea in re tanta acerbitate progressus fuit, ut vitae ac necis discrimen certissimum pro illis legato meo ibidem comminatus sit. Verum is longa maiore, quam quis unquam sperasset, audacia, arbitrium quidem necis et vitae eo loci in ipsorum potestate esse positum asseruit, sed arces vel tradere vel promittere non ad se neque ad legationem suam pertinere. Dona, promissiones, bonorum verborum rationumque deliniamenta ne auribus quidem admittere voluit. Causam huius tantae pertinaciae assignauit Sulthanum per Alij passam diligenter fuisse antea praemonitum, si promotioni in principatum Transsyluaniae

Digitized by Google

Homonnaianae consentiret, non solum Lippam et Jeneo, sed tractum terrarum duplo maiorem ad Alpes usque Ferreae portae sibi ab Homonnaio esse promissum. Ideoque ne meos in conspectum suum legatos admitteret, vel obsidem pro Transyluania reciperet, sed omnes et singulos, totamque legationem, ut a me fuit adornata, sibi suae diligentiae committendo, facillime ea occasione receptionem arcium perfici posse sulthano et vezirijs maximopere suasserat. Verum ipsum ab Alij passa, ut ipse putabat, murum aheneum constructum industria legati mei Deo dante, maximis cum eunucho colluctationibus, tandem destruxit, euicitque, ut nec ad Alij passam remitteretur, et qualiscunque resolutio ab ipso sulthano eiusque porta fulgida, et non a cliente seruoque extra portam constituto acciperetur. Atque hactenus de statu mei oratoris ex literis posterius ab eodem acceptis docere Vestram Maiestatem Caesaream Regiamque possum. Vltimam resolutionem, eum nec ipse vezirius expresserit, mihi etiam perscribere legatus nequaquam potuit; quem, cum tres integros menses iam in porta expleuerit, accepta hucusque finali resolutione in reditu esse crediderim. Cursores etiam ob maximas Danubij tempestates, qui tota hac hyeme gelu quidem miscere aquas sed in solidum congelascere nequiuit, rariores ab eo habere potui. Hijs ita stantibus cum oratorem Maiestatis Vestrae Caesareae Regiaeque Praga ad huc Constantinopolim expediendum intelligam, quomodo opis aliquid aut auxilij meo oratori iam accepta qualicunque resolutione et in reditu existenti ferre queat, clementi eiusdem iudicio relinquo.

Ex paribus porro ad dominum Daroczium datarum negotium arcium maioribus inuolui difficultatibus video, ubi certis rumoribus nouiter factas promissiones, ac inscijs neque consentientibus prouinciae statibus deditionem illarum me cogitare Maiestas Vestrae non obscure insinuat. Qua culpa me iam duorum integrorum et medij annorum spacio accusari, et semper meos delatores falsitatis conuictos, mirari satis nequeo, quo fundamento rumor iste fidem sibi fecerit? cum si is animus eaque mihi intentio esset, facile rumores huiusmodi facto praeuenire possem; aut quid opus esset sumptibus immensis tam solennem legationem, donorum munerumque longo ac splendido apparatu, ad demulcendos Ottomannorum animos adornare, et in portam Ottomannicam mittere? Res et facta mea, imperator clementissime, fictis illis rumoribus oppono, maxime vero personam venerandi senis legati et oratoris mei, qui ex nomine, ut credo, Vestrae Maiestati optime notus, in transactione Tyrnauiensi ex meis commissarijs unus, sub fidei sacramento ad omnimodam eius conseruationem astrictissimus,

Digitized by Google

honestae apud omnes a iuuentute existimationis homo; quis credat eum tali studio publicam et tanti momenti legationem subijse, ut cum detrimento nominis sui, absque ullo vel publico vel priuato commodo suo, animae iam morti propinquautis jacturam acquireret?

Inuitis autem et non consentientibus Transsyluaniae statibus nedum finitimarum arcium abalienatione, sed minoribus etiam momenti negotijs, adhuc tempore inaugurationis valde fui sumque ab ordinibus circumscriptus, extra cuius limites vel tantillum diuagari mihi nequaquam integrum est. Caeterum quae sit sententia statum et ordinum de locorum istorum conditione, voluissem equidem, si Maiestas Vestra per peculiares literas eos hac de re monere et interrogare dignata fuisset, animique ipsorum sententiam libere eidem per literas exposuissent. Et nihil obstat, quin in posterum etiam siue per literas maluerit, siue aliquem ad hoc delegatum commissarium nominando, quem ego ad comitia publica inuitare nequaquam grauabor, ne me clandestinae alicuius machinationis insimulare queat, rei veritatem indagauerit.

Maxime vero, cum graues etiam comminationes capitis videlicet fortunarumque periculum ex his causari Vestra Maiestas Caesarea Regiaque posuerit; certe a porta etiam similes vel horribiliores (si qua tamen horribilior comminatio esse poterit) audimus, perpetuam scilicet dulcissimae patriae amissionem. Miseri nos mortales! ubi nobis refugium quaerendum? vel utri minitanti prius colla plectenda tradenda? Deus Deus, utraque potestas nulla nostra culpa, pro nostris ipsorum bonis nobis minatur. Ista valeant. Cardo vero rei controuersae stat in transactione Tyrnauiensi, quae conseruationem locorum illorum toto studio conatuque nobis imponit. Ea verba qualiter et quo sensu accipi debeant, quanta protestatione a meis commissarijs admissa, in viuis adhuc sunt excepto uno reuerendissimo domino piae memoriae cardinale, testari facile poterunt; nec synceram illorum explicationem optimam Maiestatis Vestrae etiam conscientiam latere certo scio. Ego in illa limitatione in conseruatione illorum locorum hactenus perrexi, pergamque in posterum, ne latum quidem unquem ab ea discedens.

Sub sole et nuperrime acta sunt ista mitissime Caesar, sub sole gerentur etiam omnes nostrae actiones, coram deo orbeque Christiano in complemento initi foederis procedimus; nil tam in obscuro et in tenebris fieri poterit, quod tandem in apricum venire non debeat. Itaque Maiestati Vestrae Caesareae Regiaeque ob istas aemulorum meorum indignissimas accusationes, quibus coram Vestra Maiestate in existimatione

Digitized by Google

honoris et fidem clientelamque recipere dignata est, patiatur tandem tanta seruitute talique existimatione apud eandem viuere, ut fictos ab aduersarijs meis rumores ne simpliciter synceritatis et fidei meae luci opponat, aut eam pro istis in dubium vocando commoueatur, quod in alijs omnibus suis actionibus praestare solet, sed saltem aequi iudicis officium sequuta, qui me apud Maiestatem Vestram, quibusque de rebus accusent, nominetenus reuelando, aut quod maxime vellem literas etiam eorundem in specie non nunquam transmittendo, vicissim ex parte mea iustam et qualem adferre possem excusationem clementer admittendo, quidquid inter utrosque iustum fuerit, falsario impune non relicto, pro sua authoritate Caesarea Regiaque dignum omnibus exemplum statuere dignetur.

In negotio religionis catholicae, ubi ad normam transactionis Tyrnauiensis innuere videtur non semel Vestrae Maiestati Caes. Regiaeque significaui conditionem illius publicis ordinum Transsyluanicorum constitutionibus et sanctionibus metiri, et quae hactenus in illam partem a me praestita sunt, ut ut ex ipsa transactione non obligarer, ad peculiarem tamen Vestrae Maiestatis requisitionem, in quibus modum et occasionem pro diuersitate ingeniorum reperire potui, libenter me clementi eiusdem voluntati accomodare conatus sum, par in posterum etiam studium erga eam rem conseruaturus.

Denique ex porta mihi scribitur, maximum illum hamum Tartarorum Asiaticum, quem Wzbeghum vocant, vires Persarum ex instigatione sulthani valde attriuisse, tertiam regnorum partem occupasse, Persam Sophum ad externas ditionum suarum oras reclusum haerere, pacem multis nominibus apud sulthanum urgere, sollicitare, sulthanum hactenus ne mentionem quidem illius admittere uoluisse, spem tamen inter vezirios de pace transigenda subobscure versari.

Polonos et ab illis inductum vaiuodam Alexandrum hucusque sulthanus pati in Moldauia noluit, expulsus ab ipsis Stephanus vaiuoda, cum exiguis Turcarum et Transalpinorum viribus redux, tertiam Moldauiae partem recepit, aliquot Turcarum auxilia sedibus excita ad ripam Danubij ob nimias pro tempore hyberno tempestates haerentia praestolaturus. Cui de auxilio ferendo ego etiam a sulthano sollicitor. De quorum omnium ulteriori exitu ubi certiora accepero, Vestram Maiestatem Caes. Regiamque non celabo. Ac cum hijs clementiae et fauori euisdem Caesareo Regioque singulari me meaque omnia humilime commendo. Conseruet Deus Maiestatem V. C. R. ad annos plurimos foeliciter imperantem. Datum in

Digitized by Google

oppido nostro Marus-Wasarhelij die quarta mensis Februarij, anno Domini 1616.

(Cancellaria Trans.)

XXXVII.

1616. febr. 9.

A szászok tiltakozása, hogy a Homonnai-féle lázadásban részök volna.

a)

Gabriel Bethlen etc.

Spectabilis ac magnifice domine etc. Noha Homonnay uram eleitől fogván mind itt benn országunkban s mind penig egyéb helyeken istentől rendeltetett állapatunk és országunk ellen igyekezett, maga indulatjának szorgalmatoson erős fundamentumát felverni, mindazáltal isten segítsége velünk lévén, mi is magunkra vigyázván, az mennire érkeztünk, fundamentomának eleit is vöttük; csak szintén ez elmult napokban alattunk levő híveink közűl az szász nemzetségnek esett ide be ilyen hirek értésekre, hogy az itt benn lévő kerített városokban és az egész szászságban lakó szász nemzetség magok fejétől indultatván, az egész szászság nevével adtanak volna Homonnay uramnak biztató reminséget az erdéli fejedelemségnek hivataljára, kit nemcsak az közönséges rendekkel, de az urak közűl is némelyekkel Homonnay uram ugyan el is hitetett, mely gyalázatos hirnevet és suspitiot magokról el akarván távoztatni, magok közt az kerített városok és az egész universitas consultálkodván és egyben beszélgetvén, találának meg bennünket, hogy ő nekik azt megengednők: az ő felsége ott kinn lévő tisztviselőinek és magának is Homonnay uramnak ez dolognak különbségét levelek és magok atyjokfia által értésére adnák, hogy ha szinte valamely nyughatatlan elméjű patrimoniumokat elvesztegető, semmi böcsületben nem levő, magok viseletlenségeért közzűlek kibujdosott emberek az egész universitas nevével Homonnay uramat biztatnák is recipiálások felől, mindazáltal azok szavának sem az ő felsége tisztviselői, sem penig Homonnay uram semmi hitelt ne adja, és haszontalan biztatásokban meg is ne csalatkoznék, mely dologból ez levelünk mutató meghitt atyjokfiát, szebeni városunkban az száz emberből álló consuláris personának egyikét oda kibocsátván, útában hogy nagyobb bátorságos jövése menése lehetne, bocsátottuk mi is vele együtt udvarunkból hütös notáriusunkat Gyárffás Pált. Nem tudjuk, lehet-e Kegyelmednek oda ki hazánknak közönséges békességére szinte olyan vigyázása, mint minékünk.

Digitized by Google

Mert jóllehet az miképpen vigesima octava Januarii nékünk irt levelében mentegeti vala Kegyelmed Homonnay uramat mi előttünk, hogy az Tariani dolgában sem híre, sem tanácsa nem lött volna, sőt olyan hitván embernek szolgálatját is nem akarná venni. Mi ezt Kegyelmednek bizonyosan irhatjuk, csak szinte ez estve érkezék Homonnay uramnak egy bejáró inasa hozzánk, ki most is jelen vagyon, házába bejárt öltöztetője és vetkeztetője volt. Az minden dolgokat minekünk megbeszélett, többi között mondja azt is, hogy vagyon már egy egész holnapja, hogy Homonnay uram Csiky Istvánt az püspököt lengyel hadak fogadni tizennyolcz ezer aranynyal Lengyelországban beküldötte, mely hadakat Magyarországon által akar Erdélyre hozni, kit ha ő felsége az egyszer kötött szent frigy ellen, és az nemes Magyarország megenged, hogy egy privatus urnak Magyarországban zászlót emelni és maga mód nélkül való kévánságának beteljesítéséért haddal Erdély országára jönni szabad leszen: mi mind az élő isten és ez egész világi emberek előtt protestálunk, hogy mi frigy bontóknak nem akarunk találtatni. Mindazáltal istenünket segítségül hiván, ellenségünk a ki leszen, annak miképpen vegyük eleit, mindeneket az exitus annak idején megmutat. Éltesse isten Kegyelmedet etc. In possessione nostra saxonicali Kacza, die 9. Febr. 1616.

Spect. ac magcae
Dominis Vestrae

amicus et vicinus
benevolus
Gabriel Bethlen.

Külczím: Spectabili ac Magnifico domino Andreae Doczy etc.

(E másolat hozzácsatolva Dóczy András 1616. febr. 20. Szathmáron kelt s Thurzóhoz intézett leveléhez, orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. No 34. §. 2.)

b)

Non semel atque iterum, sed ex multorum et quidem fidedignorum hominum relationibus intelleximus Magnificentiam Vestram spectabilem plerumque more versari animumque eo ante alios oblectari solere, quod a saxonicae nationis nostrae universae ad regni Transsylvaniae principatum occultis et clancularibus studiis invitaretur. Quem equidem tanquam fictitium de nobis sparsum rumorem non sine magno animi merore audivimus, cum inter alios regni hujus Transsylvaniae status et ordines nostra quoque natio in fide fidelitateque erga legi-

Digitized by Google

timos suos principes, nunquam se posteriorem ostendere, talem de nobis spargere circumferreque infamia, graviter molesteque ferimus.

Itaque spectabilem ac m. D. v. summopere rogamus, unde ista de nostra gente rumoris spargendi occasio aut ad principatum Tranniae invitatio originem apud V. M. sumpserit absque ullo favore respectu claro, animi sui synceritate per literas nobis significare velit.

Nam si nomine totius almae nostrae universae literis vel sigillis persvasa est, adulterinis eoque jacto fundamento aliquid super aedificare conabitur. Sciat nos, nunquam nostrarum rerum ita fuisse cupidos, quin honoris famaeque integritatem longe pluris aestimaremus, pacis vero et publicae tranquilitatis non cultorum simplices, sed pro virili defensores fuerimus, quicunque in perturbatione pacis nomen nostrum praetenderit. Certo sibi persvadeat, quicquid superstruxerit, corruet. Sin autem ex privatorum quorundam, qui sicut sibimet ipsis, ita aliis etiam nunquam prodesse norunt, errore, literisque hanc sibi opinionem assumpserit, non est quod ab dominorum et trium (nationum) consilia claudestina et scripti rationes toti genti, almaeque nostrae universitati tantam excitet infamiam. Sed iterum atque, iterum rogamus, sive intra sive extra regnum tales ex nostra natione fuerint, dignetur eos, nobis quinam sint nomine tenus revelati, scripta literasque transmittere, vel saltem praesentium exhibitori ostendere.

Nam si Mag. V^ra^ horum nihil praestiterit, constabit illico talem de nostra gente in Hungaria aliisque vicinis regni non consulto, neque conveniente modo rumorem sparsisse, imo nec spargere, absque iusta causa debuisse, nec mirum videri debere si nostro, nostraeque nationis honori hac in parte, qualitercunque consuluerimus. Sin autem hunc ex nostra mente scrupulum eximere, laesaeque tantopere nostrae existimationi V. M. parcere imposterum porrexerit, id nobis tam gratum quam quod gratissimum, et omni officiorum genere recompensandum fore existimet. Valere feliciter V. M. ad annos plurimos cupientes.

Kivül: Ad d. comitem Georgium Drugeth de Homonna ab universitati Saxonicae nationis scriptarum literarum paria.

(Másolat, orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. No 6.)

Digitized by Google

XXXVIII.

1616. febr. 20.

Forgács Zs. Dóczynak: a Homonnay-féle mozgalmakkal szemben tanusítandó magaviselete iránt.

Spectabilis ac magce stb. Servitiorum stb.

Értém az Kgd levelébűl, hogy Kgd az szegény Loniay István uram temetésére megyen, s minthogy ott mostan sok fő emberéknek gyülekezeti leszen, elhittük, hogyha valahún valami oly hírek lesznek avagy volnának, Kgd megértheti és végére mehet ott, kiket megértvén, Kgd nekem is adjon értésemre. Az erdéli vajda Bethlen Gábor hogy az ű fisge birodalmában és számára való hajdukat hitegetné, értem, de én nem gondolhatom, mi okon mesterkednének és törekednének ők mast abban, holott nám békességünk vagyon vélek és ű fisge sem háborgatja meg űket, nám Kovaczioczki uram is megjüve ű fisgétűl Prágából és útet is minden jó válaszszal bocsáttá ű fisge, hogy az erdélieket az vélek való confoederatioban kész ő fisge megtartani. Annakfelette vagyon az erdélieknek is az békességre szükségek, bár ne kivánjanak háboruságot és hadakozást. Minekünk penig ez napokban bizonyosan irák, hogy Fekete Péter valami hadat gyüjtene, és Nádudvar táján szállott volna meg. Azt beszéli, hogy Kgd akaratjából gyüjtené azt a hadat. Azért mint legyen az a dolog, vagyon-é Kgdnek hirével, vagy nincs, adja értésünkre Kgd. Rédei Ferencz hogy oda valahova jött, száz lovast szállétott, az ő gondja, csak szállétsa az ő magok birodalmában és ide mi nekünk ártásunkra ne legyen, mi ellenünk nekünk benne. Talám valami török ellen szállétotta és gyüjtötte ő oda, Kgd mindazáltal s mind annak jobban végére menyén s mind egyéb hireket értvén, ezután is adja értésünkre. Éltesse isten Kgdet jó egészségben. Datum Cassoviae die 20. Febr. A° 1616.

Spect. ac magcae Dnis vestrae

servitor et frater paratissimus
comes Sigismundus Forgach
de Gimes m. p.

Kgd irja meg Fekete Péternek, hogy az hadfogadásnak békét hagyjon és az Kgd nevét ne keverje belé; az bezermeni kapitán előtt beszélgeté azt, hogy Kgd értelméből vóna, ki

Digitized by Google

lehetetlen dolog, mert ha efféle dolog nékül el nem leszen, bizony roszúl . . . . . békességhez.

Külczím: Spectabili ac mag^co d^no Andreae Doczy de Nagy-Lüche etc.

(Eredetije orsz. ltár. kincst. osztály.)

XXXIX.

1616. febr.

II. Mátyás Homonnay Györgyöt elkövetett békeháborításaiért maga elébe idézi s minden további zavargástól letiltja.

Matthias stb. Cum a nostri foelicis regiminis initio nihil antiquius duxerimus, quam ut cum omnibus christiani nominis populis vicinisque prouincijs pacem foederaque concluderemus, in idque nullis laboribus, nullis sollicitudinibus, nullique sumtui parcentes, laudabili nimirum praedecessorum nostrorum instituto, nostraeque domus Austriacae perpetuae erga omnes clementiae benignitatique insistentes, tandem etiam effecerimus, vt pacem publicamque regnorum nostrorum et prouinciarum quietem procuraremus; cum ergo manifestum coram omnibus sit, cum Transyluanis etiam spectabilique ac magnifico Gabriele Betthlen nos foedera inisse, eumque in benignam nostram protectionem recepisse, in idque publicum nostrum caesareum et regium diploma etiam eidem tradidisse: nihilominus grauissimae ab eodem Gabriele Betthlen, tam per literas ad nos scriptas, quam per nuncium eius ad nos celeri cursu expeditum, generosum nimirum Stephanum Kouaczoczki, aulae eius secretarium, querelae de te delatae sunt. Quod uidelicet hisce diebus Demetrio Tariani uexilla ad conducendos contra eum milites exhibuisses, Petroque Fekete ad concitandas Haidonum copias tradidisses, palamque coram omnibus circumferres te pecuniam ad conducendum contra eum exercitum, liberamque inuadendae Transyluaniae potestatem a nobis accepisse. Quin etiam conqueritur te post transactiones Tÿrnauienses cum Ali passa et Turcarum szultano de Transyluaniae principatu tibi tradendo occulte egisse, cumque Gabriele, Simeonis quondam Moldauiae palatini filio, et generali capitaneo regni Poloniae, de Transylvania inuadenda eoque inde exturbando foedus pepigisse. Meminit etiam cuiusdam factiosae legationis per quendam Stanislaum Demoraczki Polonum, qui a te rediens, et in via aegritudine correptus, de tota ad te legatione literas ad supremum regni Poloniae cancellarium dedisset, quarum paria ad nos transmissa, tibi his

Digitized by Google

literis inclusa, mitti mandauimus, quo rem totam querelasque de te plenius intelligas. Quae omnia quia contra publicam regnorum pacem et tranquillitatem tantis laboribus partam, constitutaque regni nostri Hungariae, Maiestatisque nostrae derogamen pertinere videntur, tibi serio demandamus, ut acceptis praesentibus statim in tua propria persona ad nos uenias, rationemque de his omnibus reddas, vel cum sufficienti sua purgatione nobis de his omnibus satisfacias; in posterumque talia moliri supersedeas, cum nobis omnibus constitutum sit a pacis foederibus nullo modo recedere, quin potius Transyluanos praedictumque Gabrielem Betthlen contra omnes eorum hostes, secundum pacta cum ijs inita defendere uelle. Secus non facturus.

(Cancellaria Trans.)

Jegyzet. Bethlennek 1616. márcz. 7-én már volt tudomása arról, hogy Homonnay megidéztetett. V. ö. Bethlen Pol. Levelei 47 l.

XL.

1616. apr. 30.

Forgács a nádornak: Homonnay mozgalmairól.

Illustrissime dne dne et affinis observandissime. Servitiorum etc.

Itt szent-mártoni házamba adák meg az Kgd levelét, kit 23. Apr. irt Bichéről. Az mi az Homonnay irását illeti az vármegyékre, minket tángál, és az mit ő gonoszúl cselekeszik, azért culpál minket; hogy penig megtessék az, hogy nem indíttatott Kgd ok nélkül efféle inquisitióra, azon leszek, hogy az inquisitiókat felküldetem az vármegyékből, vagyon is occasióm hozzá, mert által jövén az Tiszán, bizonyosan adák értésemre, hogy ismég felhivaták Munkácsba az hajdú kapitánokat, és ott levén Dóczy uram, Eszterhasi uram, Homonnai uram, nagy titkos tractába vótak velek. Annakfelette valami másfél ezer kozák is érkezett az Bestyéd alá, kiket régen biztatott füzetéssel, azok is igen erőltetik, hogy füzessen nekik; úgy veszem penig eszembe, hogy oly dolgot kezdett, hogy sem el nem kezdheti jól, sem el nem végezheti; de erővel is kell immár valamit indítani; énnekem penig értésemre adták udvarból, hogy ő fölsége híre nékül semmi insurrectiót ne indítsak, ebből hihetem, hogy vagyon udvarból is értelme, de valamint s valahogy vagyon, egyéb ebből ki nem jő rút zürzavarnál és keresztyén vérontásnál, kit nilván való portentumok is jelengetnek, mert ugyanott Ongváratt egy pásztora *(igy)* feleségének oly

Digitized by Google

gyermeke lett, hogy mint az bagolnak olyan feje vót, keze egy sem vót, az dereka félig szőrös vót, az egyik lába olyan vót, mint az disznónak, az másik mint az sasnak; hallhatatlan monstrum, kit szemével látott Kendi uramnak egy szolgája és Melit György is, a ki Homonay szolgája, és az bátyjának Melit Péternek beszélette. Ez nagy dolog, hogy enni költséggel, munkával fáradnak az békességnek megszerzésébe, és osztán ilyen kevés gond vagyon az megtartására, sőt egy privata personáért im mind a confoederatio az erdéliekkel s mind az békesség az törökökkel felbomol. Ők azzal biztatják magokat, hogy az török egyetért ebben Homonaival és török császár engedelméből vagyon, ki bátor úgy legyen, de az török ugyancsak az maga hasznáért cselekeszi mind azért, hogy az jurisdictióját Erdélybe ezzel erősíthesse, hogy tőle kivánták megengedését az Homonnay bemenetelének, s mind azért, hogy módja lehessen az töröknek benne, hogy az magyarokat egymás ellen támaszthassa és elfogyathassa, és ő annál könnyebben juthasson mind Erdélyhöz s mind Magyarországhoz; ezzel az practicáival vitte elé eleitől fogva az török az ő dolgát és terjesztette birodalmát, hogy két fejedelmet szerezzen és azután az egyik mellé adja magát, és ketten az egyiket elnyomhassák, azután azt is, az kihöz állott vót; és igy sok kára nékül az országát is elfoglalhassa. Igy cselekedék János királylyal, mikor Ferdinánd császárral veszekedének az magyarok, megsegíté János királt, de elvevé Budát és Magyarországnak az jovát; megsegíté Bocskait, de elvevé Esztergamot és sok ezer lelket; megsegíté Báthory Gábort mi ellenünk, de sok keresztyént vín ki az országból; megsegíté Bethlen Gábort is, de akkor is elpusztítá és rablá az országot; most is megsegíti egyiket, vagy Homonayt vagy Bethlent, de elveszi Erdélt és az Tiszáig ide az országot; azután könnyebben juthat az maradékjához is. Bethlen is vigyáz, és ha hirével esék, hogy Hamonay mégis reá akar menni, nem compescálván innen senki, bizony hamarabb megegyezhet ő az törökkel, hogynem mint más akárki, és segítséget adván törököt, tatárt Bethlen mellé, bizony többet vihet vele véghöz, hogy mint Homonay minden practicájával; és igy, távoztassa el az isten, nem vagyok próféta, de ha ebbe elémegyen Homonay, ha el nem vesztik Erdélt vele és ezt a födet, bár elmessék az orromat. De az mint Kgd is irja, immár Kgd sem akar erről többet irni; én is nem akarom ő fölségét magamra haragítanom, és igy ez két közbe ez nyáron bizony fordúl egyet ez szegény ország, nám nagy dolog ez, hogy az békességet ugyan erővel kergetik ki szegény hazánkból, és minden veszedelmet erővel vonsznak reá egy ember hitván felfualkodott kivánságáért, enni ezer lelket

Digitized by Google

pogány kézbe ejteni, az egész keresztyénséget sok periculumba involválni, álmélkodó nagy vakmerőség. Én im visszafordulok Kassa felé, nem segíthetvén szegény hazámnak, megvonszom magamot és siratom szegény hazámot; az úristen fordítsa el rólunk nagy haragját, és ne hagyjon bennünket. Ezeket Kgdnek confidenter írom, ha mit segíthet Kgd szegény hazánknak, tiszti szerint segítsen, míg idő vagyon hozzá, és az tüz fel nem lobban. Éltesse isten etc. Datum in Szent-Márton, 30. Apr. A° 1616.

Illustrissimae dnis Vrae

servitor et affinis addictissimus
comes Sigismundus Forgács m. p.

Kivül: Exhibitae in thermis Rajeczensibus 9. Maji 1616.

Külczim: Illmo dno comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredeti orsz. lvtár. Act. Thurz. Fasc. 56. Nro 35.)

Jegyzet. V. ö. Erd. Tört. Adatok III. k. 152. l. hol a találkozás napja apr. 17-re van téve. Dóczy András e találkozásról következő jelentést küld Thurzónak Tárkány apr. 8-ról: »Mivelhogy Homonnay uram mulatságnak okáért ide Záhony házához jövén, értette volt itt Tárkányban létemet, találtatott volt meg, kérvén azon, hogy ő kegyelmével szembe lennék. Azért onnét feljül is levén ő kegyelmét concernáló leveleim is, maga is csak egy kis mértföld volt innét, kévánságát nem hagyhatván héában, excurráltam volt ő kegyelméhez, in ea parte az mennyiben concernáltak, az leveleket is megmutatván. Az mint szavából vöttem eszembe, azt erősen astruálja, hogy semmit se kezdeni, se cselekedni az ő felsége kegyelmes akaratja és paroncsolatja ellen nem akar cselekedni . . . . . .«

(Eredeti az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 37.)

XLI.

1616. márcz. 28.

Meghívó az april 17-iki fejérvári országgyülésre.

Gabriel Bethlen dei gratia stb.

Generose dne fidelis stb. Salutem stb.

Noha ugyan régi szokás az, mint Kgd jól tudja, az tavaszi Szent-György nap táján való gyülésnek celebralása országunkban, mindazáltal holott sok felől való híreink is úgy viseltetnek és az fényes portáról hozzánk bocsáttatott főkövetét is minden órában várjuk, hasonlóképpen Balássy Ferencz

Digitized by Google

uramnak is azalatt megérkezését reméljük, szükségesképen kévántatik Kgteket generalis gyűlésünknek celebralására egybenhívatnunk, kiben szerelmes hazánknak java és békesíges megmaradásáról deliberalhassunk: melyet végeztünk mellettünk levő tanácsinkkal az következendő Misericordiae vasárnapra, azaz 17 napjára aprilisnek itt Fejérváratt celebraltatni. Intjük azért Kgdet, sőt parancsoljuk is, hogy az megírt napon és helyen minden okvetetlen jelen legyen; akarván arról is certificalni, noha az székel atyafiak Vásárhelyre és Reminiscere vasárnapra az ország rendelt terminusinak az moldovai veszekedések és hírek miatt el kelletett mulni, de az articulusok continentiája szerént az törvényeknek szolgáltatását is nem megszűntetni, hanem inkább continualni igyekezvén, valakiknek perlődések vagyon, azok oly készülettel jőjenek, hogy ezen gyűlésünk alatt és végében is mind az három nemzetségből való akarminemő causakat, melyeket elővétethetönk és kiknek folyási táblánkat concernálják, elővétetvén, törvényeket akarunk szolgáltatni. Secus sub poena in generali decreto expressa non facturus.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 28. mensis Martii, anno dni 1616.

Gabriel Bethlen
m. p.

Erasmus Adamffi
m. p.

Külczím: Gen. dno magistro Joanni Angyalos de Kys Egresteo protonotario nostro etc. fideli nobis honorando.

(Eredeti a mohelyi gróf Teleki ltb.)

XLII.

1616. ápr. 17.—máj. 7.

a)

Törvények.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia Princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri uniuersi status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae in generali eorum conuentu eisdem ad decimum septimum mensis Aprilis Anni millessimi sexcentesimi decimi sexti praesentis indicto, in ciuitate nostra Alba Julia congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infra scriptos articu-

Digitized by Google

los, suplicantes nobis humilime, ut nos eosdem omnes et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes clementer approbare, ratificare et confirmare, ac tam nos ipsi obseruare, quam per alios omnes, quorum interest, obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum magnatum et nobilium, statuumque et ordinum trium nationum regni Transylvaniae in comitijs ipsorum generalibus Albae Juliae ad diem decimum septimum mensis Apprilis indictis pari voto et unanimi consensu conclusi.

(1) Tartozunk mind az úristentől nagy hálaadással vennünk kegyelmes urunk fejedelmünk, mind Nagyságodnak hűséges engedelmességgel, hogy az Nagyságod szorgalmatos vigyázása és kegyelmes gondviselése által eddig szegény hazánknak nem csak békességes megmaradását, hanem az alatt minden rendeknek naponként való épülését is szemünkkel látjuk. Ez békességünknek is penig állandóságáról Nagyságod velünk egyetemben olyképpen prouideál, hogy minden alattomban való practikáknak is idején korán az két hatalmas császárok között eleit akarván venni s mind penig közönségesen hirtelen reánk következendő veszedelmeket nekünk is értésünkre adván, velünk közölvén, egyenlő értelemből praeueniálni igyekezik, követvén csak nagy synceritással nem egyebet, hanem az mi szegény hazánknak megmaradásával ebből az több szomszéd országokra és egész keresztyénségre következendő jókat.

Kiváltképpen, az mint bizonyosan értjük és tudjuk, sőt mindazoknak, valakik az fényes portára vagy azonkivűl vezér passákhoz követségben jártak, relatiójokból, mioltától fogva Lippa töröktől elvétetett, semmi üdőben az török császárral bizonyos végezésünk nem végeztetett, minden athname levelek úgy adattak, emanáltattak, ha azt, mint az előtt szulthán Szulimán testamentumából az Quazophiához rendeltetett volt, visszaadjuk. Melyet noha eleitől fogva szüntelen való fenyegetéssel kivántak, de mostan semmi úton nem akarván szenvedni, bizonyoson Schender passát százezer törökkel és sok tatárral, az két Oláhországgal, Moldova segétségének szine alatt reánk bocsátotta. Járulván ehez, hogy tavaly esztendőben az Aly pasa kérésére meg nem adatott volt, felette boszonkodó haragja indultatván Nagyságodra és hazánkra, szörnyű sok vádlásokkal nehezítette az fényes portán dolgát szegény hazánknak, el annyira, hogy tavaly őszszel is istennek kiváltképpen való gondviselése volt csak az, mely tatárság Lengyelországot rablotta egy posta beérkezésével fordult el mi rólunk. Azonban Aly'

Digitized by Google

passát indították Nagyságod és hazánk ellen az ő felsége birodalmában támadott aemulusok, Balassa Zsigmond és Homonnai György uram, kik közül Homonnai felől látjuk az portán levő követünk mit irjon Nagyságodnak, mennyi igéretekkel incitálta Aly passát, hogy az portán praeueniálja dolgát, nemcsak Lippát, Jenőt, hanem Lugost és Karansebest az egész Vaskapuig, és Bélit, Sarkadot, Váradnak kapuja előtt, az országnak tiz esztendeig való adójának béküldésével offerálván. Igy azért aemulusinak ennyi sok és nagyobb igéreti miatt, és Aly passának is sok és szörnyű vádlási miatt nyilván való nagy hadak indíttatván az fényes portáról, ki ellen fegyverrel semmi úton elégségünket nem itélvén, utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért főkövetünk egyebet nem cselekedhetett, hanem Lippát meg kellett igérni, látván az nyilván való veszedelmet, ha olyan nagy hadak császártól ide küldetnek, azok, ha adnák is, csak Lippát el sem vennék, és hazánkot utolsó veszedelembe ejtenék. De szavának csak aval az ígérettel hitele nem lévén, két egész holnaptúl fogván, immár a portán arestumban volna, honnan ki sem bocsáttatnék, míg vagy Lippa meg lenne, vagy ezek az derék hadak utolsó veszedelemmel végét érnék szegény hazánknak. Ilyen utolsó veszedelmes kételenségünkben egyebet semmi úton nem cselekedhetvén, módunk is a megtartásban nem lehetvén, sem kárunkat, gyalázatunkat és lelkiismeretünk sérelmét tekinthetjük, egész hazánk megmaradásáért és bizonyos békességünkért, nem kedvekeresésért, hanem csak kételenségből, nem annyit, az mennyit az hatalmasok kévántak, (mert követünk is, ha halált kellett volna szenyvedni is, Jenőt sem többeket oda nem igért), hanem egyéb a miben nem lehetett és most sem lehet, az egy Lippa odaadásával hazánkat egészen utolsó veszedelemtől, magunkat, feleségünket, gyermekünket meg kellett váltanunk. Melyben universaliter országúl, egész három nemzetűl, censuránkat vévén, veszedelmünk eltávoztatásáért consentiáltunk; melyből hogy hazánknak minden jova és egész keresztyénségnek is a mi megmaradásunk után semmi ártalma ne következzék, Nagyságod gondviselésére támasztottuk; sőt ha szinte ebből idegen itéletek gondolatok támadnának az keresztyén országok között, tudván, hogy a mi veszedelmünknek csak az magok abból következendő veszedelméért sem örűlnének, megszánván, nyilván való kételenségünkből cselekedetünkért nem infestálnak bennünket érette; holott jobbnak itélvén szent Dáviddal együtt ilyen ügyünkben, hogy isten kezében essünk inkább, hogysem ember kézben.

(2) Ezen kivűl propositióiban a minémű szükséges dolgokat Nagyságod kegyelmesen előnkbe számlált, azokra is, mostani fogyatkozott állapotját és szükségét nem tekintvén

Digitized by Google

szegény kösségünknek, minden udvara népe tartására, egyéb közönséges szükségére, az fényes portának contentálásával egyetemben ígértünk kapuszám szerént Nagyságodnak nyolcz nyolcz forintot, melynek felét ad primum diem Junij, másik felét ad primum diem Julij Nagyságodnak beszolgáltatjuk.

(3) Több szükségek között jelenti Ngod azt is, ez elmult napokban közönséges megmaradásunkra nézendő dolgokért római császárhoz ő felségéhez és lengyel királyhoz is extraordinarie mennyiszer kellett volna bizonyos követit bocsátani, és hogy ez nyáron is solennis legatiót kelletnék instituálni Nagyságodnak ugyan római császár urunkhoz ő felségéhez becsületes tanácsi közül; holott inserálja azt is, Konstantinápolban lévő házunk mely igen elromlott volna, melyet meg is kellene építtetnönk. Hogy azért Nagyságodat ezeknek is véghezvitelére elégségessé tehetnők, ígérünk Nagyságodnak három nemzetül négyezer forintot, melyet ad praescriptum primum diem mensis Junij beszolgáltatunk Nagyságodnak.

(4) Hogy penig Nagyságod szokott kegyelmét öregbítvén rajtunk, az nova connumeratiót vagy annak rectificatióját e mostan felvetendő adónak beszolgáltatása után engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Az nova connumeratió penig hogy jó móddal lehetne meg, annak modalitása felől Nagyságod kegyelmes engedelméből úgy végeztünk, hogy abban az elmult ezer hatszáz nyolcz esztendőbeli articulus observáltassék minden rendiben, és annak tartása szerént itt benn Erdélyben az főispánok, Magyarországban az viceispánok ugyan azon vármegyebéli becsületes személyekkel, ad facies possessionum kimenvén, minden ravandó helyeknek számát igazán meglássák, és tíz embert egy kapura rójanak annak módja szerént.

(5) Minthogy ez országban széljel mind Nagyságod udvara népe közül, mind Nagyságod személyével együtt, és magok is Nagyságod parancsolatjából járnak, kik mind városokon, falukon, sok insolentiákat cselekesznek: Nagyságod kegyelmes akaratjából az olyanok ellen végeztük, hogy ha valakinél Nagyságod vagy Nagyságod udvari kapitánya és urok levele nem lészen, és széljel látják csavargani, mindjárást afféléket akárhol is megfoghassanak, Nagyságodnak béküldjék. Az kik penig Nagyságod személyével vagy a nélkül is az Nagyságod seregi vagy hadai közül járnak, és ha valakitől valamely embernek bántása vagy iniuriája lészen, mindjárást absque ulteriori procrastinatione azon helyben, hol az kárt tenné, hadnagyát vagy kapitányát megtalálván az laesa pars, sub amissione honoris officij kedvezés nélkül tartozzék az kárról az káros embert contentáltatni. Azon kivül való tolvajlásokra

Digitized by Google

minden vármegyében lévő tisztviselők, városok, faluk birái, és egyéb rendek is, akárki szolgáira és lézengő hajdukra szabadon vigyázzanak, levél nélkül járó embereket megtartóztassanak, tolvajlókat megfoghassanak, és törvénynyel cum praescitu et licentia superiorum megbüntethessenek érdemek szerént.

(6) Az mely puszta falu helyeket pásintra vagy ezután szállítanak, vagy ha ennek előtte is szállítottanak meg, de még határozott idejek az hat esztendő el nem tölt, végeztük Nagyságod kegyelmes engedelméből, hogy az olyan faluk, kik egészlen elpusztúltanak volt, és pásintra építettek házakat, ezelőtt való articulus szerént hat esztendeig meg ne rótassanak.

(7) Puszta jószágunkon lévő arendánkat hogy Nagyságod könyörgésekre azoknak, kik limitáltatni kévánják, iuxta quantitatem et utilitatem bonorum limitáltatni engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk. Minthogy pedig Szent György napja immár elmult, és az limitatio is modo praemisso meg nem lehetett: Nagyságodnak mint kgls urunknak könyörgünk, az jószágoknak is limitálása légyen az uj connumeratiókor ugyanazon emberek által, hogy az szegénységnek is teljék kevesb költségében; megfizetése most légyen az egyszer éppen és egészlen az jövendő Szent Márton napjára, ezután való üdőkben suis temporibus szolgáltassék bé.

(8) Noha minden esztendőben végezünk mindenféle latroknak kergetése és azoknak kitisztítása felől: de mégis némely helyeken úgy megszaporodtanak, ez okon, hogy büntetni és kergetni nem engedik, elannyira, hogy házában is elig maradhat meg az jámbor ember. Hogy azért Nagyságod minden helyeken mind Nagyságod jószágiban, mind akarmely urak jószágában is, nullis exceptis, előbbi articulusok tartása szerint kergetni és megbüntetni engedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(9) Felette károsnak látjuk lenni ez országban lévő minden rendeknek, hogy az sok külömb-külömbféle hamis ál dutkáknak miatta sok helyeken az jó ezüstű dutkát is töllünk el nem veszik, sok helyen ismét szegénységünkre bírsággal reá vetvén az adóban az után tőllek el nem veszik. Végeztük azért az Nagyságod kegyelmes akaratjából, engedelméből, hogy az mely dutka nem vas nem ón, nem réz, akarmely fejedelmektől verettetett légyen, minden rendektől elvétessék.

(10) Az Széki városbéliek ez országnak ezelőtt való rovásakor minthogy arra igérték volt magokat, hogy vármegyéjeknek mindenben úgy fizetnek közéjek, mint az több rótt helyek, melyet már praestálni nem akarnak: végeztük Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az kapu szám közül defal-

Digitized by Google

cáltatván, ha vármegye közzé vármegye szükségére nem akarnak fizetni, summát fizessenek Nagyságodnak.

(11) Hogy Nagyságod méltó könyörgésünket megtekintve semmi rendnek az törvényközésben régi jó szokásunk szerént dilatiót nem enged ok nélkül az laesa parsnak iniuriájára, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(12) Végeztük azt is Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az szűrt is végekben, Magyarországban, ide incorporáltatott részeire, nominanter pedig Váradra és Debreczenben privilegiumok tartása szerént kivihessék.

(13) Látván Jenő várának romlott állapotját, és az benne lévő vitézlő rendnek is az fizetetlenség miatt nagy fogyatkozását, Nagyságod kegyelmes engedelméből végeztük, hogy az mely gratuitus laborral ide Fejérvárhoz tartoznának Zaránd vármegyéből, Jenő várához szolgáltassák az ispánok; hasonlóképpen azon vármegyének adaját is abban lévő praesidiumnak tartására administrálják.

(14) Panaszolkodnak az kolosvári atyánkfiai az postálkodásban minémű elviselhetlen súlyos tereh viseléssel bántassanak az postáktól privilegiumok ellen; holott lovakat és marhájokat nem közöl hozzájok való postáig, meddig tartoznának, hanem kit Váradig, kit Husztig vinnének; itt ez országban pedig az posták az meddig akarnák addig vinnék, és marhájokban sokat megbénnítanának és teljességgel el is vesztenének, nyilván való károkra és fogyatkozásokra. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy az meddig régen tartoztanak postalovakat adni, ezután is annál tovább postalovakat adni ne tartozzanak.

Minden postahelyek eleitől fogván való szabadságokban megtartatván tartsanak oly elegedendő postalovakat, hogy abból is fogyatkozás ne essék. Mely postahelyekre Nagyságod is parancsoljon, légyen oly szorgalmatos gondjok az postaló tartásra, hogy az posták az postálkodásban meg ne fogyatkozzanak.

(15) Minthogy ennek előtte is in fundo regio az ispánok nem circáltanak: végeztük, hogy ezután is ne légyen szabad circálniok in praeiudicium ipsorum.

(16) Végeztük azt is, hogy az mely szegénység az királyi szászok közűl disturbiorum temporibus nemes ember jószágira mentenek, minden helyekről marhájokkal minden jovakkal megadassanak, ha jobbágyúl bé nem adták magokat és haza akarnának menni; minthogy panaszolkodások vagyon, hogy ha hazabocsátanák is az szegénységet magokat, de marhájoktól megfosztanák őket.

(17) Végeztük országúl, hogy az két Oláhfalviak mind latrok kergetéséből az előbbi articulushoz tartsák magokat.

Digitized by Google

(18) Mihály vajda megverésekor valakik az ország mellé jöttenek volt az ő hadai közzűl, mivelhogy az ország hittel kötelezte volt magát, hogy azokot, ha szintén paraszt és jobbágy állapotban lettenek volna is, megnemesítenék: végeztetett Nagyságod kegyelmes akaratjából, az olyanok is nemességben minden helyeken megtartassanak.

(19) Az kolcsos mező, kerített és szabad városok az előbbi városok az előbbi mód és szokás szerént Nagyságoddal concernáljanak, mindazáltal a jelenvaló szükséghez képest

Kolosvár	adjon . . .	flor. 500.
Kízdi-Vásárhely	» . . .	flor. 100.
Sepsi-Szent-György	» . . .	flor. 60.
Egeres	» . . .	flor. 32.
Udvarhely	» . . .	flor. 100.
Ilyefalva	» . . .	flor. 60.
Szék	» . . .	flor. 60.
Kis-Maria	» . . .	flor. 100.
Almás	» . . .	flor. 52.
Abrughbánya	» . . .	flor. 100.
Vizakna	» . . .	flor. 150.
Bánffi-Hunyad	» . . .	flor. 100.
Fejérvár	» . . .	flor. 50.

Nos itaque praemissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbauimus, ratificauimus et confirmavimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus, et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die septima Maij, anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti példánya a *gróf Mikó Imre gyűjteményében.*)

Digitized by Google

b)

Illustrissime domine etc.

Salutem ac servitiorum etc.

Senkit idegen szível nem itílhetünk lenni, ki ha meggondolja szeginy nemzetünknek az elmult esztendőkben lött siralmas romlásit, melynek füsti hamva még most sem hült jól meg, kiomlott vérek alig száradott el, az ki ennek az istentől adatott csendes békességnek, szüntelen való imádság és hálaadás mellett nem örvendezne és viszont a mellett valami szeretetit, örömét a szent békességhez tartaná, ha volnának valahol (minthogy vannak is úgy értjük) annak háborgatói, bontogatói, azok ellen búsuló, boszonkodó gondolatokra nem indulna. Az mindenható úristen római császár urunkat ő fölségét jó egészséges hosszú élettel, bódog birodalommal látogassa, ki az magyar nemzetséghez való atyai kegyelmességéből nemcsak felállotta, confirmálta békességünket, visszaadta elvött határinkat, de az olyanokat is, kik ártalmas igyekezettel ellenünk alattomban practikáltanak, eddig kegyelmesen császári méltósága szerint elő nem bocsátván, megzabolázta: hasonlóképpen az ő fölsége méltóságos tisztviselői is, kik az ő fölsége kegyelmes akaratját synceritással követik az békességnek oltalmazásában, és a mi kegyelmes urunkkal szeretettel való correspondentiát viselnek, minden kedves áldásokat vegyenek az úristentől érette.

Országúl magunk állapatja felől irhatjuk Nagyságodnak, semmire nagyobb vigyázásunk nekünk nincsen, mint az közönséges békesség alatt jól megmaradásunkra, kiválképpen hogy az két hatalmas császárok között romlástól, pusztulástól miképpen óhassuk szeginy hazánkat, holott most is némely ambitiosus emberek az ő fölsége birodalmából köztünk való fejedelemségre sovárkodván, nemcsak szomszid barátit, atyjafiát, lengyeleket, hajdúságot, hanem a mint az fényes portán levő fő követünk irásából bizonyosan értjük, Homonnay György uram sok illetlen vádlásokkal Ali pasa által reánk haragítván a fínyes portát, magát penig sok képtelen és illetlen igéretekkel offerálván, nemcsak Lippát és Jenőt, hanem Lugast, Karánsebest az egész Vaskapuig, sőt Bélit, Sarkadot, Váradnak csaknem szintén az kapuja előtt, kiket soha a török ekkédig nem birt és kivánni sem tudott, Erdélynek tiz esztendeig való adajával együtt igírte az török császárnak, csak fegyverrel szabad választásunk ellen promoveáltassék az köztünk való fejedelemségre.

Ezenközben penig az molduai motusokhoz képest is mind török és tatár hadai felette felesen indultatván meg az hatal-

Digitized by Google

mas császárnak, azon alkalmatossággal és készülettel Lippa miatt nemcsak most, hanem mióta az töröktől elvétetett, egy fejedelemnek is semmi bizonyos frigye miatta nem lehetett, eddig való sok fenyegetéseket és ránk az császárnak felhuzott haragját véghez akarván vinni, az Ali pasa vádlási és az aemulusoknak nagyobb igíreti, egyszersmind ottbenn fő követünket megkörnyíkezvén (holott immár annak előtte, mindenféle sok igíretekkel, kiket soha országostól, fejedelmestől is be nem teljesíthettünk volna, annak megmarasztását teljes erejével, igyekezetivel megkisírtvén, semmit azzal nem használt volna) látván azt, hogy ha az nagy hadak közelebb érkeznek, csak magát Lippát ingyen sem kérik, ha adnók, sem veszik úgy, hogy magunk közönséges mentségünkre használjon, nagyobbra néznek, egészen országunkat keresik, kiből nemcsak nekünk, hanem az egész keresztyénségnek felépíthetetlen kára következik. Ez okon utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért (noha ők mind Lippát, Jenőt egyaránt kérték), de az egy Lippát megigírte Jenőt többekkel együtt hazánknak bizonyos békességével megmarasztván, melyre ennekelőtte való külemb-külemb halogatásához képest szavának a porta hitelt nem adván, több két hónapjánál hogy áréstomban tartatik fő követünk; az hadak is csak közel mindenfelől gyülekezésben lévén, tovább való halogatásban veszedelmünket látván, nem lehetett egyéb semmi úton benne, utulsó veszedelmünknek eltávoztatásáért Lippát meg kelletett üresítenünk, hogy igy magunknak veszedelmét távoztatván, több szomszíd országokra is mi miattunk nagyobb veszedelem ne hasson, hanem inkább megmaradásunkkal azoknak is megmaradások következzék. Mely cselekedetünk alatt (isten oltalmazzon tőle) semmi gonosz igyekezet és csalárdság nem lévén, inkább annak az puszta részecskének odahagyásával valamennyi securitást magunknak szerezhetünk, azon igyekezünk, hogy nemcsak magunknak, nemzetünknek, hanem az egész keresztyénségnek jovára következzék; Nagyságtokhoz is pedig közönséges békességünket igaz atyafiúi szeretettel megtartjuk. Ez mellett panaszunk Nagyságodhoz vagyon csak ez dologból, ez elmult napokban ittbenn közöttünk gyalázatos hir futamodván a szász nemzetségből való atyánkfiai felől, mintha ők volnának Homonnay György uramnak ide behivói: el akarván magokról azt az suspiciót vetni, bizonyos atyjokfiát ilyen levelekkel, melyeknek pariáját includáltuk, mind Forgács Zsigmond uramhoz, Homonnay György uramhoz, mind penig Glezelius uramhoz expediálván, kik mellett egy cancellarista deák is ő nagysága parancsolatjából küldetett volna, azokat Homonnay uram contra jus gentium megfogatván, Jeszenyőben tartja

Digitized by Google

fogva, az leveleket is suprimálván. Ha illik, avagy nem privata personától, és az köztünk való szent confoederatiónak ha nincs-e ellene, a hol az vagyon: Legationes, missiones ultro citroque liberae fiant, Nagyságod itíletire támasztjuk. Ha privatus ember publica injuriat egy nemes országban szabadon cselekedhetik, és császár urunk ő fölsége s mind penig becsületes tisztviselői mint szenvedjék vagy complanálják ez dolgot, szükség Nagyságodnak hazánk csendességéjért és megadatott békességünknek állandóságáért szorgalmatos gondot viselni; sőt ezen kívül is a mennyiszer sok gonosz szándékát, igyekezetit már eluntuk hallani, abban is afféle nyughatatlan embereknek megtartóztatására velünk egyetemben méltóságos tiszti és hivatalja szerint vigyázásban lenni, holott a közönséges békesség külömben állandó nem lehet, hanemha mind az két részről, egyenlő szível, synceritással őriztetik; melyben a mi részünkről isten segítségéből fogyatkozást nem akarunk tenni. Mely dologban igaz jó akarattal való vigyázásáért egész országúl minden időbeli háladatossággal akarunk megfelelni. Tartsa meg isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae in generali nostra congregatione die quinta mensis Mai, Anno domini 1616.

Illustrissimae Dom. vestrae

servitores paratissimi
universi status et ordines
trium nationum regni
Transsylvaniae.

Külczím: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzó de Betthlenfalva stb.

Kivül: Exhibitae in arce Bittche die 27. Mai A. 1616. per Joannem Makay Varadiensem.

(12 gyürüpecséttel lepecsételve kivül.)

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. num. 6.)

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ tett:

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles etc.

Az Kgltek levelét megadá nekünk Makkay János uram az erdélyi vajda ő nagysága jámbor szolgája, melyben ugyan bő szóval minemű dolgokról irjon Kgltek panaszképpen, megértettük; akarók azért rövideden Kgltteknek válaszúl csak ezt irnunk, hogy az mi illeti Lyppának megüresítését, az bizony elég kedvetlen és szomorú hir, s adta volna isten, bár örvendetesb dologról tudósíthatott volna Kgltek bennünket; mert megitílheti azt Kgltek, hogy annak az erősségnek kézben esése nemcsak Magyarország egy szegeletinek, vagy részének, de az egész keresztyénségnek is

Digitized by Google

nagy kárára, sőt romlására is kezd következni, ki miatt az egész keresztyénségbeli fejedelmekkel megjegyezteti magát mind az vajda ő nagysága és Kgltek is, és ki tudja, minemű idegenséget concipiálhatnak Kgltek felől? Az minemű ratiókat peniglen ír Kgltek, melyek készeríték Kglteket és az vajdát ő nagát az odaadásra, arrúl Kgltek úgy gondolkodjék, hogy soha bizony elegedendő okait fel nem találhatja Kgltek, ki az keresztyénség előtt az Kgltek maga mentségére elégséges lehessen. Azért Kglteket szeretettel kérjük (az mint ő nagának az vajdának is irtunk felőle), legyen azon Kgltek ő nagával együtt, és keressen módot s útat benne, hogy maradhasson keresztyén kéznél meg az az szép végház, kiért nemcsak az magyar nemzet előtt, de az egész keresztyénség közt is lehessen dicsíretes emlékezetben az Kgltek jó hire-neve.

Az mi illeti Kglteknek Homonnay György uram felől való írását, egyebet arrúl Kglteknek nem tudunk irnunk, hanem az mint nekünk mind ő felsége császár urunk és az titok-tanács is írt felőle, nem itéljük, hogy ő felsége akaratjából volna indulatja ő kglnének, kirűl mi akarván bizonyosan informáltatnunk, irtunk bőségesen ő felségének, de mind ez ideig is még nem resolválá magát ő felsége; mi is azért ennél egyebet nem tudunk Kglteknek irnunk az Homonnay uram dolgárúl.

Raduly vajda személyét peniglen az mi concernálja, arrúl ő felsége császár urunk azt irja nekünk, hogy ő felsége akaratjából, azonképpen török császár engedelméből és Ali pasának is consensusából vagyon fundamentuma Havasalföldében való igyekezetinek s parancsolja ő felsége nekünk kegyelmesen, hogy lennénk mi is minden jó akarattal hozzá, mehessen békével be hazájában. Igy levén azért az dolog, hogy mind az két hatalmas császárok engedelmekbül igyekezik bemenni, itéljük azt, hogy mindenütt bátorságos útja lehet, nem is gondolhatjuk, kitűl eshetnék bántása. Mindazonáltal az mint az vajdának ő nagának is irtunk felőle, Kglteket is kérjük, legyen minden jó akarattal, segitséggel ő nagának, mehessen békével be Havasalföldében. Tudjuk, ő felsége is az mi kegyelmes urunk jó néven veszi Kgltektűl. Éltesse isten Kglteket. Datum Bytchae 28. Maji, anno 1616.

Kivűl más kézzel: Paria literarum responsoriarum ad status et ordines Transsylvaniae datarum.

(Másolata orsz. lvtár kincst. osztály. Act. Thurz. Fasc. 101. No 12.)

c)

Gabriel Betthlen etc.

Spectabilis ac magnifice, generosi etc. Ennekelőtte is adtuk értésére Kegyelmednek az lengyeleknek Moldovában beütése felől mennyiszer kemény parancsolatja jött reánk az

Digitized by Google

hatalmas császárnak, melynek eligazítását és haddal helyére hozását, annak előtte is valamikor az portáról parancsolták, innét az mi hazánkból mindenkor megcselekedtük, most is arra emléköztetnek. Mely dologra való gondviselésre még ez mostani ujobbi irruptio előtt az ő hatalmassága, méltósága szerint ugyan derekas haddal, százezer törökkel és negyven avagy ötvenezer tatárral Szkender bassa bosznai begler bég rendeltetvén fő szerdárságra, az ujobb motusokhoz, hirekhöz képest nagyobb része az hadaknak az Duna melljé is érköztenek és több részei Szkender bassával Tömösvár felől országunkon akarnak Moldvára által menni, parancsolván, sőt kinszeritvén minket is az Moldvában rabló lengyelekre derekas hadainkkal mindjárást indulnunk. Másfelől penig némely nyughatatlan emböreknek hazánk békességének bontására való igyekezetit értvén, hogy mindenik felé való állapatra ilyen hadak és motusok között magunkra való vigyázásiért fenn legyünk, generális expeditiót végeztünk minden röndeknek Kolosvár melljé való táborunkban. Hagyjuk azért és parancsoljuk minden rendeknek megmenthetetlenül, sub amissione capitis et omnium bonorum, minden nemes embör személye szerint és jószágáról az mi rendelisünk szerint való lovassal, kapu számról, minden kapuról egy egy jó puskás, könteses gyaloggal, se órát se napot nem várván, táborunkban jőjjen, holott generalis mustrán meglátogatván, magunk személye szerint Kegyelmeteket hazánk oltalmára valahol legszükségesb szolgálatot és vigyázást mutat az idő, egyenlő értelemből azt kövessük. Az hadra penig minden rend oly kiszülettel legyen, és éléssel jőjjen, hogy az szegénséget senki ne praedálja és semmi morhájátul, élésétül meg ne fossza, mert azt senkinek meg nem engedjük, hanem megbüntetjük inkább érette, valaki az ellen cseleködik. Minden embör keresztyénül éljen, házától rakott szekereket hozzon. Secus sub poena praedeclarata non facturi. Datum Albae Juliae 5. Maij. A. 1616.

Gabriel Betthlen m. p.

Kivül: Paria literarum Gabrielis Betthlen ad comitatus suos datarum.

(Egykorú másolat orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 15.)

d)

Illustrissime domine etc.

Megirtuk vala ennekelőtte két rendbeli leveleinkben is császár urunknak ő fölségének, hogy Lippának és Jenőnek meg nem igérése miatt fő követünk ott benn arrestáltatott

Digitized by Google

volna, kinek immár harmadik holnapja szintén elfordul, hogy ott tartóztatva vagyon Ali pasának mindennapi szörnyű vádlási miatt, ki nem egyéb okon bosszankodott ennyire reánk, hanem hogy tavaly esztendőben Lippát egész öt holnapig való sollicitálására és haddal való fenyegetésére is meg nem adók, azután minden uton, módon, mind császárnál és egyéb helyeken is csak vermet ásatt alánk, elsőben Balassa Zsigmondot, azután az ifjú Báthori Andrást is kerestette levelével, hogy ellenünk promoveálja az Erdély fejedelemségre; de ezekben megfogyatkozván, Homonnay György uram nagy sok igíretek által megtaláltatván, úgy kezdette forgatni dolgát ugyan magánál a császárnál a fínyes portán, hogy nemcsak Jenőt, Lippát, hanem Lugast és Karánsebest az egész Vaskapuig, és Belit, Sarkadot, kik Várad környül vadnak, az országnak egyszersmind tiz esztendig való adajával igírte az török császárnak, mely nagy igíreti és az Ali pasa commendatiói viszontag az mi elszakadásunk felől császár előtt való vádlása az portán megkörníkezvén fő követünket, elsőben minden dolgot Ali pasa akaratjára hagyván, fogva akarták Budára fő követünket Konstantinápolyból küldeni, hogy mind ő velek, országunkkal és a várak kézhez vételével valamint kedve szerint cselekedhetett volna Ali pasa; de azonban az Moldvára jütt lengyelek ellen Zkender pasát százezer törökkel s negyven vagy ötvenezer tatárral oly czímmel bocsátották az moldvai expeditióra, hogy az mi oda való kötelességünkben is mind a Lippa megadásáról, mind Moldvába küldendő segitségről megpróbáljanak, és ha valamelyikben megfogyatkozunk, mindjárást ugyanazon hadakat reánk fordítván, ez czím alatt országunkat és hazánkat, kit isten eltávoztasson, elfoglalják tőlünk. Ilyen nagy kételenségben jutván fő követünk, és egyfelől utolsó veszedelmét látván szegény hazánknak, másfelől viszontag, ha valami részéből enged az hatalmasok kivánságának, megtapasztalván azt, hogy bizonyos és állandó békességet szerezhet szegény hazánknak, mely mind azóta is, mióta Lippát töröktől elvették volt, soha Lippa nélkül egy athname levélben is nem engedtetett, semmiképen egyebet nem cselekedhetett, noha ők mind Lippát, Jenőt egyaránt kérték, egyebek penig annál is sokkal többet igírtenek, de még is Jenőt megmarasztván valamint s valahogy, Lippát oda kelletett igirni, mindezeknek igazsága noha fő követünknek ennekelőtte küldett egynehány leveleiből megtetszik, de most legkésőbben az melyet Péchi Simon uramnak cancellariusunknak irt Balassi uram, kit in specie császár urunknak ő felségének küdettünk, oda Nagyságodnak pariáját de verbo ad verbum includálván, viszontag magunknak is a mely levelet irt, annak az eleiből egy darabjáig,

Digitized by Google

mig a Lippa dolgáról írt mássát igíről ígíre includáltuk, kinek a derék levelét egyéb szükséges dolgokért magunknál kelle marasztanunk, azokból világosban megértheti Nagyságod, minemű kételenség alatt kellett erre menni a Lippa dolgának. Mely dolgot ez jelenvaló gyülésünkben mind a három nemzetségből való statusoknak proponálván, utolsó veszedelmünknek eltávoztatásáért Lippának megüresítésére kételenség alatt rá kelletett mennünk, mely dologgal, isten oltalmazzon, hogy valakinek ártalmára igyekezzünk, sőt az magunk megmaradásával az szomszéd országoknak is és az egész keresztyénségnek minden jót és megmaradást akarunk kihozni. Mind eddig is császár urunknak ő fölségének intése után bizonyosan értjük, hogy Homonnai uram meg nem szűnt, hadakat igen fogad ellenünk, immár belől az havas alatt oly közel hozta a lengyeleket, hogy egy nap az havason által jühetnek Munkács felé, hirtelen akar szerencsét ellenünk próbálni, csak Sorban vajdát várná maga mellé, ha vigyázatlan talál; az hajdú kapitányokat is ujolag sollicitálja, még e télben a szász követekkel együtt szolgánkat hozzá bocsátván, nem tudjuk, ha a szászokat fogva tartja, vagy azoknak kedvez, de hozzá küldett szolgánkat contra jus gentium megfogatta, s most is fogva tartja.

Efféle igyekezetiről penig mindenekkel azt hiteti, hogy császár urunk ő fölsége akaratjából cselekedi, értjük is olyan tanácsját, hogy az Moldvában levő lengyelekhez is bizodalma volna, hogy kétfelé való vigyázásért erőtlemb állapattal találhatná; de mi azt jól tudjuk, hosszú keze lévén a török császárnak, hamar való nap ismét gondjok érkezik; immár a Zkender pasa mellé rendelt hadaknak (egy) része széllel a Duna mellett f . . . . . Tömösvár felé is Ursovához gyülekezett egy része, magunkra való vigyázásért mi is kételenek vagyunk táborban szállani, vigyázásban lévén az időt hiában nem töltjük, noha kedvünk afféle dologhoz, látja isten, nem volna, mert az bizonyos békességet mindeneknek felette becsülnők és örömest őrzenők; de ha császár urunktól ő fölségétől fenyítéke nem lészen Homonnai uramnak, és ebben a gonosz igyekezetiben elő bocsáttatik, senki nem kárhoztathat bennünket, ha magunk oltalmára mi is gondot viselünk. Tartsa meg isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum Albae Juliae die 8. mensis Maji, Anno domini 1616.

Illustrissimae Dominationis vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczím: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Betthlenfalva etc.

Digitized by Google

Kivül: Exhibitae in arce Bithse die 27. Maji 1616. per Joannem Makai varadiensem.

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ tett:

Illustrissime Domine Amice nobis etc. Salutem stb.

Az Nagyságod levelét megadá nekönk az Nagyságod jámbor szolgája Makai János uram, melyben minemő dolgokrúl irjon Nagyságod, megértettök. Az mi illeti Lippa dolgát, bizony igen szomoru szívvel és elmével értjök annak állapatja miben légyen s kivántuk volna, bár jobb és örvendetesebb hírrel értesített volna Nagyságod bennünket. Mert olyan szép erősségnek pogány kézben esése nemcsak Magyarország Erdély felől való szélének, vagy részének, de az egész keresztyénségnek is nagy kárára és fogyatkozására következik, ki miatt minden keresztyén fejedelmekkel (kik ez ideig Nagyságod felől jó emlékezetben voltanak) megjedzette magát Nagyságod és ki tudja minemő idegenséget concipiálnak Nagyságod felől. Az minemő ratiókat Nagyságod ír, melyek készerittik az odaadásra Nagyságodat, arrúl Nagyságod úgy gondolkodjék, hogy soha elegendő okait Nagyságod annak nem adhatja, ki az Nagyságod maga mentségére az keresztyénség előtt elégséges lehetne; azért Nagyságodat mégis kérjök szeretettel, keressen Nagyságod utat és módot az megtartásában és legyen azon, hogy maraszsza meg keresztyén kéznél azt a végházat, és olyan nevezetes fő bástyája az keresztyénségnek ne jusson az természet szerint való ellenség kezében. Az mi illeti Nagyságodnak Homonnay György uram felől való írását, egyebet arrúl Nagyságodnak nem tudunk írnunk, hanem az mint nekönk mind ő fisge császár urunk és az titoktanács is írt felőle, nem itéljük, hogy ő fölsége akaratjából volna indulatja ő kegyelmének, kiről mi írtunk bőségesen ő fölségének, akarván informáltatnunk a dologrúl, de mind ez ideig is még nem resolválá ő fölsége magát, mi is ennél egyebet azért nem tudunk írnunk Nagyságodnak felőle. Radul vajda személyét penig az mi nézi, arrúl ő fölsége ír nekünk, és jelenti, hogy mivel mind ő fölségének s mind penig török császárnak engedelmekből azonképpen Ali pasának is akaratjából vagyon fundamentuma Havasalföldében való indulatjának: ez okáért parancsolja ő fölsége, hogy lennénk mi is minden jó akarattal hozzá, mehessen békével be hazájában. Igy lévén azért az dolog, hogy mind az két hatalmas császárok engedelmekből és akaratjokból igyekezik bemenni, Nagyságodat mi is kérjük, legyen minden jó akarattal hozzá és bocsássa békével be hazájában, tudjuk, ő fölsége is jó néven vészi Nagyságodtúl. Most csak azt akarók röviden válaszúl irnunk Nagyságodnak. Éltesse Isten Nagyságodat jó egészségben. Datum in arce nostra Bytchensi die 28. Maji. Anno 1616. etc.

Kivül: Paria literarum nostrarum ad principem Transsylvaniae die 28. Mai datarum.

(Egykorú másolat orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 101. ad num 8.)

Digitized by Google

e)

Generose domine amice et frater nobis observandissime. Salutem et servitiorum nostrorum commendationem.

Jól emlékezhetik Kegyelmed arra stb. *egész terjedelmében közölve Török-Magyarkori Államokmánytár I. k. 144. l.)*

Tartsa meg isten Kegyelmedet. Datum Albae Juliae die 6. Maji anno domini 1616. in generali congregatione.

G. D. Vestrae

Servitores et amici
universi status et ordines regni
Transilvaniae trium nationum
in generalibus comit. existentes.

Külczím: Generoso domino Paulo Keresztesi consiliario illustrissimi domini principis Transilvaniae etc. ac arcis Lippensis capitaneo, necnon comiti comitatus Orodiensis etc. amico et fratri nobis observandissimo.

(Egykorú másolata a budapesti egyetemi könyvtárban. Pray, Coll.)

XLIII.

1616. május 11.

Bethlen Gábor felhivása a hajdukapitányokhoz.

Gabriel Bethlen, dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes egregiis et nobilibus capitaneis ductoribus centurionibus decurionibus ac universis strenuis militibus haydonibus, tam equestris, quam pedestris ordinis in oppidis et possessionibus Beöszeörmenÿ Zoboszló, Hathaz, Nanas, Dorogh, Tedeÿ, Polgari et Niregihaza degentibus et commorantibus, cunctis etiam aliis quorum interest seu interierit praesentes visuris salutem et benevolentiam nostram. Emlékezhetik Kegyelmetek jó vitézek arra, miulta az sok veszekedő háboruságok hazánknak és nemzetségünknek romlása és veszedelme után az úristen az két hatalmas császár között az szép békességet fölállatta vala, azulta semmibe mi úgy nem fáradozunk, mint annak szentűl való megőrizésében, sőt mikoron határink széliben való végházainkat és tartományinkat az ő felsége részérűl némely tisztviselői ő fölségének elidegenítették vala is, mi sem török, sem penig tatár segétséget nem sollicitáltunk, hanem sok fáradságink után külömben vettük eleit, csakhogy mi tűlünk valami ok

Digitized by Google

nemzetségünknek romlására és háboruságára ne adattatnék, mely szép békességünkben mikoron meg akarnánk kedvesen nyugodni, az ő fige részérűl némely pápista urak nyughatatlankodván, magok hasznát szegény hazánknak romlásával keresni akarván, idegen nemzetséget tüzet hozván hazánkban, azok által akarják az bálványt fölállatni és ismét hitünknek kergetését, háborgatását, mint annak előttö, előhozni, kiknek, a mint magok kérkednek vele, ő fölségétűl római császár urunktúl (melyet mi könnyen el nem hihetünk) vagyon arra engedelmek. Kegyelmetek azt is jól tudja, az Kglmetek mostani helye, nemessége és szép szabadsága hazánkhoz, szegény nemzetségünkhöz és hitünk oltalmára való igaz tökéletes hűségért fundáltatott az jó emlékezetű Bocskay István idejében hazánknak idegen nemzetségtűl való megszabadításáért. Azért Kegyelmeteket intjük, sőt arra az tökéletes kötelességére, kivel édes hazájának és az magyar nemzetségnek és igaz keresztyéni hitinek tartozik, készerétük is, hogy Kegyelmetek az magyar nemzetséggel egyetértvén, az támadozó pápista urak ha miben Kegyelmeteket megtalálnák is, Kegyelmetek jó lelkiösméreti és keresztyén igaz hiti ellen, mellékek azokra, az kikkel Kegyelmetek egy hütön vagyon és maga hazája, nemzetsége ellen föl ne támadjon. Nem is kérjük azon is Kegyelmeteket, hogy valakire fegyvert fogjon, hanem legyen hazájában, honjában csendességben, minekünk, isten segétsége velünk lévén, abban módunk vagyon, ellenek meg is oltalmazzuk magunkat, mert ha Kegyelmetek az maga nemzetére és hitére támad, abban is mód lehet, török, tatár egy órában az Kegyelmetek lakó helyét porrá, hamuvá teszi. De ha Kegyelmetek csendességben leszen, arra is Kegyelmeteknek bizonyosan igérjük magunkat, hogy az hatalmas császárnál megnyerhetjük azt, hogy Kegyelmetek azokban az kastélyokban és helyekben, melyeket már meg is igértek volt, hogy elhányassanak, ezen mostani holdulatlan állapotban, szabadságában megtarttatjuk és megoltalmazzuk, melyben magatok jól tudjátok, hogy örökösön senki az török császár kedve ellen meg nem tarthat, meg sem oltalmazhat. Ezekrűl Kegyelmetektűl sietséggel bizonyos választ várunk, hogy véletlen dolog Kegyelmetekre ne következzék, kinek mi, ha szót fogadtok, okai nem akarunk semmiképen lenni. Bene valeant. Datum in civitate nostra Alba Julia die undecima mensis Maji Anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Gabriel Bethlen, m. p.

Simon Peeczÿ, cancellarius m. p.
Erasmus Adam, secretarius m. p.

Digitized by Google

Hozzá mellékelve Forgács Zsigmond leveléhez, melyet Thurzónak irt; e passusra vonatkozik a következő P. S. »A mely gyalázatos levelet irjon Bethlen az hajdúságnak, Kegyelmednek im az mássát felküldtem, holott él az isten, abba semmi nincsen, hogy valaki a religiót igazgatná, vagy persecuálná, nem kellene minket az töröknél alább valók *(igy)* tartani és bálványozóknak mondani, kiben nem igazat mond, tudja isten, s mind ez világ. Jó volna Kegyelmednek megszólitani róla.«

Kivül: Paria literarum patentium principis Transylvaniae ad universos suae majestatis milites haydones datarum et scriptarum.

(Egykorú másolat az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 54. Nr. 38.)

XLIV.

1616. május 23.

a)

Rhenner levele a szászokhoz.

Salutem etc.

Ex singulari et sincero illo, quem erga dominationes vestras nationemque meam ac conterraneos habeo, amore intermittere non potui, quin dominationes vestras informarem, quod cum illustrissima sua dominatione Radulio vajvoda feliciter huc appullerim, quoniam bini isti domini ex mandato et consensu utriusque imperatoris in Transsylvaniam et Valachiam propterea proficiscuntur, quod tyrannidem, impietatem et proditionem diutius tolerare non potuerint, provinciarumque illarum miserti de piis et christianis principibus prospicere illis constituerint, quemadmodum ipsemet interfui, cum haec omnia inter Germanos et Turcas conclusa typisque excusa fuerint, ita ut nos omnes nostra in provincia acquiescere, beneque contenti esse possimus, praesertim cum omnia, quae nostri causa conclusa sunt et perfecta, praemanibus habeam, quae dominationibus vestris non improbabuntur. Quia vero articulos hic inveni, quia jam nunc in Alba Regali *(hibásan Julia helyett)* conclusi et concinnati sunt, videmus inde, quam horribilia ac turpissima mendacia ibidem proposuerit, quae, ita deus vivit, nunquam ita se habent. Primo Turcam cum centenis millibus militum provinciam ingressurum, quo tamen milite ipsemet contra Persam indigeat potius, quam ut Bethlenio eundem transmittere debeat. Deinde etiamsi etiam cum Lippa dimidiam provinciae partem daret, tamen eundem ibidem tolerare nollent. Profecto si Turcas desideraremus, Ali pasa budensis cum decem millibus penes dominum Homonnay propria in persona

Digitized by Google

venire eundemque introducere voluit, sed pediculos pellibus imponere tutum non est. — Summa quicquid de Turcis minatur, purum putum est mendacium: satis negocii habebit Skender passa, ubi in Moldaviam et Poloniam venerit. Quod nequissimus ille praetendit dominum Homonnay non Lippam solum, sed omnia etiam ad Portam usque Ferream jam turcis promisisse, ut provincia illa tantum potiatur, multo majus est mendacium. Ipsemet enim ut supra dixi, interfui, non tamen vel Lippam vel pecuniam vel aliud quippiam, sed ne tantum quidem, quantum cassa nux praevaleret, sine praescitu et consensu provinciae, vel Turcis vel alii cuipiam promisisse, vel in posterum tale quid facturum esse scio. Praeterea dominationes vestrae ipsaemet maturo suo judicio perpendere possunt, tantis in bonis ipsum constitutum esse, ut non opus sit, summum hunc laborem ipsum suscipere, nisi ipsimet Romanorum et Turcarum imperatores ipsum ad hoc instigarent. Turca tam oretenus quam per literas in pleno dominorum consiliariorum consessu me praesente protestatus est, quod si quispiam sub ditione Romanorum imperatoris dominum Homonnay in progressu suo praepediverit, se ipsum vi et potentia mediante introducturos esse, et ita pacem quoque dilatam velle. Publice itaque intimatum et injunctum est, nequis ipsi sit obstaculo. Literae priores caesareae contra dominum Homonnay Bethlemo etiam transmissae, sicuti etiam domini Kleselii merae tantum fuerunt practicae, ne stultus prius obmutesceret, quam cervicibus suis sese imposuissent. Ego potiorem partem omnes legi, quaeque dominus Kleselius scripsit, vidi. Kovacsóczy István stultus ille existimat, se domino suo bonam referre resolutionem ac responsum, ego vero ipsi non fiderim. Multa sunt, de quibus dominationibus vestris lubenter scriberem, sed tempus mihi non sufficit, solummodo cum ad petitionem nobilitatis Czekelii et militum pars exercitus praemittatur, cumque Gükesdi *(igy)* Miklós et István Macgioni Foltique et alios quamplures emiserint, optimum mihi consultumque esse visum est, dominum Franciscum Koch et dominum castellanum Turris Rubrae illico immittere, qui dominationes vestras de omnibus rebus certificet et praemoneat ut miseris nostris conterraneis ubique locorum parcatur et dominationes vestrae ita se gerant, ut omnes omnino salvi et intacti maneamus; cum militum sit magna cohors, eamque penes vel prope Vima in Valachiam introduci vellem. Quod si jam dominationes vestrae obtemperaverint, nemo est, qui mali quippiam aut periculi timere ausit, sin minus, coram deo et hominibus protestor, me excusatum fore; rationem illi reddant, qui causa extiterunt, dominationes vestrae sese accomodare noverint. Caetera domina-

Digitized by Google

tiones vestrae ex nostratibus oretenus intelligent, quibus fidem adhibebunt indubiam. Ex domini Homonnay literis pessimi hominis pessima mendacia etiam dominationes vestrae cognoscent, ego siquid, quod damnum et calamitatem nobis importaret, vel nisi eundem tam honestum, pium, candidum et sincerum potentemque virum esse vidissem, procul me subduxissem. Ad religionem quod attinet, omnia ita effeci, ut dominationes vestrae et spirituales ecclesiasticique omnes optime contenti sint futuri, similiter quoque de aliis gravaminibus, quae hactenus ob tyrannidem magistratus nobis incubuerunt. Deus nos ab eisdem ulterius clementer tuebitur. Pecuniam vel exercitum dominationes vestrae impio illi ne suppeditent, nihil ne alias ipsis compromittere possem. Turrim quod concernit, castellano injunctum est, quomodo procedere debeat, dominationes vestrae ipsi non gravatim auxilio sint. Deo volente paucis diebus post conveniemus. Datum Unghvar 23. Maji calamo properante et corde sincero, anno 1616.

Dominationum vestrarum

servitor et frater paratissimus
Johannes Rhener.

P. S. Cuique civitati et amico bono in specie lubenter scripsissem, sed optata pax et pius magistratus maximum mihi facessunt negotium; vae illis, qui contrarii et rebelles fuerint. Dom. vestrae has literas quam citissime de civitate in civitatem transmittant, ut in omnibus unanimes deprehendamur, ne quicquam negligamus. Gravissima namque exigetur ratio, si forte tardius istae fuerint exhibitae. Vae illis, qui praepediverint.

Idem qui supra.

Cum has jam scripsissem literas, interveniunt aliae a domino Forgach, quas Bethlemus nomine universitatis scribi curavit, quod 15000 Turcarum et Tartarorum in Poloniam et Moldauiam tendentium, huc iter suum dirigant, omniaque devastare et depopulare velint, et quae sunt alia mendacia. Quod si non tua sponte dominus Forgach et dominationes vestrae consenserint, male erit, etsi conjicere possim ex metu tantum et terrore omnia fieri. Polonos quod attinet, praesertim autem Moldauienses nobiscum conspirarunt et se confoederarunt, quibus demandatum est, ne castra sua penes Tattrum metentur, ut si forte motus aliquis oboriretur, praesertim Czekelianorum ex parte, pro demerito suo et petitione exsolvantur. Dominationes vestrae etiam his sese accomodare et diligenter invigilare noverint.

Digitized by Google

Külczim: Generosis, prudentibus ac circumspectis dominis, dom. magistris civium et judicibus primariis, caeterisque juratis civibus ac universitati civitatum saxonicae gentis in Transsylvania etc. dominis et fratribus observandissimis.

(Egykorú másolat, az országos levéltár kincstári osztályában; Acta Thurzoiana, Fasc. 101. Nr. 11.).

b)

Homonnai utasítása a bütő csapat számára.

Instructio pro generosis dominis Stephano Kun, Joanne Putnoky, Francisco Kok, Gregorio Mocsonÿ et Gregorio Foltÿ.

1. Mindeneknek előtte innét megindulván Kglmetek, siessen Kálló felé, az holott mi szándékkal legyen Kgtek, igen titkon kell tartani, hogy magával vihesse az maga felől való hirt Kgtek be, és még az hajdu városokot járja Kgtek, kinek sietséggel kell lenni; ez üdő alatt ültesse fel azt az ezer számú vitézt Kállai kapitán uram ő kglme, kiknek köziben sietvén Kgtek éjjel-nappal semmit nem késvén menjen Fejérvár felé és utjában legyen azon Kgtek, hogy Kővárat vegye kezéhez, (és azt szép) rendben hagyván, siessen be Erdélyben, hol penig ..... esnék az vár megadásának semmit (nem késvén) menten menjen alóla, leszen azután is módunk benne.

2. Mindjárt az indulásnak idején uj embereket bocsásson Kgtek Lippa felé, az kik adják hirekké, hogy Kgtek megyen immár, biztatván őket, hogy ha szintén Bethlen alatta volna is az várnak, meg ne adják neki, mivel hogy derekas segítségek leszen onnan Erdélből.

3. Szamos-Ujvárat és Fejérvárat is azon legyen Kgtek, hogy kezekhez vegye, hogyha valami véletlen dolog találná Kgteket, az erősségben szorulván, megvárhassa benne az derék erőt és segitséget. Ha penig azokat az várakot nem obtineálhatná Kgtek, az városokhoz kellenék kapcsolni magát Kgteknek, mert kijőni előttök, nekik bátorság adás volna, ez kinn levőknek penig félelmekre.

4. Igen vigyázva járjon Kgtek, és jó kémeket tartson, az kik mindenfelől s kiváltképpen az maga személye mellől bizonyos hirekkel értessék Kgteket, hogy ahoz accomodálhassa mindenben Kgtek magát és valami véletlen dolog ne tallálja Kgteket.

5. Igen szép csendesen viselje Kgtek az hadat, hogy se magától, se mi tőllünk ne idegenitse az embereket; dulásra,

Digitized by Google

fosztásra és egyéb csintalanságra ne eressze Kgtek őket, hanem egymást értvén és hallgatván, abban fáradozzon kiváltképpen Kgtek, hogy az benn levő uri rendet Kgtek, nemességet és egyéb rendeket is hozzánk vonjon és kötelezzen; jószágában vagy marhájában senkit meg ne bántsanak az uraim és személyében is meg ne háboritsanak, ha szintén valakinek közülök boszú vesztésre való ok adatnók is, annak most hagyjon békét, hanem mindenekben mennél szelidben és csendesben lehet, úgy viselje Kgtek magát.

6. Minden országban levő rendeket szép szóval intsen Kgtek az mi hűségönkre, ajánlván minden jó akaratonkat ő kglmeknek, s azoknak, az kik szabadságokban megsértődtek volna, szabadságoknak megadását igérje; az kik penig magok jó akaratjokból az mi hűségönkre és szolgálatunkra indulnak, illendő jutalmat és bért igérjen Kgtek, fenyegetvén azokat, az kik szabad akaratjok szerént hivek nem akarnának lenni.

7. Eleiben adja Kgtek minden rendeknek azt is, hogy az országot mi semmiképpen fogyatni és pusztittatni nem akarjuk, egy elvetett rosz emberért azért ő (kglmek úgy) viseljék magokat, hogy az én egész készületem ..... hadaimnak erejét magokra ne vonják, hiszem vagy(on) ő (kglmeknek) módjok abban, hogy minden magok sérelme nélkül ilyen tyrannus fejedelme ellen insurgálhatnak, mivelhogy maga is kötötte arra magát, hogy ha az ő megrögzött szabadságokban meg nem tartaná őket, szabadságosan ellene álljanak; méltán cselekedhetik azért az ellene való insurrectiót, mivelhogy kicsintől fogva nagyig minden rendeket megháborított az ő szabadságokban.

8. Az kiktől törvéntelen minden igazság kivől jószágokat foglalt volna el, assecurálja Kgtek őket, hogy az országgal egyetértvén, kinek-kinek megleszen az ő igaza, sőt ha mi magán való jó szolgálatot praestál valaki közölök, nem csak azt, ki azelőtt is övé volt, hanem azonkivől való jóakaratokban sem fogyatkoznak meg.

9. Elejekben kell azt is adni minden rendeknek, hogy az Moldvában levő lengyelekkel is értelmönk vagyon, kiváltképpen az székelségnek kell mindjárást informálni, hogy az mi hűségönkre hajolván, minden szabadságok megleszen, ha penig külömben cselekesznek, rajtok leszen mindjárt az moldvai had is, és az mit jó akaratjok szerint nem akarnának cselekedni, élni akarván az mi jó akaratonkkal, kedvek ellen is meg kell cselekedni.

10. Beérkezvén Kgtek az erdéli határban, mindjárt hirrel értessen bennünket, és ezután is mindennap ujabb-ujabb embert bocsásson Kgtek vissza, hogy érthessük, mi üdőben

Digitized by Google

vagyon Kgtek oda be és ahozképest alkolmaztathassuk ide ki magonkat.

Homonnay György m. p.

Hátán egykorú kézzel: Anno 1616. in mense Junio mikor Lippa alatt volnánk táborban, ellenönk országonkra ezeket az latrokat akarta Homonnay ilyen instructióval küldeni; de megszégyenitette az úristen. Ezután is nagyhatalmú úristen minden ellenséginket szégyenitsd meg.

Más kézzel Mondhatják ezek Homonnaynak: Nostrum tergum tuae stultitiae subduximus succidaneum.

Jegyzet. Ezen utasításnak nincs kelete: de hogy május 23-ikán kelt, igazolja Rhener levele, melyben Koch Ferencz küldetéséről van szó.

(Ered. a gy.-fehérvári kápt. ltár r. a. akták.)

XLV.

1616. máj. 28.

a)

Ali budai basa Bethlennek Homonnai felkelése ügyében.

Mi vezér Ali passa istennek engedelméből hatalmas és győzhetetlen császárunknak az tengeren innen levő várainak s hadainak és Bosznán, Tömösváron, Egren, Kanisán és több várain is szerdárja, gondviselője és főhelytartója, mostan Budán etc.

Felséges fejedelem, nekem becsületes szerelmes atyámfia, istentől minden mennyei áldásokat kévánok F. adatni.

Elsőbben azt irta F. hogy az mi felséges római császár urunk Havasalföldének országát hatalmas császárunktól kérvén, ő is kétezer emberrel eljöjjön és Erdélyországon által kár nélkül akar menni. Felséges régi barátom, ez dolog minekünk igen csodálatosnak láttatott, mert Raduly vajda töröködött, de soha hatalmas császárunk meg nem engedte és nem is engedi. Raduly vajda azért az fényes portán meg nem hallgattatván, mostan immár ily ördögségre töröködvén, annak is maholnap dolga mi leszen, ha isten engedi, hamar való napon meghalljátok, nyilván leszen. Egy nehányszor is Havasalföldéből kiüzetett — kergettetett immár, de ha isten engedi, mostan még annál szörnyebben leszen.

Az tömösvári és kanisai pasáknak és békeknek mindenfelé vastagon meghagytam, parancsoltam, majd az előtt egy holnappal is, hogy népejekkel minden módon készen találtas-

Digitized by Google

sanak és valamikor ir Felséged akár Homonnay s akár Raduly vajda felől, azonnal mi készen találtatunk hadainkkal együtt. És ezt is irom ismét F. hogy Homonnay és Raduly s Lippa felől az mit irtatok, isten engem úgy segélyen, hogy mindenik hazugság, egyiket se hidjétek, mert sem az hatalmas császárunk, sem mi erre semmiképen nem engedjük. Raduly vajda Bécsben az mi emberinkkel sokszor együtt járván kelvén és egymással beszélgetvén, mihozzánk ide is jöttek emberi. De mivelhogy hatalmas császárunknak felettébb vétett ellene, az soha nem leszen, oly választ töttem neki.

És Homonnay emberi is Bécsben az mi követünkhez sok izben jártak s ide is jöttek. De azoknak is azon választ töttük, hogy hatalmas császárunknak ellene semmiképpen az nem leszen s ha feltámadsz, mi is haddal megyünk, úgymond, reád, azt irtuk neki. Datum Budae 18. die mensis Maji secundum vetus calendarium anno 1616.

Kivül más kézzel: Az erdélyi fejedelemnek irta a budai vezér.

(Egykorú másolata a m. kir. országos ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 110. N⁰ 10.)

b)

Mi vezér Ali pasa stb.

Felséges fejedelem stb.

Mostansággal Tömösvár felől levelek jüvén, hogy az hatalmas császárunknak fogadástok szerint, az várakat megadni ezuttal való törvényetekben, mind az országbeli urakkal együtt végezvén: ez napokban azoknak az váraknak megadásáért embereteket rendelnétek, minekünk megirták. Fölsétged hez és az urakhoz s az országhoz is az illett, hogy igéreteteket fogadástokat helyére hozzátok. Isten engedelméből ennek utánna hatalmas és győzhetetlen császárunktól fölséged az országbeliekkel együtt, sok és nagy kegyelmességet láttok.

Ennek utánna mind az ő hatalmassága kezebeliek s mind penig mi magunk az régtől fogván való szeretetünket, napról napra többitvén, öregbitvén, és az hatalmas császárunknak igazságszerint szolgálóknak, mindenkor, valamikor kellemetes leend, mi is minden jóval, akár az országnak s akár Felségednek gonoszt kivánóknak, eltávoztatni készen találtatunk.

Ez ideiglen Felséged azt vélte, hogy az váraknak kivánása, az mi magunk akaratjából vagyon, abban a dologban tudom, hogy én felőlem kételkedtetek. Felséged becsületes úr barátom jól tudja, hogy mi nekünk ebben az tractálásban sem elsőben és sem annakutánna nem volt, Felségednek régi barát-

Digitized by Google

tomnak az várak felől való erőltetésünk, az hatalmas császárunknak az ő parancsolatja szerint volt.

Némely szókat Felségednek kemény szókkal irtunk volt, elsőben az várak tractálásában lévén, és az magára való vétel szerelmes barátatoknak tractálásával volt. Mi ő felségével ugy beszéllettünk, mondván mi velünk is penig megpecsételtették.

És az Felségednek irott levelünkben is mi előttünk a mi részünkről mássát irván, egyessé löttek. De titkon ő magok tudják mit irtak Felségednek, Felséged jól tudja. De ezek hadd álljanak, tartsák dolgokat, ha Felséged akarja, mindeneket jól ért és jól tud.

Mostan minekünk ez igaz elég bizonyság leszen, Fölségednek úr barátomnak az portán való becsületes követének, az várak felől való erőltetése nyilván lött Felségednél. Isten éltesse fölségedet az hatalmas császárunkhoz és Felségedhez s az országhoz való szeretetit és javát helyére hozzátok. Tudom hogy Felséged is hirt vött, hogy Homonnay György némely állhatatlan embereknek izgatásával Báthory Gábornak öcscsével egyezségben lévén, ez télen az hadakat egyben gyűjtvén és Lengyelországban is kikelettel az Erdély fejedelemségnek kivánásával helyéből akart felkelni. Egy nehányszor Eger felől levelünket küldvén, hogyha, úgy mond, Erdélyre felindulsz, én magam török haddal reád menvén, isten segitségével téged Erdélyben be nem bocsátván, megtéritlek, és jószágod örökösége elvevése nélkül az hadakat, melyeket az te okoddal az szent békesség ellen két-három részből felindulnak, az láb alá tapodtatott szeginységnek bűne nyakadon lévén, mind ez világon s mind az másikon és minden nemzetség között nagy gyalázatban maradsz ugymond, sok külemb külembféle keserü beszédeket irtam neki.

Ez napokban jobbágy által levele jüvén, azt irta, hogy ez dologhoz semmi közöm nem volt ugymond, hanem az Erdélyből jütt embereknek erőltetésekkel akartam vala kezdeni. És ez mostansággal is Erdélyből három izben emberek jüvén, mégis választ nem adván, most is nálunk vannak.

Hogy ha penig nem hiszitek, küldjetek Egerré egy embert, én is oda váramban hozatván, az embereket lássa önnen maga szemeivel. Nagyságod is jól tudja, hogy az dologhoz kezdeni nem az mi magunk akaratjából lött, hanem azoktól kezekkel irott pecsétes leveleket látván és megolvasván, Nagyságodnak tudtára adja.

Holott azért Nagyságod minekünk olyan szép tanácsot adott, mi is ez dologból kezünket elvonván, az hatalmas győzhetetlen császárunknak parancsolatjára várjuk, és az erdélyi országbelieknek is olyan választ adunk. Mert azok mi nekünk

Digitized by Google

oly választ töttek, hogy az hatalmas császár mi nekünk becsületes fogadás-levelet adván, ha az mi fejedelmünk minket megháborgat és az mi törvényünkben meg nem tart, mi valakit akarunk, azt választjuk fejedelmünknek, s az után az hatalmas császár fényes portájára követünket küldvén, az fejedelemséghez való aranyos zászlót és az czímeres becsületes parancsolatlevelet és aranyos üsztjüfét az régi szokás szerint elhozatjuk ugymond, azt mondották. És az Bocskay király idejében adott becsületes fogadás levélre nézvén, azoknak szavokra való képest kezdettük vala.

Kiválképpen az Bocskay királynak az hatalmas és győzhetetlen császárunk adott koronát és aranyas zászlót s botot, éltében ezeket tisztivel és fejedelemségével együtt az én atyámfiának adta volt, ő is az én kezemhez adván, azomban ez világból kimult. Ezért minekünk az római császár ő fölsége sok dolgot cselekedett, és ugyan most is gonoszunkat kivánja.

Azért akarjuk vala mi is, hogy az Bocskay fejedelem szerelmes atyánkfiának módja szerint szárnya alatt maradjunk az hatalmas császárunknak. Hogyha Nagyságod becsületes úr barátunk úgy felelt, mi is békével szép csendességben maradunk, és az erdélyieknek ugy adtunk volt választ, hogy valameddig az hatalmas császárunknak parancsolatlevelével csausz nem küldetik, én addig helyemből meg sem mozdulak. Ha penig engemet akartok tehát az hatalmas császárunknak portájáról hozassatok becsületes parancsolatlevelet, úgy adtam ugymond, választ levelében irta. És ez dologban történt dolgokat az tömösvári pasának Memhet pasa által tudtára adtam volt Fölségednek.

Ez napokban ugy jütt hírem, hogy ismét ujabban hadaknak gyűtéséhez kezdett volna, és Báthorynak öcscse is némely emberekkel melléje menvén, és ez előtt való havasalföldi vajda Sirban Raduly vajda Bécsből indulván, Nagy-Szombatig hat száz lovast és ötszáz gyalogot gyűjtvén, melléje sok fizetést kiáltatván, öt avagy tiz napig Nagy-Szombatban ülvén Homonnayval egymáshoz emberek jűvén s menvén, egyűvé jűni és helyekből felkelni s mind együtt indulni tractálnak.

Az okáért régi szerelmes ur barátom, tudom, hogy ti is mind szüntelen hirt venni igyekeztek. Ennek utánna penig jobban is rajta lévén, az Szilágyságra szolgáló utakra, félelmes helyekre elegedendő népet tévén: mi mihelyt meghallhatjuk, ha onnan valami indulás leszen, minket azonnal bizonyos hirrel értessetek. Istennek segítségével az hatalmas császárunk országának oltalmazására készek vagyunk. Mi az jó istennek segítségével elegedendő haddal készen találtatunk, valahova kivántatik, azonnal isten segítsége által hadakat eresztünk.

Digitized by Google

És ez dologra is felettébb igen vigyázni kell: mostan az havaselföldi vajda Moldua országában lévén, az ország vajda nélkül maradott, Raduly vajdának Havaselföldében való baráti és jóakaróinak akaratjokkal, valami móddal, haddal, vagy had nélkül senkinek semmi hire nem létében, egy helyből úgy találván, az országban ne menjenek.

Ez levelünk Felségednek megadatván, Felségednek mi tetszik ez dológban, mindenek felől mindjárást bizonyossá tegyen minket mindenképpen. Isten éltesse egészségben Felségedet. Datum Budae 17. die Mai secundum vetus calendarium. Anno 1616.

Fölségednek mindenben jóakaró barátja
Idem, qui supra etc.

Kivül. Az fölséges Betthlen Gábornak, Erdélyország fejedelmének, Magyarország részc urának és Székelyek ispánjának etc. Nekem kedves ur és fejedelem barátomnak s atyámfiának adassék.

(Egykoru másolat a magyar országos levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. Nr. 9.)

XLVI.

1616. május 27.

Dóczy tudósítása az erdélyi ügyekről.

Illustrissime Domine Comes, stb.

Akarám Ngodnak értésére adnom. Adák tudásomra, hogy Rhédey Ferencz ez elmult szeredán az ide ki való vármegyéket, úgymint Bihart és Krasznát az Kőrös mellé szállította volna, ez okon, hogy innét küül tartanának, de azok igen kedvetlenek az táborhoz. Maga Rhédey uram, ha ugyan beteg-e, avagy csak tetteti nyavalyáját, de az bizonyos, hogy ágyában fekszik. Még ez ideig az hajdukot, az kik oda be tartoznak, fel nem ültethették. Az fejedelem Fehérváratt volt, az minemű hada oda begyűlekezett, úgy mint öt vagy hat száz ha lehet. Szász Sebeshez szállította, maga is közikbe ment volt, de azok egynehány conditiót vetvén elejben, azt látván, és magához igen nagy kedvetlenségeket, visszatérvén tőlök Fejérvárra, azt mondta volna, hogy látná hozzá kedvetlenségeket, de ő is más gondot akarna magára viselni. Szándékja az volna, hogy Lippa alá menne, de ha az sem kezdene succedálni, maga is Váraddá kijönne, és ezekkel megegyezne. Kinek mi effectusa következhessék, az exitussa mutatja meg. Küldtek volt török és tatárért is, de onnét még senki nem jött. Azt is ujonnan hozák meg, hogy az lengyelek ugyan megverték volna mind az két oláh

Digitized by Google

vajdát, az egyiket ugyan levágván, de melyik lött légyen az, még sem tudatik. Az mely ötszáz lovast Török Istvánnal Bethlen Gábor az vajdák segitségére bébocsátott volt, azokba is kevés szaladott, magát Török Istvánt mondják, hogy elevenen fogták el az lengyelek, küldtek volt követeket az lengyelek Bethlen Gáborhoz, exprobrálván azt, mért adott volna segitséget ellenek nekik, és moneálván, hogy azt többé ne cselekedné, mert el nem szenvednék, hanem magát megkeresnék érette. De ezeket az mint nékem is adták, Nagyságodnak is ugy irom, magam és szolgálatomat ajánlván Ngodnak. Tartsa meg stb. Datis ex Zathmar die 27. Maji Anno domini 1616.

Illustrissimae Dnis Vestrae

Servitor et affinis
semper addictissimus
Andreas Dóczy m. p.

Szintén megirtam vala immár az levelemet, hogy Erdélyből bizonyos emberem érkezék oly hírrel, hogy az mely hada Bethlen Gábornak Szász-Sebesnél volt vele differentiában esvén, előttök az vajda megfutamodott és Fejérvárra ment, ott sem késvén semmit, Dévába sietett, az öcscsét Bethlen Istvánt hagyván Fejérváratt. Az penig az had immár is oszlani kezdett volt, az nemesség izent Homonnay uramnak, siettetik, menten menjen közikbe, mert Bethlent tovább nem akarnák uralni. Ugyanezen követ az feljűl megírt híreket is confirmálja. Az vajdát penig Tompsát ölték meg az harczon.

Külczím. Illustrissimo stb. Georgio Thurzó de Bethlenfalva.

Más kézzel: Exbibitae Bitchae 4. Junij 1616.

(Eredetije a m. kir. orsz. levéltárban. Act. Thurz. Fasc. 57. Nr. 30.)

XLVII.

1616. jún. 13—17.

Tudósitások a konyárdi csatáról.

a)

Illustrissime Domine domine stb.

Az úristentől nagyságodnak hosszú életet és jó egészséget kivánok nagy bódogul megadatni.

Tudom, hogy eddig nyilván lehet Nagyságodnál, Fekete Péter az erdélyi birodalomra minemő kegyetlenöl nagy dulással, égetéssel, rablással indult vala Konyári nevű hajdú várast

Digitized by Google

Biharvármegyében felégetteté és eldulatá. Annak felette az én tisolczi udvarházamtól, földemről ménesemet elhajtatta, és felosztatta. Látja isten háromezer forint kárban vagyok miatta, de azt legkevesebbnek tartanám, ha nem látnám azt, hogy az ország helyeket is holdoltatni és hitekben háborítani igyekezett és mesterkedett, kiért az úristen minemő böntetését bocsátotta reá, eddig Nagyságod bőségesen hallhatta, ő maga is sebben szaladott. Továbbá azt is halljuk, hogy valami lengyelek és kozákok is akarnának reánk jönni, de semmiképpen bizonyosan végére nem mehetönk, ki akaratjából, ha ő fölségének, és az országnak akaratjából nem volna, azokra is illendőképen gondot viselnénk, Ngodat kérem informáljon Ngod felőlök. Én mindeddig is az biharvármegyei határból ki nem mentem és nem is igyekezem tovább menni, hanem szegény nyomorult hazánkra vigyázok. Az török felette igen kévánta volna, hogy mellénk jönne, kiváltképpen az egri passa, ki mostan Szolnaknál vagyon táborban, de még eddig csak egy törököt sem hittunk mellénk, és nem is hivunk, mert istennek hála, magyarok is elegen vagyonk, csak ne legyen Magyarországtól bántásunk, egyébféle idegen nemzettől, lengyeltől, kozáktól, rácztól mególtalmazzuk magunkat. Végezetre Ngod előtt ilyen panaszolkodásom is vagyon, az kassai camora mostan egy falumban igyekezék megháboritani, azt irják ő kegyelmek, hogy császár urunk parancsolta volna meg, hogy végére menjenek, micsoda igazsággal birom azt az jószágot, nilván vagyon az egész Erdélyországban, hogy szegény Báthori fejedelemtől tizezer forinton vöttem az jószágot kész pénzen, az ország szükségére adta és költötte szegény Báthori fejedelem azt az pénzt. Mostan ő kegyelmek azt forgatják, hogy ecsedi jószág volt. Mások is sokan birnak afféle jószágot, de senki anni pénzön nem vött olyan jószágot, sokan tudják Szakmárvármegyében is, csak engemet akarnak ő kegyelmek circálni, noha immár ez a dolog forgott az ő fölsége tanácsi előtt, mert mikor Kappi András uram fel ment vala követségen az országtól, akkoron látták donatiómnak mássát az tanácsurak. Annakokáért Nagyságodat kérem, az ő fölsége camoráját intse meg, ne háborgassanak ilyen méltó igazságomban, mert mind az isten, mind penig az emberek sokan tudják, hogy jó igazsággal birom azt az jószágot. Én nálam zálagosképpen vagyon, ha az én pénzemet megadja az ő fölsége camorája, annak utánna semmit nem difficultálom, hanem örömest felveszem. Látja isten elkeseredtem rajta, mivelhogy az nitrai jószággal is mint járék, azt is csak kivonák kezemből. Ngod kegyelmes uram cselekedhetnék minden jót vélönk ilyen méltó igazságunkban. Ezeknek utánna tartsa meg az úristen Ngodat sok esztendeig jó egészségben.

Digitized by Google

Datum ex castris ad oppidum Deobreiczense positis 13. die Junii. Anni 1616.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor addictissimus
Franciscus Rédei, m. p.

Külczím: Illustrissimo stb. Thurzó stb. *Más kézzel:* Exhibitae Bittchae 23. Junii 1616.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 42. Nr. 45.)

b)

Spectabiles et magnifici genorosi egregii et nobiles domini, amici mihi semper observandissimi, servitiorum stb.

Az úr istentől, ő fölségétől Kegyelmeteknek fejenkint sok jókat, jó egésséget, szerencsés boldog állapatot kivánok megadatni. Kegyelmeteknek effelől kelleték irnom, hogy sok ideje hogy immár szegény nyomorult hazánk füsteleg és volt csak ez hátra, hogy fellobbanjon annak tüze és utolsó veszedelemben jusson, az melyet Kegyelmetek is jól tudhat és jól érthet, amaz Kain Fekete Péter hazánknak romlását, Magyarországgal és az fölséges római császárnál való szép confederatiónkat nem gondolván, ezer, avagy másfél ezered magával együtt idegen nemzetséggel, Erdélyországnak határában, Bihar vármegyében beütöttenek, az én kegyelmes uram ő nga országához való hites hajdú vitézeket fegyver alatt, erős hittel megesküdtették, sokaknak marhájokban praedát hányatott, azonkivül is ő nga hiveinek marhájokban, jószágokban sok kárt tétetett; elsőben is az esküdtetést Vassadon, Bagoson, Bagamerit és Pércsen kezdette el, az hitnek formája ez három dologban állott, hogy Magyarországnak az ki királya leszen, Erdély országának ismég az ki fejedelme leszen, és az törököknek ellensége leszen, annak hű és igaz leszen feje fennállásáig, az mely dolog közöttünk való dicséretes confederatiónknak ellene vagyon. Ezekben igy menvén elébb-elébb, tegnapi napon Konyárdra érkezvén, Erdélyországhoz tartozó birodalomban, és az hajdú vitézek is, az fejedelem ő naga számára lévén, hasonlóképpen Erdély országának, erre is hittel kötelesek voltanak városokat ezen megnevezett Konyárdnak felgyujtották, kóborlottak, marhájokban sok kárt tétetett, melyet én is értvén, itt az szélében gondviselő lévén, és elkeseredvén rajta, látván az szegény hazánknak romlását, mivelhogy értettem, hogy sem az római császár ő fölsége, sem az ország akaratjából nem volt, táboromból ezer jó lovast reája küldöttem, nagy és kemény

Digitized by Google

harczot velek tartottanak, mind az két félben ugyan felesen elvesztenek és megsebesedtenek. Annakutánna ugymint ez mai napon ujabban reájok menvén, ezen vármegyében az hajdu vitézek(et) az úr isten nem az mi erőnk szerint, ugymint ki hitönkben, szabadságunkban és országunkban, megmaradásunkban akart megháborítani, hadaimnak kezében adta őket és megszégyenítette ő szent felge őket érdemek szerint; mostan is peniglen értettem bizonyosan, hogy valakiknek gonosz szándékokból idegen hadak, ugymint lengyel és kozák hadak jöttek be Magyarország határiban és igyenesen Tasnád felé akarnak szállani és Erdélyországban fegyverrel akarnak bemenni és kárt tenni. Annakokáért Kegyelmetek én felőlem semmi gonosz itéletben ne legyen, mert látja az mindenható isten szűvemet, lelkemet, hogy az szomszédságban ártani nem igyekeztem Kegyelmeteknek s most sem igyekezem, hanem azok ellen is szükségesképen eleikben akarék szállani, az jó istent segitségűl hiván mellénk, szerencsét akarok velek próbálni, valahol penig mellettem való hadakkal elmegyek, sohun az szegénységnek kárt nem engedek tenni, hanem inkább oltalommal leszek nekik, ugyanezen dolgot mind ő fölségének, az római császárnak, mind palatinus uramnak ő ngának értésére akarók adni rövid napon, hogy én felőlem más itéletben mind ő fölsége, mind palatinus uram ő nga ne legyen. Végezetre valamiben az én vékony állapatom szerint tudok Kegyelmeteknek kedveskednem, és szolgálnom és Kegyelmetek valamiből megtalál, semmi alkolmatosságot el nem mulatok, jó szívvel szeretettel igyekezem Kegyelmeteknek szolgálni minden időben. Tartsa meg az úr isten Kegyelmeteket fejenkint jó egésségben, szerencsés boldog állapatban. Datum ex castris circa possessionem Konyard positis 11. die Junii. Anno 1616.

Spectabilium, magnificarum, generosarum, egregiarum dominationum vestrarum

servitor paratissimus
Franciscus Redaÿ m. p.

Külczím: Spectabilibus magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus dominis, comiti, vicecomitibus, ac universitati nobilium comitatus Zamliniensis etc. dominis amicis mihi semper observandissimis.

Kivűl: Paria literarum Francisci Redey.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 29.)

Digitized by Google

c)

Illustrissime stb.

Akarám Nagodnak értésére adnom, Raduly vajdának és Homonnai uramnak az minemű gyüjtött hada volt, annak egy része az éren által ment volt, és az bagaméri hajdúkat is melléjek esküdtetvén, Rhédei Ferencz az váradi haddal azonban reájok menvén, ezek sem vötték tréfára, hanem harcznak állottak, és az — mint referálják, nyertesek és felsők váltak; ugyanazon szerencse utján, kiváltképpen azon váradi hajdúk édesgetéséből és hitegetésekből tovább indulván, szintén Konardnál tizenhárom, vagy tizennégy zászlóalja, az ő felsége ditiójabeli Beszermény és egyéb hajduságból állván, véletlenül magát felvetette és erős szóval felkiáltván és szitkozódván, hogy vágjuk le ezeket, mint az pápistákat és németeket, egyszersmind ezeknek rohanván, harczoltak, de látván ezek is amazoknak sokaságokat és hogy az melléjek esküdt bagaméri hajdúk is arczúl fordultak reájok, erőtlenek lévén, az ki salválhatta magát, eljött, de ezt nekem úgy adják értésemre, hogy mind értelemből és practikából volt. Putnoky János az ki köztök volt, Ungvárra ment Homonnay uramhoz. Még egyéb lengyel, magyar és udvara népéből álló hadai Homonnay uramnak fenn lévén, kiből micsoda szándékjok legyen, nem tudom, azt az exitus mutatja meg. Ezeket még is akarám Nagodnak pro informatione értésére adnom. Azt is referálják, hogy nemcsak az hajduságból álló had lött volna, hanem egyéb rendbeli kopjás seregek is voltak, melyek kik löttek légyen, ennek utánna megbizonyosodik. Ezek után Nagodnak magamat és szolgálatomat ajánlván, Isten sokáig éltesse és tartsa meg Nagodat jó egészségben. Datis ex Zatthmar die 17. Junii. Anno 1616.

Illmae Dnis Vestrae

servitor et affinis
semper addictissimus
Andreas Dóczy m. p.

Külczím: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Betthlenfalva stb.

Más kézzel: Exhibitae Bittsae 19. Junii 1616.

(Eredeti az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 61. No 33.)

Digitized by Google

XLVIII.

1616. jun. 21—22.

Az alvinczi tábori országgyűlés levelei Thurzóhoz és Homonnaihoz.

a)

Illustrissime domine stb. Salutem stb.

Noha régtől fogva hallogatjuk Homonnay Györgynek, a mi kegyelmes urunk szabad akaratunkból választatott fejedelmünk, és országúl mi ellenünk is gonosz szándékát és haddal való készületit; mindazáltal mi annak derekas hitelt, tudván az két hatalmas császárok közt való szent békességet fenn állani, és mivelünk is ő felségének confoederatióját lenni, nem adhattunk: másikért azért is, hogy a vármegyékre oda ki és ide be országúl minekünk irott levelében is azt ugyan hittel és manifeste tagadta. De az mint a Régheni János leveléből és több intercipiált levelekből kitetszik, vesszük eszünkben, hogy efféle tagadások merő practikák voltanak és azzal nem is akartak egyebet, hanem csak szintén azt, hogy itt benn csendes bátorságban lévén, hirtelen való irruptiójokkal vigyázatlanul találtatván, obruálhassanak bennünket; holott bizonyos hadait indítván ellenünk, azokat az úristen igaz itéletéből, mint közönséges békességnek bontogatóit megszégyenítvén, hogy ez hamis practika által indíttatott tüzet tovább gerjedni ne engedjük, minden alkalmatosságok mutatják és suadeálják. Mert a miképpen a töröknél az mi kegyelmes urunknak állapatját confundálni akarta, annak ő nagyságával együtt serény vigyázásunkkal eleit vettük, minthogy egyéb sem lehetett benne; az kihez penig bizott, mostan azok is táborban szállván, ellene vannak. Az moldvaiak is tudván, hogy az törökök ellen soha az ő uj vajdájokkal meg nem maradhatnak, országúl minekünk és a mi kegyelmes urunknak esedeztenek, hogy a fényes portán érettek intercedálnánk, kiknek számos követeket ő nagysága el is bocsátotta ugyan az lippai táborunkból; ahozképest a mely számos török hadak mind Szkender pasa mellé, s mind Oszi Ibrahim pasával, a mely derekas tatárság a havaseli vajdával együtt Moldova segítségére rendeltettenek vala, nem lévén oda szükségesek, csak egyenesen erre a szükségesre és a békesség bontogatóknak leszállítására fordíttattanak.

Ugyanis az ilyen országos és szent confoederatio ellen való indulatot, az ő fölsége részéről privátus embertől nem lehetséges elszenvednünk; de hogy ő fölsége is mind minekünk s mind penig a mi kegyelmes urunk ő Nagysága egynehány-

Digitized by Google

szori megtalálására illendőképen nem refrenálta, sőt, hogy ugyan akaratjából legyen ő fölségének mind az Homonnai és Raduli vajda indulatja, Régeni Jánosnak, egyik kifutott árulónak, ki kétség nélkül az ő fölsége tanácsát igazán fogta érteni (noha mi annélkül is azt ugyanúgy hittük lenni. De most annak irásából ilyen világos magyarázattal, hogy a velünk való frigytartás practika volt, azért, hogy inkább véletlenül találtatnánk, titkolás, tagadás a dologban semmi nem lehet, kinek igaz páriáját, a mint ide beirta nimetül, Nagyságodnak a mi kegyelmes urunk kiküldte: valami penig a török részről mind Homonnay s mind Radulj vajda indulatjáról, azt bizonyosan megtapasztaltuk, hogy nem találtatnak ugy lenni, és ha nem hiszik, könnyen megpróbálhatják, ha elő bocsátja-e a török őket ez szándékokban, avagy nem, ha hitelt akarnak adni a budai vezér irásának, kit Homonnainak irt, és a mi kegyelmes urunknak is pariáját hozták, abból könnyen megérthetik. Az instructio, melyet Erdély foglalására bocsátott hadainak adott volt, a harczkor közben akadván, megtetszik abból, hogy Kállay kapitány által kivánt ezer lovast adatni hadaihoz, kit tudunk mi is, hogy nem Homonnai uram szolgája, hanem ő felsége kapitánya. Tudván penig Nagyságodnak szegény hazánknak közönséges békességének őrizésében minden időbeli atyai kegyes indulatját és jó akaratját, mi is penig Magyarországnak békességét, nem külömb affectussal, mint szintén Erdélynek, ugy kivánván, efféle háborgó állapatot a confoederationak continentiája szerint is, egy akaratból kellene csendesítenünk. Nagyságodat azért mind a szent békességhez való szeretetiért s mind penig becsületes méltóságos hivataljának megfeleléséjért egész országúl kérjük, sőt ugyan obtestáljuk is, ez dologban idő halogatást nem szenvedvén, az felindult fegyvert fegyverrel jure belli necsak leszállítsa, hanem Homonnay Györgyöt több complicessivel együtt kedvezés nélkül büntesse meg; azokat peniglen a háborúság szerző, elvetemedett ujságokban gyönyörködő árulókat, kik innen belől minden ok nélkül kifutottanak, törvinyre adassa kezünkben Nagyságod, egyebeknek példájára büntethessük magunk országúl, ez ilyen nemzetünkre gyalázatot szerző hamis embereket, hogy efféle veszedelmes indulatok között a békesség szerető embereknek sohult károk és romlások ne következhessék; mert látván ellenünk felindult ilyen nyilvánvaló hadakot, hogy ott künn levő atyánkfiait tüzzel és fegyverrel akarták a mi kegyelmes urunk hűségétől elszakasztani, magunkat is ide be sokkal nagyobb rémítő fenyegetésekkel ijesztenek, kételenség alatt is magunkra gondot kelletik viselnünk: mert noha Nagyságod Magyarországban generalis insurrectiót promugáltatott, és a kapu-

Digitized by Google

szám után is a gyalogát felszedni és kelni parancsolta: mindazáltal a szegény megholt kegyelmes urunk Báthory Gábor idejebeli Magyarországból Radulj vajda ellen bejütt segítségnek példájához képest, mind addig is ahhoz nem bizhatunk, valameddig ezeknek a békesség felháborító reánk törő ellenséginknek büntetéseket nem láthatjuk. Homonnay Györgynek penig ide be való hivataljáról minemű levelet küldettünk, páriáját kiiratván, abból Nagyságod bölcs itéletiből eszében veheti, az ő igyekezetének eredeti országúl mi tőlünk legyen-e, vagy csak valami eszeveszett, elméjekben megfogyatkozott privatus emberektől. Mindezekről az állapatokról Nagyságodtól mentől hamarébb kedves választ várunk. Tartsa meg Isten Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum ex castris ad oppidum Alvincz positis, die 21. Junii. Anno domini 1616.

Illustrissimae dominationis vestrae

servitores paratissimi
universi status et ordines
trium nationum regni
Transsilvaniae ac Partium
hungaricae.

Külczím: Illustrissimo domino, domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Kivül a boríték 24 gyürüpecséttel volt lepecsételve.

(Eredetije orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 13.)

b)

Spectabilis ac magnifice stb. Servitiorum stb.

Mely igen méltatlan és ok nélkül való igyekezetit halljuk és értjük lenni Kgdnek szegény hazánkra, még penig fegyverrel és fejedelemségre régtől fogvánt való szabad választásunk törvénye ellen, álmélkodni rajta nem győzünk és hirtelen irásunkat mint kezdjük el felőle is, alig tudjuk meggondolni, micsoda eszeveszett és nem egyébben, hanem csak valami utcza vesztett dupla tripla árultatásokban megregzett embereknek tanácsokon megindultatván, az Kgd dolgaiban csak azt tapasztaljuk, hogy sem Erdélyországát nem ismeri, sem a bennevaló embereket nem tudja, kicsodák legyenek. Ha példákat venne szeme eleiben, efféle partialis alattomban való árultatásokra, fejedelemségre soha meg nem indulna, mert noha némely üdőben bűneinkért afféle tyrannusokkal az úristen ostorozta ezt az országot, úgymint Békes Gáspár, Mihály vajda és Básta György voltak, de valami üdőre lehetett nyakunkról azokat is

Digitized by Google

lerázván, ugyan isméglen helyére hoztuk mi az mi szabadságunkat. Mostan penig az két császár között bizonyos békesség fundáltatván, nekünk is hazánkból, nemzetségünkből választott fejedelmünk közöttünk oly állapottal levén, hogy mind az két császárnak illendő engedelmességgel kedvét keresvén, a békességről való frigylevele mind a két császártól, mind ő nagyságánál s mind nálunk országúl kezünknél vannak. Kgd privatim mikor maga szép uraságában nyughatnék, mihozzánk sem magának, sem semmi nemzetségének egy pénz ára közi nem levén, sem egy talpaalja igazsága Erdélyben, csudálatos nagy ambitio lehet ez, hogy szép uraságát, életét koczkára vetvén, rajtunk való regnálását fegyverrel akarja keresni, és minekelőtte meg nem fogta, annyiból immár melyeszti is, hogy régen sokunknak jószágát és tisztit elosztotta; az mi kegyelmes urunkat fejedelmünket penig oly dolgokkal vádolja, kiket mi szemünkkel látunk ittben és tudjuk, mint viseltetnek az ő nagysága dolgai, hogy inkább azokért ő naga isten és ez világ előtt dicsiretet érdemel. Holott minden jó rendtartást és fejedelemséghez való igaz jövedelmeket ennekelőtte való fejedelmek eltékozolván, ő naga mi tetszésünkből és akaratunkból meg is igen kimélvén és kegyelmesen lassan-lassan igyekezik restituálni és helyére hozni. Az szászságnak szabadságit hanemha aval bontogatta volna meg, hogy Szebent megadta nekiek, kiért nemhogy valami idegenséggel, de ha szinte némely személyek nyughatatlankodnak is, közönségesen örökös hűséggel, háládatossággal adósok ő nagyságának. Azonkivűl fogyatkozott állapotjok miatt csak szokott adajokkal is mostan is sokkal adósok ő nagának, kit tűréssel és engedelmességgel vár, hogy beszolgáltassanak.

Az székelység közzűl, kik hadban nem menésért fejeken jószágokon maradtanak vala, hogy az tisztviselőktől marhájokban, jószágokban meg ne károsíttassanak, — ő naga egy holnapig való soldos dolgozókat kivánt rajtok Fejérvár épületire és azt is az országnak közönséges javára fordította, ki vádolhatná méltán érette? Hogy penig hazánkat ő naga ilyen szorgalmatossággal építi, örökké háládatossággal tartozunk mindnyájan ő nagának érette, mert ugyanis több vagyon huszonöt esztendeinél is, hogy egy fejedelem is hazánknak erősségin ilyen hasznos épületeket nem cselekedett, mint ő naga ez harmadfél esztendő alatt. A ki nem hiszi, meglátthatja Fejérváratt, Déván, Fogarasban, Számosujváratt és Váradon. Tudjuk penig, hogy azok az fondorló emberek az jót is gonoszra magyarázván, több hamis vádlásokkal is terhelték ő nagát, mert azt is vétkűl és vádlások köziben iratták, hogy octavákat celebráltatott ez elmúlt télen ő naga között-

Digitized by Google

tünk, kit ennekelőtte való fejedelmek husz esztendőktől fogvánt nem cselekedtenek. Hogy penig Kgd azokat a nehány kifutott hütihagyott embereket Erdélyországának hijja és tartja országúl mindnyájunknak, kik tiszta és böcsületes hirt nevet viseltünk eddég, ezután is viselni akarunk, nagy gyalázatunkra, és avval kérkedik idegen országokban is, hogy Erdélyországa (megunván és vetvén a mostani kegyelmes urunkat fejedelmünket) Kgdet híná az fejedelemségre: nyilván igen búsult és háborodott szívvel szenvedjük. Mi azokat az embereket, még közöttünk voltanak is, ismertük, szokott kegyességünk szerént országúl közöttünk szenvedtük őket; de mindenik hirében nevében megsértődött emberek és nemcsak egyszer voltanak gratiások, most is ki tripla árultatással, ki parázsnaságért, ki tolvajságért, ki tűzre itéltetett eretnekségért szökvén ki közűlünk, excommunicatusok, proscriptusok levén, azokat viseli, tartja ország neve alatt, kiket ezután is, ha Kgd azok után jár, megtapasztalja, hogy igen kevés szerencséjek vagyon az igaz mondáshoz. Ha penig még ittben több complicessi volnának alattomban közöttünk, azokat is mi igaz hazánkfiainak nem tartjuk. Tudjuk, eljő az üdő, mikor az rostálásban az konkoly kihull a tiszta buza közűl. De Kgd soha azt mifelőlünk el ne hidje, hogy azoknak az nehány eszeveszett embereknek példájára hütünket, hírünket, nevünket mi egész országúl, közönséges pártolással megmocskolnók. És noha az szászsághoz láttatik nagyobb bizodalmának lenni, nyilván elhittük, ő kegyelmek is hireket, neveket meg tudják böcsülleni és afféle pártolkodással közönséges romlásra okot nem adnak; mert ha vagy publice vagy privatim némelyek afféle árultatásban elegítenék magokat, valjon nem hasonló hűséget várhatna-e Kgd is az olyanoktól maga állapotjához, sőt inkább ezt bizonyosan tudja mi felőlünk, valameddég az úristen megtart bennünket, eleinktől reánk maradott szép szabadságinkat teljes erőnkkel őrizni igyekezzük. És ha Kgd igaz legitima és solennis vocatión kivől fegyverrel és égetéssel (a mint el is kezdette) akar mi hozzánk nyulni, tudjuk az Krisztusnak mondása szerént, micsoda itéletet tehetünk Kgd felől: Omnis pastor, qui non intrat per ostium in stabulum ovium, sed ostendit aliunde ille etc. Sőt hogy rövid szóval Kgdnek a mi elménket országúl világoson eleiben adjuk és megértessük, soha nem szolgált még eddég jól minekünk hazánkon kivől való embereknek fejedelemségre való választása, kik minket sem ismernek, az idevaló administratiókat sem tudják, böcsületünket megadni nem szokták, hanem inkább idegenekre rakják, értékét szeginy hazánknak másuva takarítják.

Az fényes portától is arról bizonyos resolutiónk vagyon

Digitized by Google

hogy efféle fejedelemséget soha közöttünk meg nem szenvedik Kgdet azért egész országúl intjük, efféle haszontalan gondolatokkal és igyekezetekkel magát ne terhelje, pénzét és jószágát arra ne vesztegesse, istentől adatott maga sorsával legyen contentus, mi hozzánk semmi közi nincsen, ne is avassa magát belénk, álleveleken, pecséteken ne fundálja se egyik császárnál, se másiknál dolgát, mert dicséretes vége ez ilyen practikáknak soha nem lehet; afféle hütehagyott embereknek penig, hogy a Kgd udvara immár ugyan receptaculuma, annyi kár, hogy borát, kenyerét csak vesztegetni fogja azokra. Inkább ha venni akarja, és azt a szándékát leteszi, az ilyen indulásoknak gyalázatja maradna azokon, a kiken maradni kellene, mi velünk és a mi kegyelmes urunkkal itt az szomszédságban megnyughatnék, mint szintén több magyarországi jóakaró urainkkal, atyánkfiaival.

Kgdnek ez levelünket magunk főkövetünk atyánkfiaitól akarjuk vala megküldeni, és scythiai móddal egy nehány szóval is izenni; de minthogy contra jus gentium, kit még az pogánok sem cselekednek, hanem csak az lippaiak próbáltak vala meg, Kgd most is egy háromszéki nemes ember atyánkfiát, kit követségben bocsátott volt a mi kegyelmes urunk Kgdhez, megfogatta és most is fogva tartatja; csak annyi igazságot, irgalmasságot nem tapasztalván Kgdben, hogy követünk szabadon jöhessenek mehessenek, holott egy két három embert könnyű akárkinek is megfogni és megnyomorítani, mentől inkább egy olyan szeginy leginyt nem nagy győzedelem. Mig annak szabadságát nem látjuk, hogy várhatnánk nagyobb jót és igazságra való igyekezetet Kgdtől, kit mind az közönséges igazságért, jó hiréért, neveért és a mi tekintetünkért is igen méltó lött volna Kgdnek eddig is elbocsátani. Ezután is azt várjuk. Tartsa meg isten Kgdet sokáig jó egészségben. Datum ex castris ad oppidum Alvincz positis die 21. mensis Junii, anno domini 1616.

P. S. Kegyelmedtől ez levelünkre bizonyos és sietséggel való választ várunk.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae Sigismundus Kornis, Stephanus Kákonyi, Kamuthi Farkas, Volffgangus Allia, Simon Péchy, Stephanus Erdélyi, Balthasar Kemény, Blasius Kamuthi, Balthasar Zilvási, Sigismundus Sarmasági, Bethlen Farkas, Joannes Begner, Volffgangus Chierenÿ, Andreas Kapi, Franciscus Pekri, Stephanus Kovatziochÿ, Stephanus Huszár, Balthasar Veselieni, Stephanus Haller, Michael Balassi, Franciscus Balassi, Michael Dániel, Stephanus Imech, Franciscus Kornis, Zalay Ferencz, Georgius Bethlen, Franciscus Bánfi, Bartziaÿ Sándor, Michael Bánfi, Kendefi

Digitized by Google

Gáspár, Franciscus Folthi, Stephanus Kun, Joannes Vaiaÿ, Joannes Vass, Franciscus Macskási, Georgius Thorma, Christophorus Patzolay, Ladislaus Hosszutelki, Imrefi György regius judex substitutus Zibiniensis, Simon Boktt judex Segesvariensis, David Literati judex regius Keohalmiensis.

Caeterique status et ordines universi trium nationum regni Transsylvaniae.

Kivül más kézzel: Az ország levelének, melyet Homonnay Györgynek irt, pariája.

(Másolat orsz. ltár kincs. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. Nro 14.)

c)

Illustrissime domine etc. Salute et servitiorum etc.

Homonnay György mennyi számtalan esküvéssel vármegyéken solennis protestatiókkal tagadá és titkolni akará eddig az közönséges békesség és Erdély ellen való igyekezetit, Nagyságodnál s minden igaz hazaszerető embereknél nyilván vagyon. Most hüttel való tagadási ellen bizonyos hadait indítván ellenünk, és azokot az úristen igaz itiletiből, mint hazánknak közönséges békességének bontogatóit, megszégyenítvén, hogy ezt a szüntelen hazug practika által indított tüzet tovább gerjedni, és előbb menni ne engedjük, minden alkalmatosságok mutatják és suadeálják. Mert a mely nagy igiretekkel, és sok külömb-külömbféle vádlásokkal az töröknél akarta állapatunknak eszét veszteni, és magának kedvet, előmenetelt szerzeni, annak is isten kegyelmességéből szorgalmatos vigyázásunk által, (minthogy egyéb sem lehetett benne) eleit vöttük, és az, kihez eddég bizott, azok mostan ellene szállottanak ki táborban, mind az budai vezér, egri és tömösvári pasák, kedvünk szerint ez dolognak lecsendesítésében mellettünk akarnak szolgálni. Az moldvaiak is tudván, hogy török császár kedve ellen új vajdájokkal együtt meg nem maradhatnak, az országnak minden fő boérit, kik Tomsától megmaradtanak, hozzánk kiküldvén, intercessiónkat kévánván, általunk kérnek kegyelmet és megmaradást az fényes portától, kik ugyan számoson immár az portára el is mentenek, ki miatt mind Zkender pasával, a mely számos török hadak, s-mind Ozi Ibrahim pasával, az mely derekas tatárság, az havasalföldi vajdával együtt Moldovára rendeltettenek vala, nem lévén oda szükségesek, csak igyenesen erre az szükségre, és az békesség bontogatóknak leszállítására fordíttattanak; ugyanis ilyen országos és confoederatio ellen való indulatot, az ő felsége részéről, privátus embertől, semmiképen nem lehetséges elszenvednünk, de hogy ő felsége is egynehányszori megtalálásunkra illendőképen

Digitized by Google

nem refrenálta, sőt hogy ugyan akaratjából legyen ő felségének mind az Homonnay és Radulj indulatja, Régeni Jánosnak egyik árulónknak, ki kétség nélkül az ő felsége tanácsát igazán fogta érteni (noha annélkül is mi azt ugyan úgy hittük lenni), de most annak irásából, ilyen világos magyarázattal, hogy az velünk való frigytartás practika volt azért, hogy inkább véletlenül találtassunk, titkolás, tagadás az dologban semmi nem lehet; kinek igaz pariáját a mint irta németül Nagyságodnak küldöttük. Valami penig az török részről iratik, mondatik, mind Homonnay és Radulj vajda indulatjáról, azt bizonyoson tudjuk, hogy azok nem találtatnak úgy lenni, és ha nem hiszik, könnyen megpróbálhatják, ha elő bocsátja az török őket ez szándékokban, avagy ismét ló májra igazítja, ha hitelt akarnak adni az budai vezér irásának, kit Homonnainak irt és nekünk is pariáját hozták s ide is Nagyságodnak includáltuk, abból könnyen megérthetik. Az instructio, melyet ellenünk az Erdély foglalására bocsátott hadainak adott volt, az harczkor kézben akadván, megtetszik abból, hogy kállai kapitány által kévánt ezer lovast adatni hadaihoz, kit tudunk, hogy nem Homonnay, hanem ő felsége szolgája; kihez képest ilyen nyilván való jelünk lévén ez dologban az ő felsége conjuventiájáról, általlunk is irni ő felségének felőle. De miérthogy Nagyságodnak hazánknak közönséges békességéhez, minden üdőben igaz jó akaratját reménljük, mi is penig Magyarországnak is békességét nem külömb affectussal, mint szintén Erdélynek úgy kévánjuk, efféle gyuladozó tüzet ugyan az confoederationak tartása szerént is egyenlő akarattal erővel kellene oltanunk. Nagyságodat mind az szent békességhez való szeretetiért s mind nádorispánsági tisztinek megfeleléséjért kérjük és obtestáljuk, üdőt, napot, órát ebben ne halogasson, az felindult fegyvert, fegyverrel jure belli necsak leszállítsa, hanem Homonnay Györgyöt complicessivel egyetemben kedvezés nélkül megbüntesse, sőt azokat az árulóinkat is, kik innen Erdélyből Magyarországban kifutottanak, törvényre Nagyságod adassa kezünkben, hogy efféle veszedelmes indulatok között solult is az békességszeretőknek, és annak őrzőinek kára, ártalma és romlása ne következzék, kiket mi nem külömben szánunk és oltalmazunk, mint magunk hiveit és vérünket, holott ellenünk ilyen nyilván felindult hadakat látunk, kik országunk szélibe való hiveinkre égetéssel, rablással, pusztítással ütöttenek, és azoknál sokkal derekasabb erővel is fenyegetnek, minden úton megmaradásunkra mi is kényszeríttetünk gondot viselnünk. Mert noha Nagyságod hagyásából minden rendeknek insurrectioját halljuk Magyarországban, és az portákról is gyalog készítést, de előttünk lévén az

Digitized by Google

szegény Báthory fejedelem példája, mikor elsőben Radulj vajda ellen való segítségnek szine alatt indíták meg az hadakat, és ide bejutván Erdélyben, nyilván való ellenségink lőnek. Mi is azokat az ott künn való készületeket semmiképen addég jónkra nem magyarázhatjuk, még azoknak a mi ellenségeinknek, és az közönséges frigynek bontogatóinak nyilván való büntetéseket nem látjuk. Mely dolgoknak ás állapotoknak minden részeiről igen bizonyos, és sietséggel való választ várunk Nagyságodtól. Homonnaynak is mostani táborunkból az ország minemű levelet iratott légyen, pariáját annak is oda küldöttük Nagyságodnak. Tartsa meg az úristen Nagyságodat jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Julia die 22. mensis Junii. Anno 1616.

Ill. Dom. Vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Betthlen m. p.

Külczím: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Más kézzel: Exhibitae Bitchae 6. Julii 1616.

(Eredetije az orsz. magy. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. Num. 15.)

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ tett:

Illustrissime domine stb. Salutem et servitiorum etc.

Nagyságodnak hozzánk küldött jámbor szolgája Bodony Mihály nevő megadá nekünk az Nagyságod levelét, melyben miről irjon Nagyságod, megértettük; ennekelőtte tized nappal csak mindezekről az dolgokról, mölyek az Homonnay uram és Radul vajda indulatjokat illetik, Nagyságodnak mi igen bűségesen irtunk, möly levelünköt Forgács Zsigmond uramnak az ő fölsége fölföldi generális kapitányának küldtök, hogy Nagyságodnak fogyatkozás nélkül kézhez dirigálja s tudjuk azon levelünk már eddig Nagyságodhoz juthatott. Most is azért mi egyebet Nagyságodnak nem irhatunk, hanem hogy ő fölségének, az mi kegyelmes urunknak császárunknak az Homonnay György motusában semmi akaratja nem volt, nincsen is, kit bizonyítnak ő fölségének egynehány nekünk irt levelei. Raduly vajdának is penig csak úgy engedte volt meg ő fölsége az országban által menetelit, hogy ne fegyverrel, haddal, hanem maga szolgáival menjen olyan conditióval, ha török császár is consentiál bemenetelinek és az havasalföldiek is acceptálják, az mint megtetszik az ő fölségétől neki adott salvus-conductusból. Nem méltó azért, hogy Nagyságod egy rosz áruló embernek Regeny Jánosnak hamis irásán meginduljon és azon fundamentumot vetvin, ő fölsége császár urunk felől dubitáljon, hanem Nagyságod adjon helt az mi irásunknak is és higyje el azt, hogy ő fölsége az Nagyságoddal és erdélyi statusokkal végzett confoederatiót szentől meg akarja tartani s alatta valóival is meg akarja tartatni. Innét is eszében veheti peniglen Nagyságod, hogy ő fölségé-

Digitized by Google

nek nem volt akaratjával ez indulati, mert mihelen valóságosan informáltatott ő fölsége felőle, hogy ottan nemcsak levele, de bizonyos követe által is megporoncsolta mindjárást mind Homonnaynak és Radulynak is, hogy minden hadokat eloszlassák és csendességben legyenek, mert ha azt nem cselekeszik, büntetés nekül nem szenvedi el ő fölsége. Radul vajda is ám supersediált, mert az mint nekünk irják, Lengyelországra ment és onnét hova igyekezik, azt maga tudja; Homonnay György is alább hagyta a dolgot és tagadja minden cselekedetit. Igy lévén azért a dolog, hogy ezek megcsendesedtenek, nem látjuk okát, miért köllessék még is Nagyságodnak hadat tovább fömntartani, hanem kérjük Nagyságodat szeretettel, szállítsa le népét Nagyságod és legyen csendességben s tartsa az jó békességhez magát, azoknak penig compescálását, kik az békességet mód nekül bontogatták, hagyja Nagyságod ő fölségére, az mi kegyelmes urunkra császárunkra, ő fölsége után mi reánk, és az országra, elhigyje Nagyságod, illendő gondja legyen ő fölségének, és velünk együtt országnak is reájok.

Kivánja tőlünk irásában azt is Nagyságod, hogy Homonnay Györgyöt s az többit is, kik vele egyet értettek, mostan mindjárást aperto Marte tisztünk szerint megbüntessük; de abban ilyen hirtelenséggel mód nincsen, oka ez, hogy mi az országnak constitutiójának megtartására igen erős hittel vagyunk kötelesek és azt nem violálhatjuk, hanem az mint följebb is megirtuk, üdővel leszen az országnak módja benne, hogy azokat tanquam publicae pacis et tranquillitatis turbatores érdemek szerint meg tudja büntetni. Az mi az Nagyságod árulóit illeti, kiket kiván Nagyságod kézben adatni tőlünk, azok felől ex aliorum informatione irhatjuk Nagyságodnak, hogy Radul vajdával együtt mentenek el s hol legyenek, azt mi bizony nem tudjuk. Most csak ezt akarók Nagyságodnak levelére válaszúl adnunk rövideden, minthogy ezelőtt való levelünkben mindenekről büségesen irtunk. Tartsa meg isten Nagyságodat jó egészségben. Datum in arce nostra Bittsen. die 6. Julii. Anno 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria litterarum ad vajvodam Transsilvaniae responsoriarum datarum.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 101. ad num. 15.)

XLIX.

1616. jun. 27.

Thurzó nádor Bethlennek: a Homonnai-féle mozgalmak iránt meg akarja nyugtatni.

Illustrissime etc. Salutem et servitiorum etc.

Megemlékezhetik arrúl Nagod, hogy midőn utolszor egy Makaÿ János nevő jámbor szolgáját hozzánk küldte vala

Digitized by Google

Nagod, azon szolgája által mind szóval való izenetünkben s mind irásunkban megjelentettük Nagodnak, hogy ő felgének, az mi kegyelmes urunknak, császárunknak se hire se akaratja nincsen az Homonnay uram motusában, hogy Erdélre fegyverrel menjen, mert ő felge Nagoddal és az erdéli statusokkal való confoederatióját meg akarja tartani. Mely ő felge resolutióját magának az Nagod szolgájának ad oculum demonstravimus csak azonért, hogy az mit irtunk Nagodnak és izentünk, hihesse inkább el Nagod; megtapasztalhatja azért immár Nagod, hogy az mit mi akkor irtunk és izentünk Nagodnak, az ugyan valóságos volt, mert mihelyen bizonyosodott ő felge arról, hogy Homonnay uramnak volt valami szándékozása, mindjárást megparancsolta ő felge serio Homonnay uramnak, hogy vesztegséggel legyen, és ha mi hada vagyon, azt eloszlassa, mert semmiképpen nem akarja ő felge, hogy az Nagoddal és erdéli statusokkal való pactum az ő felge részéről violáltassék. Azonképen Raduly vajdának is csak úgy engedte ő felge kegyelmesen, hogyha az havasalföldiek acceptálják és az török is consentiál neki, hogy bemenjen, ő felgének sincsen ellene, de hogy hadat gyűjtsön ez országban, és fegyverrel menjen be, annak is ő felge nem consentiált, s most sem consentiál. Im most ismét bizonyos fő követét bocsátja ő felge mind Raduly vajdához, és Homonnayhoz is, hogy vesztegséggel legyenek, és minden hadokat elbocsássák. Igy levén azért az dolog, hogy Nagod az mi kegyelmes urunktól császárunktól semmiben meg nem bántatott, sőt minden kegyelmességével igyekezett Nagodat prosequálni, nem tudja ő felge mire magyarázni, honnét indíttatott legyen Nagod arra propter privatorum aliquorum hominum facta először, hogy Lippát hazánknak szép bástyáját Araddal és több egynehány kastélyokkal együtt pogán kézben ejtette. Másodszor, hogy Nagod oly patens mandatumot foltatott az ő felge birodalmában levő hajduság közt, az melyben el akarta Nagod azt a hajdúsággal hitetni, hogy ez motus Homonnay uram által causa religionis vagyon, azért igyekezett Nagod az hajdúságot incitálni. Harmadik, hogy Ali passának is és az portára is olyakat irogatott Nagod, kivel az töröket is irritálni igyekezett Nagod ő felge ellen, jelentvén azt az töröknek, hogy ez mostani motus Homonnay uram által ő felge akaratjából vagyon. Mind ezek azért az Nagod cselekedeti ő felgének az mi kegyelmes urunknak méltóságának nem kicsiny sérelmére lehetnének, kiért méltán commoveáltathatnék is ő felge, s mást is gondolhatna talán felőle, de mi, ki eleitől fogvást ő felgét nem zűrzavarra, háborúra, hanem az egy csendes és szép békességnek követésére tanácslottuk: intercedáltunk ő felgénél, alázatosan könyö-

Digitized by Google

rögvén, hogy mind ezeket ő felge obliterálja és Nagodat inkább minden jó akaratjával, kegyelmességével prosequálja, kiben jó reménségünk vagyon, hogy ő felge pro innata sua clementia könyörgésünket meg nem veti; azért Nagodat mi jó akaratból kérjük, hogy Nagod ennekutánna efféle dolgoktól, kikkel az ő felge authoritása laedáltathatnék, supersedeáljon, és először mindennek jól végére menjen Nagod, ha ő felge akaratjából vagyon-e, avagy nincs, és úgy deliberáljon felőle; sőt jót-szántunkban tanácsoljuk Nagodnak azt is, hogy Nagod ezekről ő felgét complacálja, és igyekezzék inkább ő felge kegyelmességét magához kapcsolni Nagod, hogysem mint vétsen ő felsége ellen, mert tudja azt Nagod, hogy nagy módja vagyon ő felgének abban, hogy az fényes portán is, ha akar, mind árthat s mind használhat Nagodnak. Ezt akarók mostan Nagodnak syncere megirnunk. Ezzel isten éltesse Nagodat sokáig jó egésségben. Datum in arce nostra Byttchensi, die 27. Junii 1616.

comes Georgius Thurzo.

Kivül: Paria literarum ad wayvodam Transylvaniae datarum, per reverendissimum dominum Pazmanum transmissarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 31.)

L.

1616. jul. 7.

Sarmasági Zsigmond Thurzónak: menekülése történetét elmondja.

Illustrissime dne stb.

Elsőbb része könyörgésemnek Nagodhoz ez, hogy pacienter irásomat megolvasván, nagy prudentiája szerént bölcsen itiletet tevén dolgaimról, pro summa animi moderatione et pietate christiana decernáljon felőlem. Ugy emlékezem reá, hogy 25 esztendeje, miolta én Nagodat ismerem, és netalám Nagod is azon időtől fogva ismerhet méltatlan voltomra. Miolta az scolából kiköltem, ki talám 19 esztendős koromba volt, fejedelmeknek szolgálatjokba forgolódtam, s úgy jut eszembe, nem kicsiny dolgokban s nem haszontalanúl is munkálkodtam gyakorlatossággal uraimért s nemzetségemért. Értem Erdélnek 14 rendbeli urait; mindeneknél kedves voltam hű forgolódásimért. Basta György idejébe szörnyű árultatás által történt vala galibám oly embertől, kit gyermekem helyén tartottam s neveltem vala; de az én nagy ártatlanságomat annyira kinyilatkoztatta vala az úristen, hogy nagyobb böcsülettel állattak vala helyemre az Rudolphus császár commissariusi; annak-

Digitized by Google

utánna az lugasi, karánsebesi bánságot ultro offerálván s sok szép szókkal megkövetvén, az szegény Báthory Gábor fejedelemségének alkalmas oka valék, minthogy nem is vala szegény idegenem, noha én szegény voltam, kinek valóba hive is voltam mindaddig, még tisztességem ellen, sőt azután (mint Uriásnak) életem ellen is nem törekedék etc., de halála előtt azzal is amnistiánk lött vala; jó uram leszen vala, ha élhet vala. Annakutánna propositumom, sőt votumom tartja vala, hogy valakit isten hazámba fejedelemmé teszen, ha lovász volt volna is azelőtt, nem hogyha érdemes ur nemzetből, mint Bethlen Gábor ő naga, de minden hűséggel, igazsággal s tökéletességgel szolgálnék neki az mig élnék. És tudom jó részént Nagodnál is nilván vagyon, minden erőim szerént szolgáltam ő nagának Bethlen Gábor fejedelemnek; periclitáltam is néha miatta; kassai kamorán való állapatocskámat is nem kevés kárommal elhagytam ő nagáért, hogy liberiusb szolgálhatnék, és kétfelé ne lennék foglalatos tisztbeli szolgálatban. Mely hiven és megfegyhetetlenül viseltem legyen ő nagához magamat, minden igaz lelkiismeretű ember, az ki ismert, az magam conscientiája és az igaz itélő szent isten bizonságom. Semmiből ez óráig lelkiismeretem ő naga, vagy hazám, vagy közönséges békesség ellen nem vádol, sőt inkább bizony az én hű szolgálatim után való érdemimnek külömb remuneratióját, nem valami bántást reménlettem ő nagától lenni.

De hogy Nagodnak az dolgot fide mediante megirjam, különben nem történt mostanság. Minden gyülésekbe, expeditiókba egyebeknél előbb is mindenkor ő naga fejedelmünk mellé accurráltam, kedve szerént forgódtam; csak im pünkösd tájba hogy Lippához mene hadastól ő naga, némely barátom erős átkok és hit alatt jelenté meg, hogy ő naga egynehányat az erdéli főnépek közül meg akarna fogatni Déván. Én Huszár István uram által privata audientiát kérvén ő nagától, keservesen proponálám ő nagának, az mit vélekedésem, érdemem kivől hallottam volna ő nagának ellenem való kemény szándéka felől. Mondám ő nagának, hogy: ihon vagyon (mondok) fejem kgls uram, bátran jöttem elő, nem tudom vétkemet, de ha mit Nagod tud, akár ma láttasson törvént felőlem, nem kérek gratiát, büntessen, ha érdemlem, törvény szerént, csak törvéntelen ne bántson meg.

Szép szókkal és kglsen menté ő naga magát, hogy efféle dolgot meg sem gondolt volna, nem is kételkednék hozzám etc. Igy nagy bátran s vigan jövénk fel az uton Lippától, és gerendi házamhoz menvén, utamba találék egy csoport lovast izzadt lovakon, kiktől eszembe vőm, hogy Szilvási Boldizsár uramot akarták megfogni; de azelőtt 2 órával is az fejedelem hivatal-

Digitized by Google

jára elsietett vala Fejérvár felé, rerum ignariis, Szilvási uram. Kevés óra telék el annakutánna, hogy nilván megértém, hogy megfogták, mihelt jutott Szilvásit. Volt pedig történet szerént bizonyos marhánk Maros Ujváratt Szilvási uram házánál, kit én mindjárt Gerendre haza akarván hozatni, mert csak egy mélyföld oda, megértvén, hogy meg nem akarták adni saját marháimat. Azért az Lippa alatt való titkos értelmem mellé, kibe az ő naga szándékát adták vala értenem, accedála az megmondott titkos izenet szerént az Szilvási uram fogsága, marhám megtartása. Megrettenvén azért magamba, hogy hasonló véletlen veszély ne találna, az gerendi tiszttartómat küldém ő nagához, szép levelemmel könyörögvén, hogy küldene assecuratóriát fide mediante, és én mindjárt előmennék törvénre, csak törvéntelen ne bántana ő naga.

Ezalatt Szilágyba kövesdi házamhoz jövék, várván ott az ő naga választételét. De egynehány nap mulva csak az kövesdi szőlőm felett állván vigyázva látám, hogy házamra foglalók jövének. Én is az veszedelem előtt kijövék, csak paripákon akarván Kassára jőni, de az vármegyék motusit értvén, hogy az mely méltatlan veszedelmet kerülnék, abba ne incurrálnék, ide Ungvár felé térék fejem oltalmazásáért egynehány napig, mig alkalmatosb helyet találok. Szánja meg az kegyes úristen ilyen vénségemnek idején való nagy méltatlan budosásomat s ártatlanúl való szenvedésemet. Nem vethetek mindenestől ő nagára az fejedelemre; értettem sok gonosz akaróimat mind Erdélybe s mind Magyarországba, kik életemet, és jószágocskáimat szomjuhozták, kik közűl egyik Bogdány János, ki ősömtől maradt Sarmasági-Kövesdi jószágocskámért értettem hogy incselkedett, az minthogy most be is ment Erdélyben.

De kgls uram Nagodnál nekem isten után nem tudom ki lehetne jobb gyámolom. Én ártatlan ember vagyok; sem az erdéli fejedelemnek ő nagának, sem Erdélnek, sem senkinek nem vétettem; senki ellen nem törekedtem, nem practicáltam; meg sem gondolhatom, mivel kárhoztathat vagy vádolhat akárki. Ha azt fognák reám talám, hogy ide ki volt valami correspondentiám uram ellen, mutassák levelemet, bizonítsanak reám. Én az ő felsége udvarába se magának, se tanácsinak nem irtam egy bötűt is; ha irtam ő naga ellen valamit tudtomra, bár ma kárhozzam el; de hiszem nem félnek tőlem, mondják meg bár fide mediante. Továbbá Magyarországba ha irkálni akartam volna, vagy Nagodnak, ki Magyarországnak feje ő felsége után, vagy generalis uramnak, vagy talám ide Homonnay uraméknak kellett volna irnom; Nagod és generalis uram mondja meg. Itt pedég örülöm sőt kévánnám igen, ha compulsoriával is vallatnának felőlem, mert én bizony nem

Digitized by Google

irtam egy bötűt is, sem izentem senkinek, sem igyekeztem egy pontba is sohol semmibe az erdéli fejedelem ellen. Erdélyben is pedig isten úgy adjon jót ő nagának az fejedelemnek, az egész országot inquiráltassa ellenem, vallasson mindent felőlem, securissima conscientiám vagyon kgls uram. Calumniával, csalárdsággal talám irhatott vagy mondhatott valaki valamit felőlem, de hiszem mindent jól meg kell discutiálni, bátran előállok.

Könyörgök azért Nagodnak, az istenért is tekintse az igazságot, tekintse ez igen méltatlan szenvedésemet, noha legkissebbik szolgái közé is méltatlan vagyok, de valaha nem tartott Nagod idegenének. Még soha semmi jót Nagod tudtomra nem cselekedett velem, én sem találtam meg Nagodat ekkedig. Ezuttal fogja kegyesen és serio mellettem, Nagodtól nilván meglehet, ő nagával az fejedelemmel végezze el, ne rontson el ő naga szép gyermekimmel, keserves feleségemmel. Jusson inkább eszébe, mennyit szolgálék ő nagának, kit Nagod is érthetett, mint forgott dolgom Linczbe ő naga miatt; Bogdány Jánosnak ne adja ő naga őstől maradt jószágimat. Az szegény feleségem jószágit s ingó-bingó marhájukat restituálja, az mit most tőlünk elvött törvény nélkül ő naga. Vegye szolgálatomat, küldjön fide mediante való assecuratoriát ő naga, hogy nem bánt és restituál in integrum. Nám sokkal alábbalóknak s érdemetlenbeknek adott ő naga affélét. Ha Nagod authoritássát interponálja, tudom hogy voti compos ero én is, sőt maradékim is, örök hálaadó igaz szolgái leszünk Nagodnak, és nem is leszünk haszontalan szolgái Nagodnak, ha isten Nagod igyekezeti által helyemben állat. Ennél többször talám soha Nagodat semmi dolgomból meg nem találtam; nagy igazságom mellett érezhessem az Nagod kglsségét és jó effectussát könyörgésemnek.

Holott legyek pedig ezután (ez mostani üdőnek háború állapatjához képest, minthogy bátorságos helyeket válogatok), Forgách Zsigmond uram ő naga hamarébb megtudhatja, ha Nagod méltóztatik procedálni mellettem. Én ide nem practicálni jöttem, sem semmi gonosz végre, hanem az mint irám Nagodnak, fejem oltalmáért, az miért Erdélyből is kijöttem; de itt is én senkinek nem vétek, sőt nem is mulatok itt etc.

Nagod ilyen bő irásomról megbocsásson és favorával kglsen persequálván, méltóztassék irásával is ilyen méltatlan szolgáját bizonyossá tenni, mihez kellessék magamat tartani. Tartsa meg az úristen Nagodat kedve szerént sokáig boldogúl. Datum in oppido Ungvár 7. Julii 1616.

Nagodnak alázatos szolgája
Sarmasághy Zsigmond m. p.

Digitized by Google

Kivül: Exhibitae Bitchae, 12. Julii 1616.

Külczím: Illmo dno dno comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredetije orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 40. Nro 35.)

LI.

1616. jul. 18.

Bethlen válasza a kassai országgyülés átiratára.

Gabriel Betthlem dei gratia etc.

Spectabiles magnifici, generosi, egregii, nobiles domini amici et vicini nobis observandissimi, salutem ac servitiorum nostrorum benevolentem commendationem praemissam. Minden jó áldásokkal látogassa isten Kegyelmeteket. Bogdány János és Csernely György uramék Kegyelmetek böcsöletes hozzánk bocsátott követi megadván nékönk köldött credentionális levelét, szóval való izenetit is azok által bőségesen megértettök. De az dolognak és állapatnak mivoltához képest, tetszett hogy mi ő kegyelmek által nemcsak szóval, hanem ugyanezen levelönkben való irás által tegyönk azokról Kegyelmeteknek választ. Noha azért eleitől fogva értettök ezekben az Homonnay György ellenönk való indulatjában, és az szent békességnek Erdély és Magyarország közt felháborításában Kegyelmeteknek semmi szándéka, akaratja és kedve nem lett volna, mostan penig abbeli gonosz szándékát az mi vigyázásunk által isten ő felsége megszégyenítvén, annál is inkább gonosz igyekezetibe elő nem bocsátását, sőt törvény szerint mentől hamarébb megböntetését igíri, nem akarván elszenvedni hazánknak szép békességének ok nélköl való felháborítását, úgymint ki miatt Erdélyre való vigyázásáért nemcsak mi, hanem az hatalmas török császár hada is mindenestől talpokra állván, rajtok való bosszúállásra készek lévén, kétség nélkül szörnyű romlásnak kellett volna következni ezekből szegin nemzetségönknek. Mi azért az Kegyelmetek ebbeli igaz jó akaratját, és az közönséges békességhez való szeretetit böcsülettel vévén, noha igen méltán ennél is szorgalmatosban és idejében való gondviselését kévántuk volna Kegyelmeteknek, tudni illik, hogy az dolgot az mint eleitől fogva tudta, látta, hallotta, ennyire se hagyta volna meggyökerezni, neveködni, mind császár urunk ő felsége megtalálásával, tisztviseléinek szorgalmatosságával és külömben is, hogy ez tüzre, fegyverre és ennyi országos hadaknak ennihány helyekben megindítására ne mehetett volna, hanem csak az első föstölgésében oltatott

Digitized by Google

volna el és tétetett volna semmivé. Mert ha az úristen ezeket jó-voltából gonosz szándékokban meg nem zabolázta volna, talám az Kegyelmetek vigyázása mostan az dologban késedelmesnek találtatott volna lenni. Ennekutánna is penig, ha ugyan meg akarjuk tartani, őrzeni közönséges békességünket, szóra, biztatásra arra való vigyázásunkat nem illik letennönk, holott ezt is sok esküvésekkel tagadták, hogy efféle gonosz szándékok nemzetségönk békessége ellen nem volna. Most is mi bizonyoson értjük Sorbán vajdának huszezer forintot kért; pénzt, arany, ezüst műveit, sok subscribált pecsétes albakat minden jószágáról, várairól szabados dispositiót és elköltözésre hatalmat miképen adott Homonnay, és igy elkészítvén az Molduában lévő lengyelekhöz bocsátotta, hogy azokat indítsa ellenönk, kiknek elhittök hamar való napokon az hatalmas császárnak Szkender pasa mellett levő török, tatár és oláh hadai által elegedendő ígyek leszen. Mi rajtunk penig nemcsak az közönséges frigynek minden ok nélköl való felbontása, országunkra tűzzel, fegyverrel való jövetele, sőt az ő practikájok miatt megmaradásunkra szörnyű kételenségben forogván, micsoda extremumokra kelletett mennönk és most is miben forgunk, igen méltán és igazán módunk is lévén sokképen benne, mind magunk kész hadainkkal s mind kölső segitségekkel igen könnyen ezeken az privatus ellenséginken bosszúnkat megállhattuk volna, de legelsőben isten előtt való keresztyén indulatunkat és az közönséges békességhez nem színnel, hanem szível való tökéletes affectusonkat, annakutánna császár urunknak ő felségének is, mint keresztyén monarchának méltóságos tekintetit szemönk előtt viselvén, harmadszor palatinus uram ő nagysága és generális uraméknak is jó intéseket tekintvén, negyedszer és legkiváltképen megromlott és szintén elfogyandó nemzetségönknek romlását és pusztulását szánván, holott arról az szegeletföldről Kegyelmetektől böcsületes atyafiai által solennis legatióval megtáláltattunk és méltó bosszúállástúl mostan supersedeálunk, hadainkkal ki nem megyönk, megvárván először Kegyelmetek igíreti szerint mind ezeknek az békesség bontogatóknak complicessivel egyetemben hamar való napon halogatás és kedvezés nélköl érdemek szerint való megbüntetéseket. Másodszor az mely árulóink minden ok nélkűl kifutottak, közönséges zürzavarra izgattak másokat is, azokat az confoederatiónak tartása szerint kézben adatni kévánjuk, el sem szenvedhetjök semmiképen ott való patrociniomokat, itt benn egyet is közölök törvény nélköl nem bántnák, sem csak az kifutásért simpliciter nem graváltatnak, de egyéb dolgokban magokat országunk előtt mentsék és igazítsák törvény szerint. Harmadszor egy ifjú legin cancelláristát nemes embert

Digitized by Google

Gyárfás Pál nevüt még ez elmult télen levéllel és követséggel köldvén Homonnayhoz contra jus gentium megfogatván már hatodik hónapja, hogy fogságban tartja, kinek fogsága minthogy ok nélkül és méltatlan vagyon annak is elszabadítására hogy Kegyelmeteknek mennél hamarébb látható gondviselése legyen, kévánjuk. Negyedszer császár urunknál ő felségénél szorgalmatos törekedése által obtinálását, hogy itt az szélföldön mi környölönk szüntelen az jó békesség ellen practicáló hamis hirt költő tisztviselők megváltoztatásának, és azok helyeiben békességszerető hazafiai állatásának, ugymint Szathmárban, Ecsedben, Kállóban, igen méltán megkévánjuk. Ezeken kévöl is az nagyszombati végezésnek éppen minden részében való satisfactióját, ki ha meg leszen, megtapasztalhatja azt Kegyelmetek országúl, és az több keresztyén országok is, hogy mi az két császárok között semmi zürzavarnak háborúnak okainak nem találtatunk, hanem sorsunkkal határunkkal megelégedvén, az szent békességnek tehetségönkkel mindenképen hasznosan való őrizői leszönk. Tartsa meg az úristen Kegyelmeteket sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Kolosvár die 18. mensis Julii Anno Domini 1616.

Spectabilium magnificarum, generosarum, egregiarum ac nobilium dominationum vestrarum amicus et vicinus benevolus ac serviendum paratus.

Gabriel Bethlen.

Külczím: Spectabilibus magnificis generosis et nobilibus comitibus ac universitati procerum et magnatum statuumque et ordinum comitatuum partium inclyti Regni Hungariae superioris, dominis amicis et vicinis nobis observandissimis.

(Egykorú másolat az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nr. 37.)

LII.

1616. jú l. 22—23.

Pernyeszi tudósításai a kolosvári országgyülésről.

a)

Illustrissime stb. Servitiorum stb.

Hogy Nagyságod ennyi gondjai és buszulási között részszerént viczém által az mostani kassai gyülés állapatja felől tudósított, Ngodnak megszolgálom. Az Ngod irása és az ország izenetit latra nem vetvén Homonnay uram ő nga, Gombos Andrást lovasival, Barbély Ambrust is minden hadával elereszstette, ez éjjel Gebe nevű faluba hált az Gombos hada, az Barbély Ambrusé Megyes nevű faluba, kik két fű legényit béküld-

Digitized by Google

vén hozzám Homonnay uram ő nga levelével, tegnap praesentálák, kinek continentiája az, hogy az Ngod az ő naga felől való végezése szerént s az ország végezése szerént is az hajdú vitézeket elbocsássa, kit ő nga praestált, és elbocsátá őket, kérvén ő nga, hogy meg ne háborgattassam őket, kiknek én megmondtam, hogy meg nem háborgattatnának, hanem ő kegyelmek csendesedjenek le és igy immár ezek eloszolnak ngos uram minden kétség nélkül. Az erdélyi vajda felől Ngodnak irhatom, most Kolosváratt vagyon gyűlése, sok szép erdélyi hadai lövő szerszámival környülötte vannak, Rédey uramot behivatta, ki betegesen ment be, Somlyóra várják őket, mivel az bizonyos, Kraszna és Szabolcs vármegyékkel megszállatta s el is veszi Báthori Istvánné asszonyomtól; igyekezetit úgy értem, bézonyosan Tasnádra száll minden hadaival, onnan az az híre, Majténhoz száll, az honnan Szakmár alá akar menni, mivel Dóczy uramra mindenek fölött való haragját értem. Mely igyekezetében elő hagyja-e menni ez jövő héten megválik, mely dologra az török ösztökéléséből és gyakran való parancsolatjából igyekszik menni és higyje Nagyságod.

Szilvási uramot sógoromat Hunyad várában tartatja fogva, asszonimat az nénémet az ő kegyelme feleségét, Enyeden tartatja az kastélyban fogva. Kornis Zsigmond uramat Fogarasban tartatja, az feleségét asszonyomat azólta az kórság minden nap törvén, azt is ugyan Fogarasban fogva küldte, mind férfi s mind asszoni állat rendet catholicust és catholicát szenvedni nem akar. Ngod bizonyosan higyje, nagy fölfualkodással vagyon most jó szerencséjében, ha le nem törik ilyen fénlésében ilyeneket mindazáltal többeket is értünk, holnap lészen egy hete, hogy Rédey Kolosvárra bement. Bogdány uramot Chernel urammal igen becsületesen látta az erdélyi vajda, bár egyebek mentek volna be etc. Ha mi más híreim érkeznek, Ngodnak megirom éjjel nappal. Ezek után tartsa meg isten Ngodat jó egészségben. Datum in arce Ecsed 22. die Julii Anno 1616.

Illustr. D. V.

servitor addictissimus
Gabriel Perneszi.

Kivül: Paria literarum Gabrielis Perneszy capitanei suae maiestatis praesidii Ecsediensis, ad illustrissimum dominum comitem Sigismundum Forgách etc. datarum.

(Az orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 41. Nro 32. alatt.)

Digitized by Google

b)

Illustris spectabilis ac magnifice domine comes, stb.

Hogy Nagyságodat innen az ő felsége végházából irásommal én ritkán látogatom, egyéb okának Nagyságod ne tulajdonitsa, hanemha mi bizonyos hírt én értettem, generalis uramnak ő nagyságának tudtára advân az végre is kérvén, hogy Nagyságodnak tudtára adja ő nagysága, kit hiszem meg is cselekedett tiszti szerént ő nagysága.

Ez alkalmatossággal akarám Nagyságodnak értésére adnom, az ország constitutiója ellen melyet Kassán 14 et 15 praesentis mensis végeztek volt, Homonnay uram ő nga környüllötte lévő fizetett hajdúkat elbocsátván, Gombos András és Barbély Ambrusék két száz lovas hajdúkkal félmelföld az ő felsége ez vára kapuja előtt mentek el az végre, hogy el oszoljanak, mivel Homonnay uram elbocsátotta őket, azokon kiűl semmi mezei hadai nincsenek.

Az erdélyi fejedelem ő nagysága most Kolosváratt celebráltat gyűlést erdélyi hadával. Nagyságod bizonyoson higyje vagyon tizezered magával, (az biharvármegyei hajdúin kiűl). Mely hadai közel Kolosvárhoz Szamosfalvánál vadnak táborban lövő szerszámokkal együtt, és egyéb hadi apparatussival, ma egy hete Rédey Ferencz uramat, váradi kapitányát behivatta Kolosvárra, nem bizonytalan helyről értem kegyelmes uram, ha Isten és valami Moldua felől való állapatja meg nem tartóztatja.

Másik, hogy Homonnay uram mezei hadait elbocsátotta, minden igyekezeti ez, hogy ez jövő héten minden hadaival Somlyó alá jű, azt az helyt és várat attúl az jó emlékezetű régi Bátori familiától elveszi, mely várat immár Kraszna és Közép-Szolnok vármegyékkel meg is szállatott Báthori Istvánné asszonyomra; abba véget érvén, Tasnádra jű, onnan Majténhoz az mi kegyelmes urunk és császárunk birodalmában, és ez ecsedi jószágban száll táborban, mely közhely Zakmár és Ecsed vára között; igyekezeti az, hogy oda gyűlvén melléje az hajdúság nemcsak az kik az ő nga ditiójában laknak, hanem az mi kegyelmes urunk birodalmabeli hajduságot is melléje vevén Szakmár alá menjen, mivel Dóczy uramra ő ngára mindenek, felett való haragját mondja. Hihető, minket is s mind az kállai vitézeket megrekeszt, mely ügyekezetekre kegyelmes uramúgy értem, az török sollicitálja szüntelen, ez szándokit effe-, ctuálja-e ő nga, rövid nap az idő magával kimutatja, kikben isten akassza meg; az nagy fizetetlenség miá kegyelmes uram elég készületlen találtatnak az ő felsége házai és profont nélkűl való állapattal, kiváltképpen ez hely, kirűl szüntelen irok

Digitized by Google

mind generalis uramnak ő ngának s mind az kamorás uraknak, de semmi haszna, kibűl mi jöhet ki az Ngod bölcs itileti, sőt vicémet is felküldtem volt ez okokért most is generális és kamarás uraimhoz, de semmi hasznunkra való állapatot nem hozott egyebet az megleszennél stb.

Ezek után ajánlván Ngodnak alázatos szolgálatomat, tartsa meg isten jó egészségben Ngodat. Datum in arce Eched 23 die Julii, Anno Domini 1616.

Ill. S. ac M. D. V.

servitor deditissimus
Gabriel Perneszy m. p.

Külczím: Illustrissimo domino domino comiti Georgio Turzó stb.

(Az egész Perneszy kezeirása).

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nr. 36.)

LIII.

1616. szept. 14.

Meghivó a segesvári országgyűlésre.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti fideles syncere nobis dilecti salutem et fauorem nostrum. Noha bizonyára nagy szivünk szerint és teljes erőnkkel azon ügyekeznénk, hogy édes hazánknak minden felől istentől adatott békességét erősítvén és ótalmazván, régi jó szokásit is napról napra helyére állathatnók, kik közzűl tudjuk az volt egyik, szüntelen generalis gyűlésekkel mind őszszel tavaszszal az országot nem terhelték, gyakrabban partialisokkal is szükséghez képest megérték. De Kgltek szemei előtt lévén, az elmult nyáron mennyi felé való vigyázásunknak kelleték lenni ok nékűl támadott aemulusink miatt, itt benn is mennyiféle mind titkos mind nyilván való practicálások nyilatkoztanak ki, kik ellen, legyen az úristennek neve áldott, mind kivűl belől eddig győzedelmes szerencsékkel látogatott, ellenséginket mind magok fészkekben s mind külső országok által való ügyekezetekben igaz ítéletiből kárral, gyalázattal és szégyenvallással látogatta hamis ügyökben. Mindazáltal most is sok külömb-külömbféle practicájoktúl (mert a nélkűl szintén úgy nem akarnak ellenni, mint a mindennapi kenyér nélkűl) nem szünvén, nekünk is pedig mind a fényes portáról és egyéb helyekről jó vigyázásunk után kedves követségink érkezvén, ilyen állapatokról való gondviselésünkért csak partialis gyűléssel nem látjuk, hogy véghez vihessük. Ez okon

Digitized by Google

mellettünk lévő tanácsink tetszéséből végeztük, hogy ez jövendő octobernek kilenczedik napjára Segesváratt országunkbéli hiveinknek generalis gyűlést promulgálnánk. Hagyjuk azért és parancsoljuk, hogy Kegyelmetek ennekelőtte való régi szokás szerint böcsületes atyjafiait, mint szokta generalis gyűlésre választani, teljes authoritással és tanúsággal a feljűl megírt napra és helyre okvetetlen sub poena in generali decreto expressa bocsássa, kikkel istennek segitségéből minden szükséges előttünk álló dolgokról egyenlő értelemből hazánknak közönséges békességünknek ótalmazására minden jót végezhessünk. Minthogy pedig ez gyűlésnek napját olykorra kellett rendelnünk, hogy az Szent Lukács octávája közönséges törvényszolgáltatásának terminusa is csakhamar az gyűlés közben vagy utána békövetkezik: tisztünk szerint mi az törvény szolgáltatásának sem akarván megfogyatkozni, ugyan most certificálunk mindeneket, itélő mesterink, táblánk assessori arra való készülettel jelen lesznek. Mi rajtunk az articulus tartása szerint a törvény és igazság szolgáltatásának ideje és alkalmatossága nem akarjuk, hogy elmuljék, ha isten mostani csendességünket megtartván, Kegyelmetek közönséges tetszése is accedál. Secus non facturi. Datum Albae Juliae 14 Septembris Anno 1616.

Gabriel Bethlen m. p.

Caspar Beőleőnÿ m. p.

Kivűl: Prudentis ac circumspectis iudici primario, caeterisque juratis ciuibus ciuitatis nostrae Colosuariensis etc. fidelibus sincere nobis dilectis.

(Eredetije *Kolosvár város ltárában. (Fasc. III. Nr. 171.)*

LIV.

1616. okt.

Bethlen pátenslevele a hajduk fogadása ügyében.

Gabriel Bethlen etc.

Universis et singulis, egregiis et nobilibus ac strenuis militibus sub ductoratu generosorum Nicolai Monachy, Georgii Simoni et Stephani Fűzi constitutis et commorantibus praesentes visuris nobis dilectis salutem et benevolentiam nostram. Az nemzetes és vitézlő Monachi Miklós, Simoni György és Fűzi István uramék Somogyi György által való izenetekből és irásokból értjük, hogy Kgltek is vélek együtt kész volna minekünk és az egész magyar nemzetnek szolgálni, kiért Kgltek is minden időben hálaadó voltunkat és kglsségünket várhatja. Mi ifjuságunktól fogva az vitéz embereket szerettük, böcsüllettük, értékünk szerint uri állapatunkban is

Digitized by Google

szerencséjeket neveltük, isten nagy kglsségéből ez mostani fejedelmi állapatunkra emelvén, arra nagyobb alkalmatosságot adatván, minden jámbor vitézlő fő és közép rendeket becsüllünk, és érdemes szolgálatjoknak illendő jutalmára kiválképpen való gondviselésünk vagyon, főképpen penig az kik az istennek tiszta szent tiszteletire és igaz vallására, édes hazájokra nemzetekre velünk együtt minden azzal ellenkezőkre vigyáznak. Ezen közönséges jóra való szándékát ennekelőtte is értettük és bizonyosan el is hittük mint hazáját, nemzetit, igaz hütit igazán szerető magyarok felől. Annakokáért mi is a Kgltek jó ajánlását, szolgálatját, személyét böcsülettel, szeretettel veszszük, valamikor Kgltteknek jó alkalmatossága és kedve leszen ide a mi birodalmunkba való jövetelére mind az több vitézekkel egyetemben, kik Kgltekkel az közönséges jóban egy értelemben vannak és lesznek, Kglteket szeretettel látjuk, fogadjuk, érdemes szolgálatjokért illendő jutalommal is, minden kglsséggel igyekezünk lenni. Itt is Kgltek velünk egyetemben csak a közönséges békességnek megoltalmazásán fáradhat azok ellen, az kik azt mind titkon s mind nilván háborgatják; mert mi mindenekben csak a közönséges békességhez akarjuk magunkat határunkban tartani, és békességünket, igaz hitünket, szabadságunkat oltalmazni. Somogyi Györgytől szóval is üzentünk, Kgltek szavának mindenekben teljes hitelt adhat. Bene valeant. Datum in civitate nostra Alba Julia Anno 1616. oktober.

Gabriel Bethlen.

Kivül: Par patentis Bethleni.

(Orsz. ltár, Act. Thurz. Fasc. 97. Nr. 21.)

LV.

1616. okt. 16.

Bethlenre vonatkozó tárgyalások a prágai udvarban.

a)

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb. Spectabilis ac magnifice fidelis nobis syncere dilecte. Quas ad nos 24 elapsi mensis Septembris de fama circa arcem Jeneo cum pertinentiis per Bettlenium Turcis cedendam et assignandam, Janitsarosque in praesidium Varadiense collocandas perscripseratis, recepimus. Cui etiam atrox illud facinus quod iuxta continentiam parium literarum vestrarum ad eundem datarum exprobraveritis, simulque tempestive ab enormitate facti efficacibus mediis et rationibus dehortati fueritis, in ea parte a vobis nostrae benignae voluntati abunde satis-

Digitized by Google

factum est. Vestramque in eo sedulitatem, ubi non solum patriae istius sed totius Christianitatis interesse zelanti affectu conservare, et vindicare conanimi, nobis gratam esse, et multum commendatam habere, vobis persuadeatis.

Illa eadem et alia pleraque, de eiusdem Bettlemi nefario proposito, et deliberato plane animo in summum reipublicae christianae dispendium et ultimum excidium tam provinciae Transylvaniae, quam adiacentium sacrae istius regni nostri Hungariae coronae ditionum, qualiter nobis quoque ex diversis locis perscribantur, ex serie relationis praesentibus annexa cognoscetis, quod ipsius facinus quanta cum temeritate et fidei sacramenti iurisiurandique violatione contra transactionem Tyrnaviensem committatur, manifestum est. Ac proinde necessitas exigit, ut tantis et tam gravibus incommodis arcendis, summa diligentia adhibeatur, ut quamprimum modis omnibus cognoscatur, numne haec re ipsa ita se habeant? Ac interim quid nobis in tanta clade a christianitate avertenda suscipiendum, et quid facto opus sit, quaeve remedia adhibenda? Vestram superinde nobis statim transmittendam opinionem expectaturi sumus. Ac in reliquo gratia nostra vobis propensi manemus. Datum in arce nostra regia Pragensi, die 16. mensis Octobris. Anno Domini 1616.

Matthias m. p. Laurentius Ferenczffy m. p.

Ferenczffy kezével: P. S. Continuatis nonnullorum fidelium nostrorum literis ad nos perfertur, Gabrielem Bettlen non solum Jeneo, et adjacentia minuta praesidia, verum etiam Varadinum Turcis promisisse, atque ita omnia disponere, ut periculum sit, ne propemodum magno christianitatis incommodo male concepta consilia exequatur.

Qua igitur ratione tam perniciosis machinationibus sit obviandum, vestram ad nos opinionem absque ulla mora perscribatis, simul et modum aperiatis, quo a statibus Transylvanicis, [cum quibus, et non cum solo Bettlemo Tyrnaviae pacem stabilivimus] intelligere possimus: an ipsorum consensu Bettlenius arces praedictas in manus Turcarum tradere velit, et an ex ipsorum voluntate sit, quod Bethlenius neglecta transactione Tyrnaviensi non solum comitatus Ungariae superioris variis literis ad res novas sollicitet, verum etiam hostilia subditis nostris minetur.

(Külön mellékleten.)

Relatio super factis et processu Gabrielis Bethlen.

1. Refertur: certum esse, quod Bettlenius isto authumno, post comitia, quae ad festum Sancti Michaelis celebrabuntur

Digitized by Google

Varadinum egressurum esse, et Jeneo cum attinentiis illico Turcis traditurum. Quo circa iam Temesvarienses, Gyulenses, Lyppenses, Szolnokienses, et alios confiniarios Turcas congregari et ad recipiendum Jeneo sese parare, quod ex praesidiariis non pauci inter Turcas hisce diebus conversantes viderunt, et a Begho quodam Turca praecipuo, Pal Begh dicto, aliisque primoribus Turcis haec insuper intellexerunt.

2. Refertur, quod cum Bethlemius Constantinopoli exularet Gabrielis Bathori tempore, ipsum per Naczuff vezirium obtulisse Lyppam et Jeneo cum adjunctis Turcarum imperatori, si principatum Transylvaniae ipsi conferret, et rerum potiretur. At imperatorem non fuisse contentum, sed postulasse etiam Varadinum et civitatem Coronensem, qui aegre quidem, sed suasu Mehemmet Agae, qui nunc Temesvariensis passa est, promisit Bethlemus: proinde fieri aliter nunquam posse, quin successive haec omnia Bettlemius praestare cogatur, urgenturque continue.

3. Nunc in Jeneo nullum esse capitaneum; nam Stephanus Petnehazy privatus est capitaneatu. Ac Bettlemium severissime per literas praecepisse praecipuis omnibus Jeneoiensibus, praesertim 14. nobilibus, qui omnibus praeerant, ut ex Jeneo discederent, neque unquam eo reverti illis liceret. Insuper etiam qui ex Lyppa eo manendi causa confluxerant, omnes abscedere jussisse, capitali poena remanentibus proposita. Sic nudatam praesidio Jeneo sine ulla renitentia cuiusquam posse Turcis tradere.

4. Omnes praesidiarios qui Lyppae fuerant, jurejurando tam ipsum Bettlemum, quam per eum coactos Transylvanos assecuravisse, cum ex Lyppa cedere cogebantur, ut quocunque vellent, seu ad regnum suae maiestatis Hungariae, sive in Jeneo tuto illis liceret manere, vel recedere. Nunc contra talia juramenta ejici omnes ex Jeneo per Bettlemium, qui ibi pedem fixerant, ac prohibentur in Ungariam exire, sed in Transylvaniam cogi omnes migrare.

5. Quendam Lucam Nagy capitaneum hajdonum, qui nunc in finibus ditionibus quidem Transylvaniae commoratur, ex Hungaria tamen 400 equites congregare et ad stipendium evocare jussu Bettlemi, quos per Walachiam Bethlemius ad Szkender passam mittere vult ad stipendium ibi merendum; quod ab ipso contra pacta Tyrnaviensia committitur.

6. Affirmatur etiam a Bettlemio severe demandatum esse, tum ipsis praesidiariis Jeneoensibus, tum aliis quibusquam statibus et ordinibus Transylvaniae, ut ad nutum deinceps quotidie sint parati ad bellicam expeditionem. Ac a Bettlemio

Digitized by Google

inauditum esse refertur, quod perfecto statim Jeneoensi negotio in regnum suae maiestati Hungariae irrumpere habeat in animo.

7. *Ferenczffy kezével:* Dicitur praeterea Bethlemium cum Georgio Rakoczy fraternitatem iniisse, jurejurando intercedente, ac de Transylvaniae principatu regnique Hungariae statu secrete permulta tractasse.

Külczím: Spectabili ac magnifico comiti Georgio Thurzo etc.

Kivül: Exhibitae Bittchae die 4. Novembris 1616.

(Eredetije az orsz. ltban, Act. Thurz. Fasc. 8. Nr. 60.)

b)

1. Ingressus Transylvaniam absque scitu et licentia suae M^tis^ tempore tali suspecto, quo Bethlem in ditiones suae M^tis^ hostilia moliebatur, subditosque suae M^tis^ seditiosis scriptitationibus concitabat.

2. Quod in Transylvania in signum Homagii ac fidelitatis suae versus Bethlemium gladio se ab ipso praecingi passus fuerit, speque adoptionis in filium ac successionis in principatum sese totum Bethlenio addixerit.

3. Quod statim ac ex Transylvania rediit, ad se accitum Matthiam Nagÿ, capitaneum haydonum Polgariensium ipsum ad capitaneos haydonum miserit, eosque ad partes Bethlenii traxerit.

4. Quod hac istius instigatione excitati haydones, Radul vayvodae homines invaserint, ac profligaverint, qui scilicet Lippam defendere volebat, ne in manus Turcarum deveniret; hincque factum esse, ut Lippa ac aliae tam pulchrae provinciae hostibus cesserint.

5. Quod cum Cassoviam ad conventum comitatuum venisset, statim ac a suae M^tis^ commissario penes credentionales M^tis^ suae intellexisset, qua ratione se in illo conventu gerere deberet, ut fidelitatem suam c. M^ti^ testatam redderet, ipse Cassovia discesserit, ut scilicet aliquam comitatensium imaginatam indignationem declinaret; cum tamen penes suae M^tis^ fidelitatem non solum levem aliquam indignationem, sed et vitae discrimen adire debuisset.

6. Quod nunc quoque ultro citroque homines ad Bettlemium commeent, occultasque cum illo practicas habeat.

Kivül: In negotio Georgii Rakoczy.

(*Másolat* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.)

Digitized by Google

LVI.

1616. okt. 10—18.

Homonnai felkelésére vonatkozó irományok.

a)

Homonnai körlevele.

Salutem et officiorum nostrorum paratissimam commendationem. Minemű ingerkedő és mód nélkűl való levelet irt és más állevelet is én nevem alatt valót küldött legyen egy nehány ide ki való vármegyékre Bethlen Gábor, nálunk is nilván vagyon, kirűl álmélkodással gondolkodtunk, mely igen nem kémelli afféle cselekedetivel magát enni sok fő értelmes, eszes emberekkel, mint az úristen jóvoltából Kgtek között minden vármegyékben vadnak, önön magát jobban jobban megesmertetni. Mert az kit valami szűbeli passio gyűlőség vagy boszu nem visel, igen könnyü annak az ő mesterségit megtapasztalni, és ezeknek az kiküldött leveleinek mivoltát eszében venni.

De legelsőbben illik arrúl gondolkozni Kglteknek, mit tulajdonítson ő magának, mikor azt irogatja, hogy minket itt kinn Magyarországban házainknál hadaival megkeresett volna; sőt hogy továbbra fenyegetőzik is az mi kgls urunknak császárunknak méltósága ellen. És azt is irván, hogy Kgtek mind egész országúl (noha mi ez országnak gyűlésén generaliter nem tudjuk, hogy volt volna sem ez esztendőben, sem ez elmultba) mintha esedezésével avagy könyörgésével tartóztatta volna meg főköveti által, hogy ide haddal nem jött ellenségképen, és ez kétség nélkűl ez nemes országnak is derogál becsületinek. Soha Magyarország egy erdéli vajdának sem supplicált és invadálással egy erdéli vajda sem merte fenyegetni ezelőtt Magyarországot. Mert az tudni való, hogyha enni földre ilyen urak ellen koronás királyunk biradalmában hadakozni jött volna, azzal királyunk és országa ellen cselekedett volna; és ilyen despectust cselekszik mind ő felségén s mind ez országon, holott ha mi dolga velünk volt, vagyon királyunk s törvényes országban élünk. — Ha pedig eljött volna, vagy az mint értjük fenyegetését, el akarna jőni ezután is, mi is istenben bizván magunk oltalmában megfeleltünk volna neki. És ezután is, ha szándékában elő akar menni, nem fogyatkozunk meg magunknak s protestálunk is, hogy afféle igyekezeti ellen ha magunkra osztán gondot kezdünk viselni, senki ne tulajdonítson vétket mi nekünk. Mert mi nem nyughatatlankodunk, csak ő ne volna nyughatatlankodásban és minden gyalázásival s ellenkező szándékival ránk ne törne. Ő felsége is penig biro-

Digitized by Google

dalmára való terekedéseért s méltóságáért mit gondoljon felőle, az ő felsége kgls akaratja, mi semmire okot nem adunk.

Továbbá valami titkos dolgaink s tanácsink felől, mintha ő végére ment volna, irt Kgteknek. Azt vélte talám, hogy Kgtek között nem találtatik egy is, az kinek oly itéleti lehetne s annyi okossága, hogy azokat igazán meg nem érthette volna, avagy meg nem tudhatná ezután is.

Nem szintén jól ment az Raduly vajda dolgának is végére, hanem csak az mit magában ő elgondolt, hogy mint lehetett volna, vagy lehetne az dolog, az szerént irt. Mindazáltal tudja Kglmetek azt, hogy Raduly vajda az magyarországi koronás király által és magyarországi segítség által vitetett volt az havasali vajdaságra. Mely fejedelemségében az pogányság ellen az keresztyénségért valóban sokat vitézkedett, és híven szolgált minden időben az mi kgls koronás királyinknak kedvek szerént. És ugyan az ő felségéhez s ez országhoz való hivségért vesztette is el ő nga hazáját Havasalföldét, kire tekintvén ő felsége is kglsen szárnyai alá fogadván s táplálván, e nyárban patenslevelével ő felsége bocsátotta volt az országba, hogy innen bemenvén Havasalföldébe, országában szállhatna az keresztyénségnek nem kicsiny hasznára. De ha akadályok vettettek egy nehányképpen ő naga eleiben és saját országában be nem mehetett, nem másuva, hanem az ki ez ideig is kglsen táplálta, attúl kell várni ezután is, az mint értjük, hogy Nagy-Szombatban lakik most is.

Hogy penig mi küldöttük volna segitségért ő nagát Prágában, nem kellett volna reánk fogni; de hogy ne segítettük volna az vitéz fejedelmet egyszer is másszor is költségünkkel az miben lehetett, azt nem tagadjuk tudván, hogy ő felségének hive s táplálja most is fizetésével s ez országnak is sokat szolgált, szolgálhat ezután is. — Az mivel segitettük pedig, annak sem jól ment végére Bethlen Gábor, az mellett, hogy Régeni Jánost is anni költséggel, és az végre az mint irja, küldöttük volna el, azt sem jól értette volt az dolgot.

Hogy Rómában és spanyor királyhoz jesuitákat küldöttünk volna pénzért s népért, abban sincs semmi. Könnyü végére menni, hány jesuita vagy pap volt jószágunkba ez esztendőbe, és ha vagy egy azok közűl ment-e el valahová. De ezzel az jezsuita szerzetet is akarja mindenekkel gyűlöltetni efféléket költvén reájok.

És mi is ezüst és aranymiveinket és egyéb marháinkat mostanság mely igen hányjuk zálogban, és minémű jószáginkat zálogosítottuk volna el, miólta Kún István ide ki volt, nincs hirünkkel; sőt egyéb titkos dolgokat is, az melyeket Kun

Digitized by Google

Istvántúl irja, hogy értett, ha mit tudna, azt hiszem mint egyéb mondásit kijelentette volna, de azokban sincs semmi.

Az mely levelet penig mi nevünkkel valót küldött Kgtek közzé, kiben hogy Kgtek bócsületi ellen is irtunk volna Raduly vajdának, mind csak fogások, költött dolgok; és csodáljuk hogy mélyebben is el nem ment benne azon egy munkával, mind egygyel érte volna meg. De csak abból is kitetszik, az is mely igaz, hogy mi a vajdával szemben sem voltunk, jó lelkiismerettel irjuk; sem az felől az tizenhárom ezer had felől Lengyelországba, az mint ő irja, semmit az vajdától sem értettünk.

De mind efféle ő irásinak semmi nem egyéb az oka, hanem hogy ti Kgtekkel azt akarná elhitetni, hogy az miképpen Lippát az töröknek adta s annak az büzit reánk erőlködött kenni, Jenőt is az többivel együtt ugyan efféle praetextusok alatt adhatná meg igéreti szerént az töröknek. Minden ember tudja azt, hogy ő mindenkor afféle módon vitte dolgait elő, az által ment az erdéli vajdaságra is, mint bánék jól tött urával, fejedelmével és maga hazájával, Giczy Andrást szörnyü esküvései ellen megöletvén az mely Giczyvel Báthorÿ Gábort az előtt elvesztette. Ugy az lippaiaknak is hitlevelet adván, s azzal átkozván meg magát, hogy az isten az földnek is be ne hagyja fogadni még az holttestét is, ha soha Lippát török kezében adja; de a felől oda adá. Olyan igazán költvén felőlem is, hogy én miattam kellett Lippát az töröknek adni, kiről nem türhetem, hogy egy nehány igével ne irjak; és minden értelmes ember jó lelkiesmerettel tegyen itéletet felőle, ki vétkéből esett török kézbe Lippa több végházakkal együtt.

Mondják meg az erdéli főnépek, és az kik lippaiak voltak is hitek szerint, ha még akkor nem igérte-e az töröknek Lippát, Jenőt Bethlen Gábor, mikor Basta György Erdélyben létében Bethlen Gábor római császárnak adott hiti mellől az török közé ment volt és az tatár szultán által erdéli vajdaságot nyert volt magának s annak is hivatta az török közt magát, de akkor az titulusnál egyéb haszna nem volt benne. Mert ő magok az bujdosó erdéliek levonták volt az titulust is róla és másnak szerzették volt az török császártól az dignitást. Annakutánna az sok változások után Báthory Gábor fejedelemtől követséget nyert magának az portára és tagadhatatlan dolog s az törökök is megvallják s megbizonyithatjuk, hogy Lippát, Jenőt még akkor is megigérte volt Báthory nevével is az töröknek. És hogy Báthory meg nem adta, jó alkalmatosságot vevén ebből Bethlen Gábor, az törökkel kezdett practicálni fejedelme ellen, az mint elébb is irám és az portára szökvén ujobban ismét oda igérte Naszuff vezérpasa által az török császárnak

Digitized by Google

mind Lippát, Jenőt és még több várakat is, kik közűl Várad is egyik, az mint nyilván beszélik az törökök is és ezután jobban megérti ő kglk.

Ez végre vitte osztán vajdaságra az török őtet Erdélybe, és az várak megadásárúl Szkender passa és Memhet aga, ki most tömösvári passa löttek kezesek érette, az mint az megyesi gyűlésbe is harmadévi nilván szemére vetette volt Memhet passa is ő neki. És szörnyen elégettetvén és pusztittatván az országot az sok pogánysággal, az mi keservesb, többet ejtett 18 ezer keresztyénnél rabságra csak két nap alatt is. Enniszer való igéretek után azért egyebet nem tehetett benne, kételen meg kellett adni. Az mint Váradon még az harmadik őszön generaliter elvégeztette volt az országbeliekkel is s Huszár Istvánt többekkel együtt küldötte el, és Lippát még akkor kezében is adta volt az töröknek, — Tatár Cselebi foglalta volt el is. De szintén akkor tájba mind az Forgács Zsigmond uram és többek Lippa felől irt levele is érkezvén s magában megijedvén, nehezen csak egy kevéssé az vezér engedelmébűl halasztották az beleköltözést praetextust mutatván, mig római császárral ő felségével Huszt és Kővár felől is végezhetne és az békességet véghezvihetné.

De elég jele volt hiszem, hogy megakarta Lippát adni, mikor minden port, minden álgyukat és egyéb munitiót éppen kihordatott belőle, csak pusztán hagyta meg akkor, egy nehány taraczkocskáknál egyebet ott nem hagyván, sem élést sem egyebet.

Elég bizonyság az is, kit egész Erdély tud, mert országgyűlésébe forgott ez dolog, hogy mind Bethlen István, Erdéli István fökövete által is megizente az török császár, hogy egyéb immár enni igérések után nem lehet benne, mert Erdélyre küld, ha meg nem adja, s erre nézve elvégezte az országgyűlésébe másodszor is, hogy megadja Lippát az többivel együtt.

Mindezekben az üdőkben is csak ingyen sem hirdették, hogy énnekem hadam lött volna, de tudni való dolog az, hogy miolta az keresztyénség költségével az erdéliek Lippát, Jenőt megvötték ugymint huszonkét esztendőtűl fogva, azóta sok kárba forgott Erdély dolga, sok fejedelmi voltak, egy nehányszor Magyarországból nagy hadak mentek Erdélyre ellenségképpen magyarok, németek, oláhok, lengyelek, vallonok és egyéb nemzetségek; nem igy kénszergették őköt mint most méltatlan vádolással, hanem ugyan valóságosan és derekasan nagy kénszergetésbe, romlásba forgott Erdély egy nehány fejedelminek idejében az keresztyének miatt, sőt az pogányok miatt is. De azért soha Lippát töröknek nem igérték sem boszujokban, sem kételenségekbe, sem magok oltalmába, sem az erdéli fejedel-

Digitized by Google

mek, sem az ország, szintén úgy most is semmi tekintetért nem kellett volna oda adni, ha keresztyén volt volna; most ez esztendőbe pedig ki kénszergette oly igen őköt.

Hiszem tagadhatatlan dolog ez, hogy csak ez vádolásnak szine alatt akarja immár most Jenőt török kézben ejteni; mert ki nem tudja azt, hogy mi csendes állapatban vagyunk, semmi hadunk nincs, sem készületünk, még is efféle álmot költ felőlünk s okot keresne, ha találna ellenünk. De hiában ez, ha mást nem veszen elő. Mert nilván való dolog, hogy Jenőt töröknek akarja adni; azért költözött ki az jenei kapitány Petneházy István belőle és holmi nemes ember főlegény, vitéz katona vagyon Jenőben és az Lippából kiüzetett vitézlő rendet, az ki már ott telepedett volt meg, mind most akarja kiüzni. És most az több Lippából kiüzetett népet is mind országának és magának erős hiti és hittel kötött levele ellen háborgatja mindenütt. Nem is csuda semmi dolga, az ki annyiba esmeretes, szánja meg az úristen szegény nemzetünköt. Im az mint hozzá kezdett, nemcsak Lippát, Jenőt, de bizonyába török kézben ejti egész Erdélyt is aprónként.

Bővebb irással nem akarjuk terhelni most Kgteket, rövid időn magok Kgtek eszében veszen mindent s akkor ismeri meg kicsoda igyekezik ez országnak s nemzetségünknek javára s kicsoda romlására. Tartsa meg az úristen Kgteket jó egészségben. Datum in Unghvár die 10. Octobris, Anno 1616.

Kivül: Paria literarum, quas d. Homonnay ad comitatus scripsit.

(Másolata orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 100. Nr. 13.)

b)

Sarmasági önvédelme.

Illustrissime dne dne etc. Servitiorum etc. Az úristen stb.

Kénszeríttetém Ngodat irásommal bántanom. De nincs mit tennem, ártatlanságomért az természet törvénye szerént is tartozom gondot viselni. Bőségesen megírtam volt Ngodnak e nyárban, mint történt legyen dolgom Erdélyben; Ngod kglsen is irt vala mellettem az fejedelemnek ő ngának, küldött is vala ő nga assecuratoriát énnekem. De az mint másik levelemben megirtam vala ngodnak (nem tudom, ha kezéhez juthatott volt Ngodnak) ő nga is maga kezeirásával, kit nekem küldött justificált, jelentvén, hogy semmi szándéka nem volt volna ellenem, holott semmi vétkemet sem tudja. Mindazáltal insinuálta vala azt, hogy nem kellett volna Ungvárra jönnem;

Digitized by Google

de affelől törvényre mennék haza. Én pedig igen kedvem ellen s kételenségből jöttem vala Ungvárra, mert Homonnay uramnak is volt neheztelése reám. De az vármegyék szinte akkori felzendült állapotjába ugyan nem lehet bátorságos járásom, sem megmaradásom másutt. Az utakat mindenütt állják vala, és nagy zürzavar vala. Az is vala pedig intentióm, hogyha nagyobb motusok lennének, Lengyelország határitól nem akarok vala távozni. Látván azért és Erdélyből is hamar barátim által tudósíttatván, hogy azért akarna törvént ő nga reám láttatni, hogy Ungvárra jöttem volt és azzal is opprimálna; mégis könyörgöttem vala ő Ngnak, hogy küldjön oly assecuratiót, ki mellett ne féljek etc. Mind várakozásban voltam, felette csendesen viselvén magamat, nem akartam sem szómmal sem egyébaránt még csak gondolatimmal is vétni ő ngának; ő nga pedig minden jószágimat, marháimat, sőt feleségem jószáginak marháinak is nagyobb részét elfoglaltatván maga számára, s birván hites tiszttartait beléjek adván, disponálván belőlök. Mindazáltal két cancellarista diákját küldötte kövesdi házamhoz, kit immár régen ő nga birt, hites tisztartaja volt benne, és disponált mint sajátjából, és onnan ad 15. diem evocáltatott az gyűlésnek első napjára, mely most is Segesváratt celebráltatik, hogy ezekről adnék ott ratiót, miért jöttem ki Erdélyből, miért jöttem Ungvárra az ő nga ellenségéhez és miért állottam ki az tanácsrendből? Ezeknél egyéb vétkemet nem praetendálta. Ez dolgot is csak véletlenül egy barátom izente meg, hogy igy evocáltak, mert ő beszélett az deákokkal is, különben meg sem tudtam volna az citatiót, holott senki Kövesdről hozzám nem jött; és azt hiszem, immár ő nga propter non comparentiam meam proscribáltatni fog. Ngod azért kglsen tegyen itéletet erről: Kövesd, a honnan citáltak, Magyarországba vagyon, noha Erdélyhez tart, de ugyan magyarországi törvénynyel élnek ott. Ad primum diem comitiorum kellett-e citáltatni? hiszem terminus avagy octava is leszen 1. Decembris, mely az magyarországi terminus ex antiquo usu et legibus nostris. 2. Az ki extra regnum messze vagyon, nem csak 15. napot kellene praefigálni ad comparitionem. 3. Az magam jószágából kellett volna evocálni, nem abból, az kit egy nehány holnaptól fogva ő nga bir, és nekem semmi birtokom nincs benne, az mint az kövesdi tisztartó leveleivel is és mindenekkel ott az jószágba és tartományba megbizonyithatok. Továbbá dato sed non concesso bár vétkes volnék is, legitime citatus ad competentem terminum et locum juridice convictus volnék is, hiszem praecise et restrictive az notorius convictus maga portióját és nem feleségéét sem gyermekiét vesztené el. De ő naga az citatió előtt régen minden

Digitized by Google

jószágomat, az mi magamé volt, marhástól, majorságostól elvötte, magának foglalta éppen. Abban pedig az feleségem dossa, sőt valami summája is benne volt; két fiam vagyon, azoknak portióit sem occupálhatta volna ő nga. De az mi nehezebb, az feleségemnek saját jószágit, sőt az mustoha fiaim részeit is marhástól, majorságostól elvötte régen minden törvény előtt ő nga még akkor, mikor maga kezével azt irta nekem ő nga, hogy semmi vétkemet nem tudja etc. Az isten és Ngod előtt teszek ezekről tudomást kgls uram, mert méltatlan szenvedem. Hogy ne jöttem volna pedig ki, mikor szemeimmel látám az törvéntelenséget, és mint fogdostatá meg törvéntelen ő naga az ártatlan embereket; engem pedig 16 mélyföldig üzetett. Maga megbizonithatom, hogy veszni kell vala, ha én igaz hűséggel nem oltalmazom vala ő ngát.

Most pedig ő nga, az mint értem, ez elmult napokba szidogatván s halállal fenyegetvén, azt mondotta, hogy Homonnay uramékot én incitálom ő nga ellen, és hogy de statu Tranniae mostanság levelemmel én informáltam ő nga ellen császár urunkat ő felségét; de ő nga, sem más soha ezeket meg nem bizonithatja, mert bár fide mediante tegyen bizonságot Homonnay uram ő nga, ha én incitáltam-é. Ő felségének pedig vagy Kleselius uramnak, vagy akármellik prágai vagy bécsi tanácsának ő felségének császár urunknak mondok, vagy herczeg urunknak akármelliknek is, ha én levelet küldöttem ez esztendő forgásában akár mikor, bár soha tisztességem ne legyen és az isten is megbüntessen. És csak azért sem jártam volna efféle dolgokból ő ngának az fejedelemnek ellene, hogy minden órában reménlettem, hogy küld ő nga kedvem szerént való assecuratoriát, ki mellett bementem volna. És valameddig proscriptióval meg nem gyalázna ő nga, addig meg sem gondoltam, hogy valami oly dologban vétsek ellene. Miben tudok pedég én véteni, ha vétni akarnék is, ez volna minden vétségem, hogy igen-igen méltán sokat panaszolkadhatnám ő nga felől, hogy ő ngánál való jó tisztemért, jámbor hű szolgálatomért igy fizet. Hogy az mint én ő felsége császár urunk előtt magamot obligáltam szemtöm szembe ő ngáért, hogy kedvét fogja keresni az erdélieknek, s igazságába nem háborit meg senkit ő nga; másfelől ő felsége külömbet ért, kiről az orczám is pirúl s az szivem is retteg.

Én nekem kgls uram isten után Ngodhoz vagyon felette nagy bizodalmam, és ha isten módot ad benne, magam is elmegyek Ngodhoz. Magyarországba én akár Ngod előtt, akár ország előtt a gyülésben bizony kész vagyunk törvént állani, bizonitson bátor ő nga az fejedelem, ha mit tud ellenem; de az erdéli compariitiótól félek, ha ártatlan vagyok is, mert az

Digitized by Google

ki engem Básta idejében is elárult vala, én nevemmel irván leveleket ellenség közzé (mely csalárdságot végre ez világon kinilatkoztata az úristen) legbelsőbb embere most is udvara népe között ő ngának az. Több is lakik afféle ott benn. Sokat láttam immár Erdélyben, hogy az még az törvénye elvégződött, addég elfogyott az élete is embernek. Báthory Gábor fejedelem is törvéntelen proscribáltatott vala egy néhányunkat ártatlanúl, de mihelt az ország megszabadula szegéntől, generalis gyűlésekben solenniter absolvála és ártatlanoknak pronunciála egy nehányunkat, noha én akkor, mikor absolváltak, még Erdélyben sem voltam, de szánt az ország méltatlan szenvedésemért. Most is ő nga szabad véle, proscribáltathat, de mely méltán, ex praemissis Ngod bölcsen itélje meg. Justitia et pax osculatae sunt invicem.

Én Ngodtól nem tagadom felette véletlenűl sem pénzt, sem marhát semmit nem hozván el vélem, csak hatod magammal paripákon szaladtam ki, mert ha költséggel győztem volna, inkább valami váras helyen laktam volna; de itt e tájba barátim között kellett mulatnom s üdőtől várnom. Ungvártól is messzére az költségtelenség miatt nem mehettem, mert az Fátrán túl mentem volna eddig régen. Nem kétlem, hogy ő nga Bethlen Gábor is talám vagy levele, vagy izeneti által ne panaszolkodnék Ngodnál reám, az mint irám, hogy már én ingerleném Homonnay uramot ő ngát valamire; de nem jól informáltatott ő nga. Mert én, látja isten, oly csendes állapotját látom, mikor Ungvárra megyek is, Homonnay uramnak, hogy soha talám nem volt csendesben; semmi igyekezetit sem vöttem eszembe. Hiszem más is látná vagy készületit, vagy egyéb dispositióját; Czobor uramék sem laknak messze s az vármegyebeliek is láthatják. De valami hitván emberek, hogy már kémségbe jártak volna, csak magoktól gondolnak sokat és gratiát s fauort s hasznot keresvén az fejedelemtől magoknak oly dolgokat referálnak, vagy irogatnak is ő ngának az fejedelemnek, kibe bizony semmi nincsen, s mégis affélével vádolnak engemet is ő nga előtt csak merő hizelkedésből. Ngod engem az még élek, igaz szolgájának tartson. Az úristen Ngodat etc. Datum in Nagymihály, die 18. Octobris, 1616.

Ngodnak

alázatos szolgája
Sarmasághÿ Zsigmond m. p.

Külczim: Illmo domino dom. comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva etc.

(Eredetije orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 70. Nr. 40.)

Digitized by Google

LVII.

1616. oct. 9—nov. 7.

A segesvári országgyűlés irományai.

a)

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.[1]) Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri universi status et ordines trium nationum regni Transylvaniae in generali eorum congregatione ad nonum diem mensis Octobris anni millesimi sexcentesimi decimi sexti praesentis indicta in civitae nostra Segesvár conscriptus exhibuerunt nobis et praesentaverunt certus quosdam articulus infrascriptos unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime, ut nos eos omnes et singulos omniaque et singula eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes clementer approbare ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observari, quam per alios quospiam observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum comitijs eorum generalibus et civitate Segesvár ad nonum diem mensis Octobris anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto indictis celebratis conclusi.

(1) Minémű nagy szorgalmatossággal, gondviseléssel, éjjeli és nappali vigyázással oltalmazta légyen Nagyságod édes hazánkat mind az oltától fogva, miolta az szent isten Nagyságodat ez fejedelmi méltóságra előnkbe állatta, de kiváltképpen ez elmult nyáron külömb-külömb-féle aemulusi ellen, nemcsak közinkben küldött propositiójából értjük, hanem külsőképpen is megtapasztaltuk és ugyan szemeinkkel is látjuk; mely Nagyságod felőlünk való gondviselését minden hűséggel és engedelmességgel híven igyekezünk megszolgálni Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, könyörögvén ő szent felségének azon, hogy ezután is ilyen felőlünk való gondviselésére segítse és tegye elégségessé, hogy mi is az Nagysá-

[1]) Az erd. Muzeum hiteles példányában a leiró a szokásos bevezetést csak eddig irta le, a többi részének helyét üresen hagyván. Kipótoltatott Teutsch superintendens úr egykorú példányából.

Digitized by Google

god kegyelmes gondviselése alatt megmaradván, Nagyságod bódog fejedelemségéért közöttünk istenünket tiszta szűből imádhassuk.

(2) Adja Nagyságod előnkben propositiójának első részében, miképpen az sok kivűl reánk következendő veszedelmeknek innet belől közzülünk practikáló emberek által volna indítása, melyről ennekelőtte is, de kiváltképpen ez elmult tavaszi fejérvári gyűlésen solenniter panaszolkodván, mindaddig is, míg az ellenség országunkra nyilván reá nem jött, Nagyságod senkihez nem nyúlt, azután kiket Nagyságod arestáltatott volt, mostani gyűlésünken törvénynyel procedálván ellenek, azok közzül némelyek magok vétkét agnoscálván, és azok ellen publice magok akaratjok szerént vallást tévén, mi általunk folyamodtak az Nagyságod fejedelmi kegyelmességéhez, kiknek hogy Nagyságod országúl alázatos intercessiónkra életeknek és bizonyos jószágoknak nálok meghagyásával megkegyelmezett, Nagyságodnak sokaknak hamis vádlások és hitván vélekedések ellen isten és ez világ előtt nyilván való igazsága kitetszett, és az bőséges kegyelmezésben reménségünk felett fejedelmi kegyes természeti, melylyel az fejedelmi szék meg szokott erősíttetni, méltán mind az mi üdőnkben és posteritásinknál is jó névvel hírrel örökké dicsírtethetik és magasztaltathatik. Mi is penig országúl alázatos törekedésünkkel mutatott nagy kegyelmességét teljes életünkben minden háladó hűségünkkel megszolgálni igyekezzük Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

(3) Ez mostani üdőnek állapatja minémű sok külömbkülömb-féle szükséges dolgokat reménségünk kivül véletlenül hozott légyen reánk, adja azt is Nagyságod előnkben, intvén Nagyságod bennünket, hogy az Nagyságod gondviseléséhez azoknak elrendelésére és bételjesítésére oly gondviselésünk lenne, hogy azokhoz képest Nagyságod minden előtte való szükséges dolgoknak véghez vitelére elégséges lehetne. Azért kegyelmes urunk, noha mind magunk s mind szegény kösségünk elég nagy fogyatkozásban és romlásban vadnak, de látván az szükségnek mi voltát, és hogy Nagyságod is reánk való gondviselésében meg ne fogyatkozzék, ígérünk Nagyságodnak az fényes portára való szükségre és udvara népe tartására, és egyébféle szükségeknek véghez vitelére kapu szám szerént tizenegy forintot, melynek felét ad festum Sancti Nicolai episcopi, felét penig ad festum Epiphaniarum Nagyságodnak fogyatkozás nélkül bészolgáltatjuk. Nagyságodnak könyörgünk, látván Nagyságod is szegény kösségünknek és magunknak is ilyen fogyatkozott állapatunkat, vegye kegyelmesen tőlünk; ígírjük

Digitized by Google

azután is magunkat, valamire elegek leszünk, Nagyságodnak és hazánknak nem akarunk semmiben megfogyatkozni.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is ezen tereh viselésre ígérik magokat.

Az szász uraink atyánkfiai hasonlóképpen.

Az székely uraink atyánkfiai is az fényes portára való szükségből nem akarván hazánknak megfogyatkozni, valamennyi jobbágy, lófő, drabant és szabad székelyből lött jobbágygyá közöttök, az vármegyék módja szerént minden jobbágyrúl száztiz pént megadják, de csak az portára való szükségre; azoknak penig felszámlálására bocsássa ő nagysága bizonyos meghitt emberit, kik az székelységnek állapatját tudják.

Az kolcsos, kerített és mezővárosok az Nagyságod kegyelmes rendelése szerént contribuálnak.

Kolosvár adjon	fl. 700.
Kizdi Vásárhely	fl. 150.
Sepsi Szent György	fl. 80.
Egeres	fl. 160.
Udvarhely	fl. 160.
Illyefalva	fl. 80.
Kis Maria	fl. 160.
Almás	fl. 32.
Abrutbánya	fl. 160.
Vizakna	fl. 160.
Bánfi Hunyad	fl. 160.
Fejérvár	fl. 100.

(4) Jelenti Nagyságod azt is propositiójában, Jenő vára közelebb végvár lévén, mind építésére s mind vitézlő rendnek megtöbbítésére Nagyságoddal együtt provideálnánk. Noha végeztük volt ezelőtt is, hogy Zaránd vármegyén minden rendeknek jószágok az gratuitus labort Jenő várához praestálnák, és az adót is az vitézlő rendnek szükségére szolgáltatnák; de most az Nagyságod akaratjából újobban végezzük, hogy az megnevezett vármegyékben személyválogatás nélkül minden rendek jószága az gratuitus labort Jenő várához praestálják, az szerént mint Fejérvár épületire igértük volt, melyet is az Nagyságod kegyelmes kévánsága szerént, Isten jövendő tavaszt adván, bé igyekezünk teljesíteni, és Zaránd vármegyének adaját is előbbi végezésünk szerént épen és egészen, hogy az ott való vitézlő rendnek contentálására administráltassa, Nagyságodnak könyörgünk, és ezenkivűl is Nagyságod több fizetett néppel megtöbbítvén, legyen kegyelmes gondviselése ez helyre.

(5) Az arendának minutálásában mivelhogy semmi jó módot nem találhattunk, annakokáért végeztük, hogy ezután

Digitized by Google

való esztendőkben minden helyeken az előbbi és régi limitatio maradjon helyben mindenütt úgy, hogy az hol az földesúr most és ennekutánna is minden üdőben meg akarja váltani, szabad legyen mint ennek előtte, az ki penig megváltani nem akarja, szedessék az Nagyságod számára.

Ez esztendei arendákot penig hogy Nagyságod könyörgésünkre kegyelmesen megengedte, Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(6) Noha szemeinkkel látjuk, hogyha valamikor kévántatott, e mostani háború üdőkben kévántatnék igen, hogy minden hadi apparatusinkkal, de kiváltképpen kapu számról való gyaloginkkal oly készen lennénk, hogy abból is se Nagyságodnak, se hazánknak ne fogyatkoznánk meg; nem nézhetvén azért szegénységnek ebben annyi sok romlott állapatjokat, ígérünk Nagyságodnak minden városokról, várak és kastélyokról, tartományokból, ebben senkinek nem kedvezhetvén, az hol kapu szám vagyon, minden két kapuról egy jó puskás gyalogot fegyverrel és ruhájával generalis expeditiónak idején elő állatni, és innet haza oszolván, minden vármegyékben az ispán meglátogassa, az mely soldost az földesúr állat, és ha melyet nem szeret közzülök, szabadon kivethesse, és jobbat állatván, szükségnek üdején is azon jó gyalogot állassa elő, kit helyben hagytak az mustrának idején.

(7) Miérthogy penig az szomszéd országokban sokféle hírek és indulatok viseltetnek, ez okáért mi is a készen lételt igen szükségesnek ítéltük lenni. Tetszett azért, hogy az nemesség minden vármegyékben az székes helyeken, az székelység, szászság az ő helyeken, az magyarországiak is előbbi mód és szokás szerént ott, az hol helyek vagyon, egy bizonyos napon, kit Nagyságod praefigál, idején korán hírré lévén nékik, mind lovagokot, gyalogokot megmustrálják, és azelőtt végezett articulusinkban megírt terhes büntetés alatt minden rendek az ő módjok szerént lovagokkal, gyalogokkal oly készen legyenek, a mikor az üdő és szükség kévánja s mutatja, mindjárást minden tartóztatás nékül az Nagyságod parancsolatjára felülhessenek és indúlhassanak.

(8) Többi között emlékeztet Nagyságod arra is bennünket, miképpen ennekelőtte való esztendőkben Nagyságod az emberi életnek halandóságát és életünk végének bizontalanságát szeme előtt viselvén, Déva várát mind hozzá tartozó jószágokkal az mi kegyelmes asszonyunknak ő Nagyságának bizonyos summában cum libera dispositione ötvenezer tallérig inscribálta volna, mely vár és jószág mivel in priuato statu is Nagyságodnak tulajdon szolgálatjával talált jószága lévén, mostan penig isten kegyelméből fejedelmi állapatjában ked-

Digitized by Google

veskedő jó akaratját az mi kegyelmes asszonyunkhoz öregbítvén, felette méltónak és dicsíretes dolognak valljuk, az miben penig az fiscale bonumoknak recuperálása és bizonyos dispositiója.....[1]) Nagyságod boldog idejében reformáltatott, hogy afféle derekas várak, jószágok ország híre nélkül el ne idegeníttessenek. Immár a Déva váráról és jószágáról asszonyunk ő nagysága számára emanaltatott inscriptionalis ennekelőtte való országos gyűlésünkben publicáltatván, minden rendeknél approbáltatott és ratificáltatott, most is nagyobb erősségért és a dolognak örökös állandóságáért mostani generalis gyűlésünkben cum consensu trium nationum statuumque et ordinum omnium ezen jelen való articulusok közibe béiratván a mi kegyelmes asszonyunknak ő nagyságának, Károlyi Susánnának és legatoriusinak cum libera dispositione Déva várát minden hozzá tartozó jószágival ötvenezer tallérig, a mint Nagyságodtól inscribáltatott, in omnibus punctis et clausulis approbáljuk, ratificáljuk és confirmáljuk.

(9) Nagyságod találtatott volt meg bennünket kegyelmes urunk cancellarius uram ő kegyelme és több böcsületes tanácsi által a Kákoni István uram állapatja felől is, hogy az ő kegyelme eleitől fogva való maga jó viselését megtekintvén Nagyságod, mióta ő kegyelmét mi közettünk hozta isten, minémű tökéletesen viselte légyen magát mind a megholt fejedelemhez s mind Nagyságodhoz és ez országhoz is, teljes ereiből és tehetségéből az szegény hazánknak békességét keresvén, és priuata personáknak is minémű szeretettel szolgált légyen, ennek felette Bajon várát[2]) is idegen kéztől Nagyságodnak és minekünk országúl az maga őstől maradt jószágán megszabadítván minden hozzá tartozó jószágival és munitióival egyetemben, a mely Bajom vára felette hasznos bástya kiváltképpen Váradnak, e mellett fogarasi házához is Nagyságodnak Kománát hat faluját megeresztette, Nagyságodnak és az országnak a portai szükségére kilenczezer forintot adott in paratis. Mind ezekért és több méltó ratiókért is Nagyságod Görgény várát minden hozzá tartozó jószágival, hasznaival, jövedelmeivel egyetemben ő kegyelmének, házastársának Lónai Ilona asszonnak, és leányának Kákoni Ersébeth asszonynak, sőt legatariusoknak is cum libera dispositione inscribálta volna Nagyságod ad vtrumque sexum harminczkét ezer magyar forintban, intvén Nagyságod kegyelmesen bennünket, hogy mi is országúl az Nagyságod inscriptiójának és adományának

[1]) A kolosvári múzeum hiteles példányában ezen pont igy befejezetlen maradt, s egy vagy két sorra való üres hely van hagyva. Kipótoltatott a Teutsch superintendens úr példányából.

[2]) Bajom Biharvármegyében.

Digitized by Google

annuálnánk a megirt summáért, és nagyobb bizonyságért articulusinkban is beírnók. Azért hogy mi is országúl három nemzetünk mindre emlékezünk ezekre kegyelmes urunk, hogy ő kegyelme eleitől fogva jámborúl és tökéletesen viselte magát közöttünk, és nemcsak a megholt fejedelemhez mutatta hűségét, de mióta az úristen Nagyságodat is ez méltóságos állapatra emelte, mindenekben igaz híve volt Nagyságodnak, és az hazának is igaz tagjának mutatta ő kegyelme magát, annak felette az felűl megírt pénzt és jószágok restitutióját[1]) épen praestálta Nagyságodnak: mi is igen méltónak és érdemesnek ítéltük lenni ő kegyelmét kegyelmes urunk Nagyságodnak ilyen kegyelmességére, és mi is országúl, három nemzetűl, nagy szeretettel annuálunk az Nagyságod kegyelmes adományának és inscriptiójának, és azt in omnibus suis punctis, clausulis, articulis helyén hagyjuk, confirmáljuk, roboráljuk és ratificáljuk a felűl megirt harminczkét ezer magyar forint summáért Kákoni István uramnak, házastársának Lónai Ilona aszszonnak, leányának Kákoni Ersébeth aszszonnak, sőt legatariusoknak is, és minden maradékjóknak ad vtrumque sexum, saluo jure alieno adtuk, adjuk, és engedtük az Nagyságod parancsolatja tenora szerént, és ő kegyelmét magunk köziben vévén és velünk incorporálván, igaz hazánkfiának tartjuk, ismerjük lenni minden üdőkben. Hogy penig ő kegyelmén, maradékin is, mind az Nagyságod kegyelmessége, s mind a mi jó akaratunk nyilvábban megtessék, és a megnevezett jószágban is bizonyosabb és állandóbb fundamentumok légyen: végeztük egész országúl, három nemzetűl, hogy ad perpetuam rei memoriam articulusunkban is béirjuk, melyet szeretettel meg is cselekedtük.

(10) Noha ennekelőtte is végeztünk és ugyan articulusunkban is végeztük, hogy a mely dutka nem ón, nem vas, nem réz, indifferenter az Nagyságod birodalmába mindenütt elvennék, de ahoz nem tartván némely magokat, most még az fejér garast is nem veszik el. Végeztük azért ujabban, hogy az hol el nem vennék, minden városokban az bírák és egyéb helyeken az tisztviselők sub amissione honoris et officij az ezüst dutkát és jó fejér garast elvétessenek; ha penig az áros ember avagy göreg el nem akarná venni, az olyan áros embertűl és göregtűl mely marhát vásárlanának, pénz nékűl elvehessék, kinek fele az tisztviselőé, fele az vásárlóé legyen.

(11) Történék ez is gyakorta, hogy az drabantságra rendeltetett zsoldosok közzűl némelyek urok földőről ruhájak-

[1]) A kolosvári múzeum hiteles példányában »institutióját« van irva a kellő »restitutióját« helyett.

Digitized by Google

kal, fegyverekkel elszökvén, ki miatt nagy fogyatkozások esnek: végeztük azért, hogy ha ilyen jobbágyink, akárhova szöknének is, ad primam requisitionem dominj terrestris mox et de facto sub poena ducentorum florenorum indifferenter minden helyekről kiadassanak.

(12) Minduntalan végezünk az harminczadosoknak mód nékül való cselekedetek felől, de semmi büntetések nem lévén, semmit benne meg nem állanak; végeztük azért, hogyha ezután valamely harminczados tiszti és vectigálja kivül cselekednék, minden vármegyében lévő harminczadosokat ex officio citáljanak afféle cselekedetekért azon vármegye székire, és comperta rei veritate kétszáz forinttal büntessenek, kiknek két része a fiscusé, harmada az károsé és iniuria szenvedő emberé legyen.

(13) Az máramarosi uraink és atyánkfiai jelentik, hogy az uj connumeratio után jobbágyok felkelvén, szökten szöknek a huszti jószágban, kiket meg nem adván, kapu számok minuáltatnék. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes akaratjából, hogy afféle futott jobbágyokot a tisztviselő előbbi articulusunkban megírt büntetés alatt mox et de facto tartozzanak megadni.

(14) Sok fogyatkozását látjuk Nagyságodnak s mind az szegénységnek ebből is az tisztviselők és dézmások miatt, hogy üdején korán az szegénségnek, az gabonák kalongyában lévén, nem engedik behordani. Végeztük azért, hogy ennekutánna successiuis semper temporibus az szegénység gabonáját hordhassa bé.

(15) Az országok mivelhogy nem különben fegyverrel mint törvénynyel birattatnak, hogy azért az octauák is az ő üdejekben szolgáltassanak, végeztük, hogy prima Decembris az magyarországi atyánkfiai terminusán elkezdvén, az több terminusok suis temporibus celebráltassanak.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa, praescriptos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus literis nostris de uerbo ad verbum sine diminutione et augmento aliqualj inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbauimus, ratificauimus, offerentes [1]) nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios

[1]) Példányunkban a leiró gondatlanságából »assecurantes« áll.

Digitized by Google

quospiam ubilibet per ditionem nostram (obseruari faciemus) [1]). Imo acceptamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Segesuar die quinta mensis Nouembris, anno donimi millesimo sexcentesimo (decimo) [2]) sexto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya *az erd. muzeumban* (*Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. II. köt.*)

b)

Ill^me^ dne etc. Salute etc.

Látván szömeinkkel ez elmult romlások miatt szegény nemzetünknek elfogyott állapatját, kinek épülésére nem egyéb, hanem csak hosszú békesség kivántatnék; az hatalmasok között ha magunkra nem vigyázunk és csak még egyszer (bátor ne többször) az magyart magyarra ne támaszthassák, nem következik egyéb belőle, fölosztoznak az hatalmasok velünk és az magyar azután nemzetség sem leszen s országa sem marad. Az mi napjainkban édes hazánkhoz való szeretetünkért erre kellene leginkább vigyáznunk, efféle megszaggatás, egymásra való támasztás ne lehetne. De jaj nekünk az mi bűnünkért, jaj az mi nemzetünknek, édes hazánknak, az felső polczon ülő emberek elcsábítván egynehány esztelen embereket nemzetünk közűl, anni tőrt és hálókat vetöttenek szegény nemzetségünknek mindenfelől, nem látjuk módját, mint feselhessen ki belőle, istenünknek ingyen való irgalmassága lehet csak ennek orvosa. Mü az müreánk bizott tisztünk szerént vigyázunk, noha sok véleködéssel, de arra vöttük magunkat, igen nagy fiduciával izentünk Nagodnak bizonyos dolgokat ezen levelünk megadó meghitt szolgánktúl. Nagod ez mi jó affectusunkat és jó intentiónkat mindenekben csak szintén közönséges jóra, nemzetünk megmaradására magyarázván, kérjük szeretettel, követünket sub rosa hallgassa meg, szavának mindenekben adjon teljes hitelt. És jó lelkiismerettel nemzetségünknek, hazánknak megmaradásáért olyan tiszta synceritással, mint mi izentünk Nagodnak, magát és jó akaratját aperiálja, ott meg nem késlelvén szolgánkat, bátorságos állapattal bocsássa vissza; elhivén azt felőlünk kétség nélkül, hogy hazánknak és nemzetségünknek megmaradásában való dolgokban az mi tökéletes jó

[1]) A zárjel közzé rekesztett szavakat példányunkból a leiró kifelejtette.

[2]) A »decimo« szót példányunk gondatlan leirója kihagyta.

Digitized by Google

indulatunkban és Nagodhoz is (ha úgy veszi) s mind Nagod szerelmesihez igaz affectiónkban mindenkor igen kedvesen megnyughatik. Éltesse isten nagy jó egészségben sokáig Nagodat. Datum in civitate nostra Segesváriensi, die 18. mensis Octobris, A^{0} dni 1616.

Ejusdem Ill^{mae} dnis vestrae

servitor et amicus addictissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Kivül: Exhibitae Bytchae die 5. Novemb. 1616.

Külczim: Illmo domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

(Eredetije Bethlen sajátkezü aláirásával a m. kir. orsz. lvtár. kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. No 35.)

Jegyzet. A nádornak erre adott válasza:

Illustrissime dne dne etc. Salutem etc.

Nem sok napoknak előtte a mint Nagod böcsületes követétől és fő secretariusától Bölöni Gáspár uramtúl, úgy annakutánna csakhamar az országtól hozzánk bocsátott követektől is mindenekről bevségesen izentünk és irtunk Nagodnak. Mostani Nagodhoz való irásunkra penig csak ez dolog ada okot. Az istentelen lator áruló Gombos András több csavargó hadnagyokkal eszében vevén azt, hogy itt az országban soholt meg nem maradhat, mert itt az vele való gyülevész népet nemcsak eloszlatnák, de érdemek szerént is mind magával együtt meg is büntetnék; ezt süketségre nem vevén, hogy latorságát tovább halolhassa és continuálhassa is, értjük, hogy az Nagod birodalmában szállott volna. Elhigyje bizonyosan Nagod, hogy az a lator sem az ő felsége az mi kgls urunk, sem a mi hirünkkel és engedelmünkből nem cselekeszik, holott afféle zenebonát indétó latrot soha nem foveáltuk, sőt inkább mindenképpen impediáltuk, a mint czeknek is mit irtunk, csak annak az pariából is, melyet Nagodnak megküldöttünk, megérthette Nagod. Az mi kgls urunktól is penig ő felségétől csak mai napon is érkezett oly mandatumunk, melyben ő felsége azt parancsolja, hogy afféle gyülevész latrokot leesendesétsünk s meg is büntettessünk. Generalis uramot is a mi illeti, bizvást ő kglme felől is felelünk, hogy nincs az ő akaratjával, s Nagod is bátor felőle ne kételkedjék, hanem ha más valaki nyughatatlan elméjő, hazáját nem szerető gonosz ember adott volna az felől lázadásra biztatást nekie, minthogy Sarmasághi Zsigmond is az latrokkal segétségöl együtt vagyon. De hogy megtessék és Nagod is elhigyje, hogy mi Nagoddal syncere cselekeszünk, megirtuk generalis uramnak, hogy az mi kgls urunk hivségéhez köteles hajdu vitézeket és az végbelieket is mindjárást azokra az lázadott gaz népre reá küldje, fölveresse, clósz-

Digitized by Google

lassa, s ha ugyan úgy köll lenni, fegyverre is hányassa. Hogy azért ezt annál jobban, könnyebben és hamarébb véghez vihessék, Nagodat kérjük, legyen Nagod is az hozzá hallgatókkal ellenek úgy, hogy az idevalókkal együtt afféle kóborlásnak örvendő, zenebonát indító latrok closzlattassanak, és meg is büntettessenek, holott afféle árulóknak csak az legillendőbb jutalmok. Ha egészségünk szenvedné, bizonyosan elhigyje Nagod, hogy magunk is alámenni nem neheztelnénk, s azokat az latrokat le is szállítanánk; de minthogy most igen beteges állapattal levén, oda nem mehettünk, azért biztuk generalis uramra, tudván, hogy ő kglme is jó módjával gondját viseli és eljár benne. Nagodnak penig mi akaratja, csak generalis uramnak adja értésére hamarsággal Nagod. Éltesse isten etc. Datum in arce nostra Bytchensi, die 20. Novembr. Anno 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Copia lrarum ad vajvodam Tranniae per nos datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. No 33.)

c)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum nos feria quinta in profesto Simonis et Judae apostolorum proxime preterita instante scilicet generali congregatione dominorum procerum magnatum nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum Transilvaniae necnon partium regni Hungariae, ditionis nostrae subjacentium in civitate nostra Segesvar ad nonum diem Octobris proxime praetereuntis ex edicto nostro celebrata, unacum eisdem universis dominis regnicolis statibus et ordinibus regni nostri pro faciendo inter egregium Stephanum Kassay, de Colosvar directorem causarum nostrarum fiscalium, ut actorem ab una, ac magnificum Sigismundum Sarmasaghi de Keövesd velut in causam attractum partibus ab altera judicio moderativo consedissemus, tunc egregius Lucas Bako de dicto Colosvar pro praefato actore juxta continentiam quarundam litterarum nobilium Georgii Sárosi et Andreae Szentmihályfalvi juratorum notariorum cancellariae nostrae majoris relatoriarum ad literatoriam commissionem nostram nobis rescriptarum tenorem et continentiam aliarum literarum nostrarum ammonitoriarum et certificatoriarum in se denotantium coram nobis et praefatis dominis regnicolis universisque statibus et ordinibus conparendo, idem procurator actoris easdem literas relatorias contra et adversus Sigismundum Sarmasaghi velut

Digitized by Google

in causam attractum et absentem in judicio exhibuit praesentavit hujusmodi sub tenore: Illustrissime princeps domine domine nobis naturaliter clementissime, post fidelium perpetuorumque servitiorum nostrorum in gratiam Celsitudinis Vestrae humillimam debitamquae semper oblationem. Vestra noverit illustrissima Celsitudo, quod nos litteras ejusdem ammonitorias pariter et certificatorias pro parte et in persona generosi Stephani Kassay de Colosvar directoris causarum fiscalium Celsitudinis Vestrae confectas et emanatas nobisque inter alios fideles Celsitudinis Vestrae servitores nominantes literis in eisdem conscriptos praeceptoriae sonantes et directas summo quo decuit honore et obedientia recepisse in hec verba: Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Fidelibus nostris, egregiis et nobilibus Mathiae Zarasi, Johanni Herczegh-Zeolesi, Georgio et Johanni Sardi, Johanni Karkaj, Andreae Szentmihalyfalvi, Nicolao Zambokreti, Stephano Kuthi, Michaeli Zambo, Andreae Torozkay, Johanni Patko, Joanni Strucz, Georgio Sarossi, et Ambrosio Barkay scribis et juratis cancellariae nostrae majoris notariis de curia nostra ad id specialiter transmissis nobis dilectis, salutem et favorem nostrum. Exponitur nobis in persona fidelis nostri generosi Stephani Kassay de Colosvar directoris causarum fiscalium, qualiter temporibus superioribus magnificus Sigismundus Sarmasaghi de Keövesd, alias consiliarius noster, fidei fidelitatisque et juramenti sui super consiliaritatem nobis tanquam legitimo suo principi praestiti ac etiam cumulatissimorum a nobis acceptorum beneficiorum immemor, nescitur unde motus, quorumve consilio adductus cum magnifico Georgio Drugeth de Homonna aemulo nostro caeterisque hostibus nostris clamdestina agitasset consilia, ac hostilia queque contra nos dignitatemque nostram publicamque regni tranquilitatem molitias fuisset ac postmodum fide nobis superinde data, deserta et regno nostro bonisque suis ad praefatum aemulum nostrum transfugisset, quo licet nos ad instantiam ejusdem requisitionem literas nostras super eo quod ipsum, in persona et bonis suis universis contra legitimam juris viam nequaquam impedituri essemus assecuratorias sub fide nostra principali confectas et emanatas per certum hominem transmisissemus iisdem tamen neglectis redire recusasset, verum ad latus dicti Georgii Homonnai etiam nunc haereret et consiliis ejusdem contra nos inter esset in praejudicium et villipendium dignitatis nostrae atque etiam publicae pacis et tranquilitatis derogamen manifestum, ob hoc vellet idem exponens annotatum Sigismundum Sarmasagi medio vestri, nostri universorumque sta-

Digitized by Google

tuum et ordinum regni nostri Transilvaniae ac partium regni Hungariae eidem annexarum in praesentiam in causam convenire et exparte ejusdem judicium et justiciam recipere jure admittente. Proinde vobis harum serie committimus et mandamus firmiter quatenus acceptis praesentibus statim simul vel duo vestrum sub oneribus alias in talibus observare solitis erga memoratum Sigismundum Sarmasagi cum presentibus accedendo quae si personaliter reperire poterit eundem ibidem personaliter alioqui de domo habitationis sive solita sua residentia vel de bonis juribusque suis possessionariis unde videlicet praesens ammonitio vestra ad scitum suum commode devenire poterit ammoneatis eundem ibidem dicatisque et commitatis eidem verbo nostro ut ipse primo die futurorum comitiorum primitus celebrandorum coram nobis universis statibus et ordinibus ditionis nostrae ad praemissam actionem et acquisitionem antefatae exponendo de jure responsurum et exinde judicium et justiciam recepturum personaliter et non per procuratorem suum legitime comparare debeat et teneatur. Certificantes eundem ibidem, quod sicut ipse termino in praescripto coram nobis praefatisque universis statibus et ordinibus conpareat sive non, nos tamen ad partis conparentis instantiam id faciemus in praemissis, quod juris dictaverit ordo. Et post haec nos seriem hujusmodi ammonitionis certificationisque nostrae prout per vos fuerit expediendum nobis suo modo terminum ad praefixum fide vestra mediante referre vel rescribere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi: praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in civitate nostra Alba Julia feria tertia proxima post festum exaltationis sanctae crucis anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Nos itaque hujusmodi mandatis Celsitudinis Vestrae in omnibus uti tenemur et par est obedire et satisfacere volentes die vigesima quarta mensis Septembris anni videlicet praesentis millesimi sexcentesimi decimi sexti ad facies possessionis dicti Sigismundi Sarmasaghi de Keövesd vocatae in comitatu Zolnok mediocri existenti habitae accessimus ibique praedictum Sigismundum Sarmasagi personaliter non repertum eundem tamen medio egregii Davidis Balogh de dicta Keovesd officialis sui juxta tenorem et continentiam praescriptarum literarum Celsitudinis Vestrae ammonitoriarum et certificatoriarum ammonuimus eundem ibidem, diximusque et commisimus eidem verbo Celsitudinis Vestrae ut ipse primo die futurorum comitiorum primitus celebrandorum coram illustrissima Celsitudine Vestra universis statibus et ordinibus ditionis illustrissimae Celsitudinis Vestrae ad praemissam actionem et acquisitionem antefatae exponendum de jure

Digitized by Google

respensurum et exinde judicium et justiciam accepturum personaliter nec non per procuratorem suum legitimum comparere debeat et teneatur; certificantes eundem ibidem quod sive ipse termino in praescripto coram Celsitudine Vestra praefatisque universis statibus et ordinibus compareat sive non. Vestra tamen Celsitudo ad partis comparentis instantiam id faciet in praemissis quod juris dictaverit ordo. Et post haec nos seriem hujusmodi ammonitionis et certificationis nostrae prout per nos est peracta et expedita eidem Celsitudini Vestrae fide nostra mediante rescripsimus. Quam diutissime sospitem et incolumem valere desideramus. Datum in possessione Also Zent Mihalyfalva die vigesima sexta mensis Septembris anno dni millesimo sexcentesimo decimo sexto ejusdem illustrissimae Celsitudinis Vestrae humiles fideles perpetuique servitores Georgius Sarosi et Andreas Zent Mihalyfalvi scribae et jurati notarii cancellariae illustrissimae Celsitudinis Vestrae majoris de curia ad id specialiter transmissi. Quibus exhibitis ut praesentatis continentiis earum perlectis ut intellectis postulavit annotatus procurator actoris a nobis, praefatisque statibus et ordinibus juris aequitatem et justiciae complementum, juxta publicum dominorum regnicolarum constitutionem in Cibiniensi et Biztriciensi civitatibus editam sibi elargiri; verum quia prout ex praemissis informabamur, annotatum Sigismundum Sarmasaghi in causam atractum fidei fidelitatisque nobis tanquam legitimo suo principi debite cumulatissimorumque a nobis acceptorum beneficiorum immemor cum magnifico Georgio Drugeth de Homonna caeterisque aemulis et hostibus nostris clandestina agitasse consilia et hostilia quaeque contra nos dignitatemque nostram publicamque regni tranquilatem molitum fuisse, tandem contra fidem suam nobis praesciti, omnibus bonis suis relictis, ad praefatum aemulum nostrum transfugisse, neque ad literas nostras assecuratoriales ad requisitionem suam sub fide nostra principali sibi datas, exinde ad nos redire voluisse. Verum ad praesens etiam latere antefati Georgii Homonnai haerere, ideoque per praefatum actorem vigore praeinsertarum literarum mearum ammonitoriarum et certificatoriarum ad praesentem generalem congregationem praefatorum dominorum regnicolarum juxta continentiam decreti legitime evocatum extitisse, ipsum tamen in causam atractum contumacia ductum pro sui defensione et excusatione in nostram praedictorumque universorum statuum et ordinum regni praesentiam personaliter venire non curasset, sed se a facie juris et justiciae poenitus absentasse sicque in totali actione et acquisitione actorem se convinci et agravari permisisse et praemissis

Digitized by Google

sis compariebatur manifeste. Propter quod annotatus Sigismundus Sarmasaghi incausam atractus convictus pro praemissis suis clandestinis facinoribus contra nos et dignitatem nostram ad publicam regni tranquilitatem subornatis in totali actione et acquisitione actoris in nota videlicet perpetuae infidelitatjs amissione capitis scilicet et universorum bonorum juriumque possessionariorum ac quarumlibet rerum mobilium juxta praescriptam dominorum regnicolarum constitutionem in praefata civitate nostra Biztriciensi editam tam ad propriam ipsius in causam atracti conjuncti personam quam liberorum suorum portionem cedere debentium proprietatisque eorundem bonorum fisco nostro applicandorum convinci et aggregari debere bonis juribusque possessionariis ac rebus nobilibus. Uxoris ut fratrum indivisoriorum salvis eisdem praemanentibus nobis ac praefatis universis statibus et ordinibus regni nobiscum in discussione et examine praesentis causae constitutis et existentibus cernabatur praespicue. De quorum consilio praematura et sana deliberatione volentes praenotati Sigismundi Sarmasaghy convicti hujusmodi clandestinas facinorososque actus contra nos diguitatemque nostram ac publicam regni tranquillitatem intentatos simpliciter et impune pertransire, ne et alii exinde exemplum capientes ad similes actus nefarios patrandos se apponere praesumant, quin potius penalis ejus afflictio alios etiam quoslibet a similis actibus facinorosis perpatrando retrahat et astringat ejusdemque in causam atracti convincti cuncta posteritas, reatus sui poenam perpetuo lugeat et deploret aliisque omnibus terribile transeat in exemplum. Eundem igitur in causam atractum pro praemissis suis actibus nefariis in nota perpetuae infidelitatis, amissione scilicet capitis et universorum bonorum juriumque possessionariorum ac rerum mobilium tam ad propriam ipsius personam, quam liberorum suorum cedentium proprietatisque eorundem fisco nostro provenientibus et aplicentibus ubivis et in quibuscunque comitatibus hujus regni Transilvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium existenti habitorum convictum et aggravatum esse judicantes decrevimus et commisimus decernimusque et committimus per praesentes.

Datum sub praenotata generali congregatione dominorum regnicolarum ex dicta civitate nostra Segesvár feria sexta proxima post festum beatorum Simonis et Judae apostolorum anno domini millesimo sexcentesimo decimo sexto.

(Az erdélyi Múzeum birtokában lévő másolatgyűjteményről.)

Digitized by Google

d)

Gratia Balthasaris Zilvassy.

Nos Gabriel Bethlen stb. Memoriae commmendamus per praesentes, quibus expedit universis, qualiter generosi Balthasar Cziezelieczki de Zilvas, alias arendator decimarum nostrarum Transilvanensium ac Elisabetha Pernezi consors ejus, ratione et praetextu clandestinarum machinationum contra dignitatem nostram, regnique hujus nostri tranquilitatem, cum aemulis atque hostibus nostris initarum, tanquam in flagranti crimine deprehensi, diebus superioribus per nos detenti arestatique essent. Priusquam tamen iuxta contentu decreti in generali congregatione dominorum regnicolarum trium nationum Transilvaniensium ac partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium in civit. nostra Segesvar ad diem nonum proxime praeteriti mensis Octobris celebrata, juris ordine convincerentur, idem Balthasar Zilvasi et consors sua, conscientia ac matura poenitentia ducti clementiam, mansvetudinemque nostram prius, quam juris rigorem experire volentes, sponte libere, nemineque cogente in praesentiam fidelium magnificorum et generosorum dominorum consiliariorum ac magistrorum nostrorum prothonotariorum, et juratorum sedis nostrae judiciariae assessorum dictus quidem Balthasar Zilvasi personaliter pro se, ac consorte sua veniens, omniaque sua, dictaeque consortis suae delicta et excessus contra nos regnumque nostrum patrates proprio suo eloquio fassus est, ac per eosdem dominos consiliarios, magistrosque nostros prothonotarios, et juratos sedis nostrae judiciariae assessores, gratiam et misericordiam nostram humillime imploravit. Quorum nos vitae capiti certaeque parti bonorum suorum ad demissam praefatorum fidelium nostrorum supplicationem, ex innata nostra clementia, gratiam et misericordiam fecimus. Quam quidem gratiam nostram dicti Balthasar Zilvasi et consors ejus actis prius nobis, et dictis dominis consiliariis nostris et magistris prothonotariis, et juratis assessoribus sedis nostra judiciariae immortalibus gratiis sese amplexuros esse, itidem proprio suo eloquio pollicitus est. Unde nos hujusmodi memorati Balthasaris Zilvasi et consortis suae, medio memorati mariti sui delicti agnitione et confessione gratiaeque imploratione, coram praefatis dominis consiliariis magistris nostris prothonotariis et juratis sedis nostrae judiciariae assessoribus, liberrime uti praemissum est facta, praesentes literas nostras recognitionales seu testimoniales, futura pro cautela eorum, quorum interest, et intererit necessarias dandas duximus et concedendas. Datum in dicta civitate nostra Segesvar, feria sexta proxima

Digitized by Google

post festum omnium sanctorum anno dni millesimo sexcentesimo decimo sexto.

Lecta et extradata per magistrum
Joannem Angialos illustrissimi
principis Tranniae prothonotarium m. p.

(Hasonló datumu és tartalmú kegylevél Kornis Zsigmond részére.)

(Az erdélyi Múzeumban lévő másolatgyüjteményből).

e)

Ad Dominos proceres et magnates universosque status et ordines trium nationum regni Transilvaniae generosi Emerici Bercsieny, humilima supplicatio.

Nyilván vagyon Nagyságtoknál és Kegyelmeteknél, miképen az elmult napokban az hatalmas győzhetetlen császár kemény parancsolatjára Lippát kézhez kelleték adni az országnak megmaradásaért. Mely Lippa megadása sok szép jószágommal együtt, itilem, hogy Nagyságtok és Kglmetek közzől senkinek egy személynek nehezben nem esett mint énnekem; mivel bizonyoson tudhatja Nagyságtok és Kglmetek, hogy az szegény Lugasi Jánosnak jámbor szolgálatjáért és fizetésének hát(ra ma)radt részeért inscribálták volt az előbbi fejedelmek Solymost négyezer forintban; ez mellet penig pénzen vett és őstől maradt jószága annál több volt az feleségemnek, ki most egyszersmind tőlem az Lippa megadásával elkele, noha penig tudom, hogy egész országúl Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek az miatt sok kára lőn. De hogy én is egyedűl privatim ne valljak ilyen nagy kárt, és valami kevés refundáltassék káromban: Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek könyörgök, meggondolván az közönséges igazságot, akár csak az inscriptionak egyik részét refundálja egész országúl, ki Nagyságtoknak és Kegyelmeteknek igen köveset tészen; mely Nagyságtok és Kegyelmetek jó akaratjáért én is háladással igyekezem szolgálni.

N. és Kegyelmetektől jó választ várok.

Jövendő gyűlést adván isten érnünk, tekintetünk lészen az ő kegyelme kévánságára.

Ex generali congregatione dominorum regnicolarum, in civitate Segesvár celebratorum die 5. Novembr. Anno 1616.

(Eredetije a gróf Teleki család levéltárának rendezés alatti részében.)

Digitized by Google

f)

Gabriel Bethen dei gratia etc.

Generosi, egregii nobiles et agiles, fideles etc. Salutem etc. Mely igen nagy buzgó örvendetességgel és istenünkhez való háládatossággal igyekeznénk az két császár között véghez vitt békesség alatt mind nyugotni és csendességben tartani szegény hazánkat, mind penig elégségünk szerint romlott pusztult állapotjából építeni: Kgltek mindnyájan és jó lelkiismetünk elég bizonyságunk lehet. De nem tudhatjuk mi végre, holott mi tőlünk semmi ok arra nem adatván, onnat kiefil gonosz akaróink ismét nem nyughatván, bizonyoson értjük, hadat és fegyvert akarnak indítani ellenünk; sőt hirtelen valami csavargóknak öszvegyűjtésével ártalmas igyekezetben vannak. Az vármegyéknek is felülésekre palatinus uramnak parancsolatja érkezett, nem tudhatván bizonyosan, ha ugyanazon jó végre-e, mint az elmult nyáron, hogy inkább az békesség bontogatókat compescálja, avagy penig, kire mi semmi okot nem adunk, más ártalmas végre. Hogy azért mi is ott künn ilyen indulatokat értvén h(azánk) oltalmára vigyázatlanságba ne találtassunk: ha(gyjuk) és parancsoljuk serio sub (a)missione capitis et omnium bonorum, se órát se napot nem várván jó szerszámoson és hadi készülettel élést hozván magával székestől minden lovagjával jőtést jőjön Marus Vásárhelyhez; az gyalogot peniglen helyben oly készülettel hagyja, hogyha ugyan kivántatik, minden fogyatkozás és késedelem nélkül jó puskáson, fegyveresen (el)ő állathassa. Secus nulla ratione poena p(ro) declarata nullo modo fa(cturi). Datum in civitate nostra Segesvár, die 6. Novembris, Anno dni 1616.

Gabriel Bethlen m. p.

P. S. Noha az gyalognak helyben hagyása felől parancsoltunk volt, de hagyjuk, serio parancsoljuk is, hogy mind lovas és gyalogjával jüjjen Kgltek. Secus non faciant.

Erasmus Andreas.

Külczim: Generosis egregiis nobilibus et agilibus viecapitaneo, judici vicejudicibusque regiis, primoribus potioribus primipilis, peditibus pixidariis ac universitati libertinorum (Siculorum) sedis siculicalis Sepsi et Orbai fidelibus nobis sincere dilectis.

Más kézzel: Anno 1616 fejedelem Bethlen Gábor levele minden hiveihez.

(Bethlen sajátkezűleg aláirt, de szétmállott eredetije a nemz. Múzeum kézirattárában).

Digitized by Google

LVIII.

1616. nov. 4.

A hajduk beütésére vonatkozó iratok.

a)

Szolgálatunkat ajánljuk Kgteknek etc.

Ha gyermekségétől fogva nem esmerte volna Kgtek Bethlen Gábort és minden állapotiban való fertelmes, istentelen, hazája s nemzete ellen való cselekedetit, rút életét mind ez ideig nem tudná Kgltek, bővebben kellene irnunk felőle. De hogy az mindennapi rutságát, természet ellen való parázna életit, kivel az pogánt is feljűl haladta, csak elhallgassuk, juttatjuk ezt Kgltek eszében, hogy immár egy nehányszor ezt az szegény megkeseredett és megnyomorodott Erdélyországot idegen és pogány nemzettel mely szertelenűl égetteté, raboltatá, rontatá; csak három esztendővel ezelőtt oly urát, fejedelmét, ki őtet az porból felvevén, urrá tette vala, hitetlenűl elárulván, országától s életétől is megfosztá; édes hazáját is minden szabadságitól megfosztá, törvényében megrontá, privilegiumában megháborítá, az moldvai és havaseli szabadságtalanságban, és azokkal hasonló állapotban, rabságban fordítá; az ki soha többé Erdélyben nem volt, pogányok erejével ország szabadsága ellen erővel hatalommal erdéli vajdává teteté magát, bizony nem az három erdéli nemzetség szabad választásából, hanem az akkori jelen való sok pogányságnak kételenitéséből Kolosváratt csak egy nehány fő ember által nevezteté fejedelemnek magát, mert az mint az ország őtet teljes életében gyűlölte és tőle irtózott, soha szabad akaratjából nem is választotta volna. Utat nitott reá s ő kezdte, hogy csak egy lovász is ezután, mihelt kedve tartja, az portára futhat, és az mint Lippát, Jenőt, Váradot, úgy más is az ország egyéb részeit az töröknek igirheti, és mindjárt az fejedelemségre, mint szintén Bethlent, fegyverrel hozzák be, az mint csak ez idén is az török az erdéli vajdasággal önkint egy nehány embert megkinált, unszolt, kit igaz hitünk szerént irunk. Huszonkettődik esztendeje ez, hogy Lippát, Jenőt az töröktől elvették vala az erdéliek, jusson eszében Kgltteknek, azolta az két császárnak, oláhoknak, lengyeleknek és sokféle külső nemzeteknek menni rendbeli hadok forgott Erdélyben, soha mégis egy fejedelem is, és az ország is töröknek azokat az végvárakat nem igérte s nem adta, soha Erdélyből egy fejedelmet is az török ki nem üzött, soha még egy fejedelem is az Erdély szabadságát igy semmivé nem tötte vala, mint Bethlen Gábor. Jusson eszében

Digitized by Google

Kglteknek három esztendő előtt, mikor is választatá magát, mit iratott ő s Kgltek az articulusban, melyet akkor Kolosváratt kinyomtattak, nemde az országnak régi szép szabadságinak, törvényinek igazán való szolgáltatására és megtartására hittel kötelezte magát? Hiszem Kgltek nem külömben, hanem csak anniban kötelezte vala hittel magát ő hozzá, ha azokat megállaná; miben állotta peniglen s tartotta meg hitit ez ideig? Az három nemzetség közűl Erdélyben nemde főfő úri és nemes renden valókat törvéntelenűl nem fogatá-e meg ez idén, jószágoktól, marhájoktól megfosztván őket. Hiszem legfőbb és nagyobbik szabadsága az nemességnek megromla; még menni szántalan jószágot vőn el törvéntelen, menni nemes embert csinála pórrá, csak az fejérvári minden rendbeliek és egyéb mezőváros helyen valók, jusson eszében Kglteknek; egész koncz papirosat irhatnánk igazán be az ő törvéntelen kötelessége ellen, hiti ellen való cselekedetiről Erdélybe; de mi szükség azt az tüzet beszélenünk Kglteknek, az ki szüntelen égeti most is országúl Kglmeteket. Azért senki nem köteles Erdélybe Bethlen Gáborhoz többé hittel, az ki minden rendeknek hitit megszegte; és ha Báthory Gábort még éltében fejedelemségétől megfosztá Kgltek, az kit szabadoson választott vala, de hogy szabadsága ellen Kglteknek vétett volt, megitilte Kgltek érette, hogy az Kgltek hiti felszabadúlt tőle, mentől inkább ezt az török fegyvere által hatalmasúl lött tyrannus vajdát méltó megvetni Kglmeteknek, ellene támadván nyakáról lerázni, ha Lippa után Jenőt, Váradot, sőt nem sokára az országot is el nem akarja veszteni Kglmetek. Nem tudja talám Kgltek, miket valla Simony György halála előtt, mi szándéka legyen Bethlen Gábornak, de mi hitünk szerént irhatjuk, hogy Kglteknek országúl veszedelmére nézendők azok. Im az úristen megszánta Kglmeteket, elég szabadítói és oltalmazói lesznek Kglmeteknek, kik közűl im egy nehány ezeren bényargalunk előljáróban nem Erdély ellen, hanem tulajdon csak Bethlen Gábor személye ellen, ha Kgltek késedelem nélkűl egyet akar érteni, és Bethlen Gábort, az mint érdemli, ellenségnek tartja s úgy nyulj *(igy)* hozzája, netalán egyenlő erővel az egyéb nemzetségekből való hadakat tartóztathatjuk, kik az határhoz immár nem messze vadnak, az honnan talám ingyen sem vélné Kgltek; de ha külömben cselekszik Kgltek, és barátságunkat nem veszi, isten előtt és ez világ előtt tudománt teszünk, hogy nem mi leszünk oka az Kgltek romlásának, hanem magok Kgtek. Csak jó akaratunkból akarók keresztyén indulatból ekképpen Kglteket meginteni. Valaki peniglen hozzánk akar jőni, hit szerint fogadjuk, hogy bántása nem leszen senkinek; jöjjön és küldjön azért Kgltek mindjárt

Digitized by Google

hozzánk, hogy kárt ne valljon, egyéb derék dolgokat magok jovára s megmaradására valót is érthet még Kgltek tőlünk. Itt sok becsületes atyjokfiát erdélieket is láthat még Kgltek köztünk; ha penig késik Kgltek és elérkeznek az több rendbeli hadak, mi annakutánna nem felelünk senkinek senki felől, az kit mi talál. Ha veszi Kgltek, mi az Kgltek szolgálatjára jöttünk ez keresztyén magyar hadakkal be, akarván egyéb nemzeteket megelőzni; az Kgltek régi jó szabadságát, boldog állapatját most nyerheti meg Kgltek általunk, mert bizonságunk az isten, hogy ez végre jöttünk. Tartsa meg isten etc. Irtuk az mi táborunkban 4. nov. 1616.

Mi kapitányok, hadnagyok
és egész hadbeli vitézek,
Kgltek szolgálatjára készek, ha Kgltek veszi, m. p.

Jegyzés: Par literarum hajdonum ad cottus et singulos tres nationes Tranniae ex ipsorum castris exaratarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nr. 41.)

b)

Illustris et magce dne dne patrone etc. Servitiorum etc. Kévánok az istentől bódog hosszú életet adatni Kgdnek.

Jelentettem vala uram minapában levelem által Kgdnek, hogy mi okáért kelle ide Bánya felé jönnöm mostan tudniillik: az erdéli vajda ez nyárban nem tudom miért engemet is megakar vala fogatni, mikor törvéntelen az erdéli mind három nemzetség közűl főuri és nemes renden valókat megfogata, és minden marhájoktól, jószágoktól ugyan törvéntelen megfoszta, noha penig énnekem ugyan maga kezével is azt irta s nálam vagyon az levele, hogy nem akart megfogatni, mert nem is tudja semmi vétkemet, ugyan csküéssel irja; de én az maga kezeirása után és barátimnak titkon hit alatt való jelentésekből értettem vala hasonló gonosz szándékát hozzám, mint az többihez volt, kiket megfogatott az nemességnek szabadsága és maga hiti s kötelessége s császár urunkkal való az nagyszombati compactaták ellen. Jele volt gonosz szándékának, mert 17 mélyföldig, kövesdi házamig üzetett Fejérvártól fogva, és az szolgái szemem láttára erővel megvevék és marhástól elfoglalák kövesdi házamot, mely Kövesdet mikor egynehány holnapig birt volna, hites tiszttartai levén benne mionkodtatván *(igy)* disponálván benne; azután két cancellarista deákját

Digitized by Google

küldte oda és evocáltatott ad 15. diem az segesvári gyűlésre ad rationem reddendam, hogy Erdélyből kijöttem Magyarországban. Inauditum penig ez keresztyének között, hogy az ő maga jószágából citáltatott engem, mert ő birta s birja Kövesdet, kit egész Szilágyság tud, és nálam az kövesdi tiszttartó levele is bizonságúl vagyon, kiben egy nehány helyen megirta, hogy fejedelem számára birattatik Kövesd, nem enim. Osztán extra regnum messze levén Erdélytől, ad 15. kellett volna-e citálni? hiszem 32. és 40. és 60. napot is kellene affélének praefigálni, holott én messze voltam akkor Erdélytől, és Kövesdről sem adta senki tudtomra az evocatiót, mert övé volt Kövesd. Nem is kellett volna pedig igazság és törvény szerént eléb minden maga jószágit, marháit lelkig, sőt feleségem, gyermekem, mostoha fiaim jószágit is marhástól elvenni, az mint ő elvette.

Én magyarországi ember levén, és magyarországi törvénynyel élvén közjószágimban Szilágyban, magyarországi törvény szerént most is kész volnék törvényre, mert igaz ember vagyok s nem vétettem, az mint maga is irja. De ő naga nem gondol az igaz törvénynyel, igen szereti az prédát, kit gyermekségétől fogva megszokott. Azért hogy nem compareálhattam Segesváratt, proscribáltatott, mert uram az ország készen azt mivelni, az mit ő akar; jól tudja Kgd is, hogy ott senki moczczanni sem mér, ott csak az az dolog, sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas. Bizony uram ha parancsolja, Kgd megbocsásson, de még egész Magyarországot is proscribáltathatná az szegény megnyomorodott erdéliekkel. Ennek uram sem hiti, sem istene, merő török ember.

Értém, hogy feleségemet is gyermekestől az saját jószágiból is ki akarja Erdélyből ide Magyarországban úzni, és csak az végre kelletett vala ide Nagybányára jönnöm, nem tudván, hogy az egybegyülekezett hajduság erre ezfelé jönne, kiket találván, nolle velle engem közikben esketének, de ilyen okkal, hogy római császárnak és Magyarországnak ellenségi nem lesznek, hanemha rajtok támadnának ő felsége akaratjából az ország. Az mit penig eddig eszemben vettem igyekezetek felől, azt beszélik, hogy nem kevés volt az pusztára ez nyárban bennek, valami törökökre találtak volt, és azoktól is s azonkivűl is több rendbeli törököktől is nilván, bizonyoson mentek végére, hogy Bethlen Gábor nemcsak Lippát, Jenőt, de még Váradot is oda igirte volt az portán török császárnak, mikor oda be volt, és kételen utcunque meg is kelletik adni, valamikorra lehet, és jó módja lehet benne.

Találta őket, az mint mondják, az erdéliek alattomban való keserves instantiájok is, és főképpen az mely várakat az

Digitized by Google

töröknek adott Bethlen, azokban levő keresztyén vitézlő nép, ki Bethlentől Lippa megadása után hiti ellen persequáltatott, nem volt hova lenni szegényeknek, hazájoktól, jószágoktól, majorságoktól megfosztatván Bethlen által, budostak és több társaságok találkozott hozzájok onnan az végekből, kik vagy immár megfosztattak javoktól, vagy hasonló nyavalyát várnak magokra az Jenő és Várad következendő veszedelméből; accedált az Simoni György dolga és vallása, kit Kgd tud, minemű, azon inkább megindultak. Vannak siriek, solmosiak, aradiak, facsádiak, lippaiak és több Lippával elveszett végházakból valók; vannak Jenőből, Várad tartományából, és az kik Bethlen által való török rabságától és bántásától féltek. Ezekhez naponként gyülekezik több is. Az mint intézem, többen vannak két ezernél; nemes emberek is jöttek közikben, csak az Bethlen Gábor személye ellen törekednek, talám meg is fogják keresni ez napokban. Immár én is kételen velek leszek, nincs mit tennem, mert hites vagyok hozzájok; nem is lehetne módom közűlök kimennem, mert felette vigyáznak reám. Eskesznek, hogy Magyarország mellett készek is meghalni, nemhogy vétenének. Tudom, sok panasz megyen felőlök Kgdhez, de ezeknek csak egy szekerek sincsen, nem volna hova tenni, ha sokat kapnának is; étel-ital félét lovoknak s magoknak elveszik, de csak egy-egy lóval vannak; öt vagy hatszáz gyalog nép vagyon velek, az többi lovas; az parasztság többet is mond felőlök, ha egy pénz érőt elvesznek, tizet mondanak; Kgd tudja az parasztság dolgát, osztán ezek örvével más is elvonsza. De ezek immár nem fognak mulatni ide ki etc. Az istenért uram, valami feniték vagy igyekezet ne érje onnan kiűl őket, mert ki tudja, conjungálhatják mással magokat etc. Azt mondják ezek, hogy ők sem római császárra, sem török császárra nem támadnak, hanem az országa rontó, istentelen tyranus Bethlen Gábor ellen igyekeznek. Micsoda leveleket küldöttek legyen immár is az erdéli vármegyékre, im egy párt küldtem Kgdnek benne. Mind városokban, vármegyékben és székeliek közé ilyent irtak oda elő. Bizony hogy szin nép ez. Én nem tudom, mi leszen az vége, isten tudja, mert ezek senki pénzét, sem zászlóit nem vették, magoktól indultatván, csudálom, mely okosan procedálnak. Az úristen néha aprólék dolgokból nagyot szokott kihozni. Én az mit közöttök cselekedhetém, minthogy császár urunk ő felsége igaz hive vagyok, örömest minden jóra tanácslom őket. Én bizony csak meg sem tudtam soha gondolni, hogy igy közikben akadjak véletlenűl, semmi nemzetem soha hajdu nem volt. Adjon isten előtt Bethlen Gábor okot érettem is, mert feleségemért kelle ide jőnöm s úgy ragadának közikben; s nemcsak én vagyok, de több is leszen

Digitized by Google

igy rövid nap. Ha isten mást nem fordít ezek szüvében, meglátogatják Bethlent.

Ha módom lehet uram benne, ezután is irok Kgdnek sincere minden állapatjokról; nem itilem s meg sem gondolhatom, hogy ezek Magyarország ellen törekedjenek, a felől nem is szükség vélekedni, csak ne izgassák onnan kiül. Ennek mind az Bethlen Gábor istentelensége oka, mert ő kénszerítette s jesztette is az várak megadásával őket, és az erdéliek nyomorgatásával is. Tartsa meg az úristen Kgdet boldogúl sokáig. Datum ex castris Hajdonicis, die 9. Novembr. 1616.

Illustritatis Vestrae

servitor devinctissimus

Sigismundus Sarmaságÿ m. p.

Kivül: Paria literarum Sigismundi Sarmaságÿ ad d. Andream Doczÿ.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 59. Nro 41.)

LIX.

1616. nov. 8.

Bethlen a nádorhoz: a hajduk bevitése ügyében.

Illustrissime dne amice etc. Salutem etc.

Nagodnak ezelőtt való napokban nekünk küldött levelére választ iratván, magunk secretariusunktúl*) megküldöttük és szóval is azon dologról bőségesen izentünk; hiszszük azt, hogyha utja békességes lehetett, eddig Nagodhoz felérkezett, és a mi felőlünk költött hireknek hamisságát megértvén, ezután olyan idegen itéletben felőlünk Nagod nem leszen. Mostan azokról Nagodat több irásunkkal nem fárasztjuk, mert isten velünk levén, a mire magunkat levelünkben igértük, különbet bennünk Nagod nem tapasztal ezután is. Hanem kölleték Nagodat mostan az Homonnay krainaknak ujobban való füstölgések felől requirálnunk; tudjuk bizonyosan, Nagod mindeneket mi nálunknál bizonyosban ért, mert nem is titkoltathatik semmi el Nagodtól. Holmi csavargó hajduk voltak, azokat Dóczy uram, ő fölsége szathmári kapitánya összegyüjtvén, ez mult napokban magunk birodalmában Tarcsán levén kétszáz fizetett szolgánk (kiket többekkel együtt váradi és jenei praesidiumunknak többitésére fogadtunk vala), Dóczy uram reájok küldvén ötszáz hajdut, nagy véletlenül szegényeket felverette az magunk birodalmában, Simonÿ Györgyöt

*) T. i. Beöleönyi Gáspártól.

Digitized by Google

Szathmárban vittek, és ott holt meg is. Homonnay Györgyöt bizonyosan értjük, minden órában indulni akar, ha eddig meg nem indult is, lövő szerszámit secunda Novembris vonatta volt ki várából; élés szekerei meg is indultak volt még azelőtt, az vármegyéket erőltetik ellenünk való felülésre, sőt nilván hirdetik, hogy császár urunk ő fölsége patens mandatuma érkezett generalis uramhoz, melyben ő fölsége az vármegyéknek directe parancsolja Homonnay mellett való felüléseket; a ki a levelet olvasta, nekünk az izente. Mely dolog ha igy vagyon, mi okokért akar ő fölsége minket országostól infestáltatni, még pedig magunk nemzetével, semmi méltó ratióit ennek nem látjuk, mert ő fölségének és országinak ez óráig soha nem vétettünk; császári méltóságos szavaival confirmált diplomái ő fölségének kezünkben levén, soha bizony nem hihettük ez ideig, hogy ő fölsége minket országostól veszedelembe igyekezzék ejteni.

Az mindenható fölséges úristen szálljon közinkben, ennek az következendő rettenetes veszedelemnek kicsoda leszen inditó oka, eddig is ki volt, itélje meg és szálljon arra az ő fölsége igaz itéleti, ha mi leszünk okai, büntetődjünk bátor. Mivelhogy hazánknak és magunk életének veszedelmében, megmaradásában forog ez az dolog, Nagodat az magyar nemzetnek fejét, és ő fölsége után fő gondviselőjét ez mostani irásunkkal solenniter akarván requirálni és protestálni, hogy ez ideig minden ellenünk való szántalan practikákat, készületeket, indulatokat, reánk haddal való indulásokat, felőlünk költött kibeszélhetetlen hazug hireket patienter elszenvedtünk, az szent békességhez tartottuk magunkat, mindenkor ő fölségét és Nagodat requiráltuk felőlök, instálván azoknak compescálások és megbüntetések felől. Lippa alatt való létünkben aperto marte zászlókkal zsákmányosinkra ütöttek egy nehányszor. Az konyárdi mezőn fényes nappal, magunk saját birodalmunkban, hadainknak egy részével megvíttanak, de ott az úristen igaz itéleti szerént fizetett azoknak. Mi mégis az ő fölsége birodalmában ez óráig ellenségképpen ingyen sem léptünk, senkinek egy tyúk kárt nem töttünk, vártuk csendesen azoknak az seditióknak autorinak megbüntetéseket; de nemhogy büntetnének, hanem inkább kezdettek az fegyverhez nyulni, melyet immár mi is tovább nem szenvedhetünk külömben, hanemha Nagod ezeket leszállétja és késedelem nékül jure belli méltóságos tiszti szerént megbünteti, alioquin nekünk is magunkra, hazánkra gondot kelletik viselnünk. Azért ha mi romlás, veszedelem nemzetünkre következik, Nagod azt nem mi nekünk, hanem azoknak tulajdonétsa, a kik nem akarják s nem kivánják utolsó veszedelméhez közelített nemzetünknek

Digitized by Google

gyenge békességecskéjét hogy tovább duráljon, hanem azt minden úton igyekezik felzavarni. Melyből nem látunk semmit egyebet reánk következni az szörnyű veszedelemnél, mert ha onnét infestáltatunk, a honnét békességes megmaradást, oltalmat kellene várnunk, hova folyamodjék ember in tali casu? bizonyára azt készeréttetünk segétségért sollicitálni, a kiben meg nem fogyatkozunk, noha bizon káros az idegen segétség, de az kételenség nagyot cselekedtet az emberekkel. Erre bizony semmi szükségünk nem volna, mert a mikor békességben élhetne ember, az háborúságban nem köllene gyönyörkedni, holott isten is az békesség szeretőket mondja bódogoknak.

Az mult nyáron Régeni János nevő szebeni szász küldött volt az universitásnak egy levelet, melyet maga kezével irt volt maga nyelvén, mely levél mai napon is kezünknél vagyon, azt leiratván igazán igíről ígíre úgy, a mint volt írva, Nagodnak küldtünk vala egy exemplárt, melyben igen diserte denominálja és mutogatja vala az Homonnay György intentumának autorát. De Nagod arra azt irá, hogy nem méltó egy profugus szász írásának hitelt adni. Im mostan mást annál nagyobbat küldtünk Nagodnak. Egy Balon Jakab nevű vitéz balon ember maradt volt Basta Györgytől Erdélyben, Verlin nevő kapitánnak strázsamestere volt, az szász városokban lakott azoltától fogva, hanem ezelőtt másfél esztendővel ment volt ki és Homonnay szolgája lött volt, esztendeig lakván udvarában. Az mult januariusban küldte volt ezt az embert Homonnay Pan Krakowzkyhoz, kit makoviczai herczegnek is hínak. Minemő instructiót irt volt ennek eleiben, im Nagodnak in scriptis egy exemplart küldtünk. Az instructio igíről igíre az mi hitünk szerént úgy vagyon leirva, és tulajdon saját Homonnay György maga keze irása, úgy ismerjük manusát, mint magunkét. Ha Nagod kételkedik benne, bocsássa egy oly szolgáját ide, ki ismeri az keze irását, készek vagyunk megmutatni az originált. Tized napja, hogy az balon bejött, és az instructiót is az adta nekünk; ha Nagod diligenter megolvassa az scriptumot, bölcsen megitélheti, az Homonnay felindétása mire tendáljon, kire az úristen ne segélje soha őket. Világosan megirja Homonnay, ki intéséből, parancsolatjából vette erre magát, és mint mentette magát, de in quem finem vette fel ezt az gondviselést, minket minemő fertelmes gyalázattal illet, ha mezőre jő és tisztességbeli embernek tartja magát, bizony tiszta szívvel, nagy örömmel halálos bajt vínia vele mindenkor készen akarunk találtatni, isten segétsége velünk levén. De az kik nem római valláson vagyunk Nagoddal együtt, az egész magyar nemzetet minemő gyalázatos névvel illet, megláthatja

Digitized by Google

Nagod. Ez immár nem egy profugus ember, hanem tulajdon azon irása, a ki magát régen felszenteltette az római vallásnak propagalására, ellenben minden egyéb religióknak extirpálásokra, delealásokra. Erdélben immár sok jószágot donatióval adott el, de ha eljő az executióra és isten reá segít, úgy akarunk contradicálni, hogy jusson jobban eszében az havasokon való sétálása. Mindezeket Nagod minálunknál bizonyosban értvén, mint kellessék ez tűznek obviálni, álljon az Nagod bölcs itéletin; mi a menniben értjük, csak anniban viselhetünk gondot, Nagodnak is csak úgy adhattuk értésére. Bizonyára keservesb és gyalázatosb dolog soha ennél nem lehet, mint magunk egymást ha meg is fogatjuk. Örülik és nagy nyereségnek tartják ezt az idegen nemzetek. Nagodtúl ezekre sietséggel való választ várunk. Éltesse az úristen etc. Datum ex possessione nostra saxonicali Ekemezeő, die 8. mensis Novembris, anno dni 1616.

Illmae dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum
paratissimus
Gabriel Bethlen.

Kivül: Copia literarum vajvodae Tranniae ad nos (t. i. Thurzó) datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 19.)

Jegyzet. A nádor e levélre következő választ adott:

Illustrissime dne etc. Salutem etc.

Az Nagod 8. praesentis mensis Novembris szász Ekemező nevő faluból nekünk írt levelét tegnapi napon adák meg; mind annak s mind az Homonnay uram Balon Jakabnak adott instructiójának continentiáját bőségesen megértettük. Gombos András dolgát (ki az Nagod ditiójában bizonyos számú hajdukkal dúlni, pusztítani és holdultatni ment) a mi illeti, bizonyosan irhatjuk Nagodnak, hogy sem ő fölsége az mi kgls urunk (az mint nekünk egy nihán leveleiben irta) sem mi, sem Forgách Zsigmond generalis uram ő kglme hírével és akaratjával nem cselekedtek, a melyről immár ezelőtt bőséges mentséggel írtunk Nagodnak, megküldvén mind azt Nagodnak, mit írtunk volt mi nekik, s mind penig ők nekünk mit feleltenek. De csak abból is megitélheti Nagod, hogy csak ez napokban is megírtuk generalis uramnak, hogy Nagoddal egyetértvén, együtt az mikor az Nagod hada onnan reájok üt, ő kglme is innen rajtok legyen és vagy eloszlassa, vagy penig, ha repugnálnának, levágassa őket, hogy több csint és nagyobb zűrzavart ne cselekedhessenek.

Az Homonnay dolgát az mi illeti, ő tudja, mi indulatból cselekedte, feleljen maga maga felől, dehogy ő fölsége akaratjából avagy ösztönözéséből moliált volna valamit Nagod ellen, azt nem mondhat-

Digitized by Google

juk, sem hihetjük, mert eleitül fogva sok, nekünk írt leveleiben írta azt ő fölsége, hogy hírével, akaratjával nincsen; mely Homonnay praetensiójának hamissága csak abból is megtetszik, hogy ő innen való segétséghez nem bízván, idegen hadakot halászott, ő felsége penig hogy engedhette volna azt meg, hogy idegen nemzetet és hadakot hozzon be ez országba maga országának és nemzetünknek nagy romlására. Csak ez napokban is penig mit írt és mint parancsolt ő felsége Homonnaynak (melynek mássát küldöttö nekünk), im mi is csak az commissiónak czikkelét iratván le, Nagodnak küldöttük. Az is, valaki informálta Nagodat, de merő hamis, hogy tudniillik ő felsége patens mandatuma által megparancsolta volna generalis uramnak, hogy az vármegyéket Homonnay mellé felültesse, hanem mi írtunk volt generalis uramnak (mivel magunk nagy betegségünk miatt alá nem mehettünk), hogy azok az kóborló lator hajdúk ellen felvegye nemcsak az vármegyéket, de az végbelieket is.

Az Balon Jakabnak régen adott instructiót az mi nézi, elhittük, hogy Homonnay maga indulatjából adta azt az instructiót, de hogy ő felségét is belekeveri, azt semmiképpen magunknak az feljül megírt és sokszor jelentett ratiókból nem persvadeálhatjuk. Nagod az többivel együtt tartsa meg in specie azt az instructiót és itt az országgyülésében producáltassa osztán, hogy kitessék afféle embereknek cselekedeti, és az ország ő felségével együtt tudjon felőle deliberálni és illendő poenát irrogálni. Interim Nagodnak ezen igen megindúlni, és hogy ilyen kicsin dologért, némely privatus embereknek nyughatatlanságáért, és kóborló hajdúk gonoszságáért valamit az confoederatió ellen moliáljon, nem illik. El is hittük penig, hogy Nagod mind az keresztyénséghez s mind penig és legkiváltképpen nemzetünkhöz való szeretetiből úgy accommodálja magát, hogy az boszút maga nem igyekezik vindicálni, hanem ő felségétül és az országtúl várja annak megbüntetését is. Mi penig interim azon leszünk, hogy minden Nagod ellen való motusok leszálljanak és componáltassanak; de mind ezekbe mi Nagodnak jobb tanácsot nem adhatunk, hanem Nagod maga embere által találja meg ő felségét, és detegálja Nagod maga ő felségének is magának minden injuriáit, mert jóllehet mi az Nagod irása szerint ő felségének mindeneket tudtára adunk, de megkivánja ő felsége, hogy Nagod ne csak minket, avagy mi általunk mint eszköz által csak ő felségét, hanem Nagod ugyan találja meg ő felségét is, hogy ő felsége is megesmervén, hogy Nagodtúl observáltatik, tudjon inkább medeálni Nagodnak ő felsége és minden gonosznak eleit venni. Ezzel éltesse isten Nagodat jó egészségben. Datum ex arce nostra Bitchensi, die 28. mensis Nov. Anno dni 1616.

comes Georgius Thurzó.

Kivül: Paria literarum ad illmum dnum Gabrielem Bethlen vajvodam Tranniae datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 20.)

Digitized by Google

LX.

1616. nov. 29.

A kővári kapitány Dóczynak: kérdést tesz a hajdu mozgalmakról.

Spectabilis ac magce etc.

Nem türhetém, hogy Nagodat panaszolkodó levelemmel meg ne találjam ez csavargó, dúló, fosztó, fertelmes életű hajdúk felől, kik véletlenül az én kgls uram jószágára, ide Kővár vidékére szállva az szegénységet nemcsak mindennapi eledelek és marhájok nélkül hagyták, mindenekből kipusztítván őket, hanem az téli üdőn kénszeríttetvén előttök elfutni az erdőkre, kik mostan is oda nyomorognak; csak az úristen tudja számát, menninek történt halála némelyeknek kezének, lábának megvétele az hideg miatt, kiknek nyomorúságokról és ártatlan halálokról mint kezdenek számot adni, az kik okai ez dolognak, tudom, hogy istennek kemény itiletiben lesznek. De ez szegény községnek nyomorúságával és prédálásával mégis meg nem elégedvén, az désiekkel is ezent akarák cselekedni, az hon az úristen urunknak ő nagának kevés vigyázó szolgái által mint megszégyenítette őket, tudom Nagod eddég megértette. Noha pediglen ez hertelen való indulatját ez fellázadott hajdúknak urunk ő naga is nem akarván siketségre venni, országa népének is parancsolt volt ellenek való felülésre, de látván ő naga, hogy csak kevés számú népe által is megszégyenítette őket, ilyen téli időn országa népét nem akarta fárasztani, hanem visszabocsátotta hadait. Ő naga csak udvara népével levén Kolosváratt, ez üdnepekre igyekezik váradi házához kimenni, ezt igen előtte viselvén ő naga, hogy semmi háborúságra okot nem akarna adni, sőt teljes tehetségével az szent békességet akarja megtartani és követni. Csak onnét kivűl ne legyen ő nagának és birodalmának ilyen véletlen sok szegény községinek nyomorúságával való megbántódása. Tudván azért Nagodnak az szegény községhez keresztyéni indulatját lenni, kérem igen Nagodat jó conscientiájára, hogy adja értésemre, ha nem leszen-e ujobban ezféle csavargó hajduktúl onnét az ő felsége birodalmából bántások az szegénységnek, hogy az Nagod jó biztatásához képest merném haza telepíteni azokat is szegényeket, kik ilyen erős üdőn az erdőkön sugorognak, mert ők most is az oda ki való hadaktúl rettegnek. Nagod ezzel mind isten előtt igen kedves dolgot cselekeszik s mind az emberektűl nagy dicsíretet veszen magának, ha az ártatlan községet ennél is nagyubb nyomoruságtúl oltalmazni igyeke-

Digitized by Google

zik. Ezekről Nagodtúl választ várok. Tartsa etc. Datum in arce Kővár, 29. Nov. 1616.

Spectabilis ac magcae dnis vrae

servitor paratissimus
Joannes Mikola m. p.

Kivül: Paria capitanei Keővariensis ad spect. ac mag. dnum Andream Doczy datarum.

(Orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 60. Nro 41.)

LXI.

1616. dec. 9.

Egri István Thurzónak: Bethlen mozgalmairól.

Szolgálatomat irom Nagyságodnak, mint kegyelmes uramnak, adjon az úr isten Nagodnak kévánsága szerint való jó egésséget. Tudom nilván vagyon Nagodnál, generális uramtúl ő nagától kéredzettem vala Várad felé kevés jószágocskám látni, ma december 8. napján estve érkeztem meg; az minemő hireket oda jártomban hallottam, azokról akarék Nagodnak irnom. Az erdélyi fejedelem Somlyónál Szilágyban vagyon, mintegy ezer kopjás székely vele, maga udvara népével és gyalogjával mintegy kétezer magával vagyon. Az két oláh vajda Brassónál vadnak haddal, azokat az fejedelem ott tartóztatta meg őket. Értettem, hogy az fejedelem Nagodot levelével is találta meg. Az temesvári pasa az Maros mellett vagyon kétezer magával, az tatár is kétezer lóval Vég-Szendrőnél vagyon, oly embertől értettem az tatárok ott létét, ki ez egész nyáron az lengyelek ellen Móduában együtt hadakozott velek, most jött ki közölök és azt mondja, hogy azok is csak innen várnak az erdélyi fejedelemtől. Nagyságodnak ezekről akarék irnom.

Áldja meg az úr isten Nagodat jó egességgel és hosszú élettel. Datum ex Tokay 9. die Decembris anno 1616.

Nagod szolgája
Egry István.

Külczím: Illustrissimo etc. Thurzo etc.

(Eredetije az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 40. Nro 39.)

Digitized by Google

LXII.

1616. dec.

A Bethlen részéről várt támadások ellen tett készületek.

a)

A titkos tanács tervezete.

Allerdurchleuchtigister, grossmächtigister Römischer Kaisser.

Allergnedigister Herr. Wir Ew. Mayt. gehorsamiste gehaime räth, haben die, von deroselben aignen handt verzaichnete siben puncten, auf iren gnedigisten bevelch empfangen, solche schuldigister pflicht und angelegenes vleiss nach, erwogen, befinden, dass darauf summa rerum beruhet, wöllen anderst Ew. kays. Maiestät den mit so grossem unkosten geschlossenen und von menniglich so hoch desiderirten friden, und dass künigreich Hungern bey irem löblichen haus erhalten, und die succession befürdern [1]), erhaischet die unumbgengliche notturft, dass allem antrohenden unhail zeitlichen vorgebawet werde.

Und sein wir im ersten puncten, so vil den jetzigen oberhungerischen standt, und des Betlehem Gabor besorgenden einfall betrifft, wie Ew. kays. Mayt. mit geldt oder forza aufkommen, und solchen verwehren möchten, noch kainer andern mainung, als in unserm jüngsten gutachten ausgeführet worden, dass nemblich auf alle mittel und weg gedacht werden muss, wie der Betlehem Gabor, so mehrers ain türgg als christ, sich nur mit der christenheit eusseristen schaden, bey den Türggen zuerhalten, und unter dem praetext des Homonnay an den catholischen zu rechnen gedenckt, aus Sibenbürgen zu amoviern, an sein statt ain anders catholisches subjectum dahin, durch der provinz freien wahl, zubefurdern, und die teutschen in Hungern wiederumben einzuführen, dann ausser dessen kain bestendiger fridt zuerhalten, noch Ew. kays. Mayt. denen Hungern vertrawen können.

Und ist zu disem endt berait Ew. kays. Mayt. potschaft an der portten, die notturft derwegen alldort eyferig zu tractiern [2]), dem herrn palatino und Forgach, den Bethlehem Gabor von aller gewaltthätigkeit ab — und dass er sich irer kays. Mayt. accomodire zuvermahnen, danebens auf seine practicken

[1]) T. i. a Ferdinándé.
[2]) Czernin követsége.

Digitized by Google

und betroheten einfall ain wachtsames aug zuhaben, geschriben und anbefohlen, auch von irer fürstl. Durchl. ertzherczogen Maximilian und den draustigen räthen bericht u. gutachten abgefordert worden.

Zu höchstnothwendiger einführung der Teutschen, befinden wir fünf mittel, erstlich ainen offenen krieg mit dem Türggen, zu welchen man bono jure et salvis legibus umb dass die Hungern die teutsche nation injuriose scartiert, greiffen kündte, weilen aber die requisita darzu ermanglen, bey jetzigem verwirrten standt des heiligen reichs dorther ainiche hilff nit zuerlangen ehe und zuvor nit den gravaminibus abgeholffen, dabey aber dise difficultet fürfellt, dass baider thail fürgeben nach, so wohl der catholischen als uncatholischen ehr und gewissen darauf beruhet, derentwegen kain tail den andern weichen kann, noch will, dass also solcher gestalt, und fürnemlich darumben auch kain fundament darauf zumachen ist, weiln der fridt mit dem Türggen erst kürtzlich von newen wiederumben geschlossen [1]), die künigreich und länder demselben gantz u. gar ergeben, dass ohne ihr vorwissen und einwilligung, es wollte dann der Türgg solchen selbst brechen, kain krieg kann angefangen werden, noch auch von Spanien und italienischen fürsten umb des sophoyschen und venedigischen kriegs, kain hülff zugewartten.

Das ander mittel, zu einführung der teutschen ist, dass man die mit dem Türggen fürgegangene tractation, allermassen von ime selbst die andeutung beschehen, effectuire, weilen er derhalben mit den Hungern, umb dass sy irer natur nach, des raubens, straiffens, und fridtbrechens gewont, und kain müglichkait den friden bey inen bestendig zuerhalten, noch weniger werden, ausser der waffen, die zu friedenszeiten neuerbaute palancken nieder zu reyssen, und die pagi dedititii in ain ordnung zu bringen sein, daher, will man anderst verhütten, dass die Türggen nit selbst derentwegen die execution fürnemben, und dannoch dardurch dem friden nichts praeiudiciert haben wöllen, so erfordert die eusseriste notturfft, dass Ew. kays. Mayt. mit volck sich gefasst machen, und die execution, kraft geschlossener articul, zu werck setzen, welches aber mit den Hungern nit beschehen kan, weilen die Türggen wider die Hungern excipiert, wie dann Ew. Mayt. wohlverordnete commissarien alberait darein verwilligt, dass die execution durch die Teutschen beschehen soll. Hierunter man aber mit dem Türggen nothwendig correspondiern, und sich wol versichern müsste, auf dass er weder directe, noch

[1]) Érti az 1616. máj. 1-i conventiót.

Digitized by Google

indirecte den Hungern nit beystünde, sondern vilmehr dieselben in offitio und observirung der fridts articl erhalten hülffe, dardurch man sich viller böser Hungern und Heyduggen entledigen khündte.

Dass dritte mitl wär, wann der Forgach und andere hung. gränitzobristen ire dienst resignirten, auf dass man Teutsche an deren stell setzen khündt, doch müste man mit ainer bezahlung darzu gefasst sein, und das teutsche volck starcks einführen. Weilen aber sowohl der palatinus und Forgach die comitatus dermassen informiert und verbittert, als wann es Ew. Mayt. nur umb einführung der Teutschen zu thuen sey, also, da man hierzu nit genuegsamb gefasst, nichts anderst, als ain gemainer auffstand zubefahren, daher solches nit also bloss zu wagen ist.

Dieweilen aber ingleichen die Türggen wider den Forgach excipiert, und zu forstellung der execution den grafen von Althan expresse fürgeschlagen, were solches, der teutschen halben, desto leichter zu werck zu richten, da man anderst den Türggen vertrauen, und sich irer versichern khündte, dann auf solchen fall sy den Betlehem Gábor, welcher sonsten vill schaden machte, in offitio erhalten wurden, noch weit mehrers aber, kündte diss werck facilitiret werden, wann der Homonnay, oder yemandt anderer seinesgleichen, in Sibenbürgen sich befünde, und ligt das gantze werck an Ew. kays. Mayt. pottschaft an der Porten, wie sy ir werbung dits orts fundiern und sollicitiern wirdt.

Vierten, wäre zwar auch ain mittel, doch gefärlich und ungewiss, wann der Forgach sein generalat resignirte, und an sein statt den Doczy, oder ein ander seinesgleichen getreuer hunger, gen Caschau befürdert, und demselben die ordinanz geben wurde, nach und nach, auch so vill unvermerckt sein khündte, zu hundert, fünfzig, mehr und weniger, bis in 4000 teütscher mann wurde, dem kündten wohlversuchte kriegserfahrene beveldshaber zugeben werden. Weiln aber der Doczy ain hunger, anschentlich in künigreich befreundt, ser verhasst, schlechte experienz in kriegssachen hat, dass also hierzu geraume zeit gehöret, vill confusiones villeicht daraus erfolgen, wurde schwärlich also zu endt gebracht werden kinnen, welches wir auch allein zu mehrern nachdencken gehorsamist andeuten wollen.

Das fünfte mittel ist, ain hung. landtag, davon hernach an seinem orth, wie derselb anzustellen, und was darzu gehörig, soll anderst solcher mit frucht, und zu Ew. kays. Mayt. gnedigistem contento abgehen, ausführlich vermeldet werden solle.

Digitized by Google

Und obwohln nit zu hoffen, dass bey dem so woll unser als des Türggen seits, eyferig gesuchten friden, sy die Türggen für sich selbst den friden brechen, noch dem Betlehem Gabor verstatten solten, Ew. kays. Mayt. künigreich und dition anzufallen, und zum fridbruch ursach zugeben; so gibt doch die erfahrenheit, dass der Türgg unhaltig, glauben und trauen, nur so lang es ime gefellig, und er die gelegenheit sein reich zuerweittern ersicht, haltet. Daher dem besorgenden und vom Betlehem Gabor betrachten einfall zuverwahren, erfordert in allweg die höchste notdurft, dass die gränitzen wol besterckt, denselben unverlengt ain bezahlung beschehe, sy dardurch ein Ew. kays. Mayt. devotion, und iren stationen zuerhalten.

— — — — — — — — — — — — —

A vélemény datum nélküli.

(*Eredeti* a bécsi cs. kir. titkos ltárban. Comit. fasc. 1620—1626 év.)

b)

Mátyás a választófejedelmeknek: a hajdúk feltámadásáról Bethlen ellen.

Mathias etc.

Ehrwürdiger, lieber Neve, u. Churfürst. Deiner Liebden ist auser mehreren erzehlung ohne zweifel gnugsam bewust, mit was getrewem eyfer, sorgfeltigkeit auch schwären mercklichem uncosten wir uns seidet unserer angetrettnen kais. regirung u. sonderlich in dem negst verschinen 1615 jahr angelegen sein lassen, den mit dem türkischen Sultan vermittls seiner zu uns abgefertigten gesandten des Ahmet Kyhaja u. Caspar Gratiani ernewert u. erstreckten friden zuerlangen u. dardurch das heil. reich, auch unsere Königreich u. erbländer in mehrer u. bestendige versicherung zupringen.

Nun ist zwar von uns zu steiff u. bestendiger haltung erstangeregten fridens gepürliche verordnung gescheh, wie solches die zu unterschidlichen mahlen angestelte deliberationes darauf gehaltne zusammenkunfft, u. zwischen den Siebenbürgischen ständen, u. dem Bethlehem Gabor gemachte capitulation u. darinnen verglichne puncten u. conditiones mit mehrerm zuerkennen geben.

Es hat aber erstgemelter Bethlehem in seinem mithilf Türken u. Tartarn in Sibenbürgen erlangten Wayvodat, ungeachtet vorangeregter capitulation u. noch darüber von sich gegebnen assecuration, reversalen u. gethanen erpieten allerhandt violationes mit vertreib u. vervolgung der underthanen u. einwohner unpillicher confiscier und einziehung ihrer güter u. sunsten in andere mehr u. vil schwär u. unlaidliche weg

Digitized by Google

fürzunemen u. zuverüben sich understanden, wie solches neben verwahrte warhaft u. begründte historische summari erzählung mit mehrerm ausweiset u. zuerkennen gibt, darmit dann mehr besagter Bethlehem Gabor verursachet, dass sich die in Hunger an die sibenbürgische granicz rainende Hayduggen, mit zuthun deren aus Lippa u. Arad abgeczogen Räczen u. hungerischen kriegsleuthen zusammen versamlet, inmassen sich dieselbige mit zuziehung der hung. nobilitet u. theils praescribierter Siebenbürger noch von tag zu tag mehrers stercken, zwar (wie uns von ihnen in schriften angezaigt und zuverstehn gegeben worden) nicht der intention u. mainung wider die christenheit u. die Hungern etwas zu movieren, oder zu tentieren, sundern allein sich gedacht Bethlehem Gábors gefährlich weit aussehenden aÿdtbrüchigen vorhaben u. beginnen u. mehr dann unchristlichen practiken zuwidersetzen u. dieselbe sovil müglich zuverhintern u. abzuwenden.

Wie wir nun nach vernennung vorgehörter umbständen u. anwesens, leichtlich erachten u. warnemen künden, dass daran der vast unzweiveliche riss u. pruch obberürts mit dem Türcken geschlossnen kostbaren fridens hafft u. beruhe; also haben wir darauf uns getrew väterlicher sorgfeltigkeit nicht unzeitig ain wachendes aug gehabt, u. obgenente Hungern u. Heyduggen vor obgehörter irer coniungir- u. zusammenseczung, thails mit unterschidlichen tractationen zusagen u. offerirten verehrungen, thails auch durch starcke betrohung bewöglich u. ernstlich abgemahnet, darbey dann von uns unter anderm fürnemblich nicht unconsiderirt gelassen worden, ob schon die Heyduggen mit der victoria ain weil obsigen sollen, dass sy doch endtlich an irer selbs defension zu schwach u. wider dieselbe die raach nincht auspleiben wurde, wann zumahl vilgedachter Bethlehem Gabor (deme aus obvermelten ursachen u. andern seinen zuvorher verübten unzuverlassig gefährlichen actionen gar nicht zu trauen) auf solchen fahl bey dem Türcken umb hilff u. beystandt anrüffen sollte, inmassen wir dann zu acquietir u. stillung obberürter aufstandts nochmahlen kain ainige bemühung u. mitel unterwegen lassen.

Dieses fügen wir Dr L. fürnemblich darumben zu ihrer wissenschafft an, damit sie u. meiniglich sehe u. abnemme, dass wir hierbey nicht allein nicht interessiert, sondern darwider aller müglichkait nach, dass unserige gethon, u. nichts mehrers suchen u. begern, dann dass mehrangedeuter mit dem Türcken ernewert u. prorogirte friden trewlich observirt u. gehalten werde, des freundtlich, gnedig u. unzweivelhafften versehens, es werden Dr L. auch andere churfürsten u. ständt der reichs disen obangezognen gefahrlichen zustandt u. darauf

Digitized by Google

hafftende extermitet nicht allein reyff u. mit leidlich beherzigen u. zu gemüth ziehen, sundern auch (wann es ist wider bessers verhoffen, auch einwendende peste mitl u. bemühung dazu an gelangen sollte) zu defension des geliebten vaterlandts u. der ganzen christenheit vormaur alle gut, willfährig u. ergibige hilff u. assistenz würcklich laisten u. erzaigen, und wir pleiben stb.

Geben zu Prag den 12 December, anno 1616.

Alatta: 1. An Churfürsten zu Mainz. In simili: 2. An Cöln. 3. Trier. 4. Pfalz. 5. Sachsen. 6. Brandenburg.

Kivül: Án Churfürsten zu Mainz cum communicatione der hungarischen Heyduggen aufstandts widern Bethlehem Gabor.

(*Egykorú másolat* a bécsi cs. és k. titkos ltárban. Hungarica.)

Jegyzet. A kölni választó e levélre 1617. jan. 1-én válaszolt: »Aus E. k. M. allg., schreiben hab ich des Bethlehem Gabors gefährlich vorhaben, mit erwecktem aufstandt, vertreib u. verfolgung des sibenb. underthanen, unpillicher einziehung ihrer güter u. anderen unleidtlichen beginnen u. was dargegen von E. k. M. vor sorgliche bemühungen fürgenommen seyen, ferner einhalts verstanden« — köszöni, dicséri fejedelmi gondoskodását, miért a birodalom hálával lehet s »was zu lobwürdiger intention erdeilich sein möcht . . . . . nach müglichkeit zubefürdern mir angelegen sein lassen wölle«.«

(*Eredeti* Hung.)

LXIII.

1617. jan. 5.

Forgács Zsigmond biztosító levele Bethlen Gábor követei részére.

Nos Sigismundus Forgacz de Gÿmes judex curiae et consiliarius sacratissimi principis ac domini domini Matthiae dei gratia electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae etc. regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc., nec non partium praescripti regni Hungariae superiorum generalis capitaneus ac comitatuum Nogradiensis, Saarosiensis et de Zabolch comes etc. Adjuk emlékezetre mindeneknek, az kiknek illik: mivelhogy az elmúlt időkben támadván valami véletlen való háborúság Gombos András és complicesi miatt, az erdélyi fejedelem ő nagysága birodalmába béütvén és ellenségképpen sok károkat tévén; kihez képest az erdélyi fejedelem ő nagysága kénszerittetett hadait felvenni és ellenek

Digitized by Google

állani, és birodalmából őköt fegyverrel kiverni; mely motus miá hogy nagyobb háborúság az egész magyar nemzet között ne következzék, interponálván magát írása és követe által az bódog emlékezetű tekéntetes és nagyságos gróf Thurzó György uram Magyarországnak palatinusa és ő felségének helytartója, hogy az erdélyi fejedelem ő nagysága hadait eloszlatná, mivelhogy sem ő felsége az mi kegyelmes urunk sem az ország akaratjából azok az csavargó hajdúk olyan temerarium facinust nem cselekedtek, és bocsátaná követeit ő felségéhez, kik által mindennemű panaszit és iniuriáit ő felsége eleiben terjesztvén, lehetne ő nagyságának mindenekről jó és kedve szerint való válasza; hogy ezután is afféle motusok miatt az közönséges békesség is megmaradhatna, és az confoederatio is, ha miben violáltatott volna, helyben állattatnék. Ő nagysága is azért az erdélyi fejedelem meggondolván az római császár ő felsége az mi kegyelmes urunk és koronás királyunk nagy méltóságát, és efféle háborúságtól következendő hazánknak és nemzetünknek pusztulását, jó keresztyéni indulatból arra ment, hogy követeit ő felségéhez az mi kegyelmes urunkhoz felbocsássa, hogy ugyan ő felsége előtt minden praetensiója és panasza ő nagyságának jó módjával determináltassék, comperta rei ueritate. Hogy azért ő nagysága követei császár ő felsége az mi kegyelmes urunkhoz békével mehessenek, és vissza is jöhessenek, és hogy ez üdő alatt sem publica insurrectióval, sem titkon, sem nyilván való priuata factióval nem infestáljuk sem ő nagyságát, sem erdélyi birodalmát, sem másnak infestálni nem engedjük, és idegen országbéli hadaktól is teljességgel való securitása lehessen, és hogy az egyszer szentül elvégezett confoederatio is minden fegyverzörgetés és háborúság nélkül priuatim et publice igazán megtartassék: minthogy az úristen az jó emlékezetű tekéntetes és nagyságos gróf Thurzó György uramot, ő felségének Magyarországba helytartóját és palatinusát, ez üdő alatt kiszólította ez világból, ő felségének országával való végezése szerint tisztinek dirigálása, míg ő felsége és az ország mást helyében nem választ, én reám néz: assecuráljuk ő nagyságát uigore praesentium bona fide, jó emberséggel; kire oly vigyázásunk is lészen minden tehetségünk szerént, hogy az mi assecuratiónk ellen legkissebb dolog is ne történjék. Kiről ez jelen való levelünkben assecuráljuk és affidáljuk ő nagyságát, úgy mint ország bírája és generalis kapitánya, authoritate, ez mi kezünk írása és pecsétünkkel megerősittetett levelünkkel. Actum Cassouiae quinta die mensis Januarÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancellaria Trans.)

Digitized by Google

LXIV.

1617. jan. 30.

Dóczy Molartnak: mentegeti magát Bethlen vádjai ellen.

Wohlgeborner stb.

Obwoln ich meinem herrn bruder nicht lengst geschrieben, so hab ich einweg als den andern dieses m. h. b. vertraulich ondaiten sollen, dass Bethlem seine obgesandte alberath zu ihrer Mai. obgefertigt, welche mit fiel ertüchten inventionen und falschen practiken obgefertigt worden, undter andern, wie ich für gwiss fernummen, mich u. herrn Loniai principaliter bai iher Mai. onklagen. Nun wissen wier uns nicht erindern, dass wier das wenigisten wider iher Mai. gethon, sondern alzait derselben allergn. befelch nach uns accommodirt, derselben landt u. lait pro posse defendirt, u. hohe kays. u. kinigliche autoritet unserer schuldigkait nach gehiett, u. den Betlem in seinen pensen, schedtlichen proposito u. practiken offtermals ferhindert, welches ihme Betlem schwärlichen fürkhumbt, dass er in diesen ordten gern solche obreste haben wolte, die mit ihme correspondireten, aus welchen khunfftig auch nichts nuczliches erfolgen mechte.

Des Betlems obgesandte ziehen mit fielen promisionen u. fertrestungen hinauff, pauwen auff entliche grosse fundamenta, u. werden grosse offerta thun, damit sie wider uns iher k. Mai. gehorsame, traie u. auffrichtige u. affectionirte diener iher M. ratt ferhezzen u. corrumpiren. War hochforcte [1]) gewesten dass iher Mai. undter andern mich auch allergn. hinauff, wie ich solches offtermals gehorsamist pegerendt, erfordert hetten, da ich wol waiss, dass iher etliche diversa hinauff ondaiten, u. informiren, dahero sehr nuczlicher ware, damit ich in persohn ferhanden ware, u. die rechte wahrhait berichten hkindte, denn ich meines wissens mit willen niemals das widerspiel, sondern wie ich die sachen aufftrichtigeste erforen khinnen, also in grundt der warhait und mit documentis ongedait.

Es zwaifelt mir nicht iher Mai. werden allergn. sovil derselben löbliche gehaime rath in consideration nemen, dass wier nicht Betlemisch, sondern iher kays. Mai. gehorsame traie diener gewest, u. noch seien, sie werden uns auff des Betlems falsche fürgeben nicht unrechtslosen thun, sondern fiel mehr die sachen dahin dirigiren, damit Betlem u. sein

[1]) hochforcte = igen jó.

Digitized by Google

onhong u. favoridi spiren megen, dass unsere dienst bai ihr Mai. ongenehm gewest, u. dem Bethlen zu gefallen uns unrechts zu thun nicht wollet. Ich hette wol mein lebelong mier nicht gedacht, dass dem losen türckhischen Bethlem solche pese schedtliche practiciresse (!) proces also gliemflich passirt sollen werden, so wol auch denen in den Ordten somit ihme noch pis auf dato in correspondenz sten gestetten solle; sunt res futuri mali exempli. Weilen es aber iher Mai. also allergn. gefellig, khinnen wir nicht darwider thun sondern fielmehr uns derselben allergn. befelch accomodiren miessen, dass übrige wie es in diesen ordten beschaffen wirdt m. h. b. aus ihrer Mai. schraiben fernemmen, welches ich ellein pro provisione et informatione m. h. b. vertrailichen nicht ferholten sollen, mit dinstlicher pitth m. h. b. seye drob, damit uns nicht unrecht geschehe, oder ein spott pegegne, dann ich lieber wolte, dass mich mein muetter nie geporen hette, als dass wier etliche iher Mai. getraie dienern umb unserer fidelitet so langwirdigen, getraien nuczen, diensten halber den Bethlem oder seinen onhang zu gefallen schondt und spotth erlangen megen, m. h. b. wird ime als ein hochvernifftiger zu thun wiessen, welche hohe gnadt wier uns umb m. h. b. die zait unseres abens zuferdienen beflaissen werden. Wie ich mich stb.

Zatthmar, den 30 Januarii anno 1617.

Meines herrn bruder alt trai diener u. knecht
so lang ich leb
Andre Dóczy m. p.

Külczím: Dem wolg. h. h. Hannsen von Molärth stb. Kriegsrath praesident stb. auch Obristen in Wien stb. stb.

(Eredeti sajátkezű okl. a bécsi titk. lt. Hung.)

LXV.

1617. márcz. 6.

Bethlen Gábor megbizó levele követei számára.

Nos Gabriel Bethlen Dei gratia princeps Trans. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod cum anno proxime praeterito cum sacratissima caesarea regiaque Maiestate, mediantibus eiusdem Maiestatis suae et nostris commissarijs, in ciuitate Tyrnaviensi, modis utrique parti salutaribus foedus atque pactum et certam pacificationem, utrinque fide publica, commitatisque superinde confectis et emanatis diplomatibus roborassemus: nihilominus varÿs inquietorum ambitiosorumque quorundam

Digitized by Google

instigationibus perplures in dies offensae, nominis famaeque detractationes, hostiles apparatus, armorum intra et extra fines regni concitationes, damna, spolia, depraedationes, contra manifesta foederis iura, in nos ditionesque nostras ex partibus suae Maiestatis attentata fuissent; quin, quod intollerabilius, ausuque magis temerario factum, bis aperto etiam Marte cum nostris congressi, toties iusto dei iudicio profligati, omnes occasiones rerumque irritamenta ad iustam omnino vindictam, regnorumque Christianorum funestam et deplorandam periclitationem merito facileque proucare potuissent. Sed ut nos et augustalis sacr. caes. regiaeque Maiestatis condignam humiliter rationem habere velle, et publicam salutem regnorumque vicinorum tranquilitatem priuatis nostris offensis et iniurijs longe lateque praeferre facto ipso declararemus: conquestam ea de re ad sacr. caes. regiamque Maiestatem de ijs omnibus, quae priuatim vel publice contra pacta praedeclarata interuenissent, fideles nostros generosos Balthasarem Kemény de Bükös comitem comitatus Albensis, arcisque Fogarasiensis capitaneum, et Stephanum Cassay de Colosuar consiliarios nostros expediuimus. Dantes et concedentes eisdem super iniurijs, damnis, offensionibus, foederisque perturbationibus coram sua Maiestate agendi, tractandi et conquerendi, ac de satisfactionis impensione, iustitiaeque administratione, neue in posterum similia attententur, salubriter concludendi, uixta instructionem et informationem a nobis ipsis traditam, plenariam omnimodamque potestatis facultatem. Assecurantes, affidantes et certificantes in verbo nostro principali tam suam sacratissimam c. r. Maiestatem, quam alios quorum interierit, quod quicquid praenominatos Balthasarem Kemeny et Stephanum Cassay legatos et commissarios nostros, negotijs in praescriptis, actum, factum, tractatum et conclusum fuerit, id omne acceptum, ratumque et firmum habituros, atque tam nos ipsos obseruaturos, quam per alios subditos nostros obseruari facturos. Prout damus et concedimus, assecuramus, affidamus et certificamus, harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum ex arce nostra Fogaras die sexta mensis Martÿ, Anno Domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancelleria Trans.)

Digitized by Google

LXVI.

1617. márcz. 14—16.

A bécsi tárgyalások.

a)

Sacratissima caesarea regiaque Maiestas, domine nobis clementissime.

Illustrissimus Transsylvaniae princeps, dominus dominus noster clementissimus Maiestati vestrae sacratissimae, domino suo clementissimo, sua debita obsequia offert, et laetatur plurimum M. V. caesaream hactenus omnibus suis saluam et incolumem esse conseruatam; ac ut in posterum etiam eandem diuina benignitas reipublicae christianae quam diutissime sospitem conseruare, perpetuaque rerum omnium foelicitate accumulare dignetur, assiduas ob idem preces ad dominum dominantium effundere non intermittet.

Caeterum quam grauiter Transsylvania infelix, uix tandem annua quiete refecta, anno proxime elapso commota, et quam hostilem in modum armis aemulorum nostrorum semel atque iterum devexata fuerit, antea quoque Maiestatem V. c. inaudiuisse, iam vero ex literis et scriptis, ill. domini principis nostri iussu Maiestatis Vestrae deputatis ac dominis commissarÿs per nos exhibitis, totius illius tragediae actum penitus intellexisse certo scimus. Ac eam ob rem, quae Maiestati Vestrae sacr. iam fideliter sunt relata, ea denuo hic repetere supersedebimus.

Nostrarum nihilominus partium esse duximus M. V. caesaream humiliter orare dignetur, ex innata sua pietate, nostra identidem recrudescentia vulnera penitus inspicere, et ab ÿs potius, qui ea indignissime patiuntur, quam qui immerito infligunt, benigne cognoscere, ac tandem remedia ÿs parentis instar indulgentissimi salutaria adhibere.

Fuit semper et est munus principum singularissimum, iniurias quaslibet, praesertim vero circa violationem publici alicuius foederis irrogatas, recognoscere, easque semper et per se, maxime autem quando pars laesa id flagitaret, debito modo ultum ire, atque ea etiam ratione publicam regnorum tranquilitatem, sicubi ea nutare videtur, stabilire; id quod M. V. caesaream inde ab initio felicissimi sui regiminis semper adhuc laudabiliter praestitisse palam est, eiusque rei fructus passim vberrimi multa cum iucunditate percipiuntur. Qui etiam cum ipsis crucis Christi hostibus pacem fieri et factam vult inuiolabiliter obseruari, praeter laudem summam et infinita alia

Digitized by Google

commoda, quae foedera pariunt sancte culta, aeterna quoque praemia Maiestas Vestra certo est consecutura. Jubent modo pacta Christianorum erecta inconcussa manere, eorumque violatores citra omnem personarum delectum irremissibiliter coercere. Nam si sub pactis eiusmodi publicis nullum plane refugium, nullaque certa securitas a turbis et ÿs asvetis hominibus sit speranda, sed haud secus ipso foedere comprehensi atque eo exclusi armis et iniurÿs quorumuis obnoxÿ sunt censendi: quid per deum immortalem iuuabit toties pacificari, atque eius causa tot itinera et labores curasque sustinere molestissimas, atque adeo ipsam belli aleam quid proderit tantopere defugere? De principe nostro clementissimo hoc habemus polliceri, quod si eam, quam tantopere graues ob causas desiderat, satisfactionem iniuriarum obtinere poterit, eo ipso statim ad dignitatem Maiestatis Vestrae s. tuendam et aequanimitatem eius celebrandam longe deuinctissimus reddetur, transactionem ipsam semper sancte obseruabit, atque Maiestati V. sacr. ea omni occasione obsequia praestabit, quibus et ipsa sit lubentissime acquietura; quod et hactenus summo studio fecit, quicquid e contra aemuli circumferant et obloquantur. Et certe si modo per illos paulo quietius et absque strepitu armorum vivere licuisset, multo erat se prolixius declaraturus. Poterat nempe sua celsitudo nuper jure meritissimo aduersus armatos et bellum sibi inuistum molientes non in surgere, verum etiam pari eos Marte prosequi, partam de ÿs victoriam continuare, atque de ipsis etiam authoribus, qui in occulto quasi e specula euentum rei speculabantur, cumulatissimas exigere poenas: sed et in eo ardore vicit se ipsum, et iure capta sustinuit, contentus in tanta periculorum propinquitate literis tantum apud fideles Vestrae Maiestatis conqueri, eosdem ad mutuam concordiam conseruandam inquietosque comprimendos cohortari; donec Maiestas Vestra hic Pragae residens, loco videlicet ab ea area, ubi ista gerebantur, longissime dissito, commodius requiri posset. Qua quidem de re variae multorum opiniones audiuntur, sed nos confidimus a Maiestate Vestra id in meliorem interpretatorum: nam praeter iustam et necessariam sui suorumque defensionem nihil prorsus aliud intendebat, quod non modo viris fortibus semper licitum fuit, sed ipsis etiam feris a natura praescriptum. Nihil praeterea in derogamen dignitatis Maiestatis Vestrae data opera commissum est; nihil nocendi studio, nihil denique iura aliena temere usurpandi occasio commissum cuique. Non ea, qua princeps noster clementissimus tunc ibat, ad id via contentendum erat; abhorruit ab ÿs talibusque semper, et abhorret; unicus suae celsitudinis scopus propositus publica salus, et quidquid ad eam promouendam

Digitized by Google

facit eius sedula procuratio. Inspiciantur actiones eius inde ab icto foedere susceptae, et rem ita se habere luce meridiana clarius euadet.

Quas ob res ardens et ad bona perpendens principis nostris clementissimi animus ad varios quosuis rumores haud quaquam erat exulcerandus, multo minus armis oppugnandus, criminationes de sua celsitudine circumlatae quo ex fonte, dulci an amaro, profluxissent, etiam atque etiam erat attendendum: sic enim minus iniuriarum acceptum foret, minus etiam querelarum ista tempora haberent. Cautissime tales scopuli deinceps euitandi, et rectior pacis cultus tenendus est. Sua equidem celsitudo iam nunc Maiestatem Vestram caesaream rogat, dignetur alteram aurium suarum sibi semper benigne reseruare, atque oblocutiones aemulorum suorum, quos iam suis notis veris depinximus, cum factis eius mature conferre. Quo facto nullus dubitat, quod Maiestas V. c. quemadmodum hactenus multis similibus in rebus prospicere potuit, ita in posterum etiam criminationum eiusmodi varietatem pro sapienti suo iudicio facile sit deprehensura. Alioquin imperator angustissime, inimicis rursus praevalentibus et ÿsdem vestigÿs insistentibus, funestissimam rerum confusionem subinde oriri necessum erit. Et tandem quis finis cladium? Hostes ipsi rebus ipsorum ita poscentibus pacem venantur, et obtentam sollicite custodiunt, eiusque beneficio partim Asiatica sua negotia expediunt, partim vero sese perficiunt et vires ad futura tempora reparant. Sola gens Hungarica, murus quondam christianitatis aheneus, plus quam Cadmeo furore tumultuans, ad mutua vulnera in dies conficitur. Idque (quod certe bonis omnibus dolendum intime, seuerissimeque vindicandum uenit), opera priuatorum quorundam et arte maligna, quibus patriae gentis inter se commistio crudelissima prope summa et unica voluptas est. Quibus tamen tot et tantis extremis malis unico Maiestatis Vestrae caes. nutu optime mederi poterit; si nimirum praeostensa pacis impedimenta quamprimum e medio sublatum iuerit, et eius fundamentum, initum semel foedus, mutua charitate et synceritate quasi fulchris quibusdam munitum strictissime obseruari edixerit; si denique principem nostrum clementissimum in gratiam suam priorem receptum ab omni vi suorum totque acerbissimis iniurÿs illaesum conseruare dignata fuerit. Ita, deo etiam ipso salutari huiusmodi Maiestatis V. c. intentioni propitio aspirante, animis et rebus omnium nostrum diu desiderata tranquilitas fausto sidere exorietur ac diu multumque lucebit.

Habita in arce regia Pragensi coram sacr. Romanorum

Digitized by Google

imperatoria ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque regia Maiestate domino domino Matthiae etc. die 14. mensis Martÿ anno domini 1617. inter nonam et decimam horas.

(Cancellaria Transilv. *az erd. Múzeumban.)*

b)

Responssio s. c. regiaeque Maiestatis ad orationem dominorum ablegatorum illustrissimi principis Transsyluaniae d. Gabrielis Bethlen.

Sacratissimae Romanorum imperatoriae ac regiae Maiestati, domino nostro clementissimo, grata est salutatio et pia comprecatio dominorum ablegatorum ipsius domini Bethlen. Et quamuis negari non potest, quod multis etiam contra Tyrnauiensem transactionem suam Maiestam sacr. ipse dominus Bethlen offenderit, ideoque merito indignationem suae Maiestatis promeritus fuerit: tamen, ut gratiam suae Maiestatis re ipsa cognoscat, modo in posterum ita se accommodet, fidelem, constantem et synceram erga suam Maiestatem sacr. contestetur, prout aequitas et ipsiusmet obligatio postulat, mauult sua Maiestas sacr., ut clementiam suam potius quam indignationem dominus Bethlen experiatur. Puncta autem petitionum proposita et benigne intellecta in accuratam deliberationem est sua Maiestas sacr. assumptura, ac ad ea secundum expectationem dominorum ablegatorum clementer se resolutura. Pragae per cancellariam regni Hungariae in aula caesarea 14. Martÿ. Anno domini 1617.

(Cancellaria Trans.)

c)

Nos Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod cum ad complanandas differentias et difficultates illas, quae superioribus proxime praeteritis temporibus, in partibus regni nostri Hungariae superioribus, inter nonnullos regnicolas nostros et spectabilem ac magnificum Gabrielem Betthlen motae fuerant, secundum propositionem praefati Gabrielis Betthlen ad Maiestatem nostram ablegatorum assensi fuerimus, ut nouus tractatus per commissarios utrinque tam a parte nostra quam etiam Bethlemÿ et statuum prouinciae Transsyluaniae delegandos, pro festo Beatorum Petri et Pauli Apostolorum, hoc est vigesima nona die affuturi mensis Junÿ, in civitate nostra Tirnauiensi institueretur; necesseque sit, ut quemadmodum a parte Bethlemÿ

Digitized by Google

et partibus prouinciae sufficiens cautio et assecuratio praestatur, ne aliquae interim hostilitates, damnorum et iniuriarum illationes, quouis sub praetextu, contra ditiones sacrae regni nostri coronae aut fideles nostros regnicolas suscipiatur: ita nos quoque pro tranquillitate publica et quiete in ditionibus nostris ac prouincia Transsyluaniae conseruanda, per praesentes literas nostras, tam praefatum Gabrielem Bethlen quam prouinciam ipsam assecuramus et affidamus, quod intra praemissum tempus instituendi per commissarios tractatus nullo modo hostiles aliquas demonstrationes facturi sumus, neque vero per fideles nostros regnicolas subditosque nostros, palam vel quacunque alia ratione, suscepturros aut suscipi permissuros, per quae nimirum assecurationis et publicae huiusce promissionis oblatio violaretur, aut aliqua in parte infringeretur. Ad quod obseruandum per praesentes literas nostras assecurationales nos offerimus, nobisque subditas cuiuscunque ordinis, status et conditionis personas obligamus, easque obseruaturas recipimus et promittimus. Ita tamen, ut ablegati ipsius Gabrielis Bethlen ad Maiestatem nostram expediti, egregÿ videlicet Balthasar Kemeny et Stephanus Cassaÿ, ea omnia, quae sese procuraturos et effecturos, tam uidelicet quoad reciprocam assecurationalium literarum transmissionem, quam aliorum, scripto fideque interposita promiserunt, re ipsa sancte et inuiolabiliter obseruent, et citra procrastinationem diuturnamque moram procurent. Datum in arce nostra regia Pragensi, die decima sexta mensis Martÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Matthias m. p.

Valentinus Lepes Episcopus
Nitriensis m. p.
Laurentius Ferencffy m. p.

(Cancellaria Trans.)

d)

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator stb. Fidelibus nostris vniuersis et singulis, reuerendissimis, reuerendis, spectabilibus, magnificis, strennuis, generosis, egregÿs et nobilibus dominis praelatis, baronibus, comitibus, nobilibus, militibus, tam generalibus quam particularibus capitaneis, castellanis, tricesimatoribus, portuumque ac passuum et pontium custodibus, item ciuitatum, oppidorum et villarum judicibus, magistrisque ciuium, ac rectoribus, necnon communitatum et locorum quorumcunque praefectis, cunctis etiam alÿs cuiuscunque status, nationis, honoris, conditionis, dignitatis

Digitized by Google

et praeeminentiae hominibus, praesentes nostras visuris, salutem et gratiam. Mittuntur ad tractatum illum, qui ad diem festum Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum, hoc est vigesimum nonum diem affuturi mensis Junÿ in anno currenti, in ciuitate nostra Tyrnauiensi, pro rebus et negotÿs publicis statum regni nostri Hungariae et prouinciae Transsyluaniae concernentibus, ex benigna nostra voluntate et assensu perageretur, per spectabilem ac magnificum Gabrielem Betthlen et status eiusdem prouinciae, certi commissarÿ, quibus cum tam veniendo quam redeundo, ubique locorum, saluum et securum iter patere velimus: ideo eosdem legatos hisce assecuramus, affidamus et certificamus, eisque hunc saluum conductum nostrum mittendum, dandum et concedendum duximus, ut ipsi cum omnibus familiaribus et seruitoribus suis, alÿsque personis ad ipsos pertinentibus, libere, secure et sine omni formidine, ad praefatum locum venire, ac tandem rursum ad suos principales domosque ipsorum libere redire possint et valeant, rebus et personis eorum suorumque omnium sub nostra protectione saluis permanentibus. Quocirca fidelitati vestrae et vestrum singulis harum serie firmiter committimus et mandamus, ut dum et quando ÿdem commissarÿ, cum familiaribus curribusque et sarcinis suis ad vestras terras, tenuta, dominia, possessiones, honores et officiolatus, ac in medium vestri peruenerint, eosdem libere et pacifice, sineque ullo impedimento et remora tam vestra, quam aliorum quorumcunque ad uos pertinentium, proficisci, stare et morari permittere ac permitti facere, in locisque periculosis eisdem de salvo et securo conductu usque ad loca tutiora prouidere, modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in arce nostra regia Pragensi die 16. mensis Martÿ, anno domini 1617. regnorum nostrorum Romani quinto, Hungarici etc. nono, Bohemiae vero anno sexto.

(Cancellaria Trans.)

LXVII.

1617. május 6.

Meghívó a fehérvári országgyűlésre.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ad circumspecti fideles nobis sincere dilecti salutem et fauorem nostrum. Nemcsak az régi rendtartásnak követéséért, hanem egynéhány kiváltképpen való szükséges

Digitized by Google

okoktól kénszerítvén *(így)* tanácsinknak közönséges tetszésekből végeznünk ide Fejérvárra lakó helyünkben ad quartum diem mensis May, festum videlicet ascensionis domini nostri Jesu Christi, az dolognak *(így)* melyek előttünk forognak, nagy voltához képest generalis gyűlést celebráltatni: hagyjuk azért és parancsoljuk, hogy az megnevezett napra és helyre bizonyos számú fő atyjafiait, a mint szokott generalis gyűlésben küldeni, elválasztván, bocsássa azokat mindenekben teljes tanúsággal, kikkel egyenlő értelemből istennek szent segétségéből szegény hazánknak megmaradására és békességünknek megtartására való dolgokról hasznoson végezhessünk. Mivel pedig a mi fejedelemségünknek idejében tisztünk szerént az törvénnek szolgáltatását hátra nem hattuk, az nemességnek és magyarországi részeknek volt alkalmatossága az törvénykezésre, de az székelységnek nem adatott idő, hogy terminusa celebráltathatott volna, hogy azért ő kegyelmek is reánk az törvénynek nem szolgáltatásáért ne panaszolkodhassanak és tudhassanak hozzá tartozni, minden felől ez mostani gyűlésünk alatt az székelységről való pöröket és egyebünnet való transmissiókat is ezelőtt való szokás szerint elővétetvén, készek leszünk revideáltatni. Secus sub poena in generali decreto superinde expressa non facturi. Datum Albae Juliae die sexta mensis Maÿ (hibásan April helyett), anno domini 1617.

G. Bethlen m. p.

Simon Pechi m. p.
cancellarius.

Kivül: Prudentibus ac circumspectis primario ac regio judicibus caeterisque juratis civibus civitatis nostrae Colosuariensis etc. Fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije *Kolosvár város levéltárában (Fasc. III. No 189.)*

LXVIII.

1617. május 4—23.

A fehérvári országgyülés irományai.

a)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregÿ et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum in generalibus eorum comi-

Digitized by Google

tÿs ad quartum diem mensis Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo, in ciuitate nostra Alba Julia congregati, ex edicto nostro celebratis, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infrascriptos articulos, vnanimi eorum consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos eos omnes et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, clementer approbare, acceptare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi obseruare, quam per alios omnes quorum interest obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum magnatum et nobilium, statuumque et ordinum regni nostri Transsyluaniae, in comitÿs ipsorum generalibus Albae Juliae ad diem quartum mensis Maÿ indictis pari uoto et unanimi eorum consensu conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az Nagyságod propositiójából reánk való atyai szorgalmatos gondviselését, minémű nagy szorgalmatossággal fáradozott légyen Nagyságod édes hazánknak békeséges őrizésére és naponként való erősítésére, kiért nagy háladással tartozunk az úristennek, hogy Nagyságodat mind ennyi romlott állapotunkban is mind ezekre bőségesen elégségessé tette.

(2) Adja Nagyságod kegyelmes urunk előnkben propositiójában, közönséges frigyünk tartása szerént, böcsületes fő követi által római császár urunkot ő felségét mint találta volna meg, honnét isméglen bizonyos assecuratióval, és újabb tractának s eddég emergált difficultásoknak complanálására Nagy-Szombatban való celebráltatásával viszszajővén, mivel egész országúl minket concernálna, újolag isméglen minden difficultásoknak complanálására solenniter kelletnék fő követet expediálni, és ha az úristen annak az tractának jó végét adná, (kit engedjen az úristen ő szent felsége), annakutána császár urunk ő felsége előtt, consequenter az magyarországi diaetán is confirmáltatni kivántatnék. Mely derekas és extraordinaria legatiókra hogy mind Nagyságodat s mind az Nagyságod oda bocsátandó fő követit elégségessé tehetnők, ilyen dícséretes országúl reánk való gondviselésének véghez vitelére ígérünk Nagyságodnak három nemzetűl három ezer hatszáz forintot. Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, ennyi fogyatkozásunkat megtekintvén, vegye kegyelmesen tőlünk; ígérjük azzal magunkat, ha azzal meg nem érnék ő kegyelmek, contentáljuk ő kegyelmeket.

Digitized by Google

(3) E felett kegyelmes urunk, noha mind magunknak s mind szegény kösséginknek nagy fogyatkozásit látjuk az hadak és az mostani drága üdők miatt, mivel az tavali nagy adó is őköt igen megfogyatkoztatta: de mind ennyi sok fogyatkozásinkat nem nézhetvén, udvara népe tartására és mind egyéb szükséginek véghez vitelire ígérünk Nagyságodnak minden kapu után nyolcz-nyolcz forintot, felét ad vigesimum secundum mensis Junÿ, felét similiter ad vigesimum secundum mensis Julÿ fogyatkozás nélkül beszolgáltatni. Az magyarországi uraink atyánkfiai ezen tereh viselésére ígérik magokat. Az szász uraink atyánkfiai is hasonlóképpen.

(4) Továbbá, noha minden gyülésekben bántásink, külömb-külömbféle articulusokat írattunk, de még is azokban mely igen keveset tartsanak meg, felette igen csudálkozunk rajta: végeztük, hogy Nagyságod előtt való bódog emlékezetű fejedelmek, s mind immár Nagyságod fejedelemségének idejében az mely articulusok emanáltattanak, melyeket nem abrogáltunk, minden rendbeli tisztviselők által megtartatván, in uigore suo maradjanak.

(5) Az dutkának el nem vétele felől noha ez elmúlt esztendőben is végeztünk volt, de még is nagyon sokan igen válogatnak az dutkákban és el nem akarnák venni. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az mely dutkának jó ezüsti vagyon, mind az Nagyságod perceptoritól s mind egyéb rendbeli emberektől elvétessenek; ha kik pedig el nem vennék, az lakságon az Nagyságod ispáni legyenek kötelesek sub poena ducentorum florenorum az olyan contumaxoknak büntetésére, úgy hogy az mely városban el nem vétetnék, azon városnak jószágán, kiknek jószágok vagyon, jószágokon kétkét száz forintot vehessenek, kiknek jószágok nincsen, magok személyén minden helyeken. Az székelységen kapitánok és királybírák ez szerént procedálhassanak, az szászságon hasonlóképpen az királybírák és polgármesterek. Ha pedig az tisztviselő uraim negligensek lennének ennek exequálásában, Nagyságod az tisztviselőkön vetessen kétszáz forintot.

(6.) Vadnak sok panaszolkodások kegyelmes urunk az mezőkön és erdőkön csavargó hajdúk és mind több latrok felől, kik mennyi szántalan tolvajságokat, ember öldökléseket cselekesznek, azt mi országúl elő nem tudnók számlálni. Végeztük azért Nagyságod kegyelmes jó akaratjából, hogy minden városokon, falukon, sokadalmokon az tisztviselők és bírák megkiáltassák, hogy valahol csavargókat és akarmi búdosókat látnak, hallnak és találnak, az kiknél Nagyságod levele nincsen, vagy ha volna is, de levele expirált, mindjárást városúl, falustúl felkelvén, bizonyos büntetés alatt reá támadjanak, és fogva

Digitized by Google

legközelebb való erősségben, várban vagy városban vigyék, és az ki latornak találtatik, kedvezés nélkül megbüntessék, és Nagyságod is gratiát, kegyelmességet, ígéreti szerént nekik ne adjon, mely megfogott és ölt latornak minden nála lévő marhája azoké legyen, kik megfogják.

(7) Belső Szolnok vármegyében, az mely Indali János nevű nemes embert maga házánál éjtszakának idején feleségével együtt valamely tolvaj latrok szörnyű halállal ártatlanúl megöltek, és minden javokban sákmánt vetettek, mely latrok közzűl némelyek Máramarosban laknak, és ezüst, arany s egyéb fejérnemű marhájában bizonyos nemes embereknél is volnának Máramarosban, végeztük Nagyságod kegyelmes engedelméből, és mind itt Erdélyben az ispán uraimnak s mind Máramarosban Bethlen István uramnak arra plena authoritást engedtünk, hogy azokat az latrokat, cuiuscunque status et conditionis existant, minden helyeken megfoghassák és érdemek szerént megbüntethessék. Az kiknél pedig azon Indali Jánosnak és feleségének marhái tudva tartatnak, azokat iuxta instructiones articulorum, tamquam sentientes et consentientes, ut pari poena puniantur, méltónak itéltük; az elpraedált jókat pedig azoknak atyjafiainak minden fogyatkozás nélkül mox et de facto restituáltassák.

(8) Az Nagyságod Boros Jenő várában lakó, szolgáló és nemes rend, mivel éjjel nappal kötelesképpen szolgálnak Nagyságodnak és hazánknak abban az helyben, végeztük Nagyságodnak kegyelmes tetszéséből, hogy az szolgáló és nemes rendek, kik az helyben vigyáznak és szolgálnak, se vetésekből, se borokból dézmát ne adjanak. Ezen kivűl az mi búza és bor dézma juthatna, azt is ő kegyelmek fizetésére conuertáltuk. De ő kegyelmek is viseljék oly szorgalmatoson annak az véghelynek gondját, mivel minden jószágokat is ő kegyelmek bírnak, hogy sem Nagyságodnak, sem mi nekünk abból semmi kárunk se fogyatkozásunk ne következzék.

(9) Jelentik az székely uraink atyánkfiai, hogy köztök az orvok, tolvajok, gyilkosok és egyéb gonosztévők az büntetlenség miatt igen megszaporodtanak volna; mivelhogy circálásnak idején afféle vétkes ember közzűlök vármegyékre vagy az szászságra széljednek, sőt némelyeket törvény szerént condemnálnak, de olyankor kézben nem akadnak, ez alatt külömbkülömbféle álnokságos mesterséget keresnek megmaradásokra, és így büntetetlen maradnak. Végeztük azért, hogy afféle orvok, tolvajok, gyilkosok vagy egyéb gonosztévő embereknek büntetésében az székelységen való tisztviselők az vármegyék szokások szerént procedáljanak, és minden renden való kiadott vagy törvény szerént megsententiázott embereket valahol kap-

Digitized by Google

hatnak, az szerént büntethessék, sőt kedvezés nélkűl megbüntessék, és semminémű sanczon el ne bocsássák, hanem a mit érdemel, az szerént cselekedjenek és megbüntessék, sub amissione officÿ.

(10) Végeztük azt is, hogy ha az székely földéről az lakságra vagy az szászságra valami elveszett marhát, vagy gonosztévő emberek nyomát követik, valamely falu vagy város határára követik, viszik, tartozzanak mindjárást felkelni és az káros emberrel együtt az latrot s marhákot keresni, vagy az nyomot határokból kiadni. Ha pedig fel nem kelnének, és sem az gonosz embert contumacia ducti nem persequálnák, sem az nyomot ki nem adnák, tartozzanak az káros embert káráról contentálni.

(11) Panaszolkodnak azon is, de főképpen az székely atyánkfiai, hogy ha mi eladó marhát Brassóban visznek, amaz másfél pénzes lovas garast vetnek marha árrában reájok, mely sem ő nálok, sem másutt ez országban másfél pénznél feljebb el nem kél. Tetszett azért országúl, hogy se brassaiak, se egyéb városok, sőt semmi rendek afféle másfél pénzes garast két pénzért senkire ne imponáljanak, mások is mástól, ha nem akarnak kárt vallani, másfél pénznél külömben el ne vegyék.

(12) Az taxás és mező városok az Nagyságod rendelése szerént contribuáljanak, tudniillik

Kolosvár adjon	fl. 500.
Bánfi Hunyad.....	fl. 100.
Abrugy Bánya.....	fl. 100.
Vizakna	fl. 100.
Kis Maria..... ...	fl. 100.
Kízdi Vásárhely.....	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 60.
Illyefalva	fl. 60.
Sepsi Szentgyörgy	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Nagy Almás	fl. 16.

Nos itaque praemissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et clementer admissa, praescriptos universos et singulos articulos, modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole,

Digitized by Google

quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die vigesima tertia Maÿ, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(P. H.) Lecta.

(Eredeti hiteles példánya *az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. Tom. II.* Egy másik eredeti példánya az orsz. ltárban.)

b)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit vniuersis. Quod cum anno proxime praeterito ex ditionibus sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis grauibus intollerabilibusque iniuriis affecti, ad saepissimas praecipuorum officialium suae Maiestatis dehortationes, ne uidelicet pax regnorum publica in maiorem veniret periclitationem, per certos nostros legatos generosos Balthasarem Kemény de Bükkös et Stephanum Kassay consiliarios, sacratissimam c. regiamque Maiestatem de impensione super illatis iniuriis iustitia et satisfactione requirendam duximus. Vbi praeter omnem expectationem nostram difficultates vicissim tales sunt propositae, ad quarum complanationes praememorati legati nostri nullam a nobis instructionem (quippe de quibus ne quicquam cogitaueramus) acceperant. Nihilominus pro syncero pacis studio eo deuentum est, ut ad complanationem praetactarum difficultatum in ciuitate Tyrnauiensi ad diem 29. futuri mensis Junii per delegatos utrinque commissarios nouus instituetur tractatus, necesseque habitum, ut interea temporis, tam ex parte sacr. c. r. Maiestatis quam nostra, sufficiens cautio et assecuratio praestaretur; ne aliquae interim hostilitates, damnorum et iniuriarum illationes, quouis sub praetextu contra nos ditionesque regni nostri Transsyluaniae, partesque eidem subiectas susciperentur; sicuti etiam literas superinde assecuratorias sacr. c. regiaeque Maiestatis per praenotatos legatos nostros accipientes prae manibus tenemus. Ita nos quoque pro tranquillitate publica et quiete in regnis ditionibusque suae Maiestatis conseruanda per praesentes literas nostras tam praefatam sacr. caes. et regiam Maiestatem, quam regna

Digitized by Google

ditionesque suae Majestatis caesareae assecuramus et affidamus, quod intra praemissum tempus instituendi per commissarios tractatus nullo modo hostiles aliquas demonstrationes facturi sumus, neque vero per fideles nostros regnicolas subditosque nostros palam vel quacunque alia ratione suscepturos, aut suscipi permissuros, per quae nimirum assecurationis et publicae huiusce promissionis oblatio violaretur, aut in aliqua parte infringeretur. Ad quod obseruandum per praesentes literas nostras assecuratorias nos offerimus, nobisque subditas, cuiuscunque status et ordinis, conditionisque personas obligamus, easque firmiter obseruaturas recipimus et promittimus. Prout assecuramus et affidamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Alba Julia die 9. mensis Maji, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(Cancellaria Trans.)

c)

Nos proceres et magnates, caeterique status et ordines trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum, memoriae commendamus tenore praesentium. Quod cum anno proxime praeterito ex ditionibus sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis grauibus intolerabilibusque iniuriis cum principe nostro affecti, ad saepissimas praecipuorum officialium suae Maiestatis dehortationes, ut videlicet pax regnorum publica ne in maiorem veniret periclitationem, per certos e regno nostro legatos, generosos Balthasarem Kemény de Bükkös comitem comitatus Albensis, arcis et praesidii Fogarasiensis supremum capitaneum, ac Stephanum Kassay de Colosuar, praefati illustrissimi domini domini principis etc. consiliarios, sacr. caes. regiamque Maiestatem de impensione super illatis iniuriis iustitia et satisfactione annotatus princeps noster clementissimus requirendam duxisset; vbi praeter omnem expectationem nostram difficultates vicissim tales fuerint propositae, ad quarum complanationes praememorati domini legati nullam a sua celsitudine instructionem (quippe de quibus ne quicquam cogitauerat) acceperant; nihilominus pro syncero pacis studio eo deuentum est, ut ad complanationem praedictarum difficultatum in libera regiaque civitate Tyrnauiensi, ad diem 29. futuri mensis Junii, per delegatos utrinque commissarios nouus institueretur tractatus. Cui quidem tam benignae sacr. caes. regiaeque Maiestatis assensioni ac resolutioni, in emolumentum boni publici, demisse nos et princeps noster clementissimus

Digitized by Google

accommodare volentes, praecipuos fratrum nostrorum procerum et magnatum ad tractatum praememoratum transmittere satagentes, ad plenum igitur de fide integritate et rerum gerendarum administrandarumque sufficienti peritia spectabilis et magnifici Simonis Pechÿ ad generosorum egregiorum T. et T. dominorum et fratrum nobis obseruandissimorum confisi, eisdem dominis fratribus nostris in eo plenariam atque omnimodam dedimus, concessimusque authoritatem et facultatem, quod ipsi cum praetitulatis sacratissimae caes. regiaeque Maiestatis commissariis ad praescriptum tractatum Tyrnauiensem denominandis, et in loco a sua Maiestate praefigendo, iuxta nostram et illustrissimi domini domini principis nostri clementissimi datam instructionem, in negotio tractatus et pacificationis agere, loqui, tractare et concludere possint et valeant. Nihilominus quod quicque per praenominatos T. et T. dominos et fratres nostros obseruandissimos, cum praetitulatis sacratissimae caes. regiaeque Maiestatis commissariis, in negotiis praescriptis actum, factum, tractatum et conclusum fuerit, ratum, gratum et acceptum, firmumque habebimus et inuiolabiliter obseruabimus. Imo damus, concedimus et promittimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae in generali congregatione die 21. Maji, anno 1617.

(Cancellaria Trans.)

LXIX.

1617. jun. 16.

Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet.

Gabriel Bethlen stb.

Magnifici stb. Salutem stb.

Jóllehet az elmúlt fejérvári gyűlésünkben több szükséges dolgok között proponáltuk vala azt is Kegyelmeteknek, hogy ez jelen való időnek állapotjához képest birodalmunkban minden vármegyéket Kglmetek megmustrálna és az hadakozó rendet minden órában készen tartaná: mindazáltal az mint eszönkben vesszük, Kglmetek akkori parancsolatunkat csak könnyü silentiummal mulatta el. Ez okon, holott a szomszéd országokban, ugymint Lengyelországban, Moldvában és Havasalföldében köröllünk mindenfelől nagy hadak vadnak fenn, annak felette hatalmas győzhetetlen császár hada is naponként küljebb-küljebb érkezik, hogy mi is készületlen ne találtatnánk, országunkon minden rendeknek az jövendő holnapnak juliusnak harmadik napjára generalis mustrát akarunk promulgálni.

Digitized by Google

Hagyjuk azért és parancsoljuk is Kglmeteknek sub amissione capitis et omnium bonorum, hogy az feljül megirt napra személye szerint kapuszám után lovassával gyalogjával oly készülettel jöjjen az enyedi mezei generalis mustrára, hogy magunk személyünk szerént Kglmeteket megmustrálván, ha ki mi fogyatkozásban találtatik és méltó büntetésünket el nem kerüli, abból mi reánk nem vethet. Magát Kglmeteket személy szerint táborba szállani generális mustránk után nem kivánjuk, hanem abból az vármegyéből mennyi fizetett népet küldjön három hópénzzel és három hónapra való élesével, Kglmeteknek jegyzésben küldöttük; Kglmetek a mi jegyzésünk szerént azokat is oly készülettel hozza az mustrára, hogy ugyan az enyedi mezőről mindgyárást induljanak táborunkban oda ki Barcza mezeire. Secus stb. Datum in civitate nostra Alba Julia die 16 Junii, anno domini 1617.

U. i. Bethlen sajátkezüleg:

Az gyalognak pedig senki hópénzt ne adjon, mivel azokat táborban sem kivánjuk lenni, hadra sem küldjük, hanem csak meg akarjuk mustrálni és látni, hogy ha Kglmetek őket készen tartja-é és azonokat állatja-e elő, kiket azelőtt regestrumba irt.

G. Bethlen m. pr.

Caspar Bölöny m. p.

Külczím: Magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus comitibus vicecomitibus, judicibus vicejudicibus ac universitati nobilium Comitatus de Küküllő stb.

(Eredetije a gr. Teleki család ltárában. Miss. 250. c.)

LXX.

1617. jún. 18.

Bethlen Gábor levelei a nagy-szombati alkudozások ügyében.

a)

Illustris ac magnifice domine amice nobis observande. Salutem et seruitiorum nostrorum paratam commendationem.

Non ignorare illustrem ac magnificam dominationem vestram arbitramur, quomodo annis superioribus cum sacratissima Maiestate caesarea regiaque Tyrnauiae perfectis tractatibus foedus perfecerimus, benignumque in Maiestatis suae assensum publicumque diploma receperimus. Postea autem contra hoc tam arctum publicumque foedus quam nociuae a quibusdam publicae pacis et tranquillitatis perturbatoribus funestaeque res actae fuerint, contra omne fas et aequum, omnibus notum esse existimamus. Pro quibus ut satisfactionem

Digitized by Google

impetraremus, hortatu praecipuorum incliti regni Hungariae suae M^tis^ c. r. praefectorum, per praecipuos legatos nostros Maiestate sua caesarea requisita, quodammodo conqueri possumus contra omnem nostram opinionem, ne expectata neque cognita quidem a nobis ea re, tales difficultates iterum ortas esse, ut pro superioribus tractatibus complanandis rursus ad penultimum diem mensis praesentis Junii Tyrnauiam praecipuos commissarios nostros expediendum necesse haberemus. Nos igitur suae Maiestati caesareae, ut praecipuo orbis Christiani principi, hac etiam in re obedientiam nostram demonstrare cupientes, praetermittendum non putauimus, quin praesentium exhibitores, spectabilem ac magnificum dominum Simonem Pechi intimum consiliarium et cancellarium nostrum, generosos etiam Stephanum Frater prothonotarium, Michaelem Balassÿ sedis Siculicalis Maros capitaneum, et Dauid Literatum judicem regium sedis Saxonicalis Keohalom, ad praesentem tractatum, nostro et statuum ordinumque regni nostri nomine, Tyrnauiam expediremus. Cum autem incerto et uulgari saltem rumore audiuerimus, illustrem ac magnificam etiam dominationem Vestram a partibus suae Maiestatis unum ex delegatis ad praesentem tractatum commissariis Tyrnauiae affuturum, uel si ibidem non adfuerit, commissarios nostros eandem alicubi in uia conuenturos existimantes, hac occasione oblata illustrem ac magnificam d. V. hisce literis nostris requirendam duximus, beneuole rogantes, ut publicae pacis tranquillitatisque ac communis boni et gentis Hungaricae commodis ob oculos positis, in tam pulcherrimo negotio laudabilique proposito nobis ne deesse, quin potius, ubicunque modus et tempus ad hanc rem oblatus fuerit, omni conatu adesse, seque tam factis quam uoluntate optima publicae tranquilitatis promotorem demonstrare uelit. Qua propensa erga nos hocque praesens negotium eius uoluntate per dictos commissarios nostros perspecta. Nos etiam dabimus eam operam, ne grati beneuolique animi officium, quauis occasione oblata, erga ill. ac magn. d. V. dissimulemus. De quis omnibus oretenus eidem referendis cum fusius praedictis commissariis nostris mandata dederimus, ut quicquid nomine nostro eidem retulerint, eisdem fidem indubiam diligenter rogamus adhibeat. Eandem diu foeliciter ualere exoptamus. Datum in ciuitate nostra Alba Julia, die 18. Junii, anno domini 1617.

(Cancellaria Trans.)

Digitized by Google

b)

Illustrissime domine amice nobis obseruande. Salute et seruitiorum nostrorum addictissima commendatione praemissa.

Roborationem almae pacis, quam Vestra illustrissima dominatio inter potentissimos orbis monarchas splendida hac sua legatione maxima cum nominis sui laude prosequitur, in hanc temporis occasionem, qua subortae etiam inter me ac partes sacratissimae caesareae regiaeque Maiestatis difficultates per commissarios utrinque subeundum complanari, incidisse uehementer gratulamur, haud exiguam de acerrimo eiusdem iudicio, erga communem aequitatem syncera affectione, nec non prolixa amicitiae in nos suae pollicitatione spem nobis asserentes. Unde sicut antea ex eiusdem praemonitione, ita nunc per exhibitores praesentium ad tractatum Tyrnauiensem, magnificum videlicet Simonem Pechium de Zent Ersebeth, consiliarium et cancellarium nostrum, ac generosos magistrum Stephanum Frater de Belmezeo prothonotarium nostrum, Michaelem Balassy de Veczke sedis Siculicalis Marus capitaneum, ac Dauidem Literatum iudicem regium sedis Saxonicalis Keohalom, ablegatos commissarios nostros Vestram illustrissimam dominationem studiose ac peramanter requirendam duximus, ut de rebus quibuscunque necessariis et interuentibus non minus syncere quam plena fiducia cum praescriptis legatis nostris tractare, aut quaecunque nostro nomine in priuatis uel publicis eidem proposuerint, fide integra et illibata recipere dignetur. Ex animo uolumus et cupimus, parem in omnibus eidem synceritatem et diligentiam, imo fructuosissimam candide offerentes. His eandem prosperis uti fruique successibus optantes. Datum in ciuitate Alba Julia die 18. Junii anno domini 1617.

Oldalt jegyezve más kézzel: Caspari Gratiano.

(Cancellaria Trans.).

c)

Gabriel dei gratia etc.

Generosi domini etc. Salutem etc. Császár urunkkal ő felségével való tractatusra Nagy-Szombatban Pechy Simon uramat tanácsunkat és főcancellariusunkat több becsületes hiveinkkel együtt felbocsátván, arra az utjára elegedendő költséget adtunk volt; mindazáltal ne talám oly dolgok is occurálhatnak, kiért császár urunk ő felsége kévánja Prágában felmenetelit. Ha azért utjában költségéből kezdene fogyatkozni,

Digitized by Google

és ha ugyan fel kellene menni, Kglteket kérjük, arra az utjára adjon háromszáz magyar frtot ő kglmének, de igy, hogy ha ugyan fel kelletik menni, külömben bátor ne adjon. Quietantiát vevén ő kglmétől, jóféle pénzűl megelégíttetjük Kglmeteket. Bene valeant. Datum in civitate nosta Alba Julia, die 3. Julii, anno 1617.

benevolus
G. Bethlen m. p.

Ez utóirat Bethlen kezével: Az mi adósságunkat Kgltek-nek épen megvitték-e eddig? Kgltek tudósítson felőle, mert igen bánnók, ha miattunk fogyatkozás esnék a dologban.

Külczím: Generosis dnis Antonio Merbott et Joanni Lainertt civibus et negotiatoribus inclytae ciuitatis Viennensis etc. amicis nobis honorandis.

(Ered. a gy.-fejérvári káptalani ltár rendezés alatti részében).

LXXI.

1617. jul. 20—aug. 2.

A második nagy-szombati békealkudozások okiratai.

a)

Nos sacratissimae caesareae ac regiae Maiestatis, domini nostri clementissimi consiliarii infrascripti, et ad praesentem tractatum Tyrnaviensem deputati commissarii; nosque illustrissimi domini Gabrielis Bethlen, principis Transylvaniae cancellarius et consiliarius nec non prothonotarius caeterique ejusdem et statuum atque ordinum trium nationum provinciae Transylvaniae legati pariter infranotati, damus pro memoria et significamus, quibus expedit universis. Quod cum in praesenti tractatu, pro complanandis certis quibusdam difficultatibus, post priorem videlicet transactionem Tyrnaviensem, occasione certorum rumorum exindeque subsecutorum diversorum motuum ac dissidiarum utrinque exortarum in hac civitate Tyrnaviensi, de benigno praefatae suae Majestatis illrmique principis et provincialium unanimi consensu, instituto, certa utrinque puncta et propositiones factae fuissent, neque illae in serie reliquorum articulorum, certos ob respectus collocari potuissent, ab utraque parte inter nos super iis taliter conventum sit assecuratioque mutuo superinde facta. Quod videlicet ex parte nostra commissariorum praedictorum quod attinet, ad petitam per eosdem legatos Transsylvaniae tituli principis pro

Digitized by Google

domino Bethlen moderno videlicet Transylvaniae principe concessionem, etsi nihil superinde in instructione nobis data habeamus, ubi tamen idem dominus Bethlen praemissae tractationi in omnibus punctis et clausulis satisfecerit sinceritatemque et studium suum erga suam Majestatem reipsa declaraverit, velit eadem M^tas congrue requisita in hoc genere eundem benigna sua gratia prosequi.

De iis vero qui stipendiorum gratia sponte Transylvaniam ingredi voluerint, ut in casu necessitatis, liceat talibus cum praescitu suae Mattis eodem se conferre, ipsique domino Bethlen, salva tamen transactione Tyrnaviensi, operam navere valeant, concessum esse. Ediverso vero ex parte memorati principis domini Bethlen, nos ejus et provincialium Transylvaniae legati infrascripti pollicemur et recipimus. Quod quoad negotium seu exercitium religionis catholicae, admittentur catholici, aliaeque ecclesiasticae personae et scholares, potissimum autem indigenae licebitque eisdem et aliis cujusvis status et conditionis hominibus catholicis, exercitium ejusdem religionis libere citraque ullum impedimentum, ubique in ditione ejusdem domini principis Bethlen veluti libertas religionis dictat, facere et frequentare. Pro commodiori etiam eorundem sustentatione faciet et ordinabit idem dominus Bethlen vel ex antiquis templorum parochiarumque reditibus vel aliunde, certam eisdem provisionem. Quod vero ad personas Sigismundi Kornis, relictae item viduae olim Pangratii Senniey ac Sigismundi Sarmasagi spectat, intercessionem nostram eisdem prioribus quidem duobus ratione restituendorum bonorum posteriori autem quoad gratiam capiti impertiendam nos minime denegaturos et quantum in nobis fuerit, effecturos. Denique quod attinet ad debitum 3000 florenorum relictae Friderici olim ab Herberstain, apud Gerardum Lisibona habitum, offerimus nos, quod negotium hoc pro posse nostro promoturi, ipsumque Lisibona ad satisfactionem compulsuri sumus. Super quibus quidem punctis utrinque mutuo confectis, hasce patentes assecuratorias nostras, manuumque et sigillorum appositione communitas, dandas duximus et concedendas. — Datum Tyrnaviae 20. die mensis Julii anno 1617.

(Egykorú hiteles másolat a m. k. országos ltárban. Tract. Publ. Fasc. 1^0 Nro 52.).

Digitized by Google

b)

Nos Petrus Pazman stb. (Lásd Pray György: Gabrielis Bethlenii Principatus stb. I. köt. 32. laptól 38. lapig). Actum in praenotata civitate Tyrnauiensi die ultima mensis Julii anno 1617. *(A következő már nincs meg Prayban.)*

P. S. Quandoquidem terminus conventui Karoliensi praefixus, brevis esse videtur. Ideo, si casu quo inopinato, ad festum s. Matthaei in articulis insertum, idem progressum suum sortiri non posset, fiat matura certificatio utrinque per praesides commissionis talisque terminus praeficiatur ut quamprimum fieri possit, conventus ipse procedat, juxtaque conclusionem Tyrnaviensem, negotia eo rejecta executioni mandentur.

(P. H.) Petrus Pazmany Archiepisc pus Strigon. m. p.	(P. H.) Joannes a Molart.
(P. H.) Ladislaus Pethe de Hethes m. p.	(P. H.) Paulus Apponÿ de Nagy Appon m. p.
(P. H.) Simon Pechy m. p.	(P. H. Stephanus Frater m. p.
(P. H.) Michael Balassi m. p.	(P. H.) David Literatus m. p.

(Eredetije az orsz. ltárban Tract. Publ. Fasc. 1⁰ Nro 53.)

c)

Sacratissima caesarea ac regia Mattas domine dne nobis clementissime.

Fidelium servitiorum nostrorum in gratiam Mattis Vestrae sacratissimae humillimam perpetuamque subiectionem. Cum ablegati spectabilis et magci Gabrielis Bethlen, statuumque et ordinum trium nationum provinciae Transsylvaniae ad praesentem tractatum, pro complanandis certis difficultatibus, post erectam nimirum antea in hac civitate Tyrnaviensi transactionem, utrinque exortis de benigna sacratissimae Mattis Vrae voluntate ad diem vigesimum nonum mensis Junii instituendum, octava currentis mensis in praefatam hanc civitatem venissent sequenti mox luce, hoc est nona labentis, sese coram

Digitized by Google

nobis praesentaverunt. Et licet animus fuisset, ad rem statim tractationemque ipsam accedere, tamen partim ob necessariam, quae antecedere debebat, praeparationem actorumque et scriptorum huc pertinentium revolutionem, partim quod magcus Petrus Révay praetextu adversae valetudinis sese ab hac provincia excusavit, non potuit non aliqua mora intercedere. Itaque certiorem illico demisse fecimus sacrmam Mattem vestram tam super dictorum legatorum adventu, quam quod loco memorati Révay absentis, magcum Paulum Apponi accersendum substituendumque constituerimus; ac denique, quod ipsa illa, duodecima nempe mensis Julii die initium tractationis fecerimus, quemadmodum copia ejusmodi literarum hisce sub No 1° primo adjecta fusius ostendit.

Hoc ergo primo congressu nostro prima nobis fuit cura, praemittere diligenter ea, quae ad commodiorem ipsius tractationis progressum, autoritatisque sacrmae Mattis vestrae defensionem facere videbantur. Nimirum non dubium esse quoties, et quam operosi hactenus cum ipso Bethlen, provincialibusque Transsylvaniae pacis, unionis communisque tranquillitatis tractatus, pacta et conventa intercessissent, quantis sumptibus et laboribus ea celebrata fuissent, in quo Mattas Vra sacrma pro innata augustaque sua in subditos suos adeoque Transsylvanos ipsos, totamque christianitatem pietate, cura et sollicitudine nihil hactenus praetermisisset eorum, quae ad tutandam propagandamque publicam regnorum tranquillitatem spectare censebantur; accidisse porro ex adversa parte, ut quae in praetactis diversis tractatibus, potissimumque Tyrnaviensi transactione ad conservationem pacis, salutisque publicae saluberrime fuerant conclusa, decretaque debito effectu caruerint, cum incomparabili regnorum et provinciarum damno et incommodo. Caeterum sperari nunc tam Bethlenium ipsum, quam ablegatos ea mente esse, ut tractatus iste felicem sortiatur eventum, quae hactenus interrupta fuissent, aut neglecta executione, diversis occasionibus, pernitiosis differentiis et motibus ansam praebuissent, correcta opportuno effectui tradantur, pacem denique et concordiam, unionemque stabilem et perpetuam pariat.

Ex parte sacrmae Mattis Vrae id polliciti sumus, pluribusque declaravimus, quod sicut hactenus Mattas Vra sacrma pro paterna vigilique cura nihil magis in proposito habuerit, quam saluti, quieti ac tranquillitati publicae summo semper studio benigne consultum ire, ita interruptae quoque praetactae transactionis Tyrnaviensis ex parte sacrmae Mattis Vrae nullam fuisse causam praebitam. Eo consilio et intentione nunc quoque nos humiles commissarios suos huc desti-

Digitized by Google

nasse Mattem Vram, ut quae circa eandem transactionem in contrarium intervenissent, emendentur, difficultates tollantur, quae executione adhuc indigent, debito effectui mancipentur; nulla denique ulterioribus differentiis materia aut fomentum relinquatur. Etsi modo nuntii Transsylvanorum nuper Pragam ablegati sufficienti plenipotentia instructi fuissent, jam tum universa haec composita complanataque fuissent. Restare ergo, ut ostendatur, quo modo haec effectuari atque ad finem debitum perduci queant, quo in futurum quibusvis suspicionibus, simultatibus, adversisque moliminibus janua praecludatur; scire eos debere, quod nisi nunc solidi aliquid concluserint, deque observatione conclusorum Mattem Vram sufficienter assecuraverint, fore, ut Mattas Vra imposterum nihil cum illis tractet, neque majorem sumptuum profusionem hoc nomine faciat, quibus nostris seriis adhortationibus legati, nihil etiam principi ipsorum (nam ita illum appellat) gratius unquam fuisse, nihil etiam nunc cupere aliud, quam quod optimo cuique principi faciendum convenit, ut subditi ejus pace et quieti fruantur optata; incubuisse in id omni studio etiam hactenus et maxime, ut transactio Tyrnaviensis sancte illibateque observaretur, at vero, quod praeter ejus mentem, praeter spem interrupta, violataque fuerit, non id ulla sua culpa, sed ex parte subditorum sacrmae Mattis Vrae accidisse; sed neque existimabat futurum tunc, cum suos Pragam nuper ablegasset nuncios, de novo aliquid tractandum concludendumque esse, sed solum querelas differentiasque post saepedictam transactionem Tyrnaviensem subsecutas, exaudiendas complanandasque fuisse, atque inde evenisse, quod Baltasar Kemény et Stephanus Kassay sine ulla vel instructione novae tractationis vel plenipotentia fuerint Pragam ablegati. Jam vero, quia sic visum fuit, adesse legatos, et audire tractarive velle. Et quia usitatum necessariumque esset videre prius, quam vela tractationis pandantur, quo fundamento agatur, ideo opus esse, ut plenipotentiales Vrae Mattis sacrmae producantur.

Nos, ita fieri, opportere respondimus, et de vajvoda quidem, quin competentibus suos munierit legatos litteris plenipotentiae, neque in dubium vocare, neque multum sollicitos esse.

Cum vero provincia Transsylvaniae liberum electionis usum sibi usurpet, et ob vicinitatem Turcarum, diversarumque nationum, crebris mutationibus obnoxia sit, extentque non obscura exempla post fata principum Tranniae, non donationes solum, aut alias concessiones, sed et pacta, transactaque fuisse irrita reddita. Quare, ut transactio Tyrnaviensis universaque in ea contenta, perpetua stabilitate firmentur et

Digitized by Google

Bethlenio etiam e vivis sublato, optata firmataque pax et concordia mutuo persistat, requiri pro inveterata consvetudine, ut a provincialibus quoque ipsis speciales habeant, exhibeantque plenae potestatis literas, quo tutius solidiusque ad ulteriora procedi queant. Ad haec

Legati onerosam hanc multumque derogatoriam dignitati principis esse consvetudinem; cum enim potestas administrandi regni seu provinciae penes principem sit, congruum etiam esse, sufficere debere plenipotentiam principis tanquam capitis et totius provinciae nomine agentis, cum ex hoc argumentum sumi possit, quasi Bethlen tanquam princeps Tranniae non haberet apud subditos suos tantum autoritatis, ut per se aliquid agere statuereque possit. Nihilominus ablegatos se esse tam a principe, quam a provincialibus cupere autem universa, ut nos quoque tam a Vra Matte, quam a statibus et ordinibus regni datas exhibeamus plenipotentiales, et tractatus iste non solum Vrae Mattis, sed et totius regni nomine instituatur.

Nos sacrmae Mattis Vrae autoritatem, uti fideles subditos decet, juxtaque instructionis nostrae praescriptum prae oculis ferentes, nequaquam id necessarium esse ex parte Mattis Vrae, copiosius ostendimus, liquido demontrantes aliam esse rationem Bethlenii principis Tranniae, aliam regis Hungariae. Tranniam constare tribus nationibus diversis, variis mutationibus subjectam ita, ut quod sub uno principe constituitur, sub altero cassetur, prout paulo ante ostensum. Regni Hungariae prerogativam longe esse diversam, habere ex vi regiminis reges absolutam potestatem tractandi concludendique cum vicinis principibus, quidquid ad regni conservationem necessarium proficuumque videtur; quicquid porro unus concluserit, id legitimos etiam Hungariae reges, successores, videlicet ligare, nec quicquam regnicolas decernere posse, quod vigorosum sit, absque autoritatis regiae interventu, quae naturalis est sacrae coronae potestas, nunquam auditum esse, ut alicujus regis legitime coronati post coronationem factae donationes, aut statuta revocata fuissent, quod uti praemissum saepe factum in Trannia. Cum ergo ex parte Tranniae haec asseri nequeant, neque de Bethlenio dubium sit, saltem statuum et ordinum, seu trium nationum provincialium plenipotentiales oppido requiri, quo transactio etiam defuncto principe firma sit et stabilis.

Cumque iterum legati attulissent exempla Joannis Secundi, Stephani et Christophori Báthory principum, qui sine provincialium plenipotentiis per suos legatos transactiones fecissent, ursissentque amplius non ipsos eo cogi debere,

Digitized by Google

vel vero ut par sit ratio Ungariae quoque nomine, ut agatur. Huic eorum praetensioni iterum occurrimus, latissimum esse discrimen inter regem Hungariae et principem Tranniae, quaestiones istas valde esse differentes neque in priori tractatu Tyrnaviensi eo pacto actum esse, quin cum Turca quoque solius Mattis Vrae nomine actum esse, et agi adhuc, quamvis vires et potentia Ottomannorum amplius longe et sine comparatione pateat. Quod si ergo tanto imperatori, ut est Turca, sufficit cum Matte Vra independenter agere, non debere Transylvanos vela postulationis suae latius extendere. Has quaestiones dudum esse abolitas, neque vero novam hic tractationem instituendam, sed priorem continuandam esse.

At vicissim legati ponentes fundamentum totius transactionis confoederationem quandam Tokaianam inter Hungariam et Tranniam initam, ejusquae confirmationem Posonii per status et ordines regni factam, non desiere ulterius statuum et ordinum regni plenipotentiales sollicitare asserentes se ab hoc fundamento recedere minime posse.

Verum nos replicavimus, cum in Tyrnaviensi transactione, quae fundamentum est moderni tractatus, quaeque cum omnibus suis punctis et clausulis in suo vigore manere et persistere debeat, nulla fiat mentio Tokaianae eam pro fundamento allegari haud posse. Praeterea neque illos Ungaros apud Tokaii nomine regni quicquam conclusisse, sed ad ratificationem Vrae Mattis negotium remisisse, neque habuisse illos plenipotentiales et paucos fuisse; neque vero transactionem illam valuisse ante Mattis Vrae benignam ratificationem. Leve ergo esse hoc fundamentum. Robur autem transactionis consistere in mutuis conclusionibus et confirmationibus, literisque superinde editis, Tokaiensem illam et alias conclusiones saltem rudimenta fuisse, fundamentum autem esse, uti dictum Tyrnaviensem transactionem autoritate regia factam et roboratam. Non esse nos commissarios regni Hungariae, sed Vrae Mattis, ut ergo sepositis hisce inanibus disputationibus, productisque provincialium plenipotentialibus summa rei proponatur iterum monuimus.

At vero legati his quoque nostris rationibus non obstantibus ulterius argumentabantur fundamentum esse ipsam confirmationem transactionis Tyrnaviensis, quae per status et ordines in publica diaeta fieri debebat. Quae cum subsecuta non sit, arripuisse occasionem Ungaros contra eam, quidlibet faciendi, tanquam viribus carentem, inque ejus praejudicium, labefactationemque autoritatis Mattis Vrae Tranniam ferro aggressos, caede et populatione cuncta miscuisse, quod gloriando jactare solerent.

Digitized by Google

Nos non esse privatorum dicta, factaque rumores aut scriptiones, sed principum voluntates attendendas, tum circumstantias rei considerandas, neque ex eo non confirmatam illam transactionem Tyrnaviensem dici posse, quod in articulos inserta non sit, cum nulla postea celebrata fuerit diaeta, respondentes, suasimus iterato, non esse circa hanc materiam confirmationis diutius immorandum fore, ut suo tempore de hoc quoque Mattas Vra sacrma clementer provideat. Quibus omnibus prolixius ultro-citroque agitatis, produxere tandem et lectae sunt plenipotentiales tam statuum et ordinum Tranniae, trium nationum, quam ipsiusmet Bethlenii, quarum utrarumque eadem continentia, mutatis solum mutandis in hunc fere sensum. Nempe praeter expectationem accidisse, quod novae quaedam difficultates propositae fuerint Pragae eorum nuntiis, ad quarum difficultatum complanationem misissent legatos istos suos cum plenipotentia, ratum et firmum habiturum, quicquid per ipsos conclusum statutumque fuerit. Nos lectis ponderatisque utrisque iis contentos fore praemittentes notanter signavimus, clausulam praescriptam, de complanatione difficultatum neque aliud esse, quod nunc agatur, nisi istarum difficultatum complanationem, ac proinde id ipsum jam pertractandum esse.

At vero legati iterum plenipotentiam sac. Mattis Vestrae urgere non intermiserunt. Nobis porro non videri necessariam cum persona nostrae sint notae, et quod dnus Révai absit adversam valetudinem in causa esse dicentibus, nihilque novi extra conclusiones priores Tyrnavienses agi debere, instructiones, mandata authentica ostendimus, quibus contenti esse deberent.

Necdum huic nostrae replicae acquiescentes subjecerunt. Notas quidem personas nostras esse, neque se tanquam privatos id postulare, sed quia legati sunt, et publico nomine agunt, necessum ergo esse, ut plenipotentia ostendatur aut assecuretur per dominos commissarios de ratihabitione super concludendis sacr. Mattis Vrae, si etenim et ipsi solum instructiones et mandata exhiberent nos contentos haud fore, ergo pari ratione eos convenire, ex adverso plenipotentiales aut assecuratorias sibi dandas.

Cum vero nos plenipotentiam, neque in priori transactione ullam fuisse, meminerimus, assecurationem dari posse declaravimus, sed in crastinum dilata res fuit.

Itaque conventum iterum est, et postulatum a legatis per nos, ut quae vellent, proponerent. Caeterum legati hesterna repetentes, ut nimirum illis plenipotentia ostendatur, tanquam fundamentum tractationis rursus postularunt. Sed jam respon-

Digitized by Google

sum esse, assecuratoriasque dandas, sicut in priori tractatione super eo, quod Mattas Vra omnes conclusiones et acta sit benigne confirmatura, idque bona fide permittendum nobis replicantibus. Datae sunt sequenti die assecuratoriae, de quo sacr. Mattem Vram subito informavimus, interim autem dictum, ut progrediantur ulterius, et propterea sic exorsi sunt. Quod cum propter certarum difficultatum complanationem huc missi sint, autoritasque Mattis Vrae praecedat, deferre se id nobis tanquam Mattis Vrae commissariis libenter, ut proponendo procedamus. Ad quae nos respondimus, non multum quidem id referre utra pars antecedat, cum vero ipsi ad tractandum venerint ipsis incumbere, initium propositionibus facere. Tale fundamentum posuerunt. Quod cum sacrmae Mattis Vrae autoritas et fides publica sit laesa per eos, qui occasionem violatae transactioni dederunt, expectare se, et in eo genere proferre velle autoritatem sacrmae Mattis Vrae, qualiter videlicet eadem laesionem hanc vindicare velit, et de injuriis satisfactionem exigere, cum a subditis Vrae Mattis ortum coeperit haec violatio, vel potius diffamatio; neque tamen volunt descendere ad profundas quaestiones, sed circa generalia manebunt salva semper autoritate dignitateque sacrmae Mattis Vrae.

Quare nos bene eos facere, quod circa generalia manere velint promittentes in eo ipsos, quod de injuriis vindicandis, aut puniendis personis interessatis afferunt, distinctionem facere omnino opportere personarum, neque haec tantopere urgere cum enim, qui vel offenderunt, vel dicuntur offendisse in duplici classe sint; alii nempe subditi Vrae Mattis sacr., alii extranei. Illos posse Mattem Vram castigare, cum tamen libertas regni sit, ut non nisi jure mediante Mattas Vra in subditos suos animadvertat, non posse indifferenter haec fieri, neque debere anxios teneri Transsylvanos, vel ejus legatos de his fore Matti Vrae curae quando et quomodo id institui recte possit. Extranei autem utpote ipse Bethlen et ejus provinciales siquid offensarum haberent de his consultari posse, ut uno vel altero modo fiat satisfactio, non tamen sine juridico processu. Sicut enim Mattas Vra non attendit, quomodo puniat princeps suos subditos adversum se peccantes, ita curae erit Matti Vrae castigare eos, quos videbit castigandos. Itaque particularibus istis omissis ea saltem afferri debere, quae ad rem spectant, et ad futuram pacis continuationem conducunt.

At legati publici juris esse, ut publice peccantes publice puniatur cumque injuriae istae sint publicae, non privatae, spectare etiam ad Transsylvanos, et in iis eo recurrendum, unde originem sumpserunt, quae nisi publice puniantur, cessurum in dispendium dignitatis Suae Mattis non mediocre,

Digitized by Google

nam quia absque scitu et voluntati sua haec facta Mattas Vra Bethlenio scripsisset; ediverso autem interessatae personae eo praetextu se muniant, et glorientur, quod ex voluntate Vrae Mattis essent facta, manifestum esse ex parte caes. Mattis Vrae originem his excessibus sumptam, et contra ejus autoritatem haec intentata, quam laesam merito videri sibi vindicandam, et quomodo velit Mattas Vra vindicare, scire se cuperent.

Nos vero iterum non posse id fieri sine legitima methodo juris, quae ex statutis regni citatione praevia celebrari solet, id quod Mattas Vra hactenus benigne observasset, neque curae esse debere Transsylvanis, an, et quomodo sua Mattas sit animadversura in suos subditos, id in arbitrio Vrae Mattis esse replicavimus. Caeterum viam juris, siquid ipse Bethlen contra privatas personas haberet, neque illi praeclusam iri. Sed etiamsi quid agi de hac materia deberet, cum praesentes non sint interessati, et audiri eos par sit saltem major disputationi seges offeretur, et nunquam ex hoc labyryntho extricari res posset. Nam dicunt originem violationis ex Transsylvania promanasse dupliciter. *Primo* quod Radulius vajvoda in suam provinciam rediturus, licet habuerit saluum conductum caesaris, et pacate progressus fuerit, tamen impeditus sit et invasus a Transsylvanis, milesque ejus ex parte profligatus. Certum autem esse, ante hunc casum nulla ex Hungaria arma fuisse adversus Tranniam mota. *Secundo.* Quia cum Bethlen sponte voluisset Turcis Lippam et Jeneo tradere, sicut et tradidit Lippam, accitos istos a praesidiariis et incolis earum arcium pro defensione tot christianarum animarum, uti pium dignumque fuisset, eo direxisse militem. Manifestum autem esse contra pacta Tyrnaviensia Lippam Turcis et sponte traditam, nullamque necessitatem id postulasse, docent diversa iudicia et literae, quae extant, constat enim Tranniam superiorum temporum vicissitudinibus saepius majoribus angustiis circumductam, nihil tamen tale accidisse. Litteras porro ipsius principis plenas esse diffamatione, odii in christianitatem, Vrae Mattis vituperatione, quibus audacter gloriatus est, quod nullus principum Tranniae adhuc tantum praestitisset in favorem et obsequium Turcarum, quantum ipse Lippam sine unius Turcae amissione eidem resignando, et penitus eo collimantes, ut Turcam adversus christianitatem exacerbatum reddat. Denique Franciscum Balassi legatum Bethlenii Constantinopoli dudum ante perscripsisse, quam dnus Homonnay quicquam movisset, conclusum esse in porta Ottomannica, ut vel Lippa in potestatem Turcarum veniat, vel Trannia tota pereat. Igitur culpam rescissae transactionis in ipso Bethlenio residere clare dedu-

Digitized by Google

ctum esse. Et proinde alienis istis disputationibus tempus non esse extrahendum, et sepositis, quae hactenus utrinque intervenissent, ad rem accederent et laborare studerent, qua ratione pacta Tyrnaviensia in iis, quae necdum effectui tradita essent, reali executione stabiliantur et confirmentur.

Legati his non attentis ulterius adhuc his insistere conbantur, securos in eo sese esse, quod etiam coram tota christianitate immunem ab hac culpa principem reddere possint, et ostendere ipsum causam traditae Lippae non esse; imo videri ex eo, posse eam Vrae Matti adscribi, quae Radulium sine scitu principis contra transactionem Tyrnaviensem in ditionem principis misisset, de quo si certificatus fuisset, negotium aliter successurum fuisse.

Sed responsum est, non eo fine haec dicta, ut altius rimentur, vel longius discedatur a proposito, sed ut ostendatur circa haec privata et personalia, quae ex una aeque atque altera parte suos habere possent praetextus, non esse immorandum ad rem accedendum, intentionem autem esse praevidere, ne imposterum similes inconvenientiae fiant, praeterita sepeliantur.

Verum recurrere iterum ad propositum proponendo, quod cum fides publica esset violata, et autoritas Vrae Mattis laesa, quomodo eam vindicare Vra Mattas velit?

Nos vero copiosissime jam haec diluta affirmantes, duplicem hic esse considerationem subsumpsimus respectu videlicet offensae erga sacr. Mattem Vram, et respectu personae Bethlenii, illam suo arbitrio reservare Mattem Vestram, hanc Pragae esse complanatam oblata cuivis ordinaria juris via.

Sed et adhoc vicissim, quod ad offensum Vrae Mattis spectare, stare id in ejusdem arbitrio, sed quia illae ipsae injuriae publicae essent, aeque etiam Bethlenii personam concernerent, publice vindicandas esse, cum interessati passim jactent, sese ex voluntate Vrae Mattis fecisse, quicquid fecerunt, tum nisi hi poenas luant meritas fore, ut nunquam sit solida pax et concordia impunitatis spe vigente.

Nos haec ex suspicionibus et auditis erui, quae in tractatibus procul esse debent, nolle Vram Mattem in sua offensa vindicanda quicquam sibi praescribi. Quod ad personam Bethlenii spectat, jam esse Pragae responsum, ut si quid contra subditos Mattis Vrae habet, ad jus ordinarium recurrat.

Legati ulterius publicam vindictam petiere comitia indici et publice haec revideri.

Verum nos id neque ipsos Transsylvanos concessuros esse, si Vra Mattas postularet, quod ergo ipsi non facerent cogere ad id caesaream eos non debere, indicturum comitia

Digitized by Google

quando voluerit, et opportunum jussum fuerit; ast optimum esse remedium haec omnia sopiendi, si Transsylvani transactionem Tyrnaviensem effectuaverint, quietem pacemque foverint Vrae Matti et toti christianitati gratos fore.

Ad quod subsumpserunt, cum probari possit Vram Mattem amplecti illos, qui Bethlenio sunt contrarii, hinc non videre se, qua ratione de gratia Vrae Mattis securi esse possint neque intermittere posse quin expectent comitia, et quaerunt, an velit Vra Mattas a se removere has suspiciones inque alium transferre, et an non sit futurum contrarium, si Bethlen tunc contra tales jure egerit?

Nos his omnibus a Bethlenio occasionem datam, et sufficientem causam motuum fuisse, quod verbis et scriptis contra autoritatem, dignitatem Vrae Mattis egisset, et falsos rumores sparsisset, prout patentes ejusdem litterae ostendunt, sub praetextu religionis Mattem Vestram haec intentasse unde subditorum a Vra Matte animos alienare coactus fuisset, et proinde sufficientem occasionem hujusmodi differentiis ab ipso datam esse. Non debere itaque haec urgeri, non siquidem incentiva sunt disputanda, sed quae ad motus comprimendos spectant, ut pax firmius coalescat, servet se princeps in terminis Mattem quoque Vram partium suarum non obliturum.

Cumque iterum replicassent Bethlenium innocentiam suam ostendere posse.

Nos in contrarium posse pari modo plurima et gravissima afferri, quae Bethlenium audire taederet, sed cum scopus sit hujus conventus, ut obliteratis quibusvis excessibus quies et tranquillitas roboretur, silentio haec commendanda esse. Bochkaianis tumultibus graviora esse per amnistiam composita. Atque his invicem agitatis caetera dilata sunt.

Scripsimus interim eodem die sacr. Matti Vrae de initiis tractationis, deque plenipotentialibus petitis, et earum loco assecuratoriis per nos eisdem concessis sub Nr. 2. copiamque assecuratoriarum adjecimus, uti habetur sub Nr. 3.

Post haec vero 14. Julii tertio conventum est monitique rursum ablegati, ut abscissis a proposito diversis ambagibus ad rem veniat.

Decima quarta Julii tertius conventus.

His praemissis legati quoniam ideo huc venissent, ut de durabili firmaque et immutabili pace et concordia agerent, paratos se obsequi Vrae Matti; et quia de amnistia esset in praesenti disceptatio, nostramque intentionem et responsa perspecta haberent subintulerunt. Quod ad dnum Homonnay aliasque personas interessatas spectaret, contentos se esse, ut revisio eorum fiat solita juris via, quandocunque tandem futura sit,

Digitized by Google

cumque publico nomine agatur haec legatio, illa se proponere velle, quae ad publicum statum pertinerent omissis priuatis.

Nos recapitulatione facta eorum, quae legati proposuerunt, subjecimus, quod cum quoad poenam non esset amplius differentia publica esse per eos proponenda.

Porro illi adhuc non sic accipienda ipsorum dicta, quasi sepulta penitus esset poena de violatoribus sumenda, sed suspendere duntaxat velle se illam, et occasione sumpta ex colloquio de amnistia priora refricando, latius disseruere, amnistiam hanc non debere extendi ad subditos Bethlenii, quibus ille pro qualitate delictorum poenas irrogare posset; tum vero quoad suam personam a subditis Vrae Mattis offensam suo tempore id jure requisiturum.

Nos quaestionem hanc Pragae esse sepultam et expresse dictum ablegatis, quod nisi altum sit silentium de hac vindicta et pax firma conclusa fuerit, abscissis istis disputationibus fore, ut Transsilvani ad comitia ungarica deinceps non admittantur, siquidem alia essent multo graviora publicam salutem concernentia, et ob rariorem celebrationem diaetae conglomerata, ibidem pertractanda, non contentionum aut privatarum litium tunc fore locum.

Licet legati non videre causam, cur admitti non deberent tanquam membrum Hungariae, siquidem et Mattas Vra ita Transsylvaniam haberi vellet, et praeterea aequitatem postulare, ut quaerelae exaudiantur, et justitia administretur, quibusvis replicassent, allegando etiam conclusionem tempore Bathorei in publicis comitiis factam de admittendis ad diaetam nunciis Transsylvanorum.

Nos tamen respondimus, factam forte fuisse ejusmodi concessionem, ea tamen conditione expressa, ut pacifice veniant nulla odia aut semina dissensionum foveant, neque velle Mattem Vram, ut Transsylvani contentiones inter suos fideles seminent, disjunctiones animorum pariant; alioqui pace ac transactione absolute firmata sepultisque dissidiis amore et vicinitate stabilita, eos honorifice tractatum iri tam in diaeta, quam alias, sin autem alio animo venirent, non eosdem admittendos.

Quare his tanquam privatis tandem missis, antequam ad generalem amnistiam descenderent, ulterius recenserunt ea, quae circa personam dignitatemque principis consideranda forent, quam diversis modis diffamatam constaret Lynczii et apud sacr. romani imperii ordines tam ante, quam post transactionem Tyrnaviensem, apud quos Machumetismi esset insimulatus, et quod incitator fuisset Turcarum conctra christianos adversa moliendi, antesignanum bellique ducem se obtulisset,

Digitized by Google

ut taceantur, quae apud Turcas sparsa de illo essent. De his ergo eos quaerere modum, cum haec universa aliena fuissent ab intentione sui principis, quo innocentia ejus saluetur, et petere intercedi per nos apud sacr. Mattem Vram, ut integrum sit ipsi apud imperii ordines vel per legatos, vel per literas dignitatem suam ab his suspicionibus eximere. Constaret siquidem Vram Mattem ad comitem palatinum Rheni electorem scripsisse Bethlenium Turcas contra christianitatem incitare, toto animo eis esse deditum, quodque antesignanum se obtulerit in bello contra christianitatem movendo; in confirmationem hujus assertionis produxerunt scriptum quoddam, et legerunt continens sensum litterarum sacr. Mattis Vrae in hac materia ad electorem palatinalem datarum, addentes non ex palatinatu sed ex aula Vrae Mattis haec esse ipsorum principi perscripta, cuperent ergo ostendi rationem, qua eorum princeps honori restitui posset.

Nos propositum fuisse etiam Pragae hoc ipsum punctum informationeque capta tam a Vra Matte, quam a dno cardinali responsum fuisse tunc ut res erat ablegatis, neque sperabatur amplius hanc quaestionem renovandam, sed quia repetita est; ideo denuo replicandum esse. Nempe electores imperii esse consiliarios secretos Romanorum imperatoris et communicari debere cum iis ea, quae ad publici boni vel defensionem vel conservationem spectarent, ne si quid postea perniciosum ditionibus s. imperii contingeret, quaeri possent non eos, qui unanimi consensu adversus hostes procedere debebant verum conscios redditos. Si quid ergo scriptum esset, scriptum esse non diffamatorie aut palam, sed consultorie et secreto ad eos, a quibus consilium erat sumendum. Hoc vero non esse sugillare aut famae detrahere, sed quod ex aequitate, qua princeps subditis obligatur fieri debuit et necessitas exposcebat; cum enim talia et tam perniciosa ad Majestatem Vestram fuissent, non incerto rumore perlata par fuisse ea, cum suis fidelibus imprimisque sacri romani imperii principibus tanquam Columnis communicari. Caeterum sine fundamento ea scripta non fuisse patere, certum enim illud erat, quod arcem Lippam tradiderit potestati Turcarum, quod reipsa bellum adversus christianos movisset in favorem Turcarum; quod ducem se adversus christianos obtulisset, probari haec posse ex literis ejusdem, quae extarent. Et licet quae fecerit apud Turcas in disceptationem sumenda non sint, extare tamen recognitionem in archivis super iis, quae Turcae de ipsius infenso in christianos animo retulerint Majestatem Vestram, si quae scripsit, ita ea scripsisse, prout accepta erant et scire imperiales oportebat, ne conatus isti eo venirent, ut aperto bello tota christi-

Digitized by Google

anitas obrueretur. Varadinum Turcis tradendum fuisse, janicharos intromittendos defuncti palatini literae docebant. Talibus ergo rumoribus acceptis dignum fuisse pro paterna sua cura et sollicitudine, rem cum sacratissimae Majestatis Vestrae consiliariis communem fieri, quo imminenti malo obviari posset, praesertim ex praeteritis de futuris judicando, cum in quo quis semel deliquit, semper praesumatur esse talis.

Legati autem contra rem ipsam ostendisse, non fuisse vera, quae de eorum principe sparsa fuissent.

Nos vera an falsa fuerint non multum interesse, certum esse rumores a fidedignis procesisse; esse autem prudentiae principis providere de talibus sive certa sint, sive incerta, quae communi reipublicae pericula minitantur. Qua occasione lectae sunt ex parte quadam Bethlenii litterae mense Decembri anno proxime elapso ad Amhat passam datae, in quibus Transsylvaniam *(sic)* regnum Turcarum imperatoris septies appellat.

Sed et his non obstantibus institere ulterioris remedium proponi, quo honor principis eorum reddatur, atque ab hac infamia asseratur.

Quare nos etsi principia toties peterent, removere tunc impedimenta satagentes subjecimus, commodum fore remedium hisce obviandi, se quae hactenus perperam fecit ipse Bethlen, emendentur, transactio Tyrnaviensis ad finem deducatur, tollantur occasiones differentiarum, deinceps quiete et syncere procedatur. His peractis et in veritate compertis Mattem Vram in scriptis consultationibusque honorifice ipsum appellaturam, principibusque electoribus perscripturam Bethlenium jam satis fecisse promissis, transactionem Tyrnaviae cum ipso factam, executioni demandasse, negotia bene dirigere, seque ipsum decenter accomodare, atque hoc pacto de ejus persona, atque existimatione quosvis recte sensuros.

Verum his non contenti legati postulavere adhuc, ut cum alia obtinere nequeant, saltem licitum sit cum praescitu Mattis Vrae hominem suum ad imperiales mittere, vel litteras exarare aperte et palam agendo, quibus innocentiam suam faciant notam honorique et famae sua consulere possit.

Nos delicatam esse hanc rem, et Bethlenio ipsi plus nocituram respondimus, quantumvis enim facta ipsius excusentur, opinionem tamen jam conceptam haud facile evulsam iri, nisi virtutibus contrariis sancte videlicet et syncere pacta conventaque priora observando praeterita recompenset. Fecisse id initio palatinatus sui defunctum palatinum, literasque ad vicinas provincias passim misisse, sed irrito labore nam literas uno fasce colligatas ad Vram Mattem missas; ipsi autem ne responsum quidem datum fuisse. Hac vero occasione per modum

Digitized by Google

digressionis disputabatur fusius traditio Lippae utrinque legatis necessitatem et desperatum a christianis auxilium, tum vero illud afferentibus, ablegatos Vrae ad Transsylvaniam nullum plane jus deinceps praetendere velle, nobis vero favorem Turcarum odium christianitatis pro occasione ponentibus negantibusque id veritati congruum esse, quod delegatis Vrae Mattis protulissent.

Atque ita abscissis diverticulis legati ad substantiam rei proprius accedendo subjunxere, quae circa negotia turcica intercessissent, quae in detrimentum provinciae et dignitatis principis accidissent illa necessitati esse tribuenda, quae autem meliorari nunc possent velle sese accommodare.

Nos petiisse ablegatos Pragae, ut prior tansactio Tyrnaviensis confirmetur, Vram quoque Mattem id ipsum in instructione nobis dedisse, ut illa in omnibus suis punctis et clausulis illibata et salva permaneant, idque postulante Bethlenio. Quae cum ita sint, haec iterum revolvi atque ad principia recurri, quin vix persvaderi posse, quod haec in commissis habeant a suis principalibus, cum si unicum punctum in transactione variatum fuerit, totam substantiam immutari opporteat. Nulla ergo in parte nos imittere velle aut posse in novam tractationem scopum institui esse, ut transactio Tyrnaviensis consolidetur, ut errata corrigantur, ut executioni mandentur nondum finem sortita, denique ut differentiae earumque occasiones uniuersim tollantur.

Et quamvis dixissent non eam sibi esse mentem, ut de substantia prioris transactionis quicquam decedat, postulare tamen, ut si quae meliorari possint, ea in melius reducantur cum sint quaedam, uti ad conventum Caroliensem spectantia jam cum tempore abolita.

Nobis inhaerendo prioribus, ut videlicet status transactionis Tyrnaviensis in suo esse perduret, ut si quid habent, afferant, tandem infrascripta puncta verbotenus proposuere.

Primum. Ut quae de conventu Caroliensi erant conclusa, obliterentur, nolle enim hoc onus sese amplius ferre, cum ex parte subditorum sacr. Mattis Vrae, qui comparentibus Transsylvanis ad praefixum terminum non comparuissent, factus esset defectus, et personae ad eam deputatae nonnullae mortuae. Sed remittendos ad jus ordinarium, si quibus esset aliqua praetensio, aut acquisitio, habere Transsylvaniam brevem processum in his casibus eo uti posse, sicut et ipsi a sacr. Matte ad jus ordinarium relegarentur, non adversari se, quin Transsylvani quoque, quibus est simile negotium in Hungaria compareant.

Digitized by Google

Verum nos a benigna sacr. Mattis V^rae instructione discedere nobis non esse integrum pensitantes, serio inhaesimus dictum Caroliensem conventum redintegrandum diem, ac personas alias nominandas esse, nam tempus haudquamquam immutare soleret substantiam rei, conventum autem hunc de substantia prioris transactionis esse.

Secundum est. Ut penes liberam electionem, liber princeps sit hoc est, ut jus electionis secum trahat principis titulum, ut quisque Transsylvaniae ex electione libera praefuerit, principis titulo gaudeat et modernus quidem esset titulo principis imperii condecoretur, quoad successores autem, quantum ad hunc titulum, sit in arbitrio sacr. Mattis V^rae.

Tertium. Quoniam autem amnistia simpliciter constituta spem impunitatis porrigere soleat, modum ejusdem et vinculum futurae securitatis, seu poenam contra violatores talem statuere, ut contra talem omnibus juridicis remediis postpositis insurgere liceat, eum persequi, capere, sive ad aliquam arcem confugerit, sive alibi fuerit, fiatque necessitate requirente insurrectio tam in Hungaria, quam in Transsylvania communi opera salva tamen autoritate V^rae Mattis et principis si talis defensionem petierit, seque purgare poterit.

Quartum. Ut liberum sit principi ex Hungaria pro suis stypendiis et servitiis vocare, quos voluerit, illisque ingredi sine stipendio.

Quintum. Ut confirmetur prior transactio Tyrnaviensis, hoc est articulis publicis regni inseratur.

De his nos deliberaturi sequenti die. Quare 15. Julii posteaquam quarto convenissemus.

Petitum a legatis per nos fuit, ut si quid amplius haberent, in medium proferrent.

Illi porro nihil se habere quoad rem, quoad circumstantias autem si quid erit, cum tempore occursurum! Verum considerationem sibi non parvam offerri circa personam ser^mi Ferdinandi in regem Bohemorum recenter coronati, de quo quia sperare licet, quod successu temporis Ungariae quoque regimen sit adepturus, spectare ergo ad rem praesentem existimarent, ut si quidem assecuratoriae haberentur super confirmanda hac, et priori transactione Tyrnaviensi idem quoque ser^mus Ferdinandus eidem tractationi consensum praeberet specialiter inserto suae regiae serenitatis nomine.

Nos alius propositionem hanc ponderantes, non videri rationem urgentem, cur haec propositio locum habere deberet? Nam Mattas vestra non suo solum, sed et successorum suorum legitimorum Ungariae regum nomine publicas regni constitutiones firmare ratificareque consvevisset adeoque in priori trans-

Digitized by Google

actione Tyrnaviensi, cujus iste tractatus additamentum esset, ita domus Austriaca inserta esset, ut proinde quod universaliter dicitur, de particulari merito intelligi debeat. Quae porro de futuris circa eiusdem personam praecensentur, illa extra praesentis temporis conditionem et talia esse, quae neque priori transactioni, neque modernae in futurum quicquam praejudicare queant. Differendum ergo negotium hoc ad illas occasiones censeri.

His acquiescentibus legatis nobis quoque priusquam eorum propositiones resolveremus esse quae proponamus, quod subsequenti methodo factum.

Quod tametsi sacr. caes. regiaque Mattas V^ra^ d. n. c. non solum in dubiis rumoribus, sed certis etiam indiciis et argumentum perspectum habuisset multa et gravissima facta dictaque per principem contra aperta conventionis et transactionis Tyrnaviensis pacta, damna et incommoda in regnum suum Hungariae illata injuriis fideles suos subditos lacessitos, denique dignitatem autoritatemque suam caesaream atque regiam factis scriptisque laesam et violatam ob quod ansam materiamque jure sumere posset, haec omnia aliis severioribus remediis vindicandi; studio tamen communis tranquillitatis et ut innata sua pietas atque clementia, qua universos eam amplectentes caesarea liberalitate prosequi solet, orbi christiano magis innotescat, tum vero ejusdem benigna cura et providentia imminentia a christianitate, praesertim autem a provincia Transsylvania tot discriminibus objecta avertantur, et cum aliis quoque christianis principibus siquidem pax turcica firmata sit, alma quies securitasque foveatur, sepositis aliis mediis eo benigne inducta est, ut ad horum omnium complanationem nos fideles suos commissarios clementer destinaret, Transsylvaniae inprimis ceu praefatum consultum ire cupiens, quam cum in hujusmodi casibus Turcarum suppetiis, uti solere non ignoraret a simili clade infelicique eventu, quam olim regia Ungariae Buda occasione tutelae Ottomannicae suppeditandaeque defensionis miserabiliter experta est. — Quo loci exemplum Joannis regis prolixius est commemoratum. Itaque quantum ex parte V^rae^ Mattis esset, nihil eam magis optare, aut inter curas habere, quam ut Transsylvania penes christianitatem conservetur honesta, tuta, stabilis pax utrinque perseueret. Postquam vero disserte cautum esset in instructione nostra, et pro fundamento positum, ut transactio Tyrnaviensis in omnibus suis punctis rata et firma habeatur juxtaque roboretur, ab illa nos discedere ne latum ungvem posse rotunde professi sumus. Quo fundamento posito,

Primum esse. Negari nullo modo posse Mattem V^ram^

Digitized by Google

a Bethlenio multipliciter esse offensam extare litteras, in quibus plurima in derogamen dignitatis existimationisque Vrae Mattis congessisset. Nempe quod persequi religionem velit; quod Haydones Turcis tradidisset; quod suos defendere non posset; quod piscis a capite faeteret; quod magicis practicis ipsam e medio tollere intendisset; quod occasionem tumultui Bochkaiano dedisset, et reliqua quibus nomen autoritatemque Vrae Mattis diffamare denigrareque non fuisset veritus. Praeterea vero comitatus ad defectionem et insurrectionem sollicitasset in Vrae Mattis fideles concitasset. Haydones jurisdictioni Vrae Mattis subjectos collectis copiis invasisset. Quae omnia honorem dignitatem, autoritatem caes. Mattis Vrae vehementer attingerent. Ea propter si carum esset ipsi, Bethlen capta ex una quadam particula literarum Vrae Mattis sacr. ad electorem palatinalem tanquam suum secretum consiliarium datarum occasione, restitutionem sui honoris tantopere adurgere, modusque quo id commode fiat, ostensus sit, longe efficacius postulari per Vram Mattem orbis christiani monarcham id posse, ut cum haec evidentia certaque sint, legati modum praescribant, quo pacto honori dignitatique capitis a quo non faetor, sed vita in membra defluit per Bethlenium traductae et violatae consulatur.

At vero illi copiosiori responso excusare Bethlenium ipsum tam ante, quam post capitulationem Tyrnaviensem splendorem dignitatemque Vrae Mattis semper prae oculis gessisse, dictis factisque tueri ac defendere sategisse neque in ullo unquam offendisse, usque dum per subditos Vrae Mattis, non simplici rumore, autore, sed reipsa occasio illis, quae subsecuta data fuisset. Quod ad recensita puncta attineret, qualitercunque illa accidissent, non tamen illa quod revera ita essent, sed opinative esse dicta scriptave. Cum enim Bethlen vidisset a subditis Vrae Mattis aperto Marte se peti jugulis subditorum suorum hostem imminere, neque alias rei causas inveniret, totum factum in has praenotatas causas opinando conferre debuisset. Quod concerneret Haydones, conatus illorum simpliciter et immediate contra publicam tranquillitatem tentatos susceptosque et proinde tanquam hostes armis coercendos fuisse, in quo cum Vra Mattas non fuerit, uti declaratur, interessata, non debere etiam haec eo sensu accipi, quod contra ejus personam, aut reputationem immediate quicquam factum fuisset.

Nos agi de iis, quae personam caes. Mattis Vrae immediate contingerent, et praemissa talia esse, responsum hoc non sufficere, nam quod sibi tribui cuperet Bethlen, ex aeqitate esse, ut et ipse tribuat aliis, praesertim Matti imperatoriae,

Digitized by Google

quae quanto excellentior est Transsylvaniae principe, tanto esse inferior non debet. Constat ex praecedentibus legatorum dictis, non debuisse iis credi, quae de Bethlenio scripta sparsaque sunt, tanto minus fidei adhibere decebat Bethlenium de Vra Matte disseminatis rumoribus. Vim hujus negotii in eo sitam esse, quod cum Bethlen ex literis Vrae Mattis edoctus fuerit, lubrica illa et falsa esse universim, haud conveniabat anilibus fabulis ipsum fidem habere, et nugigarulis quibusdam plus, quam scriptis caesareis adhibere, neque falsa pro veris in lucem contra orbis christiani lumen dispergere.

Illi porro principia petentes iterum, quae dicta scriptaque a Bethlenio essent, in genere fuisse scripta dictave, neque debere in adversum sensum trahi, aut dubitare de fide et integritate sui principis, quem in confesso esset summo candore hactenus erga Vram Mattem fuisse, utque saepedictum occasione a subditis Vrae Mattis sumpta, ad eorum scriptionem descendere coactum esse, id quod nisi fecisset de sua subditorumque suorum salute actum conclamatumque fuisset.

Nos in hac quaestione duo versari. Primum. Quomodo Mattas Vra subditos suos punitura esset; alterum, quomodo Bethlen satisfacturus esset laesae dignitati Mattis Vrae caes.? Non enim par fuisse ex eo, quod dictum aliquid contra se injuriosum accepisset Bethlen fama, vel alio autore praeferente, suspicari de summa Matte, eamque vel sinistris rumoribus, vel inconsideratis factis implicare, neque ad comitatus subditos Mattis Vrae diffundere. Quod ergo non est veritus literis patentibus comitatibus falso promulgare, ne pudeat id ipsum patentibus revocare.

Ad haec vero illi extra discrimen fuisse semper positam autoritatem Vrae Mattis asseverare, ea vero, quae allegarentur in eos dicta esse, qui contra pacta hostilia attentare praesumpsissent.

Nos, ut hoc ipsum declaretur scriptis patentibus, quod scilicet salvam semper voluerint, autoritatem dignitatemque caes. Mattis Vrae neque in ullo existimationem ejus laedere studuerint.

Hi vero protestati, se nolle de his profundius discurrere, manifestum esse, quid etiam nunc agatur cum principibus imperii de Transsylvania; et quid sentiat dixeritve elector Saxoniae, ex quo facili opera deduci posse, unde origo dissensionum.

Atque in hac materia diutius haerentibus, negantibusque quicquam horum in imperio vel cogitari, mirari, porro nos quomodo hujusmodi vanitatibus persvaderi possint dicen-

Digitized by Google

tibus, iterum petitum est, ut haec silentio involvantur, allata sunt exempla Stephani Báthori regis Poloniae et aliorum.

Cum vero nos non magni esse momenti publicas super eo literas dari, quod illa non in dispendium Mattis caes. dignitatis per Bethlenium dicta factaque essent, ejus honorem, existimationem famam semper extra discrimen, extra teli jactum fuisse ipsum illud, quod voce proferunt, nihil referre scriptis dare, et ad tuendam autoritatem caes. Mattis Vrae plurimum esse necessarium conclusissemus.

Illi vicissim materiam hanc odiosissimam esse, et instare, ut oblivioni tradantur, quod quocunque tandem modo scribantur petitae literae, revocanda tamen esse prius dicta, et quae sepeliri oportebant, cum partium offensa in lucem ventura.

Nos transacta esse reliqua omnia ad rem spectantia in priori transactione renovata vero Pragae, hic saltem attendi, ut animi interea temporis coalescant, pax et quies resarciatur solidiusque firmetur. Quam ad rem pertinet oppido, ut cum Vra Mattas Bethlenio modum praebuisset, recuperanda sua, quam praetendit laesionis, non sit vilioris existimationis caes. Mattas Vra in repetenda suae offensae restitutione. Allato exemplo regis Galliae, qui cum contra Marchionem de Acre (?) suspitionibus sinistrisque rumoribus indulgens bellum movisset, rei postea veritate cognita, publicis testatus est literis, se circumventum fuisse.

Verum illis instantibus ut ad alia procedatur. Etsi nos adhuc institerimus proposito, tamen ad alia transivimus. Et quia alterum punctum connexum huic videbatur, non quod discederent ab eo, sed ut interim hoc dilato, simul respondere posset ad alia quoque; propositum per nos fuit alterum, non ut seminarium esset rancoris, aut segetem alienationi praeberet, sed ut concilientur voluntates, et utrinque praetensionibus satisfiat. Recognitionem hanc ita formari posse, ne Bethlenio injuria illata esse videatur, et caesar contentus reddatur, tolerabilem, lenem et commodam formulam non defuturam, postquam non alia satisfactio aut restitutio, sed solum recognitio postuletur, ne comitatus aut caeteri status et ordines in hac de Vra Matte ex parsis per Bethlenium rumoribus scriptisque concepta opinione persistant; verum hoc, uti praemissum, puncto indeciso propositum est.

Alterum punctum, ut cum inter alia, quibus prior Tyrnaviensis transactio ex parte Bethlenii violata esset, non postremum locum occuparet, quod ipse subditos Vrae Mattis diversis modis et practicis sollicitaverit conspiratores ad se receperit, eos foverit, necessum esse, certam superinde dari assecurationem. Quod imposterum subditos Vrae Mattis mis-

Digitized by Google

sos faciet idem Bethlen non literis, aut rumoribus, non pollicitationibus aliisque confectis mediis, irritamenta defectionis sparget, grave siquidem foret ipsimet Bethlen et molestum, si tale quid in ejus personam tentaretur, Saxones aut alii ex parte Vrae Mattis ab obsequio alienarentur, cum hujusmodi fomenta, occasionem magnorum porrigat incommodorum; consultum ergo esse assecurari Vram Mattem, quomodo tales puniendi, si in futurum simile quid eveniret.

Ad quod illi severam constituendam poenam in eum esse, qui clam, vel aperte violare pacta niteretur; seque observaturos sancte promittere, quicquid conclusum fuerit, si modo ex parte Vrae Mattis securitatem polliceri sibi possent. Allata sunt exempla ex antiquioribus Bekesii, ex recentioribus Forgachianum et Homonnaianum, quibus demonstrare laborabat expansis signis apertoque bello Transsylvaniam, et quantumvis tam divus Maximilianus, quam sacr. Mattas Vra sine scitu suo impressiones hasce factas asseruerint, cladem tamen Transsylvaniae memorabilem esse illatam sine ulla subsecuta eorum castigatione. Hunc in finem formatus est articulus, quod habetur penes alios.

Tertio. Subjunximus quantum momenti esset in praesidio Varadiensi contra naturales et juratos hostes Turcas in confesso esset, et quamvis de ejus Turcis traditione multi certique rumores circumlati, adeoque exemplo arcis Lippae eisdem resignatae, hoc quoque credibile fuisse. Mattem tamen Vram, haud potuisse sibi persvadere, plenam super eo fidem habendam. Nihilominus pro imperatoria sua providentia, pro tollendis suscipionibus ipsiusque Bethlen et provincialium apud christianitatem firmandam, bonae existimationis famam petere, reddi securam de Varadini penes christianitatem conservatione.

Huic illi diversam esse rationem traditae Lippae a conditione Varadiensi, illam enim necessitatem summam causasse, de Varadino nunquam vel cogitationem susceptam. Quare si id vel princeps eorum, vel ipsimet aliquando sponte facerent nihil reluctari sese, quin pro publicis proditoribus hostibusque christianitatis habeantur, commerciis favoreque indigni reputentur, sed ne tectis quidem exules recipiantur, quin etiamsi ipse Bethlen vellet id facere, parati essent omnibus modis ipsi resistere et contra illum insurgere.

Interim nos tria alia puncta proposuimus, quo commodius simul ad singula respondere possent. *Primo.* Ut illa, quae de administranda brevi et competenti termino justitia subditis Vrae Mattis sancita fuerant, et ad conventum Cariensem rejecta, effectui ad huc mancipentur, ipseque Bethlen

Digitized by Google

deinceps citra juris ordinem neminem puniat, quod esset maxime pro securitate Transsylvanorum.

Ast hoc punctum nullo modo sese admittere posse, aut velle de facto responderunt, est tamen super hoc post longiores ultro-citroque factas instantias articulus erectus. *2-do.* Ut quae circa favorem religionis catholicae conclusa fuerant permittantur ubique, per ditionem Bethleni executioni mancipari. *3-io.* Ut in contingentibus motibus illis, qui ad V^rae^ Mattis ditionem confugiunt, non praecludatur reditus in patriam, neque bonis sine juris via exuantur, sed redire ipsis et patriae servire liceat.

Pro horum vero confirmatione lecti sunt duo paragraphi instructionis Mattis V^rae^ nobis datae, utpote de transactione priori realiter observanda, deque justitia partibus juxta priorem transactionem administranda.

16. Julii dies Dominicus non conventum.

Dum haec aguntur accitus ego Paulus Apponi loco mag^ci^ Petri Revai comparui et ideo 17. Julii quinto conventum et ante omnia petita est per nos resolutio super punctis proxime propositis.

Caeterum illi duo se habere, quae ulterius proponant, alterum novum alterum ad priora spectans. Primum esse, quod cum Turcarum copiae duci Zkender passa ad oras Danubii jam venissent Tartaris, Valachisque stipatae, utramque Valachiam invasurae, subsidiumque militare etiam a Transsylvanis petatur, quidnam faciendum esset ipsorum principi, cum si Turcis suppetias tulerit, hostis christianorum reputandus sit, sin recusaverit impressio Tartarorum, quorum 30,000 idem Zkender minatus esset submissurum, gravissimaque clades provinciae sit metuenda, et exinde reliquae christianitati. An tali casu auxilium sit a Matte V^ra^ expectandum, vel quid faciendum.

Nos etsi quaestionem hanc ad praesentem tractatum haud pertinere, sed et perplexum esse superinde deliberare ignorantibus, pacta, conventa obligamina, quae Tranniae cum Turcis intercedunt; nihilominus, quia pericula haec vicinitatem quoque attingant scripturos V^rae^ Matti, ut quia in articulis pacificationis turcicae, etiam hae provinciae tanquam ad regnum Hungariae spectantes, comprehenduntur; legatum turcicum jam in aula sua constitutum; hujus articuli commoneri facere velit, Zkender passae committatur ab infestandis his provinciis desistat. Tum etiam legato V^rae^ Mattis Constantinopoli degenti idem perscribendum. Legati quamvis super eo expectassent resolutionem, quidnam Bethlenio faciendum sit, dandae-ne, an denegandae suppetiae, tamen etiam

Digitized by Google

hoc responsum grato animo susceperunt unum petentes, ne hoc negotium ipsorum nomine legato turcico proponatur, siquidem ex eo occasio Turcis daretur Trannis insultandi, et gravius periculum imminere posset.

Secundo loco postulabant, ad proposita per se puncta primum resolutionem edi; imprimisque de titulo principis concedendo actum, sed benignam Mattis V^rae^ gratiam relatum, ut prius synceritatem ostendat, et bene se gerat, in arbitrio V^rae^ Mattis id fore. Quo responso etsi contenti non fuerint, tamen tandem se quoque responsuros. Ventum ad puncta, et de amnistia modo formatus articulus, in quo legati difficultabant, ne extradatur amnistia haec ad subditos Bethlenii. Articulus habetur penes alios. His quoque hoc die finitis.

Decimo octavo Julii sexto conventum, accitusque in consilium mag^cus^ Nicolaus Eszterhas rogatus fuit, ut si quid haberet ad facilitandum hunc tractatum, siquidem in vicinio Tranniae degeret, differentiarum quae ultro-citroque exortarum non ignarus esset, proponeret, praesertim qua ratione cum his legatis esset tractandum, quomodo securitas stabiliri possit.

Duo respondit, probare posse occasionem tumultibus a Trannis promanasse, cum multo ante de tradicione Lippae actum fuisset, quam dnus Homonnai aliquid tentasset. Inculcandum propterea hoc ipsis legatis esse, utque firmus assecuret urgendum.

2-do opera precium fore, si cum Bethlen homo levis et inconstans sit; provinciales Tranniae fidejusserint pro illo, deque securitate spoponderint hoc dimisso. Comparuerunt etiam legati, iterumque de articulis formandis actum, quoad justitiae administrationem formatus est, uti habetur penes alios. Et cum urgeretur, ut de satisfactione laesae autoritatis caes. assecurarent, eo ventum est, ut haec quaestio ab utraque parte penitus sepeliretur.

Inter haec autem de religionis catholicae negotio in Trannia promovendo et juvando tractatum, productumque punctum instructionis superinde datum, duoque petita; ut vel indigenae saltem admittantur, qui catholicum ritum profiteantur et ministrent; deinde ut ad singula templa catholicorum aliqua certa sustentatio ordinetur.

Obtulerunt legati, si velle apud Bethlenium ea ex causa laborare et intercedere, non tamen se statuere quicquam superinde posse, cum nihil habeant in commissis.

Intercessum etiam est pro Sigismundo Cornich *(sic)* relicta Pancratii quondam Senniei et Sigismundo Sarmasagÿ, de quo licet odiosum esset apud Bethlenium agere, non tamen

Digitized by Google

denegarunt hoc quoque nomine suam operam impendendam. Atque ita

Decimo nono Julii conventum articuli formati, lecti et examinati, uti habentur sub N° 4.

Quoniam vero quod ad concessionem tituli principis nos quoque nihil in instructione accepimus, de hoc ergo et alio puncto, quod attinet ad eos, quibus sponte Bethlenio operae navandae gratia Tranniam ingrediendi esset animus. Itemque ex parte nostra de religionis catholicae promotione; de praescriptis personis; debitoque relictae Friderici quondam ab Herberstain apud Gerardum Lisibona habito, quia in quem haec non scilicet visa in articulos inserenda, privatas sub utriusque partis subscriptionibus et sigillis confeceramus assecuratorias, quarum copia extat sub N° 5. Sed legati maluerunt haec duo postulata sua evanescere, quam in causa religionis catholicae sese obligare, assecurantes super eo, ne verbum haberi in commissis. Caeterum principem ipsorum etiam hucusque plus in favorem catholicismi fecisse, quam sperari potuisset. Quod vero ad reliqua attineret, obtulerunt, quod etsi indignationis plena esset haec materia, velint tamen laborare, in quantum ipsis integrum fuerit; scriptum interim Vrae Matti per nos demisse est conventum Caroliensem pro festo Mathaei apostoli renovandum esse, praesidemque cum aliis quinque commissariis eo mature designandum sub N° 6.

Vicesimo Julii dno Appony, Stephano Frater et secretario Jacobo Szentkereszti fuit commissum, ut articulos et reliqua puncta privatim pertractarent.

Vicesimo primo Julii conventum, et relata ea, quae privatim acta, sed ad assecuratorias dandas nullo modo descendere voluerunt legati; sicut praemissum die 19. interim autem conclusiones ad se receperunt pro ulteriori ruminatione legati; nihilominus autem Sacr. Matti Vrae notitiae causa fuerunt transmissa, uti habetur sub N° 7. Et quia benigna Mattis Vrae resolutio erat expectanda, ideo 22. non conventum usque ad 26. nisi privatim. Tandem

26. Comparuerunt legati cum suis notatis et correctis in praefatione facta, omittendo clausulam, quod dnus Bethlen has difficultates complanari petierit duobusque aliis locis articuli, quoad justitiae administrationem addita clausula, servatis de jure servandis, negotioque Davidis Zoliomi inserto correcti. Tum iterum institum, ut quoad religionis catholicae negotium, faciant aliquam assecurationem legati, sed ut prius responsum, ut privatim superinde requiratur eorum princeps, confidere se facturum eo pacto longe plus, quam si adstringatur ad aliquid per eos, quibus nulla superinde informatio esset.

Digitized by Google

Legati vicissim intervenerunt pro dna relicta Stephani quondam Báthory ratione Echied et Nagÿbania, sed dilatum negotium fuit.

Posthaec vero iterum 29. Julii conventum, et quia ex nostra commissariorum parte occurrerunt duo, ad praesentem tractatum spectantia per nos fuerunt proposita. *Primum.* Quod cum haec tota transactio eo dirigatur, ut quaevis discordiarum irritamenta in futurum extingvantur, ratione autem metarum jurisdictioni alterutrius partis subjectarum, pleraeque oriri soleant quaestiones et jurgia. Ideo consultum videri, ut certa superinde limitatio, seriae modernae tractationis inferatur, super quo collatis sententiis factus est articulus ultimus, qui habetur penes alios. *Alterum* vero, quod cum sit in possessione quadam Kaba nuncupata statio Haydonum, illaque in cottu de Zabolch jurisdictioni Sacr. Mattis Vrae subjecta sit; Haydones autem ad Varadinum sacramento obstricti, non Vrae Matti; inconveniens hoc esse, ut proinde hoc quoque praesentibus conclusionibus inseratur, quo deinceps jurisdictioni Sacr. Mattis Vrae pareant. Verum legati hoc ad conventum Caroliensem spectare dicentes, consentire nullo modo voluerunt, ut inscribatur, sed ad conventum Caroliensem ejus determinationem remittendam.

Lecti interim denuo et correcti pro parte Vrae Mattis articuli et quaestie de suppetiis Zkender passae ferendis renovata quid scilicet in eo casu faciendum, et an possit dnus Bethlen auxilium a Sacr. Matte Vra expectare, si ob non datum subsidium aliquid, adversi ipsi et provinciae contingat.

De qua breviter responsum per nos, expectari a Sacr. Matte Vra responsum ad priores nostras literas; de reliquo autem salubrius et consultius esse, seu donis seu dolis antevertere, quam auxiliares copias contra christianos suppeditare. Quod si autem secus non posset, aperte dicere non posse Tranniam, quae licet tributaria sit, conditionarie tamen contra pacta christianorum Turcis subsidio esse, atque tali in casu juxta conclusiones Tyrnavienses Sacr. Mattem Vram eos minime deserturos.

His vero peractis legati rursum praetensionem Bathorianae ratione Echied et Nagÿbania praemovere volentes institerunt oppido, ut licet dicta dna vidua per Sacr. Mattem Vram ad jus relegata esset, quia tamen indefinita esset ista resolutio, ad quale jus sit rejecta et ipsi in praesenti tractatu eo descenderint, ut universae causae brevi processu in duobus videlicet terminis octavalibus finiantur. Ideo haec quoque dnae viduae causa brevi et extraordinaria via revideatur.

Digitized by Google

Verum nos, minime integrum nobis esse, contra expressam Vrae Mattis resolutionem dnae viduae assignatam, quicquam hoc loci concludere, obtulimus scripturos nos hac de re Sacr. Matti Vrae demisse intercessionemque legatorum exposituros, sicut infra 1. Augusti scriptum est; arbitrii Sacr. Mattis Vrae futurum, quid superinde decernere velit. Atque hic istius quoque dici tractatus finis.

Tricesimo Julii. Supervenere binae Sacr. Mattis Vrae benignae resolutiones, altera super eo, quod cum, uti antea Matti Vrae perscripseramus de principalioribus punctis, articuli jam formati sint, legatique reditum sollicitent, cautum autem sit in instructione ntosra, ne hinc sine clementi Mattis Vrae voluntate discedamus, conclusionibus per nos subscriptis, nihilque in controversia relicto legatos dimittere possimus, nosque hinc recedere. Altera autem super quaestione per eosdem legatos proposita, dandumne videlicet subsidium militare Zkender passae, necne? et si quae ob denegatum contra christianos Polonos nempe subsidium Turcis provinciae adversi contigerit, an sint ipsis a Matte Vra certae suppetiae praestolandae. Quare priusquam ad subscriptionem conclusionem veniremus

Ultima Julii hanc Mattis Vrae benignam resolutionem eisdem legatis in hospitio ipsorum, medio magci Pauli Apponi et secretarii ad hanc tractationem adhibiti egregii Jacobi Szentkereszty declarari fecimus per puncta, quae talia fuerunt.

Primo. Scire Mattem Vram cupere an, et quae Transsylvanis cum Turcis super tali casu pacta obligationesque interveniant, et cur nunc quoque exercitum colligant?

Secundo. Lippam Turcis contra pacificationem Viennensem et pacta Tyrnaviensia traditam, ut iidem repetant.

Tertio. Respondeant Turcis absolute, nunquam fuisse moris, ut christiani contra Turcas in arendam descendant, neque se id facere velle, cum et alioqui propter Lippae traditionem apud christianitatem male audirent. Ad quae ipsi responderunt per eosdem delegatos nostros, sicut habetur in rescripto nostro sub N° 8.

Primo Augusti. Conventu utrinque facto, sigillatio conclusionum facta est; et quia terminus conventui Caroliensi deputatus brevis videbatur, ne forte propter inopinatum aliquem casum pro eodem termino progredi non posset, sicque eo rejecta negotia irrita redderentur, adjectum est formatis conclusionibus postscriptum super eo, ut in casu legitimi alicujus impedimenti, praesides utrinque deputati mutuo correspondeant, praeviaque tempestiva certificatione quam primum fieri poterit, eundem conventum procedere faciant.

Digitized by Google

Caeterum iidem exhibuerunt quoddam scriptum, in quo primo conquesti sunt, dnum et principem illorum non eo honore affici in aula Vrae Mattis, quo tot ditionum principem affici deceret, utque Mattas Vra Sacr. titulum principis non solum ipsa illi assignare dignetur, sed et per alios ita fieri curet, longiori instantia obtinere nitebantur, expresse asserentes, non accepturum ipsum Bethlen et provinciales in conventu Caroliensi diploma Sacr. Mattis Vrae, nisi titulus principis insertus eidem fuerit; et institere diligenter, ut saltem unum exemplar conclusionum ipsis videlicet assignandum per nos commissarios, ipsosque legatos subscriptarum, titulo principis condecoretur, quo provincialibus satisfacere possint, quem in finem adduxere plura motiva.

Deinde praetensionem dnae Bathorianae, et debita nationis Saxonicae aliorumque ursere.

Verum nos quia durius videbatur hoc scriptum, indignumque ut Mattas Vra ad id cogatur, quod in arbitrio positum habet expresse; respondimus, Mattem Vram Caes. nolle ulla in parte invitam obligari. Ac propterea restituto ipsis scripto praefato, ut eam clausulam omittant. Die

Secundo Augusti aliud exhibuerunt, sicuti habetur sub N° 9. de quo etiam singulares ad Mattem Vram expedivimus litteras sub N° (10?).

Atque hoc ipso die assignato eisdem legatis altero exemplari, finem tractationi extremum dei beneficio feliciter imposuimus. Actum Tyrnaviae, die secundo Augusti, anno 1617.

Eiusdem Mattis Vrae Sacrmae

humillimi et fideles servitores
Archiepiscopus Strigoniensis
Joannes a Molart
Ladislaus Pethe de Hethes m. p.

P. S. Adjecta sunt etiam paria binarum literarum ad dnum Bethlen intercessionalium in causa religionis sub N° 11. Itemque pro Sigismundo Kornis, relictis viduabus Poncratii Senniei et Friderici Hermerstainer et Sigismundo Sarmasághi sub N° 12.

Kivül: Relatio tractationis Transsylvanicae Tyrnaviae celebratae mense Julio, anno 1617.

(Az eredeti párja orsz. ltár. Tract. Publ. Fasc. 1. Nro 54.)

Digitized by Google

LXXII.

1617. szept. 4.

II. Mátyás Bethlen Gáboruak eddigi magatartásáért szemrehányásokat tesz.

Matthias dei gratia electus Romanorum imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex etc.

Spectabilis ac magnifice syncere nobis dilecte. Quantas difficultates et incommoda regni istius Hungariae partium superiorum ditiones, ob diuersarum identidemque mutatum et inuersum prouinciae Transyluaniae gubernationis statum et administrationem, inde a tempore pacis ac foederis cum Turcarum Sultano tam a praedecessore nostro Romanorum imperatore quam etiam nobis positorum et confirmatorum, non sine labefactatione iurisdictionis sacrae coronae oppressioneque fidelium nostrorum regnicolarum, senserint atque pertulerint, adeo manifestum esse comperitur, quam quod manifestissimum. Vnde nimirum christianitatis reges, principes, adeoque vniuersum sacrum Romanorum imperium de incommodis et periculis, quae in ditiones suas sensim pertingere suspicabantur, prospitientes, defensionis causa ea consilia et deliberationes, ne videlicet res ipsorum quid incommodi per hoc subirent, suscipere intendebant. Et exinde cum commotione et perturbatione omnium in funestum et saeuum aliquod bellum hocce negotium exarsisset, nisi nos, pacis et aeqitatis publicae studia sectanda esse nobis firmiter proponentes, intentum et consilia ipsorum hucusque moderati fuissemus, promissisque nostris iisdem oblationes fecissemus, non amplius eiusmodi quid assumptum iri, ex quo pro uindicandis iniuriis sociae ipsius prouinciae, regno uidelicet Hungariae, illatis, quam etiam libertatis et securitatis propriae assecurandae, ad assumendam armorum tractationem et bellorum causas descenderent. Quia uero pro nunc denuo animadvertunt non solum ea, quae superioribus temporibus patrata fuere, deferuescere, remediaque rebus fieri, quin potius a tempore, quo synceritatis Vestrae administrationi prouincia Transyluaniae subdita facta est, talia tamque minus ferenda contra benignas nostras pollicitationes et oblata facta esse, et etiam fieri animaduertunt et experiuntur, vt exinde non solum apud se se statuant modum rebus talibus poni debere, sed magis ac magis iura christianitatis, ni praeueniant, rebusque suis conuenienter et tempestiue prospiciant, incommoditatibus et periculis inuolui posse, maxime vero ex eo, quod passim diuulgatur Lippae resignationem per

Digitized by Google

uos factam fuisse, neque tamen id ipsum aliqua ratione fieri conuenisse, manifeste siquidem pacis capitulationibus adversatur, transactionique Viennensi cum Hungaris constitutae, quam etiam solemniter per diplomata et conclusiones ad Sÿtva Torok habitas Turca confirmauit et stabiliuit: Transyluaniam nimirum in eo quo est statu permanere debere, neque ulla vel leui ratione multo vero minus resignatione fortalitiorum immutandam esse. Accedit etiam stipulationibus et promissis Turcarum saepe saepius faetis hoc ipsum contrarium esse, quorum nonnisi sponsionibus et pactis nullo pacto variandis nos acquiescentes verbo nostro uicissim oblaciones fecimus. Et nihilominus per hocce factum in discrimen adducuntur non solum haec vniuersa, verum etiam vinculis pacis et foederis reuulsis sacri Romani imperii electores christianitatisque reges et principes, (quorum communibus impensis et militari robore, durantibus expeditionibus aperti belli praedictum fortalitium recuperatum fuerat), cum periculo rerum suarum id tollerare nolentes facile; adeoque necessariam ad talia consilia arripienda resolutionem sequuturi uidentur, vt iuribus et indemnitati suae quam optime prospiciatur. Haec itaque monita synceritati Vestrae tempestiue, pro suscepti regiminis nostri ratione, malo exinde sequi valenti remedia adhibenda esse cupiendo, intimare voluimus, vt pro negotii arduitate, difficultatibus et periculis accurate perpensis, adnitatur modisque omnibus intendat, vt christianitatis rebus et aequis praetensionibus, debito loco per uos acceptis et habitis, id praestetur, ne per neglectum aliquem tam violationis et infringendae pacis, quam etiam nouorum motuum et turbarum, dum alma pax firmo nexu obseruanda stabilitur et confirmatur, christianitatis principibus causam et occasionem procurasse iudicemini. Super quo synceritatis Vestrae responsum expectaturi sumus. Eidemque benignitatem nostram clementer offerimus. Datum in arce nostra regia Pragensi die quarta mensis Septembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

Matthias. m. p.

Laurentius Ferenczfy. m. p.

Külczím: Spectabili ac magnifico Gabrieli Bethlen etc. syncere nobis dilecto.

Jegyzet. Hogy mit válaszolt Bethlen, arról l. Pazmányhoz irt levelét oct. 23-ról Tört. Tár 1881. 298. l. Az erdélyi rendekhez irt hasonló levél megjelent Tört. Tár 1879. 774. l.

(Cancellaria Trans.)

Digitized by Google

LXXIII.

1617. nov. 1—10.

A kolosvári országgyűlés okiratai.

a)

A nagyszombati béke megerősítése.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum nos zelo christianae pietatis, tam erga fideles subditos nostros, adeoque universos christiani nominis populos, eorumque publicam tranquilitatem et quietem, pia cura et sollicitudine semper ducti, quam etiam erga sacratissimam caesaream regiamque Majestatem dominum dominum nostrum clementissimum studio devotissimo ac syncera humilique propensitate nos accomodare volentes, ad tollendas complanandasque etiam eas, quae nimirum post priorem inter Majestatem suam caesaream regiamque et nos, statusque itidem et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae in libera regiaque civitate Tyrnaviensi factam tractationem utrinque intervenerunt difficultates ac differentias, stabiliendamque amplius communem pacem et concordiam, certos fideles nostros commissarios infrascriptos in eandem civitatem Tyrnaviensem denuo destinassemus, eandemque sacratissima caesarea regiaque Majestas certos pariter suos legatos destinasset, sicque ab utraque parte cum assecuratoriis plenipotentialibusque literis sufficienter instructi, ibidem comparentes, eum in finem certas fecissent conclusiones, easque utrinque confirmandas in sese recepissent. Exhibuerunt proinde nobis debitoque modo et tempore praesentari fecerunt easdem iidem commissarii nostri authoritate nostra principali roborandas et confirmandas, tenoris subsequentis. Nos Petrus Pázmány stb. (Lásd Pray György: Gabrielis Bethlenii Principatus Transsylvaniae stb. Tom. 1. 32—38. l.)

Post scripta. Quandoquidem terminus conventus Caroliensis praefixus brevis esse videtur, ideo si casu, quo inopinato ad festum s. Matthaei in articulis insertum, idem progressum suum sortiri posset, fiat matura certificatio utrinque per praesides commissionis, talisque terminus praeficiatur, ut quamprimum fieri possit, conventus ipse procedat, juxtaque conclusionem Tyrnaviensem negotia eo rejecta executioni mandentur. Et subscriptum erat seorsim hisce modis subsequentibus Petrus Pazmany archiepiscopus Strigoniensis m. p., Joannes

Digitized by Google

a Molardt m. p., Ladislaus Pethe de Hetes m. p., Paulus Apponi de Nagy Appon m. p. Item Simon Pechy m. p., Stephanus Frater m. p., Michael Balassi m. p., David Literati m. p.

Nos itaque quibus ex suscepto regiminis nostri officio nihil antiquius potiusque est, quam ut sopitis radicitusque vulsis quibusvis dissensionum fomentis, animi dissidentium voluntatesque invicem adversantes coalescant, quaeque ad communem pacem ac tranquilitatem sancte ac pie conclusa sunt firmiter inviolabiliterque observentur, praeinsertos omnes articulos inter nos statusque et ordines trium nationum regni nostri Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum ac suam Majestatem sacratissimam per dictos commissarios nostros atque legatos praemisso modo conclusos et praesentibus hisce literis nostris de verbo ad verbum insertos, omniaque et singula in eisdem contenta ex certa nostra scientia, animoque bene deliberato approbamus, ratificamus et confirmamus. Promittentes nostro successorumque nostrorum legitimorum Transylvaniae principum nomine in verbo nostro principali, ac bona fide mediante, quod praeinsertos articulos et conclusiones, omniaque et singula in iisdem contenta tam nos ipsi sancte et inviolabiliter semper observabimus quam per subditos nostros universim et alios quorum interierit observari faciemus, atque ad observationem eorum omnium etiam successores nostros legitimos Transylvaniae principes obligatos esse volumus in perpetuum. In cujus rei fidem ac testimonium praesentes hasce literas nostras, quas manu nostra subscripsimus ac sigillo nostro munivimus, praedeclaratae sacratissimae caesareae regiaeque Majestati, eiusque successoribus legitimis, dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Colosvar, die octava mensis Novembris, anno domini millessimo sexcentesimo decimo septimo.

Gabriel Bethlen m. p.

Simon Pechÿ
cancellarius m. p.

(Egykorú másolata a magyar kir. országos levéltárban. Tract. Publ. Fasc. 1, Nr. 56.)

b)

Törvények.

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fideles nostri universi status et

Digitized by Google

ordines trium nationum regni Transsilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum in partiali eorum conuentu eisdem ad primum diem mensis Nouembris anni millessimi sexcentesimi decimi septimi praesentis indicto in ciuitate nostra Coloswar congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt certos quosdam infrascriptos articulos vnanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut nos eos omnes et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, clementer acceptare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios quorum interest seu intererit obseruari facere dignaremur, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum nobilium statuumque et ordinum trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni in eius annexarum, in comitiis partialibus Claudiopoli, ad diem primum mensis Nouembris, anno 1617. indictis pari voto et unanimi consensu conclusos.

Megértettük kegyelmes urunk az Nagyságod közinkbe küldött propositioját, melyből nyilván látjuk az Nagyságod felőlünk való szorgalmatos vigyázását, és kegyelmes gondviselését, melyet Nagyságodtól mint kegyelmes urunktól fejenként háladással vesszük és teljes életünkben hűségesen meg igyekezünk szolgálni, elhivén bizonyoson, hogy Nagyságod ennek utána is semmiben szegény hazánknak meg nem igyekezik fogyatkozni.

(1) Hogy azért Nagyságod kegyelmes urunk mind külső és belső vigyázásra s gondviselésre elégséges lehessen, igérünk Nagyságodnak udvara népe tartására, annak felette az portára való követségekre és egyéb mindenféle szükségekre minden kaputól kilencz-kilencz pénzt *(hibából* forint *helyett)* felét ad octavum diem scilicet ad festum conceptionis beatę Marię virginis futuri mensis Decembris, felét ismét ad festum Epiphaniarum fogyatkozás nélkűl beszolgáltatjuk, mely tehervíseletre az magyarországi uraink atyánkfiai is hasonlóképen az szász uraink atyánkfiai is szokások szerint igérik magokat.

(2) Noha pedig kegyelmes urunk az dutka és egyéb rosz pénz felette igen elszaporodott köztünk, mindazáltal, minthogy generalis gyűlésünkben arról kemény büntetés alatt irott articulusink vadnak. Végeztük, hogy az következendő generalis gyűlésig azon artikulusok observáltassanak, azonközben penig az mely dutka ezüst, könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknek, Nagyságod parancsolja meg, hogy az adóba vegyék be.

Digitized by Google

(3) Az kolcsos, kerített, mező, és szabad városok ez jelenvaló szükséghez képest, követek költségével együtt contribuáljanak:

Kolosvár	adjon . . .	flor.	600.
Fejérvár	» . . .	flor.	100.
Bánffi-Hunyad	» . . .	flor.	125.
Kézdi-Vásárhely	» . . .	flor.	125.
Kis-Maria	» . . .	flor.	125.
Vizakna	» . . .	flor.	125.
Udvarhely	» . . .	flor.	125.
Egeres	» . . .	flor.	32.
Almás	» . . .	flor.	20.
Sepsi-Szent-György	» . . .	flor.	16.
Ilyefalva	» . . .	flor.	16.

Nos itaque praemissa suplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni eius annexarum fauenter exaudita et admissa praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbauimus, ratificauimus et confirmavimus, offerentes nos beneuole quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet fideles nostros obseruari faciemus. Imo acceptamus, ratificamus, et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Coloswar, die decima mensis Nouembris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo septimo.

(P. H.)

Lecta.

(Dr. Teutsch superintendens birtokában levő eredetiről.)

LXXIV.

1618. márcz. 23.

II. Mátyás Napragynak Kovachóczy küldetése ügyében.

Mathias etc.

Misit ad nos spectabilis et magnificus sincere nobis dilectus Bethlem Gabor ablegatum suum, qui ardua magnique momenti, quae nos nostrumque Hungariae regnum non leviter

Digitized by Google

concernunt, negotia nobis exposuit. Postquam vero consiliarii nostri secretiores ad manum non sunt, etsi inchoata comitia praesentia fidelitatis Tuae destitui nollemus, pro singulari tamen fiducia nostra, quam in ejusdem longo rerum usu, observantia et dexteritate locatam habemus, uti subito hisce nostris redditis in aula Te nostra caes. sistas benigne clementerque fidelitatis Tuae injungimus, quo intelléctis hac in parte consilii tui rationibus ad institutas de publicis regni negotiis deliberationes Te quamprimum remittere possimus. Caeterum etc.

Oldalt: Ex: 23. martii 618.

Kívül: 23. mart. 618. Demetrio Napragi archiepiscopo Colocensi, ut ad aulam veniat.

(*Fogalmazvány* a bécsi titkos lt. Hung.)

LXXV.

1618. apr. 12—25.

A szebeni országgyűlés iratai.

a)

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, quod spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregii et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in generalibus eorum comitiis ad decimum secundum diem mensis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentarunt quosdam infrascriptos articulos, in eidem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, suplicantes nobis humillime, ut nos infrascriptos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum in comitiis eorum generalibus in ciuitate Albensi ad diem 12. Aprilis anno domini 1618. indictis celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk az Nagyságod közünkben küldött kegyelmes propositiójiból reánk való

Digitized by Google

külső és belső atyai gondviselését és szorgalmatos vigyázását, hogy sem fáradságát, sem költségét nem szánván, az két hatalmas császároknál is békességünköt úgy véghez vitte, hogy semmi derekas félelmünköt egy felől sem remélhetjük. Mely Nagyságod reánk való atyai gondviselését életünkben igyekezünk Nagyságodnak megszolgálni, mint kegyelmes fejedelmünknek, könyörögvén az szent istennek, igazgassa és vezérelje úgy Nagyságodat ezután is, hogy az Nagyságod kegyelmes gondviselése és bódog gubernatiója alatt maradhassunk meg csendes és békességes állapatban.

(2) Hogy peniglen Nagyságod is az reánk való kegyelmes gondviselésére inkább elérkezhessék, mü is nem akarván Nagyságodnak megfogyatkozni, noha szegénységink nagy fogyatkozásban vadnak mind az pénznek szűk volta s mind az baromnak nagy dögi miatt: mindazáltal Nagyságodnak udvari népe tartására és minden egyéb szükségekre kapu szám után hét-hét forintot, melynek felit ad festum sacrę Pentecostes, felét penig ad festum visitationis beatae Mariae virginis igírjük Nagyságodnak bészolgáltatni.

Váradi vár épitésére ezen kűűl minden kapu szám után ez egyszer igírünk ötven-ötven pénzt ez feljűl megírt napokra Nagyságodnak bészolgáltatni. Könyörgünk Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek, vegye elég neven tőlünk.

Az magyarországi uraink atyánkfiai ezen tereh viselésére igírik magokat. Az szász uraink atyánkfiai is hasonlóképpen.

(3) Az dutkák felől való Nagyságod kegyelmes resolutióját értvén, mivel Lippán és Karánsebesben rosz dutkát vertenek: tetszett országúl, hogy az két helyen, Lippán és Karansebesben, és egyéb helyeken is veretett hamis dutkákat abrogálnók, melyet abrogálunk is, hogy az rosz pénz tisztúljon ki ez országból. Azon kűűl mindenféle jó dutkát, az szebeni és fejérvári kohón verettekkel együtt jovallunk és helybe hagyunk, de úgy, hogy ezután az dutka ez országban mindenütt 9 pénzben járjon.

(4) Az aranyat, ezüstöt, brassai garast, vad bőrt, az Nagyságod kegyelmes tetszése szerint végeztük országúl, hogy plíkben lévő aranyat, marhájoknak elvesztése alatt, senkinek ne legyen szabad kivinni, az görögöknek penig még műben való aranyat, ezüstöt is, és se jó se rosz dutkát elcserélni és ez országból sub poena praemissa ne legyen szabad kivinni; hanem azon pénzzel egyéb itt való marhát, melylyel az török birodalomban kereskedhetnek, vásárolván, azokot szabadoson kivivén, szabadoson kereskedhessenek solutis de jure soluendis.

Digitized by Google

(5) Hogy penig az rosz dutka penitus tolláltathatnék ez országból, végeztük, hogy a kik afféle hamis monetákot cudálnak, az ispánok és minden tisztviselők minden vármegyékben, városokban és falukban sub amissione honoris et officii szorgalmatoson felkeresvén, előbbi articulusinknak tartása szerint kedvezés nélkűl megbüntessék egyebeknek példájokra.

(6) Értvén penig kegyelmes urunk Nagyságodnak ebből is ránk való atyai kegyelmes gondviselését és szorgalmatos vigyázását, hogy afféle rosz pénz mint tolláltathatnék közűlünk, és mely fáradsággal szerzett volna idegen országokból mindenféle jó pénznek formáját és figuráját, Nagyságodnak ebbéli gondviselését is megszolgáljuk.

(7) Hogy azért az arany és ezüst bővebb lehessen ez országban, és az separatoria cusoria ház is meg ne fogyatkozzék, végeztük Nagyságod kegyelmes tetszéséből:

1. Hogy mind itt ez országban lévő s mind idegen országból jövendő bányászok, akarmely nemzetségből állók, ez országba béjöhessenek, kiknek minden helyeken lévő bányáknak kinyitására szabadságok légyen hac tamen ratione, hogy az dominus terrestrissel megalkudjanak és illendő igazságát megadják, kiről maga is Lisybon János testimonialist adjon, hogy az Nagyságod és nemes ország levelére külső bányászok béjöhetnek.

2. Az cusoria házhoz Nagyságod rendeljen két bizonyos személt, hogy az kik vagy plíkben aranyat, ezüstöt, dutkát avagy ó brassai garast hoznak, az aranyat az próbakő szerint, arany nyomóját 180 pénzen, az finum ezüstnek ghyráját 12 frton, az kűűl és belől aranyazott műnek, hasonlóképpen az fejér ezüstnek ghyráját 10 forinton, az dutkát és brassai garast ha kik bé akarják hozni, az mint az próba megmutatja, az szerint válthassák el.

3. Hogy penig az jó módjával lehessen, Nagyságod mindenféle rendeket assecuráljon, hogy az kik aranyat, ezüstöt plíkben vagy műben behoznak, senkit arestálni nem enged az cusoriában, hanem kinek-kinek szabadoson, az mit béad, megadván az Nagyságod reguláját, cusoria és separatoria bérit, régi szokás szerint mindeneknek igazán és fogyatkozás nélkűl adják ki praesentált aranyából és ezüstiből való monetáját.

4. Hasonlóképpen, ha Nagyságodnak is kivántatnék szükségének aranyra vagy ezüstre lenni, Nagyságod contentáltassa az embereket arról, kit oda praesentálnak: mert ha valami arestatiót patiálnak az praesentatorok, az Nagyságod cusoria és separatoria háza héjában való lenne.

Digitized by Google

5. Ezek felett assecuratusokká tétessenek ugyanezen mostani végezésünknek erejével arról is mindenféle rendek, minthogy szegények vadnak, kik szükségekből aranyat és ezüstöt adnak be, és nem várakozhatnak, minthogy egy holnapban vagy kettőben fog az cusio lenni, hogy az mely két embert Nagyságod az cusoria gondja viselésére rendelt, azokot az praesentáló embereket, megpróbálván elsőben aranyokat és ezüstjököt, az limitatió szerint contentálják, és kinek-kinek praesentalt aranyából és ezüstéből defalcálván az Nagyságod jussát, contentáltassa Nagyságod, hogy mindenfelől bátorságoson béhozhassák az aranyat és ezüstöt.

(8) Az gyülések alatt lévő törvények celebráltatását mivel kegyelmes urunk bizonyos okokért abrogáltuk volt, most is azért ahoz tartván magunkot, végeztük országúl, hogy Nagyságod kegyelmes igérete és előbbi erről írt articulus szerint mind az erdélyi s magyarországi urainknak atyánkfiainak solitis terminis az törvényeket publicáltassa és celebráltassa. De ha valami bizonyos akadályokért (kit isten távoztasson) az terminusok nem szolgáltatnának, az gyülések alatt oly causák, melyek breuem processum concernálnak, az 1617. esztendőbeli Kolosvárott emanáltatott articulusoknak tartása szerint promiscue minden rendeknek megláttassanak.

(9) Végeztük volt ennekelőtte is, hogy az mely jobbágyok elszöknek, míg ad priora loca törvénynyel hazavitethetnek, addig az adót tartozzék előbbi helyén visszaadni. De mivel egynéhány urak, nemesek, puszta helyekre szabadságot kiáltattak, jobbágyink csak azért is elmennek, hogy adót ne fizethessenek: végeztük azért országúl, hogy valahova szöktek jobbágyok itt az Nagyságod birodalmában, vagy innen belől Magyarország részeiben, vagy onnét Magyarország részeiből ide Erdélyben, az az vármegyebéli ispán az más vármegyebéli ispánt, hova az jobbágy megyen, certificálván felőle, mi volt az adaja ott, a honnét elszökött, tartozzanak büntetés alatt az adót rajtok exigálni és fogyatkozás nélkül annak az ispánnak visszaszolgáltatni, a honnét elszökött. Ha kik penig magok vagy tiszttartójok nem engednének az ispánoknak ebben procedálniok, az olyanok tanquam publicae pacis turbatores megbüntettessenek. Az városokból is az bírák tartozzanak az feljül megírt mód szerint az adót oda, az hova illik, visszaszolgáltatni afféle elszökött jobbágyinktól.

(10) Mivel ez országban pénzt, kiváltképpen mostani időben, ha az barom kihajtást megtiltjuk, nem hozhatnak, végeztük országúl Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy mind innét Erdélyből s mind Magyarország részeiből, in genere min-

Digitized by Google

den helyekről az Nagyságod birodalmából, szabad legyen az tősér és kereskedő embereknek az barmot kihajtaniok.

(11) Panaszolkodnak az szász uraink atyánkfiai, az posták mely mód nélkül járnának ő kegyelmek között, kik magok mellé másokat is kapcsolván, mód nélkül való exactiókra és szokatlan gazdálkodásra erőltetnék. Végeztük országúl Nagyságod kegyelmes tetszéséből, hogy az posták akárhol járjanak ez országban, az postalevélben nevek meg legyen írva, és az postalevélnek is bizonyos terminusa, hogy az Nagyságod kegyelmes parancsolatjával ne abutáljanak; ha kik ez ellen cselekednének, büntettessenek előbbi articulusinknak continentiája szerint.

(12) Ezen is panaszolkodnak ő kegyelmek, hogy mikor Nagyságod számára valami terhet, deszkát vagy egyebet szállítanak, az Nagyságod szolgái kemény fenyegetéssel saczczoltatják, és magoknak is szolgáltatnak vélek. Tetszett országúl, ha mit Nagyságod számára ezután kelletik vitetniek, annak legyen jegyzésben bizonyos száma és neve, ezenkűűl ne erőltettessenek az Nagyságod szolgáitól magok számára való szolgálatra.

(13) Az fundus regiusról az szász uraink atyánkfiai közűl az sok disturbiumoknak és szűk állapatoknak idein ha mely jobbágyok elbúdostanak, ha jobbágyúl nem kötötték magokat és vissza akarnak menni előbbi lakóhelyekre, tetszett országúl, hogy visszabocsáttassanak és adattassanak minden helyekről.

(14) Az mi kegyelmes urunk az Fejérváratt lévő puszta házakat nézi, végeztük egyenlő akaratból, hogy valakiknek valamely házhoz közi vagyon, ez jövendő Szent Mihály napig hozzákezdjen, és azt úgy continuálja, hogy az más Szent Mihály napig megépítse. Ha kik penig addig hozzá nem kezdenek, és rajta építeni semmiképpen nem akarnak, az ki fel akarja fogni és megépíteni, kőmívesekkel, ácsokkal és hütös bírákkal böcsűltesse meg, és az ki afféle házat megböcsűltet, az böcsűről vegyen levelet, és jövendőben ha mely haeres keresi, nem egyébbel, hanem csak az böcsűnek megadásával tartozzék az haeresnek.

(15) Az taxás kerített és mezővárosok az Nagyságod rendelése szerint contribuáljanak.

Kolosvár adjon	fl. 500.
Bánfi Hunyad	fl. 100.
Abruk Bánya	fl. 100.
Kis Maria	fl. 100.
Kézdi Vásárhely	fl. 100.

Digitized by Google

Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 60.
Sepsi Szent György . . .	fl. 60.
Illyefalva	fl. 60.
Egeres	fl. 25.
Nagy Almás	fl. 26.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum dicti regni Transsyluaniae nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus et ratificauimus, nostrum illis consensum pariter et assensum beneuolum praebuimus, prout acceptamus, ratificamus, assecuramusque et affidamus, et tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam obseruari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die vigesima quinta mensis Aprilis anno domini millesimo sexcentesimo decimoctauo.

(P. H.) Lecta.

Eredeti hiteles példánya *az erd. Muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Art. Diaet. Trans. II. köt.)*

b)

Nos magistri civium regii ac sedium judices caeterique status et ordines totius universitatis Saxonicae nationis regni Transsilvaniae ad generalem dietam anni 1618. diem videlicet 12. mensis Aprilis Albae Juliae celebratam expediti et destinati: damus pro memoria per praesentes quod cum illustrissimus dominus princeps dominus dominus noster clementissimus, diebus proxime praeteritis circa festum nempe divi Gregorii papae immediate elapsum ex arce Fogaras versus Albam Juliam sedem nimirum principalem iter suum direxisset prudentes et circumspecti domini et universi incolae et inhabitatores civitatis Cibiniensis, domini et fratres nostri observandissimi medio quorundam fratrum et juratorum civium suorum, suam illustrem celsitudinem in civitatem Cibiniensem ea conditione invitarunt, ut sua celsitudo, ratione praehabita, egestatis eorum, consuetum aulicae militiae numerum et frequentiorem comitivam minuere et in pauciorem redigere, sicque in civitatem ipsorum divertere et ingredi dignaretur. Talem vero ipsorum invitationem aulicaeque militiae et comitivae limitationem sua celsitudo non nisi e privata praesum-

Digitized by Google

ptione profectam ac in praejudicium derogamenque auctoritatis principalis suae celsitudinis manifeste attentatam arbitrata. Secundario itidem de celebratione praefata praesentis generalis dietae in eadem civitate Cibiniensi fiere ejusdem incolas et inhabitatores dictae civitatis per suos certos homines et specialibus mandatis compellando etiam celebrationem manifeste detrectantes majorem longe s. c. indignationem contra sese provocarunt. Contra quos sua celsitudo consueto juris ordine procedere statuens, ad praesentem dietam legitime citari evocarique magistratum et senatores memoratae civitatis Cibiniensis fecisset. Quibus animadversis inhabitatores ejusdem civitatis Cibiniensis nos tanquam commembra universitatis Saxonicae nationis ea de re certificantes rogarunt, ut auxilio et consilio ipsis in sedanda et mitiganda indignatione illustrissimi domini principi subveniremus. Ergo cum nihil in votis antiquius habeamus, quam illustrissimae suae celsitudinis debita obedientes nos fideles praestemus omni tempore, ea propter creberrimis et humilimis precibus nostris, ne videlicet de rigore juris cum ipsis sua celsitudo procederet, sua illustrissima celsitudo a nobis requisita, et ex innata sua clementia inclinata gratiose omni praemissa offensione condonata. Nos quoque suam celsitudinem in eo nomine et in personis totius universitatis nationis nostrae Saxonicae regni Transsilvaniae assecuramus et reipublicae Cibiniensi affidamusque hisce sub conditionibus:

Mind eddég való kegyelmes gratificatiójáért a mostani kegyelmes urunknak és successorinak is, hogy az elvétetett Szebeni városát ő naga kegyelmesen minden szabadságával megadta, annakfelette az mostani állapatjokat is az szebeni atyánkfiainak egész universitásúl az mi törekedésünkre kegyelmesen condonálja, mi is assecuráljuk ő nagyságát ily tökéletes hálaadó hűségünk felől (melylyel noha anélkől is köteleseknek tartjuk magunkat), de ex super abundanti mostani kegyelmességének hozzánk megmutatásáért, hogy valamikor ő nagyságának és successorinak Erdély legitimis fejedelmeknek Szeben városában bemenetelre kedve és kegyelmes jó tetszése lészen, ő nagyságát fejdelmi méltósága szerént hűséges engedelmességnek megmutatásával készek lesznek bebocsátania, könyörögvén ő nagyságának, mint kegyelmes urunknak, hogy fogyatkozott és romlott állapatjokat szeme előtt viselvén, udvari comitiváját ahhozképest illendő és tűrhetőképpen rendelje.

Holott penig kegyelmes urunk ez ideig is cum statibus et proceribus regni országól minden közenséges jó dolgokban egyetértettünk, se fejedelmek, se penig ország ellen semmit nem ügyekeznek véteni, ennekutánna is véteni nem akarnak,

Digitized by Google

sőt minden hűségünket és engedelmességünket igérjük mind ő nagyságának s mind az nemes országnak, sőt a mint már meg is igírtük, valamikor az szükség úgy kivánja, arról is assecuráljuk. Hogyha pedig közülünk vel publice vel privata personák találtatnak, az kik vagy az Nagyságod személye méltósága, vagy peniglen contra statum publicum igaz ok nélkül vétenének, tehát azok érdemek szerént secundum juris ordinem processum vigoremque a suo competente judice mind most, mind penig ennekutánna való időkben megbüntettessenek.

Noha penig kegyelmes urunk mind az uniónak derekason való fő regulája szerént s mind peniglen ennekelőtte 1613 és 1614 esztendőbeli gyűlésekben végeztetett articulusok tartása szerént, csak az küssebbik nemes emberekhez is hazánkban háborúságos időben, befogadására kötelezvén magunkat, mentől inkább abban az szent unióban és végezésekben a Nagyságod fejedelmi méltóságos személyét is befoglaltatni értjük és tudjuk minnyájan. De mivel az tekéletes hűségnek experimentuma nemcsak szóbúl való ajánlásban, hanem inkább háborúságos és veszedelmes üdőkben válik el, és akkor is inkább kévántatik megmutatása, hogysem az bódog jó szerencsés állapatokban. Nagyságodnak az úristen minden ellensége ellen jó szerencsés győzedelmet kévánunk és arra ne is juttassa soha, hogy abbeli hűségünknek megmutatása kévántassék.

De ha történjék oly véletlen hadaknak, erőknek és ellenségeknek jönni Nagyságodra vagy legitimus successorira, hogy mind magának és országának ótalmaztatása alkolmatosbnak azt látná, hogy az mi nemzetségünkben valamelyik város mellé hadaival avagy hostátjában csatolná magát, akkor és leginkább ilyenkor valamelyik helyre és városokban az szükség kévánja és kénszeríti vagy Nagyságodat vagy successorit, mű is az szükség idején befogadjuk és oda bocsátjuk és minden jó és gonosz szerencsét Nagyságoddal és Nagyságod országbeli híveivel tekéletes hűséggel, igazsággal akarunk szenvedni, viselni, megtartatván mindazáltal Nagyságodtól és legitimus successoritól mi is az régi szent királyoktól és fejedelmektől nekünk adatott mindennemű szabadságunkban, privilegiumunkban illesen et inviolabiliter. Prout assecuramus affidamus certificamus fide nostra mediante harum nostrarum authentici provincialique sigilli nostri vigoris munimine roboratarum literarum mediante. Datum in praescripta civitate Albensi die 20. mensis Aprilis anno 1618.

(Herm. Arch. Nro 247.)

Digitized by Google

LXXVI.

1618. máj. 20.

Ankreiter Mihály jelentése Dóczynak: Bethlen váradi tartózkodásáról.

Szolgálatomat ajánlom stb.

Nagodnak akarám értésére adnom, hogy istennek hála még ide tűrhető állapotban vagyunk. Lonay András uram írja, hogy Szolnoknál valami törökök gyülekeznének, félő, hogy rablásra ne igyekeznének; ő kegyelmének irtam viszontag, hogy ő kegyelme legyen szorgalmatos vigyázásban és engem hírrel értessen, hogyha kivántatik az ő fige itt való vitézi is kimehessenek. Az erdélyi fejedelem Váradon vagyon, az épülethez hozzáfogott, mívese feles vagyon, — nem sokad magával vagyon, az udvarnépe vagyon vele és négyszáz gyalogja, az Török István serege, az ország fő népe is, mintegy másfél zászlóval vadnak vele. Az kisebbik szentegyházat Váradon az várban bontatja az bástya épületire, az épjebb volt az nagy szentegyháznál.

Az török az elmúlt héten Sáska táján rablott, Rédeinek is hajtottak el az márhájában. Az fejedelem beküldött Gyulára, hogy megértsék mi okon cselekeszik. Egy lengyel harmincz lóval jött Váraddá követségben, de nem tetszik igen fő embernek lenni, mi végre jött, meg nem tudhatom.

Az károlyi gyűlést ismét várják az erdéliek, az cancellariust Gerőfi Jánost, Mikola Jánost és Kamuti Balást rendelték reá. Tegnap Apában nagy földindulás volt, mintha nagy lövések hallattattak volna, azt tudták, hogy itt Szakmárt lőnek. Valami latrok kergetni küldtem vala ki az ő fige szolgáit, kik mindnyájan látták, hogy az ecsedi rétből egy nagy sárkánt és feketebeli embert vitt el, és nem igen fenjárt, ki miatt Majthen táján nagy kőesők voltak. Igen ide az mi földünkre szokának az sárkánok, mi jőjjön ki belőle, csak isten tudja. Im szintén most érkezék Lonaj András uram levele Abafi levelét includálván, hogy az zlesiai fizető olester (!) Tokajban érkezett, az mint írja, tegnap kellett ott mustralni, de pénzt nem ad, hanem Kassára kell érette menni, ki bizon új csuda forma. Isten tartsa meg stb.

Datum in arce Zatthmar die 20. Maj. anni 1618.

Nagod jóakaró szolgája

Ankreiter Mihály. m. p.

Külczím: Sp. ac mgco dno Andreae Doczy de Nagy-Luche stb. partium cis Tibiscanum praesidiique arcis Zatthmariensis supremo capitaneo stb.

Posonium C^{lto}_{me}

Digitized by Google

LXXVII.

1618. jun. 21.

Bethlen G. Michne vajdának: követséget és csapatokat küld hozzá.

Illustrissime domine, frater et vicine nobis observandissime. Salutem etc.

Annakelőtte böcsületes főkövete Arszlán Vizter által és nem régen váradi végházunknak épittetésében országunk szélében levén foglalatosok, postán küldött levele által az minemő dolgok felől Nagod minket megtaláltatott, igéretünk szerint arra szorgalmatos gondviselésünk levén, noha nem kevés munkával, gonddal, fáradsággal lehetett, mindazáltal válogatott szolgálatra való magyar vitézeket küldöttünk Nagodnak, kiknek szolgálatjokkal igen bízvást élhet Nagod; hadnagyokat is olyakat bocsátottunk vélek, kiknek mind jószágok, feleségek, gyermekek birodalmunkban levén, megparancsoltuk nekik, szintén olyan igazsággal, hűséggel szolgáljanak Nagodnak, mint magunknak. Látott, hallott fő vitéz kapitánt penig magunk udvarunkból oly értékes, jószágos, zálogos embert bocsátottunk előttök, kinek erre az szolgálatra sem szüksége, sem kévánsága nem lött volna, holott maga házánál is jószágában elegedendő értékkel levén, idegen országban való szolgálatra ugyan nem lött volna akaratja; de kedvünket nem akarván szegni, parancsolatunkra el kellett menni. Határozott idejét is Nagod mellett való szolgálatjának nem szintén intézhettük el; hisszük, Nagod jó itíleti szerint méltó böcsületit ilyen vitéz embernek megadván, magához való édesétésével hosszabb ideig veheti szolgálatját. Abból Nagod előtt magunk penig felelünk, mind maga élete, országa megtartása dolgaiban és akármely szükséges ügyében bizvást és bátorságosan élhet Nagod szolgálatjával.

Ezenkivül is a minemű nagyobb kévánsága volt Nagodnak mi tűlünk, hogy egyszer megigért atyafiságos jó akaratunkat igazságban megbizonyítsuk Nagodhoz, abból is Nagodnak mindenképpen kedve szerint cselekedtünk, melyeket magunk házabeli meghitt böcsületes hívünktől, hoppmesterünktől és csiki kapitányunktól Mikó Ferencztől, Béldi Kelemen uramékkal együtt ugyan mostan megküldöttünk, ki nem kicsin dolog levén és emellett ez időnek mivoltához és állapatjához képest mind maga és országa javára, megmaradására nézendő dolgokról bőséges tanusággal izenvén, kiket Nagodnak az mi követünk mikor eleiben adnak, tanácsival is azokról illendőképpen végezvén, jó módok alatt az mi tőlünk kévántatott

Digitized by Google

leveleket is Nagodnak kezében adják. Mindezekben az feljűl megírt követinknek szavoknak, és mi nevünkkel eleiben adandó dolgoknak hogy Nagod teljes hitelt adván, eleit, utolját állapatjának meghányván, kövesse az maga és országa megmaradására azt az útat, valamelyiket jobbnak, bátorságosbnak ismerhet, kit mi nem magunkért annira, hanem inkább Nagod javáért kéván(unk). És hogy mentől hamarébb biztos, kedves és atyafiúi szeretettel való válasszal jöhessenek vissza hozzánk követink, azt is Nagodtól hasonló jó akarattal várunk. Éltesse isten Nagodat etc. Datum Albae Juliae, die 21. Junii, A° dni 1618.

Ejusdem illmae Vrae dnis

frater et vicinus benevolus
adserviendum paratus
G. B.

Külczím: Illrmo principi dno Radulio Mihnie dei gratia regni Moldaviae vajvodae etc.

Jegyzet. A vajdának e levélre adott válaszát lásd Történelmi Tár 1879. évfolyam 756. l.

(Másolat, a gyula-fehérvári kápt. ltár r. a. osztályában.)

LXXVIII.

1618. oct. 4—21.

A kolosvári országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsyluaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spectabiles, magnifici generosi, egregij, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitijs ad diem quartum mensis Octobris anno millesimo sexcentesimo decimo octavo in civitate nostra Coloswar ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt, nobis et praeesentauerunt quosdam infrascriptos articulos, in ijsdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptaremus, approbaremus, ratificaremus atque confirmaremus, ac tam nos ipsi obseruaremus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Digitized by Google

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum in comitijs eorum generalibus et ciuitate nostra Colosvar ad diem quartum mensis Octobris anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo indictis celebratisque conclusi.

Megemlékezünk kegyelmes urunk fejedelmünk mindenek felett főképpen és elsőben, a minden birodalmok, méltóságok ,osztó és megtartó szent istenünknek csudálatos és véghetetlen velünk közlött irgalmassága után, miképpen és minémű veszedelmes sőt sebes tűzzel lángoló s az égig felható súlyos nyavalyáknak édes hazánk romlásának idején az rajtunk könyörülő kegyelmes isten Nagyságodat, nemkülömben mint az szélvésztől felháborodott tenger habjaiban veszedelmező hajónak új kormányos mesterét, ez mi régtűl fogván és hol tovább nagyobb nyavalyákban borúlt szegény hazánknak fejedelmi gubernálására állatta. Mind azolta fogva Nagyságodnak istentől engedtetett ereje, vigyázása és tanácsa által lött háborúságink csendesülésének s nyugovásunknak ez mai napig örvendöttünk, látván hogy Nagyságod reánk mindnyájunkra mint édes atyjafiaira szorgalmatos gondviselésében meg nem szűnt, sőt mind az napkeleti és napnyugoti monarcháknál, (kiknek kedvek keresésében eleitűl fogván, az nagy isten így akarván, Erdélynek békével való megmaradása függött), s mind penig szomszéd országoknál az mely hitelt, kedvet, békességet Nagyságod szerzett, mostan is azoknak megtartásában és minden reánk következhetendő ártalmaknak praeueniálásában s eltávoztatásában fáradoz. Nagyságodnak hálaadó szível megszolgáljuk, és ezekből az régi boldog állapathoz hasonló szép tranquillitásnak portusához közelgetésünket reméljük, kit isten Nagyságoddal egyetemben adjon örömmel megérnünk.

(1) Mivelhogy penig kegyelmes urunk Nagyságod minden üdőben lévő dícséretes fejedelmeknek nyomdokát követvén, minden külső felette szükséges és súlyos, reánk való szorgalmatos vigyázása és gondviselése között legelsőben az úristennek szent tiszteletit akarta véghez vinni, abban való abususokat corrigálni, és istennek bosszúságára s ellenünk méltán felgerjedett haragjára találtatott innouatiókat szegény hazánkban tollálni: tetszett elsőben, hogy Nagyságod arról közinkben külön és kiválképpen küldött propositióját ez mostani articulusinknak seriesében de verbo ad verbum inseráltatnók, melyből nemkülömben mintegy tűkörből az Nagyságod istenhez való tiszteletinek zelusa minden keresztyén országoknál kitetszenék. Mely Nagyságod propositiója így következik:

Digitized by Google

Propositio illustrissimi domini principis contra Judaizantes sine Sabbatarios, et alios extra receptas confessiones nouam in Transsyluania sectam profitentes.

Az mindenható úristen lévén minden birodalmoknak fő authora, a kiket ő felsége jó voltából fejedelmi méltóságra emel, és egyéb emberek közzűl maga nevezetit is nekik adja, istennek nevezvén őket, mindazok valamennyivel méltóságosbakká tétetnek egyéb embereknél, annyival nagyobb zelussal háladatossággal tartoznak istennek szolgálni az ő nagy áldásáért. Nem mutathatják penig semmi nagyobb dologban háladatosságokat és istenhez való engedelmes voltokat inkább meg, mintha az istennek szentséges nevét, igaz tiszteletit, ki őket ily nagy méltósággal koronázta meg minden emberek felett, ők is teljes erejek szerént oltalmazzák és terjesztik. Az kik az istennek kedves népének szent fejedelmi közzűl erről az ő kötelességekről hálaadó szível megemlékezvén, az istennek szent igaz tiszteletit és törvényit oltalmazták, az hamis isteni tiszteleteket birodalmokból kitisztították, azoknak birodalmokat ő felsége is bódoggá és békességessé tötte: ellenben penig az kik háladatlanok lévén ebbeli tisztekben el nem jártak, birodalmok is csak zür zavar volt, életeknek is gyakrabban tragicus exitusa következett.

Mi is azért fejedelmi állapatunkat istennek nagy áldásának ismervén és vallván lenni, minden gondaink közt főbb, elsőbb és legszükségesbnek tartjuk birodalmunkban az istennek tiszteletinek igazán való oltalmazását és az recepta religiókon kivűl való hamis isteni tiszteletnek és sectáknak extirpálását. Támodtanak és igen kezdettenek szaporodni bizonyos részeiben birodalmunknak az recepta religiókon kivűl való secták, úgymint az Judeismus, és ahoz hasonló káromkodások, kiknek ily könnyen való elhallgatásáért istennek rettenetes büntetését várhatjuk fejünkre mindnyájan, az mint ennek bizonyos jeleit szemeinkkel látjuk. Mi azért efféle isten káromló sectáknak birodalmunkból való kitisztításában fejedelmi tisztünk szerint procedálni akarván, mindazáltal Kegyelmeteknek elsőben akartuk hírré adni, intvén szeretettel, velünk együtt istenhez való igaz zelusát megmutatván, ezen gyűlésünkben szorgalmatoson keresse ki afféle sectáknak autorit, promotorit, fautorival együtt, és büntetetlen ne szenvedjük, sőt az régi királyok decretumi szerint Kegyelmetek is végezzen oly móddal erről, hogyha kik publice avagy priuatim, akar tanítók s akar egyéb rendek, az recepta religiókon kivűl való sectákban találtatnak, most és ennekutánna is minden kedvezés nélkűl

Digitized by Google

büntetődjenek mind személyekben s mind jovakban. És az Kegyelmetek végezése legyen perpetuum decretum, hogy az felséges istennek így méltán felgerjedett haragját mitigálhassuk; külső országokban is felőlünk az sokféle vallások miatt költ gyalázatos hírünk nevünk aboleáltassék. Az istenét elsőben így megadván, annakutánna Kegyelmetek is bódogúl fordíthatja elméjét egyéb előtte álló szükséges dolgok felől való végezésre.

Mely Nagyságod kegyelmes propositióját minden részében egész országúl oly igaznak és méltónak ítéltük, hogy annak véghezviteléből az úristennek szegény megromlott hazánkhoz nagy jóvoltát és kegyelmét, elhallgatásából penig és véghez nem viteléből nem egyebet, hanem méltó bosszúállását és tovább való romlásunkat bizonyoson várhatjuk.

Végeztük azért országúl, communibus votis et suffragijs, pro perpetuo et nunquam tollendo decreto, hogy valakik ez országban akár tanító, akár minémű renden való emberek legyenek, kik az recepta religiókon kivűl való haeresiseket követnének, hogyha azok ez jövendő karácson napjáig a die promulgationis praesentium articulorum arra az religióra, az melyből exorbitáltanak, avagy akarmelyikre az recepta religiók közzől nem conuertálnak, az olyanokat urunk ő nagysága directora által citáltatván, és legitime unico tantum termino conuincáltatván, iuxta contenta decreti minden kedvezés nélkül megbüntettesse ő nagysága mind magokat, mind peniglen azoknak patronusit, promotorit és fautorit.

(2) Akarnók kegyelmes urunk és szívünk szerint kévánnók istentől, minden ennyi számtalanféle szükségekre, mind az, melyeket Nagyságod közinkben küldött kegyelmes propositiójából értünk, mind az melyeket magunk is látunk és hallunk, mindazokra lehetne elégségünk; mert Nagyságod ily szorgalmatos és kegyes atyai gondviselése által minden méltóságoknak, kiknek isten után szárnyok s oltalmok alatt lehet nyugvásunk, kedvek keresésében, és minden rendeknek contentálásában, bőséges adományunkkal procedálván, azoknak bódog successusát is úgy várhatnók. Mindazáltal fogyatkozásunkat az nagy szükséghez képest nem nézhetjük, erőnk felett is azoknak bételjesítésére igyekezvén. Igérünk Nagyságodnak in uniuersum mind egy s mind más szükségekre kapu szám szerént tizenkét-két forintot.

Magyarországi uraink s atyánkfiai hasonlóképen minden kapuról az tizenkét-két forintot megadják.

Az szász uraink atyánfiai is az szerint contribuálnak.

Melynek felét ez jövendő nagy-karácson napjára, az felét penig Gyortyaszentelő Bódogasszony napjára fogyatko-

Digitized by Google

zás nélkűl Nagyságod tárházában beszolgáltatunk. Nagyságodnak alázatoson könyörgünk, vegye jó és elég neven.

(3) Ez elmúlt ravatalkor puszta avagy akkor telepedni kezdetett helyeknek újabb ravása felől Nagyságod kévánságát értjük. Holott kegyelmes urunk az országnak Nagyságod kegyelmes annuentiájából az pusztáknak az megtelepedéstől fogva számlálván, hat esztendeig való szabadságáról emanált articulus observáltatott, azok most is helyben maradván, legyen kegyelmes urunk az Nagyságod parancsolatja; circálás által végére menvén, ha vadnak olyan helyek, exceptis praemissis, kik ravatlan maradtanak, és semmi rovás rajtok nincsen, avagy az megírt hat esztendeig való immunitások eltölt, az olyanok rótassanak és az több kapukhoz számláltassanak, melyeket Nagyságod parancsolatja szerént ispán uraim jegyzésban adjanak Nagyságodnak.

(4) Az taxás, kerített és mezővárosok az Nagyságod kegyelmes rendelése szerint contribuáljanak.

Kolosvár adjon	fl. 1000.
Bánfi Hunyad	fl. 150.
Abrugy Bánya	fl. 150.
Kis Maria	fl. 125.
Kézdi Vásárhely	fl. 150.
Udvarhely	fl. 150.
Fejérvár	fl. 100.
Sepsi Szent György . . .	fl. 100.
Illyefalva	fl. 100.
Egeres	fl. 60.
Nagy Almás	fl. 25.
Vizakna	fl. 125.

(5) Az elszökött, bujdosott jobbágyok felkérése és megadása felől sokszor sok úttal végezett articulusokat minden részeiben meghagyván, mostan is végeztük, hogy megtartassanak, és azon poena alatt minden helyekről, valahonnét ez ideig az articulusok szerint kiadattanak, kiadattassanak.

(6) Fejérvár épületire való gratuitus labort reformálván, mostan újobban így rendeltük, isten ez jövendő tavaszt békével megadván érnünk, hat kapuról egy négy ökrű szekeret és az szekeressel együtt hat embert két hétig való szolgálatra adván és küldvén, Nagyságod kévánságára praestálni igyekezünk.

(7) Értjük kegyelmes urunk némely atyánkfiai panaszolkodásából, hogy az elorzott marhák nyomait, kiket faluk határáról az régi szokás szerint elébb-elébb szoktak adni, az szász uraim sem az nyomot felvenni, sem az határból kiadni nem

Digitized by Google

akarják, sőt az káros embernek persequálni is nem engedik. Effelől végeztük, Nagyságod kegyelmes parancsolatja is accedálván és róla emanáltatván, tartsák az ország végzéséhez, consuetudójához magokat annak engedelmesek legyenek, praestálják magok is azt, melyet mástól ők is megkévánnak.

(8) Az váradi város magának csak egyedűl egyebek felett való praerogatiuának tartását értvén, kik közöttök lakó civiseket vagy inhabitatorokat senki instantiájára sem káptalanok, sem ispánok, bírák, sem egyéb legitimus executorok eleiben, bizonyos utrumokra vallatásért, attestálásért menni, és még az Nagyságod parancsolatjának erejével is megesketetni nem engedik: holott egész keresztyénségben sincsen sem uraság, sem semminémű rend, az kik az fejedelem parancsolatjára, valamely causansnak vagy egyebeknek is requisitiójokra, igazságok megbizonyítására megvallani nem tartoznának, ők is azt magoknak nem vindicálhatják. Tetszett azért, hogy ennekutánna minden rendeknek, mind a kiknek utrumok törvényből kiment, mind penig az, kik csak tanúlni akarnának az attestatiókból, de az Nagyságod parancsolatjára, compulsoria levelére, akar káptalan, akar ispán, akar cancellarista uraim, akar város bírái polgári előtt kévántatik, Váradon megvalljanak, és arról relatoria adattassék, hogy az istennek és felebarátjának tartozó igazságot senki ne denegálhassa.

(9) Előbbi végezésünk az Zaránd vármegyebeli jószágos nemes uraim Jenő vára úgy mint véghely őrzésére szükséges, hogy tartsanak lovasokat, de az tisztviselők azokat ne a magok szükségére, hanem a végház oltalmazására szolgáltassák.

(10) Noha kegyelmes urunk Nagyságod az öt pénzes garast az közönséges ország adajában bizonyos okokért bé nem vétetheti: de holott egyébféle köztünk bővebben forgó pénzünk nincsen, egyenlő akaratból országúl végeztük, az Nagyságod ditiójában minden állapatbeli és minden renden lévő emberek villongás nélkűl mint egyéb usualis monetát tartozzanak elvenni az öt pénzes garast.

(11) Megsokasodván az gonosztévő emberek, kiválképpen az Huzna vidékén lakó és lappangó orvok, tolvajok, illik és kévántatik, minden helyeken az ispánok azokat üldözzék, kergessék; nevezet szerint penig az Hunyad és Zaránd vármegyebeli ispánok Nagyságodtól adandó authoritásokból afféle orvok, tolvajok inquirálására, büntetésére, és az káros emberek elorzott vagy praedállott marhájok contentálására kimenjenek, és procedáljanak az országnak törvénye szerint azoknak megbüntetésében.

(12) Az székely uraink atyánkfiai némely magokat nekiek jobbágyúl béadott és fejét, jószágát, marháját kötött személyek

Digitized by Google

instantiájára és sinistra expositiójára hogy Ngod mandatumát ne adja, sőt Ngod ebben is kegyelmesen annuált, senki abban, ha kinek mihez jó igazsága vagyon, törvény úta kivűl meg ne háboríttassék, Ngdnak alázatos hűséggel megszolgálják. Az törvény processusában penig ő kegyelmek is az legittimum mandatumhoz appellált causák felsőbb székre transmissióban való bocsátásában az régi usus és decretum és arról emanált articulusokhoz tartsák magokat, hogy senki igazsága meg ne gátoltassék.

(13) Aranyos földén lakó és már jobbágyság alá esett oláhságnak minden nemű pere törvénye ezután is szintén úgy, mint annakelőtte az aranyasszéki kapitán, királybirák és egyéb tisztek előtt folyjon és agitáltassék székes helyeken, Ngodnak arról eddig és ezután való parancsolatja szerint.

(14) Az szászságon és minden egyéb helyeken járó dézmások tartsák az instructióhoz magokat, és ha kik exorbitálnának, törvénytelen actiókat cselekednének, az olyanok az megbüntetésre Ngnak fogva küldessenek.

(15) Az postások is magok mellé kapcsolni, lovakot az szegénységen tartatni, azon büntetés alatt ne merészeljenek. Levelekben penig az postáknak nevek, számok, idejek írva legyen, sőt az postálkodásrúl, postalovak tartásárúl az 1614. esztendőbeli articulus obseruáltassék.

(16) Minden eszes, kegyes és magának örök jó emlékezetet, successoroknak hasznos dícsíretes példát szerző fejedelmeknek többi között ez tulajdonsága és méltóságos hivatalja, hogy az alattak lévő kedves híveket, érdemes személyeket, méltó, állandó és illendő jókkal, promotiókkal lássa; melyről Nagyságod is el nem felejtkezvén, meszsze terjedett kegyelmessége szerint, ha valaha valakihez, mennyével inkább mostan a maga atyafiui véréhez, nevéhez, buzgó kegyelmességgel felinindulván, az tekintetes és nagyságos iktári Bethlen István uramnak, Nagyságod édes kedves atyjafiának és nekünk mindenkor jó akaró urunknak, kinek eleitől fogva dícséretes jó hírét nevét és az hazához való szeretetit, és mind az fényes portai követségben s mind egyéb közönséges szükségekben nagy szolgálatját mindnyájan tudjuk, Huszt várát az alatta levő és hozzá tartozó öt városokkal, falukkal, azokban lévő vámokkal, máramarusi, más névvel rónai, sóaknáknak felejövedelmével, ahoz való possessio és portiók felével, mind ezekben való hasznokkal, adajával, dézmájával, és egy szóval minden utilitásával, pertinentiájával, magának az megnevezett Bethlen István uramnak, azonképpen szerelmes házastársának az nagyságos Csáki Kristina asszonnak és Bettlen ura fiúágon lévő maradékinak ötven ezer magyar forintban, az fiúág nem lévén vagy

Digitized by Google

deficiálván, ő kegyelmek után magok leányágon lévő gyermekinek husz ezer forintban, erről emanált és közinkben küldött s elolvastatott Nagyságod donatio és inscriptiolevelében specificált módok, conditiók alatt inscribálta. Mi is országúl az Nagyságod inscriptióját azon formán in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, ac in omni sui parte approbáljuk, acceptáljuk és ratificáljuk, sőt azoknak dominiumában megtartván ő kegyelmeket, ezen Nagyságod adományát vigore praesentium articulorum confirmáljuk és roboráljuk mindaz máramarusi ispánságnak conferált tisztivel együtt.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsyluaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum fauenter exaudita et clementer admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, approbauimus, acceptauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Coloswar die vigesima prima mensis Octobris, Anno domini millesimo sexcentesimo decimo octauo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles két példánya, melyek egymással betűhíven, sőt némely helyen szóról szóra sem egyeznek ugyan, de lényegesen még sem különböznek, (*az erd. Múzeumban, Jos. Com. Kemény Codex authent. Art. Diaet. Trans. II. köt.*)

LXXIX.

1619. febr. 11.

Bethlen levele Dóczyhoz a vele leendő találkozás ügyében.

Az portáról tegnap délután egy órakor érkezék szolgám, kitől az ő flge követe egy avagy két héttel levelet küldött én kezemben kéretvén levelében azon, hogy mentől hamarébb ő flgnek köldeném, mely leveleket nem akarván megkéslelnem, magam postásától Kgdnek küldöttem elhivén azt, hogy Kgd is sietséggel Molard uramnak felküldi, mivel ő kgnek intitulálta. Az magyar uraknak is irtak leveleket, én azokat is Kgd-

Digitized by Google

nek köldtem, azt sem tudom, ki köldte őket. Az ő fige orátorának uj-esztendő napján lött audientiája császárnál szép solennitással. 40 személyre fogtak gazdálkodni; az velenczések oratorának is akkor lött audientiája; hirdetik, hogy azoknak ajándékok feljebb böcsöltetett 20(nál).

Az franczia orator az ki igen nagy ur 14. Jan. bocsáttatott el; azt irják, hogy ezen akar haza elmenni, mely soha ez előtt szokás nem volt.

Az vezér, ki Persiában volt 16. Jan. jött be igen alázatosan mint mazul ember. Hirdetik, hogy az pasának követe jön be, de én nehezen hihetem el. Az tatár hám megholt és másnak adták az hámságot. Az tengeri kapitánt haza jőtében egy fortuna találván, öt hajóját az szél kősziklához verte, épen hat egyptomi hajóját az sicziliai vitézek elnyerték.

Nagy híre vagyon az portán Kgddel való szembenlételemnek, kit ottben való oratoromtól igen tudakoznak, mi lehessen oka, bánják igen. Valamely barátom irta oly hamar meg, melyet én ez ideig felette igen titkoltam, de az mint látom, soha oly jóra én nem igyekezhettem, hogy az én aemulusim nekem veszedelmemre ne igyekezzenek az jót gonoszra magyarázván; mindazáltal vagy bánják, vagy nem, ha isten egészségemet adja, az mint megirtam vala Kgdnek, holnap meg nem indulhatok valami törökök jelenlétökért, de 14. Febr. okvetetlen megindulok, és utamból Kgdet Tasnádra való érkezésemnek napja felől bizonyoson és idején tudósítom Kolosvárról. Tartsa meg isten Kgdet sok esztendeig jó egészségben. Alba, die 11. Febr. 1619.

Gabriel Bethlen.

Kivül: Illmo ac mgco dno Andreae Dóczy.

(Másolat az orsz. ltárban. kincst. oszt.)

LXXX.

1619. márcz. 11—27.

A nagykárolyi értekezletre vonatkozó jelentések és irományok.

a)

Illris et mgce dne amice obseruandissime.

Commissariusimat Károlyban tegnapi napon expedialtam és hogy Kgddel is szemben legyen cancellarius uram Mikola János, Kamuti Balás és Kassai István uramékkal meghattam, kitől Kgdnek némely mostan hallott nagy és kiválképpen való dolgokról szóval izentem, kiknek hogy Kgd szavoknak teljes hitelt adjon, sőt az dolognak mivolta szerint is, hogy serio

Digitized by Google

viseljen gondot, szeretettel kérem Kgdet. Az supplicansoknak is válaszok vagyon tőlem, kinek kinek igazsága a mint a dologhoz bocsátott isten, egészségemet adván, [meg lesz] szeredán azaz 13 Martii oda be megindulok és Fejérvárra megyek egyenesen. Az galliai király oratora Brassóban érkezett 35-öd magával, kinek excipiálására Alia Farkas uramat expediáltam és Fejérvárra hivatom, ott valahán napokig az innepeken megnyugotván, erre késértetem ki, Kgd informáljon, melyre dirigáljam utját innet Váradról. Gratianus utban fog lenni, Szkender jő ki vele, ha mi hireim érkeznek, Kgdnek értésére adom. És az úristen stb.

Ex Várad die 11 Martii 1619.

amicus addictus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Illri ac magco dno Andreae Doczi de Nagy Lwczie stb.

(*Eredetije* a bécsi cs. és kir. titkos ltárban. Hung.).

b)

Illris ac magce dne stb.

Kgd levelét tegnap vöttem Gyaluban, melyből értem minemű hamis hirek viseltettek ott kin Erdél felől, kin nem győzök eleget csodálkozni, honnét tudnak az emberek enni sok hamis hírt formálni; legyen istennek hála uram ez ideig semmi afféle hírt nem hallottam, az estve érkeztem ide Kolosvárra és csendes állapatban találtam országomat, nem hallottam, hogy senki megbudult volna és városokban költöződnének. Az havaseli vajdának érkezett tegnap főkövete, kit Kgd is ismerni fog, Papa Viszter, ki Radul vajdával Szombatban lakott, mostan ország cancellariusa, szép ajándékokkal küldte az vajda és az ország kévánja velem való confoederatióját, offerálja minden jó szomszédsággal magát; vagyon század magával, azt hiszem, ha afféle gonosz szándékot értettek volna felőlünk, ez most ide nem jött volna. Az moldvai vajdát bizonyos, hogy behitták a portára, mindenét császár számára elpecsételték, Gratianusnak adták az vajdaságot, a mint Károlyi uraméknak ezekről bőségesen beszélgettem tudván Kgldnek hogy referálják. Szkender még a portán vagyon, vezérséget lesne ott, vagyon oly szándékban is, hogy Gratiant ő késérje székében az haszonért. Az portáról micsoda híreink legyenek, és Homonnai uram Ali pasának tött igireti most is minemű veszedelmet hozhat az egész magyar nemzetnek, ha idején fel nem serkenünk, s annak nem obvialunk, Kgdnek cancellarius uraméktól azokról bősé-

Digitized by Google

gesen izentem; bizonyos dolog uram, hogy kezeirása alatt való pecsétes levelét mutogatják ő kglmének a portán, kiről fogta ő felségét is informálni a főorátor.

Bécsből nekem szomorú hírt hozának uram tegnapelőtt, hogy ő figét az úristen kiszólította, kin bizony búsulok én is, ha igaz leszen, mert annál nagyobb romlástól félhetünk, — Kgdet kérem tudósítson engemet is ez dologról. Elhivén bizonyoson Kgd, hogy ha minek titokban kelletik lenni, én nálam úgy leszen és valamiben az ő felségek javára nézendő dolgokban segíthetek, azon igyekezem, noha ezt is nem akarom eltitkolni Kgdtől, hogy busult elmével vagyok ezen is, mivel az ő felsége diplomája nem az commissarius urak assecuratoria levelek continentiája szerént iratott, hanem sokkal különben, melyet ha akkor tudtam volna, a mig commissariusimat nem expedialtam, bizony meg sem inditottam volna őket, mert én is szeretem az tisztességet, és ha csak egy városbeli vargából lött polgár is érdeme szerént való becsületet kéván, én is meg merem kévánni azt, a mit nem emberek, hanem isten ruházott reám. Végezetre az Questembergh uram adósáért ma 9 órakor küldtem postán, mihelt beérkezik, azontól tractalok velek, és eleikben adom az által-utat, mely nekik fog használni, ha arra lépnek; mit concludálhatok, Kgdet tudósítom felőle. Ezeknek utánna stb.

Ex Colosvar die 18 Martii 1619.

Ill. et m. Dnis Vrae

amicus addictus ad serviendum paratus

Gabriel Bethlen m. ppa.

Külczím: Illustrissimo ac magco dno Andreae Dóczi de Nagy Lwczie stb.

(Eredeti, sajátkezű, a bécsi cs. és kir. titkos ltában Hung.)

c)

Generose domine patrone stb.

Gratiosae literae generosae dominationis Vestrae die 15 currentis mensis in Kallo editae heri mihi sunt assignatae.

Ad pagos Feolseo Tottfalu, Bozonta et Lazar, quod attinet, communicata re cum domino rationum magistro perlustratisque sedulo regestis, comperiuntur illi in comitatu Zattmariensi esse, et dicam ad rationem suae majestatis, quem ad modum ex regestris dicalibus anni 1578 sub N° 1. et anni 1582. N° 2. (cujus anni dicae exactio triennium duravit, videri est, solvisse. Anno vero 1585. praescriptae possessiones per concambium principis Transylvaniae collatae fuerunt, ut patet et concambionalibus N° 3. Sed Anno 1600. dica vicis-

Digitized by Google

sim ad rationem suae Majestatis est exacta et soluta testanti Regesto N° 4. Ex his liquido apparet dicam praenominatorum pagorum, qui regestis rubra cera sunt notati ad rationem suae Majestatis etiamnum, et non ad Keővar pertinere.

Postulata scripta etiam generosae dominationis Vestrae transmitto, videlicet: paria transsumpti privilegii Bathoreorum N° 5. protestionalium eorundem in pergameno N° 6. in papyro N° 7. item exempla informationum camerae in inclytam aulam missa de negotio Bathoriensium duo, unum sub N° 8. alterum sub N° 9. Plura in regestratura reperire non potui. Ceram mittit dominus perceptor.

Generosus dominus Hoffman, qui jam per dei gratiam aliquantum melius valet, officiose generosam dominationem Vestram salutat et inclusas novitates cum eadem communicat. Dominus rationum magister similiter sua addictissima servitia generosae dominationi Vestrae commendat. De coetero generosae dominationis Vestrae patrocinio me obsequenter commendo, eandem feliciter valere exopto. Cassoviae die 21. Martii Anno 1619.

Generosae dominationi Vestrae

servitor deditissimus
P. Hertelius m. p.

Külczím: Generoso domino Sigismundo Pechy de Uyfalu, stb.

(Eredetije az orsz. levéltárban, Tract. Publ. Fasc. 21. N. 49.)

d)

Illme dne dne mihi stb. Servitiorum stb.

Ez károli tracta alatt oly commissiónk volt többi között a mi kgs urunktúl, hogy Ngddal is bona occasione valami közhelyen szömbe levén, egy vagy két óráig való beszélgetésünk lehessen, ki mivel hazánknak közönséges jovát és arra jobb móddal való vigyázást illeti, minket penig (nem írhatom különben) sok haszontalan veszekedő discursusokban tartóztattanak itt eddig, — ő ngának ezalatt postája érközvén, az francziai király oratora és követek érközése miatt, siettet, hogy nagypéntekre okvetetlen Fejérváratt legyünk. Ma és holnap az dolgot itt maturáltatjuk, Ngodat mind magam s mind az több ő nga velem levő tanácsi commissariusi nevében kéröm, az mi kgs urunknak tekintetiért ne szánja valahova közhelyre való fáradságát és mentűl közelebb, hogy ilyen sietö állapatunkban ne kellessék több üdő mulással messze kerengenünk, noha szintén most innét való megindulásunkról bizonyost nem irhatunk Ngdnak, erre elsőbben és ehez való kész akaratjáról választ várván Ngdtúl, annak helyét is hol intézhetné Ngod, mi is az

Digitized by Google

Ngod jó akaratjához s rendeléséhez accomodálván magunkat, mindjárást más postánk és levelünk által certificáljuk Ngdat és ugyanonnat visszatérő utunkat Erdélyben continuáljuk. Itt noha akadályosan igen, de talán isten kegyelmességéből az tractán által megyünk. Éltesse stb.

Ex Karoly die 22 Martii 1619.

Illmae dnis Vrae

servitor obsequens et addictissimus
Simon Pechy m. p.

Külczím: Illustrissimo domino dno Andreae Doczy de Nagy Lwcze stb. arcis Zathmariensis capitaneo supremo stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

e)

Illme dne stb. Servitiorum stb.

Ma Ngdnak reggel írtam magam szolgám által a mi kgls urunknak Ngddal szömbelételünkről parancsolatja felől; most a mint az ő nga kezemben küldött levelét kéreti Ngod. örömest megküldeném, de mivel ő nga azt is oly clausulákkal írta, ki mellett az reám bizott declaratio is kévántatik, ez okon nem sietöm az oda küldését. Már Ngodtúl várok, hol s mikorra lehessek társaimmal együtt szömbe Ngddal. Istennek hála, most már Erdélyországának, sem a mi kgs urunknak félelmes állapatja nincsen, csendességben vadnak mindenek. Havaselföldi fökövet volt ő ngnál, és az francziai király főoratora várta a portáról arra, husvét napjára Fejérváratt leszen ő ngánál, onnat erre kiigazittatja és késérteti egynehány napi nyugvása után, csak Ngodtúl is érthesse, melyik utakra akarja jobb commoditással várni, ő nga is arra rendeli kikésértetését. Kiről ha Ngd[nak] jó akaratja leszen coram plura, — csak innét szabadulhatnánk az számtalan szapora szóval való vötélködéstúl, melyet bizony szüvünk szerént eluntunk. Éltesse stb.

Ex Karoly die 22 Martii 1619.

Illmae dnis Vrae

servitor obsequentissimus
Simon Pechy m. p.

Külczím: Illmo dno dno Andreae Doczy de Nagy Lwcze stb.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hung.)

f)

Nagyságtoknak s ti Kegyelmeteknek ajánljuk alázatos szolgálatunkat mint kegyelmes urainknak; az úristentűl sok jókat jó egissiget kivánunk Nagyságtoknak s ti Kegyelmetek-

Digitized by Google

nek. Ngtokat s ti Kglmeteket kelleték alázatos könyörgésünk által megtalálnunk, könyörögvín azon Ngtoknak, Ntok tekintse meg szegény várasunknak fogyatkozott állapatját, és ez mostani gyűlés alatt való nagy romlását és pusztulását, mert bizony nagy kárára esett az szegény városnak ez a gyűlis, itt szegény várasunkon vagyon 10 kapu, semmiképen eligsigesek nem lehetünk az megadására, ha Ngtok nem könyörűl rajtunk. Ngtok tekintse meg annakokáért szegény várasunknak nagy kárát, és az kapuszám után való adót engedje meg és condonálja az szegény városnak, kit teljes ílötünkben mind ő felsiginek az mi kglmes császárunknak s mind Ngtoknak és ti Kegyelmeteknek hűsígesen meg ügyekezünk szolgálni. Ngtoktúl s ti Kegyelmetektűl kegyelmes választ várunk.

Kivül: Ad spectabiles ac magnificos nec non generosos dominos ad conventum Karoliensem deputatos commissarios humillima supplicatio totius universitatis oppidi Karoly.

(Egykorú másolat az orsz. ltban. Tract. Publ. Fasc. 1° N° 68.)

g)

Illme dne stb. Servitiorum stb.

Hogy Ngod az mi kgls urunkért ennyire alkolmaztatja magát a velünk való szömbelételre, tudom ő nga is bőcsülettel veszi Ngodtúl, és mi is megszolgálni ügyeközünk. Itt az tracta isten kegyelmességéből már végben ment, ma estve talán az végezésöket subscribáljuk, pöcsétöljük, holnap reggel innét indulásunk levén azon leszünk egy végben oda Ladányban menjünk az Ngod irása szerént. Felette bizodalmason kéröm Ngodat, ne kellessék ott is várakozásunknak lenni, ha lehetséges jöjjön olykorra ki oda, találhassuk ott Ngodat és az reánk bizott követségről tractalván, ha lehetséges lészen ugyanazon napon tovább is continuálhassuk utunkat. Éltesse stb.

Datum in oppido Karoly die 26 Martii 1619.

Illmae dnis Vrae

servitor obsequentissimus
Simon Pechy m. p.

Külczím: Illrmo dno domino Andreae Doczy etc.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban, Hung.)

h)

Nos Nicolaus Eszterházy de Galantha etc. ad conventum tractatumque Caroliensem vigore utriusque transactionis Tyrnaviensis deputati commissarii. Damus pro memoria et

Digitized by Google

significamus, quibus expedit universis. Quod nos super querelis magci dni Pauli Vesseleni de Hadad comitis cottus Szolnok-mediocris contra subditos suae Mattis in possessionibus Dobra, Nantheo et Verebes ad arcem praesidiumque Szathmariensem spectantibus inque cottus dicti Zathmar existentibus commorantes ratione certarum metarum ad possessiones suas Korond et Bogdand, Farkas-Ór et Onos-Erdő vocatarum propositis *(a következő sorok áthuzva:* et viceversa provisoris suae Mattis ibidem commorantis egregii Valentini Barsi contra Huszthienses et incolas possessionis Zigeth, ratione certarum violentiarum subditis suae Mattis illatarum allegatis, pro tollendis in futurum quibusvis discordiarum fomitibus utrinque convenerimus in eo).

Ut *(a következő sorok oldalt javitva:* delegati ab utraque parte infrascripti commissarii ex suae Mattis quidem egregii et nobiles Stephanus Petheo (titulus) Franciscus Patho vicecomes, Paulus Rezzegei judex nobilium, Andreas Irini notarius comitatus Zathmariensis et Laurentius Ramochia ex Transsylvania inde duo vicecomites cottus Zolnok-mediocris, Ladislaus Balashazy alter Ladislaus Sarmaséghy, et Lazarus Horvát ad possesionem Suatagh pro primo die proxime futuri mensis congregati); *(eredetileg e sorok állottak):* per spectabilem ac magcum dnum Andream Doczy de Nagy Luchie comitem cottus Bars et Zakmar, cubicularium regalium magistrum nec non sacr. caesareae regiaeque Mattis consiliarium, cubicularium et praesidii Zathmar partiumque regni Hungariae superiorum generalem capitaneum pro prima die proxime futuri mensis Maji ad id idonei ex parte suae Mattis deligantur commissarii, qui penes alios quinque ex parte transylvana eodem destinandos), non solum revideant arbitrative has circa metas, et alias utrinqne vigentes controversias et querelas, sed et realiter complanent, et cui quaeque pars sese deinceps accomodet, definiat, idque ex parte quoque transsylvana fiat.

Ideo deliberationis hujus nostrae copiam eidem dno magnifico Paulo Vesseleni etc. petenti pro urgenda effectuandaque praemissae commissionis effectuatione sub manuum nostrarum subscriptione, sigillorumque appositione munitam dandam duximus et concedendam. Datum in oppido Nagy Karoly, die vigesima sexta Martii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono etc.

(Tizenegy pecséthelylyel ellátott, *tisztázott, aláirás alá készitett s pecsételés véyett két sor szalag ragasztékkal ellátott példány,* az orsz. levéltár Tract. Publ. Fasc. 1. No 70.)

Digitized by Google

i)

Nos Nicolaus Ezterhasÿ de Galantha, comes comitatuum de Beregh et Zoliom, sacratissimae caesareae regiaeque Majestatis consiliarius, eques aurătus, et magister curiae in Hungaria; Michael Karolÿ de Nagy Karoly, precisor; Benedictus Pakaÿ, personalis praesentiae, in judiciis locumtenens, et consiliarius; Andreas Loniaÿ de Lonia, praesidii Kalloviensis capitaneus; Jacobus Zentkerezthÿ camerae Hungariae secretarius, et Stephanus Petheő de Petheőffalva, tabulae judiciariae assessor ex parte praelibatae suae Majestatis; itemque nos Simon Peechÿ de Zentersebeth, cancellarius; Joannes Mikola de Szamosffalva, arcis Keövar capitaneus et Colosiensis, Blasius Kamuthÿ de Zent Lazlo Dobocensis, comitatuum comites; Stephanus Cassaÿ illustrissimi principis Transÿlvaniae consiliarii; Stephanus Frater de Belmezeő, prothonotarius, et Joannes Makaÿ de Varad, vicecomes comitatus Bihariensis, ex parte dicti domini principis ad conventum tractatumque Caroliensem deputati commissarii.

Damus pro memoria significantes, quibus expedit universis. Quod cum vigore utriusque transactionis Tyrnaviensis inter sacratissimam suam Majestatem caesaream regiamque, et illustrissimum principem Transÿlvaniae, eidemque subjectos status et ordines in annis domini millesimo sexcentesimo decimo quinto et postea millesimo sexcentesimo decimo septimo initae, certisque utrinque diplomatibus confirmatae ac roboratae, certae quaedam differentiae causaeque et querelae ad conventum Karoliensem, primum quidem ad divi Joannis Baptistae, ex post vero ad beati Matthei apostoli et evangelistae festum tunc venturum, jam vero praeteritum, aliisque subsequentibus diebus ex qualibet partium sex, et in universum duodecim ascitis et admissis eodem commissariis, revidendae, decidendae, complanandaeque rejectae fuissent, ut videlicet, post factam limitationem inter partes ad Hungariam et Transylvaniam pertinentes, atque in eisdem permanendo, quodque aequum et justum determinando, sopitis quibusvis partium differentiis, suum cuique restituendo et satisfaciendo, occasiones querelarum et semina discordiarum inter vicinos tollantur, ac pristina concordia, tranquillitas, bonaque vicinitas conservetur, nosque suprafati ad id specialiter utrinque delegati fuissemus commissarii. Ideo nos quoque praenotatum finem potissimi spectantes, ab ipsorum comitatuum limitatione ordiendum duximus. Et siquidem a continentia praefatae utriusque transactionis Tyrnaviensis, ne latum quidem unguem discedere integrum fuit.

Digitized by Google

Primo et ante omnia communi voto conclusimus, quod juxta posteriorem transactionem Tirnaviensem, quae tempore pacifici principatus Sigismundi quondam Bathori ad alterutram partem possessa fuerunt, ea etiam deinceps simili modo ad alterutram partem possideantur et maneant. [1])

Quantum vero ad oppidum Mako, caeteraque bona Turcis subjecta in comitatibus Zarandiensi, Orodiensi et Chianadiensi existentia, ac inter suam Majestatem et illustrissimum principem Transylvaniae controversa attinet, sua Majestas caesarea regiaque suis juribus insistit. Illustrissimus autem princeps Transylvaniae transactionem quandam per Sigismundum Bathoreum quondam principem cum divo olim imperatore Rudolpho initam praetendit, neque in ejus sensu convenire potuerimus. Ideo ratione eorundem bonorum in praescriptis comitatibus existentium, differentiae istius decisio communi suffragio in suspenso est relicta.

De decimis Nadudvar, possessionum videlicet Udvari, Szerep, Bayon, Kis Rabe, Nagy Rabe, Re(t)-Zentmiklos, Thorda, Szovatth, Keöteles, Ebes, et portionis in possessione Ladany, omnino in comitatu Bihariensi existentium conclusum est, ut maneant ad rationem suae Majestatis secundum usum hactenus observatum ita tamen, ut decimatores in terminis officii sui sese contineant. Viceversa autem decimae Ab(raham)ffalva, Buszita, Achyad, Martonffalva in comitatu de Szabolch pari modo ad rationem transsylvanicam.

Quod autem ad tricesimam boum in nonnullis pagis in comitatu de Zabolch existentibus ad partem transylvanicam exigi solitam, etsi compertum sit onerosam esse hanc exactio-

---

[1]) *Az eredeti tervezetben még a következő pontok állanak, melyek a hitelesített okmányból kihagyattak:* Et ideo postquam compertum sit, tam in iis comitatibus, quae ad Transylvaniam possidentur, utpote Maramarus, Krasna, et Zolnok-mediocris, certa bona et jura possessionaria, pro parte suae Majestatis fideliumque ejus, quam ediverso in comitatibus sacrae coronae subjectis, nempe Szakmar et de Szabolcs aliisque pro parte ditionis transylvanicae ab antiquo et memoria hominum possideri ac teneri, usumque ac fructum percipi. De iis igitur, ut juxta praefatam posteriorem transactionem Tyrnaviensem ad alterutram partem simili modo, quo hactenus tempore videlicet pacifici principatus Sigismundi quondam Bathory principis ad alterutram partem possidebantur, etiam in posterum teneantur ac possideantur, communi voto statuimus, ita tamen, ut si quae violentiae, aut aliae differentiae in praescriptis bonis alterutrius ditionis essent, vel deinceps orirentur, de iis in sedibus judiciariis eorundem comitatuum, in quibus talia bona habentur, partes conveniantur, causaeque exinde suscitatae decidantur et executioni debitae mandentur, salva tamen semper jurisdictione suae Majestatis et e converso. De caetero comitatus ipsi maneant in terminis, prout ab antiquo limitati possidebantur.

Digitized by Google

nem, quia tamen ex praedicta parte transylvanica usus continuus praetenditur, idcirco juxta novissimam transactionem Tyrnaviensem eundem usum reservatum sibi volunt. Id quod etiam de censu villarum Uÿvaros et Zigeth, in eodem comitatu adjecentium intelligendum.

Caeterum juxta transactionem priorem Tyrnaviensem in anno domini millesimo sexcentesimo decimo quinto mense Majo celebratam profugi et coloni fugitivi dominis suis terrestribus quibuscunque ex locis, includendo etiam Hajdonum mansiones, comperta rei veritate in posterum a tempore praenotatae transactionis Tyrnaviensis sexta videlicet die mensis Maji, tunc praeteriti, utrinque restituantur, lege et consvetudine regni in talibus utrobique usitatis et receptis, et extraneorum semper priori ratione habita.

Super bonis episcopatus Varadiensis, nempe possessionibus Kis Rabe, Udvari, Barand, et portione in Pispeök Ladany, omnino in Bihariensi, item totalibus Füred in de Zabolch, et Thurpazto in Hevesiensi comitatibus existentibus, auditis partium allegationibus, productisque utrinque attestationibus ac documentis deliberatum est, quod siquidem scopus hujus conventus transactionisque sit continentia transactionis Tyrnaviensis et juxta eandem usus praefatorum bonorum ex utraque parte sufficienter est comprobatus. Ideo manere debere utramque partem in usu hactenus observato conclusum est.

De bonis Perenianis, quoad magnificum dominum Sigismundum Praepostvarÿ de Lokacz, Lazarum Horvatth et dominam Sophiam Nemethÿ, relictam Gabrielis Horvat de Faidas, quia compertum est, hos ante tempora in rejectione specificatorum principum Transylvaniae in reali dominio praetensorum bonorum fuisse; id circo causam eorundem bonorum praesentem commissionem non concernere visum est. Si quid autem juris ulterius haeredes Doboiani ad praetacta bona praetendere voluerint, id suo loco et tempore prosequantur.

Quod autem ad reliquos, nempe magnificum dominum Davidem Zoliomÿ, Matthiam Szenasÿ atque Joannem Nagy attinet, cum compertum sit in bonis iisdem Perenianis nullum seminis defectum intervenisse, per hocque collationi dictorum principum non potuisse subjacere. Ideo vigore saepedictae transactionis Tyrnaviensis eadem haeredibus Doboianis, eo tamen et non ampliori, quam quo ea idem dominus Dobo possidebat, jure possidenda restituuntur.

Ratione querelae relictae Joannis Bodogh, cum eadem solum in portione sibi incumbenti conservari cupiat et Joannes quoque Agardÿ, vicissim alteram portionem familiae Sarandi, quam idem simul cum sua potione quibusdam Haj-

Digitized by Google

donibus vendita abalienasset, legitimo haeredi salvam velit, proindeque nec violentia aliqua simpliciter praetendi possit. Ideo conclusum est, ut jus cuique suum salvum integrumque permaneat. Et si dicti Hajdones ipsum de sua portione ad evitandas violentias, aliasque differentias exinde orituras, contentare voluerint, id eis liberum sit.

Super querela Leonardi Chiukatth contra magnificum dominum Petrum Melith de Briber, quod quia vigore transactionis Tyrnaviensis continuati utrinque usus ratio finaliter spectanda, atque ex allegationibus partium productisque documentis compertum sit, in his quoque bonis usum utrinque continuatum esse. Ut igitur etiam deinceps utraque pars in solito suo usu conservetur, salvo tamen jure alieno deliberatum est.

In negotio quoque domini Davidis Zoliomÿ, si quidem ex productis documentis constat portionem in possessione Vamosperchÿ, partim in de Zabolch, partim in Bihar comitatibus existentem, ad eundem dominum Davidem Zoliomi bono jure s(pe)ctare, neque id ipsimet Hajdones negent. Ideo deliberatum est, ut Hajdo(nes) cum ipso conveniant, et si ejus portionem possidere velint, eundem superin(de) contentent.

Super querela autem pupillorum Francisci Szechienÿ cum constet ex productis, pupillos memorati Francisci Szechieni in Zobozlo certam portionem bono jure concernere, et alii nobiles, ibidem portionati, suis portionibus libere gaudeant, ideo conclusum est, ut istis quoque pupillis portio sua restituatur, aut eosdem pupillos, Hajdones ibidem degentes, si eam pro sese redimere voluerint, superinde contentos reddant.

Quod ad alias certas querelas et primo negotium generosi Martini Morycz de Seövenihaza contra egregios Matthiam Szenasi et Albertum Konta alias Zakai ratione totalium possessionum suarum aviticarum Mindszent, Keörtvelies et Chiepan, itemque contra Petrum Kovach, capitaneum Haidonum in Tepe commorantium, ratione possessionis Serked vocatarum, omnino in comitatu Chiongradiensi existentium habitarum, quas iidem contra ligitimum ejusdem jus Morycz usurpare et occupare niterentur, motas et exhibitas, quoniam palam est donationales eorundem donatariorum, post tempus pacifici principatus Sigismundi Bathori quondam principis emanatas esse, ideo bona praeinserta antelato Martino Morycz restituenda adjudicantur, et restituuntur ipso facto, et ut ab iis abstineant memorati donatarii, conclusum est.

Ita etiam quo ad queralam Stephani Duskas Debreczeniensis contra egregium Joannem Agardÿ praesidiarium

Digitized by Google

Kalloviensem, ratione possessionis Chieghe in comitatu Zabolch, deliberatum est [1]), ut si quid praetensionis alterutra pars habuerit, id coram competenti judice acquirat; de caetero tamen a violentiis inferendis utrinque abstineatur.

Querelae porro comitatus Maramarosiensis in certa signatura compraehensae, siquidem ejus sunt conditionis, ut vicissim a comitatu Zatthmariensi, ditionique suae Majestatis caesareae regiaeque ex adverso, aliae per provisorem suae Majestatis Zatthmariensem contra Huztienses et Zigetienses opponantur. Ea propter ad toleranda in futurum discordiarum querelarumque semina statutum est [2]), ut pro prima Junii infrascripti ab utraque parte delegati commissarii, nempe ex ditione suae Majestatis egregii et nobiles, Stephanus Petheő de Peteőfalva tabulae judiciariae assessor, Franciscus Patho, vicecomes comitatus Zatthmariensis, Paulus Rezeghei judex nobilium, Laurentius Ramochia, et Andreas Irinÿ juratus notarius, ex Transsylvania vero duo vicecomites comitatus Zolnok-mediocris, Ladislaus Balashazy, alter Ladislaus Sarmasaghÿ et Lazarus Horvath, ad possessionem Suatag congregati, non solum revideant, arb trative has circa metas, et alias utrinque viġentes controversiias, sed et realiter complanent, et cui quaeque pars sese deinceps accommodent, definiant.

Quod idem etiam de querelis magnifici domini Pauli Veselieni de Hadad, comitis comitatus Zolnok mediocris contra subditos Suae Majestatis in possessionibus Dobra, Nantheő et Terebes commorantes, atque ad arcem praesidiumque Zatmariensem spectantes, inque eodem comitatu existentes, ratione certarum metarum ad possessiones suas Korond et Boghdand, Farkasorra, et Onoserdeő vocatarum propositis [3]) est intelli-

---

[1]) *Az eredeti tervezetből a következő pontok helyett vannak a fentebbi pontok:* ut vel concordent super tali praetensione sua prout compromissam esse dicitur, vel designatis certis justitiae amantibus, jurisque peritis viris, rem arbitrativae revisioni submittant interim (tamen . . . . . .)

[2]) *Hasonlókép kitörölve:* (ut) per spectabilem ac magnificum dominum Andream Doczy de Nagy Luchie, comitem comitatuum Bars et Zakmar, cubiculariorum regalium magistrum, nec non sacratissimae caesareae regiaeque Majestatis consiliarium cubicularium, praesidii Zakmar partiumque regni Hungariae superiorum generalem capitaneum, primo quoque tempore certi ad id idonei quinque delegantur commissarii, qui, penes alios quinque ex parte transsylvana eodem destinatos, non (solum stb.) . . . . . .

[3]) *A következő szavak az eredeti tervezetből kitörültettek:* et viceversa provisoris suae Majestatis ibidem commorantis egregii Valentini Barsy, contra Husztienses et incolas possessionis Zigeth ratione certarum violentiarum allegatis (est stb.) . . . . . .

Digitized by Google

gendum, per eosdem videlicet arbitrativos utrinque delegatos commissarios [1]), ad primum diem mensis Maii, in possessione praefata Dobra convenientes (loco absentium aliis per praetactum vicecomitem Zatthmariensem ubique substinendis) esse decidendas.

Quin etiam differentia illa, quae ratione possessionum utriusque Szopor ex una, et Ilosva ex altera partis hactenus viguit, per eosdem vel alios uti opportunius domino generali videbitur, utrinque nominandos arbitrarios commissarios revideantur et complanentur.

Porro autem ad reliquas, sive in communi per certos comitatus, sive privatim utrinque exhibitas querelas, seu gravamina attinet, sicuti illa peculiarib(us) numero tribus consignationibus continentur, ita ad singula quoque puncta, resolutiones et sublevamina habentur annotata, pariter per nos ab utraquae parte subscriptae, juxta quae a modo deinceps ut a quibusvis violentiis, injurationibus, et ab usibus inferendis utrinque abstineatur, atque hoc etiam pacto bonum pacis, vicinitatisque conservetur commercia reciproca promoveantur, reddendo quod cuique competit pariformiter conventum est. Denique ratione possessionis Kaba in comitatu de Zabolch existentis conclusum est, ut vigore saepefatae transactionis Tyrnaviensis jus utriusque partis, sicut tempore pacifici principatus Sigismundi Bathori quondam principis extitit observatum, etiam deinceps maneat.

Quoad nonnullos alios querulantes, qui in Transsylvania amissa bona praetendunt, etsi nos praefati suae Majestatis commissarii restitutionem eorundem et satisfactionem urserimus, juxta priorem transactionem Tyrnaviensem diligenter; cum tamen ex parte domini principis e contra continentiam possessionis transactionis Tyrnaviensis opponeretur, res in suspenso est relicta.

Atque etiam ad uberiorem prioris saepefatae transactionis Tyrnaviensis declarationem, posteaquam conclusio illa de literis testimonialibus et aliis causalibus authenticis, mutuo in regno Hungariae, ditioneque transsylvanica acceptandis hactenus in usum revocata non est cum aperto causantium damno. Ut deinceps, siquidem diplomata utrinque commutata jam sunt, utrinque hujusmodi testimoniales procuratorum fassiones, aliaeque causales, in, et extra judicia utrinque acceptentur, conclusum est. Id quod ex parte suae Majestatis praeno-

---

[1]) *Kitörölve hasonlóképen:* in termino per dictum dominum generalem praefigendo (esse stb.) . . . . .

Digitized by Google

tatus dominus generalis per vicinos comitatus proximo quoque tempore publicabit.

In quorum omnium fidem, certitudinem, realemque effectuationem nos a principio nominati utriusque partis commissarii, praemissa quaevis et singula puncta, hasque nostras manuum nostrarum subscriptionibus, et sigillorum usualium appositione duximus esse roborandas. Actum et datum in praefato oppido Nagy Karoly, die vigesima sexta mensis Martii; anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

P. H.	P. H.	P. H.
Nicolaus Ezterhazi m. p. de Galanta.	Michael Karoli m. p.	Andreas Loniai m. p.
P. H.	P. H.	P. H.
(Jaco)b Szentkereszty m. p.	Benedictus Pa(kay) ka	(Stepha)nus Petheo m. p.

(Eredetije az orsz. ltár. Tract. Publ. Fasc. 23⁰ N⁰ 28⁰. Az eredeti tervezet ugyanott Publ. Fasc. 1⁰ N⁰ 69⁰)

k)

Illis ac magce dne stb. Servitiorum stb. Az úristen stb.

Tudván az Ngod mostani méltóságos állapatját és császár urunk ő fge előtt való tekintetit, nagy szomorúsággal és panaszolkodással kölleték Ngodnak irnom ez mostani károlyi tractának szinte az vége fele eloszlásoknak, az commissarius urak és az papirendek császár urunk ő fge mandatomat adták elő az erdéli commissarius uraknak és kévánták azt ő kglmek, hogy az fejedelemnél ő ngánál legyenek azon, hogy Nitrából elhozott clenodiakat ő nga én velem megadassa, annak felette valami obligatoriat is mutattanak elő az én pecsétem alatt és ugyanott mindjárt az szent székre való citatiot is Zanizlóról kezekben adták az commissarius uraknak; az mely dolgot hà elébb értettem volna, minekelőtte el nem oszlottanak az ő fge commissariusi, magam is általmentem volna Károlyban. Bizonyára felette álmélkodván csudálkozom azon, hogy ő fge kicsoda instantiájára ment arra, hogy engemet arról meg igyekezzenek bántani és háborítani, holott az posoni gyűlésben is császár urunk ő fge koronázattyakor ugyanezen dolgot szegény Gardinal *(igy)* uram futotta és ő fgét meg is találta felőle, sőt ő fge szegény Illyésházi István uram által akkoron is demandalt én nekem, hogy az obligatoria szerént az clenodiakat megadas-

Digitized by Google

sam. Én is alázatossan könyörgöttem azon ő fgének ugyan Illyésházi uram által, hogy ő fge engemet is több hívei között azzal ne bántson, mert semmi clenodiakat én Nitrából el nem hoztam, — szegény Bocskai fejedelemnek félesztendig volt praesidioma Nitrában, ha mi maradott az pap uraktól, az kit akkoron el nem vihettek, nem én osztottam fel azokat az marhákat, obligatoriam penig tudja isten nálok nincsen, ha vagyon valami írás is, bizonyítom az élő istennel, nem híremmel vagyon. Érsekujvári kapitánságomban az asztalomról ellopák pecsétemet és ez óráig is oda vagyon. Szegény Bocskai fejedelemnek akkoron is megírtam pecsétemnek elveszését, hogyha azalatt valamit írnának az én nevemmel, annak hitelt ne adjanak; sőt az posoni gyűlésen magam kivántam volna, hogy előhozassa Gardinal uram az ország eleiben azt az obligatoriat és ha én akaratomból vagyon az az írás, arra kötettem magamat, hogy az fejemen égessék meg, — de akkoron is semmiképpen elő nem hozák, hanem mostan mutogatták azt az írást az károlyi terminuson. Látja isten elég szomorú szívvel vagyok, hogy ok nélkűl úgy akarnak megkárosítani az jó papuraim és Zanizlót akarják elfoglalni érette. Annakokáért Ngdat szeretettel kérem, olyen méltó igazságomban írjon Ngod ő fgének és az commissarius uraknak is, ő fge engemet is alázatos hívét több hívei között ne engedjen jószágomban megháborítani, bántani; emlékezzék meg ő fge kglmesen az bécsi pacificatióról, melyet szegény Bocskai fejedelemmel és az magyar nemzettel végezett ő fge; második az, hogy mostan ő fgének minemő szép egyessége vagyon az erdélyi fejedelemmel az én kgls urammal, engemet is ő fge alázatos szolgáját ne vesse el szemei elől, hogy én is tudhassak minden időbe ő fgének alázatosan és engedelmesen szolgálni, ha mi jót Ngod én velem cseleköszik ő fge előtt ez mostani ígyemben, én is meg igyekezem Ngodnak szolgálni. Éltesse stb.

Datum ex Zent Job 27. Martii, anno 1619.

Illis ac magcae dnis Vrae

servitor semper addictissimus
Franciscus Rédei.
m. p.

Külczím: Illri ac magco dno Andreae Doczi de Nagy Luczie stb. stb.

(*Eredeti,* Bécs titkos ltár. Hung).

Digitized by Google

LXXXI.

1619. apr. 6.

Meghivó a május 5-ki országgyűlésre.

Gabriel Betthlen etc.

Prudentes et circumspecti etc. Salutem etc. Az fényes portáról ott levő continuus oratorunk által bizonyos híreink érkezvén, oda ki az károli terminusra bocsáttatott főcommissariusink is minden jó válaszszal az ő felsége diplomájával megjövén, és onnan feljűl is egyéb új híreink érkezvén, előttünk álló több szükséges országunk javára nézendő dolgokat is méltónak itílvén lenni, hogy Kegyelmetek országúl értse és közönséges akaratból egy értelemből azokról hasznoson is deliberáljon: ahhozképest a régi mód és szokás szerént mellettünk levő böcsületes tanácsinkkal együtt végeztük ez jövendő holnapnak pünkösd havának ötödik napjára ide Fejérvárra országunkbeli híveinknek generalis gyűlést promulgáltatni. Hagyjuk azért és parancsoljuk is, ez levelünk látván, Kegyelmetek is a feljűl megírt napra és helyre városoknak régi szokása szerint bizonyos meghitt atyjafiait bocsássa oly tanusággal generalis gyűlésünkben, a kikkel egy értelemből előttünk álló dolgokról beszélgetvén, isten akaratjából országunk jovára, megmaradására végezhessünk hasznoson. Secus etc. Datum Albae Juliae die 6. mensis Aprilis, anno domini 1619.

G. Bethlen m. p. Caspar Beőleőny m. p.

Külczím: Prudentibus ac circumspectis etc. civitatis nostrae Colosvar etc.

(Ered. a Kolosvár vár. ltár. Fasc. III. N° 218.)

LXXXII.

1619. apr. 29.

Bethlen Dóczynak: Jenő ügyében közbenjárását kéri a királynál.

Ill^{ris} ac mag^{ce} dne stb.

Kgd levelét tegnapi napon az ő fge leveleivel együtt becsülettel vöttem és olvastam. Hogy ő fge az Kgd irására kglsen resolvalta magát, azt igen örűlöm magam is, adja az úristen ő fge minden birodalmát gubernálhassa boldogúl és szerencsésen. Nekem ő fge nevével a mely levelet íratott, akartam volna ha kevéssé keménben írtak volna, mindazáltal ezzel is talám isten engedi, hogy használhatunk. Hogy ő fge az oratornak intimaltatta Jenő állapatjáról való dolgot, azt

Digitized by Google

bizony igen akarom, hogyha az orator is ott ben serio tractalná, felette igen kévántatnék, hinnék el, hogy ő fgének és az országnak is vagyon vigyázások Magyarországra, mert ez ideig akarmint állattuk mi azt, hogy Jenőért, Lippáért megharagszik nemcsak az magyar nemzet, de sőt az egész imperium is kész hadat indítani velek Jenőért, — de a török abban semmit nem hitt, azt állatván, hogy az német követek ő előttök expresse megmondták, hogy semmi közit ő fgek nem mondják Erdélhez és annak részeihez, afféle heában való ratiókkal ne mentegessük magunkat. Itten velem lévén, jövendő hétfőn indúl innet Mikó Ferencz neű szolgám a portára, kit én is úgy instruálok és expedialom, hogy elállanak kéréséről, vagy declaralniok kelletik arról való dispositiójokat, megpróbálom mind szép és igaz ratióimmal, igíretimmel, adománynyal, ha mit efficiálhatok, ha az nem fog, rémítem az keresztyénség gondviselésével, hatalmával is, és akkor kévántatnék az oratornak is serio az dolgot tractálni az én követem mellett; meghagyom, hogy mindenben jó correspondentiát viseljenek az ő fge orátorával; mivel jőnek meg mindeddig beküldött s mind ezután beküldendő követim, postáim onnét, Kgdnek értésére adom.

Ő fgéhez az posoni gyűlésre főkövetimet akarom expediálni, kik által ő fgének való alázatos szolgálatomra offerálom magamat. Gratianus vajdának egy internunciusa tegnap jött hozzám, salutal levele által és tudósít székiben való érkezése felől, die 6. Aprilis mint Jászvásárra. Irja, hogy sokkal adós, én tőlem is kéván kölcsön 30 vagy 40 ezer forintot, fogadja sz. Mihály napjára megadni, — a menni sok adósságot felrakott, hamar és könnyen nehezen feselhet ki belőle; törökök sokan vadnak vele, azok mindenik ajándékot kéván tőle és addig róla el nem mennek, — eszében veszi rövid nap, mely könnyő és gyönyörűséges az vajdaság állapatja.

Szkender pasát irják, hogy Szilisztréről megindúlt volna az kozákok ellen való várnak építésére. Az lengyel követet nem az szerént excipiálták és tractálják, a mint az authoritas kévánná, és másszor maga is az porta excipialta, de az követ is keményen viseli magát. Mostan egyéb hírem uram nincsen, ha mi újabb érkezik, Kgdet tudósítom felőle, ajánlván Kgdnek az én jó akarattal való atyafiságomat. És az úristen stb.

Datum Albae 29. Aprilis 1619.

Ill. et m. dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum paratus
G. Bethlen m. p.

Külczím: Illri ac magco dno Andreae Doczi de Nagy Lüchie stb. stb.

(*Eredeti,* sajátkezű, Bécs, titk. ltár. Hung.)

Digitized by Google

LXXXIII.

1619. máj. 5—26.

a)

A fehérvári országgyűlés törvényei és irományai.

Nos Gabriel dei gratia Transyluaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit uniuersis, quod spectabiles et magnifici domini generosi, egregii et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsyluaniae, partiumque regni Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem quintum mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono, in ciuitate nostra Alba Julia ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humillime, ut nos uniuersos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum in comitiis eorum generalibus et ciuitate Alba Julia ad diem quintum mensis Maii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono indictis et celebratis conclusi.

Megértöttük kegyelmes urunk fejedelmünk a Felséged közinkben küldött kegyelmes propositióját, melyből nyilván látjuk az Felséged reánk való külső és belső kegyelmes gondviselését és szorgalmatos vigyázását, melyért bizonyára annál nagyobb háládással és hűséges szolgálattal tartozunk Felségednek, mennyivel szegény hazánkat [1]) romlottabb és minden régi dícsíretes jó rendtartásinak teljességesen felháborittatott állapatjában találván, fejedelemségének kezdetitől teljes tehetségével igyekezte azt minden külső reánk igyekező gonosz szándéktól oltalmazni, mind penig belső állapatjában is, az mennyire az időnek alkolmatossága szenvedte restaurálni. Mely kegyelmes igyekezetiben Felségednek nem kételkedvén semmit,

[1]) Igy van helyesen a hiteles kézirati példányban; a nyomtatott hiteles példányban hibásan »hazánknak«.

Digitized by Google

hogy ennekutánna is hasonlóképpen Felséged minden szorgalmatossággal elő nem akarna menni, ajánljuk mi is Felségednek mint kegyelmes urunknak egész országúl a mi hűséges szolgálatunkat, kérvén az úristent, hogy Felségednek reánk való gondviselésére erőt, egésséget és hosszú életet adjon.

(1) Minden egyéb világi külső állapatoknak igazgatása előtt penig, mivel az úristennek sok rendbéli ostorát és fenyegető csapásit látjuk és halljuk mind itt magunk között s mind szomszéd országokon, Felséged kegyelmes intéséből is igen jovaljuk, hogy az egyházi rendeknek jó intéseket az poenitentia tartásról mindenütt szorgalmatoson megfogadják, és mentől nagyobb buzgósággal az isteni szolgálatban, könyörgések és imádságoknak templomokban celebrálásában, józan és ártatlan élet mellett, minden rendek eljárjanak, és életeknek erkölcsöknek jobbitásával az isten felhúzott haragját engesztelni igyekezzenek. E mellett az innepnek megszentelése kívántatik úgy, hogy az nevezetes főünnepek és az vasárnapok megillettessenek [1]), se maga, se szolgája, se jobbágya azokon a napokon az dologra ne kénszeríttessenek; menyegzők se egyéb lakodalmok akkor ne celebráltassanak, útra is senki ne induljon, hanem ha bizonyos elmúlhatatlan ok kénszerítené; sőt akkor sohun praedicatio végéig az vásárok meg ne szabadíttassanak, se bort sohun délesti praedicatió végéig ne áruljanak. Valakik pedig ez ellen cselekesznek, nemes emberen hat forintot, paraszt emberen két forintot dúljanak az ispánok az vármegyéken, az székelységen az királybirák. Mely pénznek harmad részét magoknak tartván, az két részét pedig számán hagyják és adják azon városokon falukon lévő egyházfiaknak kezekbe, mely jövedelmecskéből tartozzék azon város és falu az templomokat és scholákat megépítteni. Semmi külső prophanus ususra sub amissione capitis et omnium bonorum ne merészeljenek abból az egyházfiak se semmi rend költeni. Egyházfiakat pedig minden városokon falukon igen hiteles jó lelkiismeretű zálogos embereket constituáljanak, az kik miatt kárt abból az faluk, városok ne valljanak.

(2) Az lélekkel való éktelen szitkozódás is mivel ilyen szörnyen eláradott, noha elég constitutio vagyon eddig is felőlle, mindazonáltal látván, hogy az emberek attól meg nem szűnnek, végeztük, hogy mindenűtt igen megtiltassanak minden rendek között. És hogy inkább elszokhassanak rólla, nemes ember valamennyiszer elmondja, egy-egy forintot vegyenek tőlle, szolgát és paraszt embert az kézi kalodában tegyenek,

[1]) Azaz megtartassanak.

Digitized by Google

és délig ott tartassék; ha pedig meg akarja magát váltani huszonöt-öt pénzzel válthassa ki toties, quoties elmondja. Mely dologra minden városokon falukon a birák esküdt polgárival együtt viseljenek szorgalmatos gondot, és személy-válogatás kedvezés nélkül minden rendeken exigálják. Az nemes embereken viceispánok és királybirák exequálják, de tartozzanak az falus birák hitek szerént erre számot tartani, és az ispánoknak megmondani. Urak, főemberek, magok böcsülletiért tartozzanak lelkek kötelessége alatt minden alatta valókkal ezt az végezést megtartatni, és az feljűl megírt büntetést exequáltatni, és oda, az hova rendeltetett, convertálni.

(3) Noha minden czégéres vétkekben szántszándékkal élő emberek felől végeztünk egy néhánszor, hogy megbüntettessenek: de hallatnak panaszolkodások sok helyeken, hogy meg nem büntettetnek, vagy ha büntettetnek is, nem az istennek törvénye sem az ország végezése szerint lenne büntetése, hanem csak birsággal, fizetéssel menekednének meg. Végeztük azért most is újjobban, hogy minden afféle vétkekben élő emberek, úgy mint: gyilkos, házasságtörő, isten neve szidalmazó, tolvaj, orv, bűbájos és több afféléhez hasonló, az tisztviselőktől személyválogatás és kedvezés nélkül, az bűnöknek szörnyű volta szerint valamit érdemlenek, megbüntettessenek, és birsággal sohun tisztek vesztése alatt vétkeseket meg ne szabadíthassanak. Az nőtelen személyek is pedig ne birsággal, hanem veszszőzéssel büntettessenek, és annak utánna az ecclesiát tartozzanak megkövetni. Ha pediglen az olyanok egymást elveszik, meg ne vesszőztessenek, hanem az ecclesiát tartozzanak megkövetni.

(4) Ezek után látván kegyelmes urunk az állapathoz képest reánk való kegyelmes gondviselésében menni sok szükségei legyenek Felségednek, azért hogy azoknak véghezvitelére Felségedet elégségessé tehetnők, ígírünk Felségednek mindennemű szükségekre kapu-szám szerint tíz-tíz forintot, felét ad festum visitationis, felét viszont ad festum transfigurationis dominicae Felségednek bészolgáltatni; könyörögvén Felségednek, mostani sok szükségit, fogyatkozásit szegény községinknek megtekintvén, legyen contentus vele. Az magyarországi uraink s atyánkfiai ezen tereh viselésre ígírik magokat. (Az szász uraink atyánkfiai hasonlóképpen) [1]).

Az kolcsos, mező, kerített és szabad városok, az előbbi mód szerént, az Felséged kegyelmes rendeléséből ekképpen contribuáljanak:

[1]) A zárjel közé rekesztett szavak nincsenek meg a nyomtatott hiteles példányban, de meg vannak a Dónáth-féle kézirati hiteles példányban.

Digitized by Google

Kolosvár adjon	fl. 800.
Bánfi-Hunyad	fl. 100.
Abrugy-Bánya	fl. 150.
Kis-Maria	fl. 100.
Kízdi-Vásárhely	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 75.
Sepsi-Szent-György . .	fl. 75.
Illyefalva	fl. 75.
Egeres	fl. 40.
Nagy-Almás	fl. 25.
Viz-Akna	fl. 100.

(5) Noha igen későre, és most is az Felséged kegyelmes intéséből, de vesszük eszünkben, mennyi romlásával, fogyatkozásával és kárvallásával [1]) legyen hazánknak, holott az úristen sok erős havasokkal, akadályos, ártalmas utakkal vévén környül szegény hazánkat, kik mindenütt nem csak szabadoson nyitva állanak, de még akarmely reánk igyekező ellenségnek is okot szolgáltattak, ha egyiken nem, a másikon bátorsággal való reánk jövésre, sőt csaknem minden havasok alatt való falukról szabados útak nyittattanak és tartatnak az két Oláh [2]) országra. Hogy azért minden utakat és ösvényeket teljességgel elveszessünk, bevágassunk és eltiltsunk, ugy hogy a silyi útnál [3]), Verestoronnál, az Király köve vagy Tercsvári [4]) útnál, az Ojtoz útjánál, se Havasalföldére, se Moldovára más és több útak, ösvények sohun ne hagyassanak, se tartassanak, hanem örök tilalomban legyenek, bevágattassanak, elhagyattassanak, rajtok feje, jószága vesztése alatt senkinek szabad járni ne legyen, és sub poena notae infidelitatis hír nélkül ki ne tisztíttassanak, se nyittassanak, kire minden tisztviselők, ispánok az vármegyékről, király és főbirák az székelységről és szászságról, és az fogarasi kapitán s udvarbiró tiszti és tisztessége vesztése alatt, hogy vigyázzon és szorgalmatoson gondot viseljen, Felséged kegyelmes tetszéséből végeztük és jovallottuk.

(6) Noha nem mondhatjuk kegyelmes urunk, hogy Felségednek minden rendbéli udvara népe és minden hadai elég fenyitékben nem volnának, mindazáltal mégis kiváltképpen az hajdú vitézek régi szokásokat nem hagyhatván, az országban széllel járnak, csavarganak, tolvajolnak és praedálnak, sőt néha

---

[1]) Ezen szavak: »és kár vallásával« a nyomatott hiteles példányból ki vannak hagyva.

[2]) Az »oláh« szó a nyomtatott hiteles példányban hiányzik.

[3]) A nyomtatott példányban hibásan »s i r i útnál« kézirati példányunkban helyesen »Sily«, azaz z s i l y i, Zsily völgyi.

[4]) A nyomtatott példányban hibásan: »T a r t s-vari«.

Digitized by Google

derekason is jószágunkra szállván, kéméletlen dúlnak. Hogy azért mind az úton járók, mind pedig házakban, határokon és mezőkön munkálkodó jámbor emberek és minden rendek bátorságosban megmaradhatnának, Felséged kegyelmes tetszéséből végeztük, hogy ennekutánna semminémü üdőbe se katona, se hajdú rend Felséged udvarából, Felséged maga vagy udvari főkapitánya levele nélkűl, sohul ne járjon, azonképpen egyéb helyekről főkapitán levele nélkűl, viszont urak és főemberek szolgái urok levele nélkűl ne járhassanak. Ha kik pedig levél nélkűl járnak, arra fővigyázások legyen kiváltképpen az városok és faluk birájinak, fő- és viceispánoknak, harminczadosoknak, sőt még privatus nemes embereknek is, kik oly fokhekelyen laknak; az útakon, melyeket el nem kerűlhetnek, afféle csavargó latrokat igen megvizsgálják, kérdezzék, és afféle levélnélkűl bizontalan járásban való embereket megtartóztassanak, megfogjanak, és onnat közelb való várban, városokban fogva küldjenek, és ha büntetést érdemel, minden kedvezés nélkűl törvény szerént megbüntettessék; ha pedig igaz járatbeli lészen, elbocsáttassék minden marhájával. Ha pedig valamely városban vagy faluban az olyanokat meg nem fognák, sőt szántszándékkal elbocsátanák, az dolog megbizonyosodván, az város vagy falu birája mindjárást az director két száz forintot vehessen azon vármegyebeli ispánoknak és király biráknak segítségekkel.

(7) Látjuk kegyelmes urunk, hogy a dutkának kilencz pénzre szállásával nemhogy az jó pénz közöttünk szaporodott volna, de inkább még szűkült, és semmiféle moneta oly bővön köztünk nem jár, mint az öt pénzes garas. Hogy azért egyéb jóféle pénz is országunkban bővebb lenne, végeztük országúl, hogy az jó dutka, mint azelőtt, ezután is tíz pénzbe járjon. A minémű aprópénzt penig [1]) Felséged pro forma készíttetett és közinkbe küldött volt, mivel comperiáltatott, hogy minden magyarországi afféle monétákat jósággal feljűl halad, felette igen jovaljuk. Tetszik is, hogy mihelt Felséged in publicum usum kibocsátja, mindenütt és minden rendektől elvétessék. Adja az úristen, Felséged sok esztendőkig nagy gazdagon verettethesse.

(8) Noha istennek kegyelmességéből ez országban minden bőség vagyon, mindazáltal az míves emberek arra nem nézvén, nemhogy míveket az limitatió szerént adnák, sőt inkább minden míveket kétszer árrán adják. Végeztük azért országúl, hogy ennek előtte való 1615 és több esztendőkbeli articulusok tartása szerént az limitatiót az ispánok observáltassák, és ha mely városokbeli birák az ő alattok való míves embereket meg nem büntetnék, az ispánok minden kedvezés

[1]) A »penig« szó a nyomtatott példányból ki van hagyva.

Digitized by Google

nélkűl két annyit vegyenek az birákon magokon, vagy a város külső jószágiból.

(9) Noha inkább minden gyűlésekben végezünk az orvok, orgazdák, gyilkosok, paráznák, bűbájosok és minden egyéb czégéres vétekben élő gonosz emberek és mind azoknak párttartói felől, de mégis, az mint eszünkben veszszük, azoknak kevés avagy semmi büntetések nincsen. Végeztük azért országúl, hogy minden kedvezés és személyválogatás nélkűl az ispánok, kapitánok, királybirák és minden rendbeli tisztviselők sub amissione officii az latrok kergetésében, latrok gazdáinak fautorinak büntetésében, az régi articulusokat, úgy mint 1591. 1607. 1610. 1613. 1614. és több esztendőbeli articulusokat observálván, szorgalmatoson eljárjanak.

(10) Tetszik az is kegyelmes urunk, hogyha mely jobbágy emberhez suspicio vagyon, minden vármegyében csak priuatus nemes embertől is megfogattassék; de tartozzék mindjárást az nemes ember fő vagy viceispán kezében adni, és az ispán nyolczad nap alatt bizonyítván reá, ha bűnös, megbüntettessék, ha büntelen, elbocsáttassék, de törvény előtt semmi marhája el ne vétessék, az nemes embernek is az megfogásért semmi bántása ne légyen.

(11) Panaszolkodnak kegyelmes urunk sok atyánkfiai, hogy raváson lévő és adófizető jobbágyok az adó előtt elszökvén, és egyébütt magoknak maradást nem találván, Felséged gyalogi köziben állanak mind az nemes jószágból s mind az székelységről, kiknek adójok otthon több szegény emberekre szállván, nem győzik megfizetni. Hogy azért Felséged kegyelmes urunk ennekutánna, szükség kivűl, sohonnat való jobbágyinkat gyalogi közzé bé nem fogadtatja és íratja, és eddig béállott jobbágyinknak is házok népét urok szolgálatjára minden helyeken engedi Felséged, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(12) Vagyon sok panasz viceispán és szolgabirák ellen is, hogy executiókért, főképpen jobbágy kérésért, szokatlan bért és fizetést kévánnak; azonképpen az notariusok egy per non venit sententiáért három forintot vesznek. Végeztük azért, hogy mind az ispánok, szolgabirák és notariusok szokott és illendő proventusokkal legyenek contentusok.

(13) Sok panaszok vadnak kegyelmes urunk az harmincadosokra is minden rendektől, de kiváltképpen kik sóval kereskednek, hogy az régi szokás és rendtartás ellen minden szekértől egy-egy kősót vesznek; noha az mivel Felséged számára tartoznának, igazán és fogyatkozás nélkűl megadják. Végeztük azért országúl, hogy ha ezután efféle szokatlan és nem illendő exactiókat cselekednének a kereskedő népeken

Digitized by Google

vagy szegénységen, az vármegyebéli ispánt requirálván felőle, az olyan megbántott ember, az dolog megbizonyosodván, tartozzék az ispán az olyan harminczadost az vármegyére inteni, és a szokatlan exactióért két száz forinttal büntetni, melynek egyik része Felségedé, másik az megbántott félé, harmadrésze az ispáné légyen.

(14) Hogy Felséged elszökött jobbágyinkat szabad helyekre kiáltott falukból, Biharvármegyében lévő urainknak atyánkfiainak instantiájokra, udvarából gyalogit adván mellékjek, kezekben nyakon kötve adatja, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk: de hogy ezután senkinek afféle puszta helyekre szabadságot kiáltani ne légyen szabad, Felséged kegyelmes tetszéséből végezzük, és ugyan interdicáljuk is mindenektől.

(15) Az váradi requisitoroknak, hogy Felséged váradi udvarbirája és perceptora által bizonyos rendelt fizetéseket fogyatkozás nélkül meg ígíri adatni, Felségednek mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.

(16) Az székely uraink s atyánkfiai alázatos könyörgégekkel találván meg Felségedet, az székelységen való publicatióknak állapatja felől, melyre Felséged kegyelmességéből így resolválta magát, hogy ez jövendő őszszeli gyűlésig minden publicatiójok in suspenso maradjanak, és senkitől annak vigorával semminemű jószág el ne foglaltassék, hanem akkor ujobban Felségedet megtalálván, ha mivel praetensiojokat állathatják, azt is Felséged eleiben adják: ebbéli Felséged kegyelmes resolutióját Felségednek mint kegyelmes urunknak meg szolgáljuk.

(17) Az Székelység között való jobbágyságnak csinálása felől való Felséged [1]) kegyelmes resolutiója szerént tetszett mi nekünk is egész országúl, hogy az megyesi gyűlés után, mely 1614. esztendőben volt, utcunque székelyből csinált jobbágyokat simpliciter kibocsássák kezekből, és foglaltassék el tőlök. Ennekutánna is penig örökséges székelyt, sub poena quadringentorum florenorum, jobbágyává ne tegye; sőt még capitalis és criminalis dologban is Felséged híre nélkül se el fogadni jobbágyúl, sem eladni, kötni magát, az ki zászló alatt szolgáló székely, szabad ne legyen semmi uton. Ha kiket pedig Felségedtől impetráltak eo praetextu, hogy vagy hadban nem szolgált soha, vagy zászló alá bé nem iratta magát, avagy jövevény, post diligentem inquisitionem, elsőben ennek végére menvén és megtudakozván szorgalmatoson, Felséged közikben [2]) bocsá-

[1]) A nyomtatott példányban a »Felséged« szó ki van hagyva.
[2]) A nyomtatott példányban hibásan áll: »közinkben.«

Digitized by Google

tott commissarusi által ha úgy nem találtatik az dolog, az mint Felségedtől megkérték, az olyanokat is tartozzanak eo facto kibocsátani kezekből.

(18) Az medgyesi gyűlés előtt pedig szabad székelyekből csinált jobbágyok mindeneknél maradjanak meg.

(19) Noha kegyelmes urunk a postáknak mód nélkül való magok viselések felől való panaszokra mindenkor Felséged kegyelmesen resolválta magát ő kegyelmeknek, és erős fenyíték alatt rendet is szabott az [1]) postáknak, de ők azzal nem gondolván, az szegénységet gratuitis vecturis, commeatibus et ablatione equorum kínszergetik. Végeztük azért Felséged tetszéséből, hogy az postálkodásból az boldog emlékezetű István királynak ő felségének privilegiuma helyben maradván, ne literae salvi conductus aliis praeterquam in negotiis regni et serenitatis Vestrae proficiscentibus adattassanak. [2])

(20) Panaszolkodnak sok rendbéli atyánkfiai kegyelmes urunk, hogy noha az törvény előtt való tartogatás és arestatió közönségesen ország törvénye és minden rendeknek szabadsága, privilegiuma ellen vagyon; mindazáltal némelyek Felségedtől sinistra expositiókkal impetrált arestatiójoknak vigorával, némelyek annélkül is alá s fel igaz utokban járó embereket vagy marhájokat törvény előtt városi vagy falubeli birákkal megtartóztassák. Végeztük azért Felséged kegyelmes tetszéséből, hogy erről az 1607. és több esztendőkbéli articulusok observáltassanak.

(21) Végezetre hálaadóképpen vesszük kegyelmes urunk Felségednek ebbéli kegyelmes gondviselését is, hogy az törvényekről külömb-külömb időben íratott articulusokat egy corpusban redigáltatta, méltónak is ítíljük, hogy articulusban is írattassék. Mely egyben szedegetett törvények így következnek:

(22) Mivelhogy az elmúlt veszedelmes és felháborodott állapatjában szegény hazánknak az terminusok nem szolgáltathattak, az törvény brevis processusiról való constitutiók is az állapathoz képest variáltattanak, s még eddig egy corpusban nem redigáltathattanak, kiből sok abususok és inconvenientiák következtenek mind a causánsoknak akadályokra s mind pedig az bíráknak nehézségekre: mely dolgokat akarván tollálni, hogy mind az causánsok s mind penig az bírák előttök lévő causájokban kevesebb akadálylyal és expeditiusban procedálhassanak, ennekelőtte való fejedelmeknek ez ideig való minden articulusokat comportálván, az minémű processusokat azokból ez mostani időnek állapatjához képest és az causánsok-

[1]) A nyomtatott példányban: »szabatott«.
[2]) A nyomtatott példányban: »adassanak«.

Digitized by Google

soknak legjobbnak és hasznosbnak ítíltük lenni, azokat egy corpusban redigálván, pro statutis consuetudinibus et legibus regni végeztük lenni és megtartatni tam in sede iudiciaria serenissimi domini principis, quam etiam sedibus comitatuum et Siculorum tam in Transsylvania, quam in partibus Hungariae ditioni transsylvanicae annexis existentibus.

(23) Kiváltképpen való injuriájok mivel sokaknak a potentiariusok miatt történik: tetszett, hogy ennekutánna is, az mely casusok brevis processust concernálnak, ez ide alá megírt mód szerént continuáltassanak, t. i. causae quinque casuum omniumque actuum potentiariorum maiorum et minorum, deliberati item homicidii, dotum, rerum paraphernalium, quartalitiorum, tuterarum, bonorum impignoratitiorum, vinculorum et obligaminum, depositorum, debitorum, diffamationum falsorum delatorum, repetitionum literarum et literalium instrumentorum qualitercunque apud manus alienas existentium. Mely casusokat pro arbitrio causantium az causánsoknak salvum legyen az táblán vagy pedig az vármegyéken moueálni [1]) és keresni.

(24) Az táblán való processus pedig ez:

Ha ki peressét az feljűl megírt casusokban az táblán akarja keresni, Erdélyben az terminus első napjának előtte nyolczad nappal, Magyarországban pedig tizenötöd nappal literis evocatoriis legitime evocáltassa, holott mind az két fél öszve felelvén, ha kévántatik, vagy ad literas, vagy ad humana testimonia második terminusig kibocsáttassanak, melyet ugyan azon második terminusra reportálván, ugyanakkor törvénye legyen; definitiva sententia pronunciáltatván, ulterioribus remediis denegatis exequáltassék. Ha kik pedig per non venientiába hagyják magokat, azokra per non venit sententia adassék, de ilyen móddal, hogy az inhibens azon közelbik terminusra minden igazságát absque ulteriori dilatione tartozzék producálni, hogy modo praemisso törvénye lehessen, mely második terminusra is az inhibitio mellett ha nem compareál, végső sententia adassék, és mindjárást ulterioribus remediis denegatis ezen sententia is exequáltassék. Artic. Anni 1572.

(25) Art. 1582. [2]) Az quinque casusokban pedig és deliberatum homicidiumban personaliter compareáljanak, valamikor afféle causák discutiáltatnak, és az inhibitio is nem külömben, hanem a feljűl megírt módon szolgáljon.

(26) Art. 1571. [3]) Ez feljűl megírt inhibitióról végeztük azt is, hogy az mely peres az táblán jelen vagyon, avagy in

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: »monealni«.

[2]) A régibb törvény idézése a nyomtatott példányban hiányzik.

[3]) A nyomtatott példányban ezen szavak: Artic. Ann. 1571. a megelőző czikk végén állanak.

Digitized by Google

loco sedis iudiciariae az törvény szolgáltatásakor az peresse ellen nem szól, avagy prokátora által nem felel, peressét fárasztani akarván, de azért ő mással perel, vagy ha nem perel is, az olyan inhibitióval ne is élhessen; ha pedig valamiképpen inhibitiót venne és peresse ellen élni akarna vélle, patvaron maradjon ez okáért, hogy afféle nyilván való csalárdság az törvényben senkinek meg ne engedtessék, az kik pedig az inhibitióval igazán akarnak élni, az mi végre az régi jámborok szerzették volt, éljenek úgy és az végre igazán vélle.

(27) Art. 1578. [1]) Szokott mindenkor ez is esni, hogy az per non venit sententia után inhibitiót adjanak az incausam-attractusnak, úgy hogy a ki per non venit sententián maradott, a sententia exequálásától eltilthassa inhibitióval az actort, mely után euocatió is szokott lenni. Ha azért az actornak az ki az sententiát vötte, abban az vármegyében, az hova exequálni akar menni, jószága nem volna, az honnan az sententianak exequálásától eltilthatnák az executorok vagy káptalanok az actort, maga vagy azon embere által, az ki az sententiát az executoroknak vagy káptalanoknak executióra viszi, az executiótól eltilthassák és evocálhassák is. Ha pedig az inhibitióval az pars periclitans az executióra nem érkezhetnék, az per non venit sententiának executiójának relatoriáját az regiusok vagy az káptalanok tizenötöd napig ki ne adhassák, hogy az periclitans pars az inhibitióval oda érkezvén az ő defectusának segíthessen. Ha pedig intra quindecim dies oda nem érkezhetik az inhibitióval, a relatoriát kiadhassák, de ezt is az tizenötöd napot mindenkor inclusive számlálván. Egy prohibita is eodem die absentibus tantum sine onere conceditur.

(28) Mivelhogy az prohibita csak eodem die engedtetik meg az brevis processusban, az sententiákat azokon másodnapon itílő mester uramék kiadhassák, ha nem prohibeálják eodem die. Ha pedig az vármegyén akarja valaki ezeket az causákat keresni, az is szabadság legyen, azokon kivűl, az melyekben perpetuitas bonorum kerestetik, és ahoz privilegiumok productiója is kivántatnék, vagy pedig notát concernálnának.

(29) Az vármegyékben azért mind itt Erdélyben, mind Magyarország részeiben, és az székelségen is, az feljűl megírt brevisekben ilyen processus tartassék: citatiók fő és viceszolgabirák által legyenek az székek napjai előtt nyolcz nappal, Magyarországban tizenötöd nappal az régi mód szerint; de az bírák nem várván az széktől, csak házoktól is citatiókra kime-

[1]) Igy áll a kézirati példányban; a nyomtatvány pedig az előbbi czikk végén: Artic. Ann. 1571.

Digitized by Google

hessenek. Az citatióknak pedig meritumát cum brevi declaratione megjelentsék az incausamattractusnak, kik régi salariumokkal legyenek contentusok sub amissione officii; hogy az vármegyéken is az processus az tábla processusához accomodáltassék, ott is, ha kivánnák az causánsok, egyszer ad literas vagy ad humana testimonia kibocsáttassanak második székig, és akkor törvény pronunciáltassék. Ha ki pedig pro stabilimento iuris sui novummal akarna élni, szabad legyen, de ante extractionem literarum transmissionalium, mert azután az novum meg nem engedtetik azért, hogy az causa mind az novumnak discussiojával együtt revideáltassék az táblán.

(30) Ha ki pedig nemoban hagyja magát és per non venit sententiát vesznek reá, az actort [1]) az sententiának exequálásától eltiltja, az incausamattractus a második székre minden bizonságival oly készen legyen, hogy többször ki nem bocsátják, hanem törvénye lészen.

(31) Art. 1582. [2]) Mind ezekben pedig az casusokban az appellatiók admittáltassanak; de az quinque casusokban és deliberatum homicidiumokban pars convicta fogva tartassék mind az appellatiónak meglátásáig, avagy elegedendő kezesség alatt az régi articulusok tartása szerént elbocsáttassék. Ezen kivül minden egyéb remediumok prohibiták, párvételek, procuratoria revocatiók, kikkel azon székről az causának discussiója kimenne, abscindáltatnak.

(32) Tetszik az is, hogy az széknek mindenütt két avagy három nap alatt celebráltassanak, és a per non venit sententiákat ugyanazon székből az notariusok kiadják az végre, hogy ha az incausamattractus az actort az executiótól el akarja tiltani, az első közelbik székig verbali prohibitione tiltsa el az actort, tovább ne vontassa, mindazáltal afféle szóval való tiltás az novumot nem excludálja.

(33) Ha mely paraszt embertől potentia patráltatik, abból az 1582. esztendőbéli, Báthory Zsigmond fejedelmünk idejében emanáltatott articulus observáltassék, a mely így vagyon:

Az paraszt ember ha mi kárt vagy potentiát teszen, földesurától törvént kérjenek felőle, ki továbbá való halogatás nélkül törvényszéket sem várván, egy szolgabiró előtt tartozzék törvént tenni nyolczad napra füstin, (Magyarországban tizenötöd napra), és minden bizonságával revideáltassék; ha ott nem tetszik az törvény, vármegyére appellálhasson első székre, holott vége szakadjon; de ha ott is nem tetszik, az

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: »az Actor«.

[2]) A nyomtatott példányban az előbbi czikk végére van nyomtatva: Artic. Ann. 1582.

Digitized by Google

fejedelem eleiben bocsáttassék, melyben több juridicus processus ne admittáltassék. Ha hol az dominus terrestris legitime requisitus törvént az praefigált napra nem tenne, az vármegyére citáltassék, et cum singulorum jobbagyonum homagiis tartozzék újobban törvént tenni az feljűl megírt módok szerént. Ha akkor is contumatia ductus törvént nem tenne, másodszor is az székre exportálván, in acquisitione actorum convincáltassék, és ulteroribus remediis denegatis exactioni demandáltassék.

(34) Hogy pediglen az causansok fáradságoknak és sok költségeknek hasznát érezhessék [1]), és az vármegyéken s egyéb székes helyeken, kerített és mező városokban inchoáltatott törvényeknek hamarabb vége szakadhasson, és perlekedéseknek [2]) scopusát assequálhassák: végeztük, hogy ennekutána minden erdélyi és magyarországi vármegyék, székelység, szászság, kerített és mező városok mindenféle appellatiókat indifferenter minden generalis és partialis gyűlések alatt revideáltassanak.

(35) Art. 1600 [3]). Mivel az szökött szolgák felől, kik Mihály vajda béjövetele után uroktól elszöktenek, elég világos articulusok vadnak, ennekutána is azon articulusok mind itt benn Erdélyben s mind Magyarország részeiben observáltassanak, melyek így következnek: Végeztük az szegődött, szegődetlen szolgák, szolgálók felől, hogy valamely szolga Mihály vajda béjövetelitől fogva urát ideje előtt és búcsúvétlen elhagyta, ha nem nemes, ha nemes is, ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, bíróval meg kell az urától kérni; ha megadja, jó, ha meg nem adja, az székre híják, és ha méltó és igaz okát nem adhatja, kétszáz forinttal restituálja. Ha pedig oly nemes ember, hogy residentiája vagyon, az székre hívják, és ha méltó okát nem adhatja, kétszáz forinttal restituálja magát, és mindenben az brevis articulus szerént procedáljon törvénynyel. Azonképpen az mely szolgák kapitánságok, hadnagyságok alatt találtathatnak, két nemes emberrel kérjék meg, mely két nemes ember adjon relatoriát róla és egy mandatummal vegyenek kétszáz forintot jószágán; ha jószága nincsen, hópénzéből tartsák ki az kétszáz forintot, melyet tartozzék az fizető mester megadni egy mandatumra; ha meg nem adná az kétszáz forintot, az perceptoron vegyék meg.

(36) Az szökött jobbágyok, kik Mihály vajda béjövetelitől fogva urok földéről elmentenek, azok dominis suis terres-

[1]) A nyomtatott példányban: »érezgessék.«

[2]) Ugyanott: »perlődéseknek.«

[3]) A nyomtatott példányban a megelőző czikk végére van nyomtatva: Art. Ann. 1600.

Digitized by Google

tribus minden helyekről ilyen módon restituáltassanak: Az kié az jobbágy, kérje meg szolgabíróval avagy csak köznemes emberrel is attól, az kinek földén lészen, magától avagy bírájától; ha megadja, jó, ha meg nem adja, citáltassék az székre tizenötöd nappal az szék napja előtt, és az jövendő közelbik széken mindkét fél per se vel per procuratorem compareálván és össze felelvén, mindkét fél bizonságra bocsáttassék, és második széken az utrum szerént való bizonságokat reportálván mindkét fél, finalis sententia pronunciáltassék felőle, és absque ullo onere tartozzék restituálni az jobbágyot, kiben semmi tovább való remedium, úgymint se inhibitio, se repulsio, se appellatio ne admittáltassék. Ha pedig az vármegye pronunciált sententiája[1]) után nyolczad napra nem restituálja az jobbágyot, annakutána való széken cum homagio et poena minoris potentiae tartozzék megadni. Azonképpen az özvegy asszonyok is, kik vicem ejus gerunt, és az nőtelen jobbágyok is, kik immár, úgymint húsz esztendősök, az gyermekségből kikelvén emberkorban vadnak, ezen articulus tartása szerént minden helyekről, (ha szegődött szolga, esztendejét kitöltvén), megadassék. Az mely jobbágy nemes asszont vagy nemes leánt venne, és felesége után nemes örökségre szállana, az feleségétől kérjék meg az brevis szerént, és mindenben az szerént procedáljon.

(37) Az székelységről, szászságról, kerített és mező városokról, mind itt benn Erdélyben, mind Magyarország részeiben, kérjék parancsolattal meg sub poena ducentorum florenorum ilyen móddal, hogy tempore repetitionis az felkérendő jobbágy felől az actor legyen készen bizonságival, ki exhibeálván annak, kitől felkéreti az jobbágyot, tudhassa ha meg kell adni avagy nem; ki ha meg nem adná, salvum legyen az actornak citálni érette, és az előbbi processus szerént causáját prosequálni.

(38) Art. 1612.[2]) Vadnak olyan atyánkfiai kegyelmes urunk, kik ez elmúlt disturbiumokban sokféle ellenségtől gyermeki állapatjokban elvitetvén, ugyanott idegen országban felnevekedtenek, kiknek ez alatt holt hírek futamodván, és megjövések felől semmi reménség nem lévén, őstől maradt jószágok ez idő alatt elidegenedett, mostan is olyaktól bíratik, kiknek in praeiudicium illorum semmi jussok hozzá nem volna. Végeztük azért országúl, hogy az kik efféle árvák közzül megjőnének vagy megjöttenek volna, az jószágnak mostani posses-

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: »sententia.«
[2]) A nyomtatott példányban az előbbi czikk végén áll: Art. Ann. 1612.

Digitized by Google

sorát az vármegye székire citálván, és megbizonyítván, hogy az ő jószágát sem atyja sem anyja, sem oly atyjafia, kit atyja vagy anyja holta után immediate concernált volna, és ő maga is honn nem létében el nem idegenítette, hanem más oly, kit post mortem suam illetett volna, az jószág restituáltassék az ispánok által. Mivel pedig az articulusnak értelme miatt akadályok találtatnak, azoknak eltávoztatásáért tetszett ezen articulusnak világosabb értelmet adnunk, mely ennek utánna [1]) observáltassék, hogy tudniillik az incausamattractus ad comprobandum jus suum egyszer kibocsáttassék, és ha annakutánna való törvénynyel contentus nem lehetne, appellatióval is élhessen.

(39) Dilatióknak és prorogatióknak impetrálásával is az causansok igazságokban igen meg szoktanak fogyatkozni, kire való képest sok panaszok is hallatnak. Hogy azért kiki igazságában szabadoson előbb mehessen, tetszett, hogy azon egy causában egy prorogatiónál többet senki semminémű szín alatt ne impetrálhasson, melyet secundario ha impetrálna is, invigorosa legyen. Az első prorogatoria is pedig minémű casusokban admittáltassék, holott arról nyilván való articulus vagyon, az ennekutánna is minden részeiben megtartassék, mely ekképen következik:

Art. 1591. [2]) Miérthogy az törvények dolgában látjuk, hogy sok abususok vadnak és ugyan introducáltattanak: tetszett egyenlő akaratból, hogy annakelőtte való articulusok tartása szerént az juridicus processus ne turbáltassék, és haladék Felségedtől senkinek külömben ne adattassék, hanemha kik extra terminum regni in publicis regni negotiis vadnak, avagy Felséged maga dolgában bocsátaná el, azonkivül senkinek causája ne prorogáltassék. Ha kik pedig Felségedtől dilatiót vagy prorogatoriát extrahálnak, vagy azért Felségedet könyörgésekkel megtalálják, az tábla lássa meg, kit vehessen elő s kit nem; az kit pedig az tábla törvény szerént úgy talál, hogy elővehetni, azt adjudicálják, az kit pedig nem, azt rejiciálják.

Viduarum, orphanorum, et quorum de jure regni interest, legitimum anniversarium mind a táblán s mind egyéb székes helyeken megtartassék.

(40) Vadnak az executiók dolgában is igen sok fogyatkozások és abususok, melyeket szükség tollálni; azoknak azért tollálására tartassék meg az 1599. esztendőbeli articulus, mely így vagyon:

---

[1]) A nyomtatott példányban hibásan: »mellyeknek utánna.«
[2]) A nyomtatott példányban e szavak: »Art. 1591.« hiányzanak.

Digitized by Google

(41) Vadnak ilyen bántásink is kegyelmes uram, hogy az vármegyéken adjudicáltatott sententiának executióját Felségedtől extrahált mandatumokkal gyakorta az periclitans parsok interturbálni igyekeznek, és ab executione az executorokat eltiltják az triumphans parsnak nagy fogyatkozására. Végeztük azért Felséged kegyelmes tetszéséből, hogy afféle missilisek, ha contra jus regni et consvetudinem sedis emanaltattak, ne observáltassanak, hanem éljenek az törvénnek szabad remediumával.

(42) Art. 1576.[1]) Végeztetett ez is, hogy in prosecutionibus causarum senkinek kedvezés ne legyen se mesterektől, se egyebektől; az mesterek az régi jó mód szerént seriesből itéljenek, ebben se uraknak, se egyéb fő népeknek nem kedvezvén, mind szegénynek, bódognak az igasságot egyaránt szolgáltassák. Felséged is méltóztassék azt megtartatni minden rendeknek személyválogatás nélkül, attól megválva, az kiket Felséged maga szükséges dolgaiban el akarna küldeni, azoknak pereket méltán elő vegye az tábla; haladékot is senkinek egyébnek Felséged[2]) ne adjon, hanem az törvény helt ád, az Mátyás király decretuma tartása szerént.

(43) Mind ez országban s mind Magyarországnak ide tartozó részeiben régi szokás ez, hogy mikor az törvények az per non venit sententiának utánna folyásában indulnak, és az bíró valamelyik félnek, az actornak vagy az incausamattractusnak törvénye szerént hitet ítíl, avagy communisra avagy oculata revisióra bocsátja, és eszében vévén az peres félnek valamelyike az törvénnek súlyosságát, el akarja tiltani inhibitióval: végeztetett egyenlő akaratból, hogy ennekutána ha valamelyik fél ezeknek celebrálásától el akarja magát s az adversa parsot tiltani, nyolcz nappal tiltsa el az napnak előtte, melyet az bíró communisnak avagy oculatának praefigált volt, ezt pedig az napot mindenkor inclusive értvén. Ha pedig valaki annakutána az nyolczad nap után inhibeálna, az inhibitiónak ereje ne legyen.

(44) Art. 1571.[3]) In longis causarum processibus minden peres egy terminuson két prohibitióval élhessen, egyik eodem die simpliciter sine onere, az második semper cum onere.

(45) Mivelhogy az evocatoriákban, adjudicatákban és relatoriákban vagy az mesterektől vagy az executoroktól

---

[1]) A nyomtatott példányban az előbbi czikk végére van téve: Artic. Ann. 1576.

[2]) A »Felséged« szó a nyomtatott példányban hiányzik.

[3]) A nyomtatott példányban e szavak: »Art. Ann. 1571.« a megelőző czikk végén állanak.

Digitized by Google

gyakran errorok eshetnek az causánsoknak nagy fogyatkozásokra, kiről noha azelőtt is 1571. esztendőbéli articulus volt: tetszett mindazáltal, hogy afféle errorok ad instantiam partium az első terminuson in foro contradictorio, ha szintén az béadott levelet az mester elolvasta volna is, ha manifeste constál, hogy az mesterektől vagy az executoroktól lött az vétek, corrigáltassék. Ezen articulus pedig az vármegyék székin is mindenütt observáltassék, ha az executorok personaliter jelen lésznek, in facie tabulae reformálják, ha pedig jelen nem volnának, mediantibus literis praeceptoriis legyen a reformatio. Az káptalanok is és conventek azonképpen ad literas praeceptorias tartozzanak reformálni.

(46) Art. 1578.[1]) Vadnak az per non venit sententiáknak kiadásában is emendálásra való dolgok; hogy azért az per non venit sententiák in longis causarum processibus jó módon kikelhessenek, a mesterek ezt a módot tartsák meg: Az magyarországi causákban a per non venit sententiákat tized napig ki ne adják, hanem tizenegyedik napon, ezt pedig az tiz napot nem a primo die termini, hanem a die prima proclamationis számlálják, és igy tized nap múlva kiadhassák, innet az következvén, hogy mikor az terminus végében csak tiz nap vagyon hátra, senki, se actor, se incausamattractus peresét ne proclamáltathassa, és az actor per non venit sententiát, az incausamattractus pedig absolutionált ne válthasson.

Azonképpen az erdélyországi causákban is nyolczad napig az sententiákat ki ne adhassák, hanem a primo die proclamationis usque ad octavum diem inclusive, ebből az következvén, hogy mikor csak nyolcz nap vagyon hátra az octava végében, senki annakutánna ultro citroque peresét ne szólíthassa; mert az régi eleink az rationabilis excusatiót in sententiis per non venit erre való tekintetben szerzették volt, hogy az szegény is meg ne nyomorodjék, kiknek útokban valami betegségek, nyavalyájok történnék, hanem mentségek légyen.

Más az, hogy semmiképpen, ha ezek jó módon meg nem tartatnak, az sententia leveleket, proclamatát és extradatát nem irhatnak.

(47) Mivel pedig az divisio processusában sokaknak nyilvánvaló igazságoknak megtartására az felettébb való haladék miatt nem kicsin injuriákat látunk lenni: tetszett országúl, hogy ennekutána in divisionibus inter fratres carnales, patrueles et matrueles fiendis az inhibitio ne admittáltassék.

---

[1]) A törvényczikk a nyomtatott példányban nincs idézve.

Digitized by Google

(48) Ennek pedig az articulusnak megtartására kivántatik, hogy az terminusok celebráltatásának ideje mind Erdélyben, Magyarországban és az székelységen az régi mód szerént duráljon.

(49) Az székely és szász urainknak is, ha kiknek afféle causájok lészen, az feljűl megírt processusok suffragáljanak.

(50) Mindezeket azért országúl ilyen rendelés és módok alatt Felséged kegyelmes tetszése után approbálván, és ennekutánna hogy minden rendek magokat ez procsessushoz tartsák acceptálván, tetszett egész országúl, hogy ez elmúlt esztendőkben mind az királyok és az approbált decretumnak idejétől fogva valamennyi articulusok, az időknek külömb-külömb változásihoz képest, sokképpen és sok módon emanáltattanak és irattanak az törvény processusiról, azok ezután pro cassatis et invalidatis tartassanak, és se exceptiókban, se törvény processusiban, sem táblán, sem vármegyéken azokkal ne élhessenek, hanem azok helyén ez rövid formában kiírattatott igaz és hasznos módokkal contentusok legyenek minden rendek.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium regni Hungariae ditioni ejus subjectarum, faventer exaudita et admissa, praemissos universos et singulos articulos, modo praemisso [1]) nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benevole, quod nos universa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique in ditione nostra observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Alba Julia die vigesima sexta mensis Maji (ipso videlicet die dominico sanctae et individuae Trinitatis) [2]), anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

(P. H.) Lecta.

(Eredeti hiteles példánya kéziratban *az erd. Muzeumban, (a Dónáth-féle gyüjteményben)*; másik ugyancsak egykorú, a fejedelmi pecséttel

---

[1]) A nyomtatott példányban: »praedeclarato.«

[2]) A zárjel közzé rekesztett szavak a nyomtatott példányból ki vannak hagyva.

Digitized by Google

és Lectával hitelesitett nyomtatott példánya, alján e szavakkal: »Impressum Claudiopoli, Typis Heltanis per Joannem R. Makai« s hátán ezen jegyzettel: »Casparis Beoleony m. p.« *ugyanott (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. II. köt.).* — A nyomtatott példány kevésbbé lévén correct, mint a kézirat, kétes esetekben a szöveget ez utóbbi szerént adtam.)

b)

Inclyti regni Hungariae palatino Sigis. Forgacs 6. May. Alba Julia 1619.

Illustrissime domine stb. Salute stb.

Minapiban Nagodhoz bocsátott ifiu legény szolgánk által való irását nagy kedvesen vöttük, kire az üdőknek müvoltához és más utakon mind ő felségétől Ferdinánd király urunktól és egyebektűl érkezett leveleink, híreink miatt eddig választételünket halasztottuk; mostan penig az Nagod jelentése szerint ad dominicam Trinitatis Posonban a gyűlésnek promulgáltatását értvén, noha ennyi földrűl mind készületre menésre valóban igen rövid időnek láttatik az végeztetett nap: mindazonáltal mivel itt is országunknak szintén ez napok alatt találtatott gyűlése lenni, mindenképpen elszánt akaratunk az, hogy mentől hamarébb ezen gyűlésen elválasztatván, tanácsi renden való híveink közűl fő követünket bocsássuk ő felségéhez, Nagtokhoz és az országhoz, ki által mind eddig köztünk való frigyeknek, végezéseknek confirmatióját véghez vigyék s mind Jenő állapatjának megmarasztásárúl jót s bizonyost tractáljunk. Melyet is idején azért is akartuk Nagodnak tudására adni, mivel.....ni állapatot szállás dolgában is tudjuk ilyenkor foglyosnak (?) .....nét is az követségek és dolgok nem kicsidek levén, rendeltetnék j(ó) idején követünk számára böcsületes és illendő szállás; továbbá vesszük eszünkben szorgalmatoskodását Nagodnak az Dóczy András urammal való szemben lételünkről is, kirűl megírtuk ezelőtt is Nagodnak, hogy semmi derakas titkoskodásunk ő kegyelmével nem volt, hanem azelőtt való differentiáknak complanálása után efféle közönséges megmaradásról s nevezet szerint Jenő megtartásáról is volt szónk ő kegyelmével, kirűl mindazáltal a mi oly volt is, most meg nem irhatván, a mely fő követünket most oda felküldendők leszünk, azokról is minden bizonyost izenünk Nagodnak; végezetre, hogy az mindenható istennek végezéséből császár urunk ő felge az árnyékvilágból kiszólíttatván, birodalmának kezdetit Ferdinánd király urunk ő felge min-

Digitized by Google

den felé ilyen kegyelmességgel kezdette fundálni örök dicsíretre és külsőképen is nagy és igen bölcs itílettel követi ez kegyelemmel teljes utakat ő felsége; vajha az cseheknek is szivöket az úristen meglágyítván, választott koronás királyokhoz igaz hűséggel és engedelmességgel fordulnának, ide felé is isten után legnagyobb bátorságunkra az lehetne, mert az török semmi alkolmatosságon úgy nem kapdos, mint az keresztyénségnek egyenetlenségén; ő felsége mi hozzánk ilyen idején korán reménségünk felett való kegyelmességgel fordúlt két dologból is: egyikből, hogy kicsin állapatunkban ezelőtt praedecessorinkról érdemleni láttatott titulusunkat is missilis levelében megadta, és oly böcsülettel írt, kivel az ő felge hozzánk való kegyelmességében igen contentusok vagyunk; másikát, hogy az minemű leveleket Jenő állapatja felől kévántunk volt is mind magunknak s mind országunknak, in forma meliore megküldötte, kivel isten akaratjából mi is syncere irjuk Nagodnak, csak jól és csak az közönséges keresztyén jónak megmaradására (minthogy külömben nem is lehetne velek élni) akarunk mentűl hamarébb élni, visel is reménség isten után, hogy ő felségével és Nagtokkal ilyen jó tökéletes syncera correspondentia fenntartatván, nem leszen haszontalan ebbeli gondviselésünk mind közönségesen s mind annak az helynek megmarasztására, kiről az felbocsátandó követ világosban tractál mind ő felségével s mind Nagtokkal; ő felségének penig eddig hozzánk mutatott kegyelmességét és jó affectióját tapasztalván magunkhoz, most csak kevés szóval igaz örökösön való háladatosságra és ennél nagyobb kegyelmességének is promoveálására igírjük magunkat fő követünk által; penig mikor mi is ő felségének ennél is nagyobb és nyilvábban való kegyelmességét tapasztaljuk, nagyobbat nem igírhetünk, hanem teljes erőnkkel ő felségének minden felőlünk való reménségének úgy meg akarunk felelni, hogy adóssá semmiben ne láttassunk maradni. Éltesse isten nagy jó egésségben sokáig Nagodat bódogúl. Datum Albae Juliae etc. die sexta mensis Maji, anno domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

(Bethlennek az akademia birtokában levő leveles könyvéből.)

c)

Tekintetes és nagos fővezér passa nekünk mindenekben jóakaró urunk, isten Nagodat jó egésséges bódog élettel megáldja és egy napját ez földön sok ezerré tegye.

Az mi régi eleinkről reánk maradott jó szokásunk és szép rendtartásunk szerint az mi kegyelmes urunk és mostani fejedelmünk ide Fejérvárra országos gyűlésben hivatván ben-

Digitized by Google

nünket, mi is ő felségétől mivel az mi reánk való jó gondviselésre és igazságunknak oltalmazására erős hüttel köteles, egész országúl mi is meg akartuk tudni ő felségétől, honnat mint legyen állapatunk, honnat valami jót, megmaradást, vagy honnat viszontag ártalmas igyekezeteket ismerhetne az szent békesség ellen. Mivel mi ide az hatalmas és győzhetetlen császárunknak oly frigyes országi között, kik nem napig, óráig, hanem örökös frigytartással vagyunk kötelesek, legszélső és végső helyben vagyunk az több keresztyén királyok és fejedelmek birodalmával, azoknak szívök untalan rajtunk levén, az sok folyó ide s tova járó hírek miatt nemcsak valóban igen vigyáznak reánk, hanem Lippa odaadásáért sokkal (ke)vesebb hitelünk lévén nálok, irásokkal, levelekkel ugyan tudakozzák is, mint legyen állapatunk az fényes portával és fenyegetnek, hogy valamint az o(rszág) és két császár között végeztetett békesség ellen innét . . . . . oly igyekezetek ne következzenek. Több dolgok között azért ez mostani gyűlésünkben el nem titkolhatja ő felsége a mi kegyelmes fejedelmünk, hanem értésünkre adta, hogy noha Nagtoktól ő . . . . . az tanácsos vezéritől, sem utánok való passától mi nilván való levelekkel és irásokkal fenyegetési nem volnának, országúl is oly bántásunkat az szent békesség ellen nem reméllenők. De mivel az fényes portán levő mostani kapitihája hiteles atyánkfia Borsos Tamás Nagtok nevével igen nehéz igyekezetekkel teljes leveleket ír, ki miatt közűlünk főkövetségre is oly nilván való veszedelmes állapatra kit bocsáthassunk, nehéz találnunk, mindazokat penig az fenyegetéseket Nagtok hírével, akaratjával írja-e, nem-e, bizonyosok benne nem szintén vagyunk, holott ilyen nagy idegenségre nemhogy az mi kegyelmes urunkkal ő felségével mü valami okot adtunk volna, de eddig való sok hasznos és igaz szolgálatunkért egyet is az keresztyén országok közűl hűségünköt *(igy)* nagyobb kedvében az fényes porta ne tartson mi nálunknál; sőt most is olyan reménységünk és teljes bizodalmunk vagyon mind hatalmas győzhetlen császárunknak mi hozzánk való nagy kegyelmében s mind az Nagyságod atyai jó akaratjában. Mely bizodalomból ez levelünk megadó becsületes atyánkfiát Mikó Ferencz uramat Csik, Gyergyó, Kászon székeknek főkapitányát és az mi kegyelmes fejedelmünk udvarának vicehopmesterét küldötte az mi kegyelmes fejedelmünk, és mi is országúl igen nagy alázatossággal könyörögvén ő hatalmasságának, mint igen kegyelmes császárunknak és Nagyságodnak is, mint atyai jó akarattal való urunknak, mivel az idegenségnek semmi igaz okát nem látjuk, melylyel az kapitihája fenyeget; az keresztyén országokra is sok nehéz hírek folynak felőlünk, hogy mi akarnánk

Digitized by Google

az szent frigy és békesség ellen új dolgokat indítani, ne igyekezzék Nagyságod ilyen hű, igaz és régi frigygyel az fényes portához köteleztetett országot valami véletlen zürzavarban és veszedelemben ejteni, inkább mint illik ilyen birodalomnak eszes, bölcs igazgatójához, minket is hatalmas császárunk kegyelmes szárnyai (alatt) szép békességbe igyekezzék megtartani; kiben mi is el nem mulatjuk valamivel az fényes portának tartozunk, a mi kegyelmes fejedelmünkkel készek vagyunk és leszünk azt beteljesítenünk. Mely dolognak bőségesben szóval való megmagyarázását a felül megnevezett követ atyánkfiára biztuk, kinek hogy Nagyságod szavának teljes hitelt adjon és hogy mentől hamarább kedves örvendetes válasszal hozzánk és a mi kegyelmes fejedelmünkhöz visszabocsássa, szeretettel kérjük Nagyságodat. Datum Albae Juliae die 17. Maji 1619.

Nagyságodnak mindenekben igaz alázatossággal szolgálnak az nemes Erdélyországban levő minden rendek.

Mikó Ferencz uram vitte (*más irással.*).

(Az akadémia leveles könyvéből.)

LXXXIV.

1619. jul. 18.

Bethlen Dóczynak: találkozásáról Károlyival.

Illris et magce dne stb.

Károlyi uram én hozzám érkezvén, az Kgd becsületes levelét megadá és követségét megmondá, melyet nagy szeretettel vöttem; én is ő kglmét nem akarnám megkéslelni, Kgdhez visszabocsátottam, ő kglme által szívemnek belső titkait megnitván Kgdnek, melyet soha senkivel nem cselekedtem, mindeneket megért ő kglmétől, melyek közzül mit kelljen elővenni s mit file mellett bocsátani, álljon maga szabad akaratján; az én igaz synceritásomban ő fge soha meg nem fogyatkozik, valamíg azzal ő fge élni akar, non verbis sed re ipsa akarom megbizonyítani, holott amicus certus in rebus incertis cernitur. Azután Kgd két rendbeli leveleit vettem utamban, melyekben tudósít az csehek ellen való ő fge győzedelmes szerencséje felől, melyet bizony nagy örömmel hallottam és olvastam, Kgdtől nagy szeretettel vöttem azoknak tudására *(így)* való adását. Legyen áldott az úristennek nagy neve érette és ő fge ilyen több nagy kegyelmes gondviselését tartsa meg ő fgén tiszta szűből kévánom. Az úristen szégyenítse ennél is inkább meg az ő fge ellenségit, melyben semmit nem kételke-

Digitized by Google

dem, csak az emberek legyenek igazak és tudjanak élni az jó occasiókkal stratagemmákkal, nam fronte capillata post haec occasio calva.

Károlyi uramnak hogy valamivel többet kellett késni az Kgd reménségénél, oka ez, hogy szintén Brassóban talált, onnét elindúlván feleségem látására hozám, ide Fejérvárra az estve érkeztünk, ma expedialom. Kgdtől választ várok sietséggel, és az oda fel való állapotokrúl hogy tudósítson, szeretettel kérem. Ide semmi hírünk nincsen, omnia sunt tranquilla et pacata. Mikó Ferenczet immár várom két hétre az portáról, tudom bizonyos hírekkel jő. Gratiannak azon napon az Kgd levelét elküldtem, mely nap kezemben adták. Valami levelek érkeztek kezemben az csehektől, Károlyi uram olvasta és pariáit vötte. Ezek után stb.

Ex Fejérvar die 18. Julii 1619.

Ill. dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum paratus

G. princeps m. p.

Külczím: Illri ac magco dno Andreae Dóczy de Nagy Lúchie stb. stb.

(*Eredeti,* Bethlen Gábor irása, Bécs titk. ltár. Hung.)

LXXXV.

1619. aug. 7.

Dóczy Bethlennek: mentegeti magát Bethlen vádjai ellenében.

Illustrissime princeps etc. Servitiorum etc.

Az Felséged levelét, mely 3. Aug. költ, 6. ejusdem adák meg; szintén azon órában hozák Leopoldus herczeg urunk ő felsége levelét. Irja ő felsége, hogy leveleimet ő felségének, király urunknak, Frankfurdban küldte, mivel az Felséged promptitudójával csak egynehány verset irtam vala Märtenból [1]) Károlyi urammal együtt levén és az derék relatiót, hogy magam szolgáimtól felküldjem, ide Szathmárra halasztottam vala. Aval az relatióval úgy jártam, hogy az szegény megholt Molart uramnak includáltam vala, nem remélvén nyavalyásnak halálát és szolgáimnak meghagyván, hogy senkinek levelemet kezében ne adják, hanem csak tulajdon magának Molart uramnak, szolgáim azt nem tudván, hogy az ő felségének szóló levelem volna includálva. Posonban megértvén követemtől az

[1]) Szomartin.

Digitized by Google

gyülésben Molart uramnak halálát, visszajöttek és leveleimet visszahozták ez elmúlt héten; mely leveleimet ismég újonnan felküldtem. De az Märtenból írt leveleimre ő felsége azt írja, nagy kedvesen vette ő felsége az Felséged jó ofertumit és segétségre küldendő jó ajánlását, nem is kételkedvén abban ő felségek, ha kévántatnék, hogy Felségedben megfogyatkoznának, mely Felséged jó affectusát oly nagy néven vették és veszik, mintha immár in effectum ment volna. Mely jó akaratjáért és promptitudójáért kglsen nem akarnak jövendőben háládatlanok lenni, el sem felejtkeznek róla fundamentumot arra építvén ha szükséges lesz az segétség, hogy Felségedben meg nem fogyatkozik ő felsége. De minthogy abban az terminusban vadnak most, hogy componálni akarnak és el is kezdették, oly reménség is táplálja ő felségét, hogy az compositio jó módjával véghez megyen, kire segítse isten ő felségét. Ezeket ő felsége Leopoldus herczeg uramnak parancsolatjából akarám Felségednek értésére adnom. Azt itélném magamban, mind az két fejedelem fog irni e napokban Felségednek.

Térek immár az Felséged nekem irt levelére; nem győzök eleget rajta csodálkoznom, az maga kezével mit irt Felséged nekem, ki az másik levéllel ellenkező szólassú; Felségedet kérem, megbocsásson, irásimat sinistre ne interpraetálja, mert ól az isten, hogy se Rédei Ferencz uramra, se Rédei Pál uramra nem suspicálkodtam, becsületek ellen sem jártam, sőt ha levelemet jól megolvassa Felséged, inkább mentettem; de hogy az emberek vélekedését, kit tud az isten, vagy hiszi Felséged, vagy nem, nem is irom a végre, hogy mentsem magamat, hogy magamtól nem gondoltam, azt reméljen is; mentől confidenciusb procedálok, annál kedvesb dolgot cselekeszem, de azt mint látom, mentől nagyobb synceritással és confidenciával procedálok, annál nagyobb idegenséget veszek Felségedtől magamra. Nekem úgy tetszik, hogy csak eddiglen is sok dolgokban kedvesen szolgáltam Felségednek, kire nézve is jelen ráncorral való kezeirását Felségednek nem érdemeltem, mert uram én is igaz embernek tartom magamat, és szovaimmal nem játszom, és az gyermekjátékról elköltem, az emberek között eszvevesztésben nem igyekeztem, sőt inkább most is concordiát tractáltam, kiben ugyan reménségem is vagyon, de az mint eszemben veszem, akármint igyekezem is Felségednek kedveskednem, kire bizony szívből igyekeztem, de cselekedetemet Felséged mind másképpen explicálja. A hol hitel és ratiónak hitele nincs, jó módjával mint procedálhasson ember, nehéz az útját feltalálni, az emberek között is külömbség levén. Tudván az Felséged állapatját, mi is erről az részről hivatalunkat, és meddig extendáljon határunk, jól értjük.

Digitized by Google

Hogy penig Felséged némelyeknek értésére akarja adni vagy adta, gondot viseljenek magokra, becsületökre, mert csak most értette Felséged, hogy urunk ő felsége suspicálkodik hozzájok, ám meglátja Felséged, mit ír, de én effélét az én kgls uramtól nem értettem. Ha peniglen én Magyarországban valakinek vétettem, megtalálhatjuk egymást, vagyon törvény előttünk; ha peniglen más módon akarja, isten nekünk is gondunkat viseli, noha tudomásom szerént senkinek nem vétettünk. Méltatlan fő gondviselője levén ő felségének és méltó hivatalunknak megfelelvén, ha mindeneknek nem tetszettünk, erővel senkire magunkat nem köthetjük. Az mint látom, nagyobb részint az szegény catholicusok illen suspectusok Felséged előtt, noha nyavalyások, azok veszteg vadnak, sem nem practicálnak, se urok ellen nem mahinálkodnak, mások ellen sem törekesznek, sua sorte contenti, mégis mindent reánk fognak. Eszterházi uram ha Károlyban mit mondott volna is, kiről Felségednek immár irtam, hogy Felséged ne higyje, mert csak hizelkedő emberek hivszik (*igy*) az eszvevesztést és differentiát. Urunktól ő felségétől kiadatott instructióját én láttam, de azt nem láttam ott, hogy se most, se azután vagy titkon vagy nilván Felséged ellen valaki mit cselekedjék, noha vétkünk bizony ebben sincs, mindazáltal ugyan erővel reánk fogja Felséged, és az mint felül megírtam vala, ha vétett volna is Károlyban Eszterhás uram, ő érette mást offendálni, benne diffidálni, suspicálkodni, nem tudom az conscientia méltán veheti-e erre vagy nem Felségedet, mert ha vétkemet ismerném legkisebb punctjában is, bizony meg nem tagadnám, mert az igaz jó akarat és az igaz processus csak synceritást kiván és nem dissimulatiót, mert affélét, a hol nevekedtem, nem tanultam vala, és most sem tudok; hozzá uram, ha én eszvevesztésben gyönyörködném, sokan keresztül nézhetnék most is egymást, de affélében nem gyönyörködvén, azután is csak el akarom távoztatnom, mert nem illik az kereszténséghez.

Ezeket azért kellett Felségednek betű szerint megirnom, hogy Felséged intentumom felől informatus legyen és irásimat olyan suspectuose ne interpretálja, mert isten bizonyságom, soha arról nem gondolkodtam, az mire Felséged magyarázza, hanem csak az egy synceritást követtem, hogy az ide ki való embereknek vélekedését, ki bizony nem az mi vallásunkon valóktól esett, értse Felséged, és annál inkább bennem megnyugodjék. De ha Felségednek az az synceritás nem kell, és igy difidál, erővel senkire magamat nem kötöm; tudom hivatalomat és kötelességemet, az mire isten segél, csak addig mehetek elől. Ha peniglen Felséged az conclusum szerint való confidentiát akarja követni, azon ember vagyok, Felségednek

Digitized by Google

szeretettel és örömest szolgálok; úgy lehet az jó csendesség és békesség, ha illendő dolgokban egyesek leszünk, illetlent peniglen eddig egymástól nem kivántunk.

Az mi az hajduság dolgát illeti, ember most arról nem gondolkodhatik annit, ki miatt meg nem történhetik, de isten kegyelméből és jó gondviseléssel mint praeveniálhatjuk az periculumunkat, csak az Felséged részéről való hajdúk ne izgassák az idevalókat, kire tudom, hogy Felségednek immár gondja lesz. Az mi az idevalókat illeti, mi is azon leszünk, ha szót fogadnak és jót kivánnak magoknak, hogy csendességben és veszteg legyenek, mert okot háborúra nekik se egyfelől, se másfelől tudomásom szerint nem adtanak. Hogy peniglen én irtam volna az töröknek veszedelmek felől, azt bizony soha meg sem gondoltam, sőt inkább megmaradásokra igyekeztem, az mint ő felsége és az ország megmaradásokra nézve, bízom is, követét az portára küldte. Azért azt az hírt is méltatlan szenvedjük, melyben Felségednek szintén anni része vagyon köztök, mint akármellikünknek; magok is jól látják, hogy csak költött hír. Hogy peniglen az palánkot el akarják vonni, afféle conceptus bútt az fejekben, az csak onnan vagyon. Ám Felséged egyik várasára nem tudom honnan üzenték meg, de Konyárd az helynek neve, hogy egyszer is másszor is az árkot betöltsék és az karókat benyomják, mert az török nem akarja szenvedni, onnan vették az többi is. Mind egy s mind másfelől vagyon az fogyatkozás, kit nem másnak, hanem az háboruban való gyönyörködő embereknek tulajdonítok. Minthogy Felséged hadnagyit behivatta, kik legyenek azok az hírhordozók, tudom, hogy Felségednek aperiálják; Felséged peniglen, ha maga jó ajánlása szerint értésemre adja, kik legyenek azok, valóban rajtok leszek, hogy megbüntettessenek. Mind hadnagyok, kapitányok voltak e napokban itt, kiknek, él az isten, (jó) szót adtam, nem fenyegettem, sőt jól tartottam; a mellett jó módjával eleikben adtam, hogy ingerlő hireknek és oly hamis embereknek hitelt ne adjanak, kárt magoknak ne tegyenek, mert az, mi egyszer használt, másszor megárthat. És akkor nagy contentummal bocsátám el; de az kiben ember bele akar szánszándékkal garázdálkodni, nem fog ott se ratio, se igazság. Azért ha veszteg nem akarnának lenni, valahol leszek, Felségeddel örömest értek egyet, hogy az szép csendesség hazánkban mindkét felől megmaradjon. Mutatott isten anni módot, az ki veszteg nem ülhet, talám nolle velle is leültetik, csak az egyesség kivántatik. Én is vigyázásban leszek és promptálom az embereket a hol kévántatik; az nemesség is vésse eszében, micsoda károk következnek az felülésben; ha kivántatik nem lesznek difficillisek. Ezek után

Digitized by Google

Felségednek szolgálatomat ajánlom. Isten sokáig éltesse Felségedet. Szathmár, 7. Augusti, anno 1619.

Illmae cels. Vrae

servitor semper addictissimus
Andreas Doczy m. p.

Külczim: hiányzik.

(Ered. a gy.-fejérvári kápt. ltár r. a. részében.)

LXXXVI.

1619. szept. 12.

Bethlen a szebeni tanácsnak; sikereiről értesíti.

Gabriel dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Prudentes et circumspecti fideles nobis sincere dilecti. Salutem et favorem nostrum. Nilván lehet Kegyelmeteknél miólta az úristen szegény hazánknak igazgatására az fejedelemségre felemelt, országunkbeli hiveinkkel együtt teljes tehetségünkkel azon voltunk, miképpen szegény hazánknak és nemzetségünknek elveszett szép békességét felállathassuk és megerésíthessük. Mely természetünkben hogy ilyen hirtelen megváltoztunk és fegyvert fogni láttatunk, hisszük, Kegyelmetek és egyebek is csudálkozhatnak rajta. Ott benn létünkben indulásunknak okait és minden circumstantiáit Kegyelmeteknek eleiben nem számláltuk: mindazáltal az is nilván vagyon, hat egész esztendőtől fogva tractáltuk az békességet az ausztriai familiával, akár mint confoederáltunk és azt akarmi diplomákkal erősítettük, de már ugyan ottan mindjárást eszünkbe vöttük és nilvánsággal megtapasztaltuk ellenünk alattomban való ártalmas practikájokat, melyeket noha jól tudtunk, de mégis békességes tűréssel szenvedtük. Az religiónak persequálásáért az csehországiakat másfél egész esztendőtől fogván ő felségekkel veszekedni jól tudtuk, az pap urak jesuiták és jesuitáknak foveáló némely hazánk és nemzetségünk békessége nem szerető nagy urak nughatatlan elméjektől viseltetvén és az zürzavar, háborúságra alkalmatosságot keresvén, alattomban való practikájokban előbb menvén, jövendőre mind az religio dolgából s mind egyéb költött practikás boszúból nekünk is nilván megirták, mely szörnyű ártalmas szándékkal voltanak minden urakhoz városokhoz és vármegyéken mi vallásunkon levő főfő rendekhez; melyet eszekben vevén minden rendek, nem akarván az veszedelmet fejekre várni nagy sok untatásokkal lakó helyünkben megtaláltanak bennünket és izenvén obtestátiókkal, hogyha ők ennek-

Digitized by Google

előtte ellenségünk ellen fegyvert fogtanak volt mellettünk, mi tőlünk is azt kivánná az háladatosság, ilyen szükségekben hütök szabadsága mellett segítenők meg őket; ez idő alatt az csehorszáqi praesidens uraktól is igaz bizonyos assecuratiónk érkezvén, harmadfelől az fényes portáról nemcsak consensus és bizonyos assecuratiónk, hanem ugyan jó módok alatt intetésünk érkezvén; ilyen fundamentomokkal isten segítségéből fizetett hadinkkal megindultunk személy szerint; birodalmaknak széliben nem érkeztünk vala, hogy az úristen az itthon való uraknak szivöket nagy buzgósággal arra vivén, az zürzavar csináló és szerző urakat emendálni kezdették; Kassa városa mi hűségünk alatt lévén, Dóczy András az magyarországi generalis mi számunkra Kassárúl Patakra fogva vitetett; az keritett és mező-városok is oda fel, azonképpen az urak szép kész hadakkal készen várnak bennünket; Poson városa és vára felől is bizonyos assecurátiónk vagyon. Isten azért mostani szent igyekezetünket kezdetitől fogva ekkedig való processusunkban reménségünk felett ilyen formán megáldván és szerencséssé tevén, méltónak itíltük, hogy ezekhez az jó hirekhez képest Kigyelmetek elsőben istenünknek hálákot adván és több öröme napjai köziben számlálván, az több külső szomszéd országoknak is hirdesse, az örömet meglőtesse. Ennekutánna is ha mi oly hireink érkeznek Kegyelmetektől el nem titkoljuk, hanem értésére adjuk. Bene valeant. Datum ex castris nostris ad Tibiscum positis die 12. Septembris, anno domini 1619.

G. princeps m. p.

Külczím: Prudentibus et circumspectis magistro civium regio et sedis judicibus ceterisque juratis civibus et senatoribus civitatis nostrae Cibiniensis etc. fidelibus nobis syncere dilectis.

(*Eredetije N.-Szeben városa ltban. Nr. 261.*)

LXXXVII.

1620. márcz. 2.

Meghivó az április 5-ki országgyülésre.

Gabriel dei gratia regnorum Hungariae et Transsylvaniae princeps ac Siculorum comes etc. etc.

Magnifice etc. Salutem etc.

Nagy és elmulaszthatatlan okok miatt főképpen hogy az nemes Magyarországnak, ki mi nékünk is szükség idején ellenségünk ellen segitséggel volt, idején való oltalmazására és több nagy veszedelemben forgó keresztyén országoknak mind szaba-

Digitized by Google

dításokra, mind veszedelmes állapotjokból jó megmaradásra való hozásért kifáradván hadainkkal, azoknak eventusát mely szép áldásokkal látogatta az úristen, közhirekből és experientiákból is értheti. Azokat pedig, mint egyéb dolgainkat is Kegyelmetektől nem akarván eltitkolni, jobb alkalmatossággal világosban érteni adjuk és megmagyaráztatjuk. Hogy pedig távollétünkben is valahol kévántatott, mind édes hazánkra szorgalmatos vigyázásunk, és atyai gondviselésünk volt Kegyelmeteken, elég bizonyság eddig minden bántódás nélkül szép békességben egész országúl való létele és megmaradása Kegyelmeteknek, melyben hogy jövendőre is sokkal jobb móddal Kegyelmetekkel egyenlő értelemből előmehessünk, mellettünk levő tanácsink tetszésekből rendeltük Kegyelmeteknek oly okokért, kiben most egyéb semmiképpen nem lehetett, generalis gyűlést celebráltatni Fejérvári városunkban ez jövendő iudica vasárnapra, idest ad quintum diem mensis Aprilis, melyen mind az nemes Magyarországnak és több confoederatusinknak gondja viselésével magunk személyében bé nem érkezhetvén, bizonyos főcommissariusink által minden akaratunkat és az országra szükséges gondviselésünket proponáltatni akarjuk. Intjük azért Kegyelmedet, sőt hagyjuk és parancsoljuk is, hogy az felyűl megnevezett napon és helyen ugymint generalis gyűlésünkben minden okvetetlen maga személye szerint compareáljon Kegyelmed, hogy Kegyelmetekkel istennek akaratjából meg nem késleltetvén, sem mulatoztatván, Kegyelmetek közönséges javára és megmaradására édes hazánknak minden jót és hasznos dolgokat végezhessünk. Secus etc. Bene valeat. Datum Cassoviae die 2-a Martii 1620.

Gabriel m. p.

Simon Pechi
cancellarius m. p.
Caspar Bölöny m. p.

Külczím: Magnifico domino Wolfgango Alÿa de Korotna stb.

(Eredeti a gróf Teleki cs. ltb. Miss. 250. b. Egy másik Cserei Lászlóhoz írott példánya meg van Gyula-Fejérvárott, Cista Appendictis fasc. III. Nro 115.)

LXXXVIII.

1620. április 5—20.

A fejérvári országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatuum Hun(iadiensis) et Maramorosiensis perpetuus comes, serenissimi (domini domini) dei gratia regnorum Hungariae, Transsyl-

Digitized by Google

uaniaeque p(rincipis et) Siculorum comitis etc. supremus consiliarius (ac per) Transyluaniam locumtenens, et Simon Peczÿ de (Zenther)sebeth eiusdem domini principis cancellarius et co(nsiliarius) intimus, ac commissarius plenipotentiarius, damus pro (memoria) per praesentes, quibus expedit universis, quod cum s(erenissi)mus dominus princeps, dominus noster clementissimus p(ublicae) gentis nostrae vngaricae saluti inuigilando, a(d ge)neralia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transylvaniae ac (partium) Hungariae eidem annexarum, eisdem per suam ser(enitatem) ad 5 diem huius mensis Aprillis, anni praesentis (mille)simi sexcentesimi vigesimi, in civitate sua Alba J(ulia) indicta celebranda personaliter venire nequiuerit, (nos) cum plenaria authoritate et commissione in pers(ona) sua ad eadem comitia delegando, iidem domini proceres et magnates, uniuersique status et ordines trium nat(ionum) regni Transsyluaniae ac partium Hungariae ipsi subie(ctarum), in generalibus eorum comitiis ad prȩscriptum diem quintum mensis Aprillis anni huius currentis indictis in ciuitate Alba Julia ex edicto suae serenitatis celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis ac suffragiis, unanimi consensu conclusos, rogantes nos debita cum instantia, ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta usque ad suae serenitatis ratificationem, acceptationem et confirmationem, authoritate nostra plenipotentiali hac in parte a sua serenitate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes ratificaremus, acceptaremusque et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae et partium Hungariae eidem subiectarum, in comitiis eorum generalibus et civitate Alba Juliae ad diem 5 mensis Aprillis anno domini 1620 indictis celebratis conclusi.

(1) Nagy és örvendező háladással tartozunk az úristennek, kinek mind mennyei s mind földi birodalmok, uraságok és méltóságok, egyedűl való szent gubernálása által igazgattatnak, hogy ő szent felsége az mi kegyelmes és természet szerint való urunk fejedelmünknek szívét szomszéd országbeli magunk vére nemzetsége megromlott szabadsága oltalmazására felindítván, nem szánván nagy és fáradságos nyughatatlanságát és sok költségét, bizonyos számu vitézlő hadaival kimenvén, minden jó igyekezetit az szent istennek kegyelmes prouidentiájá-

Digitized by Google

ból jó karban állatta, és mind ennyi sok és hasznos fáradsága között is, alig vévén magának egy kis respiratiót, eszét és elméjét ő felsége édes hazájának gondja viselésére fordítván, ilyen szerelmes atyjafia és úr követi commissariusi által jó és dicséretes rendelése szerint előttünk járó vigyázó felől prouideálván, kinek hűségesen és kedvesen annuáltunk, és ő nagyságát Bethlen István uramat, hazánk és nemzetünkbéli főurunkat, kedvesen acceptáltuk, minden jónkra való szükséges dolgokról irt kegyelmes propositióját közinkben ezen gyűlésünkben küldvén, és az mellett elindított s fennálló titkos dolgainak magyarázatját szóval való izeneti által megjelentette.

(2) Mivel pedig ő felsége kegyelmesen propositiojában int bennünket, hogy ennyi hasznos jóból mü is, ki ne rekesztenők magunkat, hanem az mely confoederatus országok mostan Magyarországgal együvé corporáltattak újjabb confoederatiónak általa, azra az confoederatióra mü is accedálnánk communi omnium nostrorum trium nationum voto, melynek mivoltából mü is némünéműképpen, mint olyan nagy jótól, idegenek nem volnánk, de mostan színtén reája nem mehetünk, hanem az nemes Magyarországnak az mostani előttünk álló, Beszterce-Bányán leendő gyűlésére, az ő felsége parancsolatja szerint, az mi kegyelmes urunk mellé főuri és tekintetes atyánkfiait felküldöttük, kiknek az szent confoederatiónak jó móddal való tractálására, az ő kegyelmeknek adott instructiónk szerint, plenaria authoritást adtunk egész országúl. Nem kétkedvén semmit is az ő kegyelmek mind az mi kegyelmes urunkhoz ő felségéhez mind hazájokhoz való igaz hűségekben és szeretetekben, ott létekben ő kegyelmek, az mi jobb móddal tudnak, arról tractáljanak isten engedelméből és végezzenek mind az confoederatus országok követivel, de legkiváltképpen az nemes Magyarországgal.

(3) Hogy pediglen ő felsége az mi kegyelmes urunk az fényes portát, a honnét az szegény hazánknak isten után áll és függ legfőképpen való megmaradása, jobb és elégségesebb módon contentálhassa, és mind az udvara népeit is egyéb környül álló sok szükséges dolgainak véghez viteléről is mentől méltóságosban prouideálhasson, noha bizony nem tagadhatjuk szegínységünknek sok és szántalan fogyatkozását: mindazáltal ígírünk Nagyságtok által ő felségének mindennemű szükségére minden kaputól tíz tíz forintot, felét ad festum Ascensionis domini, felét ad festum Petri et Pauli apostolorum, fogyatkozás nélkül az ő felsége tárházában beszolgáltatni. Könyörgünk azon ő felségének, vegye tőlünk elég neven; Nagyságtokat is kérjük szeretettel, ő felségénél törekedjenek szegínységünk és magunk mellett, legyen contentus ő felsége ez mostani contri-

Digitized by Google

butiónkkal. Az magyarországi uraink és atyánkfiai is azon adózásra ígírik magokat ő felségének mind az szász urainkkal és székely atyánkfiaival egyetemben, kiknek az lakságon vagyon jószágok ő kegyelmek közt. Az török császár adójában az székelység is praestálja előbbi igíretit arról való articulus szerint.

(4) Az kolcsos, mező, kerített és szabad városok az előbbi mód szerint az ő felsége kegyelmes rendelése szerént ekképen contribuálnak:

Kolosvár adjon	fl. 800.
Bánfi Hunyad	fl. 100.
Abrugybánya	fl. 100.
Kis Maria	fl. 100.
Kézdi Vásárhely	fl. 100.
Udvarhely	fl. 100.
Fejérvár	fl. 75.
Sepsi Szent György	fl. 75.
Illyefalva	fl. 75.
Egeres	fl. 40.
Nagy Almás	fl. 25.

(5) Az ország széliben való útaknak elfogásáról és szorgalmatos reá vigyázásáról arra való tisztviselőink által hogy fogyatkozás ne legyen, az tavali articulust végeztük ujjobban observáltatni.

(6) Fejérvárnak is épületit mivel ő felsége continuáltatni akarja és kivánja Nagyságtok által, noha bizony mind szegíny jobbágyink fogyatkozással vadnak, és az marhájoknak nagyobb része sok helyen az dög miatt mind meg is holt, és most is az betegség miatt omoltan omol le, kit Nagyságtok maga is jól látott és tud is: mindazáltal, hogy ő felségének kedvesben erőnk szerint ezbeli kivánságára is megfelelhessünk, és ilyen nagy és jó dícsíretes dologban el kezdett munkánkat félben szintén ne láttassunk hagyni, ígírűnk az kőhordásra és az mészégetésre is minden tiz kapuról egy-egy négy ökrü szekeret és háromhárom gyalog embert az szekér mellé két-két hétig, úgy hogy pünkösd után ide jövén, az praefixum tempusnál tovább itt ne tartóztassák az tisztviselők szegínyeket, és más egyéb ususra ne conuertálják is; sőt mikor ide jutnak is, adjanak mindjárást dolgot eleikben, ne várakoztassák napról napra nagy héjában itt szegínységinket, mint ennek előtte cselekedték véllek az tisztviselők.

(7) Az mi az lovasbeli prœsidium állatásunkat illeti, noha az elmúlt esztendőben is sok és szántalan költségünk volt ő felsége mellett, és ha mindnyájan oda ki nem voltak ő felségével, mindazáltal az országnak színe oda lévén az mi kapuszámos lovasinkkal egyetemben, az három hó pénzt is pedig gya-

Digitized by Google

loginkért, látván az nagy szükséget, fogyatkozás nélkűl administráltuk ő felségének, e közben peniglen, az országban is az szükség kívánván, magunk, kik itthon maradtunk volt, fenn lévén vigyázásban, az kapuszámos gyaloginkat is magunkkal együtt egy-egy hó pínzzel az két-két kapuról fenn kellett magunk mellett tartanunk: de hogy nagyobb hűséggel és alázatos engedelmességünkkel viselhessük magunkat az mi kegyelmes uru(nkhoz), az hat-hat kapuról az ő felsége kéván(sága) szerint Nagyságtok által két-két hópínzzel ígírjük ő felsége mellé elő állatni szükség idején lovasinkat his tamen conditionibus suppositis, hogy az induciáknak napjáiglan legyenek vesztegségben azok is; annakutánna ha kévántatnak, az mint ő felsége is proponáltatja, úgy vegye fel és indíttassa ki ez országból őköt. Magunkat pedig compromiscue, az mint Nagyságtok assecurált is róla, az kimenetelre, az kiknek közűlünk akaratja nem lészen reája, nem kínszerít ő felsége, az mint tavaly. Az kapuszám után való gyalogok hópénzének megadására elégtelenek lévén, könyörgünk ő felségének, azzal ne búsítson; had maradhasson hazánkra való erőnk is, ha az szükség kivánná.

(8) Az székely uraink és atyánkfiai is ez partialis expeditiója mellé ő felségének, Nagyságtok által kivánsága szerint, az hatszáz lovas kopjást jó szívvel megállatják. Mint kegyelmes urunknak könyörgünk ő felségének egész országúl, ne szakgasson meg bennünket egymástól, holott az szomszéd országokat is mind fenn ülni halljuk, hogy ha mire kivántatnék, az szeginy hazánk oltalmazására, (kit isten eltávoztasson), coniunctis viribus lehessünk elégségesebbek.

(9) Sok nyavalyáink és fogyatkozásink s bántásink között nem utolsónak tartjuk ez elmúlt kevés üdő alatt igen sok jobbágyinknak Thordára való menéseket, és ki nem adatások miatt való bántódásinkat: mivelhogy mind az kamorán lévő tisztviselők s mind az város birái és polgári, és az oda szökött parasztság is, az urunk ő felségétől erről emanált mandatummal abutáltanak. Végeztük azért egész országúl, Nagyságtok is annuálván, valamennyi jobbágyok az urunk ő felsége mostani kimenetelitől, de kiváltképpen arról való mandatumának datumjától fogván oda Thordára refugiáltanak, mely mandatum die 28 mensis Augusti költ ki anni immediate praecedentis, azokat indifferenter mind eddig, a fine comitiorum modernorum post octauum diem inclusiue, ad primam requisitionem quorumlibet dominorum terrestrium, vigore praesentis constitutionis, az város bírái és városi rendek sub amissione privilegiorum publicorum, az kamora ispán penig sub amissione universorum bonorum suorum, et nihilominus mindenik, azaz mind az város birái s mind az kamora praefectusa, sub poena singu-

Digitized by Google

lorum ducentorum florenorum, minden törvény processusa nélkül tartozzanak kiadni, melyet locumtenens uram parancsolatjával ispán uraim annak módja szerint mox et de facto exequálhassanak.

(10) Az mandatum előtt oda ment jobbágyok penig mind az thordai s az több az országban lévő aknákról, és minden helyekről, annak módja szerént való törvénynyel és poena alatt arról írt articulus szerint adassanak meg, csakhogy az poenát az kamora ispánokon vigore praesentium constitutionum nem az fiscuson, sem az fiscus jószágán, hanem ha meg nem adnák és conuincáltatnának, az magok saját jószágán, vagy ha az nincs, mező és kerített városokban lévő házokon, örökségeken, ispán uraim és városok birái az ő tisztek alatt lévő helyekben megvehessenek locumtenens uram mandatumával, az vagy sententia levél erejével, mely poenának két része fiscusé, harmada az peresé úgy legyen, hogy az executort is abból tartozzék contentálni.

(11) Hasonlóképpen az várakhoz tartozó jószágoknak udvarbirái is tartozzanak kiadni az oda szökött szolgákat és jobbágyokat, az mely vármegyében tisztet viselnek, annak szolgabirái által legitime felkéretvén az tisztek alól; az jobbágyokat törvénynyel szabad legyen oltalmazni, ha akarja, de ha méltó okát megtartásának nem adhatja, vagy az szék színén meg nem igérné és meg nem adná, az articulusok tartása szerint ők is szinte annyi poenán maradjanak érette, mint egyéb nemes emberek. Mely poenát az sententia erejével vagy locumtenens uram mandatumával az ispánok exequálhassanak modo supra declarato.

(12) Az liber baronatusság és szabad helyeknek interdicálása felől azelőtt emanált articulusinkat most is minden részeiben helyben hagyjuk és confirmáljuk; sőt mivel már Erdély és Magyarország is egy fejedelemség alatt vagyon, jobbágyink Magyarországból is restituáltassanak, et e conuerso similiter.

(13) Az latrok, orvok, tolvajok és egyéb malefactorok büntetésében az articulusok szerint ispán uraim tisztek vesztése alatt procedáljanak, authoritások lévén absolute az ő felsége jószágában is, holott az ispánok hütösök minden helyeken czirkálni, az gonosztévőket inquirálni és executiókat celebrálni, az udvarbírák, tisztviselők ellene nem állhatván semminémű cselekedetekkel, fenyegetésekkel.

(14) Az szászságon való fundus regiusra is az régi mód szerint elmehessenek ugyan az czirkáláskor ispán uraim, de ott ne exequálhassanak magok, sem ajándék nem adásért senkit ne károsítsanak, sőt ha kitől valamit afféle dologért elvöttek,

Digitized by Google

megadassék, az executióban az régi jó usust obseruálván: mindazáltal az szász uraim is, a mivel tartoznak, adják meg nekik.

(15) Hogy pedig idegen földről ez országban béjövő tolvajok és egyéb gonosz tévő emberek kiüsmertessenek, ennek utánna senki oláh jobbágya fegyverrel, puskával, dárdával, szablyával és tegezzel ne járjon az juhászokon és barompásztorokon kivűl, sőt azok is az juh és baromőrizést elhagyván, csak félnapi járó földön is fegyvert post promulgationem articulorum ne hordozzanak, nála lévő fegyver elvesztése alatt.

(16) Az széllel urok előtt lappangó avagy csavargó és uratlan emberek is, kik az szolgálatot és adófizetést kerülvén, csak mint az herék az a méhek közt, hol egy, hol más úr avagy más nemes ember jószágokban magokat megvonván, úgy élnek, vagy idegen országból jőnek, ez ilyeneket se úr, se nemes ember, se kerített és mezővárosok, jószágában tartani, s neki patrocinálni ne merészeljen, hanem fogja meg és kötözve vigye vagy küldje az ispán kezében; ha ura vagyon, viselje gondját; ha nem lészen ura, afféle suspectus emberek előbbi articulus szerént bűntetődjenek.

(17) Az harminczadosok és vámosok felől való panaszolkodás újúltan újúl; szükség azért, ha az büntetést el akarják távoztatni magokról, szokatlan és törvéntelen exactiókat ne cselekedjenek, tartsák az igaz harminczadláshoz és vámoláshoz magokat minden helyeken.

(18) Az csíki atyánkfiai kévánságok szerint, hogy minden nemes embert postálkodásra ne erőltessenek, az tisztviselő uraim rendeljenek bizonyos postálkodó személyeket köztök, mint szintén Háromszéken vagyon.

(19) Az salétromfőzők az szász uraim közt faluról falura ne járjanak, hanem elsőben az főtisztviselőt megkeresvén locumtenens uram missilis levelével, mind helyét, fahordást és ételét elrendelvén, valahol alkalmatosbnak mutatják, azon helyben maradjon, és ott főzessen; házakat, pajtákat, csüröket azért sohul el ne bontsanak. Ha pedig afféle levéllel falukat saczczoltatnának, írják meg locumtenens uramnak, kétség nélkűl érdemek szerint megbüntettetnek.

(20) Ismeretlen csavargó embereknek szállást ne adjanak se városokon, se falukon, fő, nemes és paraszt rend is, hanemha jámborúl le akar telepedni avagy szolgálatra állani; bizonytalan állapottal ott ne hagyja heverni, mert ha mi kárt affélék cselekesznek, azokon veszik meg, a kiknél szálláson voltanak. Az úton járókra is, kik levél nélkűl járnak, a tavali articulus szerint szorgalmatos vigyázás legyen; valahol az fő és viceispán uraim afféle uratlan csavargó legényeket gyűlekezni értenek, tisztek szerint magok szolgáival, és ha kivántatik, közel

Digitized by Google

való szomszédságbeli nemes emberekkel, falukkal, valakiknek az ispán parancsol, confluáljon és kergessék őköt, kinek kinek állapotjának végére menvén érdemek szerint megbüntessék. Efféle kergetésre pedig ha mely falu contumacia ductus fel nem kelne, tizenkét forint bírságot dúlhassanak rajta, jószágán, marháján. Az kerített, mezővárosokban bírák, tisztviselők is efféle uratlan ismeretlen emberekre való vigyázásban hasonlóképpen tartozzanak eljárni tisztek szerint. Az székelységen is fő és vicekapitánok s királybirók hasonlóképpen vigyázzanak reájok.

Nos itaque praemissa huiusmodi condignae petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum nos accomodare volentes praemissos universos et singulos articulos, modo declarato nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de uerbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta per suam serenitatem ratificantes, acceptantes et confirmantes, usque ad ratificationem, approbationem et confirmationem eiusdem suae serenitatis, ratos, gratos, et accepta habentes, pro praesenti authoritate et functione nostra, approbauimus, ratificauimus, et confirmauimus, offerentes et obligantes, quod nos uniuersa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tempus infra premissum conditioneque sub praemissa, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique in ditione suae serenitatis Transsyluanica et partibus Hungariae eidem subiectis obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae die 20 mensis Aprillis anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo.

(P. H.)
Stephanus Bethlen, m. p.

(P. H.)
Simon Péchy
cancell. et commissar. m. p

(Egykorú hiteles példánya, melyen az aljára nyomott két kisebbszerű pecsétnek most már csak helye látszik: *az erd. muzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Diaet. Trans. III. köt.)* — Másik hasonlóan egykorú hiteles példánya, melynek alján csak egy nagyobbszerű pecsét nyoma látszik, *az erd. múzeumban (Mike Sándor gyűjteményében.)* A harmadik eredeti példány, melyen a két név eredeti aláírása van, dr. Teutsch ur superintendens birtokában.)

Digitized by Google

LXXXIX.

1620. aug. 30.

Bethlen István hadak fogadásáról intézkedik.

Fejérváratt lakó Deessy Istvánnak ő felsége káptalanjának instructiója.

Az ő felsége kgls akaratja s parancsolatja szerént az mely hatezer forintot soldosok fogadására kezében adatott, kit Váraddá kelletik Pettneházy István uram ő kglme kezében, vagy peniglen honn nem lévén váradi vicekapitán Czyomaközy András urammal egyetértvén, mind gyalogot lovast igy kell conducálni.

Mind gyalogot, lovast jó puskával, szablyával, szekerczével, szerszámmal; nevét felirja megtudakozván, megesküttesse, fizetése az ő felsége limitatiója szerént legyen.

Lovast peniglen jó lova, sisakja, pánczélja, fegyverdereka, huszár nyerge, lánczos féke, kopjája, hegyes tőri vagy pallossa meglevén, hasonlóképpen róla regestumot irván, megesküttetvén, Pettneházy uram ő kglme rendelése szerint hadnagyság alá intézvén, az ő felsége mandatuma szerént lovasnak való fizetését megadja.

Inczédy Mátyás, mivel fizető mester Biharvármegyében, az váradi praesidiumban köteles legyen Desÿ István mellett lenni; hogyha ő nem lehetne, legyen Merkÿ János deák.

Mind gyalog s mind lovas fogadásában oly cautusok legyenek, s vigyázzanak, hogy más ember szolgáját, vagy peniglen bérben fogadott szolgát ne mustráltassanak, mert az igen szokott lenni.

Az szerszám dolgában is igaz egy, mert szokták az lovasok az szerszámot mástól kérni, vélle megmustrálni, meglévén az mustra, visszaadván szerszámát az szükségnek helyén mezitelen maradni.

Mindezekre s mind lovas, gyalog hadnagyokra, az mint Pettneházy uram ő kglme rendeli, megesküttetvén őket, lovast, gyalogost kezében adván szemek előtt viseljék mind isten (előtt) tött fogadásokat s mind peniglen ő felségének való kötelesség(eket) az mint az mustrán lovasokat, gyalogokat, szerszámostól kezekben adnak, az szerént mustrálják ott fenn urunk ő felsége előtt is.

Lovasnak penig ő felsége mostan fél hópénzt igy parancsolt adatni: lovasnak fl. 2. gyalognak fl. 1. d. 50. tizedesnek fl. 2. főhadnagynak fl. 5. gyaloghadnagynak, vicegyaloghad-

Digitized by Google

nagynak fl. 2. d. 50. lovas hadnagynak az ő felsége ott fenn való rendelése szerént félhó pénzt.

Pro ultima necessitate az mint ott az üdő megtanít, ha semmiképpen egyéb nem lehetne benne, és az szükség ugyan úgy kévánná, hogysem ő felsége megfogyatkozzék, egész hó pénzt is meg kell adni; de az ő felsége parancsolatjára igen reá vigyázzon, hogy mint sietteti ő felsége, azt is az szerént adja, hogyha semmiképpen az félhó pénzt fel nem akarnák venni.

Az kik szemed előtt meg nem mustrálnak, senki ratiójára senkinek pénzt ne adj, hanem csak annak, az kit látsz, ha jó és illendő az szolgálatra, úgy adj pénzt.

Az melyeket penig megmustrálsz, jó szerszámos volta (szerént) registumban neve szerént irjad, mely regestum ..... ket magad keze irása, pecséti alatt küldd fel ő (fel)ségének, az mását az szerént hozdd ide énnekem. D(atum) Albae Juliae die tricesima mensis Augusti, anno dni millesimo sexcentesimo vigesimo.

Stephanus Bethlen m. p.

Kivül: Désy Istvánnak instructiója .....

(Ered. Bethlen István aláirásával a gy.-fehérvári kápt. ltár r. a. acták.)

XC.

1620. szept. 29—oct. 7.

A fehérvári országgyülés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatuum Hunyadiensis et Maramarosiensis supremus ac perpetuus comes serenissimae regiae Majestatis domini domini Gabrielis dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. regis, principis Transsylvaniae et Siculorum comitis intimus consiliarius et regni Transsylvaniae gubernator, damus pro memoria per praesentes, quod cum serenissima regia Majestas dominus dominus Gabriel dei gratia regni Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex princeps Transsylvaniae et Siculorum comes, dominus noster clementissimus, publicae gentis Hungaricae saluti invigilando ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum trium nationum regni Transsylvaniae ac partium Hungariae eidem annexarum ad 29. diem mensis Septembris anni 1620. festum nimirum sancti Michaelis archangeli immediate per suam regiam Majestatem in civitate Albensi indicti celebranda personaliter venire nequiverit, et nos plena cum authoritate gubernandi

Digitized by Google

in aliis suae regiae Majestatis litteris missilibus commendatum toti regni Transsylvaniae et partibus regni Hungariae eidem annexis et subjectis praeficere sua Majestas regia dignata fuerit. Iidem domini proceres et magnates, universique status et ordines trium nationum praedeclarati regni Transsylvaniae ac partium Hungariae ipsi subjectorum in partialibus eorum comitiis ad praescriptum 29. diem mensis Septembris anni hujus currentis in civitate Alba Julia ex edicto suae Majestatis regiae celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitiis partialibus ipsorum votis ac suffragiis unanimique consensu conclusos, rogantes nos debita cum instantia, ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes ratificaremus, acceptaremus, et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in comitiis eorum partialibus in civitate Alba Julia ad diem 29. mensis Septembris festum nimirum sancti Michaelis archangeli proxime praeteriti anni 1620. indictis celebratis conclusi.

Felségednek, kegyelmes urunk, gubernator uram ő nagysága által közinkbe küldött propositióját alázatos engedelmességgel és nagy böcsülettel vévén, megértettük, hogy peniglen az mindenható felséges úristen ebből is hozzánk ingyenvaló kegyelmességét megmutatta, Felségedet nemcsak az egész magyar nemzetségnek világoskodó és előttünk járó fényes oszlopúl, hanem azon kivűl is idegen erős, hatalmas nemzetségeknek segítségekre, oltalmazásokra közűlünk felindítván, diadalmas szerencsés progressusokkal látogatván, végezetre az elmúlt besztercze-bányai magyarországi generalis gyűlésben sok országok követinek jelenlétekben az egész magyarországi statusoknak közönséges választásokból Felségedet az egész Magyarországnak és több ahhoz incorporáltatott országoknak csudálatosképen gondviselő fejekké, királyokká választotta és ilyen méltóságos állapotra felemelte, annak mindnyájan kicsinytől fogva nagyig, egész országúl tiszta szívből buzgóságinkból örvendezünk; mely atyai kegyelmes gondviselésétől ő szent felségének, a mi kegyelmes istenünknek örökkévaló hálaadással is tartozunk, kivánjuk is éjjeli nappali szüntelen való ájtatos könyörgésünkkel ő szent felségétől, hogy Felségedet szent nevének dícséretire, szegény hazánknak, nemzetségünknek és

Digitized by Google

az egész keresztyénségnek jovára, megmaradására ilyen úri méltóságos állapotjában megerősítvén, életét Felségednek hosszabbítván, minden ellenségi ellen szerencséssé és győzedelmessé tevén, hosszú boldogságos, kedves és kivánatos békességgel virágzó birodalmát Felséged királyi méltóságos és kegyelmes gondviselése alatt áldja meg és tegye boldogságossá.

(1) Számtalan nagy országos dolgai és sok foglalatossági között hogy Felséged kegyelmes urunk szegény hazájáról Erdélyről és mi rólunk, igaz alázatos híveiről el nem felejtkezvén, királyi méltóságos gondviselését mü reánk is Felséged kiterjesztette és közinkbe nem valami idegenet, hanem szerelmes atyjafiát, vérit, tagját, hazafiát Bethlen István uramat ő nagyságát elönkbe gubernatorúl szegény hazánknak rendelte és mutatta, Felségednek ilyen atyai gondviselését teljes életünkbe meg igyekezünk szolgálni, kérvén azon az mi kegyelmes istenünket, hogy ő nagyságát szent lelkének általa minden dolgaiban vezérelvén, adjon erőt is arra, hogy elsőben ő szent felségének, annakutána Felségednek és szegény hazánknak velünk egyetemben kedvesen szolgálhasson. Ő nagyságát, gubernator uramat a Felséged kegyelmes commendatiójához képest s mind penig az maga dicsíretes virtusához képest, avagy virtusára nézve egész országúl Felségedtől creáltatott és előnkben adatott gubernatorunknak agnoscálván, nagy becsülettel és szeretettel acceptáljuk, könyörögvén azon alázatoson Felségednek, ennekutána is királyi szokott kegyelmessége szerint szegény megromlott hazánkról megemlékezvén és atyai kegyelmes gondviselésétől is meg nem szűnvén, méltóztassék Felséged hozzánk ezen atyai kegyelmes gondviselését megmutatni, kit teljes életünkben Felségednek, mint kegyelmes urunknak igaz alázatos hívséggel hálálhassunk meg.

(2) Szegény hazánknak mostani előtte álló szükségi mit kivánjanak, azt is Felséged parancsolatjából jól látjuk, melyeknek helyére való állatására és végben vitelére hogy Felségedet kegyelmes urunk és gubernator uramot is ő nagyságát az Felséged kegyelmessége szerint az gondviselésére elégségessé tehessük, noha bizony nem tagadhatjuk kegyelmes urunk szegénységünknek sok rendbeli fogyatkozását, mindazonáltal pro communi nostro commodo et ratifica permansione non parcentes nobismet ipsis igérünk Felségednek minden előtte álló szükségekre kapu száminkról három nemzetűl nyolcz-nyolcz forintot, felét ad 1. diem Decembris proxime venturum, felét peniglen ad festum Epiphaniarum anni immediate subsequentis fogyatkozás nélkűl a Felséged tárházába beszolgáltatni. Egy terhviselésre igérik a magyarországi atyánkfiai is mago-

Digitized by Google

kat mind a szász urainkkal ő kegyelmekkel és atyánkfiaival egyetemben. Felségednek mint kegyelmes urunknak alázatoson könyörgünk, vegye elégségesen ez mostani contribuálásunkat, ezen is kérvén Felségedet, az minemű pénzzel ez országban élünk, azt promiscue vétesse el az adóban, mert azon ugyan solenniter protestálunk, hogy jobb másféle pénzt semmi úton nem adhatunk, sem magunk, sem szegénységink szerét nem tehetjük. A székely uraink atyánkfiai is a segesvári articulusnak continentiája szerint az egy-egy forintot megadják.

Az kolcsos, mező és szabad városok az előbbi mód szerint contribuáljanak:

Kolosvár adjon	flor. 640.
Kézdi Vásárhely	flor. 160.
Sepsi Szt. György . . .	flor. 60.
Egeres	flor. 32.
Bánffi Hunyad	flor. 80.
Kis Marja	flor. 80.
Udvarhely	flor. 80.
Fejérvár	flor. 65.
Ilyefalva	flor. 65.
Nagy Almás	flor. 20.

(3) Tovább megemlékezünk kegyelmes urunk, miképen főkövet uraink s atyánkfiait, plenipotentiát adván ő kegyelmeknek, az elmúlt generalis gyűlésünkből bocsátottuk volt fel az nemes Magyarország gyűlésében, holott Felséged kegyelmes urunk királyunk mind az német, magyar, cseh, morva és egyéb keresztyén országokkal minemű confoederatiót szerzett legyen, ő kegyelmektől világoson megértettük, mely Felséged távollétében is felőlünk való ilyen jó gondviselését egész országúl hívségesen meg igyekezzük Felségednek szolgálni. Mely confoederatióját Felségednek ez mostani partialis gyűlésünkben is acceptáljuk, derekasban penig és nagyobb solennitással jövendő generalis gyűlésünkben is confirmáljuk.

(4) Végeztük ezt is, hogy a mint a magyarországi uraink és atyánkfiai igérték magokat, a közikbe futott jobbágyinkat megadatni, mi is azon processussal igérjük ő kegyelmeknek megadni az ő kegyelmeknek közinkbe jött jobbágyokat.

Nos itaque praemissae hujusmodi petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum accommodare volentes, praemissos universos et singulos articulos nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in iesdem contenta ratos, gratos et accepta

Digitized by Google

habentes pro praesenti authoritate a sua regia Majestate attributa approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos, quod nos universa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam authoritate functionis a regia Majestate attributa, ubivis in ditione transsylvanica et partibus Hungariae eidem subjectis observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum Albae Juliae die septima mensis Octobris, anno domini 1620.

Stephanus Bethlen m. p.

(Az akadémia birtokában levő Halmágyi gyüjteményből.)

XCI.

1620. szept. 29.

Bethlen Gábor Bethlen Istvánnak: Gratiano moldvai vajda elpártolása ügyében.

Illrme comes. Kgd leveleit az portáról hozott levelekkel együtt az estve indulásunkkor szekeremen adá meg az posta, melyből az moldovai állapatot értem, kiben immár semmit nem kételkedem s azelőtt is elhittem, mert Rédei Pálnak diserte megmondta volt Gratian, hogy ő lengyel királtól akar azután dependeálni, engemet is arra intett és kért, hogy az királylyal jó correspondentiát viseljek. Azt én tudtam még az elmúlt esztendőben juniusban, melyet a portára megirtam, de nem hitték, és mostan használjanak vele; én bizony igen örülök, hogy meg tudta és merte tréfálni az törököt, tanoljanak rajta másszor s lássa meg, kinek mint hiszen. Ezekkel az moldovai és kozákok nagy rablásokkal valóságos ellensége leszen az lengyelnek a porta, és megbékélhetetlen állapat leszen köztök és minket elfelejtetnek az lengyelekkel. Erdélt hogy megpróbálja az lengyel, magammal el nem tudom hitetni; nagy ratiókból állathatnám, ha üdőm volna hozzá, de mivel nincsen, indulok az ellenségre, nem írhatok azokról, hanem reménségem az úristen, hogy senki Erdélt nem invadálja ez esztendőben; és ha szintén valaki reá indulna is, bizony uram, útját az ellenségnek úgy megállhatják, hogy meg sem büzli Erdélt, csak ne várják ágyokban, hanem Bereczken belől, ahol én járkáltam, vessenek jó sánczokat, senki feléje sem fér, hanemha híjja valaki, az más dolog. Az kevés katonaságot vármegyék lovasival együtt Kgd bátor elbocsátotta volna nem az haszonért

Digitized by Google

annira, mint az erdéli segitségnek híréért. Én azokat úgy megtöbbítettem volna titkon, hogy senki eszében sem vötte volna az dolgot, és az confederatus országok előtt is az országot megmenthettük volna az segítség adásból ez esztendőben; de azzal Kgd bizony nagy kárt és nagy hihetetlenséget szerzett az országnak: senki nem hiszen ezután.

Immár ha bocsátja is őket Kgd, az mi szolgálatunkra nem érkeznek, mert itt hamar elválik minden dolog; sőt eddig is talán ott fenn az derék hadak megvíttanak, mivel csak egy mélföldön voltanak egymástól és oly had, kinél nagyobbat keresztyén hadat mostani ember nem látott, mert ad minus vagyon 70 ezer az két had; ott fenn Spinola és az ellen való had vagyon a két fél 60 ezer; az fizetést is hiában adatta nekik Kgd mind az vármegyékkel s mind az én részemről, mert ott sem szolgálnak, itt sincsenek, ajándékon élnek ott benn is; de quod majus az vármegyék minemű rettenetes fizetést adott az roszaknak, istennel bizonyítom, hogy 4 frtnál lovasnak, 3 frtnál gyalognak többet nem adnak itt künn sohúl, melyről országúl végeztünk, valaki arra való reménségben jött az fizetésre ki Erdélből, igen frustráltatott. Mindazáltal Kgd mégis indítsa meg őket, siessenek kijőni az confoederatusokra nézve, ha el tudnák hitetni vélek az transactióknak observálására, hogy Erdély is kész, de nehezen hihetem el. Foeliciter valeat. Ex Keopcsyén, die 29. Sept. 1620.

Gabriel m. p.

Szent-Páliék, Katona Istvánék, Lázár István s Székely Miklósék jőjjenek el.

Külczím: Ill. comiti dno Stephano Bethlen de Iktar, comitatuum Marmarosiensis et Hunyadiensis supremo et perpetuo comiti, consiliario nostro intimo et per regnum Tranniae gubernatori etc. fratri nobis honorando.

(Bethlen által irt credetije Marosvásárhelytt, a Teleky ltárban.)

XCII.

1620. decz. 22.

Bethlen Istvánnak a hadsereg élelmezése ügyében kiadott rendelete.

Pro dominis Siculis capitaneo, ductoribus, centurionibus, decurionibus ac universis equitibus et peditibus sedis siculicalis Maros in comitatu Karasznensi existentibus, limitatio praebendarum, simul etiam quaedam edicta ex communi dominorum consiliariorum deliberatione observanda.

Digitized by Google

Mivel az mi kegyelmes urunk kegyelmes parancsolatjából egynéhány napok alatt itt Kolosvár táján az ország népének fenn kelletik lennie mindaddig, mig ő felségének indulásunkról vagy leszállásunkról második parancsolatja nem érkezik: hogy ilyen súlyos téli időben az hadnak fennléte az szegénységnek könnyebbségére legyen, az had népe is meg ne fogyatkozzék élés dolgából, rendöltünk az ő felsége mellettem lévő tanácsival egyetemben napjában minden három-három lóra az viceispánok és szolgabirák által egy-egy véka zabot adatni kapuszám után. Az hol penig zabot nem adhatnak, félannyi búzát, avagy árpát, avagy rozsot, avagy kölest adjanak.

Item minden három emberre két-két véka lisztet adjanak egy hétre.

Item minden száz legényre külön-külön egy-egy hétre három-három tehénnek az húsát, avagy négy-négy disznót szolgáltassanak.

Item minden száz lóra egy-egy hétre négy-négy ökör terhe szekér szénát, tizenöt szekér szénát adjanak.

Ezeken kivől senki gazdáját szitkozódással, vereséggel, széna abrak és egyéb akármiféle élésadással kénszeriteni, avagy erőhatalommal és lopva semmi elesék marháját elvenni ne merészelje, bor ser hozatásra ne erőltesse.

Senki búzát, öreg barmot, és akármi névvel nevezendő házieszközt, fejér ruhát el ne merjen prédálni, falukat, falukon levő szentegyházakot, méhet fel ne verjen, udvarházakra, prédikátorok házára ne szálljon, szállását tűztől igen oltalmazza, vermeket fel ne bontson. Úton járó jövő-menő embereket meg ne háborgasson, lovokat el ne vonja, se semminémű morhájokat el ne foszsza, se ne tolvajoljon, se ne prédáljon, hanem minden ember az feljűl elimitált éléssel contentus legyen. Mert ha ki statiójából Szakmárra kimegyen, kétszáz forint birsággal bünetődik.

Kegyelmeteket azért intem főkapitány és hadnagy uraim, sőt authoritate functionis hagyom és parancsolom is serio, az ő felsége mellettem lévő tanácsival együtt elrendelt limitatióhoz és edictumhoz tartsa Kegyelmetek is mindenekben magát, és tiszti alatt lévő lovas és gyalogrenden valókkal is ahhoz tartassa magokat. Mert valaki ahhoz magát tartani nem akarja, annak büntetése, tudniillik az feljűl megírt kétszáz forint, személyválogatás nélkül azokon kik az ellen impimgáltatnak ezen zászló alatt, ha szintén annyi marhája nem volna is, praeter detentionem is exequáltatik mox et de facto.

Az viceispánoknak, szolgabiráknak is az feljűl megírt limitatio szerint az élésnek beszolgáltatására igen szorgalmatos gondviselések legyen. Az élés adásból senki jószága immu-

Digitized by Google

nis ne legyen, hanem mindjárást kapuszám után az élést felvetvén, szorgalmatosan exigálják, és minden okvetetlen minden ember jószágáról bészolgáltassák, mert ha ő kegyelmek miatt fogyatkozás leszen az élés bevitetésében büntetlen nem maradnak.

Senki penig a zászló alól elszökni feje jószága vesztése alatt ne merészeljen. Kegyelmetek tisztviselő uraim ezen poena alatt haza ne bocsásson. Datum in civitate Colosvar, die 22 Decembris anno 1620.

Stephanus Bethlen m. p.

(Eredetije a gr. Lázár cs. megyesfalvi ltárában.)

XCIII.

1621. ápr. 24—29.

A fehérvári részleges országgyűlés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar, comitatuum Huniadiensis et Maramarosiensis supremus ac perpetuus comes, sacrae regiae Maiestatis ac domini domini Gabrielis dei gratia electi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slauoniae etc. regis, Transyluaniae principis, et Siculorum comitis, intimus consiliarius et regni Transylvaniae gubernator. Damus pro memoria per praesentes quibus expedit vniuersis, quod cum praefatus serenissimus dominus rex publicae gentis hungaricae (saluti)[1] inuigilando, ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, vniuersorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transyluaniae, et partium Hungariae eidem annexarum, eisdem per suam Maiestatem (ad festum)[2] sancti Georgii martiris, diem videlicet 24 mensis Aprilis, anni domini 1621, in ciuitate sua Alba Julia indicta celebrandis personaliter venire nequiuerit, nos cum plena authoritate eisdem comitiis praeficiendo, iidem domini proceres et magnates, vniuersique status et ordines trium nationum Transyluaniensium in praescriptis comitiis congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt quosdam infra scriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et suffragiis vnanimique consensu conclusos, petentes nos debita cum instantia, ut nos uniuersos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, usque ad suae maiestatis ratificationem, acceptationem et confirmationem, authoritate nostra hac in parte a sua Maiestate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes, ratificaremus, acceptaremus-

[1]) Az erd. múzeumi példányból a »saluti« szót a leiró kifelejtette.
[2]) Ugyanezen példányból az »adfestum« szavak ki vannak felejtve.

Digitized by Google

que et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum, in partialibus eorum comitiis ad festum sancti Georgii martiris in ciuitate Alba Julia 1621 indictis conclusi.

Megértettük nagyságos urunk az mi kegyelmes urunk királyunk ő felsége Nagyságod által közinkben küldött klgmes propositióját, melyből nyilván látjuk, minémű szorgalmatos gondja légyen ő felségének távollétében, és ennyi számtalan sok gondjai között is szegény hazánknak békességes megmaradására; kiért mi is országúl ő felségének mint kegyelmes urunknak királyunknak ajánljuk hűséges szolgálatunkat, könyörögvén ő felségének alázatoson, ezután is ezen kegyelmes gondviselését ne vonja meg tőlünk.

(1) Mivel penig minden birodalmok és hatalmasságok istentől vadnak, és minket is igaz itéletéből az török birodalom alá vetett, az ő felsége kegyelmes propositiója szerint mindeneknek előtte legszükségesbnek itéljük lenni, miképpen az mi jó emlékezetű eleinknek szokások szerint az portának kedvét kereshessük, és annak contentálására ő felségét elégségessé tehessük. Igérünk azért ő felségének minden portai szükségeknek beteljesítésére kapu szám szerint fl. 12. ily ok alatt, hogy ez esztendőben ő felsége a Fejérvárhoz való gratuitus laborral bennünket ne bántson, annak felette, hogy az mely pénz közönségesképpen ez országban jár, az ő felsége exactoritól is elvétessék. Mely adónak felének beszolgáltatása ad primum diem Junii, felének penig ad 1 Julii légyen. Könyörögvén ő felségének mint kegyelmes urunknak, ő felsége szegény kösségünknek szántalan fogyatkozását megtekintvén, vegye kegyelmesen tőlünk.

Mely terehviselésre az magyarországi uraink s atyánkfiai is igérik magokat ea tamen conditione, hogy az pótura ő kegyelmektől elvétessék, mivel sohul az partiumokban egyéb pénz nem forog köztök.

Ezen terehviselésre igérik az szász uraink s atyánkfiai is magokat.

(Az székely uraink s atyánkfiai is penig, az miképpen az segesvári gyülésben, azonképpen mostan is, az császár adajában igérnek egy-egy forintot minden jobbágytól, affélétől, kik az zászló alól elállván házastól örökségestől jobbágyságra

Digitized by Google

adták magokat, melyet ő kegyelmek a császár adajában minden esztendőben egyszer-egyszer praestalnak.) [1])

Kolosvár ad	fl. 1000.
Egeres	fl. 150.
Nagy-Almás	fl. 25.
Abrugybánya	fl. 150.
Udvarhely	fl. 150.
Kézdi-Vásárhely	fl. 150.
Sepsi-Szent-György . . .	fl. 100.
Ilyefalva	fl. 100.
Kismaria	fl. 150.
Fejérvár	fl. 100.

(2) Noha penig nagyságos urunk nem kevés és ugyan keserves panaszolkodásink is volnának, kiket ő felsége eleibe kellene terjesztenünk, kiváltképpen penig az jobbágyságnak megadása felől, kiket ő felsége minden helyekben lévő tisztartai egynéhányszor írott és ő felségétől confirmáltatott articulusok ellen nem hogy megadnák, de most is naponként inkább befogadják és megtartják, az szász uraink között penig az postáknak és dézmásoknak illetlen magokviselése felől: mindazonáltal az üdőnek állapatját tekintvén ezeket mostan hátrahagyjuk. Könyörgünk ő felségének mint kegyelmes urunknak, királyunknak, ő felsége eddig való articulusinkat kegyelmesen tartassa meg, és mindenütt való tisztartóknak az jobbágyoknak kiadása felől méltóztassék serio parancsolni, az postáknak és dézmásoknak insolentiájokat is per opportuna remedia tolláltatni.

(3) Noha mindenféle violentiákról generalis gyülésben végeztetett articulusok vadnak, de bizván annak hosszas processusában némelyek mindenféle violentiákat tartóztatás nélkül exercealnak, és vagy occupatiókat vagy egyéb violentiákat patralván és az székekben conuincáltatván azokért parancsolatot extrahálnak, és azokat transmittáltatják in graue praeiudicium partis laesae. Hogy azért az sok violentiák refrenáltassanak, végeztük, hogy ennekutánna se az vármegyében, sem pediglen az székelységen, azféle violentiákból emergált causák, melyek ő felsége kimeneteli után ratione talium violentiarum estenek volna, az tiszttartók sub amissione officii etiam mandato suae serenitatis interueniente ne transmittálják külömben, hanem ha occupationis vagyon, bonis occupatis prius actori restitutis transmittáltassék; ha pedig nem, aliarum violentiarum, verberationis scilicet, vulnerationis et similium volna az causa, in

[1]) Az székelyek adózására vonatkozó ezen pont az eredeti példányban ki van törölve.

Digitized by Google

bonis facta executione, quoad caput transmissióban bocsássák; mely constitutiónk duráljon addig, míg az üdőhöz képest külömbet végezhetünk felőle.

(4) Végezetére mivelhogy mind innen az erdélyi birodalomból Magyarországban s mind pedig Magyarországból ide sokaknak jobbágyok elmentenek: végeztük országúl, hogy mi is azoknak kiadásában az magyarországi uraink s atyánkfiai az elmúlt Beszterczebányán lévő gyűlésében végeztetett articulus, mely ezképpen van: In facto fugitiuorum colonorum ex Transyluania in Hungariam et e contra proficiscentium, pro conseruanda bona vicinitate, status et ordines regni talem repetitionis breuem modum censent et statuunt, ut talis fugitiuus colonus per dominum terrestrem, aut nomine eius per hominem suum ad id destinatum, ab eorum, sub quo reperietur et esset, medio unius iudicis nobilium et alterius jurati assessoris illius comitatus, in quo moram ageret et inhabitaret, repetatur. Qui si redditus et restitutus fuerit simpliciter, bene quidem, alioquin iidem judex nobilium et juratus assessor competentem et de iure regni obseruari solitum terminum praefigat, quo adueniente partem utramque audiat, et ex allegationibus et responsionibus partium comprobato eo, quod fugitiuus eius, qui eundem repetit, colonus fuerit, literis eiusdem comitatus, ex quo aufugit, testimonialibus, id quod jus et justitia dictauerit, pronuncietur, talemque fugitiuum colonum, si iuris erit, sub poena in articulis expressa restituere, nulla ulteriori in comitatum admissa appellatione, hac tamen conditione, ut domini transyluani articulo hoc procedere non possint prius, nisi dum in Transyluania quoque similis pro incolis regni Hungariae conseruetur articulus, observáljuk.

Nos itaque praemissa huiusmodi condignae petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transyluaniae et partium Hungariae eidem annexarum nos accomodare volentes, praemissos vniuersos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta per suam regiam maiestatem ratificantes et confirmantes, usque ad ratificationem, confirmationem et approbationem eiusdem suae maiestatis, ratos, gratos et accepta habentes, pro praesenti authoritate et functione nostra approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos et obligantes, quod nos vniuersa et singula in eisdem contenta, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tempus infra praemissum conditioneque sub praemissa, tam nos ipsi quoque obseruabimus, quam authoritate et functione nostra praemissa per

Digitized by Google

alios quoslibet vbique in ditione suae regiae Maiestatis transsyluanica et partibus Hungariae eidem subiectis obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae, die vigesima nona mensis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo.

(Eredeti hiteles példánya, melynek alján a rá nyomott pecsétnek most már csak nyoma látszik, *az erd. Múzeumban (Mike Sándor gyűjteményében.)*

XCIV.

1621. május 21.

Bethlen István rendelete a szászokhoz hadak fogadása ügyében.

Postulata sacrae regiae Maiestatis domini domini clementissimi pro patriae huius charissimae totiusque gentis hungaricae salute et conseruatione a b uniuersitate Saxonicae nationis ad praesens summe necessaria eisdem proposita.

1. Kiván ő felsége magyar gyalogot ..... Nro 600, kiket valamint ő kegyelmek megfogadhatnak, abban ő felsége semmi ellent nem tart. Ezeknek ki(vűle) ő felsége minden tiz gyalogra egy-egy négy ökrű szekeret liszttel és egyéb éléssel megrakva.

2. Ha penig az magyar gyalognak szerét nem tehetnék ő kegyelmek, kivánja ő felsége, hogy három hóra hatszáz gyalognak való hópénzt küldjenek ő kegyelmek ez mostani expeditióra bizonyos magok fizető mesterétől, ki az szerént fizessen meg annak az gyalognak, a kiket ezek helyett ő felsége ott kün kerestet, ki igy fizessen egy-egy hóra:

Hadnagynak . . .	fl. 16.
Tizedesnek	fl. 4.
1 vicehadnagynak . .	fl. 8.
Zászlótartóknak . .	fl. 4.
Dobosnak	fl. 4.
Közlegénnek . . .	fl. 3.

Igy is penig az tiz-tiz legénre s egy-egy négy ökrű szekérrel, éléssel megrakva, és egy-egy sátort kiván ő felsége a hópínz mellett.

3. Az ő felsége maga szükségére peniglen az egész fundus regiustól 60 vasas erős kötözött szekeret, jó kasos és gyékénynyel borított ernyős szekereket nyolcz-nyolcz ökörrel,

Digitized by Google

kiket maga majorságiból rakat ő felsége meg. Datum Albae Juliae die 21. Maÿ, anno domini 1621.

Stephanus Bethlen m. p.

(P. H.)

(Eredetije *a szász nemzeti levéltárban 266. sz.*)

XCV.

1621. szept. 30—oct. 8.

A fehérvári országgyülés törvényei.

Nos comes Stephanus Bethlen de Iktar comitatuum Hunyadiensis et Maramarusiensis supremus ac perpetuus comes, serenissimae electae regiae Majestatis ac domini domini Gabrielis dei gratia electi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. regis Transsylvaniae principis et Siculorum comitis intimus consiliarius, ac praedicti regni Transsylvaniae gubernator etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum praedictus serenissimus rex dominus noster clementissimus publicae gentis hungaricae quieti, avitaeque libertati, nec non patriarum legum restaurationi sedulo invigilando ad partialia comitia dominorum procerum et magnatum, universorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum eisdem per suam Majestatem ad 30. diem mensis Septembris anni praesentis 1621. hic in civitate Alba Julia indicta, celebranda personaliter venire nequiverit, nos cum plenaria authoritate eisdem comitiis praeficientes eidem domini proceres et magnates, universique status et ordines trium nationum regni Transsylvaniae ac partium Hungariae eidem annexarum in praescriptis comitiis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infra scriptos articulos in eisdem comitiis communibus votis et suffragiis parique animi ipsorum consensu conclusos; rogantes nos debita cum instantia ut universos et singulos eos articulos, universaque et singula in eisdem contenta, usque ad ratificationem, acceptationem et confirmationem suae regiae Majestatis, authoritate nostra hac in parte a sua regia Majestate nobis attributa, ratos, gratos et accepta habentes, ratificaremus, acceptaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium

Digitized by Google

Hungariae eidem annexarum in partialibus eorum comitiis ad 30. diem mensis Septembris proxime praeteritum in civitate Alba Julia indictis conclusi anno domini 1621.

Megértettük nagyságos uram az mi kegyelmes urunknak Nagyságod által közinkben küldött propositiójából, minémű nagy gondviselése légyen ő felségének országúl reánk, hogy mind ennyi gondos szorgalmatossági között is nemhogy szegény hazánk ő felsége előtt feledékenységben volna, de sőt inkább minden úton és módon nyugodalmunkra és csendes békességben való megmaradásunkra igyekezik. Kiért mi is országúl mint kegyelmes urunknak hívséges szolgálatunkat ajánljuk, könyörögvén azon, hogy ennekutána is hasonló atyai kegyelmes gondviselését ne vonja meg tőlünk.

(1) Az mi azért ő felsége abbeli propositióját illeti, hogy a fényes portára való adónak jóféle pénzűl alkalmatosb megszerzésére nézve contributiónknak terminusit transponálván megváltoztassuk, és az portára való adót Szent Mihály napban az ő felsége udvara tartására valót penig viceversa Szent György napi gyűlésünkben vessük fel, mely contributiónknak inversiójára és transponálására, noha az uraknak beteges állapotjok miatt való közöttünk nem létekért gyűlésünknek is partialis voltáért egyáltalában nem mehettünk; mindazonáltal látván szegény hazánknak mostani súlyos állapotját, holott isten után derekasb megmaradásunkat magunk is az ő felsége kegyelmes propositiójának continentiája szerint az fényes portának kedve keresésében itéljük és tudjuk is lenni: semminémű impedimentumokra sok rendbéli fogyatkozásinkra az elmúlt nyári sok fizetésünkre és szegénységink marhájoknak isten ostorából való elhalására nem nézhetünk, hanem hogy ő felségét javunkra és megmaradásunkra néző szükségeinek véghezvitelére elégségessé tehessük, az mennyire isten reá segít bennünket, igérünk ő felségének kapuszámunkról tiz-tiz forintot, felét az jövendő Szent Miklós napjára, felét penig ad festum Epiphaniarum domini beszolgáltatni ea conditione, hogy isten azt adván érnünk, az jövendő Szent György napi gyűlésünkben bennünket ő felsége felette ne terheljen, könyörgünk ő felségének, látván ennyi inségünket, vegye elég neven tőlünk. Az magyarországi uraink s atyánkfiai is ezen terehviselésre igérik magokat de ea conditione, hogy az poltura tőlök indifferenter elvétessék, mivelhogy az partiumokban egyéb pénz nem is forog közöttök. A szász uraink is hasonlóképpen ezen terhviselésre ajánlják magokat. A székely uraink atyánkfiai is, ha kiknek ő kegyelmek közűl az lakságon jószágok vagyon.

Digitized by Google

Kolosvár ad	flor. 600.
Bánffi Hunyad	flor. 100.
Abrug-Bánya	flor. 100.
Kis-Marja	flor. 100.
Kézdi Vásárhely	flor. 100.
Udvarhely	flor. 100.
Vizakna	flor. 100.
Fejérvár	flor. 100.
Sepsi Szt. György . . .	flor. 75.
Illyefalva	flor. 75.
Egeres	flor. 50.
Nagy-Almás	flor. 25.

(2) A székely uraink s atyánkfiai dolgát a mi nézi, jól emlékeznek ő kegyelmek a segesvári gyűlésben tött magok igéretiről, melyet hogy ő kegyelmek eddig nem praestáltanak, oka semmi nem volt egyéb, hanem érezvén ő kegyelmek magoknak a soldos adásokban való sok költségeket, mind penig nagy részént személyek szerint való szolgálatjokat is ő felsége mellett, ezen dologról arra választatott fő atyjokfia által ő felségét megtalálták, kiről ő felsége is maga kegyelmes resolutióját generalis gyűlésünkre rejiciálta és halasztotta volt és mind ez ideig is úgy kellett in pendenti maradni, mindazonáltal látván ő kegyelmek is szegény hazánknak mostani állapotját, ha miben az előszámlált okokból méltó mentségek lehetne is, mind hátrahagyják s ő kegyelmek is ad praedictum Epiphaniarum diem úgymint mostani contributiónk beszolgáltatásának utolsó terminusára a segesvári arról való articulusnak continentiája és az ő felsége connumeráltatása szerint minden zászló alól kiállott jobbágyokért külön-külön azaz 1 forintot praestáltatják és egyszersmind be is szolgáltatják a császár portájának contentálására.

(3) Az fejérvári gratuitus labornak praestálása mivel generalis gyűlésünket concernálja, ha isten csendességben megtart és az jövendő gyűlésünket adja érnünk, minthogy szükséges épületnek látjuk és tudjuk, akkor örömest deliberálunk felőle.

Nos itaque hujusmodi condignae petitioni dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum accommodare volentes praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, pro praesenti authoritate et functione nostra approbavimus, ratificavimus

Digitized by Google

et confirmavimus offerentes nos et obligantes benevole, quod universa et singula in eisdem contenta in omnibus suis punctis et clausulis tempus infra praemissum, conditioneque sub praemissa tam nos ipsi observabimus, quam etiam authoritate functionis nostrae, praemissa omnia per alios quoslibet ubivis in ditione s. r. M. Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum existentes observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Albae Juliae die 5-ta Octobris, anno domini 1621.

Stephanus Bethlen m. p.

(Az akademia birtokában levő Halmágyi-féle gyüjteményből.)

Digitized by Google

TARTALOM.

XIX. fejezet. 1614—1621.

	Lap.
1614. szept. 27—okt. 5. Gyulafehérvári országgyűlés	3
» nov. 1. Tábori országgyűlés Lippán	12
1615. május 3—18. Gyulafehérvári országgyűlés	15
» jul. 23—26. Kolosvári országgyűlés	25
» aug. 16. Gyulafehérvári országgyűlés	28
» szept. 27—okt. 7. Kolosvári országgyülés	31
» deczember 1. Kolosvári országgyűlés	34
1616. április 17—máj. 7. Fejérvári országgyülés	38
» jun. 24—jul. 3. Alvinczi országgyűlés	47
» jul. 18. Szamosfalvi országgyűlés	54
» okt. 9—nov. 6. Segesvári országgyülés	58
» deczember 24. Váradi országgyűlés	64
1617. május 4—23. Fejérvári országgyűlés	69
» november 1—10. Kolosvári országgyűlés	75
1618. április 12—25. Fejérvári országgyűlés	84
» okt. 4—21. Kolosvári országgyűlés	92
1619. május 5—26. Fejérvári országgyűlés	97
1620. április 5—20. Fejérvári országgyűlés	105
» szept. 29—okt. 5. Fejérvári országgyűlés	119
1621. április 24—29. Fejérvári országgyűlés	121
» szept. 30 - okt. 8. Fejérvári országgyűlés	121

Törvények és Okiratok.

I. 1614. jul.—aug. A linczi alkudozásokra vonatkozó iratok	123
II. 1614. szept. 1. Bethlen Forgácsnak: a török hadak gyülekezése ügyében	170
III. 1614. szept. 19. A lippaiak sürgetik Forgács Zsigmondot segélyadásra	172
IV. 1614. szept. 21. Thurzó Forgácsnak: a linczi alkudozások szerencsés eredményét tudatja	174

Digitized by Google

Lap.

V. 1614. szept. 26. Pernyeszi Zsigmond Dóczynak: tudatja, hogy Rhédey F. a váradi hadakkal mustrát tartott . . 175
VI. 1614. szept. 27. A fejérvári országgyűlésről Forgácsnak írt levelek, melyek a biztosok kiküldését sürgetik . . 177
VII. 1614. szept. 27—okt. 7. A fehérvári országgyül. törvényei 180
VIII. 1614. okt. 14. Nagy Balázs hajdúkapitány menti a török területen elkövetett portyázásokat. 189
IX. 1614. november 7. Károlyi Mihály Forgács Zsigmondnak Lippa ügyében 190
X. 1614. decz. 3. Bethlen Thurzóhoz: a lippai ügyben a biztosok leküldését kéri. 192
XI. 1614. decz. 5. Forgács Dóczynak: Lippa állásáról tudósítja 195
XII. 1614. decz. 10. Kendy Dóczyt sürgeti, hogy Bethlen ellen küldjön híreket 196
XIII. 1614. deczember eleje. Egy titkos tanácsos (tán Molart) véleménye az erdélyi ügyekről s a Bethlennel folytatandó alkudozásról 196
XIV. 1615. jan. 4—14 Levelek Bethlen Gábortól a Homonnai-féle mozgalom ügyében 200
XV. 1615. jan. 8. A bécsi kormány szövetkezése Homonnaival Bethlen ellen 204
XVI. 1615. jan. 18. Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet . . . 209
XVII. 1615. jan. 24—febr. 5. A magyar államtanács tárgyalásai a Bethlennel megkezdendő béketárgyalások ügyében . 211
XVIII. 1615. febr. 1. Dóczy a császárnak Bethlenről hireket ir . 238
XIX. 1615. február 22. Bethlen Gábor teljhatalmu megbizása a császári követekkel tartandó értekezletre kijelölt követei részére 240
XX. 1615. márcz. 10. Jelentés a visszakövetelt várak ügyében. 241
XXI. 1615. márcz. 16. Mátyás Daróczynak átküldi a Bethlen számára írt leveleket 243
XXII. 1615. április 8. A nádor Dóczynak: a nagy-szombati alkudozásokról 244
XXIII. 1615. máj. 6—17. A nagy-szombati kiegyezés 245
XXIV. 1615. május 3—19. A gyula-fejérvári országgyülés törvényei és irományai 249
XXV. 1615. máj. 17. Utasítás az Erdélybe, a nagy-szombati béke végrehajtására kinevezett biztosok számára 262
XXVI. 1615. máj. 19. Starzer Mihály konstantinápolyi nagykövet Molarthoz intézett leveléből 264
XXVII. 1615. jul. 16. Huszt várának visszabocsátására vonatkozó okirat 266
XXVIII. 1615. jul. 27. Bethlen G. Forgács Zs. kassai kapitánynak a lippai ügyekről 267

Digitized by Google

Lap.

XXIX. 1615. aug. 12. A császári biztosok jelentése az elfoglalt várak visszaadásáról 270

XXX. 1615. szept. 27—okt. 13. A kolosvári országgyűlés határozatai 277

XXXI. 1615. szept.—1616. jan. Homonnay Bethlen által elfogott iratai 289

XXXII. 1615. okt. 4. Mátyás Bethlennek Lippa és Jenő ügyében 296

XXXIII. 1615. november 14. Mátyás kinevezi a biztosokat a kolosvári octavalis terminusra 296

XXXIV. 1616. jan. 5. Mátyás Daróczynak: az erdélyi ügyekben 297

XXXV. 1616. jan. 26. Bethlen Gábor a nádornak: vádat emel Homonnay fondorlatai ellen 298

XXXVI. 1616. febr. 4. Bethlen Gábor II. Mátyásnak: Homonnai támadási törekvéseiről részletes adatokat közöl . . 307

XXXVII. 1616. febr. 9. A szászok tiltakozása, hogy a Homonnai-féle lázadásban részök volna 312

XXXVIII. 1616. febr. 20. Forgács Zs. Dóczynak: a Homonnay-féle mozgalmakkal szemben tanusitandó magaviselete iránt 315

XXXIX. 1616. febr. II. Mátyás Homonnai Györgyöt elkövetett békeháborításaiért maga elébe idézi s minden további zavargástól letiltja 316

XL. 1616. április 30. Forgács a nádornak: Homonnai mozgalmairól 317

XLI. 1616. márcz. 28. Meghivó az április 17. fejérvári országgyűlésre 319

XLII. 1616. április 17—máj. 8. A fejérvári országgyűlés törvényei és irományai 320

XLIII. 1616. május 11. Bethlen Gábor felhivása a hajdukapitányokhoz 335

XLIV. 1616. május 23. Rhenner levele a szászokhoz, és Homonnai utasítása a beütő csapat számára 337

XLV. 1616. máj. 28. Ali budai basa Bethlennek Homonnai felkelése ügyében 342

XLVI. 1616. május 27. Dóczy tudósítása az erdélyi ügyekről . 346

XLVII. 1616. jun. 13—17. Tudósitások a konyárdi csatáról. . 347

XLVIII. 1616. jun. 21—22. Az alvinczi tábori országgyűlés levelei Thurzóhoz és Homonnaihoz 352

XLIX. 1616. jun. 27. Thurzó nádor Bethlennek: a Homonnai-féle mozgalmak iránt meg akarja nyugtatni . . . 361

L. 1616. jul. 7. Sarmasági Zsigmond Thurzónak: menekülése történetét elmondja 363

LI. 1616. julius 18. Bethlen válasza a kassai országgyűlés átiratára 367

Digitized by Google

Lap.

LII. 1616. julius 22—23. Pernyeszi tudósításai a kolosvári országgyűlésről 369
LIII. 1616. szept. 14. Meghivó a segesvári országgyűlésre . 372
LIV. 1616. október Bethlen pátenslevele a hajduk fogadása ügyében 373
LV. 1616. okt. 16. Bethlenre vonatkozó tárgyalások a prágai udvarban 374
LVI. 1616. okt. 10—18. Homonnai felkelésére vonatkozó irományok. 378
LVII. 1616. októb. 9—nov. 7. A segesvári országgyűlés irományai 386
LVIII. 1616. nov. 4. A hajduk beütésére vonatkozó iratok . . 403
LIX. 1616. nov. 8. Bethlen a nádorhoz: a hajdúk beütetése ügyében 408
LX. 1616. nov. 29. A kővári kapitány Dóczynak: kérdést tesz a hajdú mozgalmakról 413
LXI. 1616. decz. 9. Egri István Thurzónak Bethlen mozgalmairól 414
LXII. 1616. decz. A Bethlen részéről várt támadások ellen tett készületek 415
LXIII. 1617. jan. 5. Forgács Zsigmond biztositó levele Bethlen Gábor követe részére 420
LXIV. 1617. jan. 30. Dóczy Molartnak: mentegeti magát Bethlen vádjai ellen 422
LXV. 1617. márcz. 6. Bethlen Gábor megbizó levele követei számára. 423
LXVI. 1617. márcz. 14—16. A bécsi tárgyalások 425
LXVII. 1617. máj. 6. Meghivó a fehérvári országgyűlésre . . 430
LXVIII. 1617. máj. 4—23. A fehévári országgyűlés irományai . 431
LXIX. 1617. jun. 16. Bethlen Gábor hadfölkelést hirdet . . 438
LXX. 1617. jun. 18. Bethlen Gábor levelei a nagy-szombati alkudozások ügyében 439
LXXI. 1617. jul. 20 - aug. 2. A második nagy-szombati békealkudozások okiratai 442
LXXII. II. Mátyás Bethlen Gábornak: eddigi magatartásáért szemrehányásokat tesz 470
LXXIII. 1617. nov. 1—10. A kolosvári országgyűlés okiratai . 472
LXXIV. 1618. márczius 23. II. Mátyás Napragynak Kowachoczy küldetése ügyében 475
LXXV. 1618. április 12—25. A szebeni országgyűlés iratai . . 476
LXXVI. 1618. máj. 20. Ankreiter Mihály jelentése Dóczynak Bethlen váradi tartózkodásáról 484
LXXVII. 1618. jun. 21. Bethlen G. Michne vajdának: követséget és csapatokat küld hozzá 485

Digitized by Google

Lap.

LXXVIII. 1618. okt. 4—21. A kolosvári országgyűlés törvényei. 486
LXXIX. 1619. febr. 11. Bethlen levele Dóczyhoz a vele leendő találkozás ügyében 493
LXXX. 1619. márcz. 11—27. A n.-károlyi értekezletre vonatkozó jelentések és irományok 494
LXXXI. 1619. Meghivó a május 5-iki országgyűlésre . . . 509
LXXXII. 1619. április 29. Bethlen Dóczynak: Jenő ügyében közbenjárását kéri a királynál 509
LXXXIII. 1619. május 5—26. A fejérvári országgyűlés törvényei és irományai 511
LXXXIV. 1619. jul. 18. Bethlen Dóczynak: találkozásáról Károlyival 531
LXXXV. 1619. aug. 7. Dóczy Bethlennek: mentegeti magát Bethlen vádjai ellenében 532
LXXXVI. 1619. szept. 12. Bethlen a szebeni tanácsnak: sikereiről értesíti. 536
LXXXVII. 1620. márcz. 2. Meghivó az april 5-ki országgyűlésre. 537
LXXXVIII. 1620. april 5—20. A fejérvári országgyűlés törvényei. 538
LXXXIX. 1620. augusztus 30. Bethlen István hadak fogadásáról intézkedik. 546
XC. 1620. szept. 29.—okt. 7. A fejérvári országgyülés törv. 547
XCI. 1620. szept. 29. Bethlen Gábor Bethlen Istvánnak: Gratiano moldvai vajda elpártolása ügyében . . . 551
XCII. 1620. decz. 22. Bethlen Istvánnak a hadsereg élelmezése ügyében kiadott rendelete 552
XCIII. 1621. apr. 24—29. A fejérvári részleges országgyülés törvényei 554
XCIV. 1621. május 21. Bethlen István rendelete a szászokhoz hadak fogadása ügyében 558
XCV. 1621. szept. 30—okt. 8. A fejérvári országgyülés törvényei 559

Digitized by Google

IGAZITANDÓ.

63. l. alólról 14. sor »O c t.« h. olv. »N o v.«
82. l. felülről 8. sor »f e b r u a r 25« h. olv. »s z e p t. 24.«

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

Digitized by Google

Widener Library
3 2044 100 892 496